

Molnár János

Szigorúan ellenőrzött evangélium

I. kötet

Kriterion

A könyv megjelenését a

MINISZTERELNÖKSÉG

az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsért Alapítvány
a Tigra Kft.

támogatta

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MOLNÁR, JÁNOS

Szigorúan ellenőrzött evangélium / Molnár János. - Ed. a 2-a, rev. - Cluj-Napoca
: Kriterion, 2014

4 vol.

ISBN 978-973-26-1118-0

1. Kötet. - ISBN 978-973-26-1119-7

322(498)

284.2(498)

X 208.583

Molnár János

Szigorúan ellenőrzött evangélium I.

Kriterion Könyvkiadó
Kolozsvár

A borítót
Matei László
tervezte

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001094081

© Molnár János, 2014
Kriterion

X 208583

www.kriterion.ro

Szerkesztő: H. Szabó Gyula
Nyomdai előkészítés: Murad Betty
Alak: 17 x 24 cm. Megjelenés éve: 2014
Kiadói ívek száma: 20,909 Nyomdai ívek száma: 16,75

Készült a zilahi COLOR PRINT nyomdában

ALAPOZÁS

A totalitárius társadalmi struktúrák természetüknél fogva arra törekcszenek, hogy az őket létrehozó eszmerendszer minden valós vagy vélt ellenfelét kiszorítsák, végső soron megsemmisítsék. Mivel az eszméket emberek képviselik, a harc emberek ellen irányul a „szent” eszme zászlaja alatt. Mint köztudott, a huszadik századi kommunisztikus rendszerekben a legkevésbé harcias és mégis legnehezebben legyűrhető ellenfélnek a kommunizmus számára a vallás bizonyult. Az európai, karibi, afrikai és ázsiai totalitarizmusok forradalmi lendülete a „kizsákmányolók” mellett a keresztyén, iszlám és buddhista rétegeket s azok szellemi irányítóit, a papokat célozta meg elsődlegesen. Az ún. kizsákmányoló osztályokat viszonylag hamar meg lehetett semmisíteni, a vallást azonban – hiába igyekeztek bizonyítani, hogy az a kizsákmányolás egyik eszköze – nem sikerült az ún. kizsákmányolókkal együtt megszüntetni. Abban, hogy ezek a kommunisztikus rendszerek válságba kerültek és végül többségük összeomlott, a külső politikai és külső-belső gazdasági tényezők mellett nem csekély szerepe volt a vallásoknak és vallási vezetőknek. Az európai „népi demokráciákban” a keresztyénségnek, leszűkítve, a keresztyénség felekezetekre és intézményekre lebontható formáinak, az egyházaknak meghatározó szerepük volt abban, hogy ezen társadalmakon belül az egysegítő politikai harc kudarcot valljon. Az egyházak léte arra kényszerítette a kommunista államapparátust, hogy komoly szellemi és anyagi energiát fektessen ezen intézmények ellenőrzésébe s a perspektivikusan számukra kijelölt megsemmisülésig folyamatos és hatékony „átnevelésükbe”.

A kommunista államok ideológiája a vallással kapcsolatban formálisan a 18. századi felvilágosodás azon eszméjéből indult ki, amit a protestantizmus egyik radikális irányzata, a puritanizmus képviselt, mielőtt más irányzatok is erre építettek volna. A lelkiismereti szabadság eredeti formájában a páli evangélium elképzelését veszi figyelembe: a keresztyén embernek mindent szabad, de nem minden használ. Az ehhez kapcsolódó másik legendássá vált nézet, a „szabad egyház a szabad államban” szintén protestáns gondolat, hiszen valójában visszaalakulást – reformációt – jelent a Nagy Konstantin előtti keresztyénség kissé idealizált világához.

A kommunizmus gyakorlatában azonban ezek az eszmék önmaguk karikatúrájává torzultak. E dolgozatnak nem feladata azon történeti-szociológiai-politikai-ideológiai összefüggésrendszer feltérképezése, amely erre az eredményre vezetett. A tényből indul ki, ami lehetővé tette, hogy olyan államokban, amelyek alkotmányukban kinyilatkoztatják az ember szabadságát, valamint a lelkiismereti és vallásszabadságot, legalább két, nagy létszámú, ellenőrizetlen költségvetésű, országos hatáskörrel rendelkező államapparátus jöjjön létre, hogy ellenőrizték és átneveljék az elvileg „szabad lelkiismerettel” rendelkező embereket és a „szabad” egyházakat. Az egyik intézmény, minden totalitárius rendszerben egyformán, a fegyveres erővel is rendelkező állambiztonsági apparátus. A különböző államokban különböző néven nevezték, de felépítésükben és működésükben a szintén változó elnevezésű, szovjet „anyaintézmény” követték. Nem is lehetett másként, mert szovjet „tanácsadók” ügyködtek-bábáskodtak létrehozásukon. A másik intézmény adminisztratív ellenőrző szervként működött, valamelyik minisztérium vagy maga a kommunista párt alárendeltségébe beosztva, többnyire államtitkársági joghatósággal felruházva. Hivatalosan az állam és egyház

közti közvetítőszervként működött. Párhuzamosan az említettekkel pártvonalon is „biztosították” a lelkiismereti és vallásszabadság „működésének feltételeit”.

Romániában a két jelzett intézmény közül az egyik a Securitate, amely eleinte önállóan, később önálló minisztériumként, majd a Belügyminisztérium államtitkárságaként működött, mint a csak totalitárius rendszerekre jellemző intézmény, a politikai rendőrség.¹ Hivatalos neve a hetvenes évek közepétől: Departamentul Securității de Stat (DSS)/Állambiztonsági Államtitkárság (ÁBÁ). Vezetője miniszterhelyettesi rangban volt, változó számú és elnevezésű igazgatóságot, azokon belül szintén változó számú ügyosztályt igazgatott. Ugyancsak fennhatósága alá tartoztak olyan katonai egységek, amelyek a levél és egyéb postai küldemények ellenőrzésével, a Románia területén fogható külföldi rádiók lehallgatásával, illetve a határfelügyelet keretében a külföldiek mozgásának, tevékenységének ellenőrzésével foglalkoztak. Csak egyik feladata volt a sok közül a vallásügyek felügyelete, ami sokszor összefonódott katolikus és protestáns vonatkozásban a nemzetiségi problémákkal. A vallási és nemzetiségi ügyek a hetvenes évektől a rendszerváltásig az ÁBÁ I. Igazgatóságának hatáskörébe tartoztak, de voltak esetek, amelyek több ügyosztály, belügyi katonai egység, megyei felügyelőség összehangolt cselekvését igényelték. A munka és munkamódszer problémák mentén szerveződött: problema culte protestante = protestáns vallások problematika, naționalisti-iredentiști maghiari = magyar irredenta nacionalisták stb. A nyolcvanas években egyre gyakrabban lehet találkozni a problematika fedőnevezésével. (Pl. 19. probléma = külföldiek romániai ellenőrzése.²) A bukaresti központ irányította a megyei felügyelőségeket (Inspectoratul Județean), amelyek szintén ügyosztályokba szerveződtek. A vallási és nemzetiségi kérdésekkel mindenekelőtt az I/A és I/B ügyosztály foglalkozott.

A másik, kizárólag a vallásügyeket adminisztráló intézmény a Departamentul Cultelor = Vallásügyi Államtitkárság. Eleinte a Kultuszminisztérium keretében, majd ennek megszűnése után a Miniszterelnöki Hivatal fennhatósága alatt szerveződött. Vezetője a 1970/334-es törvényerejű rendelet értelmében az elnök, akit köztársasági elnöki rendelettel neveznek ki. Alelnöke államtitkár-helyettesi rangban az igazgatói teendőket végzi. Szintén központra (két testülete volt: a vallásügyi kapcsolatok igazgatósága és a személyzeti-tanügyi és gazdasági-pénzügyi egybekapcsolt ügyosztály) és megyei felügyelőségekre oszlott. Utóbbiak működésének feltételeit a megyei tanácsok végrehajtó bizottsága kellett, hogy biztosítsa.³ A Vallásügyi Államtitkárság szorosan együttműködött az állambiztonsággal, alkalmazottai közül sokan a Securitate ügynökei is voltak.⁴

A fentiekkel párhuzamosan volt egy miniszterelnök-helyettes, aki egyben a kommunista párt politikai végrehajtó bizottságának is tagja volt, aki a vallásügyekért felelt. A súlyosnak minősített ügyek kerültek csak elé, illetve a megyék által havonta készített „buletinek”-nek (tájékoztatók) a Belügyminisztérium által átrostált kivonata. A központi pártellenőrzés területi megfelelője a megyei pártbizottságoknál egy titkár, nem megyei jogú városokban pedig a néptanács titkára volt a vallásügyi megbízott.

¹ Alapítva a 221/1948. augusztus 30-i dekrétummal.

² ACNSAS Fond Rețea R185095/1. 1. l.

³ 1984. február 23-i 61. sz. dekrétum. *Buletinul Oficial al RSR* (A Román Szocialista Köztársaság Hivatalos Közlönye). 1984. 02. 23. 15. sz.

⁴ Chivu-Duță, Carmen: *Culte din România între prigonire și colaborare / Üldözés és együttműködés a romániai kultuszok esetében*. Polirom. Iași, 2007, 15. o.

Az állambiztonsági ellenőrzés személyek és ügyek köré épült. Akár valamelyik központi szerv, akár a megye fedezett fel valami gyanúsítást, a megye kezdte el az információ ellenőrzését, kért engedélyt a központtól egy-egy gyanús személy, csoport szigorúbb ellenőrzésére, adott esetben annak megszüntetésére. Az engedély jöhetett telefonon vagy telexen is, amennyiben a veszélyességi fok indokolta a sürgősséget, de utólag mindent „lepapíroztak”.

A téma kutatásában ki kell térni a terminológiai és fordítási kérdésekre. Az ún. „szocialista országok” állambiztonsági szerveinek a működése sok vonatkozásban hasonlított. Noha mindegyik intézmény szovjet tanácsadók segítségével jött létre, szovjet mintákat követve, rövidebb-hosszabb ideig szovjet felügyelet alatt működve (Romániából 1964 végén vonultak ki hivatalosan a szovjet „tanácsadók”), a szervezeti felépítésükben eltérések mutatkoznak. Ebben nagy valószínűséggel az illető ország katonai és rendőri hagyományai játszhattak szerepet. A szervezeti különbözőség nyilván a használatos irattípusokra, illetve az intézményben meghonosodott szaknyelvre is hatott. Ami a szaknyelvet illeti, minden nyelvben van egyfajta hagyománya a bűnügyi szlengnek, a rendőrségi alá- és fölérendeltségi viszonyoknak, a különböző szavak, fogalmak rövidítéseinek. Magyar viszonylatban erről közölt átfogó, annak idején szigorúan titkos gyűjteményt Gergely Attila az 1980-ban, a Belügyminisztérium kiadásában megjelent *Állambiztonsági kéziszótár*ában.

A román politikai rendőrség is, mint egyébként a „népi demokráciák” hasonló intézményei, kialakította saját „szakszótárát”. A román nyelvterületen Cristina Anisescu közölt először viszonylag átfogó fogalom és rövidítés-gyűjteményt. A bukaresti Securitate Irattárait Tanulmányozó Országos Tanács (az erdélyi magyar források rendszerint SZITOT-nak rövidítik, román rövidítése CNSAS) honlapján is közöl hasonló, az előbbivel nem azonos, Carmen Chivu Duță a romániai egyházak állambiztonsági vonatkozásairól közölt dokumentumkötetében szintén megmagyarázza a legfontosabb terminusokat. A magyar és a román állambiztonsági szleng között azonban fontos szemantikai eltérések mutatkoznak. Ez a tényező abban az esetben, ha fordítani kell, mindig megnehezíti a kutató dolgát, mert ritkán alakul ki egyetértés a fogalomgyűjtemény egységesítése tekintetében. A www.transindex.ro erdélyi weboldal gazdagabb román forrásanyagra, amely a fentiek is tartalmazza, illetve a HVG.online-on részleteiben publikált, fent említett magyar állambiztonsági szótárra támaszkodva próbál magyar megfelelőt találni a román eredetieknek.⁵ Néha azonban az utóbbi szótárkísérlet esetében mintha a magyar nyelv logikájának következetes alkalmazása nem lenne elég megnyugtató. Ezért az abban közölteket csak fenntartással fogadtam el, és nem minden esetben alkalmaztam.

Konkrét példa erre a megfigyelték megbüntetésének módjával kapcsolatos két igen gyakori kifejezés: „atenționare” és „avertizare”. A román értelmezésből világosan kitetszik, hogy az előbbi alatt könnyebb, szóbeli büntetést kell érteni, amire az illetékes tiszt éppúgy meg kell hogy kérje a felettes engedélyét, mint minden más intézkedéshez, az illető dossziéjában is nyoma marad, de nincs súlyosabb következménye. A második fogalom a büntetőeljárás előtti legsúlyosabb fegyelmező cselekmény, amit alaposan meg kell indokolni, meg kell tervezni, tanúk jelenlétében történik, akár nyilvános, munkahelyi megszégyenítésig is kiterjeszthető, rendszerint írásbeli fogadalomtétellel zárul, amiben az érintett megígéri, hogy korábbi magatartását megváltoztatja. A bukaresti kiadású, Kelemen Béla-féle román-ma-

⁵ Ez megjelent nyomtatott formában a Magyar Kisebbségben, Új sorozat, XII. évf. 2007/1-2. sz. 153-163.

gyar szótár⁶ mindkét terminust „figyelmeztetésnek” fordítja, a második esetben az „intést” is feltünteteti másodlagos jelentésként. Transindex az előbbi „megrovásnak”, utóbbit „figyelmeztetésnek” fordítja. A „figyelmeztetés” a magyar értelmező szótár szerint „figyelem felhívása valamilyen veszélyre vagy megfontolatlan cselekedetre, illetve valaki figyelmeztetése, ami elmarasztalja őt múltbeli rossz viselkedéséért, és azt tanácsolja neki, hogy a jövőben jól viselje magát; óvás, intés”. A „megrovás” dorgálást, feddést jelent, hivatali vonatkozásban „fegyelmi büntetés” jelleget kap. A „megfeddés” pedig, például iskolai kontextusban „rovóval minősített figyelmeztetés”. A felsorolás azt bizonyítja, a „megrovás” a fegyelmezési típusok skáláján súlyosabb tartalmat takar, mint a „figyelmeztetés”.⁷

Ha csak a román–magyar szótárt vennénk figyelembe, a két román kifejezés közt nem tudnánk különbséget tenni. Viszont a román politikai rendőrség, ahogy feljebb láttuk, két teljesen eltérő cselekményt jelöl az „atenționare” és az „avertizare” fogalmakkal. Az utóbbi súlyosabb fegyelmezést jelent, mint az előbbi. Ha magyarul kell visszaadni, akkor az utóbbit lehet „megrovásként (feddésként, dorgálásként)” értelmezni, és az előbbi kevésbé súlyos büntetést „figyelmeztetésként”. A Gergely-féle magyar állambiztonsági értelmező szótár nem tér ki erre a két fogalomra, mert nem volt rendszerezítve ilyen cselekmény, helyette az ún. „ügyési figyelmeztetésben” részesítették a gyanúsítottat. A felsoroltakra tekintettel a nyelvi logikára támaszkodva döntöttem tehát úgy, hogy az „atenționare”-t „figyelmeztetésnek”, az „avertizare”-t pedig „megrovásnak” fordítom.

A figyelmeztetést és a megrovást a „pozitív befolyásolás” („influențare pozitivă”) volt hivatott megelőzni. Ez „operatív módszer a megelőzésre. A politikailag ingátog [...] emberek akaratának, állásfoglalásának, érzelmeinek megváltoztatása a kedvező irányban”. Ezt az operatív módszert a magyar politikai rendőrség is ezzel a szóval illette.

A román állambiztonsági iratokban leggyakrabban használt fogalmak magyar megfelelői ebben a tanulmányban:

A rendszert könnyen fordítható módon „rețea”-nak, „hálózatnak” nevezték. Építőkövet (magyar szlengben a „tégla”) az „ügynökök” jelentették, más metaforikus fogalmazással, a „hálózat láncszemei”. Erre románul az „agent” terminust használták az ötvenes években a Gheorghe Gheorghiu-Dej halála (1965) utáni állambiztonsági átszervezésekig. Alexandru Drăghici egykori belügyminiszter szavaival élve az informátorok a Securitate „szemei és fülei”.⁸ Az „ügynök” tartalmilag olyan hálózati személyt jelentett, mind Magyarországon, mind Romániában, akit zsarolással szerveztek be, vagy anyagi ellenszolgáltatás fejében informált. A hálózat „láncszemeit” később nevezték „informátor”-nak, amelynek két típusát különböztették meg: „calificat”, „necalificat”, „szakképzett” és „szakképzetlen”. Az előbbi rendszerint „hazafias” alapon szervezték be, az utóbbit „kompromittáló anyag” alapján, vagyis zsarolással. Az ötvenes években tilos volt a Román Munkáspárt tagjait beszervezni a hálózatba, mert eleve kötelessége volt egy jó kommunistának minden olyan jelenséget jelenteni, amit a rendszer számára veszélyesnek érzékelt. (Más kérdés az, hogy némelyek a párttagság révén remélték elkerülni a Securitate zaklatását, illetve bizonyos fokú védelem biztosítását. Hogy ez a stratégia mennyire illuzórikus volt, azt mi sem bizonyítja jobban, mint

⁶ Béla Kelemen: *Dicționar român–maghiar; Român–magyar szótár*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

⁷ Lásd a *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1987 vonatkozó szócikkeit.

⁸ Anisescu, Cristina: *Dinamica de structură și rol a rețelei informative în perioada 1948–1989*. / A hálózat szerepének és felépítésének dinamikája 1948–1989 között. <http://www.comunism.ro/images/anisescuagentura.pdf> (letöltve: 2011. 09. 29.).

a számos, a Securitate állományával végrehajtott politikai tisztogatás és azok kommunista áldozata.) Sőt a megbízható kommunisták gyakran „rezidensként” ügynököket felügyeltek. Az 1956-os magyar forradalom után csak a pártvezetők jelentettek kivételt. Az egyszerű párttagok a megyei vagy a központi pártvezetés engedélyével beszervezhetővé és megfigyelhetővé váltak. Az ACNSAS birtokában lévő dossziékban nincs nyoma annak, hogy valaha a kommunista párt megtagadta volna ilyen engedély kiadását. A nyolcvanas években arra is vannak utalások, hogy a legmagasabb rangú pártvezetők is megfigyelés alá kerülhettek. (Például Fazekas János miniszterelnök-helyettest FLORESCU fedőnéven figyelték, Takács Lajos volt kisebbségi alminisztert TIRON fedőnéven.) Magyar vonatkozásban azt az ügynököt, aki már meggyőződésből szolgálta ki az állambiztonságot, előléptették „titkos megbízottá” (tmb.). Ennek nincs román megfelelője. A belügyi hálózat részét képezte még a „colaborator”, amit 1987-ben felváltott a „persoană de sprijin” („támogató”). Ez leginkább a magyar állambiztonsági szótár „társadalmi kapcsolat” kifejezésének felel meg, noha magyarul a „társadalmi kapcsolat” szó sokkal általánosabb tartalmat hordoz, mint román megfelelője. Tartalmáról lássuk, mit mond a már idézett szótár: „Olyan személy az informatív hálózathoz, aki korlátozott információszerezési lehetőségekkel rendelkezik [...]; előszeretettel toborozták a kollaboránsokat az intézmények tisztviselői közül (posta, személyzeti osztályok stb.), kereskedők, pincérek [...] az informátorokkal szemben, a tisztek vagy rezidensek találkozóival velük nem volt előre megtervezve. A kollaboránst, aki „öntudatosságról” tett bizonyosságot, előléptethették az informatori vagy rezidensi státusba is.”⁹ (A Transindex-szótár „alkalmi munkatársnak” fordítja, ami egyfajta kötetlenséget sejtet, miközben a megfigyelési terület beszűkülését jelentette a tartótiszt iránti kötelezettség fenntartásával.) Más fordítások az „együttműködő munkatárs” vagy szimplán az „együttműködő” kifejezéseket részesítik előnyben. (Az Erdélyi Református Egyházkerület átvilágító bizottsága például ezeket a kifejezéseket használja jegyzőkönyveiben.) A „társadalmi kapcsolatoknak”, illetve a „támogatóknak” gyakran fedőnevük sem volt, vagy volt, de azt csak a Securitate ismerte, anélkül hogy a kapcsolat tudott volna róla.

A „rezident/rezidens” egyfajta csoportvezetője volt több ügynöknek/informátornak. Az ötvenes években megbízható párttagok vagy ifjúmunkások közül válogatták őket, akik nem voltak vezető párttisztviselők. A hatvanas évektől mindinkább nyugdíjas katonatisztek, rendőrök, tartalékbba küldött szekustisztek kapták ezt a megbízatást. Magyar vonatkozásban kettős értelemben használják a „rezidens” fogalmát: egyrészt 3–6 hálózati személy foglalkoztatásának operatív összefogását végző személy, mint a román rendszerben, másrészt „külföldre kihelyezett hírszerzési bázis tagja” értelemmel bír.

Az ügynökök, informátorok, társadalmi kapcsolatok gyakran voltak a „marșrutizare” tárgyai (ilyen szó nincs a román–magyar szótárakban, a „marșrut” menetlevél, menetirány, útirány jelentést hordoz), amit „átirányításnak”, „átvezénylésnek” fordítok. A hálózat bizonyos területeire (egészségügy, tanügy, sport, egyházak és szekták stb.) beszervezett informátort gyakran egy másik területre, másik célszemélyre irányították át, vagy átvezényelték más megyébe, konkrét feladattal megbízva. Az információs tevékenység álcázására, operatív műveletek elfedésére a „legenda” szolgált, mind magyar, mind román vonatkozásban, ami egy hihető, hitelesnek tűnő történetet jelent.

Az ügynök gazdája, az állambiztonsági tiszt, „ofițer de securitate” éppúgy a Nagy Hálózat nélkülözhetetlen láncszeme, mint az általa beszervezett informátor. Közülük azok, akik infor-

⁹ „Partiturile” Securității. 2007. 685–686. o.

mátorokat foglalkoztattak, tartottak nyilván, „dolgoztattak” az „ofiter de legătură”, „kapcsolattartó tiszt” besorolást kapták. Magyarban a „kapcsolattartó” lerövidült „tartó”-vá, így alakult ki a „tartótiszt” kifejezés. A „tartótiszt” viszonszó, csakis egyik vagy másik informátorral kapcsolatosan lehet használni. Sok, a romániai politikai rendőrséggel foglalkozó közlemény nevezi általában „tartótisztnek” a politikai rendőrség tagjait.¹⁰ Ebben a tanulmányban kizárólag a hálózatot foglalkoztató politikai rendőrök kapják ezt a besorolást, rangjukról, beosztásuktól függetlenül, konkrétan az alárendeltségükbe tartozó informátorok viszonylatában.

Az irattípusok tekintetében alapfogalom a „notă” = „feljegyzés” (mások által használt fordítások: tájékoztató, jegyzék, jegyzet). Feljegyzést készítenek az állambiztonsági tisztek különböző célzattal, és gyakran az informátorok adatközléseit is egyszerűen feljegyzésnek nevezik. A magyar állambiztonsági szóhasználatban is ez az információk rögzítésének, a belső hivatali kommunikációban az írásbeli adatátadás, véleménynyilvánítás alapfogalma.

Notă informativă = információs feljegyzés – az „informație” elsődleges jelentése „értékelés”, a szótár nem tünteti fel, de az állambiztonság leggyakrabban „hírszerzés” értelemben használja. Az „információs feljegyzés” fordítást azért részesítettem előnyben, mert az ötvenes években a román politikai rendőrség informátorai a magyar többségű területeken gyakran írták magyarul adatközléseiket, amelynek az „információs feljegyzés” címet adták. Ezenkívül a magyar állambiztonsági szlengben is megfelelője a „feljegyzés”, sőt gyakran előfordul az „információs feljegyzés, jelentés” kifejezés is. Harmadsorban a szó szerinti fordítás lehetne „hírszerzői feljegyzés” is, ám akkor miképpen fordítanánk a kémelhárításban, a határőrizetben, a szabotázselhárításban stb. foglalkoztatott informátorok által írt adatközléseket, amelyek románul ugyancsak a „notă informativă” címet viselik? Gyakran egyszerűen „jelentésnek” fordítják a kutatók, némileg joggal, mert egyes feljegyzések magyar címe: jelentés.¹¹ Így azonban nem lehetne megkülönböztetni az állambiztonság intézményeiben gyakran használt „raport” kifejezéstől, amit csakis „jelentés”-ként lehet fordítani.

„Raport informativ” = „információs jelentés”-ről van szó akkor, amikor a tiszt rögzíti az informátortól hallottakat, adott esetben szükségesnek érezve, hogy egyes részleteket idézőjelben közöljön, mint az informátor saját szavait.

Gyakran végeztek „culegere de informații în orb” tevékenységet a szekustisztek, aminek megfelelője a „sötét hírszerzés”, vagyis olyan adatok gyűjtése, amelynek nincs konkrét tárgya, abban bízva, hogy az első hallásra összefüggéstelen információkból, más különböző forrásból szerzett adatokkal összevetve, kirajzolódhat valami fontos.

„Caracterizare” = „jellemzés” – az ötvenes években az ügynökök tevékenységének értékelését nevezték így. A későbbiekben „jellemzésnek” nevezik a megbízható párttagok, vagy már beszerzett, ellenőrzött informátorok által készített rövid szellemi és fizikai portrékat beszerzésre kiválasztott és tanulmányozott személyekről, illetve a megfigyelni szándékozott személyekről. A hálózati tagok ténykedésének értékelése később a „notă de analiză”, az „elemző feljegyzés” elnevezést kapta. Ha a jellemző pozitív szellemi és fizikai adottsá-

¹⁰ Például az Erdélyi Ref. Egyházkerület átvilágító bizottságának egyik jegyzőkönyvében ez olvasható: „Szin- tén ebben az évben (jan. 12-én) a tartótisztek terveket dolgoznak ki, amelyben Horváth Jenő mellett Adorjani Zoltán megfigyelését is elrendelik. Az elért teljesítményt és a további terveket a tartótisztek folyamatosan jegy- zik 1984-ig.” Minthogy sem Horváth Jenő, sem Adorjani Zoltán nem voltak beszervezve, a megfigyelésüket végző, ezzel kapcsolatos terveket kidolgozó tiszteket ebben a kontextusban nem szakszerű „tartótiszteknek” nevezni. Még akkor sem, ha ugyancsak a tisztek felügyelték több informátort, akiknek valóban a tartótisztjei voltak. Értesítő, XX. évf. (2011. május-június), 5–6. sz. 2.

¹¹ Lásd SZEE I. köt. 50. melléklet.

gokat tulajdonított a kiválasztott személynek, a közhiedelemmel ellentétben nem könnyített a nevezett helyzetén, épp ellenkezőleg, rendszerint ez a beszerzés sürgős megindítására készítette a Securitatét. Míg a negatív kép a beszerzés tervének eljuttatását vagy elhalasztását eredményezhette. Ha volt pozitív meg negatív jellemzés, akkor rendszerint a negatív kép ellenőrzését forszírozták, a gyanú bizonyítása volt inkább a cél.¹²

A hálózatba való beiktatás nem minden esetben, de leggyakrabban használt bizonyítéka az „angajament” elnevezésű, a beszerzett saját kezű írásával és aláírásával hitelesített irat- típus. Mivel ebből számos magyarul fogalmazott példány maradt ránk, „kötelezvény”-ként kötelező fordítani (noha némelyek ettől eltérő fordításhoz is folyamodnak). Ennek szövege az állambiztonsági szolgálat vezetésétől parancsban érkező típusszöveg, ami koronként for- mailag változott, de tartalmában nem. Abban a hálózati tagnak meg kellett fogadnia, hogy minden, az állam és a rendszer biztonságát fenyegető információt átad a Securitaténak, és arról senkinek, még családjának és barátainak sem árul el semmit. Továbbá, hogy a számára előírt formában titkos kapcsolatot tart a Securitatével, és információit a megegyezés szerinti formában és helyen adja át megbízóinak. A kötelezvényben szerepelt az informátor fedőne- ve, és beleiktatták azt a kijelentést is, hogy az informátor tudatában van annak a büntetésnek, amely akkor érheti, ha kötelezvényét megszegi. A dolog természetéből adódóan tehát a volt hálózati tagok mentegetőzése, miszerint a kötelezvényt „diktálták”, ő csak „leírta”, értel- mezhetetlen. Titoktartási kötelezvényeket írtak elítéltekkel vagy a Securitate kivizsgálása miatt lefogottakkal szabadulásukkor. Ezek nem azonosak a hálózati kötelezvényvel, csupán a börtönben tapasztaltakról való hallgatásra köteleztek.

A hálózat anyagainak különböző iratgyűjtők tartalmazták, amelyek elsődlegesen tartalmuk- tól függően, az érintettség kontextusában kapták elnevezésüket. Ezeknek az iratgyűjtőknek és a hozzájuk kapcsolódó megfigyelési formának is változtak az elnevezései a Securitate átalakításainak folyamán. Amikor „dosar personal”-t, „személyi dossziét” emlegetnek a belügyi iratok, akkor minden esetben egy hálózati személyről van szó, a vele kapcsolatos adatokat (személyi karton fényképpel vagy a nélkül, mikor volt beszervezve, hogy folyt le a beszerzés, a kapcsolattartás módja, az ellenőrzés céljával róla készült információs fel- jegyzések, tevékenységének periodikus elemzései, a kapcsolat megszakításának oka és mód- ja, jutalmak) tartalmazza az iratgyűjtő. Az informátor feljegyzéseit vagy a feljegyzésként nyilvántartott, az iratgyűjtő tartalomjegyzékében (románul „opis”) is feltüntetett iratokat (például a Securitate felkérésére történt fordítás valamilyen idegen nyelvből, intézményekkel kapcsolatos kimutatások, amihez az informátornak hozzáférése volt, de hivatalosan a Se- curitate nem tarthatott rá igényt) a „mapă anexă” címet viselő iratgyűjtő tartalmazza. Ez a bőségesen termelő informátorok esetében több, sok száz lapos kötetre is rúghatott. Mivel a román szó jelentése (melléklet, függelék, csatolmány) nem fejezi ki tartalmát, ebben az eset- ben a magyar állambiztonsági szótár szakkifejezését alkalmaztam: „munkamappa”. Érdekes különbség a román és a magyar rendszer között, hogy míg a magyar iratgyűjtőket betűren- des név- és tárgymutatóval is ellátták, a román megfelelőkben ilyen nincs. Tájékoztatásul a tartalomjegyzéknek volt olyan rubrikája, amely egy-egy irat felhasználásának módjára utalt, de ezt a rubrikát gyakran nem töltötték ki, vagy csak nagyon felületesen.¹³

¹² Lásd a BIBLIOTECARUL fn. ügynök jellemzéseit Sándor Lajos, Katona Sándor és Balázs László esetében a SZEE II. 65.

¹³ A „csatolt mappát” vagy „munkamappát” öt év elteltével elvileg meg kellett volna semmisíteni, amennyi- ben megszűnt az informátorral tartott kapcsolat. (Lásd ACNSAS Fond Documentar, dosar 93, vol. 6, f. 21:

A célszemélyek, ha nem közismert társadalmi szereplők voltak, rendszerint egy-egy informátori feljegyzés nyomán kerültek a Securitate látókörébe. A képbe kerülés tényét rögzítő román kifejezés sok fejtörést okozott az érintett számára, de utólag a kutató is beleütközik. Ugyanis a gyakorlat azt mutatja, hogy ha egy személyről azt rögzíti a tiszt, hogy „este în atenția organelor noastre”, vagyis „szerveink látókörében van”, majdnem bizonyos, informátorról van szó. Ugyanakkor a hetvenes évek második felétől kezdve gyakran nem tesznek különbséget a tiszték: a célszemély is éppúgy kiérdemli a látókörbe kerülést, mint ahogy az informátorról sem veszi le szemét soha a „szerv”. Mert az informátort és az információt is ellenőrizni kell, akárcsak a célszemélyt. Előbbire a „verifica”, „felülvizsgál, ellenőriz, hitelesít” kifejezést használták. Ez alatt azonban nem egyszerű figyelemmel kísérést ért a Securitate, hanem bizonyítottan, próbákkal igazoltan hitelesített ellenőrzést. Ez nemegyszer elment a lehallgatásig. (Például az IMRE fedőnevű informátort, püspöki titkárt külföldre indulás előtt vagy hazatérés után, otthoni telefonkészülékéről is esetenként és időlegesen lehallgatták.) Különösen az ötvenes években szinte kötelező volt minősíteni az információt: „sursă verificată”, vagyis ellenőrzött, hiteles forrásból származik az információ. A még bizonyítatlan gyanúsított számára nyitottak „mapă de verificare”-t, vagyis „ellenőrzési mappát”. Az 1967–1968-as változásokat követően a célszemélyt először az alacsonyabb fokozatú „Supraveghere Informativă Generală” (S.I.G.) alá vetették. Ha bebizonyosodott ellenséges volta, akkor nyitottak számára „Dosar de Urmărire Informativă”-t (D.U.I.). Az előbbivel nincs sok gond, nyugodtan lehet szó szerint fordítani: „általános információs felügyelet” (ÁIF). A D.U.I.-nak fedőnevet is adtak, sok kötetre dagadhatott (Tócs László VASILE fedőnevű dossziéja 22 kötet, az ellenpontos Tóth Károly Antal BASTIONUL/Bástya fedőnevű dossziéja 6 vaskos kötet például), és fordítása már közel sem olyan egyértelmű. Az „urmărire” szónak kilenc jelentése van, bennünket az elsődleges „követés”, a másodlagos „üldözés” és a jogban használatos „körözés, nyomozás” érdekelnék. Minthogy a Securitate a „követés” cselekményére külön kifejezést és szakértői csoportot használt „filaj” (F) néven, az „üldözés” pedig katonai jelentést hordoz, marad a „körözés” és a „nyomozás”. Előbbi nyilvánvalóan időleges hatállyal bír, addig köröznek egy rejtőzködő gyanúsítottat, amíg el nem fogják. A nyomozás azonban mintegy megelőzi és kiegészíti a körözést, de a legélesebb különbség, hogy a körözés nagyon is nyilvános, a nyomozás viszont titkos. Így juthatunk el a megfelelő szócsoporthoz: „információs nyomozati dosszié” (IN YD). Ennél csak a „Dosar de Urmărire Penală” lehet veszélyesebb a célszemélyre nézve, ami vádemeléssel zárul, magyar megfelelője a „bűnügyi nyomozati dosszié”.

A Securitate fennállása során legalább nyolcszor volt átszervezve¹⁴, ami teljes vagy részleges névváltoztatással is járt. Mind a központi főszerv, mind a részlegek újabb és újabb elnevezéseket kaptak, erről mind az ACNSAS honlapja, mind számos kiadvány részletes információt nyújt. Magyarul is olvasható erről angolból fordított tanulmány.¹⁵ Az intézmények

Instrucțiuni privind organizarea evidenței unice de securitate și miliție = Utasítások az állambiztonság és milícia egységes nyilvántartásával kapcsolatban, nr. 0080250 (proiect), 1972. november 28.) A gyakorlatban a fennmaradt dokumentumok sokasága bizonyítja, ezt nem hajtották végre következetesen. Feltehetően ennek az is az oka, hogy a hálózatból kizárt informátorokkal nem közölték kizárásukat, sőt gyakran felkeresték őket részben kompromittálási céllal, másrészt hátha mégiscsak hajlandók valamilyen szinten informálni. Ebben az esetben volt hova elhelyezni a kapott információt.

¹⁴ „Partiturile Securității”, 2007, 16–17.

¹⁵ Deletant, Denis, 2011/2012.

elnevezésének fordítása a magyarul megjelent tanulmányokban következetlen, így a következetességre helyeztem a hangsúlyt. A „directia” kifejezés megfelelője mindenütt az „igazgatóság”, a „general/generală” magyarosítva „vezér”. Így a Securitate első hivatalos elnevezése a „Direcția Generală a Securității Poporului”, magyarul „Népbiztonsági Vezérigazgatóság”, a „general-maior” „vezérőrnagy”, a „general-colonel” „vezérezredes”. Hasonlóképpen az „inspector general” „vezérfelügyelő”, az „inspector șef” „főfelügyelő”, az „inspector” egyszerű „felügyelő”. A „departament” szót minden esetben „államtitkárságnak” fordítottam. Így a később Állambiztonsági Államtitkársággá átnevezett intézmény eredeti neve „Departamentul Securității Statului”, röviden DSS/ÁBÁ. Magyar nyelvű tanulmányokban, főleg magyarországi szerzők, magyar mintára gyakran folyamodnak a magyar honvédségnél rendszerezett fogalmakhoz, a főigazgatóságokat/igazgatóságokat főcsoportfőnökségként/csoportfőnökségként emlegetik.

Gyakorta előfordul az egyházakkal kapcsolatos állambiztonsági iratokban a „Departamentul Cultelor” terminus. Romániában a vallásügyeket eleinte a Ministerul Cultelor, Kultuszminisztérium intézte, amit az ötvenes évek közepén átalakítottak Nevelésügyi Minisztériummá, a vallásügyeket pedig a román Minisztertanács alá rendelt „Departamentul Cultelor” vette át (létrehozva a román Minisztertanács 1957. 03. 21/435-ös rendeletével). Magyar megfelelője a már korábban (1951) létesített Állami Egyházügyi Hivatal. A Departamentul Cultelor korabeli hivatalos magyar fordítása: Vallásügyi Államtitkárság. Azon egyházak, amelyek számára engedélyezték, hogy belső hivatalos nyelvük a magyar legyen, gyakran használtak ettől eltérő terminust: például „a departament”, „a Kultuszdepartament”. Szakirodalomban használt egyéb fordítás: Vallásügyi osztály (Pál János).

A szövegben előforduló magyar, román és egyéb nem magyar nevek, fedőnevek közti eligazodást az ügynökök, tiszték névsora, illetve név- és fedőnévmutató segíti. A törzsszövegben a családnév, keresztnév sorrendet részesítettem előnyben.

A totalitárius társadalmakat egyfajta tudathasadásos állapot jellemzi. A hivatalos és a nem hivatalos, a kimondható és a kimondhatatlan egy és ugyanazon valóság két különböző arca. Az egyházak viszonylatában ez azt jelentette, hogy miközben a külföldre küldött egyházi képviselők az egyház függetlenségét hirdették, és az állami beavatkozással kapcsolatos híreket cáfolták, hazatérve nemcsak kiszolgálták és megkövetelték beosztottjaiktól az állami érdekek messzemenő kiszolgálását, hanem kevés kivételtől eltekintve beszervezett informátorai voltak a Securitatenak. Erkölcsei értékeket képviselő, erkölcsi döntéseket megkövetelő intézményként az egyházak és egyháziak fokozottabb felelősséget kellett volna, hogy tanúsítsanak, de erről sem testületként, sem a vezetők szintjén nemigen akartak tudomást venni. A kortársak bizonyos jelekből ítélve nagyjából tudatában voltak, vagy legalábbis sejtették, hogy ki az, aki valamilyen szinten kollaborál. De belülről nézve csak azt lehetett érezni bizonyossággal, hogy vannak üldözők és vannak üldözöttek, vannak kollaboránsok, vannak ellenállók, és vannak kívül állni próbálók. A rendszer működésére, az üldözöttség és kollaboráció mértékére éppen titkossága miatt csak a Securitate archívumainak megnyitása óta van valamelyes rálátás. E kijelentés bizonytalanságát, óvatosságát a „titkok” kutatása elé emelt, még mindig aktuális politikai megfontolásoknak, bizonyos tekintetben áthágathatatlan korlátoknak kell tulajdonítani.

Jelen kutatás ezt a rálátást próbálja tágítani a romániai református egyház vonatkozásában. Válaszokat keres olyan kérdésekre, mint: az egyház látható életmegnyilvánulásait mennyiben

befolyásolták a rejtőzködő, de nem láthatatlan hatalmi és politikai tényezők? A kollaboráció és üldözés milyen mértékben jelentkezett az evangélium hirdetőinek sorsában? A „hálózat” hálójába került személy áldozat volt-e, vagy lelkes kiszolgáló, esetleg valami más? Lehetett-e taktikázni, lehetett-e érvényesíteni valamelyes életstratégiát a „hálózat” bonyolult gépezetében? Akit üldöztek, milyen mértékben tudta megőrizni emberi integritását, illetve milyen befolyással volt szakmai érvényesülésére az őt betörni igyekvő hatalom? Hogyan működtek együtt az elnyomó-ellenőrző szervek egymással, illetve az egyházzal mint intézménnyel?

Az időkeret a Ceaușescu-korszak, de néha a szálak visszanyúlnak az ötvenes évek kommunizmusába is. Az általánosításokat, a végleges következtetéseket levonását továbbra is nehezítik a kutatással kapcsolatos korlátok. Lássunk néhány példát! Már a kutatás alapvető feltevéseinek teljesítése is nehéz, mert olyan személyes adatok alapján akkreditálnak kutatható személyeket, amelyek megszerzése szinte lehetetlen feladat elé állítja a kutatót. Állítólagos feldolgozatlanságuk miatt nem kutathatók „ügyek”, vagyis csoportosobjektum-dossziék. A még élő egyházi személlyel kapcsolatos dokumentum megtekintése csak az egyházi felettes hatóság engedélyével történhet. A megállapítások igazságtartalmát alátámasztó dokumentumok igen körütekintő megválogatására kényszerítő körülmény, hogy a dosszié 50%-a fénymásolható. Lehallgatásokról, levelekről elvben nem készülhet másolat, csak abban az esetben, ha véletlenül épp a kutató is érintett, vagy az érintett személy bocsátja saját dossziéját a kutató rendelkezésére. Ezek és egyéb akadályok azonban senkit sem szabad hogy eltántorítsanak a múltról alkotott igen homályos kép lehetőség szerinti megvilágításától. Miközben nem szabad elfelejteni, hogy az elnyomószervek nézőpontjából rögzített kép csak egyik arca a sokarcú valóságnak, igen karakterisztikus jellemvonásokkal. Mert az ilyen típusú társadalmakat szervező elvük leg súlypontosabb látószögéből világítja meg.

A levéltári dokumentumok tárolási és elérhetőségi tényállásából kiindulva a módszer az egyes egyházi személyek szerepének vizsgálata, a román állambiztonság fennmaradt, személyekre (célszemélyek és informátorok) lebontott dokumentumainak tükrében. Tehát az egyedi, a személyes felől haladva történik az általános, a tipikus megfogalmazására tett kísérlet, a korábban feltett kérdésekre választ keresve.

A LEGFONTOSABB RÖVIDÍTÉSEK, SZÖVEGGEL KAPCSOLATOS TUDNIVALÓK

ACNSAS – Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Securitate Irattárait Tanulmányozó Országos Tanács Irattára)

ÁIF – általános információs felügyelet (Supraveghere Informativă Generală)
fn. – fedőnevű

HELGA – Magyarország fedőneve. Az 1971-es években tűnik fel az iratokban, hol több, hol kevesebb következetességgel használják. A szocialista országok közül ezenkívül a Szovjetunióknak volt fedőneve: MOLIDUL.

HHRF – Hungarian Human Rights Foundation (Magyar Emberi Jogok Alapítvány)

INYD – információs nyomozati dosszié (Dosar de Urmărire Informativă)

KE – katonai egység

KEPTI – Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet

MEE – Magyarországi Evangélikus Egyház

MORE – Magyarországi Református Egyház

MS – megyei Securitate

Ref. – református

RRE – Romániai Református Egyház

RVSZ – Református Világszövetség

SZER – Szabad Európa Rádió

TT – tartótiszt

ZSÁT – Zsinati Állandó Tanács

A kurzívval szedett szövegek a szerző kiegészítései, magyarázatai. Az informátorok és célszemélyek fedőneve azért nagybetűs, mert az eredeti dokumentumokban is így, kiemelve használják, és ez segíti a névhalmazban való könnyebb tájékozódást. Az előbbieket beazonosításával kapcsolatos információk *A felhasznált dokumentumokban ügynökként említettek c.* részben találhatók. A magyar nyelvű szövegtestben az eredetiben helytelenül írt magyar neveket, elírásokat lehetőség szerint korrigálom. Az eredeti román szöveget, eredeti hibáit megtartva közlöm. Az I. kötet felosztását a II. és III. szerint átszerkesztettem, strukturális egységességre törekedve, vagyis a dossziék feldolgozása a fedőnevek betűrendjében következik egymás után. Az első kiadásban közölt „részleges konklúziókat” beépítettem a végső összegzésbe.

A dossziékban említett nem olyan közismert történelmi, közéleti szereplők – mint például Adolf Hitler vagy Joszif Visszarionovics Sztálin – életrajzi adatait lábjegyzetben közlöm. Az ilyen adatok forrásai: a *Romániai magyar irodalmi lexikon* és a *Nyugati magyar irodalmi lexikon* és bibliográfia elektronikus változatai, a *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*, illetve a *wikipedia.org*. Ahol más forrást használok, jelzem.

ABSOLVENTUL/VASILE¹⁶

A címben jelzett fedőneveket Tőkés László református lelkész 1973–1989 közti tevékenységével érdemelte ki a kommunista román állam részéről. Az állam kortól, nemtől, vallástól, nemzetiségtől függetlenül mindenkit be akart vonni a megfigyelték és megfigyelők különböző rendű és rangú, évről évre növekvő táborába. Volt, akikre már középiskolás korukban felfigyeltek a nagy táborozások világrendjében (koncentrációs tábor, pionírtábor, munkatábor, béketábor, szocialista tábor), hogy besorolják valamelyik osztagba. De a felsőoktatásba kerülők, különösen, ha eleve valamilyen priusszal indultak (kulákivadék, értelmiségikölyök, papnövendék), predestinálva voltak az állambiztonság figyelmét valamilyen szempontból kiérdemelni.

Tőkés László, mint többen mások is, már teológus korában kiérdemelte a figyelmet. Bekapcsolódott abba a „reformmozgalomba”, amelynek kezdeményezője Nagy László volt, Nagy Gyula kolozsvári püspök fia. A származásnak azért is van jelentősége, mert a megfigyelések bizonyos fázisában felmerült a gyanú, hogy Nagy és Tőkés apai (püspöki és püspökhelyettesi), hallgatolagos beleegyezéssel ténykednek a teológián bizonyos újítások irányába. Jellemző, hogy a gyanút az ENYEDI ZOLTÁN fedőnevű tanár-informátor sejteti, aki akkor a rektori funkciót is betölti. „A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet diákjai körében, és főleg a Kolozsvári Egyházkerülethez tartozók közt, a III. és IV. éveseknél leginkább, folyamatosan észlelhető egy »földalatti« mozgalom, gyűlésezés a rektor és a tanárok tudta nélkül. A negyedéveseket Nagy Gyula püspök fia, Nagy László vezeti, a harmadévesek vezére és mozgósítója pedig Tőkés István professzor és főjegyző fia, Tőkés László.” A tartótiszt, Onac Ioan szekus őrnagy az, aki megjegyzésében elutasítja a gyanút: „A rendelkezésünkre álló adatok igazolják, hogy a harmad- és negyedéves egyetemisták nem tartanak politikai színezetű, konspiratív gyűléseket, mint ahogy azt informátorunk »feltételezi.«” A reformerek tehát két tűz közé szorítva igyekeztek életet lehelni az általuk halódónak érzékelt egyházba. A tanári kar nagyobb része informátorként szolgáltatta a nem túl jó szándékú adatokat a diákokról, de a diákok közt is kialakította a maga hálózatát a román állambiztonság. Azt, hogy Tőkést „első” fokozatú megfigyelés (általános információs felügyelet) alá helyezi, épp egy tanár-informátor, aki a titkári tisztséget is betölti akkoriban, INCZE WALTER jelentésének margójára írva lehet olvasni. A döntés az 1973. december 16-án tartott karácsonyi ünnepséghez kapcsolódik, amelyet a teológiai önképzőkör szervezett: „[...] az irodalmi kör, amelyet Nagy László, Tőkés László, Demeter József, Csernák Béla, György László, Farkas Sándor, Molnár János (*szalontai*) vezet, este nyolc órára egy karácsonyi gyűlést vagy ünnepséget szervezett. Tőkés László megnyitójában kihangsúlyozta, hogy ezt az estélyt nem a tanári kar idejélmúlt vezérlete alatt szervezték. A program a Megváltó születését mutatta be. De a lényeg, amit szeretnék aláhúzni, hogy a díszterem zsúfolásig megtelt a Babeş–Bolyai Egyetem diákjaival, még afrikai ösztöndíjasok is megjelentek, sőt Czirják római katolikus plébános is. [...] Az volt a benyomásom, hogy az irodalmi kör tevékenysége nemcsak intézetünkre korlátozódik [...] nagyon komolyan kell elemezni, hogy vajon nem egy széles körű,

¹⁶ A saját, ACNSAS-tól kapott dossziéit Tőkés László bocsátotta a kutatás rendelkezésére. Számuk: FI 180599 és FI 272/1–21.

egészségtelen hálózatról van-e szó, amely arra törekszik, hogy a Babeş–Bolyai egyetemistáit egyfajta nacionalista magyar egységbe kovácsolja, amely ilyen ünnepségek szervezésében is megnyilatkozik.” Ugyancsak tanári jelentés erősíti meg a Securitate elhatározását Tőkés szorosabb megfigyelésére. NAGY GEZA tanár-informátor, a poimenika akkori előadója, az ifjúsági elnökválasztással kapcsolatos ismereteit osztja meg az állambiztonsággal. Az ügy hátterében az áll, hogy a „reformerek” csoportja úgy látta a leginkább biztosnak céljai elérését, hogyha a vezető pozíciókba szüleik tisztségénél fogva „védett” személyeket választanak, akiket a tanárok az egyházban amúgy is erős tekintélytisztelet miatt feltehetően nem mernek olyan könnyen elintézni, mint egy paraszt- vagy munkásszármazásút. A másik cél – a mozgalom folyamatosságának fenntartása – indokolta, hogy az ifjúsági elnököt ne hagyomány szerint a végzős évfolyamról, hanem a III. évről válasszák. Ezért kandidált Nagy László IV. évesként az önképzőköri elnöki tisztségre, amire meg is választották, ahelyett hogy a tanári elképzelés szerint az ifjúsági elnök tiszttét pályázta volna meg. Ezzel nyitva maradt a lehetőség, hogy a másik „védett” személy, a III. éves Tőkés László lehessen az ifjúsági elnök. De a cél elérése így sem volt könnyű feladat. Lássuk, hogy mutatta be NAGY GEZA a „harc helyzetet” az állambiztonságnak: „Tőkés László egyetemista [...] nagyon tehetséges, nagyon erős akarattal és ambícióval megáldott fiú [...] képes volt elhagyni a családi otthont és az intézetben szállást kérni, hogy sikeresen végigvigye az ifjúsági elnökválasztási kampányát. Ennek érdekében kettős kampányt kellett folytatnia: a negyedéveseket kapacitálni, hogy ne kandidáljanak, miközben saját maga mellett propagandát kifejteni. Az első Nagy Gyula püspök fiának, Lászlónak és cinkostársainak, Nagy Károlynak és Nagy Ferencnek a segítségével hajtották végre, akik »sztrájkot« szerveztek Szócs professzor ellen. Úgy hallani, ezek terrorizálták a IV. évet, hogy senki ne fogadja el a jelölést, mondván, nincs erre idejük [...] Tőkés [...] aztán kettős kampányt folytatott, híveket toborzott egyrészt, másrészt terrorizálta azokat, akik önként nem hódoltak be [...] A diákság autonómiájának védelmezőjeként lépett fel, amivel könnyen tudott népszerűséget szerezni [...] Elnökké választása után jelentkezett a rektornál. Elkérte megismerés végett az Intézet Statútumát, mert tudnia kell, milyen jogai és kötelességei vannak a rektornak, a tanároknak és természetesen neki. A rektor elmondása szerint viselkedése egyértelműen arra utalt, hogy ellenőrizni kívánja a tanári kart. [...]” Ugyanerről a problémáról jelent a SZÁSZ LEVENTE nevű informátor, megnevezve forrásait (Csernák Béla, Tárkányi István, Demeter József, Hermán István, Szombati György és Szócs Endre professzor), ami arra utal, nem saját tapasztalata alapján számol be a IV. év évfolyamvezetője ellen benyújtott memorandumról. Ugyanakkor feltűnően pontos információi vannak arról, hogy kik írták alá a Nagy László (kolozsvári, azt is hozzáteszi) által fogalmazott szöveget, kik nem, kik vonták vissza később aláírásukat. Sőt azt is tudni véli, hogy Nagy Gyula püspök sem tartja jónak az intézet szabályzatát, mégpedig azért, mert azt a volt rektor, Dávid Gyula szerkesztette. Nevezett informátor, akinek kiléte homályos, annyira intim kapcsolatban van a tartótiszttel, hogy jelentését annak lakásán teszi meg.¹⁷ A büntetőeljárást megelőző legsúlyosabb megfigyelési fokozatot (információs nyomozati dosszié) szintén tanári jelentés nyomán határozzák el. A DOMBI LAJOS fedőnevű tanár-informátor, aki akkoriban a homiletikát tanítja, a következőt jelenti 1974. november 16-án: „November 15-én nevezett diák prédikált a IV. évfolyamon. A prédikáció textusát az informátor előzetesen

¹⁷ Uo. 10. lap.

megkapta. [...] »Mert a mi állampolgárságunk a mennyekben van (magyarul a 'mi országunk' szerepel), ahonnan várjuk a Megváltót, aki a Jézus Krisztus.« [...] A prédikáció ezen részét túlméretezte, olyan hangsúlyosan és olyan mértékben, hogy a következő megállapításokig jut: »Azt sem tudjuk, vagyunk-e egyáltalán, és van-e országunk. Eltévődünk és nem találunk haza, mert ezen a földön nincs hazánk és házuk, ahol élhetnénk, ahol megmaradhatnánk [...] a mi országunk a mennyekben van. Lakjatok ott, ahol Isten van, mert Ő bennetek van és ti Őbenne.« Az egyik diák, név szerint Bartha József kritizálta ezt a részt, amit félre lehet érteni. Az informátor egyetértett Bartha Józseffel.”

A reformereknek nemcsak a tanárok ellenállásával kell megküzdniük, tartaniuk kell a diákság hálózatba terelt részétől is. A NORBERT GASSMAN fedőnevű diák-informátor jelenti 1974. május 2-án, hogy Tőkés gúnyosan kommentálta Román Szocialista Köztársaság elnökének a televízióban közvetített megválasztását.¹⁸ FINISAN IOAN diák-informátor az akkoriban Kolozsváron tanuló holland teológus házaspár, Ida és Klaas Eldering kapcsolatairól jelent. Köztük található Tőkés László is, aki részt vesz a gyakran tartott házi bibliaórákon. FINISAN ígéretet tesz arra is, hogy az Idával jó viszonyban lévő Szebeni Noémi és Bot Zója magatartását felügyeli.¹⁹ De pozitívumokat is felsorakoztatnak néha mellette. 1975. május 25-én egy ALEXANDRU AIUDEANU fedőnéven futó diák-informátor írja le négyéves, Tőkés Lászlóval való ismeretsége tapasztalatait. Noha, saját bevallása szerint nem tartozik a barátai közé, és csak a teológiai ténykedéséről tud, elismeréssel ír róla. Például, amikor szükség volt a katonai nevelésre szállítani a diákokat, ő adott a diákság közös pénzéből. Aki megszorult, mindig számíthatott a segítségére. Nyílt természetű, igyekezett mindenkivel jó viszonyt kialakítani.

A megfigyelési terv (kelt 1975. 02. 03.) elkészül, a célszemélyt az ABSOLVENTUL fedőnévre keresztelik. A diák-informátorok közül KELEMEN JÓZSEF, CRISAN NICOLAE és PESCARUL kapják a parancsot, hogy a célszemély szándékait kiszimatolják. A tanár-informátorok közül NAGY GEZA, BIBLIOTECARUL és DOMBI LAJOS feladata az információszerzés. A dossziéba gyűl is az anyag, a diákélet mozgalmas, jelentésírással ok adódik bőven. Már februárban a teológiai csendesnapok botrányba fulladnak a bizalmatlanság légkörének tematizálásával, a vita idő előtti lezárásával. Márciusban fokozódik a feszültség, amikor az ifjúsági elnök felbontva kapja meg egy levelét, és engedély nélkül felolvass egy más aspektusokra is kiterjedő tiltakozást a konviktusban.²⁰ Az ügyből fegyelmet kreálnak, a fegyelmi gyűlést Tőkés László elnök utóda, Vetési László megpróbálja kihallgatni, lelepleződik, lemond. Tőkés Lászlót kizárják az internátusból és a konviktusból. A rektor pedig 11. pontos jelentésben számol be a Vallásügyi Államtitkárságnak, közölve, hogy a célszemélyt utolsó figyelmeztetésben részesítette, és kéri, támogassák őt a fegyelem fenntartásában. Ehhez képest az 1975. áprilisi informatori feljegyzések arról tudósítanak, hogy Bot Zója Nagyváradon tartott születésnap buliján Tőkés megkísérelte elénekelteni a székely himnuszt, de mivel nem tudták a szöveget, a kísérelt kudarcot vallott. Május 7-én a DOMBI LAJOS tanár-informátor jellemzésére már azt írja intézkedésként Onac őrnagy: „A birtokunkban lévő anyag alapján javasolni fogjuk a célszemély megrovását, célul tűzve, hogy kollaboráljon.”²¹

¹⁸ Uo. 20. lap.

¹⁹ Az eredeti szöveg: „Voi supraveghea comportarea studentelor sus-numite.” Uo. 25. lap.

²⁰ A kolozsvári teológiai intézet ebédőjét nevezték konviktusnak.

²¹ Uo. 58–59. lap. Az eredeti szöveg: „În baza materialelor de care dispunem se va prezenta propuneri de

Nyilván itt az egyre ritkábban bevetett beszervezési módszerrel, a zsarolással állunk szemben. (Ebben az időben leggyakrabban a „hazafias” és a „meggyőzés” módszer is elégséges.) A javasolt akció minden bizonnyal része annak a kampánynak, amely Tőkés László évfolyamtársa, AVRAM informátor beszervezési tervének indoklásában olvasható: olyan teológusokat kell megnyerni, akiket tehetségük feljogosít arra, hogy majd külföldön tanuljanak tovább. Ezeket aztán hatékonyan lehetne bevetni a külföldön folytatott „románellenes propaganda” ellen.

Közben a tanév lezárul, az ún. uborkásüveg-hajigálási botrány nyomán néhány hallgatót pár hónapra kizárnak (ürügyet kreálva ezzel arra is, hogy megbüntetett hallgatókat beszervezzenek). A záróvizsgára bocsátható hallgatók száma így igen megcsappant, a néhány frissen végzett hallgatót szeptember 1-jétől kihelyezik segédlelkésznek. Tőkés László a már említett reformcsoport tervének megfelelően Brassóba kerül. Július 16-án elkészül a megrovási referátum, ami bűnjelként sorolja fel többek közt a karácsonyi és húsvéti ünnepélyek szervezését, egyetemisták és Kallós Zoltán folklórkutató meghívását a rendezvényre, az ominózus prédikációt, a születésnap ének kíséreltet megtörtént tényként, valamint forrás nélkül idézett állítólagos kijelentéseit, miszerint Romániában nincs vallásszabadság. A referátumból megtudható a törvényi alap, amely az eljárást szabályozza: a 1974/0003. sz. belügyminiszteri rendelet.²²

1975. szeptember 11-én Brassóban Ioana Constantin vezérőrnagy engedélyével az ügyosztályvezető Mășuroia Gheorghe alezredes, a Beszterce-Naszód Megyei Securitate későbbi vezetője és Onac Ioan őrnagy jelenlétében, szabályos kivizsgálás keretében megtörténik a megrovás. Több nyilatkozatot íratnak a célszeméllyel, amelyben olyan kijelentéseket tesz, mint: „Jelen nyilatkozáttal elismerem, hogy 1971–1975 között, míg a kolozsvár-napocai Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet hallgatója voltam, magatartásom nem volt mindig korrekt, azt némelyek a rendszerre nézve ellenségesnek, sovíniszta-nacionalistának interpretálták.” Együttműködési kötelezvényt is ír, de nem írja alá. Hogy valójában mi történt, a vizsgálatról írt jelentésből nem derül ki, viszont pontosan kirajzolódik a következményekből. Október 9-én a megfigyelési dossziét nem zárják le (ha beszervezték volna, meg kellett volna szüntetni, és személyi dossziét nyitni), hanem Kolozsvárról átküldik Brassóba. Viszont DOMBI LAJOS beszámol arról tartótisztjének, hogy Tőkés nála járt október 30-án, elmondta, miért kért tőle levélben írásbeli véleményt az ominózus prédikációról, elmondta, hogy a kivizsgálásán a homiletika-professzorra hivatkoztak, elmondta, hogy be akarták szervezni ügynököknek, de ő elutasította, és mindenkinek el fogja mesélni a történeteket. Miután MURESAN brassói lelkész-informátor minden jellemzése pozitív színben tünteti fel a segédlelkészt, majd EUGEN rezidens megerősíti, hogy semmilyen kompromittáló adatot nem hallott Tőkés László felől, elhatározzák, hogy megvizsgálják az információs nyomozati dosszié lezárásának lehetőségét. Az 1976. február 5-én kelt lezárási javaslat többek közt leszögezi: „[...] Tőkés László dekonspirálta, hogy az állambiztonság kivizsgálása alatt állt, és felajánlották neki az együttműködést az állambiztonsági szervekkel, és ő elutasította, és mindenkinek el fogja mesélni, ami történt. Tény, az »S« anyagból (levélfogás) is ugyanez következik.” Ez azonban még mindig nem jelenti azt, hogy a megfigyelés abbamarad. 1979-

avertizare a obiectivului, urmărindu-se totodată să-l atragem la colaborare.”

²² Uo. 85. lap.

ben újra INYD-t nyitnak számára, ettől kezdve VASILE célszemélyként szerepel a Securitate nyilvántartásaiban.

1978-ban külföldi tanulmányúthoz kér útlevelet, de elutasítják, ahogy azt 1974-ben tették, majd 1982-ben újra. A dési szolgálat idejére esik az Ellenpontokhoz fűződő bizarr kapcsolódás.²³ A Nagyváradon, Ara-Kovács Attila kezdeményezésére indult szamizdat folyóirat egyik szerkesztője, Szócs Géza²⁴ felkéri gyermekkori ismerősét, Tőkés Lászlót, hogy írjon tanulmányt a Romániai Református Egyház valós helyzetéről. Majd ő elhelyezi valahol külföldön. Szócs ugyanis épp ekkortájt tért haza második hosszabb külföldi tanulmányútjáról, ahol kapcsolatba került a nyugati magyar emigránsokkal és intézményeikkel. Tőkés megírja a cikket, átadja, majd a Szabad Európa Rádió egyik adásában felfigyel arra, hogy az ő írását emlegetik, mint ami egy romániai szamizdatban jelent meg. Számon kéri Szócsot, hogy miért nem kérte a beleegyezését. Szócs odaadja 1982. október 26-án Tőkésnek az Ellenpontok 7. és 8. számát, amit elolvasás után, október 30-án Dés főterén visszaszolgáltató. A találkozón a budapesti Bollobás Enikő is jelen volt. A Securitate dokumentumai szerint ekkor egy időre Tőkés László megszakítja a kapcsolatot Szócs Gézával. Azonban az állambiztonság nem ad hitelt tagadó nyilatkozatainak, és még egy jó érvet szolgáltat arra, hogy kiemeljék a dési magyarok közösségéből.²⁵ Elhatározzák, hogy eltávolítják Désről. Épp kapóra jön tehát a Belügyminisztérium IV. Igazgatóságának 1983. május 19-i átirata az I. Igazgatósághoz, amelyben jelzik, hogy a dési 01331. sz. katonai egység kémelhárításának egyik informátora felfedezett egy gyanús magyar csoportosulást. Az illető beszélt Scheirich Ilona kereskedővel, aki a dési Artă Populară üzletben dolgozik. Az illető azt állította, hogy 1982 óta egy olyan „román állampolgárságú, magyar nemzetiségű csoport tagja”, amelynek Tőkés László a vezetője, és amelynek tagjai vannak Szatmáron, Nagybányán, valamint Marosvásárhelyen, s amelynek célja „a romániai magyarok jogaiért folytatott harc”. Azt is megvallotta állítólag a LILIANA fedőnevű informátornak Scheirich Ilona, hogy személyes kapcsolatban áll Zolcsák Sándor marosvásárhelyi festővel és a dési András Mihállyal és Katalinnal, akiknek unokaöccse a Szabad Európa Rádiónál dolgozik. Fentiekkel együtt nacionalista-irredenta memorandumokat szerkesztenek s juttatnak el a SZER-hez. Scheirich a beszélgetésekben is „súlyos nacionalista-irredenta kijelentéseket” tesz, szerinte a romániai magyarokat üldözik, szükség van az egységes fellépésre, hogy a jogsérelmeket orvosolják.²⁶

Bordea Aron vezérőrnagy, úgy látszik, nem ismeri az Ellenpontok-ügy részleteit és szereplőit, mert a következő rutinszöveget írja Popescu Stelian ezredesnek, az I. ügyosztály vezetőjének az átirat margójára: „Ellenőrizték a személyt, milyen kapcsolatai vannak, s aztán jöjjenek, hogy kielemezzük.” Popescu Bujor Vasile alezredesre bízta az ügyet a következő meghagyással: „Írásban kérje az ellenőrzések eredményét a megyétől.” Utóbbi válasza: „átadtam Oprea FI-nak”. Bujor Vasile alezredes a hat gyanúsítottat Pop Emil dési szekusfőnök személyes ellenőrzése alá helyezi: Bujor már tudja, hogy Tőkés László „belekeveredett az Ellenpontok-ügybe”, Scheirich Ilona, Scheirich János (59 éves), András Mihály, András Ka-

²³ Bővebben lásd: Molnár János: *Az egyetlen. Az Ellenpontok és az ellenpontosok története*. Agapé, Szeged, 1993.

²⁴ Szócs Géza (1953, Marosvásárhely) kolozsvári költő a Nagyváradon, Ara-Kovács Attila által kezdeményezett Ellenpontok szamizdat folyóirat kapcsán vált ismertté mint politikai ellenálló, amelyben ő is publikált.

²⁵ ACNSAS Fond Documentar D8851/9. 101–102. l. Az 1985-ös személyi katonai részletesen utal az ellenpontos szereplésre és az útlevelek megtagadására.

²⁶ Uo. 239. l.

talain Erzsébet,²⁷ Zolcsák Sándor (utóbbi ZAHARIA célszemély) ismertek a Securitate előtt. András Mihály például az ún. Hétszilvafások „szubverzív szervezet” tagjaként volt elítélve 1949–1950-ben. Mindenkitől íráspróbát fognak venni. Bujor telefonon beszél Ágoston marosvásárhelyi ezredessel, hogy személyesen foglalkozzon a vásárhelyi aspektussal, nehogy valami hiba a lelepleződéshez és az ügy elpusztításához vezessen. (*Nagyon jól jött volna már egy magyar nacionalista-irredenta csoport leleplezése?*) Oprea Floriant szintén felkéri, hogy erre az ügyre koncentráljon, Tőkés László mozgását kövessék, és a telefonlehallgatási jegyzőkönyvét azonnal fordítsák románra. Bujor egy rajzot is készít, amelyben azt sejteti, hogy több városra kiterjedő szervezetet gyanít a Désről érkezett információ mögött. A kolozsváriak június 6-án küldik a kész intézkedési tervet Bukarestbe. Mindenekelőtt az ügy elindítóját, LILIANA-t utasítják, hogy mélyítse el kapcsolatait a Scheirich családdal. Megfigyeléssel, speciális eszközök beszerelésével, 4 informátor bekapcsolásával, egy újabb beszerzésével (Lakatos Zsuzsa XII. osztályos tanulót akarják belekényszeríteni a hálózatba, ő Tőkés állítólagos új kedvese) és speciális eszközökkel, levéllenőrzéssel és lehallgatásokkal ki kell deríteni, hogy a magyar nacionalista-irredenta tevékenységben milyen szinten tartanak.

Tőkés Lászlóval kapcsolatban az a terv, hogy a május 18-i Ellenpontok-ügy miatti fegyelmeztetést követően beszámoljanak a püspökségnek áldatlan nacionalista-irredenta tevékenységéről, „abban az értelemben, hogy távolítsák el a dési segédlelkési állásból, és fegyelmiileg helyezték el olyan helységebe, ahol cselekvési tere korlátozott”. Október 7-én Kolozsvár már arról számol be a Központnak, személyesen Popescu Stelian ezredesnek, hogy megtették a megfelelő intézkedéseket az ilyen jellegű tevékenység leállítására. CSOMA ügynökön keresztül, aki „döntésképes és befolyásos személyiség” az egyházban, elindították Tőkés László kivizsgálásának és egyházi vonalon történő megbüntetésének folyamatát.²⁸ Ennek a dokumentumnak azért is van jelentősége, mert a fegyelmi elhelyezés kioroszakolásokor a kolozsvári püspökség felháborodottan tagadta, hogy az elhelyezés ötlete a Securitate-től származna.

A bukaresti 0544. KE, amelynek feladata a postai levelek, táviratok ellenőrzése, szeptember 7-i feljegyzésében közli, hogy friss adatokkal rendelkeznek Tőkés László nacionalista-irredenta tevékenységéről. A „magyar vallásos énekeket” tartalmazó könyv újrakiadásával kapcsolatban „közvélemény-kutató” típusú levelet küldött szét több lelkésznek. Az 0544. KE információi alapján Tőkés Lászlóról érdemes tudni: valahányszor felvetődik valami probléma az erdélyi magyarsággal kapcsolatban, ez rögtön egy szondázó jellegű levelet küld 50–60 ismerősének. Legújabbban is ez történt a református énekeskönyv újrakiadásával kapcsolatban. Az I. Igazgatóság sürgős ellenőrzést kér, hogy megállapítsák, mi a közös Tőkés László mostani levelezése és a BÉLA-83-ügy között. (*A jelzett üggyel Tőkés Józsefet és testvéreit vádolták. A dokumentumokból az derül ki, hogy leveleket küldtek telefonkönyvből kiválasztott címekre szerteszét Erdélyben, amelyben ellenállásra szólították fel az erdélyi magyarságot.*)

Az 1983-as év vége a kolozsvári egyházkerületben két ügy körül zajlik: Tőkés László dési segédlelkész ellen fegyelmi készül. Hivatali hatáskör túllépésével vádolják, egyrészt az éne-

²⁷ András Katalin Erzsébetet INYD-ben figyelik 1978 óta, Zolcsák István brazíliai emigráns unokája, aki állítólag tagja a nacionalista Movimento pro Transilvania nevű szervezetnek.

²⁸ Uo. 233–242., 245. l. Az eredeti szövegek: 1. „Verificați cine este persoana, ce relații are și veniți să analizați.” 2. „Cereți scris jud. să comunice rezult. verificărilor.” 3. „I-am transmis lui Oprea FI”. 4. „În ideea de a fi în lătură din postul de CAPELAN de la parohia reformată din Dej, și mutat disciplinar într-o altă localitate unde să-i fie limitate posibilitățile de acțiune.”

keskönyv és a kalendáriumok kapcsán tartott nem hivatalos „közvélemény-kutatása” miatt. Másrészt a Papp László nagyváradai püspöknek küldött nyílt levele miatt, amit természetesen sehol sem közöltek. Ebben az Illyés Gyulára tett püspöki kijelentést kritizálja. A másik ügy a két neves professzor, Juhász István és Tőkés István nyugdíjazása 1983. november 1-jén. Mindketten „büntetesként” élték meg a döntést, noha a Protestáns Teológiai Intézet tanárai állami fizetésben részesültek, így rájuk is érvényes volt a 65 éves nyugdíjkorhatár. Mindketőjük meghosszabbított működési engedéllyel taníthatott 1983-ig. Mindketten széles külföldi kapcsolataik viszonylatában úgy adták tovább a tény, mint „kényszernyugdíjazást”. Juhász azonban ekkor már súlyos beteg volt, következő évben meghalt. Tőkés István viszont, aki községi funkciókat is betöltött, alkotóereje teljében érezte magát. Főjegyzője volt a kerületnek és főszerkesztője a Református Szemlének. A professzori nyugdíjazásával ezeket a funkcióit is megszűntnek tekintették, ugyanis előbbibe professzorként választották, utóbbiba mint főjegyzőt. Számára fájdalmasabb volt a szakítás, nyilván többet is veszített. Így míg Juhász kénytelen-kelletlen beletörődött a döntésbe, Tőkés István a hármas „felmentést” személye elleni boszorkányüldözésként fogta fel, és mind bel-, mind külföldi kapcsolatait mozgósította a döntés megváltoztatása érdekében. Az ügy mögött mindenekelőtt Nagy Gyula püspököt sejtette, akit egyszer már az állami szervek előnyben részesítettek vele szemben az 1962-es püspökválasztáskor,²⁹ s akinek Tőkés István véleménye szerint 70 éves korában, a lelkes nyugdíjkorhatár lejártakor vissza kellett volna vonulnia. (Bár a korabeli státútum kimondta, hogy a püspököt életfogytiglan választják.) Így 1983 decembere apa és fia kizsúrlásának/kizsúrlásának jegyében zajlott. A következő dokumentumok ezekre a történetekre koncentrálnak.

Október 12-én Beszterce-Naszód jelenti a Központnak, amit FARKAS informatortól megtudott. A felvevő Nechiti Simion őrnagy, résztvevő Muşuroia Gheorghe ezredes, helyszínen a DEIA-ház. FARKAS arról tudósít, hogy Tőkés László megbánta a Papp Lászlónak írt levelet, válaszul a püspöknek a Református Szemlében megjelent kritikájára Illyés Gyulát illetően. Ezért a levélért fegyelmi tárgyalást indítanak ellene Désen, az egyházmegyei bíró-

²⁹ Az említett tény a Belügyminisztérium I. Igazgatóságának feljegyzése említi, amely 1976. november 1-jén kelt, vázlatát a kolozsvári megyei felügyelőség készítette, s amely nevezett görögországi tanulmányútját előzte meg. (Uo. 260–263. l.) A szövegből az is kiviláglik, hogy az állam akkori bizalmatlanságának hátterében nemcsak a „revizionista magyar körökkel” korábban tartott kapcsolat áll, hanem az informatóri szerep elutasítása is: „[...] Fiind sub îndrumarea episcopului VASARHELYI IOAN şi frecventînd în perioada ocupaţiei horthyste, cercurile fasciste maghiare din Cluj, Dr. TOKES STEFAN a fraternizat cu regimul respectiv. După 1944, acesta militează pe linia cercurilor maghiare revizioniste din Cluj, fiind legat şi prin relaţiile tatălui său – preot şi protopop reformat şi fost deputat în parlamentul horthyst de aceste cercuri [...] în 1962, consilierul TOKES STEFAN a activizat cercurile din toată influenţa sa pentru a fi ales episcop. Din considerente politice pe de-o parte, iar pe de altă parte considerîndu-se că nu este suficient de orientat pentru această funcţie şi la ora aceea nu se întrevădea certitudinea că prin alegerea lui biserica reformată va putea fi democratizată, a fost împiedicat. [...] Menţionăm că în anul 1958, s-a încercat recrutarea susnumitului ca informator, însă a refuzat să colaboreze în secret şi organizat [...] / [...] Vársárhelyi János püspök irányításával és kolozsvári magyar fasiszta köröket látogatva a horthysta uralom idején dr. Tőkés István fraternizált azzal a rendszerrel. 1944 után a kolozsvári revizionista magyar körök militáns tagja, apja révén is kötődve hozzájuk, aki református lelkész-ként és esperesként a horthysta parlament képviselője volt [...] 1962-ben, Tőkés István tanácsos minden, a befolyása alatt álló kört mozgósított püspökké választása érdekében. Egyrészt politikai megfontolásokból, másrészt úgy ítélve meg, hogy nem egészen tájékozott e tisztség tekintetében, és mivel akkoriban nem látták biztosítva, hogy az ő megválasztása a református egyház demokratizálásához elvezet, megakadályozták [...] Megjegyezzük, hogy 1958-ban megkísérelték informatorként beszervezni, de elutasította, hogy titokban és szervezeten együttműködjön [...]”

ságon. FARKAS-t bízták meg a vád képviselésével. Teljes bizalommal lévén az ügynök iránt, odaadta Papp Lászlónak írt levelét, és megkérte, ne kérjen túl súlyos büntetést ellene. Tőkés László beszélt a terveiről is. Egy hattagú lelkészcsoporthoz akar létrehozni, amelynek tagjai hetente találkoznának felváltva egymásnál, olyan címen, hogy a szolgálatra készülnek. Kántor Csaba és Demeter József részt vesz ebben. Tőkés kéri az ügynököt, lépjen be ő is, mert ha eddig is együtt dolgoztak volna, biztos nem követte volna el azokat a hibákat, amelyeket elkövetett.

Beszámolt az Ellenpontok-ügrről is. Azt mondta, mindent tagadott mindaddig, amíg nem szembesítették egy fényképpel, amelyen Szőcs Géza átad neki valamit Dés főterén. Meg van róla győződve, hogy a titkos tevékenység nem követhető út a magyarok védelmében, ezzel Kányádi Sándor költő is egyetért. Ezért új utat keres, amibe FARKAS-t is be akarja vonni.

A tartótiszt jegyzete szerint Demeter József egy irodalmi est rendezéséről ismeretes, ahol nacionalista-irredenta versek hangzottak el. Feladatként kapta FARKAS, hogy továbbra is maradjon szoros kapcsolatban a feljelentéssel, és a fegyelmi tárgyaláson úgy viselkedjen, hogy a vádlott és környezete azt higgye, az ő oldalukon áll. A dési segédlelkész ellen indított fegyelmiről még annyit lehet megtudni ugyanettől az ügynöktől, hogy a fiatal lelkészek többsége a vádlott pártján áll. Demeter József (Bálványosváralja) más fiatal lelkészekkel együtt memorandumot szerkesztett a védelmében. FARKAS szerint Demeteren kívül a folyamodványt már aláírta Kabai Ferenc (Szásznyíres), Gede Mátyás (Mezőveresegeyháza), Gál Mihály (Magyarborzás). Tőkés László november 28-án Marosvásárhelyre utazott, hogy egyeztessen a nagybátyjával, aki ott ügyvéd vagy ügyész.

FARKAS feladatuk kapta tartótisztjétől, hogy ismerje meg a memorandum tartalmát. Gál Mihályt és Gede Mátyást pedig megdolgozzák. (Kabai és Demeter Kolozs megyéhez tartoznak, velük majd az ottaniak fognak foglalkozni.)

November 17-én egy kolozsvári jelentés Tőkés István nyugdíjazását és a sértett reakcióit taglalja. „1983. október 8-án a kolozsvári Protestáns Intézet szenátusának határozata értelmében dr. Tőkés István, 68 éves lévén, nem hosszabbíthatja meg professzori működését, így 1983. XI. 1-jétől nyugdíjazták [...] nyugdíjazása elmélyítette a már létező feszültséget dr. Tőkés István és Nagy Gyula püspök között [...]” Tartanak tőle, hogy a tovább fokozódó feszültség egyházi ellenzékiesség kialakulásához vezet. Tőkés István azonnal kapcsolatba lépett más nacionalista-irredenta beállítottságukról ismeretes lelkészekkel, mint Adorján Kálmán (Türe), akit INYD-ben nyomoznak, Bustya Dezső és Csekme Ádám Marosvásárhelyről, Molnár József Magyarlapádról. Tőkés azt mondta volna, „hogy évekig bolond módra részt vett az egyház bizonyos dolgainak szőnyeg alá söprésében, de befejezte, és akár a fizikai létének árán is harcolni fog. Nem tudja tovább elviselni az önkényuralmat – a püspökség vezetésére utal –, szeretettel a sebet nem lehet gyógyítani, reformintézkedéseket kell újukra indítani.”

A kerület dec. 10-ére közgyűlést hív össze, ahol közlik a küldöttekkel a főjegyző nyugdíjazását és új választások kiírását. Már fel is terjesztették a Vallásügyi Államtitkársághoz a főjegyzőjelölteket: Csiha Kálmán, Albu Zoltán, Gálfy Zoltán. Tőkésnek is tudomására hozták, hogy nem kap meghívást a közgyűlésre. Nagy püspök közölte a Vallásügyi Államtitkársággal, hogy ha nem kap támogatást a javasolt intézkedésekhez, dec. 10-én lemond. Tőkés vehemens ellenlépéseket tett, mindenféle memorandumokat küldve.

A helyzetből fakadó következtetések:

1. Amennyiben Tőkés meghagyják valamelyik tisztségében, állandó nézeteltérést fog szítani, amit az ellenséges erők mind kül-, mind belföldön kihasználhatnak. Szerinte ő feljogosult arra, hogy minden bel- és külföldi fórumot értesítsen az őt ért „törvényteleniségről”.

2. Megelőzendő az egyházi köntösbe bújtatott széles körű nacionalista ténykedés kibontakozását, lépéseket tettek Tőkés elszigetelésére és kompromittálására, ezzel párhuzamosan Nagy Gyula pozícióinak megerősítésére. Ő az állami szervek iránti lojalitásáról ismert. A megyeközi együttműködésre építve intézkedni fognak a jelzett tevékenység megelőzésére azokban a megyékben is, ahol Tőkés kapcsolatokkal rendelkezik.

A december 9-én tartott igazgatótanácsi ülésről és a másnapi közgyűlés első szakaszáról telexen jelent a kolozsvári megyei állambiztonsági felügyelőség (ikt. sz. 102/UI/0040197). A 16 tag mellett a VÁ meg nem nevezett képviselői is jelen voltak.

Az igazgatótanácson Nagy István felszólalásában azzal vádolta Nagy Gyulát, hogy püspöksége törvénytelen, mert túl van a lelkészi nyugdíjkorhatáron. Ezért intézkedései is törvénytelenek. Szemére vetette a püspöknek, hogy nem lépett fel elég határozottan a felvehető teológusok létszámának csökkentése ellen. Kérte a Tőkés Istvánnal kapcsolatos intézkedések visszavonását. A többi felszólaló elítélte Nagy Istvánt. A püspök bizalmi szavazást kért önmaga ellen. 15 igen, 1 tartózkodás, Nagy István.

A közgyűlés délutáni megnyitáskor, a szokásos dísztáviratok megfogalmazásánál Vásárhelyi János felszólalt a magyar nyelv használata mellett, mert a Romániai Református Egyház hivatalos nyelve a magyar. A gyűlés nem fogadta el a javaslatot.

A közgyűlés egyéb aspektusairól ZSOLT lelkész-informátor jelent december 15-én, a felvevő Cerghizan Ștefan alezredes, helyszín a sepsiszentgyörgyi Căprioara hotel. A címzett a Központban, Popescu Stelian ezredes, beosztottjainak (Bujor Vasile, Bica Nicolae és egy R. E. monogrammal jelzett) ezt írja a kísérőlevélre: „A feljegyzés nagyon fontos, (tessék) széleskörűen kihasználni a forrás lehetőségeit.” A jelentést eredetileg magyarul írták, jelzik, hogy fordítás. A fordító nem ismeri az egyházi szakkifejezéseket, a közgyűlést, főjegyzőt, egyházkerületet következetesen tévesen fordítja.

A feljegyzés felsorolja, hogy rajta kívül kik voltak még jelen Sepsiből: Szász Tibor, Incze Sándor, Bereczki László, Márton Márton, Antal István, Csutak Gyula, Péter József, Szánthó András, dr. Bokor Ernő. Említi Vásárhelyi János felszólalását, amit kínosnak érzékelt. Szükségesnek tartja kihangsúlyozni, hogy a VÁ bukaresti inspektora nem sértődött meg, végig nagyon kedves volt a küldöttekkel. Másnap, szombat délelőtt váratlanul megjelent Tőkés István, beült az elnökségbe a főjegyző helyére. Amikor nem kapott szót, a beszámolót felolvasó püspököt túlkiabálva felolvasta saját hozzászólását, amelyben kijelenti, hogy ő továbbra is főjegyzőnek tekinti magát, a közgyűlés választotta meg, a közgyűlés hivatott az ő esetét elbírálni. Tőkés Eszter is jelen volt a teremben, arra kérte ZSOLT informátort, támogassa az apját. Szünetben ZSOLT beszélt az elnöklő Tunyogi Csapó Gyulával, aki azt mondta, nem tudta védeni Tőkés Istvánt, mert mindig a saját feje után ment, és nem hajlott semmilyen kompromisszumra, márpedig az élet kompromisszum. A püspöki beszámolóhoz senki nem szólt hozzá, amikor a napirend végére értek, dr. Kóréh Béla ügyvéd feltette a kérdést, mi lesz Tőkés István kérelmével. Tunyogi azt válaszolta, az előzetes igazgatótanácsi ülésen mindenkinek, egy tartózkodással (Nagy István) megszavazta, hogy Tőkés István ügyét a nyugdíjazással befejezettnek tekintik.

ZSOLT a gyűlés után meglátogatta Tőkés Istvánkat, ahol Incze Sándorral találkozott, aki láthatóan zavarba jött, mert neki azt mondta korábban, hogy Nagy József professzornál fog aludni.

A volt főjegyző szidalmazta a püspököt, Antikrisztusnak nevezte, és kijelentette: senkitől sem fél, mert neki igaza van. Incze véleményét kérte, de ő azt válaszolta, megfigyelés alatt tartják, ezért gyáva. Azután Szász Tibor esperest is jellemtelennek nyilvánította Tőkés. Gondoskodni fog róla, hogy ezt külföldön is megtudják. Szász ugyanis az illyefalvi vártemplomhoz külföldről akar támogatást kérni, és a külföldi úthoz már megnyerte Dragoș inspektor támogatását. Ezután Incze Sándor és ZSOLT informátor elhagyták Tőkés István dolgozószobáját, mert megérkezett Szabó Károly. ZSOLTot Eszter megtámadta, amiért nem szólt az apja mellett, mire ő azt válaszolta, Tőkés István is járt Kovászna megyében, de őt nem kereste fel, ami azt jelenti, nem bízik benne.

Tőkés Erzsébetet is meglátogatta ZSOLT, aki arról beszélt, hogy öccsét, Tőkés Lászlót azért idézték fegyelmi elé, mert leveleket küldött szét, amelyben kritizálta az egyház vezetését. Bánya Ferenc nyugdíjas esperes pedig, ahogy megkapta a levelet, másnap bevitte a Securitatéra. Felmérést is végzett levélben, amiből kiderült, nem 70 000, hanem 90 000 naptárra van szükség. A Szócs Gézával való kapcsolata miatt is üldözik.

Ezután ZSOLT meglátogatta Péntek Árpád rektort. Péntek azt mondta, hogy Tőkés István teológiai tanárként lett főjegyző, teljesen jogos, hogy nyugdíjazása után a főjegyzői tisztséget is elveszíti. Már így is túl volt a nyugdíjkorhatáron, s külön engedéllyel taníthatott. Ugyanez történt Dávid Gyula nyugdíjazásakor is, neki is megszűnt a főjegyzői státusa. Egyébként a professzor lehetetlen figura. Kért a rektortól prédikációvázlatokat, majd 10 oldalas levélben bebizonyította, hogy a rektor nem tud prédikálni.³⁰ Az Ellenpontokkal kapcsolatban nagy a tájékozatlanság, többen is úgy nyilatkoznak, Tőkés Lászlónak baja lehet abból, hogy „aláírta” az Ellenpontokat.

A tartótiszt megjegyzéseiből kitűnik, a megyeközi szekus-együttműködés keretében küldték ZSOLTot Tőkésékhez. A jelentésben emlegetettek közül Szász Tibor és Bereczki László megfigyelés alatt áll, Incze Sándor nemrég részesült utolsó figyelmeztetésben nacionalista-irredenta megnyilvánulások miatt. Javasolja Cerghizan, hogy ZSOLTot állítsák át Tőkésékre. Analizálják a Tőkés István–Szász Tibor-kapcsolatot. Noha megfigyelés alatt áll, Szász felhasználható lenne egy „operatív játék” keretében a volt főjegyző befolyásának csökkentésére, diszkreditálására, mind belföldön, mind külföldön.³¹

A két Tőkés ügye a következő években is az egyházi közélet központi kérdése, és komoly fejtörést okoz mind a politikai rendőrségnek, mind a Vallásügyi Államtitkárságnak, mind a két egyházkerület vezetőségének. 1984. február 1-jén Kolozsvár jelenti Bukarestnek, hogy március végén tartják a püspöki széket, igazgatótanácsi ülést és kerületi közgyűlést. (Utóbbin a nagyváradiak is részt vesznek. Félreértésről van szó, ami feltehetően a Securitate tudatlanságának következménye. Nem ismerik a református egyházi struktúrát, valószínű, nem is tulajdonítanak neki jelentőséget. Valójában a zsinati tagok 1984 januárjában és februárjában megtartott választásáról van szó.) A közgyűlés (helyesen a zsinat) tagjainak megválasztására

³⁰ Péntek Árpád épp a prédikációtan tanára volt akkoriban a kolozsvári teológiai intézetben.

³¹ Uo. 249–251., 254. l. Az eredeti szöveg: „Nota este foarte importantă și să se folosească larg posibilitățile sursei.”

a kerület kiküldött egy választási útmutatót és ideiglenes jelöltlistát. Ezután számos levél érkezett a kerülethez, elsőként Tőkés Istvántól, Kocsis Jánostól (a marosvásárhelyi főgondnokot lelkészként említik) és Koréh Bélától. A levelek azt állítják, hogy a választás szervezése statútumellenes. Ugyanakkor Kolozsvárról névtelen levél ment 64 gyülekezetbe, amelyben a szerzők tíz név törlését javasolják a jelöltlistáról és helyükre olyanokat, mint Tőkés István, Juhász István, Nagy István, Bustya Dezső, Sógor Gyula, Vásárhelyi János. Ugyanígyeneket küldtek Sepsiszentgyörgyről is. A leveleket hat külön kéz címezte. Az ANDRAS és SZÁSZ TIBOR fedőnevű informátorok jeleztek, hogy Fehér és Hunyad megyei lelkészek is kaptak ilyen leveleket. A marosvásárhelyi lelkészertekezleten Nemes Árpád régi lelkész cédulákat osztogatott, szintén a jelöltállítás kapcsolatban. Sepsiszentgyörgyön is közkézen forogtak ilyen cédulák.

A levélügy szerzőinek módszere feltűnően hasonlít a BÉLA-ügyben érintettek módszeréhez. Feltételezhető, hogy az iratok szerzője Tőkés István, aki elégedetlen nyugdíjazásával. Egyébként a BÉLA-ügy legfőbb gyanúsítottjai a Tőkés család tagjai.

Intézkedések: T. I. folyamatos elszigetelése és diszkreditálása; azon, más megyében lévő lelkészek „pozitív befolyásolása”, akiket a volt főjegyző a ref. egyházon belüli ellenzékiesség kialakítására akar beszervezni; azon személyek beazonosítása, akik most és a BÉLA-ügyben is kaptak leveleket.³²

Február 21-én Kolozsvár összefoglaló jelentést küld Bukarestbe, amely újabb bizonyítéka annak, hogy Tőkés László eltávolítását Désről a Securitate kéri. Nem elég, hogy 1976-os és 1983-as megrovása ellenére tovább folytatja nacionalista-irredenta tevékenységét, és másokat is hasonlóra buzdít, hanem az utóbbi időben egyházi felettesséivel szemben is arrogáns és sértő magatartást tanúsít, fenyegető leveleket ír azoknak, akik nem értenek vele egyet. Áthágta segédlelkési hatáskörét, és a lelkészek és hívek közt ellentétet szított. Ezért úgy döntöttek, diszkreditálják, a „dési nacionalista közösséget szétzúzzák”, az egyházi szerveket olyan irányba befolyásolják, hogy szankcionálják fegyelmeivel Tőkés Istvánt, és távolítsák el Désről. Erre a CSOMA, IMRE és KAROL fedőnevű informátorokat használták, akik odahatottak, hogy a püspökség kezdeményezze a fegyelmi vizsgálatot. Február 2-án az egyházmegyei fegyelmi bíróság elhatározta Tőkés László elhelyezését. Ujvári Ferenc és Vásárhelyi János nyugdíjas nacionalista ügyvédek vállalták a védelmét, akik megszervezték, hogy dési hívek és lelkészek Tőkés László mellé álljanak. Február 16-án 17 presbiter jelentkezett a püspöknél 1000 aláírással, amiben arra kérik, hogy semmisítse meg a fegyelmi határozatot. A kihallgatáson a püspök megmagyarázta, hogy azt nem teheti, mert a segédlelkész tényleg átlépte hivatali hatáskörét, és fegyelmi vétségeket követett el. A Securitate a memorandum ellensúlyozására a kolozsvári és dési informátorain keresztül igyekezett odahatni, hogy a döntés a fellebbezés után is fennmaradjon. A Securitate kezdeményezésére három levél ment a püspökségre, amelyben a feladók egyetértének Tőkés László eltávolításával.

Popescu Stelian ezredes beosztottjainak így kommentálja a jelentést: „Tőkés László szankcionálását nagyon nehezen érték el (3 igen – 2 nem); Kolozsvár gyenge volt, és bele szólása is meggyengült. 1000 aláírás és 17 presbiter nem gyűlhetett össze máról holnapra; Hívjátok fel a figyelmüket, hogy sok bajuk lesz még a Tőkés családdal.” Ahhoz a passzushoz, ahol a három levelet említik, odaírta: „Három 1000 ellen”.³³ Hogy ebben a vonatkozás-

³² Uo. 228–229. l.

³³ Uo. 214–215. l. Az eredeti szöveg: „Sanctionarea lui T.I. s-a obținut cu mare greutate (3 pentru-2 contra);

ban az ezredes különös jóstehetséggel rendelkezett, Románia huszadik század végi története bizonyítja.

A jósláshoz persze alapos okot szolgáltatottak azok a különböző bel- és külföldi fórumokhoz eljuttatott beadványok, amelyben Tőkés István megkérdőjelezi a hivatalban lévő püspök, Nagy Gyula tisztségviselésének jogosságát, illetve saját nyugdíjazásának törvénytelen-sége mellett érvel. A jóslatot alátámaszthatták a Securitate informátorainak idézett és itt nem idézett jelentései Tőkés István nem hivatalos megnyilatkozásairól. A nyugdíjazott professzor ügyének „végleges” megoldását mind a panaszos, mind a bepanaszolt a zsinattól remélte. A kolozsvári egyházkerület 1984. február 13./45. sz. levelében ezért kéri a Zsinati Állandó Tanács (továbbiakban ZSÁT) március 15. előtti összehívását. Arra mégis csak április 10-én kerül sor Kolozsváron. Az ügyvezető elnökség (Papp László püspök és Odlík Ernő főgondnok) 1984. április 10./300. sz. levelében közli dr. Tőkés Istvánnal a ZSÁT-nak rá vonatkozó határozatát (amely nem áll rendelkezésünkre), és felhívja a figyelmét, hogy ne fokozza kül- és belföldön a feszültséget, mert az mindenkire nézve ártalmas. Tőkés István 1984. június 1-jén kelt panaszja, amelyben fegyelmi kivizsgálást kér Nagy Gyula püspök ellen, valamint a külföldről érkező levelek, amelyek a két Tőkés ügyeiről kérnek információt (és amelyeket a Securitate elfog), arra utalnak, hogy nem fogadta el a ZSÁT döntését. A ZSÁT a panasznak helyt ad, és Gálffy Zoltán, valamint Geréb Zsolt teológiai tanárokat megbízza, hogy mindkét felet keressék meg, és kérjenek felvilágosítást az írásbeli vád és a püspök által az írásbeli vádra adott válasz bizonyos kitételeinek megvilágosítására. A biztosok személyesen megkeresik a feleket, s azok válaszárol tájékoztatják a zsinat elnökségét (augusztus 6-án, illetve november 29-én). Ezzel párhuzamosan fut Tőkés László fegyelmi tárgyalása és elhelyezése Désről. Ezek a történések állnak a következő szekusdokumentumok hátterében.

Március 22-én Bihar közli Bukaresttel, hogy PĂUN informátor füle hallatára azt nyilatkozta dr. Kocsis János marosvásárhelyi főgondnok, hogy bizonyos marosvásárhelyi és kolozsvári értelmiségi körökben nagy felhajtást csinálnak Tőkés István kényszernyugdíjazása körül. *(Nem jelölök meg az információ forrását, de az bizonyos, PĂUN nem mondhatott olyan, a jelentésben szereplő baromságot, mint amit Papp Lászlónak tulajdonítanak: „Tőkés, a kolozsvári református egyházkerület főjegyzője, a számosújvári lelkésznek, Tőkésnek a fia, aki belekeveredett az Ellenpontok ügybe.”)* Tőkés István azzal fenyegetőzik, hogy a külföldnek is tudomására hozza az őt ért igazságtalanságot. A fenyegetés minden jel szerint valóra vált, mert a SZER már kommentálta a történeteket. Április 10-én lesz zsinati ülés Kolozsváron, ahol törvényesnek ismerik el a döntést, s azzal mind Papp László, mind Nagy egyetért. A jelentésen a következő kézírásos közlés olvasható: „Tudomásul szolgál, Juncu Mircea főhadnagy”.³⁴

A bihari jelzés összefügg a kolozsvári eseménnyel, a május 23–24-ére kitűzött egyházkerületi közgyűléssel, amelyet megelőz a püspöki szék és igazgatótanács ülés. Épp a kezdés napján küldi a Központ Kolozsvárnak, személyesen Ioana Constantin vezérőrnagynak, a megyei inspektorátus vezetőjének az egyházkerületi közgyűlés előtti feszültséggel kapcsolatos két jegyzékét. Egyiknek sincs megjelölve sem a forrása, sem keletkezésének időpontja. Tartalmi jegyekből arra lehet következtetni, hogy olyan személy a forrás, aki jelen volt a leírt eseményeken, és a püspökség álláspontját képviselte.

Clujul a fost slab și a slăbit supramedierea lui. 1000 de semnatari și o delegație de 17 presbiteri, nu s-au adunat peste noapte; Atrageți-le atenția ca vor avea mult de a face cu familia Tokes.”

³⁴ Uo. 216. l. Az eredeti szöveg: 1. „...TÖKÉS, vicarul eparhiei reformate din Cluj, fiul preotului TÖKÉS din Gherla, implicat în cazul „ELLENPONTOK”. 2. „Lt.mj Juncu Mircea luat la cunostința.”

Az egyik jegyzék tudatja, hogy Tőkés Lászlót áthelyezték Uzdiszentpéterre (Maros megye), de ott nem jelentkezett. Désre Oláh Józsefet helyezték Bákóból, aki ott meg is jelent. A segédlelkészek áthelyezése a püspök hatáskörébe tartozik, vagyis törvényes eljárás volt. Május 11-én jutott a presbitérium tudomására az ügy. Elhatározták, hogy Tőkés Lászlót nem hagyják elmenni, végleges lelkésznek tekintik, hiába helyeznek oda mást, azt nem fogják fizetni. Május 18-án kb. 35 tagú küldöttség személyesen vitte a püspökhöz a presbitériumi határozatot. A püspök megmagyarázta a státútum vonatkozó rendelkezését, az emberek azonban vádolni kezdték a püspököt, és az elhelyezés okára kérdeztek. Ugyanis véleményük szerint ha vétkezett volna az állami törvények ellen, elítélték volna. Püspök azt javasolta, válasszák meg végleges segédlelkésznek, s akkor visszahelyezik. De a dések nem hittek a püspöknek, azt hangoztatták, mennek Bukarestbe, és ott elintézik az ügyet. Addig is Tőkés László ott marad Désen. A püspök figyelmeztette őket, hogy amennyiben nem foglalja el a kinevezést egy hónapon belül, megfosztják a palásttól a törvény értelmében. Egyesek azt hangoztatták, hogy ilyen még nem volt Désen, hogy a rendőrök és párttagok is kezdtek templomba járni, ezért magas rangú rendőrök és pártemberek javasolták nekik, hogy menjenek minél többen reklamálni az egyházi és állami szervekhez, s akkor nyerni fognak.

A másik feljegyzés a tervezett gyűléseken várható feszültséget taglalja. Mindhárom napirendjén szerepel az egyházkerületi főjegyző megválasztása. Épp ez a gond, ugyanis Tőkés István még mindig főjegyzőnek tekinti magát, holott nyugdíjazásával megszűnt a funkciója. A ZSÁT-hoz fellebbezett, az azonban elutasította a fellebbezést. Ezt a döntést tüzték napirendre, de minden valószínűség szerint az érintett hívatlanul is meg fog jelenni, és felszólal, akkor is, ha nem kap szót. Jelenleg nem lehet tudni, kiket tudott rávenni személyesen vagy levélben, hogy védelmükbe vegyék. Noha a nyugdíjas professzor mindenre képes, feltehetően a választást mégis megtartják. A hivatalos jelöltek a rektor, a prorektor és a bukaresti lelkész, Albu Zoltán. Azonban úgy tudni, hogy Albu ellen erős kampány folyik. Egyesek Csiha Kálmán, mások Csutak Csaba mellett kampányolnak. De a gyulafehérvári és dicsőszentmártoni esperesek egy megnevezetlen kerületi tanácsost támogatnának. Ilyen körülmények között, a szavazatok megoszlása miatt kétséges a befutó.³⁵

Az ominózus főjegyzőválasztásról és a megválasztott főjegyzőről május 29-én számolt be Kolozsvár Bukarestnek. A közgyűlésen 112 fő vett részt, ebből 98 rendelkezett szavazati joggal. Az egyházkerület által állított három jelölt (Albu Zoltán, Péntek Árpád, Gálffy Zoltán) személyével a VÁ előzetesen egyetértett. Menet közben kiderült, hogy Tőkés István, Dobri János és Juhász István „izgatásainak” hatására az elektorok elutasítják a hivatalos jelölteket. Informátorok és befolyásos személyek közreműködésével Juhászt olyan megfontolás felé terelték, hogy amennyiben nem mond le más jelölésről, akkor a jelölt legalább legyen „megfelelő álláspontú”. „Végül is Juhász Istvánt és híveit BARTHA informátor rávette, hogy jelöljék Csutak Csaba Vilmos kolozsvári esperest, aki PÉTER JÁNOS fedőnéven a mi informátorunk.” Erre márcsak azért is szükség volt, mert olyan ellenséges és korábban elítélt jelöltek neve is felmerült, mint Csiha Kálmán, Kozma Zsolt és Dobri János. A közgyűlés, miután incidens nélkül jóváhagyta, hogy Tőkés István helyett más legyen a főjegyző, elrendelte a választást. Boné János kolozsvári lelkész kérte, hogy a hivatalos jelölések mellé vegyék fel Csutak Csaba Vilmost, és titkos szavazással válasszanak. Első körben Csutak 33, Albu 15, Gálffy 14, Péntek 1 szavazatot kapott. Ugyanakkor a listán nem szereplő Csiha Kál-

mán is kapott 15 voksot. (Az I. Igazgatóság vezetője a Csiha neve mellé odaírta felháborodását: „Hogy készítette elő a választást Maros megye, Bica alezredes elvtárs?”) Az utolsó körben Csutak és Csiha maradtak. Csutak nyert 46 szavazattal. *(Ha a szavazásra jogosultak számát nézzük, a nyerteshez többen kellett tartózkodjanak, vagy elmenjenek a szavazásról.)* Megjegyzik, hogy Tőkés István és néhány támogatója is megjelent a közgyűlésen, de „információs-operatív intézkedésekkel” sikerült elszigetelni őket, s így lemondtak rendezwarási terveikről. Ugyanitt jelentik, hogy 24-én délután megtartották a Református Szemle szerkesztőségi ülését. „[...] szerveink intézkedéseinek eredményeképpen Tőkés Istvánt kizárták a szerkesztőségéből *(érdekese, hogy a fent említett két vizsgálóbiztosnak Tőkés azt nyilatkozza, őt nem zárták ki, hanem maga hagyta el a szerkesztőséget)*, és a főszerkesztői tisztségbe megválasztották Gálffy Zoltán teológiai professzort, aki BIBLIOTECARUL néven a mi informátorunk. CSOMA, DORU és KOZMA fedőnevű informátorainkat szintén beválasztották a szerkesztőbizottságba.” Azt is győzelmesen jelentik, hogy a választás eredményeként Tőkés eltávolodott korábbi támogatóitól, azzal vádolva őket, hogy nem tartottak ki mellette. Ígéri, hogy tovább ténykednek a leváltott főjegyző bel- és külföldi elszigetelésén.³⁶ A közgyűlés lefolyásáról készített állam-biztonsági beszámoló kétséget sem hagy afelől, hogy egyházi autonómiáról szó sem lehet. Ugyanakkor az is kivülálik, hogy ha az egyház képviselői megpróbálták saját akarataikat érvényesíteni, az komoly nehézségeket okozott az elnyomó állami szerveknek.

A Tökések diszkreditálásának országos kiterjesztését bizonyítja egy augusztus 7-én le-adott információs feljegyzés. Az AVRAM fedőnevű informátor, Bihar megyei lelkész, Tőkés László évfolyamtársa egyházi közmunkát végző híveit avatja be a lejáratis tudományába. A parókia körül szorgoskodó hívek közül valaki megkérdezte, hallgatta-e az elmúlt héten a SZER vallási adását (hétfő 12 óra). Mert ott Tőkés Lászlóról beszéltek, akit a román hatóságok üldöznek a magyar ügyben kifejtett tevékenysége miatt. Azt is mondták, hogy elhelyezték Désről egy 150 lelkes székely faluba, amit ha nem fogad el, kiteszik a papságból. AVRAM kifejtette híveinek, hogy Tőkés László évfolyamtársa volt, jól ismeri, és már diák-ként is a magyar ügy éharcosának tekintette magát. Például próbált meggyőzni egyeseket, hogy miután befejezik tanulmányaikat, Moldvába és Munténiába kérjenek kihelyezést, hogy az ott élő magyar értelmiséget összeszedjék. Mindig a szociológia és az etnográfia érdekelte. „Kíváncsi, beképzelt, gőgös pasas volt, sok kolléga számára elviselhetetlen.”³⁷

Tökések továbbra sem nyugszanak bele félreállításukba. 1984. november 13-án jelenti a kolozsvári Securitate a Központnak, hogy 12-én levél érkezett a kolozsvári püspök címére, amelyben 13 neves teológiai tanár Amszterdamból, Bernből és Zürichből kéri Nagy Gyulát, hogy „Tőkés István és Tőkés László védelmében járjon közbe az illetékes hatóságoknál”. Ezek közül Kurt Jakob Rüetschiről úgy tudni, hogy Tőkés István személyes kapcsolata. A Securitate ellenintézkedést szervez: Nagy Gyula püspököt ráveszik, hogy válaszoljon levélben a külföldi professzoroknak, értesse meg velük a két személy „tényleges helyzetét”, és tanácsolja nekik, hogy ne avatkozzanak be a Romániai Ref. Egyház életébe.

³⁶ Uo. 220–221. Az eredeti szövegek: 1. „În final IUHASZ ISTVAN și adeptii săi au fost influențați prin sursa BARTHA să propună și să susțină alegerea lui CSUTAK CSABA VILMOS protopop din Cluj-Napoca, care este informatorul nostru cu numele conspirativ PETER IANOS.” 2. „...ca urmare a măsurilor întreprinse de organele noastre TOKES ISTVAN a fost scos din colegiul de redacție, iar în funcția de redactor șef a fost ales GALFY ZOLTAN, profesor de teologie, care este informatorul nostru cu numele conspirativ BIBLIOTECARUL. De asemenea au mai fost aleși în colegiul de redacție sursele CSOMA, DORU, și KOZMA.”

³⁷ Uo. 205. I. Az eredeti szöveg: „Era tip încrezut, îngîmfat și curios și de nesuportat de mulți colegi.”

Egy másik személyiséget is ráállítottak az elhárításra. „CLUJANA informátor, világhírű teológiai doktor, december folyamán az Evangélikus Nők Segélyszervezetének meghívására Svájcba fog utazni. Ott találkozni fog dr. HANS WILDBERGER zürichi professzorral, aki közeli kapcsolatban áll a jelzett levél aláírójával, hogy őt pozitívan befolyásolja és rávegye, hogy a többi aláíró is meggyőzze afelől, hogy a romániai református egyházzal és a Tőkés család helyzetéről hamis adatokkal rendelkeznek.”³⁸ Folyik az aláírók beazonosítása. Egyikük Gottfried Locher berni teológiai professzor, aki 1975 óta szoros kapcsolatban áll Tőkés Istvánnal. Mellékelik a 13-ak levelének román fordítását és a választ is. Ami többek közt arról szól, hogy Tőkés Istvánnak megjelent a Filippi levélhez írt kommentárja már a nyugdíjazása után, és további munkái jelennek meg rövidesen, ami bizonyítja, hogy senki nem akadályozza teológiai munkásságát. A másik, hogy prédikálását sem akadályozzák, majd minden vasárnap szolgál valahol, áthágva a fegyelmi szabályzat nyugdíjas lelkészekre vonatkozó meghagyását, amit ő maga kezdeményezett és ültetett gyakorlatba két évtizeddel korábban. Tőkés László is folytatja tiltakozó tevékenységét. *A református egyház közvéleményéhez – Védekezés* címet viselő memorandumot, amelyben Misztótfalusi Kis Miklóshoz hasonlóan bizonygatja igazát egyházával szemben, november 18-án elküldi a Református Szemlének. A szervek azonban megakadályozzák a közlést, és intézkednek, hogy minél kevesebben olvashassák a kéziratot.

Tőkés István külföldet informáló álláspontja jól kirajzolódik az 1985. január 24-én elfogott levélből, amelyet egy bizonyos Puffert Heinrichnek Nyugat-Németországba, Münsterbe küldene. A viszonylag hosszú levélben arról ír, hogy élete legnehezebb korszakát éli, mert mind oktatói, mind egyházvezetői tevékenységéből kiebrudalták, és nem nyugdíjazták, ahogy azt az egyház hivatalos vezetősége állítja. Mindez a püspöki tirannia eredménye. A fiát szintén megfosztották lelkészi állásától. Nem anyagi segítséget kér, hanem hogy terjesszék mindenütt ezt a hírt. A kérés teljesítése azonban lehetetlen. Popescu Stelian ezredes ráírja a kísérlőlevél margójára: „Az anyag nem mehet ki.”

A dési ügy folytatásáról jelent Kolozsvár a Központnak április 8-án. Tőkés László az utóbbi időben memorandumokkal ostromolja az egyházi, párt- és állambiztonsági szerveket, amelyben magát üldözöttnek és „egyházi munkanélkülinek” állítja be. Napirenden akarja tartani az ügyét a nyugati magyar emigráns körökben. Telefonon kérte a bátyját, hogy ne feledkezzen meg róla, azonfelül olyan belföldi lelkészeknek panaszkodik, akikről feltételezi, hogy bizonyos adatokat külföldre fognak juttatni. Ugyanezt tette az apja is. Szintén jelentik, hogy erősen küzd azért, hogy lelkészi jellegét éppúgy, mint dési állását visszakapja. Némely presbitereknek keresztül elérte, hogy Láposi Árpád (*valójában József*) lelkész kénytelen legyen elhelyezését kérni Désről. Szel Aranka presbiter pedig aláírásokat gyűjtött, és kérte Tőkés László visszahelyezését az így megürült lelkészi állásba. Az igazgatótanács elutasította a kérést, bizonyítva, hogy ami történt, törvényes. Ezután a kolozsvári egyházmegye közgyűléséhez fordult, azok azonban nem tűzték napirendre a kérést, mivel lelkészi státusától Tőkés Lászlót megfosztották.

Az előkészítésnél Vásárhelyi János ügyvéd és Nagy István lelkész megpróbálták megosztani a vezetést, sikertelenül. A ref. egyház vezetése intézkedett, hogy az igazgatótanács

választát feldolgozzák a híveknek, hogy megértsék, a volt dési segédlelkész önmagát zárta ki a lelkészi karból engedetlenségével.³⁹

Szeptember 25-én lép be a Tőkés családról jelentők széles táborába STELIAN informátor.⁴⁰ Tartótisztjének, Oprea Florian ezredesnek rendszerint az ARTA fedőnevű találkahelyen jelent. Noha a jelentések konkrétan nem utalnak arra, hogy milyen kapcsolatban áll Tőkés Eszter fogorvossal, az egyértelmű, hogy egy háztartásban élnek. Szeptember 25-i jelentése arról szól, hogy Tőkés István és felesége szept. 22-én meglátogatták Tőkés Esztert, és együtt meghallgatták a SZER adását, a Romániai Ref. Egyház helyzetéről. Viselkedéséből, elszólásaiból STELIAN arra következtet, hogy Eszter apja a rádió hírforrása. Ezenkívül több, Tőkés Istvántól származó apró információt közöl: Bütössi János helyett Ábrahám Dezső lett az új amerikai magyar püspök. Vagy hogy Tőkés László 10 napja nem volt otthon, és a szülei sem tudják, hol tartózkodik. Egyszer azt mondta neki, hogy ő nem fél, mert van egy olyan gázpisztolya, amelyet Szócs Gézától elkoboztak.

Egy másik jelentésben arról pletykál, hogy szeptember 24-én Tőkés Esztert meglátogatta Vass Huba András, aki Tőkés Istvánné testvére, de nincsen jóban sem a testvérével, sem a sógorával. Azért jött Eszterhez, hogy a neki elmondottakat adja tovább a szüleinek. Nemrég tért haza Magyarországról, ahol találkozott Szili Imre mérnökkel, aki járt Tőkéséknél. Legalább 10 évig nem megy Romániába, mert elege van abból, amit vele rendeztek. Kolozsvártól a határig egy Dacia követte, a határon pedig félreállították és szétszedték a kocsiját. A másik, hogy két holland újságíró fogja meglátogatni Tőkéséket a következő hetekben, akik egy bizonyos névjegykártyával jelentkeznek. Azon lesz a jelszó. Tőkés István csak akkor beszéljen, ha meggyőződött róla, a látogatók tényleg azok, akiket várt. STELIAN azt is megtudta Esztertől, hogy milyen úton juttatja ki külföldre a híreket. Amikor befejeződtek a Securitate zaklatásai legutóbb (BELA-83, teszi hozzá a tartótiszt), László papírra vetette az emlékeit, átadta egy bizonyos Károlynak, aki továbbadta a magyar konzulnak. Károlyról annyit tud, hogy Hosszú a csúfneve, kb. 45 éves fémszobrász, ő készítette a kolozsvári Szamos-híd díszkorlátját, a Borhánconson lakik, és a felesége Gyöngyi.

Oprea Florian ezredes kommentárja jelzi, nagyon hasznosak a kapott információk, a szakszargon szerint „operatív értékkel bírnak”. Vass felesége érintett a BELA-83-ügyben. Vass maga párttag, megfigyelés alatt áll. A román–magyar határon figyelni kell a két hollandra, és megakadályozni, hogy interjúalanyukkal találkozzanak. Tőkés Istvánt pedig figyelmeztetni kell, hogy amennyiben hamis politikai háttérrel ad a családjával kapcsolatos külföldre küldött információknak, azért vállalnia kell a felelősséget. Nevezett Károlyt azonosítani fogják, és felszámolják a hírközvetítői ténykedését.

Október 5-én STELIAN még „érdekesebb” dologról jelent. Tőkés László beszélgetésre hívta. Az a terve, hogy a magyarok helyzetének romlását bemutassa konkrét adatokkal. Minden magyarul megírt cikkében van embere, akik segítenek. STELIANt arra kéri, hogy a kolozsvári helyzetről készítsen két hét alatt valami felmérést, konkrét témákat megnevezve. Az anyagot a Budapesten megtartandó Kulturális Fórumra szeretné eljuttatni. Senkinek se beszéljen a megbízatásáról, még a Tőkés családnak sem.

³⁹ Uo. 149.

⁴⁰ STELIANra nézve lásd Tőkés László 2007. december 5-i közleményét. Idézi Molnár János, in: *Az aradi állásfoglalás...* Partium Kiadó, Nagyvárad, 2008. 31. o. 54. lábjegyzet.

³⁸ Az akcióról maga CLUJANA számol be, lásd ott.

Eszter annyira megbízik STELIANban, hogy a házkutatástól tartó öccsétől elhozott iratokat rábízza. STELIAN azonban úgy gondolja, jobb helyen vannak azok az állambiztonságnál, így felajánlja nekik. Ha netán vissza kellene adnia, azt fogja mondani, egy barátjánál tartja, akinek a nevét nem mondhatja meg. Oprea Florian természetesen nagylelkű, elfogadja a titkos iratokat, s rögtön tervezni kezd. Ha visszakérnék, hogy valakikkel kijuttassák az országból, azonnal visszaadják, s majd a határon lefoglalják, így hivatalosan is birtokukba kerül.⁴¹

Szeptember 30-án újra színre lép a FARKAS fn. lelkes-informátor, és elragadtatott kommentárra készíti az I. Igazgatóság II. ügyosztályának vezetőjét, jelesül Popescu Stelian ezredest: „Nagyon fontos feljegyzés. TÖKÉS LÁSZLÓ minden kapcsolatát fel kell fedni [...] az egész egyháziinformátor-potenciált be kell vetni Tökés László hatástalanítására.”⁴² FARKAS egy augusztusi és egy szeptember közepén lefolytatott beszélgetést idéz. Tökés László beszámolt arról, hogy júliusban testvéreivel és néhány barátjával együtt lecsapott rájuk az állambiztonság. Az ok: 2-3 ezer levelet küldtek telefonkönyvből vett címekre, amelyben felszólítottak a magyar kisebbség alkotmányos jogainak tiszteletben tartására. Elkövettek azt a hibát, hogy a levelek egy részét fénymásolva sokszorosították. *(Feltételezően céges másolón, nyilvánosan használható xeroxgépek nem voltak.)* Tökés sikernek tekintette, hogy két év kellett, amíg felfedezték a szerzőket. Egyszerre csaptak le Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön. A vásárhelyiek nem voltak olyan durvák, mint Sütő fiának esetében. Ő pedig már kiismerte a kolozsváriak módszereit, mindig ismétlik önmagukat. Szeptember 22-én a SZER foglalkozik az ügygel. Egyre nehezebb kijuttatni az információt, mert vannak külföldiek is, akik a Securitaténak dolgoznak. Egy neoprotestáns család ajánlotta fel, hogy kiviszik a kéziratát, de átadták azt a Securitaténak. Nála is volt belőle két példány, amit megtaláltak, így le sem tudta tagadni. Most úgy érzi, az a küldetése, hogy megismertesse a külföldet Románia igazi arcával. Erőt gyűjteni, terveket szőni el szokott bújni a világ elől. *(Ebből megtudhatja a Securitate, hogy hova tűnik el a célszemély időnként.)* Így töltött egy hetet Szabó Zoltán parókiáján élettársával, Joó Edittel Sajószentandrason. Gede Mátyás is meghívta, de ő exponált, beszéltek róla a SZER-ben, nem akar neki kellemetlenséget okozni. Jelenleg azzal foglalkozik, hogy bizonyítékokat keressen arra, hogy a román állam tendenciózusan sújtja a magyarokat. A filológia szakosok kihelyezése abban az évben jó példa erre. A végzetek és Ó-Romániába helyezettek védelmére kelt Balogh Edgár is, aki jó magyar, de egy időben eltávolodott a magyar ügytől. Szintén célja, hogy felvilágosítsa az egyházat, a két püspök azért hazudik külföldön, hogy Románia megkapja az Egyesült Államoktól a legnagyobb kedvezményt. Nyilatkozatuk megvan neki magyarul, és ezt terjeszteni fogja. FARKASnak is ad egy példányt Nagy Gyula beszédéből. Ezeket az iratokat megbízható személyeknél tartja.

Nechitu Simion őrnagy kommentárjából megtudható, hogy mind Joó Editet, mind Gede Mátyást INYD-ben „megdolgozták” eddig is. Most Szabó Zoltánra is sort kerítenek. A megyei szekusvezetők nagyra értékelik az információkat, és egybehangzóan féltik informátorukat a lebukástól. Gui Ioan ezredes, a Beszterce-Naszód megyei szekusfőnök arra figyelmeztet, hogy óvatosan kell bánni mindenkivel, nehogy lelepleződjön FARKAS.

⁴¹ Uo. 178–180., 142–144. Az európai együttműködésért és enyhülésért tartott helsinki értekezlet egyik utókonferenciájáról van szó, amit Kulturális Fórum néven tartottak Budapesten, 1985. november 8–25. közt.

⁴² Uo. 146. Az eredeti szöveg: „F importantă notă; trebuie descoperite toate legăturile lui T.L.; Concentrați mai bine tot potențialul informativ din cult pt. anihilarea lui T.L.”

Mînzat Ioan ezredes, a megyei inspektorátus főnöke sürgeti a feljegyzés Bukarestbe küldését, és helyesli az ügynök védelmét, sőt bizonyos korlátozások felállítását javasolja FARKAS magatartásában, hogy ne exponálódjon, nehogy gyanússá váljon.

A Kulturális Fórumra készülő anyagtól nagyon tartanak a biztonságiak, ezért Tökést lehallgatják, követőkkel figyelik a mozgását. Október 13-án Kolozsvár telexen jelenti Bukarestnek az új fejleményt, amerikai kongresszusi képviselőkön keresztül akarja kijuttatni a memorandumot. Ezért intézkedtek, hogy minden amerikai állampolgárságú turistáról értesítést kapjanak. Kéri, hogy amennyiben a Központ tudomására jut amerikai kongresszusi tagok érkezése, értesítsék Kolozsvárt.⁴³ Október 17-én másik veszély tűnik fel: 11 tagú nyugatnémet egyházi küldöttség kolozsvári tartózkodása. A jelentés egy bizonyos Martin Tökés Istvánhoz intézett üzenetének idézésével kezdődik. Kezdetével jelzett nevek szerepelnek benne, és a bensőséges hangvétel közvetlen kapcsolatra utal. A jelentésíró, Ungvári József ezredes aztán megfejtje a kezdetüket. Martin Weyerstall katonatiszt volt, és a Németországi Réformátus Egyházak Szövetségének elnöke. Széles körű propagandát fejtett ki Tökés László mellett Nyugaton. Hans Helmuth Esser a münsteri egyetem teológiai fakultásának igazgatója. Most éppen Romániában tartózkodik 11 teológussal és a feleségével. Marosvásárhelyről fognak Kolozsvárra érkezni, kísérijük Gönczi József aradi esperes. Vákolja a programjukat. Szállásuk a Belvedere Szállóban lesz. Az „információs beillesztésekre” sürgős intézkedéseket tesznek: a szállás felszerelése speciális eszközökkel (lehallgatás). VASILÉt és környezetét a követéses megfigyelőcsoportra (F) bízák. A 0200-as belügyi katonai egységet pedig arra kéri, hogy fokozott ellenőrzést végezzenek a határon, amikor a küldöttség távozik.⁴⁴

Az események felgyorsulnak, hogy megakadályozzák bármilyen nem hivatalos információ kijuttatását a budapesti Kulturális Fórumra. Október 17-én kelt az a belső minisztériumi anyag, amelyben Bordea Aron vezérőrnagy, az I. Igazgatóság főnöke engedélyt kér a Tökés László elleni kivizsgálásra és a milícia fedésében megtartandó házkutatásra, arany- és valutatartás, illetve névtelen feljelentés ürügyén. Az igazi ok az az információ, hogy Tökés valamilyen anyagot akar kijuttatni a budapesti Kulturális Fórumra. Október 18-án már megy a telex Bukarestbe, miszerint megszerezték azokat az iratokat, amelyeket Tökés külföldre akar juttatni: 9 darab, cím szerint felsorolva.

Ugyanaznap körlevelet küldenek 18 erdélyi és bánági megye Securitate-főnökeinek személyesen! Az 1985. június 25-én kiadott 121/BE/0066.200. sz. rendeletre hivatkozva figyelmeztetik az érintetteket, hogy az 1985. okt. 15. – nov. 23. közt tartandó budapesti Kulturális Fórumra nacionalista-irredenta elemek memorandumot terveznek kijuttatni a magyarok „állítólagos” jogsérelmeiről. Ebben szerepet játszik Tökés István családja, különösen Tökés László. Utóbbi azt mondta egy informátornak, hogy zónákra osztotta az országot, és mindenütt vannak emberei, akik információt szolgáltatnak a magyarok egyre rosszabbodó helyzetéről. *(Lásd, milyen hatékony FARKAS/PETRESCU lelkes-informátor jelentése!)* Diszkrétan, házkutatások és nyílt kivizsgálások nélkül kell eljárni! Október 19-én minisztériumi belső elemzést készítenek dési információk alapján. Egy bizonyos Jánossi nevű dési tanárnak az a véleménye, hogy Tökés László Papp László ellen ír valamit (kijavítva kézírással „Nagy”-ral), amiben be akarja bizonyítani, hogy a jelenlegi diktatúra képes viaszfigurákká degradálni az egyház vezetőit. Tökés nagy elismerésnek örvend a magyarok közt. A dési magyarok a

⁴³ Uo. 139. l.

⁴⁴ Uo. 189–190. l.

Securitate „elszánt ellenfelét” látják benne. A helybeliek úgy gondolják, a Securitatét Bányai lelkész informálja. Az is köztudott, hogy a célszemély egy „Jó” nevű lánnyal tart kapcsolatot. *(Az irat hemzseg a téves információktól, helytelenül írt nevektől.)* Ezt a feljegyzést Aristotel Stămătoiu belügyminiszter-helyettes átküldte Iulian Vlad másik belügyminiszter-helyettesnek okt. 22-én. Iulian Vlad okt. 23-án kérdéseket intéz Bordea Aronhoz, az I. Igazgatóság vezetőjéhez, amelynek lényege, hogy alakítsa ki ennek és a SABĂU-ügynek is a „kezelési koncepcióját”. *(A SABĂU-ügy Szőcs Géza tevékenységének megfigyelését fedi. Feltehető, hogy Bordea válaszában hiányában a november 18-án kialakított „Elemzést” kell a jelzett koncepciónak tekinteni, amelyben Vlad részt vett. A két ügy azért is kapcsolódhat össze, mert a Securitate információi szerint a Budapesten élő Ara-Kovács Attila amerikai kongresszusi képviselő látogatását jelezte Szőcs Gézának is.)* Október 25-én Kolozsvár jelenti Bukarestnek az újabb fejleményt. A BELA-83-ügy feltárásakor bizonyossá vált, hogy Tőkés László egy bejelentetlen írógéppel rendelkezik, amelyen illegális, románellenes dokumentumokat készít, és igyekszik külföldre juttatni. Engedélyt kérnek az elkobzásra. Emellett igyekeznek odahatni, hogy kirakják a célszemélyt abból a dési lakásból, amelyet segédlelkésként kapott, és amit azóta is használ, noha 1984 májusa óta nem lelkész. Október 26-án a Fehér Megyei Securitate jelenti, hogy az okt. 18-i parancs szerint *(lásd feljebb)* megvizsgálták a helyzetet, és kiderült: Tőkés István és Tőkés László nem rendelkeznek a megyében kapcsolatokkal. Ugyanakkor van egy ANDRÁS fedőnevű lelkész-informátoruk, aki ismeri Tőkésüket. Kérdezik, hogy küldjék-e a célszemélyhez, Kolozsvárra az illetőt.⁴⁵

Október végén, nyilván a Kulturális Fórumhoz kapcsolódó általános mozgósítás kapcsán kiderül, hogy szeptember 26-án Kolozsváron 10 éves öregdiák-találkozót tartottak az 1975-ben végzett református teológusok. Ennek az évfolyamnak volt egyik eminens tagja a már palástviselési jogától megfosztott Tőkés László. És ami a legjobban felháborítja a Központot, hogy a Kolozs Megyei Securitate semmilyen információval nem rendelkezik az ott történekről. Október 27-én a Bihar megyei AVRAM informátor említi tartótisztjének, Raț Ioan őrnagynak a találkozót. A témáról három jelentést is ír. A tartalmak logikai elemzése arra utal, hogy az első információszegény szöveg felkelti a Securitate érdeklődését, a második szöveg már konkrét kérdésekre adott válaszként bővül, a harmadikat pedig egy másik lelkész-informátor, a szilágysági HERMAN jelentésének ismeretében készítették AVRAM-mal. Itt az AVRAM 2. és 3. feljegyzését, valamint a HERMANét ismertetem.

A 10 éves évfolyam-találkozóról szóló 2. beszámoló szerint AVRAM négy szemközt is beszélt Tőkés Lászlóval. Billy Graham kolozsvári látogatásának azt az aspektusát emeli ki, amelyben a hallgatóság egy része megakadályozta, hogy a prédikátor beszédét magyarra is lefordítsák. Ez azért is fájdalmas, mert Graham arról is beszélt, hogy a két nép között béke és egyetértés van. Most láthatták a jelen lévő újságírók is, hogy bánik Erdélyben a román-ság a magyarsággal – mondta AVRAM szerint Tőkés László. Megkérdezte AVRAM azt is, hogy nem fél-e az állami szervektől. Azt válaszolta, hogy 36 értelmiségi van a családjukban, s az mind vele tart. Az apját pedig külföldön is sokra értékeli. Azt sem bánja, ha megölik, akkor sem megy el innen. AVRAM szerint ez csak a látszat, Tőkés László valójában gyáva, de nagyon beképzelt. Minthogy kolléga volt, úgy határoztak, segítik pénzzel, de ő, AVRAM nem adott neki.

A 3. jelentést már a HERMAN-féle információk ismeretében szövegezik december 3-án. A jelentés felkérésére íródott. Említi, hogy októberben már beszámolt a Tőkés Lászlóval folytatott négy szemközt megbeszélésről. A korábbi jelentésben nem tért ki Tőkés László és mások nyilvános szereplésére. Ezt azért nem tartotta szükségesnek, mert évfolyamtársa elég eszes *(istef)* ahhoz, hogy olyan intim dolgokról, mint a Szabad Európa Rádió ne beszéljen. Fontosnak tartja megemlíteni, hogy Szabó József körtvélyesi lelkész gyűjtést javasolt Tőkés László megsegítésére. Hogy a pénzgyűjtés megvalósult-e, AVRAM nem tudja, ő biztos nem adott. Kérdésre Molnár Jánossal *(szalontai)* kapcsolatban is nyilatkozik, akit szembetegsége miatt nyomorult *(mizerabil)* embernek tart, s aki mindent nyíltan kimondott, bárki hallhatta. Igen rossz véleményrel van róla *(om pierdut, bolnav, fără talent / elveszett ember, beteg, tehetségtelen)*, sem az évfolyamon, sem a lelkészek közt nem népszerű. A jelentés legbizarrabb része az, ahol a Kovács Imre paptamási lelkésszel kapcsolatos híresztelésekről is nyilatkozik. Ugyanis AVRAM nem más, mint Kovács Imre. Ő tehát semmi politikailag veszélyes dolgot nem mondott, sőt, „úgy beszélt, ahogy kell”. Hallgatása kockázatos lett volna, mert elveszítette volna a többiek bizalmát. Ugyanis Kovács a nagyváradi Securitate megbízásával érkezett, és „eljátszotta a kemény fiút, hogy mások szívébe férközzön”. Ha mondott is politikailag kényes dolgokat, azt provokatív céllal tette. Ami a többiekkel illeti, semmi olyasmit nem mondtak, ami a Securitatét érdekelheti.

A jelek szerint AVRAM első két jelentését nem küldték el Bukarestbe, nem tartották elég fontosnak. Felértékelődésüket november 9-én a Szilágys Megyei Securitate által Bukarestbe küldött feljegyzésnek köszönhetik. HERMAN lelkész-informátor hírei ott nagy port kavarnak, az I. Igazgatóság vezetőjének, Popescu Stelian ezredesnek a kommentárja szerint. A következőket írja beosztottjainak a jelentésre: „Miért engedték az összejövetel megtartását? Hányan voltak ott jelen? Milyen módszerrel dolgozzák meg a jelzett elemeket, különösen Molnárt? Miért nincsenek nekünk adataink az összejövetelen történekről? Kolozsvár jelent sen, és ha nincs mit, adjuk nekik oda.”⁴⁶

HERMAN azt írja, a találkozót júliusra tervezték, de Tőkés László megnyilvánulásai miatt *(dușmănoase și naționalist-șovine/ellenséges, nacionalista-sovinizista)* szeptemberre halasztódott. Tőkés akkor megígérte a szervezőknek (Ferencz László nyárszói lelkész), hogy „korrekt” lesz, és nem okoz problémákat. Szintén őmiatta, sem a kerületek, sem a tanári kar nem képviseltette magát az öregdiák-találkozón. Csak Péntek Árpád rektor, a teológiai titkár, a nyugdíjas Geréb Pál és Teleky Mihály, az unitárius Szabó Árpád, valamint Geréb Zsolt tett eleget a meghívásnak, noha utóbbi nem oktatta az évfolyamot.

A jelentő szerint kezdettől bizalmatlan, kellemetlen légkört teremtett a megbélyegzett évfolyamtárs jelenléte, és a felszólalók némelyike kritikával és rágalomokkal illette a romániai egyházak vezetőit. Egyesek kezdeményezésére meglátogatták otthonában Tőkés István professzort, aki szintén élesen elmarasztalta a püspököket. Ő számos memorandummal fordult a püspökökhöz, Vallásügyi Államtitkársághoz, állami szervekhez, eredménytelenül. Minden rossz megtestesítőjének viszont Nagy Gyulát nevezte, s felszólította egykori tanítványait, hogy harcoljanak ellene.

⁴⁵ Uo. 42–43., 120–127. I. Az eredeti szöveg: „De ce s-a permis ținerea acestei adunări? Cîți participanți au fost? Cum sînt lucrate elementele semnalate, mai ales Molnar? Noi de ce nu avem date despre ce s-a întîmplat la adunare? Clujul să raporteze, iar dacă n-are ce, să le-o dăm.”

⁴⁶ Uo. 128–136. I.

Tőkés István hatására az ünnepségre visszatérők közül a bihariak, Molnár János, Kovács Imre és Szabó József ellenséges magatartást vettek fel, és azt próbálták bizonygatni, hogy a református lelkészeket üldözik az egyházi és állami főhatóságok.

Így Molnár János, aki Borosjenőben lelkész (*tévedés*), kétszer is felszólalt, és mártírként panaszkodott, hogy őt mind az egyházi, mind az állami hatóságok üldözik, utalva a sorozatos áthelyezéseire, a Securitate kivizsgálásaira, házkutatásra, hogy noha a feleségének felsőfokú végzettsége van, nem kap állást. Nyíltan kritizálta a váradi egyházvezetést. Róla tudni kell, hogy közeli kapcsolatban áll Tőkés Lászlóval és Szöcs Gézával.

Kovács Imre, aki Paptamásiban lelkész, szintén a gyakori áthelyezésekre panaszkodott, és hogy nem engedték doktorálni. A magyar filozófusok tanulmányozását ajánlotta kollégái figyelmébe, és a HELGA-beli egyházat, amelyik sokkal szabadabb, mint a romániai. Tőkést arra biztatta, hogy menjen el az országból. Ujj Pál nevű magyarországi nagybátyját is felhozta, aki az észak-magyarországi püspökség főgondnoka volt, és Szencen emlékművet akar állítani Szenci Molnár Albertnek, akit Kolozsváron temettek el.

Szabó József Körtvélyesről azt javasolta, hogy a ref. lelkészek nyújtsanak erkölcsi és anyagi támogatást Tőkés Lászlónak.

Péntek Árpád többször közbeavatkozott, és szembeszállt a véleményekkel. (*Popescu Stelian kézírásával ez áll a mondat mellett: „De ce a permis adunarea?/Miért engedélyezte az összejövetelt?”*)

HERMAN Kovács Gyula titkártól számos információt szerzett. Így megtudta, hogy Tőkés István egyik mérnök fia Montrealban, Kanadában él, aki az apja memorandumait mindenféle fórumhoz eljuttatta, a SZER-hez is. Komjáti Aladáron keresztül szerzett egy ösztöndíjat az öccsének. Ez ügyben járt 1985 májusában Kolozsváron Komjáti. A püspökség azonban nem engedélyezte Tőkés László elmenetelét, azzal hárítva el, hogy fegyelmi-leg helyezték el, és jelenleg nem is lelkész. Komjátit úgy mutatja be, mint aki szerteágazó nemzetközi egyházi kapcsolatokkal rendelkezik. HERMAN személyesen is találkozott Kanadában 1983-ban Komjátival. Amíg ott tartózkodott, számos cikket olvasott az emigráns magyar lapokban a Tökésekről.

Tőkés László azt a benyomást akarja kelteni, hogy a Securitatén megverték. HERMAN rövidesen meglátogatja Tökésékét Kolozsváron, s a parancs szerint újabb információkkal fog szolgálni. A jelentés mellékleteként eredetiben és román fordításban küldik Tőkés Lászlónak egy kis esszéjét, amit állítólag minden évfolyamtársának szétosztott, s amely kimondatlanul bár, de érzékelhető párhuzamot von Medgyes Lajos egykori dési lelkész és a saját sorsa közt.

Szintén a budapesti rendezvény időszíriusítja a külföldi magyar emigrációról, belső minisztériumi használatra készített összefoglalót, amely ifj. Tőkés István emigráns tevékenysége kapcsán nevez meg néhány „magyar nacionalista-irredenta” emigránst: Hámos László, Kálmán László, Száz Zoltán, Komjáti Aladár, Szöcs Árpád, Kövecses Ferenc. Ifj. Tőkés István fokozta románellenes tevékenységét kolozsvári testvére, Tőkés László buzdítására. Leírják, hol, milyen tüntetések szervezésében vett részt. Talán a leglényegesebb részlet: „Egy igen szűk kapcsolati körben kijelentette, hogy sikerült biztos és titkos összeköttetést létesítenie testvérével és kolozsvári családjával, amelyen keresztül pontos információkat és bizonyítékokat szerez az erdélyi magyarok helyzetéről. A kapcsolat Budapesten, Bécsen (Hámos Árpád, Zsille Zoltán), New Yorkon (Hámos László) keresztül létesült Montrealign.”⁴⁷ A történet

⁴⁷ Uo. 175–176. l. Az eredeti szöveg: „Într-un cerc restrîns de relații a menționat că a reușit să stabilească o

azt sejteti, hogy ifj. Tőkés István legszűkebb környezetében is volt informátora a román állambiztonságnak. De az is elképzelhető, hogy 1985-ös erdélyi látogatásakor hallgatták le ifj. Tőkés István jelzett kijelentését.

Novemberben készül egy másik belügyminisztériumi kiértékelés is a VASILE-ügy aktuális teendőiről. Három fejezetre osztva, három és fél oldalon elemzik az ügyet (1. Az ügy rövid bemutatása, 2. Az operatív helyzet fejlődési irányai, 3. A taktikai elképzelések és jövőbeli intézkedések). „Fanatikusan vallásos és elvetemült nacionalista-irredenta”-ként jellemzik a célszemélyt.⁴⁸ FARKAS informátor november 21-én leadott feljegyzése, a már más forrásból ismert információk mellett, egy újabbat is tartalmaz: a „munka nélküli lelkész” megházasodik decemberben, ezt maga a menyasszony, Joó Edit közölte vele, aki Tőkés két újabb, a Securitate által még nem ismert írását vitte el az informátornak.

A novemberi–decemberi megfigyelések majd mind kapcsolódnak a tervezett esküvőhöz. November 28-án a Maros Megyei Securitate jelenti, hogy VASILE ott járt, esküvői meghívókat vitt, több, a biztonságiak által megfigyelt személlyel találkozott, egy informátort megtevesztett, azt mondta neki, Moldvából érkezett, noha a Securitate már Kolozsvárról követte. A TÍMÁR célszemélyként megnevezett András bátyjánál folytatott beszélgetést is lehallgatták. Azt is jelentik, hogy a testvérek nem voltak olyan elővigyázatosak, mint máskor. December 10-én készül el egy elemzés, amelynek előkészítését maga a belügyminiszter-helyettes, Ion Vlad vezérezredes felügyelte november 18-án. Az elemzés Tőkés László december 15-ére tervezett esküvőjével kapcsolatos, és az azt követő feltételezhető fejlemények kezelésére nézve tartalmaz stratégiát, illetve gyakorlati megvalósítási tervet. A hatoldalas dokumentumban jól kirajzolódik a Securitate működési mechanizmusa.⁴⁹

Egy jelentés azt a látszatot kelti, mintha Tőkés László a házasságával „megkomolyodott” volna, és keresi a decens visszatérés lehetőségét. A TEMA fn. informátor közli december 2-án, hogy apján keresztül VASILE kérte a Vallásügyi Államtitkárságot, hogy segítsen neki egyházi jogi helyzetének tisztázásában. Szintén dec. 2-án 10 órakor VASILE megjelent Hoinărescu Tepeș területi vallásügyi inspektornál annak meghívására. (*A felügyelő mondandóját idézőjelenben közli a feljegyzés. Ez arra utal, TEMA informátor maga a felügyelő. Harmadik személy jelenlétére nincs utalás, noha a feljegyzések mindig közlik a résztvevőket.*) A felügyelő elmondja: ahhoz, hogy lelkészi állást kapjon, egyévi nem papi tevékenység nyomán kérheti a lakhelye szerint illetékes egyházmegyei közgyűlést, hogy a lelkészi jellegét fenntartsa. A püspök csak ezután nevezheti ki valahova. Hoinărescu érzékeltette a fedőnévén emlegetett Tőkés Lászlóval, hogy ez a beszélgetés a folyamodványára adott hivatalos válasz. Gratulált házasságához. A célszemély a következőket közölte vele: Joó Edit tanárnő a felesége, akit egy Botoșani melletti faluba helyeztek, de nem messze Destről kapott helyettesítést. Ettől a tanévtől azonban a minisztérium utasította, hogy foglalja el kinevezési helyét. Joó Edit jól érzi magát Botoșaniban, mert ott dolgozó magyar tanárok és orvosok közösségébe jár. Ő maga pedig egy, a bákói ref. egyházközösséghez tartozó gyülekezetre talál, szintén Botoșani közelében. Ezért

legătură secretă sigură cu fratele și familia din Cluj-Napoca, prin intermediul căreia obține informații și dovezi privind situația maghiarilor din Transilvania. Legătura se realizează prin Budapesta, Viena (Hámos Árpád și Zsille Zoltán), New York (Hámos László), Montreal.”

⁴⁸ Uo. 191–192. l. Az eredeti szöveg: „Element fanatic religios și naționalist-irredentist înrăit. [...]”

⁴⁹ Uo. 94–99. l.

arra gondolt, hogy kérné ideiglenes letelepedését Botoșani-ban. A vallásügyi inspektorátus élénken helyeselt.⁵⁰

December 20-án a FARKAS fn. informátor teszi meg szokásos havi észrevételeit. Ezúttal Tőkés László és Joó Edit látogatása a téma. Személyesen hívták meg őt lakodalmukba. Ekkor visszaadta azt az anyagot, amit Tőkés Papp Lászlónak küldött, és amit FARKAS megmutatott a Securitaténak. Szóba került, hogy Tőkés a SZER-nek is küld anyagot. Dec. 19-én állítólag el is hangzott egy ilyen adás, ezt FARKAS egyik hívétől, a rettegő Benkő Jánostól tudja, aki hallgatta az adást a disznótoron a családjával és a hentessel együtt. Tőkés László lakodalmáról, amelyen részt vett, jelenti, hogy dec. 15-én tartották a dési Dacia étteremben este 21 óráig, majd onnan Joó Editék házához mentek, ahol a szűkebb baráti kör folytatta a mulatságot. Felsorolja az asztaltársaságokat (név szerint említi ebben a sorrendben „Khallas Zoltan” csángókutatót, Kabay Ferencet, egy Nagy nevű „vicar”-t Désről, Molnár Jánost Arad megyéből, a brassói esperest, Hegyi Istvánt Hargita megyéből és egy bizonyos Lakatos Désről. A tévesen írt nevek azt jelzik, hogy az információkat a román tiszt jegyezte le hallomásból). Külön szeparében ültek a „dési szintársulat tagjai”, akik hangulatot keltek amellet, hogy a sok áldozatot hozó Tőkés megérdemelne 1000 lej nászajándékot. (Désen nincs profi színház, az amatőr színjátszó csoportról van szó.) Hegyi és Ujvári pohárköszöntőjében úgy állította be Tőkést, mint aki a „mi ügyünkért” harcol. Tőkés arról is beszélt Farkasnak, hogy mind Kolozsváron, mind Désen tartottak nála házkutatást, el is vittek anyagokat, de maradt még bőven más rejtékhelyeken. A tartótiszt a még rejtőző Tőkés-szövegek lelőhelyének felderítését jelöli meg az informátor következő feladatákként.

Az 1986-os „megfigyelési” évet helyzetelemzés indítja, amelyben több új információ szerepel. Mindenekelőtt az, hogy VASILE megpróbálta jelölteni magát a nyugdíjpénztár igazgatói tisztére, mert ahhoz nem szükséges a lelkesítő státus. Minthogy ezen a poszton nagy befolyásra tehetett volna szert, az elképzelést csírájában elfojtották. A novemberi elemzésben eltervezett elidegenítési akció eredményre vezetett. A Tőkés család elítéli Szócs Géza „erkölcstelen” életmódját, VASILE sem tartja vele már a kapcsolatot. A Kolozs megyei felügyelőség győzelmesen jelenti azt is, hogy sikerült megosztani a Tőkés családot: Anna, József, Eszter és András elégedetlenkednek testvérük akciói miatt, mert a munkahelyükön kellemetlenségeik támadtak. (*András esetében a Központ ezt az állítást megkérdőjelezi.*) Siker az is, hogy Beke Mihály Andor, Bolgari Béla, Jungbert Béla magyarországi lakosok megpróbálták kapcsolatot teremteni VASILÉval, de megghiúsították azt, és így nem sikerült semmit kicsempészni írásából.⁵¹

Az 1986-os év azonban fordulatot is hozott a Tőkés-ügyben. Nem világos, hogy saját vagy másvalaki ötlete alapján, Tőkés László állatalanságának megoldását egy korábbi ellenségtől reméli. Az apa, Tőkés István pedig szintén szeretné valamelyest nyugvópontra terelni konfliktusait, ugyanis külföldre, Kanadában élő fiához készül. A következő állambiztonsági dokumentumok erre a helyzetre reflektálnak.

Január 28-án kelt egy összegzés a VASILE-ügyről. A BARTHA fn. informátor előtt Tőkés István két ízben is kifejtette, hogy szeretne találkozni Ungvári József alezreddessel. Célja

beszámolni (a relata) a saját, illetve a fia ügyének bizonyos aspektusairól. A kapcsolatfelvétel szándéka tetszik nevezett alezredesnek, és szerinte azt állandósítani kell a két ember mérséklésre és pozitív befolyásolására. BARTHA védelme érdekében „utcai, véletlen” találkozást színelelnék az F csoport igénybevételével. Megdicsérik Tőkés Istvánt, hogy bizalmat ébreszenek benne a Securitate iránt. Értésére adják, hogy a családtagoknak okozott kellemetlenségek a fiának köszönhetőek, aki az ő presztízsét is lerombolta. Ami a RRE vezetőségével kapcsolatos nézeteltéréseit illeti, az nem tartozik az állambiztonság hatáskörébe. A további találkozókat a nyugdíjas professzor lakásán tervezik, amelyet „speciális eszközök” ellenőrzése alá vonnak.

A fiú is keresi a szervekkel a kapcsolatot, de nem a behódolás céljával. Január 17-én VASILE levelet írt nekik, amelyben kéri, hogy adják vissza azokat az „anyagokat”, amelyeket a sógoránál, Gergely Istvánnál foglaltak le a BÉLA-83-ügyben tartott házkutatás alkalmával. Ennek ürügyén behívják és közlik, hogy a „nem megfelelő” dolgok kivételével a sógora mindent visszakap. Ami viszont az ő törvénytörtő írásait illeti, visszatartják, és amennyiben nem mutat lojális politikai magatartást, azok alapján felelősségre fogják vonni.⁵²

Egy január 29-i, a Tőkésék lakásában zajló beszélgetés lehallgatási jegyzőkönyvéből lehet tudni, amit két későbbi telex (a bihari és a kolozsvári Securitate telexjelentései Bukarestnek) is megerősít, hogy Tőkés László 27-én Nagyváradon járt (a bihari telex szerint PĂUN informátor fogadta) a püspöknél, és az felajánlotta a temesvári segédlelkészi állást. Ő megköszönte a jóindulatot, de gondolkodási időt kért. Azt mondja a családnak, hogy ígéretet kapott arra is, hogy 1-2 éven belül véglegesítik, és a feleségének is szereznek állást. A telexek és a lehallgatás egyaránt rögzíti, hogy ő nem szívesen fogadja el az ajánlatot. Tudatában van annak, a kolozsvári felügyelő szavait idézve, hogy „Papp László adta szekuskézre, Nagy Gyula csak az egyházhatóságilag illetékes végrehajtó” volt.⁵³ A nagyváradai telexből az is kiténik, PĂUN előzetesen egyeztetett ENER informátorral – amely minden bizonnyal az illetékes vallásügyi felügyelő fedőneve –, s csak aztán kínálta fel Temesvárt.⁵⁴

Február 12-én sürgős telex megy Bukarestbe Nagyváradról, amelyben Hontău Ioan ezredes közli, előző nap Tőkés László telefonon közölte Eszenyei Gyulával, hogy elfogadja a temesvári állást. A püspökség a VÁ-hoz küldi az iratokat, április 1-jétől kérve a jóváhagyást. A problémában részt vevő informátorokat felkészítették, hogy jelezzék a fejleményeket.⁵⁵

Februárban Tőkés Istvánra terelődik újból a Securitate figyelme: 24-én STELIAN informátor jelentése alapján belső minisztériumi feljegyzés készül arról, hogy valamin dolgozik. A jelenre és a múltira is vonatkozik az elejtett megjegyzésekből kikövetkeztetve, és valami szörnyű románellenes tényállásnak sejtik, olyannyira, hogy nem is saját, hanem Eugen Osterhasen holland újságíró neve alatt jelenne meg, nyugati lapokban.⁵⁶

Az idő telik, de Tőkés kinevezésének jóváhagyása késik. A Securitate a FELSZEGI fn. ügynöktől érdeklődik, aki mint a nagyváradai kerület „káderese” tudhat valamit. FELSZE-

⁵⁰ Uo. 31–32. l.

⁵¹ A dilemma részletes leírását lásd Molnár János i. m. 331–340. Jelzésképpen tanácsatlanságára: január 15-én két levelet írt helyzetének rendezését kérve. Az egyiket Papp Lászlónak, mint a zsinat elnökének, a másikat a kolozsvári igazgatótanácsnak.

⁵² Uo. 27–30., 33. l.

⁵³ Uo. 21. l.

⁵⁴ Uo. 19–20. l.

⁵⁰ Uo. 47–49. l.

⁵¹ Uo. 35–36. l. „Bolgari Béla” nevű személy nem ismeretes Tőkés László környezetében, valószínű, elfírták a Securitate gépirói az igazi nevet.

GI ügynök a TEREZA találkaházban saját kézírással készült feljegyzésében Higied István lugosi lelkészt sejtí a kinevezés késleltetése mögött. Higiednek háza van Temesváron, és számítt a városba kerülésre. Közismert az is, hogy akarata ellenére helyezte őt Papp László Lugosra, egykori riválisként a püspök szándékát szeretné keresztülhúzni. Az állambiztonság is tanácstalan. Egy kézzel készített feljegyzésben, amire számos kommentárt ráírtak, esetenként elfedve az eredeti feljegyzést, április 14-én még azt rögzíti Popescu Stelian ezredes, hogy Tőkés újra mozgolódik, mert késik a kinevezése. „Mondják meg nekünk, milyen fázisban van a munka. Egyelőre nem lépünk közbe sem pró, sem kontra” – összegez. Szintén 14-én kiolvashatatlan aláírású személy ezt jegyzi a margóra: „Temesvárról Teperdel azt közli, hogy kifogások merültek fel az áthelyezéssel kapcsolatban a személyi igazolvány terén. A temesvári esperes visszahívja, és jóvá fogják hagyni a temesvári letelepedést, anélkül, hogy lakást adnának.” Április 28-án pedig már a megoldás is felsejlik: „A Cumpănașu elvtárral folytatott megbeszélés eredménye: 1. Beszélt Nagy püspökkel, aki egyetértett az áthelyezéssel. 2. A temesvári vallásügyi felügyelőt utasították, hogy a temesvári esperes hívja fel és mondja meg neki (*mármint Tőkésnek*), hogy fogadni fogják, de térjen észhez, és vegye tudomásul, hogy odaköltözését nem tudják biztosítani (a többi kiolvashatatlan). 3. Beszélni kell a temesvári Securitatével az esperes feldolgozása és a TO-munka miatt.”⁵⁷ A probléma csupán annyi, hogy vajon kit értenek „esperes” alatt? Peuker Leó temesvári lelkész ekkor már nem esperes. Az esperesi hivatal Aradon van, akárcsak az esperes, Gönczi József. Ő viszont nem a Temes Megyei Securitatéhoz tartozik. Későbbi információk szerint Peuker volt az, aki mindenáron szeretne volna visszafordítani az idő kerekét.

Ahhoz képest, hogy február 17-én történt a püspöki kinevezés, és április végén a VÁ jelzi, elvben nincs ellene, a temesvári kinevezés ügye mégsem halad. Május 12-én a nagyváradi Securitate PĂUN informátor két, május 4-én este fél nyolckor a saját lakásán készült feljegyzését küldi Bukarestbe.⁵⁸ Az egyik irat arról informál, hogy a püspök május 7-én Svájcba utazik Otopeni-ből, és az Egyházak Világtanácsához Genfben is megy, hogy meghazudtolja a bibliák végcépapírrá változtatásáról elterjedt rémhíreket. A tartótiszt azt a feladatot adja neki, hogy jegyezze fel a rémhírrrel kapcsolatos kommentárokat, az ügyben érintett külföldiek nevét. A másik feljegyzés Tőkés László kinevezésének hátterét magyarázza. A kinevezés meglepetést keltett a kolozsvári egyházkerületben, mert ott „felfüggesztették”. Papp László célja dr. Tőkést „megszelídíteni”, illetve megcáfolni az USA-ból és Hollandiából érkező leveleket, amelyek a két Tőkést áldozatnak tekintik. Ugyanis a külföldi reklamációk mögött dr. Tőkés István elégedetlensége áll, amiért nyugdíjazták. Összegezve: „Papp püspöknek az a véleménye, hogy az ő gesztusa révén okafogyottá válnak bizonyos mértékben az ellenünk irányuló külföldi támadások. Ez volt a Tőkés László temesvári kinevezésének kizárólagos oka.” Utóbbi mondat azt is jelzi, hogy nemcsak Kolozsváron lepődtek meg a püspök húzásán, a Securitate sem érti, hogy mi lehet a nagyváradi püspök páfördulása mögött.

⁵⁷ Uo. 16–18. l. Az eredeti szöveg: „Să ni se spună care este stadiul lucrării. Noi nu intervenim deocamdată cu nimic nici pro nici contra.”; „Din discuția cu tov. Cumpănașu a rezultat că: Acesta a vorbit cu episcopul Nagy care a fost de acord cu mutarea. S-a dispus Inspect. Cultelor la Timiș ca protopopul Timiș să-l cheme și să-i spună că îl primesc, dar să-și bage mințile în cap și să știe că nu-i pot asigura mutarea sa (2 kiolv. szó). De vorbit cu Sec. Timiș pt. a-l prelucra pe protopop și pt. lucrarea T.O.”

⁵⁸ A tartótiszt, Căprariu Aurel őrnagy a püspöki rezidenca szomszédságában lakik, nyilván az otthoni „elbeszélgetés” volt az információadás legkényelmesebb módja.

Ami viszont még érdekesebb, és az állambiztonság bizonytalanságát jelzi, a kísérőlevélre írt főnöki kommentárok. „1. Jelentsük Bordea vezérezredes elvtársnak, hogy engedélyezze a közbenjárást a VÁ-nál a jóváhagyásért. Popescu Stelian ezredes. 2. NEM közbenjárás, hanem érdeklődés. PSt. 3. 1986. V. 29., csütörtök. Zăpădeanu őrnagy Bordea vezérezredes elv. parancsára volt a VÁ-nál, és az elnök közölte vele, hogy jóváhagyta Tőkést, és szóban közölte azt Papp-pal. Nem mi kértük, ők hagyták jóvá, mi csak érdeklődtünk.” Közben azonban, míg Papp László/PĂUN Svájcban ügyködik a bibliák „védelmében”, egy Bica Nicolae ezredesnek címzett, május 20-i feljegyzés szerint VASILE célszemély levelet küldött Nagy Gyula és Papp László püspököknek, hogy amennyiben nem oldódik meg sürgősen temesvári áthelyezése, éhségstrájkot kezd. A Securitate számára a megnyugvást Oprea Florian kolozsvári szekus ezredes közlése hozza 1986. 05. 29-én, hogy Tőkés László telefonbeszélgetést folytatott a Svájból két napja hazatért Papp Lászlóval, aki azt mondta neki, legyen nyugodt, a problémája megoldódott.⁵⁹

Május 31-én végre bizonyosságot szerez az állambiztonság, hogy a két Tőkés miben mesterkedik. A kolozsvári Securitate jelentése szerint ezúttal is két szorgos ügynök az, akik megszerzik a munkákat: STELIAN és KISS⁶⁰. Tőkés László 120 oldalas munkája *Jelentés az egyház országos helyzetéről* címet viseli, amelyben „eltorzítva” jeleníti meg a református egyház működését. Tőkés István munkája kisebb terjedelmű, és *A hazai egyház rendjének deformációja és reformációja* címet viseli. 30 pontban, „személyes sérelmekből” kiindulva igyekszik aláásni Nagy Gyula püspök tekintélyét. Mindkét iratot írógépen sokszorosították. Amennyiben Tőkés László nem az apja gépén dolgozott, alkalmazni kell a törvényt az írógép konfiskálására. Tőkés István Kanadába, Tőkés József Magyarországra kért útlevelet, mindketten feleségestől utaznának.

A javaslatok egy része az előzőek ismeretében túlhaladottnak tűnik:

1. Bordea Aron parancsa értelmében közbenjárni a VÁ-nál, hogy Tőkés Lászlót mihamarabb nevezzék ki Temesvárra. (A főnökség kommentárja: Igen és nem.)

2. A VÁ-hoz hívatni Tőkés Istvánt, rámutatni, hogy fia helyzetét megoldották. Megvádolni, hogy noha kitüntették, támogatták munkái megjelentetését, jó nyugdíjat kapott, személyes ambíciói kielégítésére az országra ártalmas tevékenységet folytat. (Kommentár: Oldják meg helyben!)

3. Miután többször követelte, hogy találkozhasson az ügyért felelős szekustiszttel, szervezzenek meg egy „véletlen” találkozást nagy nyilvánosság előtt. Ekkor közölgék vele, hogy a Nagy Gyulával kapcsolatos kifogásai nem tartoznak a Securitatéra, és hogy az őt ért kelletlenségeket épp a püspökkel kapcsolatos felelőtlen kijelentéseinek, illetve a fia egyházi és állami törvényeket sértő magatartásának köszönheti. (Kommentár: Igen.)

4. Az útlevélekérelmeket csak Magyarországra vonatkozóan engedélyezni. Indokok: STELIANon keresztül előzetesen és utólagosan is ellenőrizhetők; Gal Judit magyar állampolgáron keresztül – aki mind Tőkésékkel, mind STELIANNal jóban van – ellenőrizhető a

⁵⁹ Uo. 8–14. l. Az eredeti szöveg: „Episcopul Papp e de părere că prin gestul lui făcut vor fi scăzute în măsură oarecare motivele atacului din străinătate îndreptate împotriva noastră. Acesta a fost motivul exclusiv a numirii lui László Tőkés la Timișoara.”; „1. Să raportăm tov. gral Bordea pt. a aproba să facem demersuri la DC pt. confirmare. col. PSt. 2. NU demersuri ci informare. PSt. 3. Joi 29-V/86. Mr. Zăpădeanu din ordinul tov. gral Bordea a fost la D. Cult. Și președintele i-a comunicat că a aprobat pe Tokes comunicându-i verbal lui Papp. Nu am cerut noi ci ei au aprobat, noi numai interesându-ne. Col. PopescuSt.”

⁶⁰ A kolozsvári KISS fedőnevű ügynök azonos Péntek Árpád teológiai rektorral.

Tőkésék kinti mozgása. (*A fogalmazásból nem világos, hogy Gál közvetlenül vagy STELIAN közvetítésével szolgáltat információkat!!!*) Minthogy Tőkésék szkeptikusak útlevelekérésük kérdésében, elmenetelük engedélyezése azt a látszatot keltheti ismerőseikben, hogy a Securitate támogatja őket; ifj. Tőkés Istvánnal így nem tudnak találkozni, mert csak a felesége jön az MNK-ba. (Kommentár: Nem.)

5. Megtudni, kihez juttatták el a dolgozatokat. Némelyeket az azt ismerők közül meg kell győzni, hogy ítélik el a szerző tevékenységét, és adják át a dolgozatot (*nyilván a Securitaténak*). Oda kell hatni az egyházban döntési joggal rendelkező ügynökök által, hogy az egyház elítélje Tőkéséknek az egyházat befekettítő, kalandor és karrierista tevékenységét. (Kommentár: Igen. De figyelembe kell venni, hogy Tőkés István írását elküldte Nagy Gyulának is, aki átadta Cumpănaşunak a 8 pontba szedett megjegyzéseivel együtt.)

Popescu Stelian ezredes NB. (bizonyára nota bene) címmel a következőket tûzi az elemzés végére: „Bordea vezérőrnagy parancsára ma, VI. 2-án beszéltem Ioniţă ezredessel, aki kereste Bordea vezérőrnagy elvtársát a következő eredménnyel: 1. Ioniţă ezredes elvtárs felhívta Vlad vezérezredes elvtársat, hogy jelentsen neki egy problémáról (ami a profiljukba tartozik). Vlad vezérezredes elvtárs megkérdezte, »mit csinál Sabău?« Ioniţă ezredes részletesen jelentett a helyzetéről, beleértve az Oprea ezredessel folytatott tisztázásokat, legutóbbit pénteken, amikor a törvényszéki ügyében kért tőle segítséget. Vlad vezérezredes elvtárs megparancsolta, hogy (kiolvashatatlan szó) a segítségkérést, és hogy haladjanak a megbeszélte variánsok szerint. Ioniţă ezredes elvtárs Tőkés két anyagáról is jelentett. Vlad vezérezredes elvtárs megparancsolta, hogy a két esetet nála elemezzük (feltehetően a »Sabău« és a »VASILE«-ügyről, feltételezzük Ioniţă ezredes részvételével). 2. A Vlad vezérezredes és Ioniţă ezredes közti beszélgetést megelőzte Bordea és Vlad elvtársak dialógusa, amelynek során megkérdezte, »mit csinál Sabău«. Azt a választ kapta, hogy húzódik-halasztódik a dolog, egyéb részletek nélkül. Jelentette Kolozsvár, hogy szeretne egy beszélgetést Tőkés-sel a Vallásügyi Államtitkárságon, de Bordea vezérőrnagy elvtárs nem engedélyezte, hogy megelőzzenek minden utólagos spekulációt. Az lett a válasz, hogy jó. 3. Bordea vezérőrnagy elvtárs megparancsolta, hogy adjuk oda (*kinek?*) a feljegyzést Sabăuval. 4. Készítünk egy elemzést a »VASILE«-ügyről. Még látni kell, hogy szövegszerűen mit is írt »VASILE«. Popescu St. ezredes”.⁶¹ A kommentár arra utal, hogy a SABĂU célszemélyként emlegetett Szócs Géza ügye, aki ekkor már külföldre készül, miközben válik, valamilyen formában az állambiztonság tudatában összekapcsolódik a Tőkés László/VASILE ügygel.

Június 9-én számolnak be a nagyváradi szekusok a Központnak a június 7-én lezajlott eseményről. A történeteket két forrással is ellenőriztetik, és elégedetten állapítják meg, hogy őszinték mindketten. A két dokumentum arra is alkalmas, hogy felfedje PĂUN és FELSZEGI

⁶¹ Uo. 2–5. l. Az eredeti szöveg: „Din ordinul tov. gral Bordea azi 2. VI. am discutat cu tov. Col Ioniţă care îl căutase pe tov. gral Bordea rezultând următoarele: 1. Tov. col. Ioniţă l-a sunat pe tov. gral Vlad pentru a-i raporta o problemă (cade profilul dvr.). Tov. gral Vlad l-a întrebat ce face „Sabău”. Col. Ioniţă i-a raportat detaliiat situația sa, inclusiv deslușirile pe col. Oprea, ultima de vineri când i-a cerut ajutor la Tribunal. Tov. gral Vlad a ordonat să se (kiolvashatatlan) cererea de ajutor și să se meargă pe variantele stabilite. Tov. col. Ioniţă i-a raportat și despre cele două materiale de la Tokes. Tov. gral Vlad a ordonat să analizăm la dînsul aceste cazuri (probabil „Sabău” și „Vasile” cu participarea lui col. Ioniţă presupunem). 2. Discuția col. Ioniţă cu tov. gral Vlad a fost precedată de discuția tov. gral Bordea cu tov. gral Vlad prilej cu care a întrebat „ce face Sabău”. I s-a raportat că tergiversează fără alte detalii. I s-a raportat că Clujul solicită discuție cu Tokes la D. Cultelor iar tov. gral Bordea nu a aprobat pt evita speculații ulterioare. I s-a răspuns că-i bine. 3. Tov. gral Bordea a ordonat să dăm nota cu „Sabău”. 4. Noi vom pregăti o analiză pe cazul „Vasile”. De văzut ce a scris textual „Vasile”.

GI informátorok kilétét. PĂUN jelenti, hogy D. Papp László Eszenyei Gyula társaságában – aki az előzetes tárgyalásokat folytatta Kolozsváron az ügyben – fogadta június 7-én dr. Tőkés Istvánt és fiát, Lászlót a temesvári kinevezéssel kapcsolatban. Papp közölte Tőkés Lászlóval, hogy Peukert két év múlva véglegesen nyugdíjazzák, amit alig várnak a „trónkövetelők”, Higged István, Péter Iván, Székely Béla. Azt tanácsolja, hogy Tőkés se Peuker, se ellenzéke mellett ne kötelezze el magát. Továbbá legyen lojális a VÁ-hoz. Tőkés László ezt megígérte. Tőkés István a jól ismert panaszait adta elő. Papp figyelmeztette, hogy a külföld úgy értelmezheti, hogy Tőkés István az erdélyi magyar püspökséget támadja, beleértve az állami szervek támogatását is. A volt főjegyző vehemensen tiltakozott, és kijelentette, hogy őt a Nagy Gyula által teremtett sötét légkör indította harcra, a kolozsvári kerület közvéleménye nagy szimpátiával kíséri, és közvetlen információi vannak arról, hogy felelős állami vezetők is egyetértenek vele. Megköszönte, amit fiáért tett Papp László, és kijelentette: nyitott a kolozsvári kerülettel való tárgyalásra, de azok eddig mindig elzárkóztak előle.

A tartótiszt az intézkedéseknél megjegyzi, hogy FELSZEGI ügynök is jelen volt a beszélgetésen, ellenőrizni kell PĂUNt a FELSZEGI beszámolójával. FELSZEGI szerint Tőkés személyes sértettsége az oka mindennek. Papp úgy gondolta, hogy Tőkés Istvánt azzal lehetne elhallgattatni, ha felajánlana egy lelkesítő állást a fiának a nagyváradi egyházkerületben. Őt küldte Kolozsvárra, és Tőkésék az ajánlatot elfogadták. Ezután apa és fia 3 hónapot csendben ült. Majd mindketten küldtek egy-egy levelet a korábbi „vehemens” hangnemben. Mintegy válaszul megkapta a VÁ jóváhagyását Temesvárra. FELSZEGI közölte a „jó hírt” Tőkés Lászlóval, és kérte, mielőtt jelentkezne Gönczi Józsefnél Aradon, apjával együtt keressék fel a püspököt. Tőkés István semmi jelét nem adta annak, hogy örülne hírnek. Végül június 7-én, szombaton fiával együtt jelentkezett Nagyváradon. Papp elmondta Tőkés Lászlónak: lehetőséget adott neki, hogy bizonyítson az egyház és az állam felé is. Ismertette vele a temesvári helyzetet, és megígérte, hogy segít az esetleges problémák elhárításában. Tőkés László megköszönte a jóindulatot, és kifejezte reményét, hogy egyházi szolgálata megfelel az elvárásoknak. Kérte, hogy június 15-éig kapjon szabadságot, a kérést a püspök teljesítette. Ezután lehetővé tette, hogy Tőkés István a saját problémáját felvesse. Az kifejezte szándékát, hogy tovább harcol Nagy Gyula ellen. Papp figyelmeztette, hogy annak nincs semmi értelme. Nagyobb szolgálatot tenne az egyháznak, ha elkészítené Pál leveleinek magyarázatát. Tőkés személyes találkozást akart kieszközölni Nagy Gyulával. Papp és FELSZEGI közös véleménye, hogy nem vezetne kompromisszumra a találkozó, mert mindketten annyira belemerevedtek a gyűlöletbe, hogy képtelenek a legcsekélyebb tárgyalgosságra.⁶²

Az egyházmegyébe való megérkezést is alaposan megszervezték állambiztonsági szempontból. Több informátort is ráállítottak Tőkésre, akárcsak vélhető ismerőseire. Már a június 5-i gyűlésre várják, de nem érkezik meg. Ez kiderül az aradi gyűlésről Neaga Gheorghe hadnagynak a parókián jelentő BERESKY fedőnevű informátor feljegyzéséből. Közli, hogy a kollégák, akárcsak az esperes, nincsenek elragadtatva Tőkés odaérkezésétől. Molnár János borossebesi lelkesítő pedig szokása szerint nem tárgyalt senkivel. Június 12-én a VERES fn. informátor tájékoztatta tartótisztját, hogy szombat délelőtt a parókián felhívta Papp László. Közölte, hogy Tőkés László aznap hozzá fog érkezni Aradra, mondja meg neki, húzza meg magát. A vendég du. 5-kor érkezett. VERES közölte vele, hogy másnap délelőtt szolgálni fog Aradon, hétfőn pedig együtt mennek Mihai Țepedel vallásügyi inspektorhoz Temes-

⁶² Uo. 63–64. l.

várra. (Akit a Securitate már korábban figyelmeztetett, hogy ki érkezik hozzá. Erről a Temes Megyei Securitate június 11-én jelentett a Központnak.) Leírja, hogy vendége szerint miért került ő partvonalra. VERES vendége prédikációját gyengének tartja, Tőkés is exkuzálta magát, hogy két éve és három hónapja nem szolgált. Ezt VERES megmondta a telefonon érdeklődő püspököknek is. Hétfőn Teperdel közölte Tőkésel, hogy a Református Világszövetség nem fogja megoldani a romániai lelkészek problémáit. Felhívta a figyelmét a püspök nevében is, hogy szigorúan csak az egyházi ügyekkel foglalkozzon, nincs szüksége a temesvári fiataalságnak, hogy köröket szervezzon számukra, mint Désen. Azt is megmondták, nem fog végleges temesvári személyi igazolványt kapni, mert Temesvár „zárt” város. A kioktatott megköszönte, amit érte tettek, és megígérte, hogy nem fog nekik problémát okozni. Az egyházmegye lelkészei egyelőre nem sokat foglalkoznak az áthelyezéssel – informál VERES –, viszont azt beszélik, Peuker Leó mindent elkövetett, hogy megakadályozza Tőkés oda-helyezését.

VERES feladatuk kapja, hogy állapítsa meg, kiket ismer, és kikkel teremt kapcsolatot a jövőbeni temesvári segédlelkész, amire jó alkalom a június 20-i lelkészértekezlet. Arra is figyeljen, mit beszélnek az ügyel kapcsolatban a lelkészek, mit tudnak viselt dolgairól.

Június 26-án a BERESKY fn. informátor beszámol a június 20-án tartott lelkészértekezletről. Az Egyház és társadalom témához többen szóltak hozzá, köztük Tőkés László, akit a püspök meg is dicsért a hozzászólásáért. A gyűlés előtt és a szünetben is mintegy órát beszélt BERESKY Tőkés Lászlóval, akivel 1980-ban egy továbbképzésen ismerkedett meg. Tőkés elmondta, hogy ő nem ellensége „államunknak”, ő is és apja is Nagy Gyula püspökkel kerültek konfliktusba. Kérdésre azt mondta, nem tudja, hogy került ki a SZER-hez az a körlevél, amit ő a naptár- és énekeskönyvhiányról írt 800 példányban, és sok lelkésznek elküldött. Felesége szeptemberben szül, s akkor Temesvárra hozza. Ha nem kap állást a tanügyben, felhagy a tanítással.

Az informátor szerint Tőkés László találkozott évfolyamtársával, Molnár János borosbesesi lelkésszel, akivel összeültek, és családi problémákról tárgyaltak a többiek jelenlétében. BERESKY megkérdezte Molnárt, ír-e még. Azt válaszolta, lemondott erről a szenvedélyéről, csak az egyházi szolgálattal foglalkozik, továbbra is bajlódik a látási problémákkal. Amúgy visszahúzódott, a gyűlésen nem szólalt fel. BERESKY a szünetben a püspököt is megkérdezte, miért küldték ide Tőkést. Mire Papp azt válaszolta volna, hogy a Vallásügyi Államtitkárság kívánsága volt ez, nem jószántából cselekedett így. *(A jelenet igen valószínűtlen, a püspöknek nem volt szokása bratizni a lelkészekkel.)*

A tartótsz megjegyzi, hogy az eseményekkel párhuzamosan követést foganatosítottak CALVIN objektum ellen, aki Jakab László pankotai és Tőkés László frissen kihelyezett temesvári lelkésszel 16.20-kor hagyta el az esperesi hivatalt. Mindhárman a színház előtti villamosmegállóig mentek, ahol Tőkés felszállt a villamosra, kiment a vasútállomásra, és felült a temesvári vonatra.⁶³

Az új operatív helyzetben közös tervet fog kidolgozni Kolozsvár és Temesvár Securitatéja, hogy a Tőkés család látogatásai ellenőrzött körülmények között történjenek. De egyelőre idő van, az állambiztonság úgy dönt, kiengedi Tőkés Istvánt és feleségét Kanadába, akik el is utaznak a nyár folyamán. Tőkés László pedig viszonylag keveset tartózkodik Temesváron, gyakran utazik Désre, ahol felesége megszüli Máté gyermeküket.

⁶³ Uo. 50–53. l.

Míthogy a Securitate vezetősége különleges figyelmet tanúsít az ügynek, megdicsérik egy október 16-i leiratban a Temes Megyei Felügyelőséget, hogy kezdettől engedélyezték a speciális eszközök beszerelését a lakásába még az állás elfoglalása előtt. A Kolozsvárról Temesvárra átküldött dosszié és az augusztus 7-i elemzés nyomán négy problémára figyeljenek különösen:

1. Közvetlen főnökén, F. I.-15 informátoron és BOGDAN informátoron keresztül, ki a teológián kollégája volt, valamint az esperes és a püspök bevonásával egyrészt meg kell félemlíteni, másrészt pozitívan kell befolyásolni.

2. Megelőzni az egyetemi karok felelős és nevelői tényezőin keresztül, hogy az egyetem magyar diákjait vallási tevékenységbe bevonják.

3. Az információs hálózat állandó működtetése mellett hatékonyabban kell kihasználni a speciális eszközöket, akár egyes ügynökök gyakoribb odairányításával is.

4. Míthogy nem mondott le bizonyos anyagok külföldre küldéséről, mindig figyeljenek a külföldi kapcsolatokra.

A Securitate vezetése továbbra is tulajdonítson kiemelt figyelmet az ügynek, amely az I. Igazgatóság ellenőrzése alatt marad, amelynek élére Rațiu Gheorghe ezredes került.⁶⁴

Az 1987-es évet a temesvári állambiztonság a VASILE-ügy elemzésével kezdi. Január 20-án írja rá Popescu Stelian ezredes: „Elismerem, hogy jó és jókor jött az elemzés. Közvetlenül kell beavatkozni [...] a stratégia alapos elemzése érdekében; VASILE kezdi „kimutatni a foga fehérjét”.

Az elemzés érdekesebb megállapításai: JAMBOR informátornak elmondta, hogy készül beperelni Nagy Gyula püspököt, mert két évig jövedelem nélkül volt, miközben a jelzett két évet Nagyváradon elismerték letöltött munkaidőként.

1986. november 25-én az aradi lelkészi gyűlésen kijelentette, hogy elítéli a lelkészek Nyugaton maradását, mint ahogy a bátyja kint maradásával sem értett egyet. Ezen a gyűlésen *(másodszor már 21-i dátumot közölnek)* a püspök is jelen volt. Egy szatmári lelkész Nyugaton maradt állítólag.

Forrás megjelölése nélkül közlik első részvételét a Franyó Zoltán irodalmi kör ülésén, ahol Bárány Ferenc olvasta fel egy írását, amit Tőkés megkritizált, de csak formailag, tartalmilag nem. A második ülésen (dec. 18.) Bárány elmondta Tőkésnek *(honnan tudja ezt a Securitate?)*, hogy Egyed Pétertől levelet kapott, amelyben arra kéri őt, segítse Tőkés beilleszkedését a temesvári kulturális életbe. Mire Tőkés László beszámolt volna arról, hogy őt és Kalapáti Jolánt a kolozsvári Securitate üldözte. Az irodalmi kör szüneteiben BOERU célszemély (aki a szövegösszefüggésből úgy tűnik, azonos dr. Bárány Ferencel) azt mondta az OLÁH fn. informátornak (aki szintén tagja a kör vezetőségének), hogy Tőkés egyik szerzője annak az „500 pontnak”, amit a madridi konferencia elé terjesztettek, mint az erdélyi magyarok követeléseit.

Az S forrás *(levéllenőrzés)* azt mutatja, intenzív kapcsolatot tart kolozsvári és dési személyekkel. Marosvásárhelyről bizonyos Nagy Ádámól kapott levelet, aki figyelmezteti, nagyon vigyázzon az ellenségeivel való kapcsolatra. (Ki kell deríteni, ki az a Nagy Ádám, üzenik a marosvásárhelyi Securitaténak.)

⁶⁴ Uo. 295. l.

1986. nov. 27-én Tőkés László közölte az apjával, hogy köszöni neki a *Felhívás reformációra* című írását.

Új kapcsolata Fogel László, a temesvári opera szólistája, akit BOGDAN ügynöknél ismert meg. BOGDAN kollégája volt Tőkés Lászlónak a teológián, jegyzik meg újból.

TO-források (telefonhallgatás) alapján legközelebbi kapcsolata Kabai József fogtechnikus, aki az állambiztonság kommentárja szerint egészségügyi vonalon a Securitate informátora.⁶⁵ Neki elmondta, hogy lemondólevélben közölte, nem pályázik Aradra, a disszidált Gönczi József helyére. Szintén neki mondja el, hogy az apja értesítette, van egy állás, aminek a feltétele a kolozsvári személyi igazolvány. Bár tudja, nem nyer, megpályázza. S akkor azzal zsarolhatja őket, hogy visszalép a kolozsvári pályázattól, ha elintézik a temesvári véglegesítést. Kabaival egyébként kolindálásra készítettek fel egy csoport gyereket, és jövőre még többet vonnak be a népi hagyomány felelevenítésébe.

Idéznek egy beazonosítatlan férfihanggal folytatott beszélgetést, amelyben kifejti a románság iránti nézeteit. (*A tartalomtól úgy tűnik, külföldivel folyt a beszélgetés.*)

Intézkedések az 1987-es évben:

1. A kultuszinspektoron keresztül érzékeltetni kell Tőkésel, hogy ha kér a városgazdálkodástól lakást, kapni fog. Arra számítanak, ezt az ajánlatot elfogadják, s akkor beszerelik a lakás minden szobájába a TO-eszközöket.

2. Az aradi gyűlések alkalmával rendszeresen látogatja kapcsolatait, ezek kiderítésére követést kell alkalmazni.

3. Kabai Józsefet átveszi a VASILE-ügyért felelős tiszt, és leellenőrzi, lehet-e használni, s ha igen, akkor ki kell képezni VASILE irányában.

4. JÁMBOR informátor hozta a leghasználhatóbb információkat, őt továbbra is VASILE mellett kell tartani, kapcsolatainak felderítésére, lelkészi ambícióinak kiismerésére. Tudja meg, mi is az a *Felhívás reformációra*. (Popescu odaírja mellé: „Îl avem, comunicați la Timiș / Megvan, közöljétek Temessell”) Tudja meg, akar-e tanítani a felesége? Szándékszik-e felolvasni valamit az irodalmi körben? Tanácsolja Tőkésnek, hogy legyen kicsit visszafogottabb, mert a lelkész kollégák közül is sokan rossz szemmel nézik a Peuker iránti viselkedését.

5. LUGOJANU informátort ki kell képezni a következők aspektusokra:

– Tőkés László kapcsolatai az egyházmegye lelkészeivel, azok jellege.

– Hogyan viszonyulnak az egyházkerület lelkészei Tőkés István viselkedéséhez, ki szereti, ki utálja és miért, stb.

– Látogassa meg valamilyen elfogadható ürüggyel, és tapogatózzon a családi életük, közérzetük felől, akar-e tanítani Edit, tettek-e már lépéseket, stb.

6. OLAH informátor ellenőrzött, őszinte munkatársa a szerveknek, egyik vezetője a Franyó Zoltán irodalmi körnek. Feladata, hogy tudakolja meg, vannak-e felolvasandó írásai, ha lennének, kérje el előzetes értékelésre, és óvatosan tanácsolja el a felolvasástól saját reputációjának megőrzése érdekében. Figyelje, milyen kapcsolatot alakít ki a kör egyes tagjaival, különösen Bárányi Ferencsel.

⁶⁵ 2008. február 15-én egy temesvári konferencián Kabai József elmondta a szerzőnek, hogy MISKA fedőnéven volt beszerelve, de ezt tudta Tőkés László is. Sőt, ha lehet azt mondani, kettős ügynök volt, elmondta, miről faggatták, s rajta keresztül Tőkés Lászlónak rálátása volt a Securitate ellene folyó tevékenységére.

7. BOGDAN informátor feladata erősíteni Tőkés bizalmát, megtudni, milyen érdekek készteti őt Fogel Lászlóval barátkozni, illetve melyek a Temesvárral kapcsolatos hosszabb távú tervei.

8. Tovább erősíteni a megyeközi együttműködést az érintett megyékkel.

A tervezetet Dănciulescu Ioan alezredes készítette, a legtöbb javaslat felelőse is ő. Egyedül a BOGDAN informátor feladataiért felel Tudor Ioan ezredes az I. Igazgatóságtól! (*Tehát ő nem megyei, hanem bukaresti szinten kötelezte el magát a politikai rendőrségnek.*) A probléma koordinátora Păduraru Nicolae alezredes. Utóbbi kézzel írott megjegyzéseket fűz a tervhez: együttműködni az aradi I/B ügyosztállyal a jelzett kapcsolatok feltérképezésére; a vallásügyi inspektort és a hálózatot használják fel Tőkés pozitív befolyásolására; „Elemezzük befolyásolásának lehetőségét a vallásügyi felügyelőn keresztül, hogy fogadják el CRISTINA célszemély lakását, aki végleg távozik az országból, s ahova már beszereltük a speciális eszközöket.”⁶⁶

Peuker Leó januári halálával új helyzet állt elő, a nagy gonddal elkészített intézkedési terv idejétmúlttá vált. Temesvár állambiztonsága úgy véli 1987. január 21-i felterjesztése alapján, hogy ha véglegesítenék Tőkés Lászlót, akkor „irredenta-nacionalista” tevékenysége még kedvezőbb körülmények közt folyhatna. Kéri a Központot, járjanak közben a Vallásügyi Államtitkárságnál, hogy ne nevezzék ki Tőkést Temesvárra. Úgy tűnik, arról, hogy a püspök ideiglenesen Aradra akarja helyezni, nem tudnak. A január 1-jétől már helyettes lelkész Tőkés pedig Kolozsvár felé tapogatózik. Július 14-én újra megjelenik a színen AVRAM, és a maga szokásos pocskondiázó stílusában egyrészt misztifikálja volt évfolyamtársát, mint a gonosz megtestesítőjét, másrészt sugallni próbál bizonyos intézkedéseket. Szerinte Higgyed ellensúlyozására helyezte Papp László Tőkést Temesvárra. Így a megye „[...] esperes nélkül maradt, és esperesnek alkalmas személy nélkül. (*Az egy cseppet sem zavarja, hogy Peuker Leó ekkor már évek óta nem esperes.*) Ideális helyzet a rabló Tőkés számára, kilakoltatja az öreg Peuker Leót a parókiáról részvétlenül, kegyetlenül [...] Mellette állnak [...] az ellenzéki írók, az Ellenpontok »bandája« [...] »Valaki« akar lenni [...] Erdély magyarjainak a »Mégváltója«. Legalábbis így beszél. Ezt nekem mondta személyesen. És van esélye a Nagyvárad Püspökségén. Papp Lászlót [...] a püspökségen és az esperességekben idióták és kretének veszik körül. Nem lesz ember, aki ellensúlyozza Tőkés ambícióit [...] Mit tehetnek az állami szervek? Vigyázzanak rá! Ellensúlyozzák okosan fiatal és tehetséges személyekkel, nehogy egy magyar Vasile Lucaci váljék belőle [...] végül bebörtönzik, s egy csomó naiv embert magával ránt [...]» És így tovább és így tovább. Az I. Igazgatóság új vezetése fontos információnak minősíti a jelentést, elemzésre érdemesnek.⁶⁷ Július 19-én elküldi Temesvár a második „Elemző feljegyzést” a VASILE-ügyben a Központnak.

⁶⁶ Uo. 286–294. l. Az eredeti szövegek: „Apreciez ca bună și binevenită analiză; Să vă implicați direct în (...) pt. a analiza strategia temeinic; Vasile a început „să-și scoate colții deja.”; „Să analizăm posibilitatea influențării sale prin inspectoratul cultelor de a accepta ocuparea locuinței obiectivului nostru „CRISTINA”, care urmează să plece din țară și unde dispunem de mijloace speciale.”

⁶⁷ Uo. 274–276. l. Az eredeti szövegek: „...a rămas fără protopop și fără om capabil la protopopie. Situație ideală pentru pungașul TOKES, îl evacuează pe bătrînul PEUKER Leó de la parohie. Crînceni și fără milă... Lîngă el stau...scriitori „opozionali”, „gașca” de la „CONTRAPUNCTE”. El dorește să fie „cineva”... „Mîntuitorul” ungurilor din Ardeal. Cel puțin așa vorbește, așa mi-a zis mie personal. În Episcopia Oradea are șanse... D. PAPP LĂSZLO... este înconjurat de o mulțime de idioți și cretini la episcopie și la protopopiate. Nu va fi om care va putea echilibra ambițiile lui TOKES... Ce putea să facă organele de stat? Să aibă grijă de el

Újdonságok az előző elemzéshez képest:

Tőkés István levelet írt fiának, amelyben beszámolt az Ungvári József szekus őrnaggyal folytatott beszélgetésről, akinek úgy írta le a fiát mint a hazáját, egyházát, hitét szerető embert. A dési és kolozsvári lelkészek az apa szerint teljesen egyetértének fia temesvári törekvéseivel. Az apa megígérte, hogy tiltakozni fog fia temesvári lakáskörülményei miatt a VÁ-nál. A kolozsvári RUSZ PÉTER ügynök információi szerint Tőkés László állandóan a magyarok helyzetét javító intézkedésekkel foglalkozik, ezzel kapcsolatos adatok iránt érdeklődik. STELIAN szintén arról informál, hogy célszemély anyagokat gyűjt a magyarok helyzetével kapcsolatban, és azokat Gergely Erzsébeten keresztül külföldre akarja juttatni.

Több temesvári ügynök (BOGDAN NICOLAE, JAMBOR) is azt jelenti, hogy Tőkés László igyekszik maga köré gyűjteni a temesvári kulturális élet magyar képviselőit, és „nacionalista-irredenta” beszélgetéseket folytatnak. Ezeknek elmondja, hogy neki az a hivatása, hogy a Bánságban is bevezesse az erdélyi modellt, fogjanak neki a helyi magyar folklór összegyűjtésének az egyetemisták bevonásával.

Peuker Leó halála után Tőkés fokozza a Papp Lászlóra gyakorolt nyomást, hogy véglegesítsék Temesváron. Meggyőzi a presbitériumot, hogy ha azt akarják, hogy Temesváron maradjon, a státútum értelmében le kell mondaniuk a választójogukról a püspök javára, egyszeri alkalommal. A lelkész reméli, hogy a püspök nem él vissza a ráruházott joggal, és őt nevezi ki Temesvárra. Meg kell bíznia a püspökben, mert azt mondta Peukernek az érkezőkor, „úgy vigyázz rá, mint a saját fiamra”. (Ez a kijelentés nem is olyan egyértelmű, ha figyelembe vesszük a Peuker Leó és Papp László közti ellentétet.) Ugyanakkor a telefonlehallgatásokból kiderül, hogy jóakaróit arra biztatja, írjanak a püspöknek az ő tevékenységét elismerő leveleket. A temesi Securitate, hogy ellensúlyozza ezt a folyamatot, visszatartott egy ilyen anyagot, és a szervek írtak helyette két levelet, amelyben a „hívek egy csoportja” kéri a püspököt, hogy ne helyezték Tőkést Temesvárra „ronda jelleme, cselekedetei és fellépési stílusa” miatt. A lehallgatási anyagok bizonyítják, hogy a Securitate által írt rosszindulatú levelek megtették a hatásukat a püspökre.

Miután Tőkés jelezte, hogy küldöttség készül a püspökségre, kinevezték helyettes lelkésznek. (Az elemzés „capelan”-t ír, amit valaki átjavított „ajutor”-ra.) Tőkés László violens reakciója nem maradt el. Kijelentette, hogy jogos jussától fosztották meg. Kovács aradi esperest kérte, hogy jelentkezhessen a püspöknél, a döntés megváltoztatását kérve.

S (levélvizsgálat) forrásokból a Securitate megtudta, hogy június 8-án Tőkés László levelet írt Neuman Ernest temesvári rabbinak, amelyben kritizálja Moses Rosen főrabbi ténykedését, kijelentéseit. (A levélből hosszan idéznek.) A BOGDAN fn. informátor szerint a levél és egyéb kijelentései is ellene fordították a temesvári zsidóságot. Ezután két olyan passzus következik az állambiztonsági elemzésben, amit anonimizáltak az ACNSAS levéltárának munkatársai. Mindkét bekezdés fontos lehetett a Securitate számára, mert szokásuk szerint a részlet margójára húzott vonallal jelezték ezt. A bekezdés olvasható része: „Pe cale informativă, prin sursele BOGDAN, PASCU, JAMBOR s-a stabilit că / BOGDAN, PASCU, JAMBOR ügynökökön keresztül megállapítható, hogy...”

Să-l echilibreze cuminte cu oameni tineri și talentați, să nu cumva să nască din el un Vasile Lucaci – maghiar... va fi arestat și atrage cu el o mulțime de oameni naivi...” Vasile Lucaci a XIX. századi erdélyi román nemzeti mozgalom egyik vezére.

Tőkés László kapcsolatrendszerének, terveinek kiismerésére, illetve hogy tevékenységét dokumentálják, a következő intézkedéseket fogják foganatosítani:

1. Az ifjúság keretében folytatott tevékenysége dokumentálására „speciális eszközöket” szerelnek a Negruzzi u. 17. sz. alatti imaházba.

2. Hogy felettéseivel nézeteltérésbe keverjék és rossz színben tüntessék fel, a III. ügyosztályon keresztül oda kell hatni, hogy a temesvári rabbi foglaljon állást Tőkés levele ügyében.

3. Ezt a passzust anonimizálták. Popescu Stelian ezredes odaírta mellé: „În paralel să documenteze prin T.O. / Părhușamosan lehallgatással is ellenőrizték.”

4. Mind saját cselekményeinek megismerésére, mind a mellé rendelt informátorok ellenőrzésére továbbra is ki kell aknázni a lakásban lévő „speciális eszközöket”.

5. Valahányszor csak az operatív intézkedések szükségessé teszik, alkalmazni kell a célszemély követését.

6. JAMBOR, BOGDAN és MISKA informátorok felváltva ellenőrzik a célszemély kapcsolatrendszerét, és pozitív befolyásolásra törekcsenek.

7. Szoros együttműködésben Kolozs, Arad és Bihar megyékkel követik a célszemély mozgását és akcióit. Az intézkedések végrehajtásáért főleg Beloia Sau hadnagy, valamint Pele Petru őrnagy és Pădurariu Nicolae alezredes felel.⁶⁸

Augusztus 7-én Beszterce-Naszód megye jelenti a Központnak, főleg a PETRESCU fn. informátor adataira hivatkozva, hogy *Jelentés a hazai református egyház helyzetéről* címmel Tőkés László újabb terjedelmes dokumentumot készített.⁶⁹ A 116 oldalas, 17 fejezetre osztott tanulmány az egyház reális képét igyekszik megrajzolni, konkrét eseteket, adatokat sorakoztatva fel a totális állami beavatkozást bizonyítva. Tőkés a tanulmányt állítólag már áprilisban befejezte, s külföldre fogja juttatni Gergely Erzsébeten keresztül, amennyiben nem véglegesítik a temesvári parókián. A tanulmányt hosszan idézik, amiből az következik, hogy birtokukban van a dokumentum. Külön kitérnek Tőkés Edit kijelentéseire, aki szerint férje igyekszik feltámasztani a magyar szellemiséget, mert elődje ezzel egyáltalán nem foglalkozott. Rengeteg gyereket készít fel a konfirmációra, és kialakított egy megbízható emberekből álló kört, akikkel együtt gondolkozhat. Negyven embert meggyőzött, hogy menjenek küldöttségbe a püspökhöz véglegesítését kérni. Az informátort felkészítették a további munkára a megváltozott körülmények között.⁷⁰

Augusztus 12-én a Központ körlevelet küld szét a magyarok lakta megyékbe, amely feltűnően hasonlít tartalmilag az 1986-oshoz. Készítője Bica Nicolae ezredes. Az Igazgatóság és a II. ügyosztály élén ekkor már Rațiu Gheorghe ezredes és Crăciun Mihai alezredes áll. Rațiu utasítja Crăciunt, hogy a megyei illetékes tisztet szólítsa fel, készítsen elő 2-3 esetet, utazzon a helyszínre, és a dosszié felelős tisztjével tartsanak ellenőrzést. Nyilván ennek eredménye az a háromoldalas kritika, amit az alezredes a körlevélhez kézzel hozzáír 1987. augusztus 19-én. Abban kifejti, hogy sokkal veszélyesebbnek látja a VASILE-ügyet, mint elődei, s nem kezelik azt veszélyességének megfelelően a következő okok miatt:

1. Tőkés László a magyarság vezetője kíván lenni a közeljövőben, ügyesen fedezi nacionalista-irredenta tevékenységét vallásos külsőségekkel. Ténykedése perspektivikusan nézve felerősödhet és radikalizálódhat.

⁶⁸ Uo. 268–273. l.

⁶⁹ A Központ ezt már megkapta STELIAN informátortól.

⁷⁰ Uo. 277–278. l.

2. Sem helyi, sem a koordinálás szintjén nem kezelik az ügyet teljes felelősséggel, és nem használják ki a lehetőségeket, konkrétan:

– Az I. Igazgatóság II. ügyosztálya tisztjeinek részvétele az elemzésekben, a feladatok végrehajtásában vagy a megyei tevékenység koordinálásában formális. A dosszié nem tartalmazza azokat a legfontosabb dokumentumokat, amelyekre támaszkodhatna az elemzés, különösen azok hiányoznak, amelyek a javaslatok megvalósításának eredményeit és mikéntjét is tükröznék, az ilyen jellegű tevékenység teljesen esetleges.

– Az 1987. júliusi elemzés egyes pontjai jól célzottak, mások viszont általánosak, nincsenek határidőkhöz kötve, így nem stimulálják a végrehajtó tisztet, és az ellenőrzést sem segítik. Javasolja, hogy a dosszié informatív-operatív intézkedéseit a következő céloknak rendeljék alá:

a. Szüntelenül, operatív szemszögből kell megismerni bel- és külföldi kapcsolatainak nacionalista-irredenta politikai nézeteit, ellenséges írások létrehozásának szándékát, elhelyezésének helyét, célját és mikéntjét.

b. Környezetétől való elszigetelés, kompromittálás, nézeteltérések gerjesztése azokkal a felekezetekkel, amelyekkel párbeszédet kezdeményezett (Papp László, a mőzeshitűek).

c. Olyan irányba befolyásolni, hogy a panaszokat csakis törvényes úton, decens magatartással próbálja megoldani.

d. Az állambiztonságot érintő minden cselekmény megelőzése csakis nevelői, döntéshozói és befolyásoló tényezők segítségével.

3. A javasolt feladatok mellett szükségesnek tartja:

a. Az I. Igazgatóság tisztje utazzon a helyszínre az I/B ügyosztályhoz Temesvárra, az összes létező anyag alapján elemezze az operatív helyzetet, és közösen állítsanak össze egy aktualizált intézkedési tervet.

b. Az informátorok konspirativitásának és irányításának javítására, függetlenül attól, hogy az illető helyben vagy kooperációban tevékenykedik, konkrét, személyre szabott feladatjegyzéket kell készíteni, az azonnali és távlati feladatokra kiképezni.

c. Esetenként az I. Igazgatóság tisztje vegyen részt az informátorok kiképzésében az aradi, nagyváradi, besztercei és kolozsvári Securitatekon.

d. 60 napon belül bizonyosságot kell szerezni VASILE és a felesége közti házastársi kapcsolat minőségéről, valamint a célszemély és egy 40 éves asszony kapcsolatának milyenségéről. Az ilyen irányú ismeretek elmélyítése lehetővé tehet egy azonnali kompromittáló és elszigetelő akciót erkölcsstelenség címén. Következésképpen jelenleg nem aktuális, hogy VASILE feltételezett hűtlenségét a felesége tudomására hozzák. Viszont egy átfogó, ilyen jellegű kombinatív akció felmerülhet a közeljövőben.

e. Az INYD-ben külön fejezetet kell létrehozni, amelyben nyilvántartják célszemély kapcsolatainak ellenőrzését.

f. Az ügy kerüljön a temesvári I/B ügyosztály vezetőjének személyes ellenőrzése alá. Az I. Igazgatóság szintjén 1987. 10. 01-jétől az igazgatóság II. ügyosztályának vezetője (vagyis ő maga) feleljen érte.⁷¹

Arról, hogy a Crăciun alezredesféle kritikát sikerült-e gyakorlatba ültetni, nincs dokumentum a dossziében. Az irat viszont alkalmas arra, hogy igazolja, a Securitate előtt semmi sem szent, a magán- és érzelmi élet a legkevésbé, ha kitűzött célját el akarja érni.

⁷¹ Uo. 296–297. l.

Az állambiztonsági feldolgozás sajátos, egy partiarchális társadalomra jellemző módszere, hogy a családfőt, akinek tekintélye közismert, családjának, mindenekelőtt Temesváron szolgáló fiának megfigyelmezésére, illetve az állam iránti lojálisabb magatartásra próbálja rábírni. November 9-én Kolozs megye állambiztonsági felügyelősége jelenti a Központnak, hogy Tőkés István meghallgatásra jelentkezett Ioniță Nicolae ezredesnél.

A jelentés változást állapít meg Tőkés István magatartásában. Korábbi figyelmeztetésekor tett ígéretéhez híven igyekezett mérsékelni Erzsébet lányát. László fiától részletes magyarázatot kért négy tanulmányával kapcsolatban, és írásbeli nyilatkozatot, hogy a jövőben tartózkodik hasonló cselekménytől. Zsolttal, Andrással, Józseffel ugyanebben a szellemben beszélt, utóbbit próbálta meggyőzni, hogy maradjon Romániában. Bertalan Imre György amerikai püspököt rábeszélte, hogy látogassa meg Nagy Gyulát. Csók Etelka amerikai állampolgárral nem állt szóba. Minden családtagot felszólított, hogy csak olyan külföldieknek nyilatkozzanak, akiket kanadai fiuk ajánl.

Ilyen előzmények után került sor arra a beszélgetésre, amely iránti szándékát a BARTHA fn. informátornőnek jelezte Tőkés István, aki azt továbbította a Securitate-nak. A volt főjegyzőt a Securitate megyei főnöke fogadta. Mindenekelőtt László fia „tarthatatlan” viselkedéséről tárgyaltak. Az apa elsőre nem fogadta el, hogy fia megnyilatkozásai államellenesek, de az „elébe tárt bizonyítékok fényében” elismerte, hogy fia ellenséges magatartást tanúsít, hogy a kanadai Komjáti Aladárnál talált írások saját írógépén íródtak. Nem tudja mivel magyarázni azt, hogy fia nem tartja be írásbeli ígéretét. Ő apaként nem vállalhat személyi felelősséget nagykorú fiáért, ha tovább is így folytatja, alkalmazzák a vonatkozó törvényeket vele szemben.

A találkozásiról készült állambiztonsági feljegyzés szerint Tőkés Istvánt megfenyegették, hogy Erzsébet lánya el fogja veszíteni az állását, ha nem fejezi be ellenséges tevékenységét. Nem azért büntetik, mert magyar, hanem mert államellenes tevékenységet folytat. A célszemélyi fedőnéven emlegetett Tőkés István, a PROFESOR⁷² ezzel szemben cáfolta, hogy István fia Kanadában olyan Románia-ellenes hadjáratot folytatna, mint Szócs Géza. Ezt a kontextust felhasználták arra, hogy elmélyítsék a nézeteltérést és diszkreditálják Szócs Gézát. Arra is felhívták a PROFESOR figyelmét, hogy a külföldi segítség elfogadása, szétosztása és értékesítése komoly büntetőjogi következményekkel járhat reá nézve.

PROFESOR a bizonyítékok súlya alatt – írják a dokumentumban – megfelelő magatartást tanúsított abban az értelemben, hogy írásbeli nyilatkozatot adott arról: figyelmeztette Erzsébetet és Lászlót az ország törvényeinek betartására. Ugyanakkor kérte, hogy korábbi tetteikért ne ítéljék el őket, csak abban az esetben kerüljenek vád alá, ha folytatják kritizált tevékenységüket. Újra előhozakodott azzal a kéréssel, hogy támogassák egy vallási jellegű művének kiadását, ha belföldön nem lehet, akkor külföldön. Ebben a kérdésben a VÁ-hoz utasították.

A beszélgetést követően Tőkés István elégedettnek mutatkozott a meghallgatással. A BARTHA fn. informátornak panaszkodott, hogy lánya nagyon szószátyár. Erzsébetet és Józsefet figyelmeztette, hogy „tartsák a szájukat”. Lászlónak részletes levélben számolt be a megbeszélésről, amelyben jelezte, ha nem változtat a magatartásán, büntetőjogi következményekkel kell számolnia. Fentnevezett informátornak pedig kifejtette, hogy a püspöki önkényt továbbra sem tolerálja. Az állam ellen azonban nem fog izgatni. Az informátor az

⁷² Tőkés István célszemély fedőneve: PROFESOR.

utasításoknak megfelelően szemére vetette, hogy egyházi harcainak módszerei elavultak, egyre népszerűlenebb a lelkészek körében, és sokan egyenesen szenisnek tartják.

Az úgy továbbra is a megyei főnök hatáskörében maradt. A BIBLIOTECARUL fn. ügynököt utasítják, hogy Tőkés István legújabb írását szerezzék meg, és annak tartalmától függően elindítanak egy operatív játékot, amely megerősítheti Tőkés István bel- és külföldi kapcsolatait abban a hitben, hogy a PROFESOR összeköttetésben áll a Securitatével.⁷³

Tőkés László számára az 1988-as év már kevésbé ígéretes, mint a megelőző. Komjáti Aladár kanadai lelkész segítségével meghívást kapott a kanadai McGill Egyetemre, azonban úgy érzi, a kimenetel kockázatos lenne abban a bonyolult helyzetben, amelybe különböző közösségi és személyes harcai sodorták. Írásbeli „fogadalmat” kell tennie Papp László püspöknek, hogy nem avatkozik be sem szóban, sem írásban más egyházak, illetve a kolozsvári egyházkerület ügyeibe. Úgy érzékeli, hogy a Kolozsvár-Hídelve lelkészi állására való pályázata és a kolozsvári püspökség ellen indított kártérítési per állhat a fogadalmi kényszer hátterében, és hogy a püspökség a Securitate feladatát vállalta ezúttal magára. És lám-lám, a Bihar Megyei Securitate másolatot küld a püspöknek tett fogadalomról az I. Igazgatóságnak, személyesen Tănăsescu Tudor századosnak.⁷⁴

A román állambiztonság azonban, több okból kifolyólag, mérlegeli elengedését külföldre. A JELENTÉS javaslatokkal a VASILE ügyben című keltezetlen dokumentum ezt bizonyítja. A ráírt kommentárokból hozzáférhetőlegesen kikövetkeztethető a kelte: 1987 utolsó napjaiban, vagy 1988. január elején készíthették. Rațiu ezredes kommentárja: „Să discutăm la tov. I. Cumpănașu ce se poate face. / Beszéljük meg C. elvtárral, lássuk, mit tehetünk.” Más írással, kiolvashatatlan aláírással: „Am discutat în ziua de 13. 01. 88 cu tov. I. Cumpănașu și a fost de părere că nu avem ce pierde dacă i se dă aviz de plecare. / Beszéltem 88. 01. 13-án I. C. elvtárral, s azt mondta, nincs semmi vesztenivalónk, ha elengedjük.” A jelentés készítői Crăciun Mihai alezredes, a II. ügyosztály vezetője és Bica Nicolae ezredes, „speciális tiszt II” (ofiter specialist II). Két részre osztják az elemzést:

I. Elérhető eredmények: Tőkés László és Tőkés István „lecsillapítása”; A diszkreditáció fokozása a külföldi emigráció szemében; A klérus gyanakvásának fokozása a Tőkés család iránt: „kokettálnak” a Securitatával; A románellenes és emberjogi propaganda mérséklése, beleértve az RVSZ legújabb ellenséges akcióját; a kanadai ifj. Tőkés Istvánra is pozitív befolyást gyakorolna.

II. Negatív fejlemények: ellenséges szellemű interjúkat adhat, tendenciózus adatokat közölhet a ref. egyházzal kapcsolatban, ahogy azt már megtette korábban is, ezeket viszont nagyrészt már ismerik Nyugaton; megtagadhatja a visszatérést, de mivel felesége, gyereke otthon marad, ez feltehetően meggondolásra készteti.

Konklúzió: javasolják Tőkés László kiengedését tanulmányi ösztöndíjra. Elmenetele előtt apjával együtt behívják a kolozsvári székhelyre, és „feldolgozzák” kontrainformációs szempontból, hogy kell viselkednie, míg külföldön tanul.

A Központ a Bihar Megyei Securitaténak február 3-án válaszol az 1987. december 29-i jelentésre Komjáti Aladárral kapcsolatban, illetve ennek levelére vonatkozóan, amelyet Papp László püspök terjesztett a VÁ-hoz a Tőkés Lászlónak felajánlott tanulmányi ösztöndíjról.

⁷³ A jelentés annak is bizonyítéka, hogy az ún. VASILE-dosszié válogatás egy ismeretlen eredetű anyagból. A 102/UI/009592/1987. 11. 09. sz. jelentés 1–2. oldala a 298–299. lapszámot viseli, a 3–5. oldalak pedig a 330–332. lapszámot a D8851/9. sz. dossziében.

⁷⁴ Vö. M. J., 2001. 353., 466–468. o.

Mérlegelve a helyzetből fakadó előnyöket és hátrányokat úgy döntöttek, hogy lehetővé teszik a távozást, és a VÁ engedélyezze a temesvári lelkész tanulmányútját Kanadába.

Megjegyzik, hogy a döntést abban a meggyőződésben hozták, hogy ezzel biztosítják a diszkreditálás folytonosságát, és növelik a Tőkés család iránti már létező gyanakvást, miszerint ezek „kokettálnának a Securitatával”, így befolyásuk az egyházban csökkenni fog. A külföldi út semlegesítené a románellenes propaganda magyar kisebbséggel kapcsolatos spekulációit, beleértve az RVSZ legújabb ellenséges akcióit.

Szükséges Papp László pozitív befolyása Tőkés Lászlóra, különös tekintettel a januári figyelmeztetésre. Úgyszintén szükséges az együttműködés a Temes Megyei Securitatával, hogy napirenden legyenek a célszemély álláspontjával és ténykedésével.⁷⁵

Beszterce-Naszód megye július 27-én újból büszkélkedhet a PETRESCU fn. ügynök kiváló teljesítményével.⁷⁶ PETRESCU jelenti, hogy kb. tíz nappal korábban Tőkés László és felesége meglátogatta. Megmutatott neki egy általa fogalmazott, géppel írt levelet, amelyet átadott 13 megbízható református lelkésznek, hogy olvassák fel egyszerre az ország mind a 13 esperességében a szeptember 5-i rendes egyházmegyei gyűlésen.

A levél felhívja a lelkészeket, hogy kérjék a két kerület vezetését, állítsanak fel bizottságot azon kérdések orvoslására, amelyeket a területrendezési terv végrehajtása felvet. A bizottság feladata lenne a lerombolt falvak kapcsán a terepszemlével egybekötött kármegállapítás, illetve az állami szervekkel való egyeztetés új templomok építése ügyében. A levél a hívek egyben tartását, a lelkészek számának a korábbi szinten tartását is követeli. Tőkés László azzal indokolta az akciót, hogy nem lehet mindent a külföldről várni, „nekünk” is tennünk kell valamit. Azt tanácsolta az informátornak, hogy Csernák Béla Szentmátéban szolgáló lelkésznek is mutassa meg a levelet, és kettőjük közül valamelyik olvassa fel Désen. Nechiti Simion őrnagy azt tanácsolja informátorának, hárítsa el Tőkés felkérését: ő nem olvashatja fel a levelet, mert a feleségét, aki a tanügyben dolgozik, nem hozhatja kellemetlen helyzetbe. A besztercei Securitate Bukarestbe küldi az ominózus „levél” igen gyenge román fordítását is (*a fordító nem ismeri a református egyházi szótár kifejezéseinek román megfelelőjét*).

Ami késik, nem múlik: augusztus végén az inkriminált „levél” a Székelyföldön is felbukkan, Gergelyné Tőkés Erzsébet adja át a ZSOLT fn. informátornak a sepsi egyházmegye esperesi hivatalában. A majdnem tökéletes fordítást ezúttal is Bukarestbe küldik.

A PETRESCU fn. és a ZSOLT fn. informátorok által szolgáltatott információ országos megfigyelési akciót indít el. Célja megakadályozni a megszerzett dokumentum nyilvánosságra kerülését. Mivel a gyanú szerint a dokumentum szerzője Tőkés László, és úgy vélik, neki nem sikerült kapcsolatokat kialakítani saját egyházmegyéjében, a nyilvánosságra hozatalt is inkább az erdélyi egyházkerületben tartják elképzelhetőnek. Ennek megfelelően a kolozsvári püspököt tervezik felhasználni. ZSOLT neki fogja átadni a „felhívást”, a püspök pedig továbbítja a Vallásügyi Államtitkárságnak. Nagy Gyula azonban nem fogadja a ZSOLT fn. informátort, és feltehetően, hogy minden egyéb zaklatást elkerüljön, szabadságra utazik. Ezért a Központ úgy dönt, a temesvári Securitaténak és a nagyváradi püspöknek kellene egy, a dokumentumokban meg nem nevezett módon fellépnie.⁷⁷

⁷⁵ Uo. 386–388. l.

⁷⁶ Lásd bővebben Molnár János: *Az aradi állásfoglalás a román-magyar diplomáciai kapcsolatok és a „Vasile-dosszié” tükrében*. Partium Kiadó, Nagyvárad, 2008. 26–44. o.

⁷⁷ Uo. 366–368. l.

Mielőtt azonban a terv megvalósulhatna, 1988. szeptember 6-án Aradon, az egyházmegye lelkészeinek adminisztratív gyűlésén Molnár János borossebesi lelkész felolvassa a memorandumot, Tőkés László, Balogh Béla és Béres János lelkészek támogató hozzászólásai után a lelkészi közösség megszavazza az irat elterjesztését a püspökhöz.

Nem világos, hogyan jut az esemény a Securitate tudomására. Az egyértelműen kiderül, nem Kovács József esperes jelentette. A Securitate I. Igazgatósága II. ügyosztályának vezetője, Crăciun Mihai alezredes szigorú kivizsgálási intézkedéseket javasol: „[...] Folyó év szeptember 6-án az Aradi Református Esperesség adminisztratív gyűlésén több lelkész és Kovács József esperes jelenlétében az Arad megyei Borossebes lelkésze, Molnár János felolvasta a »felhívást«, amelynek szerzője Tőkés László, kérve az egybegyűlteket egyetértését.

Azonban csak a gyűlésen szintén jelen lévő Tőkés László helyeselt. *(Sajátságos elvakultságra utal, hogy az alezredesben fel sem merül az a kérdés, hogy ha Tőkés jelen van a gyűlésen, a „saját” indítványát miért nem ő olvassa fel, miért elégszik meg a „helyesléssel”).* A többiek tartózkodtak, illetve úgy vélték, hogy nem tartozik a gyűlés hatáskörébe a felhívás. A szentleányi lelkész, Béres János, hogy elsimítsa a helyzetet, határozottan fellépett, arra készítetve a jelenlévőket, hogy Molnár János felvetésének megtárgyalását halasszák a szeptember 30-i tájékoztató gyűlésre, miután a püspököt is értesítették róla. *(Ellentmondás: a korábban Tőkésnek tulajdonított felhívást most „Molnár János felvetésének” nevezi. Gyanút ébresztő, hogy Béres Jánosnak különleges, pozitív szerepet tulajdonít az eseményekben.)* Molnár János cselekedetét Kovács János *(helyesen József)* esperes nem próbálta megakadályozni, és a püspökséget sem értesítette a történetekről. Tekintettel arra az operatív helyzetre, amellyel meg kívánjuk akadályozni Tőkés László ellenséges szándékainak megvalósulását, a következők végrehajtása szükséges:

1. Az aradi Securitate informálja a megyei vallásügyi felügyelőt a folyó év szeptember 6-án a református esperesség gyűlésén történetekről. Javasolni kell neki, hogy a kialakult helyzetről Béres Jánostól érdeklődjön, és hogy a maga során informálja a Vallásügyi Államtitkárságot és Papp László püspököt.

2. A Bihar Megyei Securitate értesítse Papp László püspököt a történetekről, javasolva neki, hogy szeptember 10-ére rendelve be kivizsgálásra a központba Kovács József esperest, Tőkés László és Molnár János lelkészeket, valamint Arad és Temes megye vallásügyi felügyelőit.

3. Miközben fent említettek szeptember 10-én a püspöknél tartózkodnak, hivatalosan megjelenik Pop Ioan alezredes, hogy felvilágosítsa a történetekről a püspökség vezetőségét, határozottan követelve a püspök közbelépését az ügy tisztázására és az általa szükségesnek ítélt adminisztratív intézkedések megtételét a bűnösök ellen, olyan intézkedések fogantatását, amelyek kötelezik a református lelkészi kart a törvényi előírások pontos betartására. Röviden figyelmeztet azokra a negatív fejleményekre, amelyek bekövetkezhetnek hasonló esetek nyomán, és ajánlani fogja, hogy ne ismétlődjenek meg hasonló cselekmények a püspökség területén.

4. Papp Lászlónak javasolni kell, hogy tartsa vissza a felhívást, és hívja fel Tőkés László és Molnár János figyelmét, hogy tettük meghaladja az egyházi hatáskört, és hogy a teljes tisztázás érdekében értesíteni fogja az illetékes állami szerveket.

5. Pop Ioan alezredes az Arad, Temes és Kolozs Megyei Securitate bűnügyi nyomozótisztjeivel együtt székhelyeiken vizsgálatot indítanak Molnár János, Tőkés László, Tőkés Erzsébet ellen, annak kiderítésére, hogy kinek a kezdeményezésére készült az ellenséges

dokumentum; kinek, mi célból adták oda; Tőkés László, illetve Molnár János és Tőkés Erzsébet szerepe és érintettsége az ellenséges szándék kivitelezésében.

Az ügyben érintettek biztonsági kivizsgálását hangszalagra kell rögzíteni. A kivizsgálások eredményétől függően, az érintett megyék bevonásával, mindegyik esetben javaslatokat készítenek biztonsági megelőző intézkedések fogantatására.

6. A 13 egyházmegye lelkészei közt létező hálózat informátorait olyan adatok összegyűjtésére kell készíteni, amelyből kiderülhet, ha valaki hasonló akcióra készülne, illetve olyan felkészítést kapjanak, amely közvetlen beavatkozást tesz lehetővé hasonló helyzetek megelőzésére.

7. Az érintett megyei Securitatek sürgősen jelentsenek az 1988. szeptember 6-i akcióról, mint ahogy az esetlegesen felmerülő újabb hasonló jellegű ellenséges akciókról, és a megelőző és semlegesítő intézkedésekről is.”

Az I. Igazgatóság vezetője, Rațiu ezredes 9-én ezt írja a jóváhagyás mellé: „Felhívom Pop I. alez. figyelmét, hogy ennek az akciónak a teljes semlegesítéséig ez legyen a legfőbb foglalatosság!”

A „jelentés” végére 10-én, olvashatatlan aláírással, a következő kéziratos szöveg kerül: „Elemelve a helyzetet, az I. Igazgatóság vezetése abban állapodott meg, hogy Molnár I. Tokes Laszlo és Erzsébet állambiztonsági kivizsgálására csak a nagyváradi püspök vizsgáldásának eredményeitől függően kerüljön sor. Ezen vizsgálat szintézisét kell megszerezni, valamint a »VASILE«- és »Molnar«-ügyben végzett munka koncepcióját. Ezekről friss elemzéseket kell igényelni.”⁷⁸

A javaslatot, a kommentárokat és az ügy kimenetelét összevetve, úgy tűnik, két irányzat vetekedett egymással az „irredenta magyar nacionalizmus” problémakört intéző igazgatóságban belül: az egyik kemény megtorlást, a Securitate közvetlen beavatkozását és a probléma bűnüggyé nyilvánítását látta ajánlatosnak. A másik továbbra is az egyházon belül akarta tartani a kivizsgálást és a büntetést egyaránt, s ahogy más esetekben is, kerülni a Securitate nyílt beavatkozásának látszatát. Ez utóbbi elképzelés valósult meg, noha a „keményvonalas” Crăciun alezredes akciótervezetéből is hasznosítottak valamit. A vallásügyi felügyelő vonatkozó kijelentéseit figyelembe véve, feltehetően az USA közbelépésétől tarthattak.

Tőkés Lászlót már szeptember 9-én Nagyváradra rendelte a püspök, szeptember 10-én pedig előbbivel együtt Molnár Jánost és Béres Jánost is kihallgatták. *(Ahogy láttuk, Crăciun csak az előbbi kettőre tett javaslatot.)* A Securitate módszerei szerint történt a kihallgatás, a „gyanúsítottakat” egy-egy püspökségi tisztviselő őrzésében külön szobákba kísérték, külön-külön kihallgatták, majd együttes kikérdezésre szólították őket. Az elhangzottakat Crăciun javaslata szerint hangszalagra rögzítették, amiről a kihallgatottaknak nem volt tudomásuk. Hogy a lehallgatási jegyzőkönyvben célszemélyként megnevezett PĂUN = Papp László püspök tudott-e az elhangzottak rögzítéséről, nem derül ki. Viszont az, hogy balkáni stílusban a püspök felajánlja az aradi vallásügyi felügyelőnek, hogy a nagyváradi Solidaritatea cipőgyárból szerezzen neki jó minőségű cipőt, és az elfogadja a „bónuszt”, azt valószínűsíti, hogy a rögzítésről nem volt tudomásuk. A hangfelvétel eredeti, kézzel leírt, románra fordított példánya fennmaradt. Noha sok helyen nem idéz, hanem összegez, és a kihallgatásra beidéztettek emlékeiben megmaradt jellegzetes fordulatok nem szerepelnek benne, azt mutatja,

⁷⁸ ACNSAS Fond Documentar D175/1, 83–84. lap. Az eredeti román szöveget lásd a 10. sz. mellékletben.

a szószertisíseget nem vették komolyan. Sok nyilvánvaló félrehallást is tartalmaz a szöveg. Érdemes idézni belőle:

„11.02 órákor a célszemély (továbbiakban Pk.) fogadja az aradi vallásiügyi felügyelőt. A következőket tárgyalják:

Pk.: Isten hozta! Ahogy mondtam, türelemre lesz szüksége, mert a terület- és településrendezés propagandistáival lesz dolga.

Inspektor (továbbiakban I): Ez a fiú kissé magára haragított minket, ugye. Nem hiszem, hogy látott volna egy magyar falut vagy templomot lerombolva. Voltam nála az esperessel,⁷⁹ ittunk egy kávét, beszélgettünk a festészetéről. A lelkésznek problémái voltak a szemével, Munteanu rendbe hozta.⁸⁰ S akkor fizetésosztáskor fogja magát, s mit tudom én milyen levelet felolvas. Nem tudná tőle elkérni azt a levelet?

Pk.: Dehogynem.

I: A fordítást kérem én is.

Pk.: Aradon keresztül telefonon értesítettük. Tegnap a főjegyző a feleségével beszélt, megmondta, hogy hozza a szöveget.

I: Nem beszélt még vele?

Pk.: Nem.

I: Honnan került Borossebesre?

Pk.: A határzónában volt. El kellett onnan helyezni.

I: Szalontára, nem?

Pk.: Szalontára. Problémái voltak, olyan híreket adott át a »szomszédok« érkezetteknek, amelyeket nem kellett volna.⁸¹ Inspektor úr! Közlebről kell ismerni ezt az embert. Az apja 20, nem, több, 40 évvel ezelőtt a betanisták vezetője volt. Az anyja egy hívő szalontai lány, egykori tanítványom. Ez a fiú nem volt teológusnak való, ezzel is, azzal is foglalkozott. Mégis teológus lett.

Elsőéves volt, amikor az apja meghívott Szalárdra templomszentelésre. [...] A sofőrömtől megkérdezte, vége van-e már a »cirkusznak«. Elsőéves teológus, és neki a szertartás »cirkusz«. [...] alávaló kifejezéseket tartalmazó verseket publikált, ultramoderneket. Volt nekünk egy újságunk, amelyben publikálták ezeket az »utálatos« verseket. Úgy rémlik, tavaly volt valami lelkészértékelés Aradon, ahol nagyon is félreértelmezhető dolgokat mondott. [...] Tökés azonnal szót kért és kijelentette: »nagy öröm volt számomra ezt ballania« [...]

I: És ő ki?

Pk.: Tökés, a temesvári helyettes lelkész, ő is itt van, és Arad mellől Béres.

I: Igen, őt ismerem.

Pk.: Tegnap reggel felhívott Toader⁸², vagyis tegnapelőtt, ő azt akarta, hogy minden lelkészt rendeljek ide, az esperessel és az inspektorral egyetemben.

I: Beszéltünk.

⁷⁹ A felügyelő Gönczi József 1986-ban disszidált esperessel járt Borossebesen.

⁸⁰ A temesvári katonakórház szemészéről lehet szó, aki valóban kezelte Molnárt, még Borossebesbe helyezése előtt.

⁸¹ A püspök – ki tudja, miért – hazudik. Id. Molnár János sohasem volt a »betanisták vezére«, noha rokon-szervezett a Visky Ferenc által pártolt csoporttal. Ifj. Molnár Jánost, noha kifejezetten, írásban kérte, sosem helyezték Nagyszalontára. Azonfelül nem titkok kiszivárogtatása miatt kellett elmennie Tamáshidáról, hanem – a Securitate közlése szerint – az Ellenpontokban megjelent írásai miatt büntetésképpen. A jelzett templomszentelés nem Molnár teológiai tanulmányai idején történt, hanem korábban, még érettségi előtt, amikor nevezett a nagyváradi képzőművészeti középiskolába járt.

⁸² Leon Toader igazgatói minőségben volt a Vallásiügyi Államtitkárság tisztviselője. Korábban, a hetvenes években fedett hírszerző tisztként szolgált Románia athéni nagykövetségén. Vö. Adrian Nicolae Petcu: *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970–1989) Partea I-a.* / ANP: A Vallásiügyi Államtitkárság tevékenysége a Securitate figyelmének központjában 1970–1989 között. I. rész. In <http://www.agero-stuttgart.de>

Pk.: Azért hívtam önt, mert Toader úr is ezt akarta. Toader úron kívül más »szervek« is igen felbábo-rodtak, hogy ilyen dolgokat tárgyalnak az adminisztratív gyűlésen. Én azt javaslom, hívjuk be az esperest, mint koronatanút, ő vezette a gyűlést.

I: Szólhatott volna nekem is.

Pk.: Jöjjön a koronatanú, adjuk meg a lehetőséget, hogy magyarul beszéljen, az árnyalatok így jobban kitűnhetnek, a főjegyző elég jól tud románul, ő fog fordítani.⁸³

A célszemély azt javasolja, egyenként hívják be őket, majd együtt mindhármat, aztán jön az elemzés, ő elmondja a véleményét, esetleg a helyi szervekkel is beszélnek, hogy milyen intézkedéseket kell hozni, mert »épp most voltak itt egy bukarestivel«. A felügyelő megkérdezi, honnan jöttek a vendégek. Célszemély válasza: »Az egyik a megyétől, a másik a fővárosból, a BELÜGYTŐL.«

Pk.: Álláspontjuk az, hogy komolyan kell venni az ügyet, de nem kell felfújni.

I: Vagyis ne csináljunk belőlük bősöket?

Pk.: Igen-igen. Jöjjön az esperes!

I: Azért dorgálja meg őket egy kicsit!

Pk.: Hogyne! Intézkedni is fogunk, megmondom nekik, ne legyenek olyan boldogok, hogy »ha-ha-ha, nem történt semmi«. Hétfőn meg fogjuk beszélni, mi a teendő, a fentnevezettek képviselőivel is, lehet, hogy marad a másik is hétfőig. (A szövegösszefüggés szerint a bukaresti belügyesre utal.)

A továbbiakban a célszemély felajánlja, hogy segít az inspektornak cipőket venni a Solidaritatea cipő-gyárban, amennyiben szüksége van rá. [...] Elrendezi a székeket a meghívottak számára. [...]

Pk.: Amikor a tulajdonképpeni napirend befejeződött, megkérdezte, hogy van-e valakinek valami mon-danivalója?

Esperes (továbbiakban Esp.): Akkor felállt Molnár és felolvasott egy szöveget, én azt mondtam, ma-radjon nyugton, majd 30-án a tájékoztató konferencián feldolgozzuk, majd jön a püspök, jön az inspektor, akkor majd el lehet mondani. Nem, ő írásban leadja, hogy el lehessen küldeni.

Pk.: Szöveget olvasott fel, vagy szabadon beszélt?

Esp.: Felolvasta a szöveget.

Főjegyző⁸⁴: Beszéltem a feleségével, megmondtam, hogy feltétlenül hozza magával a szöveget.

I: Ki olvasott? Molnár Ioan Borossebesből és Tökés László Temesvárról, és Béres szintén felszólalt. Mit olvasott?

Esp.: Semmi különösét nem mondott, csak azt, hogy terjesszünk fel egy memorandumot, amely a szisz-tematizálásról szól, arról, hogy a püspökség és a zsinat lépjen közbe, hogy kapjunk egy választ.

Pk.: Miféle választ? Molnár vagy a helybeliek nyugtalanok a miatt a probléma miatt, amit kifejtett?

Esp.: Csak a saját nevében beszélt. Azt hiszem, együttműködött Tökéssel.

I: Látott ő vaj' egy lerombolt magyar templomot vagy falut? Mit akar?

Esp.: Nem, nem.

I: Sajnálom.

Esp.: Bekértem írásban, hogy le lehessen fordítani, és felterjesztessem.

I: Mit válaszolt?

Esp.: Hogy le lesz gépelve.

I: Azért szólhatott volna nekem is. Most mindenki útra kellett kelljen néhány ostoba miatt, akinek nincs a helyén az esze.

Pk.: Józsi, hív be Molnárt.

⁸³ A javaslat nem a püspök emberi jogi érzékenységről tanúskodik. Az esperes csak törte a román nyelvet.

⁸⁴ A főjegyző Zsigmond József volt, akit teológus korában beszerveztek informatornak.

I: Most minden hivatal tudomást szerzett róla, fel a fővárosig! [...]

Pk.: [...] Elhoztad azt a szöveget?

Molnár (M.J.): Igen.

Pk.: Kérlek, olvasd fel kicsit lassabban, hogy lehesse fordítani. (A felolvasás után)

I: Nagykárolyban csináltak ihyesmit?

M.J.: Én Borossebesben vagyok.

I: Nem, nem. Azt mondtad, javasolta még valaki.

M.J.: A gyűlés keretében.⁸⁵

I: Tett még valaki, valakinek? (a „javaslatot” szó hiányzik, de oda kell érteni)

M.J.: Nem tudom, többen voltak ott.

I: Látott vaj' egy lerombolt falut, templomot?

M.J.: Nem láttam, de olvastam róla. És tudom, hogy létezik egy rendezési terv.

I: Össze lett tévesztve a modernizálás a rendezéssel.

M.J.: Nem.

I: Ellene van a tömbházaknak, utcaépítésnek, meleg víznek?

M.J.: Szó sincs róla. Úgy tettem fel a kérdést...

I: Nem. Nem értem, miért aggódik?

M.J.: Azért aggódom, mert az egész lakosság fél attól, ami történni fog, mert csak hallanak ezt-azt, de nem tudnak semmi pontosat.

I: Menjenek a polgármesteri hivatalba, nem?

M.J.: A polgármesteri hivatalban nem kapnak választ.

I: Ezért vállalkozott Ön rá.

M.J.: Én nem. Ami minket érdekel, az egyházi vetület. Nem akarom én, hogy az egyház beleszóljon az állam dolgaiba, de természetes, hogy információkat kapjunk, nem?

Pk.: János, te találtad ki ezt a szöveget?

M.J.: Igen.

Pk.: Te egyedül? Senki sem segített?

M.J.: Nem.

Pk.: Senki?

M.J.: Senki.

Pk.: Az információszerzés volt a célotok? Tudsz valakit az országban, aki felvilágosítást tudna adni ebben a kérdésben?

M.J.: Nem.

Pk.: Azért nem, mert pillanatnyilag senki nem tud semmit. Csak propagandát csinálnak, akik ihyesmit állítanak, a propaganda után mennek, és ihyesmire tanítják az embereket. Nem tudom, hogy szisztematizálni fogják-e Szalárdot, vagy sem, vagy más helységet, nincsenek nevesítve. Ha meg is csinálják, előbb elmennek az illető helységbe, és elmondják, miről van szó. Aztán lehet kérdéseket feltenni. Érted? A te feladatod az lett volna a »szomszédok«⁸⁶ hirdetése nyomán, hogy jó lenne, ha nem indulnának el a pletykákon, mert senki nem tudja, konkrétan miről van szó. Mindenféle »szép« szavakat hallani a rádióban, a tévében, mint például »kulturális örökség«, meg hasonlók. Érted? Honnan tudod, hogy az a helység, ahol több száz éves templom áll, nem fog megmaradni, s az, ahol nincs református templom, megmarad? [...] 1.

Nincs más kötelességünk, csak az, hogy ne induljunk el szóbeszédiken. 2. Ha ez a te szöveged, miért nem mondtad az esperesnek, hogy az egyházi problémák mellett politikaiakkal is foglalkozni fogsz? A szöveged nemcsak egyházi problémákat tartalmaz, hanem beleavatkozás a politikába. Figyelmeztetned kellett volna az esperest. [...] Abba a helyzetbe kerültél, hogy azok odaát majd úgy kommentálnak, hogy itt, Arad megyében nehogy már lerombolják a »testvéreink« templomait. Bizonyos pletykák célpontjává válhatsz. [...] épp a »főnök« mondta, hogy ez hosszú évek kérdése, a megvalósulás elnyúl az időben. Én nem mondom, hogy az egyházat illetően rosszul tetted fel a kérdést.

M.J.: Én bejelentettem, hogy olyan kérdést akarok felvetni, amely foglalkoztatja az egyházat.

Pk.: Az egyház érdekében van, de nem egyházi kérdéseket vetettél fel, hanem politikait. Bár többségében az egyháztól írtál, azok a kérdések, amelyek a jövővel foglalkoznak, amelyek téged aggasztanak, isten tudja, mi mindent említettél ott. Ez van.

M.J.: Befejeztük?

Pk.: Nem.⁸⁷

I: Le kellene ezt fordítani. Ahogy megmondtam, nem interpretálni kell, ez tiszta propaganda, a Szabad Európa Rádió propagandája. [...] Jaj, Istenem. Mi van ezekkel a kölykökkel? Ahogy főtisztjeled mondta: »Egész nap be vannak bújva a Szabad Európa Rádióba vagy a budapesti tévébe.« Akkor kezdődött ez, amikor a mieink lemondtak erről az amerikai izéről, a legnagyobb kedvezmény elvéről.

Esp.: Nem tudtam, hogy kedden bent van az irodában. (Mármint az inspektor. M.J.) Úgy 12 után történt, a gyűlés befejeződött. Írásban kértem, hogy beadhassam Önnek és a Püspök úrnak is. Szerdán pedig Kolozsvárra utaztam.

I: Mit akar ez a fiú? Szalontán is volt.

Esp.: Nem tudom, hol volt. Azelőtt talán Szalárdon.⁸⁸

I: Fordítsa ezt le valaki, hogy lássuk, a Szabad Európától vesz át mindent.

Pk.: Igen. A propaganda hatása alatt áll.

I: Csak addig éljen, míg a borossebesi templom áll. Ha legalább annyit élne, jó lenne. De ő »nagy dolgokat« akar csinálni.

Pk.: Senki sem tudja, mi lesz, hogy lesz. Ha a »főnök« is azt mondja, hosszú évekbe telik.

I: [...] Az ERA SOCIALISTÁBAN jelent meg egy jó cikk. Tisztán megmondja: fejlesszük azokat a központokat, amelyekből városok lesznek. Legyen tömbház, cipészet, pékség, fodrászat satöbbi. Szereljük fel őket. Később, ahogy a lakások leromlanak, még csinálunk.

Esp.: A lányom a területrendezésnél dolgozik, de semmit sem tud.

I: Nézd, vegyük például Szentannát.⁸⁹ 75 km csatornázásra lenne szükség. Ezt a luxust egy francia vagy német község sem engedhetné meg magának. Ki kell kicsit emelkedni vertikálisan, legalább a központokban. A német és magyar községekben nem nyúlnak, hadd maradjanak a sárban.

Pk.: Nem mondta, hogy a magyar falvakról vagy a református templomokról lenne szó. De kérem, a szavak mögül kiérződik, kultúra, tradíciók. Tradíciók: a lelkész cigarettázik, elődje szintén. Nekünk nincs tradíciónk. Józsai, ki volt az, aki először szólalt fel?

Esp.: Béres.

⁸⁷ A továbbiakban Molnár nem szerepel, feltehetően kiveztették.

⁸⁸ A megjegyzés, a »tudatlanság« teljesen hiteltelen, hiszen egy-egy lelkész áthelyezéséről az esperes hamarabb kapott információt, mint maga az áthelyezett.

⁸⁹ A jelzett helység az Arad-Nagyvárad-vasútvonalon vasúti csomópont Brád irányában. A korábban többségében svábok lakta községben a történet időpontjában már alig maradt az őslakosok közül valaki, repatriáltak Németországból.

⁸⁵ Az eredetiben „În cadrul cerinței / A kérelem keretében” szerepel. Nyilvánvaló félrehallás az „În cadrul sedinței / A gyűlés keretében” helyett.

⁸⁶ Valószínűleg Magyarországot érti a »szomszéd« alatt.

Behívják Lászlót, akit a célszemély arról kérdez, miről beszélgettek, miután Molnár felolvasta a szöveget.

Tőkés László (T.L.): Azt mondtam, hogy egyetértek. Mások azon a véleményen voltak, hogy el kellene halasztani a megbeszélést 30-ára, vagy most elküldeni. Én azt mondtam, küldjük el azonnal.

Pk.: Kinek az ötlete volt a szavazás?

T.L.: Nem emlékszem.

Pk.: Esperes úr, ki jött az ötlettel?

Esp.: Úgy tudom, Balog Béla mondta, hogy azonnal küldjük el, ha jól emlékszem a szavaira: »Ezzel időt nyerünk.«

Pk.: Miért gondoltad, hogy sürgős az ügy?

T.L.: Az az esperes által javasolt alternatíva merült fel, hogy balasszunk el akkorra, amikor jelen lesz az inspektor és a püspök. Én azt mondtam, ez a dokumentum most készült.

I.: Hol van a parókiája?

T.L.: Temesváron.

I.: Lebontották a parókiáját?

T.L.: Nem.

I.: Akkor miért van akkora gondban?

T.L.: Egyetlenegy lelkésznek sem bontották le semmijét.

I.: Akkor miért?

T.L.: Azért vagyunk gondban, mert érezzük, hogy veszélyben az egyház.

I.: Hagyd, hogy a nyugatnémetek, vagy az amerikaiak védjék a hitet. Nálunk még hisznek!

T.L.: Kisebbedik.

I.: Nem járnak a hívei a templomba annyian, mint korábban?

T.L.: Nem. Ilyesmire abszolút nem érződik.

[...]

I.: Ha nem jönnek, a lelkészben kell keresni a hibát, nem a templomban. Az állam elvárja, hogy legyen rendben, kifejezve, kitakarítva. Csak addig éljünk mi, tiszteletes úr, amíg a templomaink állnak. Talán a külföldi propaganda hatására fogta el egyfajta gyerekes, fiatalos lelkesedés. [...] Nehogy azt biggye, hogy ebben az országban senki sem képes helyesen ítélni. Arról van szó, hogy egyes községközpontokat kifejlesztene. Egyetlenegy házát sem rombolták le.

T.L.: Megnyugodnánk, ha többet tudnánk erről.

I.: Olvasson többet.

T.L.: Épp ma olvastam, hogy Olténiában Otopeni mellett falvak tűntek el.

I.: Az más. Ha újat építenek, az rombolás?

T.L.: Így írják.

I.: Nem szabad egy kunyhót mással helyettesíteni, sárban kell ülni?

T.L.: Így írják.

I.: Tegyük fel, hogy így van. Úgy gondolja, a lelkész feladata, hogy... Mikori az A Hét?

T.L.: Július 21.

I.: Magyar lakosságról van szó?

T.L.: Nem a magyar lakosságért harcolunk, hogy így fogalmazzak.

Pk.: Azt a kis falut a repülőtér miatt kellett megszüntetni, a volt lakosokat Otopeni-be költöztették tömbházba, a korábbi szomszédok ott is egymás mellett laktak. Korábban 65%-uk ugyanoda ingázott. Most beléptek az otopeni-i termelőszövetkezetbe.

I.: Mindenki kapott lakást.

Pk.: Nem kunyhókban, hanem panelben.

Behívják Bérést. Közben az inspektor a betánista Balog Bélával kapcsolatban kifejti, hogy a helyi szervek elégedetlenek vele. Meccseket néznek nála, éjjel-nappal személygépkocsik állnak előtte, és nem ír a vendégekről protokolljelentést.

Pk.: Te szólaltál fel a Molnár János által felolvasott szöveg kapcsán. Mit mondtál?

B.: Uraim! Én megszavazom. Feltevődött a kérdés, ki van mellette, ki van ellene. Ennyi az egész.

I.: Magának mi a véleménye Molnár javaslatával kapcsolatban?

B.: Többségünkben egyetértettünk vele, nem mondhatom, hogy részletesen ismerem a szöveget, első hallásra lehetetlen megjegyezni. Annyit megértettem, hogy azt szeretné, hogy tájékoztassanak minket; ez az én magánvéleményem.

I.: Önt, mint magyar lelkészt, megsértette valamivel a román állam?

B.: Nem sértett meg, ilyesmit én sosem mondtam.

Az inspektor szerint minden akkor kezdődött, amikor lemondunk a legnagyobb kedvezmény elvéről, »az amerikaiak a fejünkre nőttek«. Minden, ami ezzel kapcsolatban hallható, a propaganda része. A lelkészek abehyett, hogy csendet és békét teremtenének, szabotálnak! A célszemély azon a véleményen van, hogy ha egy leányegyházat az agrárpári központba áthelyeznek, attól az anyaegyházköztség életerősebb lesz, és a lelkész foglalkozhat a híveivel. A nagy falvakban, különösen dombvidéken az üresen maradt házakat le fogják rombolni.

B.: Amikor megjelent az újságokban a területrendezés kérdése, jöttek hozzám a hívek, hogy megkérdezzék, mi lesz az ő falvaikkal. A következő vasárnapra ígértem nekik választ. Elmentem a néptanácsra, a községközpontba, és előadtam, miről van szó. Azt mondták: »Livada Szentleánnyal együtt egy szuperközség lesz.« Megmondtam nekik, hogy nem ismerem a kérdés részleteit.

I.: Ha a hívek kérdeznak, meg kell nekik mondani, hogy a lelkész nem állami szerv, foglalkozzanak a lelkiekkel, ne a község adminisztrációjával!

Az inspektor szerint minden a Szabad Európából származik, meg Budapestről. Magyarország elnöke is látta, hogy bizonyos országok részéről rosszindulat tapasztalható, nem éppen így van!

A célszemély szerint: »Hallatlan gesztus volt országunk vezetése részéről, hogy jöbessen Magyarországról egy bizottság, hogy a helyszínen láthassa (mi van).«⁹⁰ Az inspektor szerint nem maradhatunk a régi állapotban, fejlődünk kell. Bérést kitessékeli, de még nem mehet hazra.

Folytatódik a dialógus:

Pk.: Azt javaslom, hívjuk be egyszerre mind a bármat, hogy kifejtsük a problémát. Hétfőn beszélni fogok a szerveinkkel, hogy milyen intézkedéseket hozunk.

I.: Önnél senki sem nagyobb, az fog történni, amit Ön dönt. Az inspektor szemükre veti, hogy nem értesítették, hogy lesz ez a konferencia.

Pk.: Meghallgattunk mindhármókat, a helyzet így már tisztább számunkra. A kérdésfelvetés fölösleges volt, mintbogy a legfelsőbb hatóságokon kívül jelenleg senki sem tud semmi konkrétumot az országban. Senki nem tudja, hogy lesz, senki nem tudja, hogyan fog lezajlani ez a területrendezési terv. János az egyházi természetű kérdések érintésével politikai területre tévedt. Belpolitikai kérdésekbe avatkozott bele, amelyekbe az egyháznak nincs beleszólása. Ha gondok merülnek fel a gyűlekezeten, az esperességen keresztül elem kell hozni, megpróbáljuk megoldani, de nem így csoportosan, szavazásra készítve az embereket, ahogy János tette. Tudjuk, hogy az emberek nyugtalanok az elkövetkezendők miatt. A lelkész feladata, hogy felvilágosítsa az embereket, hogy ne adjanak a szóbeszédre, senki nem tudja, mi lesz. Különben ezt az egészet már 15 éve megszavazták. Az istentisztelet végén el lehet énekelni egy megnyugtató éneket.

⁹⁰ Nyilván a püspök a Ceaușescu–Grósz-találkozón felvetődött, soha meg nem valósult elképzelésre utal.

Ezeket a kérdéseket különböző szinteken meg fogják tárgyalni. Mielőtt el nem határozták volna valami konkrétumot, semmit nem fognak tenni. Az egyházat is meg fogják kérdezni, ha szükséges, nem fognak lerombolni egy templomot anélkül, hogy megkérdeznének.

Minden fejlődést célzó változás jó [...] hasznos a lakosságnak. Nem kötelező, hogy ott temessenek el, ahol megszületett, bárkit át lehet helyezni olyan helyre, ahol komfortosabban élhet.

Az esperesnek tudnia kell, milyen kérdések kerülnek napirendre egy adminisztratív gyűlésen. A gyűlés visszhangja az volt, hogy politikai kérdésekkel foglalkoztunk. Mindenki politizál, de az egyháznak nincs ehhez joga, nem az a fórum, ahol ezzel kell foglalkozni. [...]

Az inspektor szerint Molnár János összekavarta a dolgokat, egyszerű humanitárius megfontolásból általános következtetéseket vont le. Nem ismerve a dolgokat, tévedett. Akkor kellett volna jeleznie, ha a környezetében lerombolták volna a templomot vagy a házakat. A területrendezéssel kapcsolatos dolgokról most tárgyalnak. Nem maradhat a nyugati propaganda kényére-kedvére.

Románia útban van külföldi adósságának teljes felszámolása felé, ez Nyugaton egyeseknek nem tetszik, igyekeznek destabilizálni: »Önök egyoldalú információk rabjai.« [...] Egész Európát modernizálták, Románia sem akar »fejlődésben lévő« ország maradni. A probléma az, hogy Önök más egyházak nevében is beszéltek, ez az a politikai vetület, amit a püspök is megjegyzett. [...] Bukarest környékén papondeklivel fedett kis házacskákat találni, fáj, nem fáj, ezek nem maradhatnak fenn. [...] A modernizálás évekbe fog telni. [...] A lelkész azok lelkével foglalkozzon, akik hozzá fordulnak, ne propagandával vagy sovíniszta-nacionalista politikával. [...] senki sem köteles lelkésznek maradni, ha nincs elhivatottsága ez iránt. Nagyon sajnálja, hogy épp az újra nyitott, nyílt, szabad református egyházban vetődött fel a probléma. Reméli, hogy hasonló nem fog történni, ha baj van, forduljanak hozzá. »Egyáltalán, mit akart ezzel demonstrálni?«

M.J.: Semmit sem akartam demonstrálni. Természetes emberi aggodalomból indult az egész. Semmi törvénytelen nem látok benne. Elutasítom a vádat, hogy külföldi forrásokból származnának az információim. Forrásaim kizárólag a SCÍNTELA és az ELŐRE. Az »Elnök úr« beszédében olvastam, hogy minél rövidebb idő alatt agráripári központokat kell létrehozni. Augusztusi határidőt rendelt el Dăscălescu elvtárs a tervek felülvizsgálatára. Ez le volt írva!

I: Mi rosszat lát abban, ha a kunyók helyett tömbházat építünk?

M.J.: Senki sem akar rosszabbul élni, mint korábban, az életszínvonal a falvakon magasabb, mint volt, nem erről van szó. Az általam olvasottakban meg sem említik, hogy ezekben az új agráripári központokban templomok is lennének.

I: Nem éppen így van. Majd meglátjuk, ha megjelenik a törvény a területrendezésről. 1972 óta foglalkozunk ezzel a kérdéssel. Akkor csináljon a dologból lelkiismereti kérdést, ha látja, hogy bontják a templomát.

M.J.: Akkor már túl késő!

I: Nem hiszem, hogy odáig jutnánk, nem hiszem, hogy ezt gondolná valaki. Ezt arra találták ki, hogy jobban éljenek az emberek. Ha Ön másképp hiszi, ám higgye. Nagyon kérem Önöket, ha Önök lelkészek, tegyék azt, amit maguknak megmondanak. Ha mégis mást akarnak, kérem. Szabad emberek, senki sem szabhatja meg, hogy mit gondoljanak. Azért haragszunk, mert azt hiszik, rosszat akarunk az egyháznak. Jó lenne, ha minden országban olyan rendben lennének az egyházak, a hívek, mint nálunk.

Pk.: Lehet, hogy a terv elkészítése pár hónapig tart, de a kivitelezés évekbe telik. Ami a templomok, parókiák áthelyezését illeti, érzek ebben valami szektás ízt.

A célszemély régi nagyváradi ügyet hoz elő, amikor egy baptista imabázis újában állt az egyik negyed fejlesztésének. Nem lehet a városrendezést kivitelezni, mert a baptisták nem hajlandók áthelyezni az imabázist. Amerikából meg mindenhol keresnek támogatókat. Azt hiszik, a föld szent, ahol az imabázis

áll, holott a híveknek kellene szenteknek lenniük. Jó tudni – mondja PĂUN –, hogy nem a hívek, nem is a papok tartják fenn az egyházat, hanem az Istenbe vetett hit. Ők mind Isten szavát szolgálják.

Az inspektor a következőket mondja: »Azért jöttünk ide, hogy megbeszéljük Molnár tétét. Mi nem értünk vele egyet, és az a kérdés, hogy mindenki maradjon a saját kaptafájánál. Önök ne foglalkozzanak a területrendezési tervvel, nincs közük a területrendezés politikájához. Önök nem láttak egyetlen lerombolt falut, templomot sem, tehát nem érintettek. Ezzel lezárom a beszélgetést.«

Célszemély megköszöni az inspektor közreműködését, jóindulatát, észrevételeit. Úgy gondolja, Molnár János »kétfalkézes«, de nem rossz szándékú. Komolyabban kellett volna gondolkoznia. Később közölni fogja az állásfoglalását velük. Kitéssékelik őket, csak az esperest és Tőkés Lászlót kéri maradásra.

Pk.: Tőkés László, én azt hiszem, hogy Arany Jánosnak igaza volt. Túl nagy volt a tudós tudománya, de nem volt elég vágott dobánya, ahogy a tudós macskájában írja. A »vágott dobány« mindig nagyon fontos. A vágott dobány különösen küldetésünk végrehajtásában igen fontos. Egy lelkésznek sosem ajtóستól kell berontani, hanem az ajtón át. A szándék nem volt rossz, de rosszul nyílt hozzá.

Esperes úr benyújtja nekünk a román fordítást és a jegyzőkönyvet, mert én kedden már távol leszek. Szöveg szerint legyen lefordítva románra, nem csak a jegyzőkönyv kiragadott példából. [...]

Pk.: Tőkés László úr, mikor szándékozik benyújtani a kérelmét a külföldi ösztöndíjra?

Tőkés László: Köszönöm.

Pk.: Én kérem, ellene vagyok. De mások nem. Hogyne lennék ellene, amikor 1-2 évre elvesztjük a temesvári gyülekezet becsületes lelkigondozóját.

Megkéri, hogy román–magyar nyelven írt kérvényt nyújtson be. Amennyiben engedélyezik, segédlelkészt fognak helyezni oda.

Az inspektor még megjegyzi, hogy területrendezés szükséges, különösen a dombvidéki falvakban. Mások is átmentek ezen. Tőkés kimegy, az inspektor mondja, hogy 30-án Aradon találkozhatnak. Megkérdezi az esperest, mit gondol, megcsendesedett-e a dolog? Az esperes szerint megcsendesedett. Józsi elküldi Gyuláért⁹¹, hogy telefonáljon a Solidaritate-ába Csabának.

Célszemély feleleget egy bizonyos Szilágyi Alexandru⁹², a betanisták vezetőjét, akinek Pankotán a feleségén kívül 34 nője volt, köztük igazgatófelelősök. Ők csak a Bibliára és az Úrra hivatkoznak, s ha nem tetszik valami, átmennek az adventistákhoz vagy a baptistákhoz.

Pk.: Mit tegyünk, még a kolozsvári teológiai intézetben is betanista befolyással találkozni. Kolozsváron, Marosvásárhelyen a legjobb lelkész állásokat a betanisták kapják. Csibát⁹³, a marosvásárhelyi esperest, a betanisták mentorát minden évben külföldre küldi a püspökük konferenciázní. Befejezésül az inspektor kijelenti, úgy gondolja, a lelkészek megnyugszanak. Informálni fogja Toader urat, a belügy tud a dolgokról. Ők azt hitték, ki tudja milyen szervezetről van szó, és hogy mindent Budapestről vezényeltek.

I: Milyen kirándulásra készül?

Pk.: Nemzetközi konferenciára Bécsbe, de visszafelé jövet azt tanácsolták, álljak meg Budapesten.

I: Hogy megnyugtassa őket. Mielőtt ezt megtenné, kérem, olvassa el a cikket az ERA SOCIALISTĂ-ban.

Pk.: Jár nekünk.

Az inspektor jó utat kíván, az igazgatót⁹⁴ majd ő értesíti. PĂUN feleségének kézcsókjaikat küldi.

⁹¹ Eszenyei Gyula tanácsosról lehet szó.

⁹² Szilágyi Sándor lelkészre utal, akit 1958-ban tartóztattak le, és a betanisták perében 20 év börtönrre ítélték. Az 1964-es közkegyelemmel szabadult. Nyugdíjazásáig a szilágysági Bősházán volt lelkész.

⁹³ Csiha Kálmán marosvásárhelyi esperesről, későbbi püspökről van szó. Állambiztonsági dossziéjának feldolgozását lásd a 202. oldaltól.

⁹⁴ Nyilván újból Leon Toadert emlegetik.

Az inspektor távozása után a József⁹⁵ nevű tisztviselőnek táviratot diktál PÁUN, miszerint kedden, szeptember 13-án délben érkezik Budapestre, egy napra kér szállást.

B. M. Örmester.⁹⁶

Az eddig ismeretlen jegyzőkönyv bizonyítja, amit a visszaemlékezések is jeleztek, hogy a püspökségen lefolytatott eljárás a Securitate investigációs forgatókönyvei szerint történt. Erre utalnak a következő mozzanatok: a feldolgozott személyek elkülönítése, egyenkénti kihallgatása, a következtetések levonása, a kihallgatás rögzítése és a vádlottak magas rangú vezetők előtt történő „figyelmeztetése”. A sajátos helyzet természetesen sajátos mozzanatok is szül. Ezek: 1. A felügyelő nem tud az I. Igazgatóság forgatókönyve szerinti bukaresti belügyes érkezéséről, szerepéről. 2. A püspök a kihallgatás közben értesül arról, hogy övé a döntő szó a kérdésben, amikor jelzi, hogy hétfőn szeretné megtudni a „szervek” véleményét, s a felügyelő közli, nem szükséges, „az fog történni, amit Ön dönt”. 3. A püspök írásbeli intésben részesíti az ügy szereplőit, ami a Securitaténak nem szokása. Tőkés László kijelentése tehát, amit a besúgók jeleznek, hogy „a püspökség átvette a Securitate szerepét”, teljesen megalapozott.

Az Aradon történtek után készülhetett egy intézkedési terv, de az utalásokból az sejlik, hogy az állambiztonság gépezete tökéletlenül működik. Október 17-én Temesvár jelent a Központnak: A VASILE-ügyben készült megfigyelési terv értelmében sikerült információkat szerezni arról, hogy célszemély október 6-án, az aradi vértanúk napján át akar adni egy levelet a magyar nagykövetnek a megemlékezés idején. Ennek megakadályozására berendelték a vallásügyi inspektorhoz, a Temes Megyei Tanács épületébe, arra a napra. Az inspektor határozottan felszólította „nacionalista-sovinisza” ténykedésének leállítására. A megbeszélés hosszú ideig tartott, így nem tudott elutazni Aradra.

A „speciális” eszközök bevetésével értesültek VASILE reakciójáról. Felvette a kapcsolatot Molnár János borossebesi lelkésszel, s elmondta, hogy behívták a párthoz, hogy megakadályozzák az aradi utat. A figyelmeztetést nem vette komolyan, mert azt mondta Molnárnak, ő szilárdan megmaradt korábbi álláspontján. A beszélgetésből kiderült, hogy az utat közösen tervezték a szeptember 30-i aradi lelkészértekezleten, bekapcsolva a tervbe Béres szentleányi lelkészt. A TO-anyagot *(telefonlehallgatás)* megküldték Arad megyének is. A jelentés margójára a következő feljegyzések kerültek: Rațiu Gheorghe a II. ügyosztálynak: „Crăciun alezredes elvtárs, elemezzük ezt a helyzetet. Azzal vádolom Pop Ion alezredes, hogy megfeledezett az ügy finalizálásáról.” A felszólított továbbadja a parancsot: „Pop Ion alezredes elvtárs. Nagyon-nagyon sürgősen konklúziót!”⁹⁷ Október 27-én a Securitate megbizonyosodhat arról, hogy a taktika – „nem kell hőst csinálni” a felhívás kezdeményezőiből – bevált. A PETRESCU fn. informátor jelent Beszterce-Naszódból. Az ügynök igyekezett megtudni, kihez jutott el még a felhívás, ezért megkérdezte Tőkést, hogy vajon Kusztoz Tibor kovásznai lelkész ugyanebben az ügyben kereste őt egy bizalmas beszél-

⁹⁵ Minden bizonnyal Zsigmond Józsefről lehet szó.

⁹⁶ ACNSAS Fond Documentar D175/1, 98–115. lapok. A kísérőlevél személyesen Crăciun Mihai alezredesnek szól. Nr. 0013675/1988. 09. 19. A címzett a már emlegetett Pop Ion alezredes számára a következőket fűzi hozzá kézírással: „Küldjék Aradra, és értelmezzék Molnár Ion személyi INYD-jében. A temesvári aspektusokat az aradi elvtársak kivonat formájában küldjék el az ottani illetékeseknek.”

⁹⁷ ACNSAS Fond Documentar 8851/9. 357–358. l. Az eredeti szöveg: Rațiu a II. ügyosztálynak. „Tov locol Crăciun să analizăm acest caz. Am acuzat pe ca locol Pop I a uitat de finalizare.” Crăciun: „19. 10. 88. Tov locol Pop Ion ff. urgent concluzie”.

getést kérve? Célszemély azt válaszolta, hogy az általa megkeresett emberek nem tudtak egymásról. Molnár felolvasása után, szavazásra került sor, és még az esperes is, némi hezitálás után, támogatta a beadványt. Egy ember nem szavazta meg, Higyed István lugosi lelkész, aki azonnal letámadta Tőkést, hogy ő a szerző. De Molnár János védelmébe vette, és azt mondta, ő volt a kezdeményező, s minden felelősséget magára vállalt. Tőkés dühös, hogy nem sikerült nagyobb botrányt kavarni, hogy a Securitate nem avatkozott közbe, mert annak nagy visszhangja lehetett volna, s őt jobban támogatnák. Nagyon sajnálja, hogy csak a felettesei vizsgálták ki az ügyet, ami nem teszi lehetővé, hogy egyháziak és világiak mellé álljanak. Egy héttel később, este 8 óra után a Szabad Európa Rádió közleménye sem volt túl hatásos, mert csak azt mondta be, hogy Aradon lett felolvasva, noha ő azt szerette volna, hogy az egész országban ismertessék. De ő „a meggyújtott lángot nem engedi elaludni”, mindenkinek mondani fogja, hogy valójában szekusmodszerekkel történt a kihallgatás, és most már a Securitate feladatát átvette a püspökség. Különösen egy Zsigmond nevűre haragudott, aki az inspektornak fordított. Külön egy temesvári pártaktivistához is behívták, aki megtiltotta, hogy az ortodox egyházat is bevonják a tiltakozásba. Ebből látszik, mennyire fél a hatalom egy román–magyar összefogástól. Célszemély felvette a kapcsolatot Sütő András-sal, aki elhárította a közeledést, mondván, a papsággal nem foglalkozik. Ezért most Kányádi Sándortól remél támogatást.⁹⁸

PETRESCU december 1-jén Bukarestbe továbbított újabb feljegyzése kihozza a sodrából a Központot. Azt jelenti többek közt, hogy Tőkés újból meglátogatta, és rá akarta venni, hogy szerezzen még öt embert, akikkel aláírta az aradi memorandumot, és úgy küldjék el a kolozsvári püspöknek. PETRESCU tiltakozott, hogy ő nem akar a Securitate figyelmének központjába kerülni (sic!), mire Tőkés azt mondta, amiről a püspök tud, arról tud a Securitate főnöke is. PETRESCU provokatív kérdésére végül Tőkés elárulta, hogy Kovászna megyében Pásztori Tibor espereshez juttatta el nővérén keresztül az iratot, de hogy miért nem olvasták fel, nincs róla tudomása. Feltehetően kompromittálási szándékkal adta oda Kusztoz Tibornak, akit vetélytársnak tekint, mert esperes akar lenni. Más nevet nem említett, akinek odaadta volna az iratot.

Tőkés László azt is elmondta, hogy útlevelet kínáltak neki az USA-ba, hogy doktori tanulmányokat folytathasson, de elutasította, mert attól tart, hogy amíg távol van, mást helyeznek Temesvárra. December folyamán a gyerekek felkészítésével foglalkozik, hogy ezzel is maga mellé állítsa a gyülekezetet, hogy a püspök ne tudja elhelyezni. Újabban nagyon tetszik neki a Kossuth rádióban a *Vasárnapi Újság* c. műsor, amiben a magyarság helyzetével foglalkozó Romániából érkezett leveleknek is helyt adnak. *(A besúgó előadómódja azt sejteti, hogy az ominózus levelet szerinte Tőkés László írja.)* Az ügynök feladata: adja át a Tőkés-ellenességéről ismert Damó Lehelnek és Kerekes Sámuelnek az iratot, s így az ügynök megindokolhatja, hogy próbált támogatókat szerezni, de nem talált. Ha mégis aláírnák, adja át az iratot a szerveknek, s mondja azt Tőkésnek, hogy elküldte a püspökségnek.

A feljegyzés kísérőlevele arra utal, hogy Tőkés László nem akar zsarolási felületet nyújtani a Securitaténak azzal, hogy elfogadja a felkínált útlevelet. De nyilván nemcsak az állambiztonsági kegy elutasítása bosszantja a „szerveket”, hanem a további „akciózás”. Az I. Igazgatóság főnöke így kommentálja a jelentést: „Crăciun alezredes elvtárs, miért játszadozunk ezzel az ügygel? Mi az elképzelése Pop Ion alezredesnek? Miért csak akkor jut eszünkbe

⁹⁸ Uo. 359–361. l.

(*mármint Tőkés*), ha információk jönnek az országból, vagy a SZER beszél róla? Sürgősen elemezni és intézkedni az akció határozott felszámolása érdekében.”⁹⁹

Az 1989-es év új fejleménye, hogy most már az egész Tőkés családot ellenségnek tekintik a román politikai rendőrség. A temesvári lelkész tevékenységének nyomon követésébe pedig az addigiak mellett az ügyészség és más, megnevezetlen állami szervek is bekapcsolódnak.¹⁰⁰ Ebben az évben, amely a Tőkés-féle „akciók határozott felszámolása” jegyében telik, a dossziében megtrikálnak az informátorok jelentései, és megszaporodnak a lehallgatási jegyzőkönyvek, illetve a különböző helyzetelemzések és akciótervek. Fontos szerepet kapnak a külföldiek ellenőrző szervek, a Tőkés család tagjainak minden külföldi kapcsolatát igyekeznek felszámolni.

Egy januári, belügyminisztériumi belső feljegyzés Tőkés István családjának informatív-operatív ellenőrzése nyomán készült. A kolozsvári Securitate megnevezetlen, de könnyen kitalálható informátora Tőkés Esztertől több fontos dologról értesült. Tóth Gáll János budapesti újságíró, akinek felesége kolozsvári, gyakran jár apósáéknál, és jó viszonyt ápol Tőkés Andrással éppúgy, mint az ún. Erdélyi Magyar Hírügynökség pesti szervezőjével, Kovács Tibor Attilával (*Ara-Kovácsként közismert*). András elmondta Eszternek, hogy megkérte Tóthot, személyesen jöjjön el bizonyos, a magyarsággal kapcsolatos anyagért, amelyet nem mer turistákra bízni. Őt szeretné megkérni, hogy vigye el a bukaresti magyar nagykövetségre, s onnan kockázat nélkül kijuthat. Azt is elmondta Eszter az informátornak, hogy 1988. november 15-én Tóth interjút készített az apjával, de akkor óvatosságból nem vitte magával. (*A két kezettől – dicsekszik a Securitate – átmenetileg sikerült megszerezni, tartalma ismeretes.*)

Az informátor azt is megfigyelte, hogy Eszter más értelmiségieket is igyekszik rávenni, hogy románellenes anyagokat készítsenek. A feljegyzés azzal a tervvel zárul, hogy Kolozs, Maros és Temes megye tisztjeivel, akik érintettek az ügyben, a hónap második felében Kolozsváron közös elemzést fognak tartani.¹⁰¹

Az „akció határozott felszámolásához”, ahogy decemberben fogalmaz az állambiztonság, megtörténnek az első lépések. Eszenyei Gyula bekéríti a temesvári lelkészt, és az aradi esperes jelenlétében erősen megdorgálja: szemére veti szolgálati helyének gyakori elhagyását, megfenyegeti, hogy ha nem tér észhez, elhelyezik. A célszemély ott helyben nem reagál az elhangzottakra, de jegyzetel. Másnap bejelentetlenül újra hazalátogat Kolozsvárra, és megbeszéli apjával a helyzetet. A lehallgatott beszélgetést így összegzi a Securitate: „A PROFESOR azt tanácsolta neki, hogy ne hagyja el mostani munkahelyét, beszéljen a presbiterével, és hasson oda, hogy foglaljanak állást az elhelyezés ellen. Arra ösztönözte, hogy írjon levelet a püspöknek, vagy kérjen tőle meghallgatást. Magyarazza meg, hogy nem tett semmi olyat, amely indokolná elhelyezését, kérje a püspököt, változtassa meg a Temesvárról

⁹⁹ Uo. 362–364. l. Az eredeti szöveg: Rațiu kommentárja: „Tov locol Crăciun. De ce ne jucăm cu acest caz? Ce are de gînd locol Pop I? De ce ne amintim de el doar cînd vin inf. din țară sau cînd se vorbește la EL? Urgent analiză pentru a stabili și aplica măsură fermă de scurmare a acestei acțiuni.” A feljegyzés annak is közvetett bizonyítéka, hogy ZSOLT informátor azonos Pásztori Tiborral.

¹⁰⁰ ACNSAS Fond Documentar, D8851/8. 1. l. Eredeti szöveg: „Întreaga familie TOKES este cunoscută cu concepții naționalist-iredentiste și ca inițiatori a numeroase activități ostile, inclusiv transmiterea în străinătate a unor date tendențioase privind situația naționalității maghiare din țara noastră. /Az egész Tőkés család nacionalista-irredenta eszméiről és számos ellenséges cselekmény kezdeményezőjeként ismert, amibe beletartozik tendenciózus adatok közvetítése külföldre az országunkban élő magyarok helyzetéről.”

¹⁰¹ Uo. 48. l. A 100/0051.889. sz. feljegyzés, 1989. január. Az említett kazetták szövege Molnár János MIKLÓS fedőnevet kapott információk nyomozati dossziéjában szerepel.

való elhelyezésének szándékát. Tőkés László megköszönte a tanácsokat, s megígérte, ahogy hazaér, a tettek mezejére lép.”

Miután fia visszaérkezett Temesvárra, a PROFESOR elterjesztette szűkebb családja körében és „a Kanadában élő Tőkés Istvánnak is megtelefonálta a hírt, valamint azt, hogy Tőkés László nem fog engedelmességni az ellene irányuló intézkedéseknek”.¹⁰²

PETRESCU ügynök február 22–24. közt feleségétől a Tőkés család vendége, és „baráti” tapasztalatait háromoldalas feljegyzésben hozza a Securitate tudomására. Megtudta, hogy egy magánszabómester látja el a családot élelmiszerekkel. Megtudta, hogy Péterffy Lajos színész, aki Tőkés barátja, felolvasta Petőfi *Az apostol* c. versét a templomban. A betánisták tiltakozásuk jeléül elhagyták a termet. Tőkés attól tart, nehogy számára előnytelenül értelmezzék a verset. Megkérte az informátort, hogy hazatérte után az Arad megyei Molnár Jánost (*szalontai*) ügy mutassa be kollégáinak mint a Securitate üldözöttjét, mert: „...egyik legfőbb társszerzője volt az Ellenpontok titkos folyóiratnak”. Tőkés arra biztatta PETRESCU-t, mondja el, hogy a Securitate bizonyítékokat gyűjtött Molnár ellen, hogy államellenes tevékenységért elítéljék. Ezért Molnár végleges letelepedését kérte Magyarországra, és távozását semmiképpen sem szabad megfutamodásnak tekinteni. Azt is mondta Tőkés László, hogy jelenleg nincs abban a helyzetben, hogy exponálja magát, és a közeljövőben az édesapján keresztül fog ténykedni, őt tolja előtérbe, mert nyugdíjas, és nincs mit veszítenie. Megtudta továbbá, hogy a temesvári lelkész adatokat gyűjt arról, hogy a román hatóságok hogyan akadályozzák a nemzetiségi létet, mert úgy látja, a magyar politikának nincsenek megfelelő dokumentumai, hogy az erdélyi magyarság védelmét felvállalják. Most például nagyon jól jött Papp László hivatalos levele, amelyben kijelenti, hogy a fiataloknak nincs joga templomi rendezvényeken szerepelni. Ezt ki fogja küldeni külföldre, bizonyítékul a bűnös egyházpolitikára. Azt is megtudta, hogy Tőkés észlelte a Securitate kísérletét a család szétverésére, a feleségének és az anyósának szóló névtelen levél küldése által. PETRESCU ügynök saját ambícióinak a támogatására is felhasználja a célszemélyt. Elérte, hogy Tőkés írjon levelet Csernák Bélának, hogy támogassa az ügynök esperessé választását.¹⁰³

A Securitate megtudja, hogy Tőkés László, András bátyja meglátogatásának címén, Marosvásárhelyre utazik. Kapcsolatot akar teremteni lelkészekkel, akiket rá akar venni az RVSZ felhívásához való csatlakozásra. Március 13-án jelenti a marosvásárhelyi Securitate, hogy a milícia fedésében a marosvásárhelyi állomáson előállították Tőkés Lászlót két másik „személlyel” együtt pénztárcalopás gyanújával. A motozáson előkerült néhány ellenséges tartalmú írás, illetve az RVSZ-hez címzett memorandum. Ezeket jegyzőkönyvezték és vizsdatartották, azzal az indoklással, hogy el kell küldeniünk a Vallásügyi Államtitkárságra, elbí-

¹⁰² Uo. 110–113. l. Az idézetek március 2-ától a kolozsvári felügyelőség Központozó írt, 1989. március 20-i jelentéséből valók. Eredeti szöveg: „...PROFESORUL l-a sfătuit să nu părăsească actualul loc de muncă, să discute cu presbiterii lui și să-i determine ca aceștia să ia poziție față de acest lucru. Totodată l-a îndemnat să scrie o scrisoare ori să ceară audiență episcopului, căruia să-i explice clar, că el nu a făcut nimic deosebit care să reclame mutarea lui... din Timișoara. TOKES LADISLAU a mulțumit tatălui său pentru indicațiile date și a arătat că, după ce va ajunge acasă va pune în practică aceste lucruri.” A jelentés az intézkedéseket is tartalmazza: KISS, IMRE, BIBLIOTECARUL és SCRIPTOLOGUL informátorokon keresztül, akik az év folyamán külföldi utazásokat fognak tenni, megerősítik a nemzetközi közvéleményt abban a meggyőződésben, hogy a két Tőkés karrierista és kalandor magatartása a bajok oka. STELIAN, BARTHA informátorok bevetésével, valamint a lehallgatási és követési módszerekkel a PROFESOR egész családjának minden megmozdulását felfedik, és megakadályozzák, hogy „ellenséges akciókat indítsanak államunk ellen”.

¹⁰³ ACNSAS Fond Informativ I211245/2. 21. l.

rálás végett. Tőkés szerintük igen felkavarta az ügy, meglátogatta Fülöp Dénes lelkészt, akit INYD-szintű megfigyelés alatt tartanak, és visszatért Temesvárra.¹⁰⁴

Szintén 13-án telefonon beszámol az apjának arról, hogy tanácsa szerint cselekedett. „A dolgok forrnak, és nem vagyunk elveszett emberek, figyelnek ránk”. Hallotta Újvári Ferenc levelét a Kossuth rádióban, nagyon tetszett neki, hogy „bátran nevén nevezte a dolgokat”. 15-én újból hívta az apját, hogy elmondja a Marosvásárhelyen történeteket, megjegyezve, hogy meglepte a dolog, mert ő senkinek sem beszélt az útitervről. Kéri, értesítse kanadai bátyját is, hogy ha letartóztatnák, tudja, mi van a háttérben. A PROFESOR megnyugtatta, hogy ha becsületes, semmi baja nem lehet, biztosra veszi, színjáték volt, nem lopott tárgyat, hanem a dokumentumokat keresték nála. Március 16-án pedig panaszlevelet ír Papp László püspöknek az ő milícia általi zaklatásáról, de arról nem, hogy mit találtak nála. Apjával tudatja, hogy a levél másolatát postán neki is megküldi. A Securitate informálta a VÁ-t, ahol úgy döntöttek, hogy amennyiben Tőkés László nem hagy fel ellenséges tevékenységével, vagy fegyelmileg elhelyezik, vagy megfosztják lelkészi státusától. Javasolják, hogy a mellékelt feljegyzés alapján informálják Ion Dincă¹⁰⁵ első miniszterelnök-helyettest, aki a vallásügyeket koordinálja. A mellékelt feljegyzés szerint Tóth Károly magyarországi ref. püspök¹⁰⁶ javaslatára született az RVSZ 1988. június 15-i felhívása, amit Románia szokása szerint a belügyeibe való beavatkozásnak tekint. Tóth, miután a két hivatalban lévő, kolozsvári és nagyváradai püspököt nem sikerült megnyernie, Tőkés Istvánban és Tőkés Lászlóban találta meg azokat, akik destabilizálják a romániai egyházi helyzetet – állítják.

Tőkés László szisztematizálással kapcsolatos „levele”, amit Aradon felolvasott, és amit ott a többség megszavazott, hogy terjesszék a püspök elé, ennek a külföldi befolyásnak a következménye. Egyébként a kolozsvári meghíúsított, a falurombolással kapcsolatos felhívási kísérlet mögött is ő áll. Minden figyelmeztetés ellenére ellenséges tevékenységét tovább folytatja, és megpróbál csatlakozókat szerezni az RVSZ felhívásához. Románra fordítva mellékelik Tőkés László levelét a Református Világszövetséghez.¹⁰⁷

A Tőkés család külföldi kapcsolatainak felszámolása érdekében Jan Maris holland állampolgárt 1989. március 25-én figyelmeztetésben részesítik, és kényszerítik az ország elhagyására. Ok: „F. é. március 23-án találkozott Tőkés László temesvári református lelkésszel, aki protestáló magyar nacionalista. A lelkésszel »nem megfelelő tartalmú« interjút készített, valamint átvett tőle bizonyos anyagot, hogy kivigye az országból. Majd Kolozsvárra ment, ahol a református esperesség egyes tagjainak megpróbált szétosztani 300 dollár értékű élelmiszert, propagandisztikus céllal, amit a »Comturist«-ban vásárolt.”¹⁰⁸

¹⁰⁴ ACNSAS Fond Documentar 8851/9. 105–106. l.

¹⁰⁵ Dincă, Ion (1928–2007) román kommunista politikus, tábornok, miniszterelnök-helyettes, Ceaușescu katonai tanácsadója. Két, USA-ban élő lánya a román hírszerzés tisztje volt. A forradalom után elítélték, öt év három hónap múlva szabadult, és veje cégében tanácsadóként működött haláláig.

¹⁰⁶ Tóth Károly, az MRE dunamelléki egyházkerületének püspöke (1977–1991), a magyar elnöki tanács tagja (1989–1989), az újabb kutatások szerint TOLNAI LAJOS fedőnéven a magyar politikai rendőrség ügynöke volt több évtizeden át.

¹⁰⁷ Uo. 44–47. l. A szöveg két, nem teljesen azonos feljegyzés alapján készült. Az egyik szerint Tőkés László nemcsak Fülöp Dénessel találkozott, hanem a 0110-es ügyosztály megfigyelése alatt álló Béres Andrásval, a színművészeti főiskola tanárával. Egyik beszélgetést sem tudták ellenőrizni. Tőkéssel együtt más ártatlanokat is előállítottak a látszat megőrzése érdekében a két előre betanított milicista közreműködésével. Az is kiderül, hogy a Tőkés tervével kapcsolatos információ a Temes Megyei Securitatétól származik, valószínű, lehallgatás eredményeként.

¹⁰⁸ Uo. 33–35. l. Eredeti szöveg: „în ziua 23. 03. a.c. l-a contactat pe Tőkés László, preot reformat din Timișo-

A Tőkés-ellenes intézkedési terv második lépcsőjében fegyelmet indítanak Tőkés László ellen, s a kivizsgálás idejére felfüggesztik állásából, ahogy azt másfél évtizeddel korábban a zilahi Adorján Kálmánnal tették. Kovács József esperest és Borsi Zsigmond számvevőt Temesvárra küldi a püspökség, hogy közöljék a gyülekezettel: Tőkés Lászlót fegyelmi vétséggel vádolják. A vizsgálat idejére felfüggesztik szolgálatát. A lelkész és apja fogadják a küldöttséget, a vádak és a büntetést elutasítják. Tőkés László, mielőtt a küldöttség érintkezésbe léphetne a gyülekezettel, kihirdeti a felfüggesztést, és azt is, hogy azt nem fogadja el. Az emberek eltávoznak, így Kovács és Borsi nincs kinek kihirdesse a határozatot. A bukaresti állambiztonsági Központ bihari forrásból értesül a történetekről, az információ tehát a püspökségről származik.¹⁰⁹

A PROFESORUL fedőnéven emlegetett Tőkés István megpróbál szolidaritást biztosítani fiának, de a Securitate, ügynökeinek bevetésével, megghiúsítja a tervet. Egy április 9-i, Kolozs megyei jelentés szerint, a kolozsvári egyházmegye lelkészeinek adminisztratív gyűlésén „lázító” jellegű írást olvas fel fia eltávolításának kapcsán. Kijelenti, hogy a két püspök jogtalanul bitorolja a püspöki tisztséget, lemondásra szólítja fel őket, a jelenlévő lelkészeket pedig engedetlenségre. Ennek kapcsán intézkedik a területi felügyelő, hogy „lelepleződjön Tőkés István tettének diverziós, provokatív jellege”. Következmény: a május 9-i gyűlésen a felszólaló lelkészek kéri, hogy tiltsák meg a volt főjegyző szolgálatait, és ne engedjék a havi gyűléseken való részvételét.¹¹⁰

A STELIAN fn. informátor május 26-án azt jelenti, hogy neki Tőkés István „bevallotta”: beválasztották a Magyar Protestáns Kulturális Egyesület vezetőségébe Kányádi Sándorral, Bálint Tiborral és Kallós Zoltánnal együtt. A levéllel ellenőrzések nyomán ez beigazolódott. A külföldi befolyás mérséklésére, névtelen feljelentésre hivatkozva, feketézés vádjával kivizsgálták a PROFESOR családját. Az akcióból kifolyólag Tőkésék magyarázatokkal kellett hogy szolgáljanak ismeretségi körükben. Ezt a Securitate kihasználta arra, hogy a családot a kolozsvári lelkészársadalom egy része elítélje. Cseh Zsolt azt mondta állítólag: „Azért jár a szájuk, hogy meggazdagodjanak, egyébként a PROFESOR egész családja pénzért képes lenne nemcsak a hitét, de a nemzeti identitását is feladni.”

Mínhogy a PROFESOR egyetlen kapcsolatteremtési lehetősége a hívekkel azok a szolgálatok, amelyeket a vezetőség engedélye nélkül tart, a területi inspektor odahatott, hogy a kerület befolyásos informátor vezetői elérjék, hogy ne hívják meg sehova prédikálni. A már említett, május 9-i gyűlésen PÉTER és NAGY informátorok befolyására hat lelkész felszólalt, és 48 társuk jelenlétében elítélte a célszemély ellenséges tevékenységét. Az elhatárolódás a küllői egyházmegyében olyan mértékű, hogy a medgyesi lelkész, Szeghő temetésekor sokan elmaradtak, mások pedig csak civilben vettek részt, mondván, minket ne vezessen Tőkés István. Ez annyira megviselte a célszemélyt, hogy valósággal belebetegedett, visszahúzódott napokra a dolgozószobájába, és nem volt hajlandó nyilatkozni arról, mi történt a te-

ara, element naționalist maghiar protestatar, care a acordat cetățeanului străin un interviu cu conținut necorăpunzător și i-a predat un material spre a fi scos din țară. Venind apoi la Cluj-Napoca, acesta a încercat să distribuie unor persoane de la Prototopiatul Reformat, produse în valoare de 300\$, procurată de la „Comturist”, în scop propagandistic.” (A történetben nem tüntetik fel, hogy Maris nem volt egyedül, Klaas Elderinggel, a Kolozsváron tanult holland lelkésszel együtt „akcionáltak.”)

¹⁰⁹ Uo. 122. l. A bihari Securitate telexe a Központnak. A fejleményekről is tudósítanak majd.

¹¹⁰ Uo. 317–318. l. Belső használatra szánt 051606. sz. aláíratlan feljegyzés 1989 májusából.

metésen. László fiának telefonálva legutóbb kijelentette: „Az emberek távol tartják magukat tőlem, egységfrontba tömörülnek a kerület vezetésével. Nem gondolnak azzal, hogy amit teszünk, az »ügy« érdekében tesszük. Félnék. Mik vagyunk mi, tetvesek? Ötven éve egyszer sem történt meg az, ami most, hogy pünkösdre senki se hívjon meg szolgálni.” Ugyanezt támasztja alá Geréb Zsolt (helyesen Pál, Zsolt a fia) nyugdíjas professzor, aki rövid látogatást tett Tőkés Istvánnál. Neki is panaszkodott elszigetelődéséről, s arról, hogy a lelkészek őt vádolják az egyházban történelemért.

„Az operatív helyzetet figyelembe véve azon parancsok alapján intézkednek, amelyeket a legutóbbi, május 9-i elemzéskor Gianu Bucurescu¹¹¹ belügyminiszter-helyettes adott, amelyekkel el lehet érni a PROFESOR elszigetelődését, diszkreditálását és elbátortalanítását a VÁ, a kerület vezetése és a nacionalista magyarok körében befolyással bíró ellenőrzött informátorainkon keresztül.”

Az utóbbi időben ELENA és FABIAN célszemélynőkkel tart egyre intenzívebb kapcsolatot. Ez utóbbi levelet küldött Papp László püspöknek, amelyben kifejezi szolidaritását a temesvári lelkésszel. Május 20-án a VI. és VII. fejezetet adta vissza PROFESORULnak, megállapítva: „...felkavaró dokumentum. Egy rémregény, amely leleplezi azt, ami itt történt.” A jelentés feltételezi, hogy az „áruló Pacepa *Vörös horizontok*” c. könyvéről lehet szó, amiről úgy tudni, PROFESORnak megvan. Félő, hogy újabb személyeket kapcsolnak be a titkos magyar nacionalista tevékenységbe. Ezért kéri FABIAN célszemélynő informatív megfigyelésének fokozását és figyelmeztetésének engedélyezését.¹¹² A budapesti Kossuth rádió *Vasárnapi Újság* c. műsorában május 28-án felolvassák Tőkés László két levelét a püspökhöz, azzal kapcsolatban, hogy az megtiltotta a temesvári egyetemista színjátszók részvételét templomi ünnepségen, valamint arról, hogy a tiltás ellenére részt vevőket kizárták a színjátszó csoportból.

1989. május 30-án Mihai Teperdel területi felügyelő és egy megnevezetlen bukaresti felügyelő magához rendeli a temesvári lelkészt és főgondnokot. Megfenyegetik a presbitériumot, hogy fel is lehet őket oszlatni, ha nem teljesítik a püspök akaratát, és nem törődnek bele lelkészükhöz elhelyezésébe. Ugyanakkor Tőkés Lászlót számon kéri a Kossuth rádióban közölt levelek miatt. Tőkés beszámol a püspöknek a történelekről, s ennek a levélnek a románra fordított változatát a temesvári Securitate felküldi a Központnak. A kísérőlevélben elismerik, hogy a reklamált megtorlások mögött ők állnak: „Mellékelten megküldjük azon anyagok másolatát, amelyek VASILE célszemély reakcióit tartalmazzák szerveink bizonyos intézkedéseit illetően.”¹¹³

¹¹¹ Bucurescu, Gianu (1934), a román politikai rendőrség egyik vezetője, a román főváros Securitéjének főnöke (1985–1989), belügyminiszter-helyettes 1989-ben, 1990 januárjában vezérőrnagyi rangban tartalékba küldték.

¹¹² Uo. 294–298. I. Eredeti szöveg: „Având în vedere situația operativă în caz, în continuare vom întreprinde măsurile ordonate cu ocazia analizei din 9 mai 1989 de către tov. general-maior Bucurescu Gianu, adjunct al Ministrului de Interne care să ducă la izolare, discreditare și descurajarea »PROFESORULUI« acționându-se prin intermediul organelor Departamentului Cultelor, a factorilor de conducere din cult, cit și a unor surse verificate, cu influență în mediul naționalistilor maghiari.” Rațiu ezredes kézírásos kommentárja: „Sit. este f. gravă. Avem inf. bune ca s-a acționat. Marți 30. 05. s-a analizat acest caz în prezența col. Orpea Fl. Pregătiți-ne o notă de măsură pe care le preconizăm în caz./A helyz(et) n(agy)on súlyos. Jó információink vannak ahhoz, hogy cselekedjünk. Kedden, május 30-án elemezzük az ügyet Oprea Fl. ezredes jelenlétében. Készítsenek nekünk az ügyre hangolt intézkedési tervet.” FABIAN célszemélynő Cs. Gyimesi Éva, a Babeș-Bolyai Tudománygyetem tanára.

¹¹³ Uo. 280–284. I. MI IJT Securitate/Serviciul I/A. /BS/0033418/1989. 07. 07. sz. kísérőlevele VASILE cél-

A PETRESCU fn. informátor új szolgálati helyéről, a Temes megyei Újszentesről is folytatja beszámoló tevékenységét. Otthon jártában szóbeli jelentést tesz tartóztartásának, Nechiti Simionnak. Találkozik Tőkés Istvánnal, aki megkéri, anélkül, hogy a célt megjelölne, hogy segítsen neki információkat gyűjteni az egyház jelenlegi valós helyzetéről, a lelkész nélküli gyülekezetek számáról, áthelyezésekről. Azt is kifejtette a volt főjegyző: szomorú, hogy az egyház helyzete a teológiai tanárok közül, Kozma Zsolt kivételével, senkit sem érdekel. PETRESCU Temesváron találkozik Tőkés Lászlóval, aki jelzi, átmenetileg nyugodt körülmények közt él, mert amíg Papp László szabadságát tölti külföldön, ő is fellelmezhet. (Rațiu ezredes margószéli megjegyzése: „Így van. Ahelyett, hogy Tőkés ijedt volna meg, Papp menekült el.”) Sok „írott anyagot” összegyűjtött, sokat dolgozik, noha sokan látogatják. Tudatában van, hogy 10 látogató közül kettő azért jön, hogy „körbeszáglasszon”. Nemrég vendégei voltak az NDK-ból, olyanok, akik részt vettek Bázelen egy konferencián, ahol hallhatták a Romániai Ref. Egyház hivatalos álláspontját a Tőkés-ügyről, és személyesen akartak meggyőződni a valós helyzetről. Célszemély úgy ítéli meg, hogy Románia körül szorul a hurok. Neki akkor kell cselekedni, amikor a politikai helyzet kedvező. A gyülekezetnek sok a pénze, és ezt a parókia átépítésére fordítják, ám tart tőle, hogy belekötnek. Ugyanis három engedélyt is szereztek az őt támogató építészektől, de a teljes rekonstrukcióra egyik sem érvényes.¹¹⁴

A Securitate elkészít szeptember 1-jére egy feljegyzést, amelyben összegzik azokat az intézkedéseket, amelyeket Tőkés László ellen kívánnak fogantatni. Az akcióterv ezúttal nem megyei, hanem országos szintű, a felelősök közt a Központ tisztje, Crăciun Mihai is szerepel, államtitkári szinten hagyták jóvá, és a belügyminiszter-helyettes, Gianu Bucurescu is fűzött hozzá kommentárt.

A tervezet két nagy fejezetre oszlik.

I. 1. A célszemély elbizonytalanítására, megfélemlítésére és diszkreditálására tett lépések belföldön és külföldön:

a) Peuker Leó özvegyének levelei Billy Graham, a magyar rádió és televízió, valamint a Reformátusok Lapja számára, amelyben rámutat Tőkés László tevékenységének és férje halálának összefüggéseire.

b) A Temes megyei felügyelőség hálózatához tartozó, a külföldi reformátusság által ismert és elismert LUGOJANU informátor levelet fog írni az RVSZ-nek és négy egyházközségnek Hollandiában és Magyarországon, amelyben bemutatja a célszemély „igazi” erkölcsi képét.

c) A két református püspök levelet fog írni a VÁ-n keresztül az RVSZ-nek, amelyben kifejtik, mennyi kárt okoz Tőkés László az egyháznak.

d) Papp László mind a 43 temesvári presbiterhez írásbeli közleményt juttat el, amelyben felsorolja azokat a fegyelmi vétségeket, amelyeket volt lelkészükhöz elkövetett.

e) A szeptemberi tájékoztató konferenciákon a két püspök szóban ismerteti TŐKÉS LÁSZLÓ fegyelmi vétségeit.

II. 1. A célszemély reakcióinak ellenőrzésére külön kiképzésben részesítik: BOGDAN és PETRESCU informátorokat az I. Igazgatóságtól, Temes megyéből ARON, ZOLI és

személy püspökhöz írt leveléhez, Központnak: „Alăturat vă înaintăm copia unui material care surprinde reacția obiectivului »VASILE« la unele măsuri ale organelor noastre.” Vö. *Temesvár ostroma*, 78–79. o.

¹¹⁴ Uo. 292–293. I. MI IJBN Securitate 1989. augusztus 31./ 0015125. sz. felterjesztés a Központnak. Rațiu megjegyzi Crăciunnak, hogy Gianu Bucurescu vezérőrnagy egy teljes elemzést vár tőlük augusztus 4-éig a Tőkés családról.

MISCA informátorokat, Kolozs megyéből KIS, IMRE, ANDRAS és STELIAN informátorokat, illetve HERMAN-t Biharból.

2. Külföldi kapcsolatok szigorú ellenőrzése: PETRESCU, STELIAN, MISCA és ZOLI informátorokon keresztül;

- kimenő és bejövő levelezés teljes ellenőrzése;
- állandó megfigyelési poszt létesítésével beazonosítani és megakadályozni a kapcsolat-felvételt külföldi titkos megbízottakkal;
- az operatív érdeklődésre figyelmet tartó napló létesítése a célszemély napi tevékenységéről.

3. A Temes Megyei Securitate a presbitérium bizonyos tagjait megfélemlíti és ráveszi, hogy vonuljanak vissza. Ezek: FRUCHT FERENC nyugdíjas tanár; GAZDA ÁRPÁD fizika szakos egyetemista; MOLNÁR ILONA tisztviselő; TORZO ÁRPÁD (helyesen Toszó) mérnök, PATAKI KAROLY nyugdíjas, SEPSI BÉLA almérnök. Kolozsváron ÚJ-VARI FERENC nyugdíjas ügyvéd ellen hasonlóan járnak el.

4. A Maros, Hargita és Kolozs megyei Securitatek, bevonva az I. Igazgatóságot, újra-elemzik a Tőkés család hat tagjának információs nyomozati dossziéját.

5. Speciális informatív-operatív intézkedésekkel fogják követni a célszemély reakcióit a kilakoltatással kapcsolatban. A milícia segítséget fog nyújtani a hatósági végrehajtónak.

A Securitate közvetlenül egyetlen akcióban sem vesz részt.

A tervezetet aláírta Rațiu ezredes, végére Crăciun Mihai, a II. ügyosztály vezetője kézzel odaírta. „1989. 09. 14-én a feljegyzést bemutatták Bucurescu vezérőrnagy elvtársnak, aki az 5. pontban szereplő intézkedés cselekvési módszerére tett javaslatot.”¹¹⁵ (A javaslatban épp az % pont kulcsszavai olvashatatlanok.)

Az intézkedési terv nem említi, hogy szeptember 1-jei hatállyal, a püspökség 1989/863-as megkeresésére, a Vallásügyi Államtitkárság megvonta Tőkés László lelkészi működési engedélyét a 1970/334-es törvényerejű rendelet, 5. cikkely, 1. bekezdés, e) pontja alapján. Ettől kezdve a román törvények értelmében a lelkész temesvári tartózkodásának jogi alapja megszűnt.

Szeptember 6-án a külföldről érkező szöveges postai forgalmat (levél, távirat) ellenőrző 0110-es belügyi katonai egység az MRE Zsinati Tanácsának, az RRE két püspökének hozzá írt levelére adott válaszlevelét is elfogja, és megküldi az I. Igazgatóságnak. A levél ha nagyon óvatos formában, de kijelenti, nem hallgathat a román hatóságoknak a Romániai Ref. Egyház és a romániai magyarság irányában tanúsított elnyomó, az emberi jogokat sértő magatartásáról. Sőt név szerint Tőkés László temesvári lelkész ügyét is védelmébe veszi. Elismeri, ők figyelmeztették az RVSZ-t, hogy határozottan lépjen fel a romániai magyar kisebbség érdekében. A román állambiztonság véleményét megint Rațiu alezredes kommentárja fejezi ki: „Ők támadnak megint, mi se állunk meg.”¹¹⁶

Az elnyomó és ellenőrző szervek elbizonytalanodásának jele az, amiről szeptember 5-én a Kovászna Megyei Securitate jelent. Papp László és Nagy Gyula közös körlevelet juttatott el minden esperességhez, amelyben a lelkészi fegyelem fontosságát hangoztatják, és közlik, hogy Tőkés László önmagát zárta ki a lelkészi közösségből az egyház és állam iránti

¹¹⁵ Uo. 50–51. l. „La data de 14. 09. 1989. nota a fost prezentată Tov. Gral. Mai. Bucurescu care a indicat modalitatea de acțiune ptr. măsura de la pct 5.”

¹¹⁶ Uo. 313–315. l. Eredeti szöveg: „Atacă tot ei, să nu ne oprim nici noi.”

engedetlen magatartásával. A körlevelet augusztus 29-én telefonos utasítással visszavonták, és elrendelték minden kiadott példány begyűjtését. A lapszéli kommentárból Crăciun alezredes írásával megtudhatjuk: „Cine a transmis, cunoaște realitatea./Aki utasított, ismeri a valós helyzetet.” A Pop Ion alezredes írásával pedig ezt olvashatjuk: „Măsura a fost luată din dispoziția Dep. Cult. care a și anulat-o. / Az intézkedés a Val(lásügyi) Államt(itkárság) utasítására történt, aki vissza is vonta azt.” A jelentés valójában azért íródott, hogy tudassa a központtal, a lelkészek felháborodással fogadták a körlevelet. Az pedig, hogy magyarázattal nem szolgáltak a visszavonáskor, még nagyobb tanácstalanságot szült.¹¹⁷ Hogy a Vallásügyi Államtitkárság ellentmondásos intézkedésének hátterében mi húzódik, a rendelkezésre álló adatok alapján nem világos.

Mihai Țeperdel területi vallásügyi felügyelő „feljegyzésben” összegzi szeptember 9-én a Tőkés Istvánnal Temesváron folytatott beszélgetésének lényegét. Tőkés István szerint a temesvári helyzetért kizárólag Papp László a felelős, aki az egyházi törvényeket semmibe véve beleszól a gyülekezetek életébe. (A feljegyzés, amelyet a Temes Megyei Securitate terjeszt fel a Központnak, példázza a VÁ és a Securitate szoros együttműködését.)¹¹⁸

A Hargita Megyei Securitate hat levél felfedezését jelenti szeptember 12-én, amelyek a megye területén kerültek a postai forgalomba. A címzettek lelkészek: Molnár Attila – Vulkán, Bálint Ferenc – Inakelke, Antal Ferenc – Brassó, Kiss Endre – Hunyad, Szabó Károly – Aluna, Cseh Zoltán – Kolozsvár. A leveleket Tőkés László írta, és válasz a már említett, vissza is vont püspöki körlevélre. Törvénytelennek nyilvánítja a vele és a temesvári gyülekezettel szemben tanúsított eljárást. A csíki szekusok azt feltételezik, hogy Orbán Attila, Hozó Márta és Hozó Éva csíkszeredai munkások adták postára a leveleket, ők ugyanis szeptember 6–7-én meglátogatták Tőkést Temesváron.¹¹⁹

A temesvári lelkész szeptember 16-án, amikor idézést kap a temesvári törvényszéktől, telefonon beszél Papp Lászlóval, amit természetesen lehallgatnak. Megtudja tőle, hogy beperelik, mert nem engedelmeskedett a parókia elhagyására felszólító utasításnak. 17-i szószéki beszédében kijelentette, hogy engedelmeskednie kell, mert másként átadják a törvényszéknek. Vádolja a presbitériumot, hogy nem tartottak ki eléggé a közös ügy mellett. Unterweger Tibor gondnoknak is azt mondja: „Most mindent le kell állítsunk. A következményekre kell gondolni. Nem akarom exponálni azokat, akik körülvesznek.”¹²⁰ A Securitate arról értesül 18-án, hogy Tőkés Lászlónak és Doina Corneának Berzsényi-díjat akarnak adományozni. Úgy tudják, a díj kuratóriuma olyanokból áll, mint Köpeczy Béla, Csoóri Sándor és mások, akik „románellenes” magatartásukról híresek. A díj (emlékérem és bizonyos pénzösszeg) átadása a bukaresti magyar nagykövetnek lenne a feladata.¹²¹ A Temes Megyei Securitate nem vádolható lazasággal. Szeptember 19-én jelenti, hogy a hónap eleji akciótervből néhány már megvalósult. Így Peuker Leó özvegye megírta a fenti akciótervben jelzett leveleket a magyarországi személyiségeknek és református fórumoknak. Higgyed István lugosi lelkész is írni fog az RVSZ-nek. A Securitate természetesen arról is tud, hogy a püspökség beadja a keresetet a „volt lelkész” kilakoltatására.¹²²

¹¹⁷ MI IJ Covasna 1/LM/02581. sz. jelentése a Központnak.

¹¹⁸ Uo. 181. l.

¹¹⁹ MI IJ Harghita Securitate 104/DA/006582/1989. 09. 26. sz. jelentés a Központnak.

¹²⁰ Uo. 213. l. Keltezetlen, aláíratlan feljegyzés.

¹²¹ A 0544 KE 225/d-23/0083333. sz. átirata a 610-es KE-nek.

¹²² Uo. 183–185. l. A szöveg összevetve az intézkedési tervvel bizonyítja, hogy LUGOJANU informátor

A szeptemberi akcióterv októberben módosul.

– Pop Rodica szekus őrmestert, mint egy „igazi magyar nőt”, csalétekként tervezik bevetni. (Az őrmesternő különböző magyar szövegek románra fordítójaként szerepel bizonyos dokumentumokon.) A templomban fogja Tőkessel felvenni a kapcsolatot, felajánlva „erkölcsi támogatását”, Magyarország felé tudna közvetíteni.

– A telefonkészülék kikapcsolása.

– Legfőbb kapcsolatait is levéllenőrzés és lehallgatás alá kell helyezni. A névsor: Teleki László, Borbély Imre, Pataky Károly, Sepsi Béla, Kun Károly, Marschall Erzsébet, Toszó Károly, Kabai József, Mutiu Lídia. Érdekesség, hogy az ellenőrzöttek közt vannak informátorok is, akikben feltehetően nem teljes a bizalom.

– A Temes Megyei Néptanács titkára figyelmeztetni fogja, hogy miután megvonták tőle a működési engedélyt, szolgálata törvénybe ütköző. (A román Btk. 281. cikkelye, amely bünteti azt, aki engedély nélkül „űzi mesterségét”).

– A VÁ területi felügyelője figyelmeztetni fogja a hangadó presbitereket, hogy amennyiben továbbra is engedélyezik a letiltott lelkész szolgálatát, kénytelen lesz bezáratni a templomot. Ugyanezt a hírt fogják elhinteni a gyülekezetben MISU, LUGOJANU, ZOLI és MISKA informátorok.

– Puie Renate pszichológus befolyásolni fogja Újvárosi Tibort,¹²³ hogy azt terjessze a gyülekezetben, hogy édesapja Tőkés zaklatása miatt lett öngyilkos.

– Az épülettömb lakói közül találni kell olyanokat, akik hajlandók lesznek az állami szervek közbelépését kérni Tőkés magatartása miatt.

Október 8-án a Kossuth rádió *Vasárnapi Újság* c. műsorában beolvassnak egy szeptember 1-jén kelt levelet, amely a marosi és küllői egyházmegye lelkészeinek nevében íródott. A féltő szeretet szellemében írt levél cáfolja azokat a híreszteléseket, miszerint a két Tőkéstől elhatárolódtak volna az erdélyi lelkészek. Sőt, ha szükség lesz rá, konkrét segítséget is ígérnek Tőkés Lászlónak a levélírók. A rádióadást a speciális R ügyosztály rögzíti, lefordítják románra, és elküldik a Belügyminisztérium Állambiztonsági Államtitkárságának. Az illetékes, Rațiu ezredes nem tudja elfogadni, hogy a levél Romániából kijuthatott. Kommentárja: „Küldjék el a marosi, kolozsvári, temesi és bihari szekustiszteknek elemzés és intézkedés végett. Elképzelhető, hogy Budapesten készítette a volt aradi lelkész, Makay, aki Magyarországon telepedett le, és nemkívánatos személlyé nyilvánítottuk.”¹²⁴ Az I. Igazgatóság vezetőjét névmemóriája, legalábbis, ami a magyar neveket illeti, úgy tűnik, cserbenhagyja: Makay nevű lelkész, aki kitelepedett volna Magyarországra, sosem szolgált sem Aradon, sem a megyében.

Egy-egy eszement feltételezés néha „sok hűhó semmiért” felhajtásra készíti az apparátust. A Központ parancsára a kolozsvári Securitate elkészíti Tőkés László évfolyamtársainak névsorát legutóbbi ismert szolgálati helyükkel, és értesíti az illető megyéket, hogy az ellenőrzés eredményét küldjék egyenesen a Központba. Rațiu kommentárjából kiderül, a „Tőkés Lászlóval való szolidaritási levél éterbeli sugárzása” adta az ötletet a volt évfolyamtársak

feltérképezésére. A listán szereplő 24 névből fellelhető néhány jelentés az akció kudarcának példája. Nincs nyoma, hogy hasznosították volna valaha.

A Szatmár Megyei Securitate két egykori évfolyamtársról nyilatkozik. Egyiküket túrterebesi szolgálata alatt beszervezték, 1976–1981 közt volt informátor, teljesítményét „megfelelőnek” minősítik. Családi okokból áthelyezését kérte, az új szolgálati helyen nincs lehetősége informálni, ezért kizárták a hálózatból. A másik Érendréden szolgált, 1982 óta informátor, de gyenge teljesítményt nyújt, sem képessége, sem lehetősége nincs információkat gyűjteni. Amúgy „komoly, szerény ember, korrekt magatartást tanúsítva mind a családban, mind a társadalomban”. Egyikük sincs kapcsolatban üldözött évfolyamtársukkal.¹²⁵ Kovászna megye: Miklós Ferenc 1988-ban Magyarországra utazott, és nem tért vissza. Nem szerepel a Securitate nyilvántartásában. Szabó Árpád hasonlóképpen semleges. A harmadik évfolyamtárs Felsőrákoson szolgált, unitárius informátor a „kultuszok-szekták” problémakörben. Nem áll kapcsolatban a célszeméllyel.

Brassó megyében Mezei Botond evangélikus lelkész a 180-as instrukció vonalán megfigyelés alatt állt, de januárban elhalálozott. (Hogy mit kell a 180-as instrukció alatt érteni, nem derül ki.)

Fehér megyében a volt évfolyamtárs „támogató személy” minőségben együttműködik a Securitatéval. Amúgy mind családi, mind társadalmi magatartása példás, szolgálati helyén, Szentkirályon a hívek tisztelik. Minthogy az ellenőrzés okát nem közölték, további utasítást vár a megyei Securitate főnöke.

A Szilágy megyében keresett évfolyamtársat, Seres Gézát fegyelmileg áthelyezték Lipára. A dossziéját utánaküldték Aradra. Szilágyban semmiféle adat nincs róla a Securitate birtokában.

Októberre egyre nyilvánvalóbbá válik az egyházi és állami hatóságok összehangolt tehetetlensége. Azok a lehallgatás útján szerzett információk is bosszanthatják a hatóságokat, amelyek azt bizonyítják, hogy a célszemélyt nem sikerült megfélemlíteni. Pl. az, amelyiken a lelkész azt mondja József bátyjának, hogy elég könnyű kijátszani a szerveket.

Természetesen a Securitate, noha „fedésben”, mindenütt jelen van. Egyre erősebb nyomást gyakorol a gyülekezetre. Meglátszik ez a következő eseményen is. Tőkés László meg szeretné akadályozni, hogy október 14-ére presbiteri gyűlést hívjon össze Kovács József esperes. Tíz presbiter és a gondnok mégis megjelent a kultuszinspektor és a vállalatvezetők mozgósításának eredményeként.¹²⁶ Ez a református palota folyosóján tartott gyűlés elhatározta, hogy „tudomást szerezve Tőkés László visszahívásáról, kéri az illetékes testületeket, töltsék be a lelkési állást a törvénynek megfelelően”. Másnap az istentiszteleten, amelyen Tőkés László megelőzte a kirendelt igehirdetőt, Kovács József esperest, törvénytelennek és kierőszakoltnak minősítette a presbitérium döntését. Az istentisztelet végén „Halász Sándor lelkész befolyásának eredményeként Buday Mihály nyugdíjas kritikus fellépést tanúsított, kijelentve, hogy »ideje már véget vetni a templomi cirkusznak és visszatérni arra a csendes, békés állapotra, amely Temesvárra jövelele előtt uralkodott«. Tőkés László nem akarván hallgatni Buday Mihályt, annak első szavai után elhagyta a templomot” – olvasható az eset-

azonos Higged Istvánval.

¹²³ Uo. 52–53. l. Nevezett Újvárosi Tibor, a hivatalos közlemény szerint öngyilkosságot követő Újvárosi Ernő fia.

¹²⁴ Uo. 161–163. Eredeti szöveg: „Se trimite ofițerilor de sec. de la Mureș, Cluj, Timiș și Bihor pt analiză și măsură. Ar putea fi făcută la Budapesta de fostul preot Makay de la Arad, stabilit în RPU și dat indiscriabil.”

¹²⁵ Uo. 211–217. l.

¹²⁶ Uo. 41–43. l. „...pentru înfrunerea numărului necesar de participanți, s-a acționat prin inspectorul teritorial de cult și factori de conducere din întreprinderi și instituții. / ...hogy a szükséges létszám meglegyen, a vallásügyi felügyelő és a vállalatok és intézmények vezetői intézkedtek.” Az egyik, külföldnek adott titkos interjúban, amit amúgy lehallgattak, a Securitate közbeavatkozását is említi Tőkés László.

ról készített feljegyzésben. A Tőkés István és Újvári Ferenc által szerkesztett támogatási nyilatkozatról azt jegyzik fel, hogy a nyugdíjas Ady Béla lelkesen és Beke György írón kívül senki nem írta alá, az, hogy 17-en írták volna alá, hazugság. Az ügyben hozott intézkedésként felsorolják:

- Cziprián Zoltán védőügyvéd „befolyásolását az objektivitás irányába”. (Nevezett lemondott a temesvári lelkész védelméről, az ügyet Kincses Előd képviselte a továbbiakban.)
- A Tőkés család diszkreditálásának folytatása mind bel-, mind külföldön. BIBLIO-TECARUL és DRAGAN informátorok nyugati útjaik alkalmával ismertetni fogják Tőkés István és Tőkés László igazi céljait: anyagi haszon szerzése és az egyházi vezetés lejáratása.
- Az október 20-i per idejére „biztosítani fogjuk a VÁ és a püspökség képviselőin keresztül, hogy az ügy dossziéja tartalmazza mindazokat a szükséges bizonyítékokat, amelyeknek alapján a kilakoltatás elrendelhető”.
- Ahogy jogerőre emelkedik a bírósági ítélet, azonnal rátérnek az illetékes szervek a kilakoltatás végrehajtására és az új lelkész beköltöztetésére.
- ARON, PETRESCU, a Securitate Temes megyei informátorain, valamint a kolozsvári STELIAN informátoron keresztül a VÁ helyi szerveinek közreműködésével oda kell hatni, hogy „rávegyük Tőkés Lászlót a határozatok elfogadására, az államhatósággal való »nyílt konfliktus« elkerülésére”.

Október 16-án a Szabad Európa Rádió román adása is sugározza a *Román aktualitások* című, este 19.10-kor kezdődő adásában a 17 erdélyi magyar értelmiségi tiltakozását Tőkés László üldözése ellen. Míg pár évvel korábban, az Ellenpontok-ügy idején, a SZER román szerkesztősége csak elvétve közölt a romániai magyarsággal kapcsolatos híreket, 1989-ben a Tőkés-ügyről már rendszeresen tudósít.¹²⁷

Lezajlik az első per 1989. október 20-án a temesvári bíróságon, amelyben elrendelik Tőkés László kilakoltatását. A temesvári Securitate azt is jelenti, hogy sem a vádlott, sem ügyvédje nem jelent meg. Ugyanakkor a felesége és néhány presbiter is beült az érdeklődők közé. Ugyanaznap Gécz István debreceni lelkész találkozik Tőkés Lászlóval. Többórás beszélgetésükről hazatérőben értesíti az MTI-t, s ennek alapján 22-én megtelnek a magyarországi lapok a temesvári lelkész ellen indított per részleteivel.

Jellemző, hogy Gécz Istvánról a román belügyminisztérium vezetése a magyar médiából értesül.¹²⁸ Ugyanaznap a 0647-es katonai egység közli Rațiu Gheorghe ezredessel, az I. Igazgatóság vezetőjével, hogy 19, Svájból, Ausztriából, Franciaországból és az Egyesült Államokból érkezett, a temesvári lelkésszel szolidarizáló távirat továbbítását akadályozták meg.

A per utáni fejleményekről belső, keltezetlen minisztériumi feljegyzés tudósít. Tőkés Lászlót „volt” temesvári lelkészként említi. Kihangsúlyozza a magyarországi „ellenzék” szo-

¹²⁷ Uo. 209–210. l.

¹²⁸ Vö. Aristotel Stamatoiu belügyminiszter-helyettes 1989. 10. 25./00104730. sz. átírata Gianu București belügyminiszter-helyettesnek: „În presa ungară din 22 octombrie a.c. a apărut o știre potrivit căreia la 20 octombrie a.c. Judecătoria municipiului Timișoara a hotărât evacuarea preotului Tokes Laszlo din locuința sa, urmînd a se lua și măsuri coercitive în caz de nerespectare a hotărîrii judecătorești. În acest context, Geza Istvan, preot reformat din Debrețin, a informat agenția MTI asupra acestui fapt.../A magyar sajtóban f. é. október 22-én megjelent egy hír, miszerint f. é. október 20-án a Temesvári Városi Törvényszék elhatározta Tőkés László kilakoltatását, kényszerítő intézkedéseket is kilátásba helyezve a határozat be nem tartása esetében. Ebben a kontextusban Geza (helyesen Gécz) István debreceni református lelkész értesítette az MTI-t...” Az eset mögött az a körülmény húzódhat, hogy noha a határon feltartóztatták Géczit és társát, Feketét, és elkoboztak tőlük többek közt egy elismervényt Tőkéstől, az ügyet csak akkor jelentették a főnökségnek, amikor a temesvári lelkésszel kapcsolatos bírósági végzés a magyar médiában hírré vált.

lidaritását, anyagi támogatását. Erre példaként hozza fel, hogy „f. é. október 20-án két debreceni református lelkész esetében a határon fogatosított vizsgálat alkalmával kiderült, kifejezetten azért érkeztek, hogy Tőkés Lászlót meglátogassák. A kocsi kárpitja alá rejtve több írást találtak náluk, amelyek közt:

– Egy kérdéssor, amelyet az MDF intézett Tőkés Lászlóhoz saját ügyével, illetve pártunk és államunk politikájának bizonyos aspektusaival kapcsolatban, hogy azt felhasználják a románellenes külföldi propagandában.

– A debreceni MDF és a tiszántúli református gyülekezetek képviselőinek közös nyilatkozata, amelyben »megvédik« Tőkés Lászlót, és ellenséges megállapításokat tesznek az RSZK egyházi és állami hatóságainak címezve.

– Egy eredeti nyugta, amellyel Tőkés elismeri, hogy 20 000 lejt átvett, és vallásos terminusokkal megköszönte.¹²⁹ Ez azt bizonyítja, hogy külföldről szubvencionálják akcióit. [...] Újabb adatok azt bizonyítják, hogy Tőkés Lászlót az a nyugdíjas ügyvéd, Újvári Ferenc támogatja és látja el tanácsokkal, aki rendszeresen bejár a bukaresti magyar nagykövetségre.”¹³⁰

Szintén belügyminisztériumi keltezetlen feljegyzés összegzi azokat az intézkedéseket, amelyeket a temesvári lelkész ellenében fogatosítottak. Az irat október 22-e után keletkezett. A lelkész két legutóbbi fő bűne: 1. „A magyarországi reakciós körök, mindenekelőtt a református egyház vezetői, az országunk ellen indított rosszindulatú kampány keretében, ügynökeiken keresztül újraélesztették Tőkés László ellenséges aktivitását, nacionalista-irredenta propagandára készítve. Következésképpen 1988 szeptemberében Tőkés László »nyílt levelet« intézett a két romániai református püspökhöz, amelyben nacionalista alapállásról kérte, hogy tiltakozzanak a román állami és pártvezetésnél a falusi települések rendezési terve ellen, azzal indokolva, hogy az sértené az erdélyi magyarok érdekeit, és megpróbálta azt mind a 13 református egyházmegyében terjeszteni.” 2. „1989 márciusában megpróbált aláírásokat gyűjteni az erdélyi ref. lelkészek körében egy, az RVSZ-hez címzett levélhez, amelyben az aláírók csatlakoztak volna a világszervezet felhívásához, amelynek ihletője Tóth Károly magyar püspök, és amelyben azt kérik a román hatóságoktól, hogy mondjanak le a szisztematizálási tervről.”

Tevékenységének elhárítására folyamatosan történtek a különféle ellenintézkedések:

- az 1984-ig elkövetett cselekményekért sokszor kivizsgálták és figyelmeztették, mindannyiszor megfogadta, hogy felhagy ellenséges magatartásával;
- a Vallásügyi Államtitkárságon, a püspökségen és az ügyszészen keresztül ismételtlen figyelmeztették tevékenységének törvénytelenységére;
- párhuzamosan a pozitív befolyásolás eszközeivel igyekezett hatni rá az RRE vezetősége, a Vallásügyi Államtitkárság és a néptanács;
- fogadalmainak megszegése és újabb elhajlások miatt a nagyvárad püspökség vezetősége elhatározta a Szilágyságba helyezését, de mivel ezt megtagadta, kizárták a papság soraiból;
- Temesvárról való eltávolítása érdekében megtagadták ideiglenes tartózkodási engedélyét;
- a püspökség pert indított ellene, amelynek nyomán elrendelték kilakoltatását az illegálisan elfoglalt parókiáról;

¹²⁹ Uo. 227. l. Szó szerint: „Elismervény. 20 000 – azaz húszezer lejt a mai napon szívből jövő köszönettel átvettem. Isten sokasítsa meg áldásait mindnyájunk életében. 1989. X. 20. Tőkés L.”

¹³⁰ Uo. 5–6. l.

– egyes kollégái mind belföldön, mind külföldön propagálták helytelen és erőszakos fellépését;

– elszigetelték mind külföldi, mind belföldi kapcsolataitól;

– mind az ő, mind a családja telefonkészülékeit „blokkálták”;

– a két erdélyi ref. püspök, valamint az egyház más befolyásos személyiségei rámutattak a nemzetközi egyházforumok előtt Tőkés László tevékenységének erkölcstelen és anyagi vonatkozásaira;

– az elhunyt esperes özvegye leveleket írt ugyanazokhoz a fórumokhoz, amelyekben leírja, hogy a férje Tőkés László erőszakos fellépése nyomán kapott szívinfarktust;

– az egyházi vezetők az egyházi gyűléseken rámutattak TÖKÉS LÁSZLÓ tényleges helyzetére.

Tőkés László azonban minden intézkedés ellenére folytatta „rosszindulatú ténykedését”, és „ügye” kapcsán fokozódott a magyarországi és nyugati reakciós körök románellenes tevékenysége:

– törvénytelenül foglalja el a lelkészi állást, nem áll szóba feletteseivel, a VÁ-val folytatott tárgyalásokon makacs és javíthatatlan;

– az istentiszteleteket nacionalista-irredenta eszmék beszivárogtatására használja, miközben ellenállásra szólítja fel híveit, hogy harcoljanak jogaik és szabadságuk visszaszerzéséért, amitől állítólag megfosztották őket;

– október 22-én arra kérte híveit, tartsanak ki mellette, mert írt egy memorandumot az államfőnek, hogy hagyják Temesváron, ami túlzás; *(Feltehetően arra céloznak, hogy a Ceaușescu-nak címzett levelet a Securitate elfogta, választ várni rá hiábavaló.)*

– vámvizsgálat alkalmával két magyar állampolgárnál elrejtve találtak helytelen írásokat, egyesek szerzője ezek közül Tőkés László, valamint egy elismervényt, hogy átvett 20 000 lej. Mi sem bizonyítja jobban, hogy akcióit külföldről pénzelik.

Mivel reakciós magyar körök nem tettek le arról, hogy rajta keresztül ártsanak Románia érdekeinek, a következő intézkedéseket fogantatosítják:

1. A temesvári bíróság kilakoltatási határozatának érvényt szereznek.
2. Ha továbbra sem hagy fel rosszindulatú akcióival, a nagyváradi püspökség feljelentése alapján, miszerint „hivatali hatáskörével visszaélt”, az ügyészség vizsgálatot kezdeményez.
3. A fentiekkel párhuzamosan folytatódik elszigetelése és kompromittálása, meg kell akadályozni, hogy külföldiekkel kapcsolatba kerüljön.
4. A család többi tagját is el kell bátortalanítani és semlegesíteni.¹³¹

Szintén október 22-e utáni belső feljegyzés újabb felsikerekről tudósít. Vasárnap, október 22-én tíz magyar állampolgár négy személygépkocsival érkezett a temesvári templomba.

¹³¹ Uo. 9–11. Az idézett szövegek részei egy ún. kartotéknak (fișă), amelyben az egész Tőkés család bűneit felsorolják, külön tág teret szentelve Lászlónak. Eredeti szöveg: „Cercurile reacționare din Ungaria și în primul rând unii conducători ai Bisericii reformate, în contextul amplificării campaniei dușmănoase îndreptate împotriva țării noastre, prin diverse emisarii au revitalizează activitatea ostilă a lui Tokes Laszlo angrenându-l în acțiuni propagandistice naționalist-irredentiste. Ca urmare în luna septembrie 1988, Tokes Laszlo a redactat o »scrisoare deschisă« adresată celor doi episcopi reformați din România, în care, situându-se pe poziții naționaliste, le cerea să protesteze pe lângă conducerea de partid și de stat împotriva planului de sistematizare a localităților rurale, pretextând că acesta ar afecta interesele naționalității maghiare din Transilvania și a încercat o acțiune de difuzare a acesteia în toate cele 13 protopopiate reformate. În luna martie 1989 a încercat să strângă semnături ale preoților reformați din Transilvania pe o scrisoare care ar fi urmat să exprime adeziunea acestora la un »apel« al Consiliului Alianței Mondiale Reformate, inspirat de episcopul ungar TOTH KAROLY, prin care se cerea autorităților române să renunțe la planul de sistematizare rurală.”

Bencze János és Cseri László felvették a kapcsolatot Tőkés Lászlóval. A határon a személyi motozás alkalmával testükre erősítve három fényképfilm és a lelkész írásbeli nyilatkozatait kobozták el tőlük. Kérdésekre nem voltak hajlandók válaszolni.

A feljegyzés 5. pontja szerint, minthogy a magyarországi reakciós körök Románia érdekei ellen törnek, ennek az ügynek a kapcsán elhatározzák Tőkés László büntetőjogi kivizsgálását, a püspökség feljelentése nyomán, hivatalos státussal való visszaélés vádjával. Ugyanakkor bizonyos hívek reklamációja alapján visszakényszerítik állandó lakhelyére, Kolozsvárra. A VÁ intézkedni fog, hogy az oda kinevezett lelkész (a Resicán szolgáló Makay Botond) azonnal kezdje meg szolgálatát.¹³²

Október 26-án a SZER román adása újból foglalkozik a Tőkés-üggyel. Beolvassák a Nicolae Ceaușescuhoz írt, október 15-én kelt levelét, amit „természetesen” a temesvári Securitate visszatartott. Az R speciális egység szó szerint, letelezett jelenti a hallottakat egyenesen Gănuș Bucurescu belügyminiszter-helyettesnek az „ETER” akció keretében.¹³³

1989. október 27-e igen mozgalmas nap a Kárpát-medencében, a Securitate érzékszervein keresztül vizsgálva. A temesvári református parókián a lehallgatók azonosítatlan látogatót rögzítenek. Arról hoz hírt, hogy a legutóbbi gyűlésen Makay Botond, Halász Sándor, Jakab László és Higied István erősen támadták Tőkés Lászlót. A hírhozó (akit a lehallgató Fehér László evangélikus lelkésznek vél, noha a szövegösszefüggésből sokkal inkább az aradi segédlelkészre lehet gondolni, az evangélikusok amúgy nem jártak a reformátusok gyűléseire) azt is mondja, hogy az esperes súlyos beteg, kéthavonta háromnapos kezelésen kell részt vennie. Helyettese, Makay Botond, aki engedi őt is (a hírhozót) betekinteni az esperesi levelezésbe, így tudta meg, hogy az esperes alkalmazta a férje után Simon Tündé nevet viselő lányát, teljes állásban. Tőkés László Makayról megjegyzi, hogy az a típusú karrierista, akinek semmi sem sikerül. Két évvel korábban esperes akart lenni, őt is felhívta, hogy támogassa, de ő megmondta neki, az esperesnek vagy temesvárinak, vagy aradinak kell lennie. Jakab László is három éve nyomja az udvarló sódert, hogy feljebb kapaszkodjon. Halász eleinte úgy tett, mintha Tőkés Lászlóval tartana, együtt szidták a püspököt. De most már nyíltan ellene támadt. Higieddel kapcsolatban úgy véli, nem veszik figyelembe, hogy közel áll a nyugdíjhoz. Azt is közli a hírhozó, hogy novemberben nem lesz adminisztratív gyűlés, csak december 12-én a tájékoztató konferencia. Tőkés csodálkozik, lám-lám, milyen üdvös hatással van az egyházi életre Temesvár. Arra kéri a hírhozót, hogy ne írjanak alá semmit. *(Valószínűleg attól tart, hogy őt elítélő nyilatkozat megtételére akarják majd a gyűlésen rávenni a lelkészeket.)* „Isten őrizz” – tiltakozik a hírhozó. A lehallgatási jegyzőkönyvet Balogh Francisc alezredes szignálja.

Ugyanaznap a parókia egy másik lehallgató „posztján” olyan beszélgetést rögzítenek, amelyben egy beazonosítatlan idegennel arról beszél a házigazda, hogy két fiatal pécsi újságíró magá Papp László kért fel, hogy készítsenek vele interjút. Azok előbb a temesvári parókiára is be akartak nézni, de a Securitate megakadályozta őket. Aztán mentek Nagyváradra. A püspök mindenféle csavargónak elmondta Tőkést, aki elhanyagolja a gyülekezetét, akit a külföld támogat, de itthon senki sem ért vele egyet. Az újságírókat a határon a román vámosok feltartóztatták, és mindent elkoboztak tőlük, csak emlékezetből tudták rekonstruálni a

¹³² Uo. 17–19. l.

¹³³ Uo. 300–301. l.

püspökkel készült interjút. Így az, a körülmények folytán, az eredeti céllal ellenkező hatást ért el. A lehallgatási jegyzőkönyv aláírója Kópé Rudolf alezredes.¹³⁴

Ugyanaznap Kolozsváron Oprea Florian ezredes találkozik az ARTA találkahelyen STELIAN informátorral. A Tőkés családba benőült informátor előad egy történetet, miszerint Cseke Éva az evangélikus templomban tartott orgonakoncerten véletlenül találkozott Tőkés Istvánnal és Eszterrel. Együtt mentek Eszter lakására a koncert után. (Hogy az informátor mikor csatlakozott a társasághoz, nem világos, de hogy a lakásban jelen van, az egyértelmű.) Ott az apa megkérte a lányát, hagyja magára Cs. Gyimesi Évával. Az informátor ennek ellenére „tudja”, hogy Éva átadott egy papirost Tőkés Istvánnak, amit az a kabátja zsebébe rejtett. Hogy mi van a papíron, arról csak feltételezi, hogy László fia valamilyen irománya. A konyhai vacsora közben STELIAN felhívta Éva figyelmét arra, hogy kapcsolatai a leppezetlenül román nacionalista érzelmű Doina Corneával nem tesznek jót a magyar ügynek. Doina válasza a Cseke Gyimesi Éva levelére sértő az egész magyarságra nézve. Éva félbeszakította, mondván: „Úgy beszélsz, mint egy szekustiszt. Két névtelen levelet kaptam azonos szöveggel, és már mások is elmondták azt, amit te. Ezt az egészet a Securitate megrendezte, másképp elképzelhetetlen lenne ennyi egybevágó figyelmeztetés.” STELIAN válasza: „Tőlem összecsiszolózhatsz Doina Corneával Kolozsvár főterén, nem érdekel... Engem az aggaszt, hogy neked köszönhetően egy butácska nő, aki magának akar nemzetközi hírnevet, és a lányát akarja magas külföldi körökbe bejuttatni, gúnyt űz belőlünk.” A továbbiakban Tőkés Eszter beszámolt arról, hogy részt vett volt dési orvoskollégájának, Ștefănescunak a nyugdíjazási búcsúbankettjén. Az orvos négy szemközt panaszkodott Eszternek, hogy a SZER-hez küldött levelében kifejezte a magyarok iránti rokonszenvét, ennek ellenére a magyarországi hírforrások hallgatnak róla. Cseke Éva kijelentette, semmi baj, majd ő szól Szőcs Géának, aki most a SZER munkatársa, és „nagy hasznunkra lehet”.

STELIAN szemfülességét bizonyítja, hogy 21-én Eszter lakásában meglátott egy ismeretlen, fekete diplomata táskát. Míg Tőkés Eszter Temesváron járt, a táskát eltűnt, utólag az informátor megtudta, hogy annál az időben asszonyoknál volt, akivel közös lakásban laktak. 23-án, Eszter visszatérésekor egy időben a táskát is megjelent. STELIAN megjegyzésére, hogy a táskát nem a család tulajdona, Eszter azt mondta: „A táskában egy videofelvétel van, Marosvásárhelyről hozták, hogy apát felvegyék. Eredetileg Király Károllyal készült volna egy interjú, de ő elutasította, mondván, nincs most itt az ideje.” 25-én a táskát eltűnt. Eszter azt mondta, valaki érte jött, ismerte a jelszót, és elvitte a készüléket. Tőkés Istvánnal a felvétel elkészült, közvetítették is, de STELIAN nem tudta kideríteni, hogy juttatták ki külföldre. STELIAN arról is tud, hogy Tőkés István 22-én egy finn, holland és kanadai újságíró érkezésére számított, de nem jelentkeztek. A nyugdíjas főjegyző úgy vette észre, őrzik az épületet, feltehetően megakadályozták az idegeneket a bejutásban. Az informátor arról is beszámol, hogy Tőkésék azt gyanítják, valaki a családból szivárogtat ki titkokat. Ezért Tőkés István és András tervezett temesvári utazását, amelyet egy másik fülkében utazó 18 éves lányunokája biztosít, Eszter úgy szervezte, hogy pontosan tudják, ki tudhat róla. Ha az utazóknak valami baja esik, akkor kizárásos alapon kiderülhet, ki az áruló a családban. A tartótiszt magának a Securitate főnökének a kiképzésére bízta STELIANT, aki azt tanácsolja, hogy intse óvatosságra a Tőkés család tagjait.

¹³⁴ Uo. 236–243. I. MI IJT Securitate I/A./BS/0078431/1989. 11. 04. sz. felterjesztés a Központhoz.

Az ügy pikantériája, hogy amint Tőkés Istvánnak a kolozsvári és temesvári Securitatek parancsnokához címzett panaszleveléből kiderül, a Temesvárra érkező apát és unokáját kiszúrták a tömegből, bekísérték a milíciára, ahol durva hangnemben kihallgatták, feketézéssel meggyanúsították, a nála lévő negyed kiló kávét, egy doboz margarint és a vitaminokat eldobzták. Ezután egész éjszaka bent tartották őket, majd másnap reggel a 6 órás vonattal két milicista kíséretében visszaküldték őket Kolozsvárra. Hogy STELIAN lelepleződött-e ezzel az akcióval, vagy sem, nem derül ki az iratokból.¹³⁵

Ugyanaznap Budapesten gyertyás virrasztás kezdődik Tőkés Lászlóért és a temesvári gyülekezetért a román nagykövetség előtt. A Securitate természetesen speciális egységeinek köszönhetően értesül a Kossuth rádióból. Az R szolgálat telexen, román fordításban közli az elhangzottakat személyesen Rațiu ezredessel, az I. Igazgatóság vezetőjével. A csendes, zászlók és feliratok nélküli megmozdulást a Fidesz szervezte, de anélkül, hogy a résztvevők politikai hovatartozásukat kifejeznék. Kb. 3000-en jelentek meg a tudósító szerint. Topolánszki Ákos lelkész rövid beszédében kijelentette: egy lelkész végiggondolta, miért is kapta ő a küldetést olyan korban, amikor a szervezett brutalitás kineveti a jogot és a törvényt. Tőkés László ezzel a nyílt magatartással bevezette az európai gondolkodásmódot a diktatúra áporodott levegőjébe. Befejezésül kifejezte reményét, hogy a virrasztás híre és az ott megfogalmazódó gondolatok eljutnak azokhoz, akikért létrejött.

A főnöki kommentár tömör, velős: „Cselekedjünk visszavágó és elhárító intézkedésekkel.” Annak módjáról nem nyilatkozik.¹³⁶

A Temes Megyei Securitate tovább éberkedik, október 30-án is felfigyel két külföldre, akik kapcsolatot teremtettek Tőkés Lászlóval, feltehetően „Románia-ellenes” anyagot kaptak tőle. Az osztrák illetőségű HOLLAUS CRAUS és az amerikai COVACS THOMAS ANDREI (nevük írásmódja azt a gyanút ébreszti, hogy valójában nem ez a nevük), 28-án érkeztek egy Renault személygépkocsival Borsnán, útirányuk Bulgária. 30-a du. 15.30-kor hagyták el Temes megyét Déva irányába. A temesiek felhívják a Kolozs, Máros és Bihar Megyei Securitatét, kövessék figyelemmel mozgásukat. 30-án még nem hagyták el az országot. Hogy mi történt velük, nem derül ki az iratokból. Érdekes azonban, hogy a Temes megyeiek nem követik tovább őket a szomszédos megyékbe, bizonyára valamilyen belső rendszabálynak engedelmesskedve.¹³⁷

Ugyanezen a napon Tőkés Erzsébet meglátogatja ZSOLT informátort Sepsiszentgyörgyön, akiről úgy tudja, családi jó barát. Erzsébet a családi síremlékek megkoszorúzása címén jár Kovászna megyében. ZSOLT-nál „bizonyos állításokat fogalmazott meg amiatt, hogy a forrás (a háromszéki egyházmegye esperese) semmit sem tett azzal a Tőkés László-féle körlevéllel kapcsolatban, amely a lelkészeket felszólította, foglaljanak állást a területrendezési politikával szemben, és amit tavaly adott át neki [...] Beszélt testvérének helyzetéről is [...] akit a belügyi szervek felügyelet alatt tartanak a lakásán. Ő teljesen egyetért az öccsével, mert »valakinek ki kell mondania az igazságot«. Magyarországon már halálra ítéltnek tekintik Tőkést [...] az október 23-i budapesti felvonuláson »Szabadságot és védelmet Tőkés Lászlónak« feliratokat vittek; érdeklődött a bodoki Dénes Csaba felől, aki osztotta a körlevélben leírt véleményt, a sepsiszentgyörgyi Incze Sándor felől, akit nacionalista-irredenta megnyilvánulások miatt...

¹³⁵ Uo. 262–266. I. MI IJC 102/OF/0030898/1989. 10. 27. sz. átírata a Központhoz.

¹³⁶ Uo. 267–270. I. Eredeti szöveg: „Să acționăm cu măsură de ripost și de contracarare.”

¹³⁷ Uo. 121. l.

nulások miatt INYD-megfigyelés alatt tartunk, és a málnási Bács János felől. Erzsébet felvette a kapcsolatot Kónya Ádám sepsiszentgyörgyi földrajztanárral, aki érdeklődést mutat a néprajz és a folklór iránt, s akinek ellenőrzési mappát nyitottunk nacionalista-irredenta megnyilvánulások miatt. Az is kiderült, hogy nevezett Tőkés László apja, Tőkés István... egy memorandumot küldött ki Magyarországra, amit többen aláírtak, s amit a Kossuth rádió sugározott kb. egy hónappal korábban...” – írja az informátorra hivatkozva a tartótísz. ZSOLT jelentésének egyik következménye, hogy a Tőkés Erzsébet által meglátogatott személyeket és családtagokat ellenőrzik, és hogy „KONYA ADAM professzort INYD-ben fogjuk feldolgozni”.¹³⁸

November 3-án Sima Traian ezredes, a temesi Securitate főnöke telexen jelenti Bukarestnek éjjel negyed egykor, pár órával a történetek után, hogy 2-án este 19.30 tájban négy ismeretlen férfi behatolt Tőkés László temesvári Timotei Cipariu u. 1. szám alatti lakásába, lopási szándékkal. A bejárat mellett lévő szobában tartózkodó házigazda meglepte őket, és megpróbálta megakadályozni ténykedésüket. Három egyén elfutott, a negyedikkel Tőkés rövid dulakodásba keveredett. Az, miután késsel megfenyegette, elillant. 20.15-kor értesítették a miliciát. Azonnal kiment a helyszínre egy operatív csoport. A helyszínelés megállapította a betörés tényét, és hogy néhány eltört nippel kívül más kár nem keletkezett. A házigazda testi sérülést nem szenvedett. Utólag szerzett információk szerint (*lehallgatás*) Tőkés László feleségével beszélgetve két lehetőséget valószínűsít. Az egyik, hogy börtönből nemrég szabadultak követték el a bűncselekményt. A másik, hogy a Securitate kísérelte meg ilyen módon megfélemlíteni. A milícia folytatja a nyomozást a tettesek megkerítése érdekében. „Jelentjük, hogy követjük a célszemélynek, valamint közvetlen környezetének a reakcióit, és bizalmi embereinken keresztül terjesztjük azt a hírt, hogy az akció mögött Tőkés László áll, aki így akart önreklámozást elérni.”¹³⁹

A betörési ügyből nagyon hamar nemzetközi botrány lesz. Egy november 8-a után keletkezett belügyminisztériumi feljegyzés több pontba szedve rögzíti a fejleményeket.

1. Őszi István magyar külügyminiszter-helyettes magához hívatta a budapesti román nagykövetet, s közölte, hogy számtalan levelet kap Tőkés László érdekében, akit az elmúlt héten támadás ért. Szóbeli jegyzéket olvasott fel neki, amelyben kéri a román kormányt, hogy biztosítsa az emberi jogokat Tőkés Lászlónak és családjának, és a lelkes helyzetét közölni fogja a helsinki folyamatban részt vevő 35 országgal. A problémafelvetést a nagykövet visszaautasította, és a belügyekbe való megengedhetetlen beavatkozásnak minősítette.

2. A Magyar Hírlap közli Tőkés László november 6-án, a Hungarian Human Rights Foundation közreműködésével küldött levelét, amelyben a terrorista támadásról beszámol. Valamint, hogy bár a telefonja három hónapja nem működik, mégis kifizették vele 805 lej telefondíjat.

A Magyar Hírlap arról is beszámol, hogy Tőkés Lászlót sokan látogatják és bátorítják. Egy ilyen „látogató” volt Tőkésnél november 5-én, megállapította, hogy alaposan megver-

¹³⁸ Uo. 245. l. A Kovászna Megyei Securitate jelentése Központhoz. A főnöki kommentár csak annyi, az információt közölni kell a Kolozs és Temes megyei szervekkel.

¹³⁹ Uo. 244. l. Eredeti szöveg: „RAPORTAM CA SE URMARESTE REACTIA OBIECTIVULUI SI A LEGATURILOR APROPIATE, IAR PRIN PERSOANE DE INCREDERE SE ACTIUNEAZA PENTRU ACREDITAREA IN MEDIU A IDEII CA INCIDENTUL PETRECUT REPREZINTA O ACTIUNE PROVOCATOARE A SA PENTRU A FACE PUBLICITATE.” A Temes Megyei Securitate 1989. 11. 03./0078425. sz. telexe. Az elképesztő ötlet, hogy Tőkés megszervezte volna önreklámozás céljával saját megtámadását, inkább bizonyítja, mint cáfolja a feltételezést, hogy a Securitate megfélemlítési akciója volt e betörés.

ték, de nagyon „értékes” vasárnapi istentiszteletet tartott. Egy cikk jelent meg a Magyar Hírlapban a látogatásról, amelyben azt állítják, nemcsak reformátusok, hanem katolikusok, zsidók, ateisták és diákok is járnak a Tőkés által tartott istentiszteletekre. Az Erdély Szövetség Hajdú-Bihar megyei szervezete aláírásokat gyűjt, hogy támogassák Tőkés László és Doina Cornea béke-Nobel-díjjal való kitüntetését. A gondolatot a Magyar Hírlap november 8-i számában közölte a szervezet. A debreceni 34-es számú postafiókra várják a támogató aláírások beérkezését.¹⁴⁰

A Bihar Megyei Securitate nemcsak az ellenséget, a „jó barátot” is ellenőrzi. Lehallgatják Papp László nagyváradai püspök és helyettese, Zsigmond József telefonbeszélgetéseit. A szerintük érdekesebb részleteket elküldik a Központhoz. PÁUN a püspök ügynöki fedőneve, Józsi a főjegyző.

„PÁUN (a továbbiakban P): Nem tudom, hallottad-e, azt mondják ezek, hogy a rádió bement, hogy a Tőkés-ügy minden aspektusával amerikai részről egy bizonyos Szász foglalkozik... Ez a Szász, amikor itt volt, megkeresett. Én is meglátogattam Washingtonban. Egy nagyon bizonytalan, lehetetlen embernek tűnt. Béki, a volt püspök... is azt mondta, hogy Isten őrizzen Szásztól. Vagy Szász, vagy Száz...”

Józsi: Hogy történhet meg, hogy egy ilyen ember beavatkozzon Románia belügyeibe?

P: Számít is ez Amerikának és Magyarországnak. Azt mondja a feleségem, hogy tegnap Tabajdi Csaba államtitkár... bejelentette volna, hogy a magyar kormány kérni fogja Tőkés és Cornea asszony számára a béke-Nobel-díjat.

Józsi: Csak kérjék. Istenem, nincs elég baj! [...]

P: Ha nem lennének a lányaim Magyarországon, nem nézném a tévéhíradót, mert csak elszomorít. Lásd a savanyú pófákat, sietséget, bizonytalanságot... Dicsekednek, hogy a nyugati látogatók mennyire értékelik őket. Hogyne értékelnék, örülnek, hogy leszakítottak egy szocialista országot... Kérdelem én tőled. Amíg Magyarország a miénkhez hasonló rendszerben élt, micsoda sportsikerei voltak... Amíg közben tudták tartani őket... Valamikor kedvenc olvasmányom volt a MAGYAR NEMZET... Most? Sütővel készített interjút a MAGYAR NEMZET, meg hasonlók... Folyton arra gondolok, nem kritikaként mondom, de amikor az első Panoráma-interjú megjelent, amikor Tőkés a templomok bemikrofonozásáról beszélt, meg a megszorításokról, másnap reggel Tőkést el kellett volna vinni kihallgatásra... Akkor kellett volna intézkedniük a helyi szerveknek, a hatóságoknak, hogy ne jussunk olyan messzire... hogy Szász Zoltán foglalkozzon ezzel az ügygel.”

A lehallgatók azt is hozzáfűzik, hogy a beszélgetésből kiderült, november 17-én lesz Tőkés László kilakoltatási pere, ami persze addig sem volt titok.¹⁴¹

Egy másik belső feljegyzés szerint november 13-án a román-magyar határátkelőhelyen leleplezték Tóth Károly ref. püspök küldönceit, akik Tőkés István két „felhívását” próbálták kicsempészni kocsijuk akkumulátora alá rejtve, amelyben fia támogatására hívja fel a Magyarországi Református Egyházat. A két megnevezetlen „hírvívő” nemkívánatos személyé nyilvánítása folyamatban van. November 12-én Tőkés László prédikációjában az „ellenség elleni egységre és ellenállásra” szólította fel a magyar nemzetiséget – állítja ugyanez a feljegyzés. „Az ügyben a megbeszéltek értelmében folyik az akció...” – fejeződik be a szöveg, mire

¹⁴⁰ Uo. 15–16. l.

¹⁴¹ Uo. 253–254. l. MI IJB Securitate Nr. I/B/CA/005955/1989. 11. 20. sz. átirat a Központhoz.

a „főnöki” kommentátor némi szarkazmussal megjegyzi: „Tőkés játssza a maga játszmáit, és az I. Igazgatóság azt mondja, akcióba lépett. Ez aztán a munka!”¹⁴²

November 18-án a hatóságok visszacsatolnak a magyarországi pénzsegély elfogadásáról szóló elismervényre, bár a jelenet igen kétértelmű. Mintha a benne szereplő Bucur nevű milicista százados nem tudná, hogy őt is lehallgatják a szobába szerelt mikrofonokkal. (Vagy tényleg nem tudta?) Tisztelettudóan jelentkezik Tőkés Lászlónál, és bemutatja neki a határon a magyar lelkészekről elkobzott, 20 000 lejről szóló átvételi elismervényt. Tőkés beismeri, hogy tőle származik a nyugta. A százados közli, hogy 2–7 évig terjedő börtönbüntetést kaphat. Ő nagyon barátságosan kezeli a dolgot. Tőkés Lászlóból hős lett. De ő most azt tanácsolja, ne játssza a hőst, nem tudja, mit jelent, hogy hét évig nem látja senki. Ő nagyon emberségesen egyelőre nem tesz semmit, tanácskozzon ügyvéddel, bizonyosodjon meg róla, mit mond a törvény. A másik, hogy neki el kell koboznia a pénzt. Lehet, hogy már nincs meg teljes egészében a kapott segély. Ő megértő, egyelőre nem intézkedik. Kedden visszatér, és akkor megbeszéljük, mi a teendő.

A házigazda közli nála tartózkodó apjával és feleségével a tiszt által mondottakat. Azok különbözőképpen reagálnak. A lelkész úgy ítéli meg, nem kell túl komolyan venni a helyzetet, addig egyetlen fenyegetésüket sem váltották be a szervek, az ablakok betörésén kívül.¹⁴³

1989 novemberében a Máramaros Megyei Securitate GASPARGAL nagybányai informátor három részletes jelentését küldi a Központba. Kettő a Magyarországon töltött egy hónapos tapasztalatait összegzi. A tartótiszt, MIRA VIKTOR ezredes kommentárjából kiderül, elmenele előtt „felkészítették” az útra. Így nemcsak Pócsperiben letelepedett lányánál tölti az időt, hanem puhatolozik a magyarországi egyházi körökben, hogy mi az álláspont a Tőkés-ügyben. A szekustiszt külön kérésére a politikai közhangulatról is nyilatkozik. Találkozásai közül hármat ír le részletesen:

1. „Október 9-én meglátogattam Fekete Károly nyíregyházi esperest (Kálvin tér 11.), akit 1983-ban ismertem meg, amikor együtt voltunk az oberwarti konferencián [...] felvetette Tőkés László volt temesvári lelkész problémáját. Kifejezte elismerését iránta, és közölte, hogy Magyarországon a lelkészek többsége szolidarizál vele, és elítéli Papp László püspök magatartását. Megmondtam neki, hogy noha a püspök engem nem szimpatizál, ebben a kérdésben egyetértek a magatartásával mind etikai, mind jogi szempontból. Elmeséltem saját negatív tapasztalatomat Tőkessel kapcsolatban. 1983-ban, amikor segédlelkész volt Désen, levélben megkeresett, és azzal vádolt, hogy én külföldön rossz hírért terjesztem. Minthogy a vád teljesen alaptalan volt, válaszolni akartam neki, de Péntek Árpád, a teológia rektora, akivel megosztottam a levél tartalmát, azt tanácsolta, ne reagáljak a provokációra. Azt mondta, ennek az ifúnak az a mániája, hogy mindenkinek leveleket írjon, s ezzel magára terelje a figyelmet... Azt hiszem, a jelenlegi helyzet ennek a pszichikai aberrációnak köszönhető. Fekete nagy érdeklődéssel hallgatott, de nem változtatta meg a véleményét.

Október 15-én, vasárnap részt vettem a miskolci püspök, Kürti László templomában tartott istentiszteleten (Pálóczi u. 19.). Utána rövid látogatást tettem feleségemmel együtt a lakásán. Nevezett püspököt 1980-ban ismertem meg az RVSZ területi gyűlésén Brassó-Pojánán. A beszélgetés Tőkessel kapcsolatban itt is megismétlődött. Kürti elmondta, hogy

¹⁴² Uo. 32. I. Névtelen kommentár az I. Igazgatóság felettes hatóságától: „TOKES își face jocul și Dir. I-a spune că acționează... – Halal treabă!”

¹⁴³ 1989. 11. 19./ 0081.225. sz. lehallgatási jegyzőkönyv román fordítása (128. lap).

a református püspökök, de nemcsak a reformátusok, fel vannak háborodva Papp László magatartásán. Megismétlem az álláspontomat, amit Kürti megköszönt, azzal, hogy most tisztábban látja a helyzetet.

Október 20-án meglátogattam a vejem családját Vámosorosziban, ahol szintén elmentem egy istentiszteletre. Meglepett, hogy Nagy Sándor, az ottani lelkész, más véleményen volt Tőkessel kapcsolatban. Ő azt mondta, hogy a *Bibliában* meg van írva, engedelmeskedj a világi hatalmasságoknak, mert nincs hatalom, csakis Istentől [...] Itt nem mondtam el saját tapasztalatomat, csak azt, hogy a püspök magatartása etikus! [...] A továbbiakban a forrás kifejti, hogy Fekete esperes szemében Tőkés hős, aki feláldozza önmagát a közösség érdekében... Nagy Sándor Vámosorosziból úgy véli, ha Tőkés [...] elfogadta volna áthelyezését a Szilágyságba, igen megnőtt volna a tekintélye a betánista lelkészek körében.”

A Szervek külön kérésére a GASPARGAL informátor még egy kiegészítő jelentést is írt, egy héttel később arról, hogy mi a köz véleménye a magyarországi politikai helyzetről és a romániai menekültekkel kapcsolatban. A november 15-én kelt hangulatjelentés azt állítja, hogy a lakosság többsége fel van háborodva, hogy miközben megszűnnek a munkahelyek, és 8–10 évet kell várni lakásra, a romániai menekültek elsőbbséget élveznek a munkaadóknál, a lakáskiutalásoknál, sőt az iskolákban is. Az egyetemi felvételi sikerességéért pedig külön előkészítőket tartanak számukra. Ami a politikai helyzetet illeti, sok értelmiségi „gusztustalannak” tartotta azt a módot, ahogy Pozsgay Imre „koldulni ment” a kapitalistákhoz. Nagy megütközést váltott ki sokak körében az ország nevének megváltoztatása is, akárcsak a párt kettészakadása. Nem bíznak az ország vezetőiben, nem tudni, valójában kinek a kezében van az ország sorsa. Ezzel szemben dicsérik Romániát, mert kifizette az adósságait, s van reménye a jövőre nézve.

GASPARGAL november 21-én a püspöki széken történekről is tájékoztatja tartóját, amelyet 16-án tartottak Nagyváradon. Ekkor a püspök az 1989/1250. sz. körlevelével kapcsolatban adott felvilágosítást, amelyben a parókiális írógépek tartásáról, nyilvántartásáról, használatáról utasított. Külön felhívta a figyelmet, hogy a kongresszus idején (*a Román Kommunista Párt XIV. és egyben utolsó kongresszusáról van szó*) legyen fegyelem a parókiákon. A gyűlésen nem vett részt Zsigmond József főjegyző és Tarr István tanácsos, akiket Temesvárra küldtek. (*Azt nem közölte, hogy a kilakoltatási perben képviselik a püspökséget.*) Úgy tűnik, az aradi esperesben nem bízik a Securitate. „Kovács József aradi esperessel még a gyűlés előtt beszélgettem, s elmondta, hogy Tőkés törvénytelenül is folytatja a szolgálatot. Annak ellenére, hogy megfosztották lelkészi engedélyétől, továbbra is tart istentiszteleteket. Többet nem tudtam meg tőle, mert a gyűlés után sietett a vonathoz. A gyűlés után minden esperest fogadott a püspök. Nekem elmondta, hogy Kádár Miklós domokosi lelkész pályázhat a nagyszalontai parókusi állásra. A misztótfalusi Balvinszki Sándort pedig át fogja helyezni a Szatmár melletti Ombódra.” GASPARGAL bejelentette tartójának azt is, hogy két külföldi meghívást kapott a következő évre. A kappeli meghívásra nem ő fog menni, hanem Zsigmond József, közölte a püspök. De az egy hónapos locarnói üdülésre 1990 októberében elmehet Svájcba. Hazafelé Nagykárolyig Márkus András nagykárolyi lelkésznek, a szatmári egyházmegye főjegyzőjének a kocsijában utazott. Itt tudta meg, hogy Márkus feleségét a püspök felesége meginvitálta baráti beszélgetésre. A püspöknek kifejtette, hogy nagy elégtétel lenne a férje számára, ha a hatóságok keményen megbüntetnék Tőkést. De ha elfogadná a menyői szolgálatot, akkor „megbocsátana” neki. Felhatalmazta Márkusné, hogy örülne, ha a püspök „elnéző” viszonyulását valamilyen módon Tőkés tudomására hozná. Márkusné kijelentette, sem nem

ismeri, sem kapcsolatai nincsenek a temesvári lelkészhez, de ha véletlenül felmerülne egy közvetítési lehetőség, teljesítené Pappné kívánságát. GASPÁR arról is nyilatkozik, hogy magyarországi tartózkodása után felkereste Ilk Anton nagybányai római katolikus plébánost, aki örömmel üdvözölte: örül, hogy visszajött a „közös hazába”, mert olyan hírek terjedtek a városban, hogy külföldön marad.¹⁴⁴

Temesváron november 19-én a lehallgatóeszközök újra „nagy vadra” hegyezik a fémfülükét. Tőkés László és az apja interjút adnak egy bizonyos Salamon Rudolf nevű osztrák állampolgárnak. A lehallgató (neve kiolvashatatlan), amint észleli, hogy külföldről van szó, értesíti Radu Tinu őrnagyot és a követőszolgálatot. Az interjú tartalmilag az utóbbi hetek üldözéséről szól. A lehallgatásból az is kiderül, hogy a házigazda felesége nagyon fél.¹⁴⁵ Az ügynek folytatása is van. Nemcsak az, hogy Tőkésék, látva a Magyar Televízió *Panoráma* c. adását, megbizonyosodhatnak arról, hogy a róluk szóló hír kijutott. Ezúttal a hírvívó viszonytárságos története is napvilágra kerül.

Traian Pop budapesti román nagykövet november 24-én egyenesen Iulian Vlad belügyminiszter-helyettesnek küld táviratot a 22-én sugárzott *Új Világ* c. televízióműsoráról, ami szerinte „megérdemel egy kis figyelmet”. Abban a 20-án, a Magyar Televízió *Panoráma* című műsorában közölt Tőkés László-interjú szerzőjével, Salamon Rudolfal beszélt Sugár András szerkesztő. (*Tőkés megköszöni a Magyarországon kapott kitiintetéseket, további támogatást kér Sütő András számára is. A szerkesztő közölte, hogy a felvétel előző nap készült Tőkés temesvári szobájában, a drasztikus állambiztonsági intézkedések dacára.*) A beszélgetés a korábban jelzett lehallgatás következményét tárja ország-világ elé. Salamon Rudolf azt mondja magáról, hogy udvarhelyi születésű székely. 1979-ben telepedett át Magyarországra, korábban évekig Temesváron lakott, volt helyismerete. Osztrák állampolgárnak álcázva utazott Temesvárra. (*Mint hogy a szekusdokumentumok is osztrákként emlegetik, valószínűleg hamis útlevéllel érkezett.*) Videofelvételt készített Tőkés Lászlóval, majd a kazettát a ruhájába rejtette. Távozáskor négy civil rendőr feltartóztatta, bevitték a rendőrségre, megmotozták, levetköztették, megtaláltak nála egy felvételt, megverték, rá akarták venni, hogy kompromittáló adatokat terjesszen Tőkésről Nyugaton. (*Kérdés, hogy mit adott át a Panorámának? Több felvételt is készített, s csak az egyiket találtak meg?*) Az egy nap s egy éjszaka tartó kivizsgálás után kivitték a zombolyai határátkelőre, és nemkívánatos személynek nyilvánítva szabadon engedték. A szerkesztő szükségesnek tartotta közölni, hogy noha a magyar média képviselőit nem engedik be Romániába, megtalálják tudósításaikhoz a megfelelő hírvívókat.¹⁴⁶

November 20-án a TIBI fedőnevű lelkész-informátor arról értesíti a Securitatét, hogy milyen kínos Papp püspök Magyarországon élő lányainak az apjuk romániai viselkedése. TIBI a nagybányai Securitate embere, november 13-án családjával együtt meglátogatta Nagyváradon a püspök feleségét, Erzsébetet. A püspökné panaszkodott, hogy Magyarországon élő lányának nagyon kellemetlen, hogy ott mindenki Tőkés Lászlót magasztalja és az apját szidja. Jól tenné TIBI, meg még valaki „közülünk”, ha kimenne külföldre, és elmondaná, hogy a püspök nem olyan gonosz, mint amilyennek a temesvári lelkész lefesti. TIBI

¹⁴⁴ Uo. 247–251. l. Mira Victor TT-nek a jelentéshez fűzött kommentárjából kiviláglik, PATER célszemélyt INYD-megfigyelés alatt tartják, ő tehát nem más, mint Ilk Antal plébános. GASPÁRnak azért kellett róla nyilatkoznia, mert 1986-tól a Szatmárról „büntetésből” áthelyezett katolikus kolléga megfigyelését rábízták (lásd a *SZEE* III. köt. vonatkozó fejezetében).

¹⁴⁵ Uo. 92–95. l.

¹⁴⁶ Uo. 124. és 246. l.

arról is beszámol, hogy a nagybányai segédlelkész, Szász István, noha elismerte, hogy Tőkés Lászlónak sok hibája van, de azzal, hogy meri vállalni a véleményét, mégis nagy tettet hajtott végre. László Vilmos lelkész viszont elítéli temesvári kollégáját. TIBI egyik főfeladata egyébként a tartótsz kommentárja szerint, hogy Szász megnyilvánulásait figyelje.¹⁴⁷

Sajátos hangulatjelentést továbbít november 23-án a Temes Megyei Securitate a Központnak lelkész-informátora, ARON feljegyzése alapján. Az állambiztonság puhatolózó körútra küldte őt Arad, Bihar, Szilágy és Máramaros megyékbe (a felsorolt nevek alapján mindenekelőtt volt évfolyamtársait keresi fel), hogy felmérje, hogyan vélekednek a lelkészek Tőkés Lászlóról. ARON beszámolója 14-én készült.

Útvonala: Temesvár–Arad–Nagyvárad–Szilágynagyfalva–Perecsény–Szilágycseh–Nagybánya–Koltó–Ipp–Zerind–Köröskisjenő. Szerinte Aradon minden egyházi ember Tőkés László ellensége. Nagyváradon Papp László, Zsigmond József és az új püspöki titkár, Fazakas Sándor voltak a beszélgetőpartnerei. Témájuk – minthogy ARON az aradi egyházmegye vezetésének tagja – Tőkés eltávolítása Temesvárról. Szilágynagyfaluban volt diáktársát, Lukács Józsefet látogatta meg, aki kifejezte csodálkozását, hogy a Kovács József aradi esperes vezette fegyelmi szék nem tudott még tenni semmit. Szerinte a püspökség helyes úton jár, amikor rendet akar teremteni az egyházban. Szilágycsehben Molnár Kálmánnal tárgyalt ARON. Molnár Kálmán úgy gondolta, „Tőkés László pofátlanságára méltó választ ad majd a püspök”. Ugyanott találkozott Vitek Ernő agrármérnökkel is ARON. A mérnök rátámadt az informátorra, aki ahelyett, hogy segített volna Tőkésnek, a püspök oldalán ellene harcol. Legalább annyit kellett volna tennie ARONnak is, mint a koltói Varga Károlynak, aki ha anyagi segítséget nem, de legalább erkölcsi támogatást nyújtott. Nagybányán ARON találkozott nevezett Varga Károllyal, s beszélgetésük igazolta a Vitek által mondottakat. ARON úgy ítélte meg, Varga csak a magyar médiából ismeri a helyzetet. Ezért „felvilágosította a tényleges” temesvári helyzetről. Beszélgetésük végén ARON úgy érezte, hogy Varga, noha nem mondta ki, megértette, hogy Tőkés László tevékenysége kompromittálja őt magát és általában a lelkészi kart is.

Varga azt is elmondta, hogy Nógrádi Béla esperes szeretne nyugdíjba menni, miután veje, Vass Béla áttelepszik Magyarországra. Ő pedig szeretné megpályázni a helyét. Egy bizonyos Ferenc¹⁴⁸ nevű idős lelkésszel is tárgyalt ARON, aki azt mondta, ha ő püspök lett volna, és neki ilyen fia lett volna, mint Tőkés, rég kizárta volna a papságból (*nyilván Tőkés István főjegyzői tisztségére utal*). Hazatérőben megállt Horváth Endre nagyzerindi lelkésznél is, aki az öreg nagybányai lelkész véleményén volt. Köröskisjenőben nem találta otthon az új lelkészt, Papp Sándort.¹⁴⁹

A Tőkés család elleni összehangolt akciók irányítói november 25-én sikert könyvelhettek el. Erről és egyéb kapcsolódó információkról belső feljegyzés tanúskodik. Tőkés Eszter megfigyelése eredményeként egy magyarországi csoportra bukkantak: Ronvári Mária (34), Szabó Ákos (33), Dobos Tibor (41), Dobos János (25), Jakab Lajos (51). Kiderült, hogy a debreceni Kovács Miklós küldte őket, aki nagyon aktív a Tőkés-ügyben. Szabó Ákos és Ronvári Désre utaztak, hogy fényképeket készítsenek a temesvári lelkész fiáról, Mátéról, aki az anyai nagyszülőknél tartózkodott. A főtéri Szent Mihály-templomnál beszéltek meg

¹⁴⁷ Uo. 89–90. l. Érdekeség, hogy a jelentést a bihari Securitaténak is elküldik. Papp Lászlóné említése miatt?

¹⁴⁸ Nyilván a KOVÁCS FERENCZ informátor által is említett Balogh Ferenc nyugdíjasról van szó.

¹⁴⁹ Uo. 85–87. l.

találkozót a Kolozsváron maradottakkal, hogy aztán együtt utazzanak Temesvárra, Tőkés Lászlóhoz. Ronvárit és Szabót viszont azzal az indokkal, hogy megsértették a közlekedési szabályokat, bevitték a kolozsvári milíciára. Ronvári megpróbált az ajtó mögé dobni néhány összegyűrt papírlapot, azonban szándékát észrevették, s a feljegyzések előkerültek. Tartalmuk: András (*nyilván Tőkés*) jogosítványát bevonták; Újvárosi meghalt; Király Károlyt meg kell kérni, hogy nyilatkozzon; a magyar írók titkos megbízottakat fognak Erdélybe küldeni; meg kell tudni, eljutott-e Doina Corneához a hír, hogy javasolják béke-Nobel-díjra, s ha igen, mi a véleménye róla; az MTI számára készíteni kell egy fotót Tőkés Lászlóról papi öltözetben; megtudni, mi történt Ștefănescuval; a debreceni lelkészek nem írtak alá semmilyen Tökéssel kapcsolatos nyilatkozatot. A két magyar nem volt hajlandó a kihallgatókkal együttműködni, ezért kikísérték őket az országból. A másik csoport, amikor a megbeszélte időpontban nem jelentek meg társaik, azt mondta telefonba a Tőkés családnak, hogy „egyik kollégájuk rosszul lett, haza kell menniük sürgősen”. A határon fogantatott szigorú vizsgálat eredménytelenül járt mindkét csoport esetében.

A november 26-i istentiszteleten Tőkés László vádakat fogalmazott meg a milíciával kapcsolatban, amely spekulánsoknak akarja őket nyilvánítani, mert lefénnyépezték egy darab húst, amit a fiának küldött Désre. Őt azzal vádolják, hogy törvénytelenül fogad el pénzt bel- és külföldiektől. Órákon át tartott a kihallgatása, ezért többet nem fog bemenni a milíciára, hiába hívják. A templomba be akart jutni Eckhoff Audul norvég újságíró, aki a budapesti Kulturális Fórum ürügyén tartózkodik Romániában, de megakadályozták. A norvég mozgását figyelik.

A jóváhagyott intézkedések megkezdődtek: a „Vallásügyi Államtitkárság befolyásolására a váradi püspökség kinevezte a 60 éves volt főjegyzőt, a lugosi Higied Istvánt, akinek eltökölt szándéka, hogy szilárdan fellépjen Tőkés László eltávolítása érdekében, és november 29-én átveszi a parókiát”. Ahogy jogerőre emelkedik a kilakoltatás, azt fogantatják. Az öt magyar titkos megbízottat a nemkívánatos személyek listájára teszik. Eckhoff Audul norvég újságíró ellenőrzését megszigorítják. A Tőkés család diszkreditálása folytatódik.¹⁵⁰

A romániai közállapotok romlását tükrözik a következő információk: megnevezetlen magyar állampolgárt figyelmeztetésben részesítettek és kiutasítottak, aki a vizsgálat során elismerte, hogy futárszolgálatot teljesített illegálisan külföldön maradt román állampolgárok és Hargita megyei hozzátartozók között.

Egy romániai származású nyugatnémet állampolgárról kiderült, őt Szeben megyei román állampolgárnak nyújtott segítséget a szökési kísérlethez, de a jugoszláv határon elfogták őket a határőrök.

A idegent feltették a nemkívánatos személyek listájára, s a szökési kísérletben való részvételért folyamatban van bíróság elé állítása (nem világos, hogy az illetőt letartóztatták, vagy csak formailag akarják elítélni).

Két nemzetközi vonatban 17 napilapot és 10 hetilapot találtak magyar, francia és német nyelven, románellenes tartalmú cikkekkel. Leveleket találtak szintén vonaton eldugva, kintieknek bentről és fordítva. Török kamionsofőrtől ankarai, rosszindulatú tartalmú újságokat

¹⁵⁰ Uo. 188–189. I. Belügyminisztériumi belső feljegyzés (0087.699. sz.) 1989 novemberéből. Az említett Ștefănescu Tőkés Eszter nyugdíjba ment orvoskollégája, a SZER-hez írt levele miatt aggódnak érte. Újvárosi Ernőt holtan találták Temesváron, az öngyilkosságot megállapító hivatalos véleményt akkor és azóta is sokan megkérdőjelezték. A többi szereplő közismert személyiség.

koboztak el, és két román állampolgár címét is megtalálták nála, egyik bukaresti, a másik nagyváradi. Minden talált anyagot átadtak a Securitate operatív szerveinek.

Érdekes statisztika: 1989. november 25-én 18 318 idegen tartózkodott Románia területén nem szocialista országokból. (674-gyel kevesebben, mint egy nappal korábban, 497-en az utóbbi 24 órában érkeztek.) Ebből 2995 romániai származású. 2616 megfigyelés alatt áll (*nem világos, hogy a román származásúakról van-e szó*), 961-en a központi egységek, 1655-en a megyei kirendeltségek körzetéhez tartoznak. Az adat egyértelműen jelzi, milyen nagyszabású és költséges apparátust kellett működtetni ahhoz, hogy a hazai megfigyelték mellett a külföldieket is szemmel tartsák.

A 0647-es belügyi katonai egység november 28-án értesíti az I. Igazgatóságot, hogy különböző jogi személyek címére (*a püspökséget és az állami szerveket értették ez alatt*) 67 „Amnesty” típusú küldemény érkezett Tőkés László támogatására. A leveleket visszatartották. A temesvári lelkész címére 72, szintén „Amnesty” típusú szolidarizálólevél érkezett, amit a temesvári Securitaténak továbbítottak.

Egy lehallgatási jegyzőkönyv szerint ugyanaznap Tőkés Lászlónál jár Kincses Előd marosvásárhelyi ügyvéd, aki a lemondott Cziprián helyett elvállalta a védelmet. Szerinte az ügy még nincs elveszve, mert a rendelkezésére álló adatok szerint eljárási hibákat követett el a püspökség, lehet kérni a legfelsőbb ügyésztől a per újratárgyalását. Az is kitetszik, hogy a kilakoltatás csak a férjre vonatkozik, amíg a feleségre is kiterjesztik, eltelhet két hónap is. Kincses Előd vitatkozik Tőkés Istvánnal a státútum értelmezése felől, szerinte ha a státútumban benne van, hogy a presbitérium lemondhat választójogáról, és átruházhatja azt a püspökre, márpedig benne van, akkor, ami történt, jogszerű volt. Az megint más kérdés, hogy a püspök nem tartotta be az ígéretét. Az ügyvéd kifejti, hogy nem ismeri a korábbi részleteket, elkéri a Tőkés Lászlónál lévő összes iratot. Ebédre nem marad, mert mint mondja, egy barátjával érkezett.¹⁵¹

A Kossuth rádió a *Vasárnapi Újság* című műsorában rendszeresen közöl eredeti híreket a temesvári ügyről, ami felettébb bosszantja a Securitatét. A november 26-i temesvári szószéki hirdetéseket sugározzák december 3-án. A román Belügyminisztérium állambiztonsági szolgálatának különleges R egysége rögzíti, és románra fordítja az adást.¹⁵²

December 7-én Tőkés László levélben közli a püspökkel, hogy minden felelősség ráhárul azért, mert a temesvári egyházközség működését gyakorlatilag teljesen szétzilálta a hatósági erőszak és kényszer. November 20. óta egyenruhás rendőrök strázsálnak a lépcsőházban és a ház előtt, mindenkit igazoltatnak, még a házban lakókat is. A levelet természetesen elfogják, románra fordítják és felküldik Bukarestbe.¹⁵³

December 10-én a Securitate újabb bizonyítékát találja annak, hogy a bukaresti magyar nagykövetség szubverzív tevékenységet folytat. Csikós Imrét, a nagykövetség másodtitkárát, „hírszerzőt” hívja egy bizonyos Dózsa György. A telefonbeszélgetést természetesen lehallgatják. Az illető többek közt közli, hogy: „Betegünk tegnap még a helyén volt. Pénteken, 1989. december 15-én karanténba küldik. Állapota változó [...] Gyakorlatilag ostromállapot van. Sem tüzelője, sem élelme [...] 7-én érkezett a határozat és nyolc napon belül kell

¹⁵¹ Uo. 133–145. I. 1989. 11. 29./ 0081.225 sz. lehallgatási jegyzőkönyv.

¹⁵² Uo. 228–230. I.

¹⁵³ MI IJT Securitate I/A/BS/0079314/1989. 12. 13. Központhoz. A *Temesvár ostroma* c. visszaemlékezésben a levél december 4-én kelt.

végrehajtani. Tulajdonképpen csak róla van szó. A családjával nem tudni, mi lesz [...] Múlt hétfőn 500 aláírás összegyűlt, elküldtük a megyei első titkárnak, de válasz nem érkezett [...] Pénteken mindenki ott lesz.” A beszélgetés itt megszakadt, a rögzítő szerint a beazonosítás folyamatban van, noha a beszélgetésből nem világos, kiről szól.¹⁵⁴

December 11-én tájékoztató konferenciát tartanak Nagyváradon a bihari egyházmegye lelkészei számára, amelyről a Bihar Megyei Securitate jelentést küld a Központnak. A gyűlés társadalmi problémákkal foglalkozó részén heten szólaltak fel, mind „megfelelően”. A püspök bejelentette, hogy Balogh Barnabás biharvajdai lelkészt január 1-jétől áthelyezi a Szilágyságba. Valaki közbekiabált, hogy milyen jogon? Mire a püspök azt válaszolta, a státútumban biztosított joggal élve. Ekkor felállt Kovács Imre paptamási lelkész, és törvénytelennek minősítette az eljárást. A püspök kizavarta az ülésteremből. Kovács az ajtóból visszakiabálta, hogy: „Éljen Tőkés!” A jelentés megjegyzi, hogy mindkét lelkész INYD-megfigyelés alatt áll, utóbbi rövidesen végleg távozik Romániából. A gyűlés második, teológiai témával foglalkozó részében Balogh Barnabás a téma kapcsán felszólalt, de azt is megjegyezte, nem érti a püspök bejelentését. A püspök őt is kiküldte a teremből azt kiabálva: „Szektság, betánista!” A Securitate jelentése megjegyzi, hogy a püspök minden alkalommal erőiesen jár el, és kiküldi a teremből a rendezőket. A gyűlés után három lelkész járt Demian területi vallási felügyelő irodájában: a székhelyi Gavrucza, a belényesi Zsisku és a körösújlaki Csomay. Beszámoltak a lelkészek közt uralkodó közhangulatról, és kijelentették, hogy a püspök magatartása egyre elviselhetetlenebb. Kérték leváltását. A Securitate úgy értékeli a három ellenőrizendő lelkész magatartását, mint egy újabb kísérletet az állam iránt lojális püspök diszkreditálására.

Az inkriminált gyűléssel kapcsolatban Aurel Demian, Bihar és Szilágyság megye vallási felügyelője is megtette jelentését a Vallásügyi Államtitkárság elnökének. A jelentés nemcsak árnyalja a képet, de kimondatlanul azt sugallja, az egyházkerületen belüli feszültség egyik oka a püspök diktatórikus vezetési módszere. A Securitate jelentéséhez képest ez újdonság.

Demian szerint Kovács Imre *(akit végig Sandornak említ, és úgy tudja, nemcsak személyes, hanem családi ellentét is fennáll a püspökkel)* magatartását a püspök szinte kiprovokálta. Ugyanis a gyűlés közben, a közbekiabálás után Papp László visszatért az ő „sérthetetlen jogaira”. Elmesélte a felügyelőnek a plénum előtt, hogy a szatmári római katolikus esperes, amikor egy delegáció érkezett hozzá, meghallgatta az embereket, majd rájuk kiáltott: Kifelé! Ezután emelkedett szólásra Kovács, akit a katolikus esperes idézett szavaival akart a püspök a terem elhagyására rábírní, ő viszont nem akarta elhagyni a termet. Végül is kijelentette, hogy elmegy, de végleg. A kitepedését jóváhagyták – kommentálja a történetet a felügyelő. A második részben Balogh Barnabás elsőként iratkozott felszólalásra, s miután a témát kommentálta röviden, megjegyezte, hogy a püspök közlése megviselte, és nem érti, miért nincs a püspöknek ideje, hogy őt meghallgassa. Ekkor a püspök feldühödött, és kiküldte.

Végül is Balogh zokogva hagyta el a termet. A püspök nem adott szót többé senkinek, pár mondatot lezárta az összejövetelt. A gyűlés után tájékozódni akarva a lelkészek közhangulatról, a felügyelő nem maradt a püspöki kihallgatáson, hanem magához kérte hivatalába Veres Kovács Attila fogyvásárhelyi lelkészt. Meglepetésére azonban a Securitate által említett három másik lelkész várta ott, akik a püspökre panaszkodtak, és kérték leváltását.

¹⁵⁴ Uo. 221–222. l. A 0110-es KE 301/PG/00610890/1989. 12. 12. átírata a 0610-es KE-hez. Fenti egység minden jel szerint a követségek lehallgatását végezte.

Szerintük a püspök embertelen magatartása okozta a Tőkés-ügyet, és fennáll a veszély egy „váradai Tőkés-ügy” kirobbanására is, ha a püspök marad.

Balog Barnabás helyzetét is részletesen elemzi a felügyelő. Áthelyezését a püspök szerint az „illetékes szervek” kérték. Borsi Zsigmond esperestől azt is megtudta, hogy a fiatal ember meghívást kapott Angliába egyéves ösztöndíjra. Jól beszél németül és angolul. A hívek szeretik, nemcsak a parókiát tette rendbe, hanem 120 000 lejt tudott összegyűjteni templomjavításra ott, ahol az előző lelkész a fizetését sem tudta felvenni. Biharfélegyházára is beszoal. Menyasszonya Magyarországon él, de nagybányai származású. Ha Biharvajdán hagynák, biztos hazahozná a menyasszonyát is. Az „illetékes szervek” viszont azt mondják, külföldiekkel tart kapcsolatot, és otthon fogadja őket. A kolozsvári kerületben élő bátyja pedig betánista. A püspök végül is úgy döntött, vár az áthelyezéssel, míg be nem töltik a biharfélegyházi lelkészi állást.¹⁵⁵

Az 1989. december 13-án kelt 0079339. sz. „Elemzés” az utolsó a VASILE-ügyben. Javaslatokat tartalmaz Tőkés László eltávolítására, miután kiderült, aláírásokat gyűjtöttek, amelyben kérik a pártot, hogy vizsgálja felül a lelkész helyzetét. December 3-áig, noha eltorlaszolták a parókia bejáratát, kb. 30–40-en írták alá a petíciót. December 10-éig a torlasz megerősítése miatt újabb aláírások nem történtek. A magyar és a jugoszláv rádió-televízió viszont azt közölte, 526 csatlakozóról tudnak. December 10-én Tőkés István tartott istentiszteletet, ahol 405-en írták alá a petíciót. Tőkés László bejelentette, hogy 14-én lejár a kiköltözési határidő, ő továbbra sem hajlandó távozni, kéri a hívek segítségét. 11-én elküldték a petíciót postán az RKP megyei és központi vezetésének, az azonban a Securitate birtokában van. Ugyanaznap 11.45-kor egy bizonyos Dózsa György felhívta a magyar nagykövetséget, értesítette a petícióról, és közölte, 14-én a hívek lelkészük mellett lesznek. (Az elemzésből tehát kiderül, a Securitate megteremtette az összefüggést a lehallgatott telefonbeszélgetés „nagybetege” és Tőkés László között, ám Dózsa Györgyöt még mindig valós személynek hiszi.)

Hogy elkerüljenek egy ellenséges zavargássá fajuló helyzetet, operatív játszmát („joc operativ”) javasolnak. 14-én kőberes szállító-tehergépkocsit helyeznek el a parókia előtt. Kialakítanak egy titkos leshelyet megfigyelés és filmezés céljából. Az intézkedés hatását Tőkés Lászlóra és támogatóira nyolc névtelen aktív kapcsolaton, öt nevesített informátoron (ARON, MISKA, KOVACS, BOGDAN, CSABA) és speciális eszközökön keresztül szondázzák.

A kényszerkilakoltatás érdekében a bihari Securitatén keresztül el kell érni, hogy a püspökség elnökségi rendelettel a lelkész feleségének kilakoltatására utasítson. Hogy a presbitérium hangadóit leszereljék, a VÁ felügyelője kapcsolatot teremt köztük és az újonnan kinevezett Higied István között, aki meg fogja győzni őket a „törvénytelenlések” és zavargások elkerülésének szükségességéről.

A lelkész kilakoltatásának feltűnésmentes megvalósítására két forgatókönyvet képzelnek el: behívatták vagy bekísérik a milíciára, hogy a határon elfogott elismervénnyel kapcsolatban számon kérjék. A számára előkészített gépkocsi egy másik kapun fog távozni, mint amin bejött, hogy esetleges kísérőit megtévesszék. Állandó lakhelyére, Kolozsvárra fogják szállítani. Amennyiben megtagadná a milíciára menetelt, a legközelebbi alkalommal, amikor vallási szertartás, pl. temetés céljából elhagyja a parókiát, a közlekedésrendészet feltartóztat-

¹⁵⁵ Uo. 61–64. l.

ja, bekíséri a központba, s onnan viszik Kolozsvárra. A 2. változat végső határideje dec. 16. Sima Traian ezredes, a Temes Megyei Securitate főnöke a Radu Tinu őrnagy és Pele Petru által készített tervet jóváhagyta.¹⁵⁶

A bukaresti rádióhallgató központ, a 0610-es katonai egység jelentései zárják a VASILE-dossziét. 1989. december 16-án hajnali 5 órakor. Ebben a Kossuth rádió előző napi híreiből kiemelik a magyar kormány etnikai és nemzetiségi kollégiumának közleményét, miszerint az Európai Parlamenttől kérték, tiltakozzanak Tőkés László kapcsán az emberi jogok romániai megsértése miatt. Egy, a szovjet televízióknak nyilatkozó norvég újságíró is említenek, aki saját tapasztalatai alapján a kambodzsai Pol Pot-diktatúrához hasonlította a Ceaușescu-rendszert. *(Minden bizonnyal a korábban említett Eckhoff Andulról lebet szó.)* A BBC román adásának egy budapesti tudósítását is idézik. Keszthelyi Gyula, a kolozsvári Igazság volt főszerkesztője a Magyar Nemzetben publikált, Raj Tamás budapesti főrabbitól segítséget kérő temesvári levélről informál. Úgy tudni, hogy a temesvári parókiát mintegy 200 fős élőlánc veszi körül, és péntek délután még nem hajtották végre a kilakoltatást. Tőkés legutóbbi üzenete: „Még ellenállunk, de segítséget kérünk.”¹⁵⁷

A VASILE-ügy, ahogy azt az I. Igazgatóság vezetője, Gheorghe Rațiu leírja, az egyik legfontosabb operatív feladata volt a román állambiztonságnak. Egy évtizeden keresztül a bukaresti államtitkárságon kívül 5–19 megye szekusainak és informátorainak adott komoly „munkát”. Az ügyről fennmaradt dokumentumokból világosan kiolvasható a Securitate működése, az abban különféle funkciókat betöltők feladata, szerepe. Noha a belső viták, a hibák elemzése csak igen szemérmesen tükröződik a margószei jegyzetekben, az elég egyértelműen érzékelhető, hogy az az erőszakszervezet, amely nem támaszkodhat a közvetlen beavatkozás radikális megoldásaira, kudarcra van ítélve. A VASILE-ügy bizonyítéka annak is, hogy elég egy kicsiny elszánt csoport, mint pl. a Tőkés család, vagy a temesvári gyülekezet, hogy a félelmetesnek hitt intézmény mindenhatóságának mítosza szertefoszoljon.

A fent említett „Elemzés” noha érzékelte egy „esetleges ellenséges zavargás” kialakulásának lehetőségét, a benne javasolt „operatív játszma” nem váltotta be a hozzá fűzött reményt. A Securitate elemzéseinek végére és a VASILE-ügyre egyaránt az a forradalom tett pontot, amelynek alaphangját a református lelkész körüli ellenállás adta meg.

¹⁵⁶ Uo. 20–23. l.

¹⁵⁷ Uo. 65–66. l. A magyar nyelvű adásokról a parancsnokhelyettes, rendszerint Lopătița Tiberiu őrnagy jelent.

ÁKOS¹⁵⁸

Beszervezését módszertanilag jól felépített iratban dokumentálják. Indokát a kishatárforgalom hiányos informatív ellenőrzésének javításában jelölik meg. Azonfelül az „operatív helyzet jobb megismerése” céljából szükség van olyan református értelmiségiekre, akik kapcsolatba kerülnek a Magyarországi Református Egyház azon vezetőivel, akik ellenségesen viszonyulnak Romániához.

Miután több személyt tanulmányoztak – írják –, legalkalmasabbnak Domahida lelkésze, Csomay Árpád Zsigmond bizonyult.¹⁵⁹ Közlékeny, nyílt természete kedvelté teszi a kollégák közt, képességeit elismerik, saját személygépkocsival rendelkezik, Győrben és Budapesten rokonai vannak, nincsenek szállásgondjai Magyarországon. *(Érdekes, hogy egyetlen jelentésében sem szerepel, hogy magyarországi rokonait meglátogatta volna. Ennek oka az is lehet, hogy ezzel beismerte volna törvénytelen magatartását, hiszen a kishatárátlépővel csak maximum 20 km-re lehetett eltávolodni a határtól.)* Gencsi származású lévén, az ottani „élénk magyar nacionalista tevékenységre” is rálátása lehet.

Őszinte együttműködésének garanciái a következők: példás viselkedés a családban és a társadalomban; nem úgy ismerik, mint aki a párt politikájára és az államra nézve ellenségesen nyilatkozik; a személyes kapcsolatfelvételben a valóságnak megfelelően közölt adatokat. Nincsenek olyan szenvedélyei, amelyek alkalmatlanná tennék az információs munkára.

Beszervezője, Bucureștean Liviu szatmári szekusszázados, hazafias alapon kívánja elérni a jelölt beleegyezését. Az előzetes kapcsolatfelvétel során megegyeztek, hogy még fognak találkozni. Tehát egy újabb megkeresés nem lesz váratlan. Ez a legközelebbi adminisztratív gyűlés idején fog megtörténni. Nagykárolyban a Securitate székhelye munkaidő után alkalmas a szervezésre. Legutóbbi magyarországi útjának élményeiről fogja kérdezni a tiszt, s amikor megfelelőnek érzi a pillanatot, rátér a titkos együttműködés felajánlására. Elutasítás esetén a „visszavonulás” (ahogy szakszóval nevezik), lényegében zsarolás. Közismert, hogy nem tartja be a 20 km-es határzónában tartózkodás kötelezettségét. Ezen a címen két évre felfüggeszthetik a határátlépőjét.

1983. 06. 02-án a terv megvalósul. A Securitate székházában arról beszélgetnek, hogy Nyíregyházán egy ismeretlen a romániai magyarok jogairól kérdezte a lelkészt, és a jelölt elmondta a „valóságot”. Noha addig nem foglalkozott azzal, hogy Domahidán az emberek tömegesen nyilvánítanak véleményt a Magyarországon tapasztalható jobb közellátásról, ezután jobban oda fog figyelni, kik a hangadók – ígéri. A megüresült nagykárolyi lelkészi állás is szóba kerül, oda a jelölt szerint több mint hetvenen pályáznak. Úgy hallani, legnagyobb esélye Balogh Sándor piskolti lelkésznek van (akit figyelmeztettünk nacionalista magatartás miatt – teszi hozzá a százados), de az is lehet, azé lesz az állás, aki „többet kínál” érte a püspökségnek. Ezután rátértek a lényegre, a jelölt beleegyezett a titkos együttműködésbe, fedőnévként az ÁKOS nevet választotta, és közösen megfogalmazták az első feljegyzést. A kötelezvény típusfogalmazvány.

Teljesítményének első kiértékelése 19 információ alapján történik (1984. 11. 14.). Hanglejtései a kishatárforgalommal kapcsolatban az I. Igazgatóságnak készített tájékoztató

¹⁵⁸ A kapcsolódó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R289498/1–2. dossziékban találhatók.

¹⁵⁹ Az „előtanulmányok” során egy bizonyos MITICA nevű gencsi informátortól kapnak pozitív értékelést, aki vicces, barátságos embernek írja le, nem nacionalista, amikor Gencsen jár, rendszerint meglátogatja. MITICA 1979-ben „visszatért” a megyébe, azóta ismeri ÁKOS-t. Uo. 13. l.

tókban hasznosították, de jelentett Slakovics Mihályról, akit INYD-ben OLOGU/SÁNTA fedőnéven nyomoznak, Balogh Sándorról, akit már figyelmeztettek, valamint Tarsoly Gyuláról, Fazekas Lászlóról és Sipos Miklósról, akiket ellenséges megnyilatkozások miatt „vettek munkába”. A CORODAN MIRCEA és SÁRKÖZI fn. informátorokkal ellenőrizték megbízhatóságát. A találkozó a nagykarolyi STIINȚA és a szatmári CETATEA találkahelyeken zajlottak. ÁKOS pontosan megjelent, a feladatokat teljesítette, a kiképzés szerint járt el. 500 lej jutalomban részesült. A kishatárforgalomban és saját generációjának tagjai körében kívánják foglalkoztatni.

1985. 09. 13-án kelt kiértékelése az előzőhöz képest több ponton is bővül. 16 feljegyzésében – többek közt – foglalkozik Gönczi Gábor és Tarsoly Gyula személyével, akiket azért figyelnek, mert Páll István¹⁶⁰ és Szép Elemér magyar állampolgárokkal tartanak kapcsolatot. Ezek ellenséges megnyilatkozásairól ismertek. Konkrét feladatokat kapott a szülőfalujabeli ZOOTECHNISTUL-ügyben.¹⁶¹ Feljegyzései egyes, az I. Igazgatósághoz és a megyei pártbizottsághoz intézett jelentések „alapját képezték”. Kapott pénzjutalmat is, és „megkönnyítették a valutaváltást a kishatárforgalom keretében magyarországi útjai alkalmával”.

Munkamappája 1983. 06. 02. és 1987. 11. 07. közt 71 tételt tartalmaz. Az első feljegyzést Balogh Sándor piskolti lelkészről, az utolsót Boncsi Ilona domahidi polgárról. Általában két-havonta jelent, olyankor 2-3 feljegyzést ír egyszerre. Egyes jelentéseinek a TT kommentárja alapján következményei lehetnek az érintettre nézve. Jejeran Maria háromgyerekes domahidi tanítónő, aki a nehéz téiben kénytelen gyalog ingáznia Kismajtényba, szidta a pártot és a kormányt, hogy a tanügyi káderek életfeltételével senki sem törődik. Az információt Tarta Ioan őrnagy tudomására hozzák, aki a községért felel. Scheck Zoltán domahidi állattenyésztési mérnök arról panaszkodott, hogy több helyen megszüntetik a magyar és német színházat, megszüntették a bukaresti televízió magyar és német nyelvű adását,¹⁶² rövidesen a magyar nyelvű oktatás is meg fog szűnni. Ezekkel az intézkedésekkel a román állam tudatosan sújtja a nemzetiségeket. Bizonyosan fel fogják számolni a kishatárforgalmat is, hogy az emberek ne lássák az életszínvonalbeli különbséget. Nyilvánvalóan romlanak a két ország kapcsolatai, amit a debreceni és a kolozsvári konzulátus bezárása jelez (1985. 03. 08).¹⁶³ Scheck Zoltán először került a Securitate látókörébe, Bucureșteanu százados javasolja a nagykarolyi Securitaténak „fentnevezett feldolgozását”, ÁKOSnak pedig feladata lesz az illető környezetének, kapcsolatainak felderítése. Az ügyosztály főnöke viszont azt javasolja, hogy előbb a párt- és munkahelyi vezetői vegyék kezelésbe nevezettet. Két hét múlva egy Marincaș nevű tasnádi üzletvezetőről jelenti ÁKOS, hogy szidta a vonaton a román vezetést, és dicsérte a magyarországit. A március 17-én tartandó nemzetgyűlési választásokat pedig, egyszerű formáságnak minősítette. Ez épp a tartótiszttel való találkozó után, hazatérőben történt. A TT Marincaș ügyét átadja a Tasnáderért felelős Farcău őrnagynak. Sajátos megbízást is teljesít ÁKOS. Egy nyíregyházi könyvesboltban „nacionalista” tartalmú kiadványokat vásárol, amire egy ottani eladónő hívja fel a figyelmét. Ezeket hivatalosan elkobozzák tőle a határon.

¹⁶⁰ Itt valami félreértés lehet, Páll István a nagykarolyi rutén ortodox lelkész.

¹⁶¹ AVRAM ügynök dossziéjában is felmerül egy gencsi állattenyésztő mérnök neve, akit meghurcolnak, s a nem egészen egyértelmű utalások azt sejtetik, el is ítélik.

¹⁶² A megjegyzésnek azért van hírértéke ÁKOS számára is, mert a magyar határ mentén élők egyáltalán nem nézték a bukaresti tévét, így az sem tűnhetett fel, ha a jelzett adások megszűntek. R289498/2. 18. l.

¹⁶³ Az információ téves, a jelzett időben a debreceni román konzulátust zárta be egyoldalúan és indok nélkül a román fél. A kolozsvári konzulátus bezárására 1988. június végén ad ultimátumot a román kormány.

Onnan a Securitatéra kerül, lefordítják, és az őket érdeklő részeket küldik Bukarestbe. 1985. 04. 11-én azt jelenti, hogy a Kritika 1985/3-as számát a petei határátelőnél nem kobozták el, mert késő volt, és a határőrök siettek. (Ez alkalommal újból megjutalmazták 400 lejjel.) A viccbeli, skorpiót szállító béka történetéhez hasonlít az 1986. 06. 19-i jelentése. Májer Árpád lakatos többször viszi át Magyarországra ÁKOS-t saját kocsiján, olyankor annak nagykallói ismerősénél, Dán Sándor Nyíregyházán szolgáló rendőr őrmesternél szállnak meg. Szállásadójáról elmondja ÁKOS: a rendőr azt tapasztalta romániai látogatásai alkalmával, hogy a magyar rendőrök képzetesebbek és okosabbak, mint a románok. Májer Árpádról pedig azt írja, hogy kapott lakást Szatmáron, ennek ellenére megtartotta a határátelődőjét. Ha magyarországi szállásadójuk, Dán őrmester Szatmárra átjön, el szokta szállásolni, holott nem rokona. Következmény: a tartótiszt elrendeli Dán adatainak leadását a határőrségre, hogy amennyiben legközelebb Romániába jön, kövessék. A milíciát is értesíti, hogy vonja be Májer határátelődőjét. 1986. 11. 14-én ÁKOS azt jelenti, hogy megismerkedett Nyíregyházán dr. Bartha László ügyésszel, akinek nagyon rossz véleménye van Romániáról. Személyesen győződött meg a romániai magyarok jogainak megsértéséről. ÁKOS saját példájával cáfolta Barthát, és meghívta magához. Az eredmény: a tartótiszt megjegyzi, eddig nem jelezte senki Bartha ellenséges magatartását. Leadja az ügyész adatait a határőrségnek azzal, hogy alapos vizsgálatnak vessék alá, és értesítsék a Securitatét a határátelődésről, mert információs ellenőrzés alá fogják helyezni romániai tartózkodása alatt. A fentiekén kívül a hangulatjelentései voltak azok, amikor minden jel szerint ÁKOS feljegyzései negatív következményekkel jártak az érintettek nézve. Amikor arról fecseg, hogy mit hallott a vonaton, valamelyik város utcáján, boltban, autószerelőnél, a faluban. Több esetben az elégedetlenkedők neveit is felsorolja. Minden esetben elrendelik számonkérésüket.

A szervezési célkitűzések közül egyet nem teljesít a dokumentumok szerint: nem lép kapcsolatba magyarországi lelkészekkel. Egy feljegyzése szól csak magyarországi lelkészről, az is áttételesen. Halász Rózsika domahidi lakos barátságban van Birta István mándoki lelkésszel. Utóbbi feleségétől meg is látogatta. Birta kirándulást tervez Szatmár és Nagybánya környékére, gyerekek részvételével.

Arról, hogy együttműködése a román állambiztonsággal 1988–1989-ben hogyan alakult, nincs adat a dossziéjában.

Köszegremetei lelkész, amikor eltervezik beszervezését, TIBOR néven „ellenőrzési mapát” nyitnak számára. VARGA STEFAN informátor 1970. 12. 08-án hosszú, magyar nyelvű jelentést ír róla. VARGA, Ábrám felettese, „8 évi köszegremetei szolgálatával – írja – az Egyházmegye és a Püspökség mind ez ideig meg van elégedve”. Máramarosszigetről fegyelemileg eltávolítják Nagy Zoltánt, és a püspökség felajánlja neki a gyülekezetet, de egyhónapos gondolkodási idő után visszautasítja. VARGA vendége volt több napig Ábrámnak, és családszerető, dolgozó, a fizikai munkától sem visszariadó embernek ismeri. Gyakran vendégeskedik nála Szablyár Kornél nagybányai esperes, Chilian Traian nagybányai vallásügyi felügyelő, Cristian Ioan szatmári vallásügyi felügyelő. Ezenkívül a „legmeghittebb barátságban van Panek Zoltán íróval, aki köszegremetei származású [...]”. Szeret utazni, Škoda személygépkocsijával megjárta már Magyarországot, Jugoszláviát, Csehszlovákiát. „Lelkészerkeztelési gyűléseken, amikor hozzászól, mindig a megfelelő hangot üti meg. Legutóbb is megbízták azzal, hogy ő készítse el a gyűlésre a társadalmi dolgozatot, *Románia aktuális kérdései* címmel.” Az őt megkereső szexusok ANTON fedőnéven emlegetik beszámolóikban, amikor összegzik, hogyan viselkedett a beszélgetések alkalmával. A helybeli betanista csoportról nyilatkozik, mint ami fejtörést okozhatna, de a vezetőjük, Sike Piroska végleg Magyarországra távozott, azóta nemigen működnek.

Máramarosszigeten valóságos darázs-fészket szült Nagy Zoltán eltávolítása. A Jurca Gheorghe százados tartásában lévő VASILIU MARCU informátor (stílusáról ítélve művelt értelmiségi) 1971. 05. 21-én arról tudósít, hogy a május 9-én tartott választógyűlés botrányba fulladt. Az esperes három jelöltet állított, egyet meg is választottak (név szerint nem említi), de a volt lelkész párthívei kiabáltak, hogy nem szabhatja meg Szablyár Kornél esperes, hogy ki legyen a papjuk, hogy ez nem „pártválasztás”, hogy az esperest lefizette az, akit támogat, hogy nem tartja be az egyházi törvényeket, stb. VASILIU úgy látja, hogy az egész város békéjét felkavarták az események, és a püspököt kellene kihívni, hogy lecsendésítse a kedélyeket. Ugyanakkor a megválasztott lelkészt is mihamarabb be kellene iktatni, mert az, hogy csak helyettes szolgál, szintén feszültségi tényező. Bár egy szóval sem említi Ábrámot, nyilván ő lehet a megválasztott lelkész, ha az ő dossziéjába került az irat.

Az informátorok további jelentései arról tanúskodnak, hogy Ábrámnak sikerült megkedveltetnie magát a szigetiekkel, és továbbra is örövend az egyházi vezetés bizalmának. A volt máramarosszigeti lelkész azonban, aki OVIDIU fedőnéven informátor, még okoz neki kellemetlenséget. Bár nem valószínű, hogy tudta, honnan fúj a szél. 1973 májusában OVIDIU Budapesten, a konventnél járt, és háromoldalas feljegyzésben számolt be a Securitate-nak a tapasztalatairól.¹⁶⁵ Sok, többé-kevésbé fontos tisztviselővel találkozott. Újszászi Kálmán a fontosak közé tartozott. Érdeklődött, hogy mi lett a sorsa a máramarosszigeti református gimnázium 40 000 kötetes könyvtárának. OVIDIU azt válaszolta, nem tudja, de „valószínű, hogy egy részét átadták az illetékes szerveknek hasznosítás végett”. Mire Újszászi azt mondta volna, úgy tudja, 2000 kötet még megvan ott, Szigeten. A jelentésben itt zárójel kezdődik, amelyben az ügynök elmondja, hogy ő Szigeten volt lelkész, és talált

ott egy régi könyvet, *Máramaros monográfiája* címmel, amely magyar irredenta beállítottságú, annak bizonyítására írták, hogy Máramaros Magyarországhoz tartozik. Megadja a Securitate számára a számonkérés irányát is: „Jelenleg ott Ábrám Tibor a lelkész, Szablyár Kornél esperessége alatt.” Aki LENGYEL GH. fedőnéven két fellelhető feljegyzést is ír Ábrámról. A tiszti kommentárok nem utalnak a konkrét okra. Mindkettőből furcsa dolgok kerülnek elő. Július 2-án ezt írja: „Erre a lelkészre néhai Leontin Sălăjan elvtárs hívta fel az ügynök figyelmét, aki Tasnádszántón született.”¹⁶⁶ Így jutott a 300 lelkes tasnádszántói gyülekezetből a köszegremetei 900 lelkesbe [...] 1973. 05. 21-én célszemély apjáról beszélve Ábrám Tiberiu azt mondta a forrásnak, hogy nem aggódott az apja miatt, mert elítélésének évében kapott vízumot a feleségével együtt, hogy külföldre menjen. Mindig jó barátságban volt az elhunyt miniszter testvérével, aki téveszelnök volt Tasnádszántón, gyakran vendégeskedtek egymás házában ünnepeken vagy családi események alkalmából.” A december 7-én írt szöveg sokkal zavarosabb. Az oktatás akkoriban induló románosításának egy példája merül fel, hogy miért nem magyar tanár tanítja a zenét egy adott máramarosszigeti magyar tannyelvű osztályban. Ebből parázs vita alakul ki, az esperes szerint Ábrám bátyja, Sámuel, aki öccsével szemben nem szimpatikus Szablyárnak, eszközként használja a testvérét.

Nem világos, mit mondott Ábrám Tibor, de a jelen lévő két vallásügyi felügyelő véleménye szerint nagy hibát követett el. LENGYEL/Szablyár úgy tűnik, védelmébe kívánta venni a máramarosszigeti lelkészt. Akit szintén nem kell féltetni, a következő évben már Nyugaton nyaral, az állam bizalma irányában nem rendült meg.

A VASILIU fn. informátor, akit a Securitate bízott meg az érdeklődéssel, 1974. 08. 15-én arról panaszkodik feljegyzésében, hogy háromszor is meglátogatta a lelkészt, de soha nincs ideje, hogy részletesen beszámoljon neki svájci egy hónapos nyaralásáról. Pedig megígérte, fényképeket is fog mutatni. Annyit sikerült megtudnia, hogy a locarnói üdülés csak azért nem volt tökéletes, mert gyenge nyelvtudása miatt nem tudott az ott pihenő kitűnő emberekkel közelebbi kapcsolatba kerülni. Persze VASILIU negyedszer is visszamegy, újból nincs szerencséje, de nem mondhatja, hogy parancsra érdeklődik olyan kitértően, ugyan szakítson már rá időt.

1979-ben Orth Imrét nyugdíjazzák, megürül a közigazgatásilag Nagyváradhoz csatolt biharpüspöki lelkészi állás. Ketten jelentkeznek rá: Ábrám Tibor és Szabó Attila, a FELSZEGI fn. ügynök feljegyzése szerint¹⁶⁷. A beszervezési terv úgy tudja, Ábrám Papp László püspök támogatásával nyert. Az új biharpüspöki lelkész hálózatba vonását az Állambiztonsági Államtitkárság I. Igazgatóságának direktíváival indokolják, miszerint minden református lelkészt be kell szervezni.¹⁶⁸ Előző munkahelyén a püspökség megítélése szerint „pozitív magatartást” tanúsított, és „szerveink sem észrevételezték, hogy ellenséges lett volna”. Az állami szervekkel szemben eddig tanúsított magatartása a garancia arra, hogy elfogadja az

¹⁶⁶ A tasnádszántói születésű Sălăjan Leontin (1913–1966) eredeti neve Szilágyi Levente, kommunista román politikus, 1950–1954 közt a román hadsereg vezérkari főnöke, 1955-től haláláig hadügyminiszter. Minthogy halálát feszült szovjet–román katonai tárgyalások előzték meg, annak körülményeit sokan tisztázatlannak tartják. A hivatalos változat szerint vérzőgyomorfekély-műtét közben halt meg.

¹⁶⁷ SZEMES 1986. 03. 24-én kelt feljegyzésében azt állítja, hogy Szabó Ferenc számvevő, Apjok Ferenc és ő, Szabó Attila pályáztak; Ábrám volt az, aki mintegy a semmiből indulva futott be győztesként. FELSZEGI/Eszenyei Gyula Ábrámhoz írt levelei, amelyeket természetesen a Securitate elfogott és románra fordított, csak Apjok nevét említik, de a tanácsos-informátor azzal biztatja, hogy megítélése szerint Ábrám lesz a befutó.

¹⁶⁸ Uo. 31. I. Raport privind încetarea legăturilor cu inf. „Aurel”, preot reformat. / Jelentés az „Aurel” informátorral tartott kapcsolat megszakításáról. 1984. 12. 23.

¹⁶⁴ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211908/1–2. és Fond Rețea R127374. sz. dossziékban találhatóak.

¹⁶⁵ ACNSAS Fond Rețea R127374. 2–4. l.

együttműködést. A beszervezést 1979. 12. 11-ére, keddre tervezik, amikor egyedül lesz otthon. Módszer a meggyőzés, beszélgetés a szektákról, arra építve, hogy a jehovisták működéséről korábban is jelentett.

A beszerzés leírása, amely három nappal később történik a tervezettnél, nem túl meggyőző. Általános „kiképzést” tartanak arról, hogyan kell az ügynöknek viselkednie. Utasítják, hogy bővítse ismeretségi körét mind bel-, mind külföldön. A kötelezvénye hiányos. Ő maga „Nyilatkozatnak” nevezi (Declarație), a tisztt, Raț Ioan százados írásával kerül mellé az „Angajament/kötelezvény” cím. Nem tartalmazza sem a fedőnevet, sem az írott feljegyzésekadásának kötelezettségét. Általa aláírt szövegek nincsenek a dossziében, azt, hogy az AUREL fedőnevet kapta, a tisztú elemzések címéből lehet tudni.

Az 1982. április 26-án kelt kiértékelés szerint mindössze öt személyről adott információt, „teljesítménye gyenge”. Viszont az esperesség hierarchiájának perspektívájában lehet számítani előléptetésére, ezért továbbra is szükségesnek tartják vele a kapcsolattartást. Az 1983. 10. 25-i elemzés továbbmegy: „gyenge teljesítmény, mondhatni, elhanyagolható”. A hatalom nélküli ember védekezési stratégiáját sem nagyon díjazták: „Nagymértékű képmutatás és álnokság tapasztalható nála, a szemedbe mosolyog és szépen beszél, a hátad mögött cselekszik.” A látszat-együttműködéstől is elmehetett a kedve, hiszen az 1983-as tisztújításon mind az ő nevét, mind a feleségét kihúzzák a jelöltek listájáról. El is panaszkodik kapcsolattartó tisztjének, hogy találkozott a püspökkel, aki azt mondta, hogy a vallásügyi felügyelő húzatta ki, anélkül hogy indokolta volna. A kommentár újból bizonyítja, minden egyházi intézkedés mögött a Securitate áll. Ők súgtak az inspektornak, mert Ábrám betánista.

Hogy honnan veszik ezt, az akkor megbélyegzésnek számító minősítést? Minden ráállított ügynök, különösen hangsúlyosan az AVRAM fedőnevű, ezt bizonygatja. Kivétel a MOLNÁR fn. informátor, aki szerint Ábrámot csak anyagi haszon szerzése közelíti Visky Ferenchez, belső meggyőződése szerint nem betánista. A levéllenőrzések és a GYÖNGYI fn. informátor, aki Ábrámnál egy irodában dolgozik, szintén állítják, hogy a feleség meggyőződéses betánista, de férje, AUREL „ügynök” sem áll attól távol. Úgy tudja, 1983 szilveszterén az Ábrám család Visky Ferencnél töltötte Hegyközpályiban. Elhatározzák, hogy telefonját is ellenőrizni fogják, magyarországi kapcsolatairól faggatják, s aztán eldöntik, érdemes-e tovább „foglalkoztatni”.

1984. 12. 23-án megszakítják a kapcsolatot AUREL-lel. Az indoklás szerint „fokozatosan és rugalmasan” kivonult a vállalt kötelezettség alól. Fia a nyáron („anélkül, hogy értesített volna minket”) eljegyzett egy magyarországi lányt, „lányát, Csillát is foglalkoztatja az emigrálás gondolata házasság útján”. Magyarországon olyan kapcsolatokkal rendelkezik, amelyeket nem vallott be a Securitaténak. A hálózatból való kiiktatással egy időben megfigyelés alá helyezik. Ami ritka, ugyanazt a fedőnevet adják neki megfigyeltként is. AUREL ügynökből AUREL célszemély lesz egyik napról a másikra.

1985. 02. 21-én nyitnak neki információs nyomozati dossziét. A megfigyelési terv szerint a feleségét, akit keresztneven CLARA célszemélyként emlegetnek, szintén megfigyelik. Telefon-, levéllenőrzés mellett titkos házkutatást és lehallgatásokat rendelnek a lakásukba.

Csilla lányát mind Marosvásárhelyen, mind az Ady-körös tevékenység miatt megfigyelés alá veszik. Olyan kapcsolatokat tart fenn, mint a Nagyváradról Magyarországra emigrált Körössi Papp József író, akit 1983-ban a REVISTA-ügyben nemkívánatos személynek nyilvánítottak.

A megfigyelt személy „pozíciójának tisztázására” a következő intézkedéseket fogantatják.

1. Speciális feladatokkal melléjük rendelik AVRAM, GYÖNGYI, CHIS GÉZA, MOLNÁR informátorokat. Figyelniük kell a házaspár ellenséges megnyilatkozásait, magyarországi kapcsolatait, Visky Ferencsel találkoznak-e, a család környezetének feltérképezése.

2. Facsar Gyuláné információs felügyelete során fel kell fedni a Magyarországról kapott segély természetét, amiben Ábrám Klára is részesült.

3. Megvizsgálni a telefonellenőrzés és a fix technikai eszközök behelyezésének lehetőségét.

4. A család részletesebb megismerése céljából kivizsgálást indítanak a parókián.

5. Felújítják a levéllenőrzést mind otthon, mind a feleség munkahelyén.

6. Felhívják a marosvásárhelyi Securitate figyelmét Ábrám Csilla felügyeletére.

7. Irodalmi ténykedéséről is jelzés érkezett, ezért a nagyváradi Ady Endre irodalmi körön is ellenőrizni kell. Ezen a vonalon AVRAM és SZEMES fognak feladatot kapni.

8. AUREL megtévesztésének céljával továbbra is megkeresik és információadásra kéri, főleg ami a magyarországi kapcsolatait illeti.

Hogy mennyire volt hatékony, és mennyit sikerült megvalósítani az intézkedési tervből, azzal nem foglalkoznak. De nagy valószínűséggel fele sem valósult meg. A fix „speciális eszközök” beszerzésének problémája éveken keresztül húzódik, végül lemondanak róla. AVRAM és SZEMES feltalált feljegyzéseinek egyikében sem szerepel Ábrám Csilla, mint Ady-körös. 1986 májusában a „kiegészítő intézkedések” kapcsán megjegyzik, hogy AUREL kerüli a mellé rendelt ügynököket, MOLNÁRt, AVRAMot, SZEMES-t. Ugyanezt teszi a felesége is GYÖNGYI-vel. Ezért be kell szervezni Borsi Zsigmondot, aki építési anyagot vásárolt tőle, s akivel találkoznia kell.¹⁶⁹ Eltervezik a biharpüspöki lelkész tizedikes lányának, Anikónak a kihallgatását is, akit szintén „nacionalista megnyilatkozásokkal” fognak vádolni. Egy bizonyos Pantea Elena hadnagynak sikerül is megtörnie, beismerő nyilatkozatot íratnia. Ebből rádöbbenhet az ifjú „nacionalista”, hogy nem szabad a „szabadság hazájában” olyasmiket írni egy magyarországi fiatalembernek, hogy onnan könnyebb külföldre utazni, mint az ő szeretett hazájából. Mert előfordulhat, hogy a levelet nem csak a címzett olvassa.

A félévenként végzett elemzések megállapítják, hogy a melléjük rendelt informátorok nem tartoznak a család baráti körébe, és AUREL nagyon óvatos, családját is óvatosságra inti. Így még GYÖNGYI sem tud újabb információkkal szolgálni. AUREL kihallgatása is esetleges, mert teljesen lefoglalja az új parókia építése. Nehezményezik, hogy kapott útlevelet, de nem a Securitate segítségével, biztosan „elrendezte”. CLARÁval kapcsolatban nehezményezik kapcsolatát Facsar Gyula nyugdíjas lelkésszel, akit FARAGÓ fedőnéven INYD-ben nyomoznak, és akin keresztül ajándékokat kap külföldről. Az egyetlen használható információforrás a telefonlehallgatás és a levéllenőrzés. A gyenge pont a tizedikes ANIKÓ, őt kell szigorúbb ellenőrzés alá vonni – tervezik.

Egy véletlen, komédiába illő esemény új fejleményt indít el. Alexandru Căprariu őrnagy, sok lelkész tartótisztje a bihari egyházmegye esperesi hivatalába látogat 1986. május 24-én. „...nevezett Ábrám Klára, az INYD-ben megdolgozott AUREL célszemély felesége, aki könyvelő ezen az esperességen, összetévesztett egy bizonyos Andeșan felügyelővel, aki a bukaresti Vallásügyi Államtitkárságon a pénzügyi ellenőrzéssel foglalkozik. Átölelt, jó egész-

¹⁶⁹ Ez május 19-én meg is történik.

séget kívánt, és szemmel láthatóan nagyon örült a találkozásnak. Jelen voltak ugyanebből az esperességből Bottyán és Mezei lelkészek, akik látva a félreértést, visszahúzódtak, egyedül hagyva az általa kreált helyzetben Ábrám Klárát. Beszédes természetű lévén, beszélni kezdett nekem a családi problémáiról és a munkájával kapcsolatos dolgokról. Mintegy negyedórányi szóáradat meghallgatása után említett témában, felfedtem kilétemet. Igen elszégyellte magát gyerekes és hiszékeny magatartása miatt, és teljesen összezavarodva mentegőzött, kérte a bocsánatomat az elkövetett hiba miatt. Ilyen beszélgetés közepette megérkezett az általunk INYD-ben nyomozott Ábrám Tibor. Ábrám Klára bemutatta a férjét, és előadta a tévedést, amit elkövetett. Alulírott arra használta fel a kialakult helyzetet, hogy beszédbe elegyedjen a célszeméllyel, aki nyitottnak mutatkozott a beszélgetésre. Meghívott az épp javításban lévő parókiára. Elfogadtam a meghívást, abban maradva, hogy látogatásom előtt egy nappal értesítem. Tekintettel az AUREL INYD-jében leszögeezett irányelvekre, javasolni fogom, hogy TO-eszközök ellenőrzése mellett vegyük fel vele a kapcsolatot pozitív befolyásolása érdekében, hogy hagyjon fel az államunk iránti ellenséges magatartással. Családostól Magyarországra készül emigrált fiához, úgyis kell vele találkozni kontrainformációs felkészítés céljából.” Cordis Gheorghe őrnagy az I/B ügyosztály vezetője támogatja a javaslatot, és elkészül a látogatás terve (1986. 06. 12.). Először rá fognak mutatni az állam jóindulatára, ami megnyilvánul a parókia felújításának támogatásában. Ráterelik a beszéd fonalát arra, hogy négy gyermeke van, azok jövője nem lehet közömbös. Legkisebb lánya, a tizedikes Ábrám Anikó, nacionalista tevékenységét fogják szemére vetni, akivel szemben mind az állami szervek, mind az iskola vezetése elnéző magatartást tanúsított. Fel fogják kérni, hogy szorosabban ellenőrizze a lányát, hogy lelkész létére ne kerüljön újból ilyen helyzetbe.¹⁷⁰ Dosszióját egy, a történetet summázó kísérőlevéllel felszerelve Bukarestbe küldik.

Közben SANDU, akit ugye kimondottan Ábrám ellenőrzésére szerveztek be, 1986. 06. 26-án jelenti, hogy rendszeresen látogatja a célszemélyt. A családról kialakított képhez újabb adalékkal szolgál, hogy magyarországi anyatársuk is betánista. Visky Ferencsel kapcsolatban nem tudja, tartanak-e vagy sem közös rendezvényeket. De az biztos, kapnak anyagi segítséget külföldi betánista köröktől. Szükségesnek tartja hangsúlyozni, Ábrám nem politizál, lelkészként lelkiismeretes munkát végez.

1986. 07. 23-án pozitív befolyásolás céljából az őrnagy megejti az első látogatást. Ábrám látványosan megnyilvánul, egész családját bemutatja, akárcsak addigi lelkes tevékenységét. Elmondja, hogy a fiát készül meglátogatni Magyarországon, és egyáltalán nem örül, hogy emigrált. Tizedikes lányának történetét ő veti fel, és arra kéri a szekustisztet, segítsenek elsimítani az ügyet, ne szenvedjen hátrányt az iskola részéről. Căprariu őrnagy megdorgálja a családfőt, hogy nem tartotta ellenőrzés alatt a lányát, amit az elismer, és megfogadja, hogy a jövőben jobban odafigyel rá. Ő nem így nevelte, őneki a legjobb barátai most is románok. Végül, de nem utolsósorban megkéri az őrnagyot, hasson oda, hogy a többi családtaghoz hasonlóan Csilla lánya is kapjon útlevelet. A tiszt megígéri, hogy „amit tehet”, megtesz.

Három nap múlva újra meglátogatja az őrnagy az Ábrám családot, kontrainformációs beszélgetésre. A leírásból egy kis kelet-európai abszurd komédia képe rajzolódik ki, amelynek a végén mindenki elégedetten mosolyog. A tiszt előadja, hogy bezzeg vannak, akik az

¹⁷⁰ Ezt a közlést azért tartják fontosnak, meglepetéserejűnek, mert úgy hiszik, a szülők nem tudnak lányuk figyelmeztetéséről. A Központnak írt (1986. 07. 03.) jelentésben azt állítják, Ábrám Anikó megkérte őket, hogy az esetről ne értesítsék a szüleit.

utazás szabadságával élve visszaélnék azzal. Befektetik az ország bizonyos realitáit. Erre a családfő harciasan reagál, ő is találkozott ilyenekkel, „akik jellemtelen elemek, nincs bennük hazafias érzés, munkakerülők, seftelők”. „A beszélgetés ilyen kedvezően alakulván”, az őrnagy felkéri a házigazdát, lépjen fel az ellenséges magatartás ellen, akár bel-, akár külföldi személynél találkozik vele. Az megfogadja (*semmibe nem kerül*), hogy vissza fogja utasítani és cáfolja az ilyen próbálkozásokat. Kifejezte örömét, hogy legidősebb lánya is megkapta az útlevelet. Szeretne 20-án visszatérni, hogy az augusztus 23-i ünnepet elérje.¹⁷¹ Elmondta, hogy szeretné felújítani a 300 éve épített templomot, reméli, kap rá támogatást az államtól. Feleségével együtt kedvesen meghívják a tisztet, tegye tiszteletét náluk, miután hazatértek. Összegzésképpen eredményesnek minősíti az őrnagy a beszélgetést, amely a „célnak megfelelő, kellemes légkörben zajlott”. Úgy érzi, ígéretéhez híven fog eljárni a célszemély, amennyiben ellenséges magatartással találkozik, mert megértést tanúsított a valutabeváltási és az ellátási problémák iránt is.

Ha nem olvastuk volna AUREL jellemzését a hálózati kizárásról írt jelentésben, még hitelt lehetne adni a jelenet őszinteségének. Így azonban arra kell gondolni, hogy az Ábrám család elérte a célját, mindenki kapott útlevelet, és a legkisebb lányt nem ragadta el a csúnya securitatis boszorka. A tiszt pedig elmondhatta-jelenthette, hogy a pár hónappal azelőtt tett javaslata a pozitív befolyásolásra eredményes volt, a ronda ellenség kezese báránnyá szelődött. (Nincs bizonyíték arra, hogy lenne összefüggés Căprariu őrnagy előléptetése és AUREL célszemélyre gyakorolt hatása közt, de tény, hogy mire visszaérnek Magyarországról, már alezredes.)

Ábrámék már rég Miskolcon építik fiuk házat, amikor megérkezik Nagyváradra (1986. 08. 12.) AUREL célszemély dossziéja Bukarestből a pozitív befolyásolásra tett javaslat pozitív elbírálásával. (*Feltehetően addig telefonos engedély alapján járt el Căprariu.*) A cél, hogy AUREL-t újra visszatérlegessék az információszolgáltatás békés és hasznos ösvényére. A magasztos terv megvalósítása érdekében felhívják a megyei Securitate figyelmét a következő szempontokra: vegyék számításba a célszemély érdekeltségét abban, hogy minél gyakrabban látogathassa meg a fiát, és az is a szüleit; számításba kell venni, hogy mind az egyházi vezetés, mind a hívek, mind a Vallásügyi Államtitkárság értékeli AUREL-t, tetemes segítséget nyújtva a renováláshoz, és hogy „kívánatos lenne, ha a jövőben is a helyén maradna”; figyelembe kell venni, hogy Anikó lánya ügyében nem tették meg azokat a fegyelmi lépéseket, amelyeket a nacionalizmus miatt meg kellett volna tenni, s ezzel nem kompromittálódott Ábrám társadalmi helyzete, és figyelmeztetni kell arra is, hogy két nagyobbik gyermeke, Tibor és Csilla is hasonló megnyilvánulásokról ismeretesek; fel kell hívni a figyelmet arra is: nem áll érdekében, hogy gyülekezetében betánista csoportosulások jöjjenek létre Visky Ferenc körül.

Visszatérése után a célszemély jelentkezett, és szeptember 7-én fogadta az időközben alezredessé előléptetett tisztet. Elmondta, hogy a 25 nap alatt, amíg Magyarországon tartózkodott, a fia házépítésében segédkezett. (Tehát nem jött haza „szándéka” szerint a román nemzeti ünnepre.) Újra kifejezte háláját, hogy a „nem megfelelő magatartást” tanúsító két lányával elnéző volt az állambiztonság, és harmadik lánya érdekében kér segítséget, mert nem jutott be az egyetemre. Az Igiena szövetkezetben szeretne elhelyezkedni. (*A következőkben a lány állástalanságát emlegetik, tehát a segítség nem érkezett.*) Célszemély részt vett a miskolci gyülekezet egyházi életében, észrevételezte, hogy milyen kevesen járnak templom-

¹⁷¹ Augusztus 23-án ünnepelték Románia „felszabadulását a fasiszta iga alól”.

ba, elmondta kollégájának, hogy Romániában ez nem így van, sokkal többen látogatják az istentiszteleteket, az állam támogatja őket az egyházi épületek felújításában, és ő anyagilag is jó körülmények között él. Az ottani egyházi sajtó igen elismerően szólt a magyarországi református egyházi vezetés nagyváradi fogadtatásáról, június folyamán.¹⁷² A tiszta találkozót sikeresnek minősíti, és azzal zárja, hogy megegyeztek, 20 napon belül keresik egymást.

Érdekes, hogy Ábrám egyetlenegy felkeresett személy, intézmény nevét sem említi, és ezt nem is kéri tőle számon! Ez azonban, úgy tűnik, taktika, mert a tervezett találkozó nem jön létre, a célszemély „őszinteségének” ellenőrzése igen. A MOLNÁR fedőnevű ügynök október 14-én jelenti, hogy sem ő, sem Klára asszony nem említették az esperesi hivatalban senkinek a nevét, akikkel találkoztak volna Magyarországon. „Ábrám Tibor nagyon gyanakvó” – állapítja meg. Az alezredes pedig elrendeli 30 napos, levéllel ellenőrzéssel és telefonlehallgatással fűszerezett megfigyelésüket.

Feltehetően túl későn. Mert közben kiderül, négy holland állampolgár látogatta meg a biharpüspöki lelkészt, és egyikük házasságra akar lépni legidősebb lányukkal, be is adták az engedélykérést a román államtanácshoz. Csilla Magyarországon találkozott a holland fiatal emberrel, akivel két éve levelezik. *(Ezért volt olyan fontos orvostanhallgató lányuk magyarországi útja.)* Ábrám anyatársa egy ideig Hollandiában élt, sok ismerőse van ott. AUREL magyarországi tartózkodása alatt szeretett volna találkozni egy NSZK-ban élő holland állampolgárral, aki anyagi támogatást ígért a fiának, s aki nem érkezett meg.

AUREL célszemély november 5-i meglátogatásának az apropója az október 13-án, a püspökségre leadott protokolljelentés volt. A püspök személyesen utasította Ábrámot, akivel – mint mondja az alezredesnek – korábban „baráti kapcsolatokat” ápol, hogy azonnal írjon protokolljelentést a hollandok látogatásáról, akiket el is szállásolt, mintha nem tudta volna, hogy ez tilos. *(1986. november 5-én kérdezi meg az alezredest, amikor az meglátogatja, hogy ez tényleg tilos?)* Hogy a püspök honnan szerzett tudomást a látogatókról, nem derül ki a dokumentumokból. Ez alkalommal azért is megróttta a „barátja”, hogy betánista hajlamai vannak, pedig ez nem igaz – panaszkodik Ábrám a szekustisztnak. Van három éve, hogy nem járt Viskynél, sem az önála. Nem tehet róla, ha néha megjelenik egy-egy istentiszteleten, beszélgetni olyankor sem szoktak. A lányuk házassági szándéka a szülők számára is meglepetés volt, akaratuk ellenére történt. *(Ez a „naivitás” már a felettes tisztnek is sok, odátérja a margóra: „Nem hiszem!”)*

A beszélgetés összegzéseképpen az alezredes úgy látja, változás állt be a célszemély magatartásában, noha elismeri, hogy az általa közölt operatív értéket képviselő adatok egy része korábban is ismert volt előttük. Végeredményben úgy gondolja, „csak korlátozott mértékben lehet hasznosítani információit, és nincsenek meg a megfelelő feltételek, hogy együttműködést ajánljunk fel az állambiztonsági szervekkel, és az a véleményem, kizárt, hogy hálózati személyként be lehessen vonni, figyelembe véve a család érdekeltségét abban, hogy külföldre házasságot gyerekeit, és hogy a lelkész karral és a hívekkel tartott kapcsolatát a legszükségesebbekre korlátozza”.

A margóra írt kommentárból az sejlik, hogy az alezredes főnöke elfogultságot érzékel alárendeltje magatartásában a célszemély iránt, tehát figyelmeztetnie kell: „Căprariu elvtárs!

¹⁷² A küldöttségben Kürti László tiszáninneni, Kovács László dunántúli püspök, valamint Adorján József budapesti esperes és Kocsis Elemér, a Debreceni Református Kollégium igazgatója vettek részt. In: Molnár János, 2001, i. m. 426. o.

Ne felejtjük el, hogy az elem INYD-megdolgozás alatt áll. Ebben az értelemben érdemi információkat kell szereznie a tevékenységével kapcsolatban. Kerüljük el, hogy a mi pályolgasunkkal valósítsa meg az érdekeit. Cordiş Gheorghe őrnagy.”¹⁷³

A holland személyről 1987 februárjában további adalékokat szereznek. Névtelen (Nn.), de a szövegösszefüggés szerint pénzváltással foglalkozó, nagyon éber személy írja a jelentést. Biharpüspökiben a 11.40-es hajtánnyal 1987. 02. 18-án érkezik egy különös figura a határ magyar oldaláról, vízum nélküli holland férfi, kb. 1,90 magas, szakállas, guldennel fizet. (Ebből Nn. arra következtet, nem lehet valami gazdag.) Nevét nem tudja, mert az útlevele nem járt a kezében. Azt állította magáról, autószerelő, és Kenyában dolgozik, de a keze inkább egy, a fejével dolgozó emberé. Sok furcsa hangszer és tárgy volt nála, amiket be kellett vallani, hogy aztán ki is vihesse az országból. Nn. felajánlotta, helyezze el őket a vámraktárban, ingyen megőrzi, de nem akarta. Azt állította, hogy turista, nem ismer senkit Romániában, miközben az állomás peronjáról mégis telefonált angolul. Nn. kifüldt annyit, hogy azt mondta valakinek, a Dacia Hotelben lesz megszállva. Nn. nagyon különösnek találta, hogy valaki Afrikából, anélkül, hogy hazamenne, egyenesen Romániába jön, ahol nincs senkije, egy halom különös tárggyal felszerelve. Mivel ő is a városba tartott, felajánlotta neki, hogy segít. A buszra felszálláskor észrevette, hogy egyik lábát alig bírja felemelni. Kiderült, hogy a térde alatt komoly seb van, amit egy afrikai balesettel magyarázott. Volt nála két régi naptár, tele számokkal. Nn. elkérte tőle az egyiket, hogy adja neki emlékebe. Először úgy tett, mintha nem hallaná, a megismételt kérést elhárította, szüksége van rájuk. Nn. azért is tette meg jelentését, mert biztosra vette, hogy hazudik, amikor azt mondta, nem ismer senkit Nagyváradon.

Ez a megérzés, ha összevetjük az ország elhagyásakor felvett jegyzőkönyvvel, igaznak bizonyult. Február 27-én egy holland távozni kíván Romániából, ugyancsak Biharpüspökínél. Átvizsgálják, de két kenyai fényképalbumon és néhány hotelcímen kívül mást nem találnak nála. (Érdekes, hogy a furcsa hangszerek és műtárgyak esetleges megléte vagy hiánya nem tűnik fel senkinek.) Viszont kísérője, az igen. Ábrám Mártát igazoltatják, és a kihallgatás alatt többek közt elmondja, hogy Van der Wel Cornelius az ő bátyja, Ábrám Tibor miskolci lakos feleségének az unokatestvére. Ő pedig az ugyanilyen nevű biharpüspöki lelkész lánya.

A határőrségtől kapott jegyzőkönyvvel kapcsolatban az ügyel foglalkozó alezredesnek kell javaslatot tennie, de ha tett is, az nincs a dossziében. Valószínű, a két jelentést összevetve, úgy gondolhatta, már késő lenne bármit is tenni. De az is lehet, hogy tett, csak valahol elsikkadtak. Ugyanis a két, ugyanazon személyről és témáról szóló feljegyzés két külön dossziében található.

Az információk egy-egy célszemélyről sokszor váratlan helyről érkeznek. A zilahi Securitate küldi a nagyváradiaknak SANY fedőnevű ügynökük rövid, de velős jelentését. Nagyváradról Udvarhelyre menet több helyen megpihent, s a következőket tudta meg. Húsvétkor, 1987. április 17–20. közt hollandok látogattak meg egy Volkswagen mikrobusszal több lelkészt. Sorrendben Ábrám Tibort Biharpüspökiben, Márkus Andrást Nagykárolyban, Ferenc Miklósnál, Magyarbikalon éjszakáztak, Ferencz Lászlónál is voltak Sárvasáron és Árus Lajosnál Gyergyószentmiklóson. (Útközben biztos nem hagytak ki Kolozs és Maros megyei

¹⁷³ ACNSAS Fond Informativ I211908/1. 132. l. „Tov. Căprariu! Să nu uităm totuși că elementul e lucrat în d.u.i. În acest sens trebuie să obținem materiale de conținut despre activitatea lui. Să evităm, ca sub oblăduirea noastră să-și realizeze interesele. Maior Cordiş Gheorghe.”

lelkészeket sem, gyanítja SANY.) Mindenütt ajándékokat hagytak, többek közt annyi kávé, hogy eladásra is jut, és adatokat gyűjtöttek a templomlátogatásról.

SANDU informátor 1987-ben is megteszi Ábrám Tibornál a maga előírt látogatását, újabb pletykával gazdagítva az Ábrám lányokról a Securitatén alkotható képet. Márta teológiai tanulmányokra készül, Csilla jelenleg Nagyváradon praktizál, és szakított a hollanddal. Apjuk pedig a betánizmussal, mert Visky Ferencet már a templomban sem látták régóta. Az ügynök következő feladata, hogy tiszttségének leple alatt „állandósítsa látogatásait” AUREL célszemélynél.

Előző véleménye ellenére a pozitív befolyásolást tovább folytatja Căprariu alezredes (1987. 08. 06.), és újból elégedett. AUREL nyíltan beszélt vele, elmondta, hogy mennyire respektálja a Securitatét, hogy örül a látogatásának, jöjjön máskor is, megmutatja az új, állami támogatással épített parókiát. Megerősítette SANDU információját, hogy a lánya végre rádőbbsent, a holland kérő egyszerű autószerelő, kalandor természetű, megbízhatatlan, szakított vele. Ő, mint apa, nem fogja engedni, hogy a lányai ezután ilyen kapcsolatokba keveredjenek. Összegzésképpen az alezredes megállapítja, a pozitív változások jelei gyarapodnak, a célszemély nyitott, őszinte a szervek iránt, nem jelezték, hogy ebben az évben külföldiekkel találkozna (*nem olvasta SANY feljegyzését vagy a batáron a hollandról készült jegyzőkönyvet?*), és a betánizmussal is szakított. Gondolkozni kell az ügy „finalizálásán”.

Ez két héttel később meg is történik. A kapcsolódó jelentés azzal indokolja a pozitív befolyásolás jogosultságát, hogy AUREL „személyiség” a református egyházban. Azt írja, hogy az öt megbeszélésen „lemondott a nacionalista megnyilvánulásokról” (miközben egy jelentés vagy kiértékelés sem hozza fel ellene a nacionalizmus vádját); megszakította a kapcsolatot Visky Ferencel (miközben soha nem is volt vele közeli viszonyban). Az egyetlen tényleges „javulás”, hogy „jelentti az útlevélosztálynak időközönként, ha a lakásán külföldiek tartózkodnak”. A dossziét lezárják.

Az INYD megszüntetése nem azt jelenti, hogy egyáltalán nem figyelik, hanem egy új kategóriába, a „supraveghere informativă prioritară / elsőbbségi informatív felügyelet” alá helyezik 1987. 08. 20-án. SZEMES, MOLNÁR, SANDU jelentenek róla leggyakrabban. MOLNÁR 1988. november 29-én jelenti – mintha a Securitate nem tudná –, hogy találkozott Ábrámmal, és elűjságotha, engedélyezték végleges távozását az országból. Minthogy ilyen rövid idő alatt nem lehet egyszerre a befogadást és az eltávozási procedúrát végigvinni, nem valószínű, hogy a Securitaténak ne lett volna róla tudomása. Viszont erre semmilyen utalás nincs a dossziében. Ábrám panaszkodik a magyarországi gazdasági instabilitás miatt, miközben Romániában jó anyagi helyzetben volt. Azt is mondta, hogy a Romániát támadó külföldi propaganda egyáltalán nem tesz jót a magyar kisebbségnek. A bukaresti magyar követség egyik tagjának kiutasítása Romániából azt jelzi, hogy minden külső támadásra kemény választ fognak adni. Az RKP plenáris ülésével kapcsolatban pedig azt mondta, hogy a pártvezetés mozgósítani fogja a lakosságot a területfejlesztés mellett, és hogy ne hallgassanak a külföldi propagandára. Aggódiok amiatt is, hogy mi lesz vele Magyarországon, fognak-e ott állást kapni. Vajon az addig szuperóvatos lelkészt mi készíthette hirtelen a politizálásra? – tehetjük fel a költői kérdést.

A FELSZEGI fn. ügynök egyik jelentéséből (1989. 01. 31.) tudni lehet, hogy Ábrám Tibor mikor hagyta el Romániát. FELSZEGI leírja, hogy 1989. január 20-án reggel, nála otthon jelentkezett Ábrám Sámuel szatmárnémeti lelkész, aki az éjszakát a Dacia Hotelben töltötte. Papp Benjámin gazdasági tanácsoshoz hívták. Együtt mentek a püspökségre, s

útközben érdeklődött testvéréről, Ábrám Tibor biharpüspöki lelkészről. FELSZEGI azt válaszolta, épp azon a reggelen távozott végleg, Magyarországra. Micsoda különös véletlen! – csodálkozhatna a gyanútlan kívülálló, aki nem ismeri a romániai társadalmi magatartás hipokrita jellegét.

Áprilisban „Gyulafalva” lelkészeként visszatér Nagyváradra (a helységnév téves, nyilván a nyírségi Gyulaházáról van szó), és SANDU esperes-ügynök jelenti, hogy románellenes kirohanásokat enged meg magának. A Bihar Megyei Securitate öt évre kéri a nemkívánatos személyek listájára helyezését. Nem ez történik, hanem újabb ellenőrzési mappát nyitnak a számára, SANDU-t és GYÖNGYI-t bízzák meg az ellenőrzéssel. A bukaresti központ azonban 1989. 07. 22-én mégiscsak nemkívánatos személlyé nyilvánítja.

Az ügy váratlan fordulatokban bővelkedő alakulása azt a kelet-európai típust állítja elénk, amelyik megpróbálja elhitetni a hatalommal, hogy elfogadja eszközzé silányítását, miközben ő használja fel eszközként a hatalmi szerveket társadalmi és egyéni céljainak megvalósítására.

„Ezt a gyanúsítottat azért vették nyilvántartásba, mert tagja volt az Erdélyi Magyar Pártnak, református lelkész, és a „kultuszok” témában is nyilvántartásba vették. Noha három ügynöknek is lehetősége volt informálódni róla, eddig mindössze egy jelentés és azelőtt egy deklaráció készült vele kapcsolatban [...] Ennek oka az, hogy a célszemély a vallási-egyházi körökön kívül mást nem látogat, a városba pedig alig jár”¹⁷⁵ – írja magyarázkodva a megbízott szekustiszt, Eszenyei Béla várad-velencei lelkészről. Így azon kívül, hogy sokat dolgozik, mind a gyülekezetben, mind a kertben, és hogy a felesége példás háziasszony, mást nemigen tudnak jelenteni róla. Egyetlen feljegyezhető konfliktus az életében a Saja Sándor segédlelkésszel folytatott harc, aki a gyülekezet egy részét ellene hangolta. Miután Sajat elhelyezték, a gyülekezettel is helyreállt a béke.

A Búthi Sándor nagyváradi püspök tragikus halála után (1967) megindult személyiváltás-hullám beárnyékolja az idilli képet. A célszemély neve is felmerül a bihari esperesi cím megszerzéséért vívott harcban. A korábbi informátorokkal felhagynak, s az újak már tudnak rosszat is mondani róla. A KISS fn.¹⁷⁶ informátor például 1967. szeptember 25-én jelenti, hogy: „[...] évekkkel ezelőtt [...] azt mondta, hogy vigyázzak Papp László esperessel, a jelenlegi püspökkel, mert a kommunisták esperese”. Ugyanazon év szeptember 17-én a JAKAB I. fn. informátor tudatja tartótisztjével, hogy a nagyváradi Sovata vendéglő előtt találkozott a célszeméllyel, aki épp a Búthi családjánál járt. Az informátor kérdésére, hogy mit szól az új püspökhöz, többek közt ezt mondta: „Mind a református egyház, mind az RSZK kormánya súlyos személyiséget veszített el Búthiban. [...] A szentjánosi lelkész rögtön a Búthi temetése után berendezkedett a püspöki hivatalban, mintegy a Papp László titkáráként [...] Papp László barátain kívül senki sem juthat be a püspökhöz, csakis ha előzetesen kéri a meghallgatást. Míg Búthi idejében úgy mentünk a püspökhöz, mint egy családtaghoz [...]”

A rosszmájú jelentések ellenére – az emlegetett szentjánosi lelkész, Bárdi Imre rövid tündöklését és bukását követően – Eszenyei Béla lesz a bihari egyházmegye vezetője. Miután ÁIF-megfigyelés alatt tartották éveig, s mivel 1973 óta esperes, rátérnek a beszerzésére. 1975-ben a betánisták elleni küzdelemhez keresnek partnereket. Széplaki Kálmánt¹⁷⁷ és Visky Ferencet azzal gyanúsítják, hogy „betánista álca mögött valójában nacionalista-irredenta tevékenységet” fejtenek ki. Így kerül a képbe a célszemély, hogy „üldözöttből üldözővé” avanszálják. Rațiu Alexandru százados fogja beszervezni a „meggyőzés” módszerével. Az előtanulmányok során kiderült, a célszemély tudatában van, hogy hosszú távon csak akkor maradhat meg tisztségében, ha együttműködik az állami szervekkel. Intelligens, érzékelte a Securitate beszerzési törekvését, de „nem ment annak elébe”.

¹⁷⁴ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211913-as és a Fond Rețea R289497-es dossziékban találhatók. A római I-es a szerző jelölése, ugyanis ugyanabban az időben, ugyanazon egyházmegyében még egy BADEA fedőnevű célszemély-informátor létezik, akit a BADEA II. jelzéssel igyekezik megkülönböztetni a szerző.

¹⁷⁵ ACNSAS Fond Informativ I211913. 11. I.

¹⁷⁶ Uo. 5. I. Nyilvánvalóan nem lehet azonos két, a nyolcvanas években Biharban és Szilágyban, illetve Kolozsváron feltűnt azonos fedőnevű informátorral.

¹⁷⁷ Széplaki Kálmán (1922–?) nagyváradi jogtanácsost 1959. 09. 05-én tartóztatták le és ítélte el 8 év börtönre a temesvári hadbíróság társadalmi rend elleni izgatás vádjával. Büntetését Jilaván, Giurgeni és Periprava kényszermunkatáborokban töltötte 1964. 07. 29-es szabadulásáig.

1975. június 18-án az esperesi vendégházban történik a beszerzés. Minthogy a „jelölt” tudta, kicsoda a beszerző, milyen „speciális” feladatok hárulnak rá a vallási ügyek terén, hamar rá lehetett térni a konkrét témára, dicsekszik a százados. „[...] megértettem vele, hogy szükséges ez az együttműködés, mert jelen pillanatban is igen komplex problémákat vetnek fel némely államellenes tevékenység miatt elítélt lelkészek, mint: Visky Ferenc, Karczagi Sándor, Molnár János (*a korabeli szalárdi lelkészről van szó a Molnár Jánosok közül, akit egyébként nem ítéltek el*), Szebeni István, Orth Imre és mások. Némi gondolkodást követően a jelölt kijelentette: mind állampolgári, mind egyházi tisztsége révén kötelezve van, hogy ne utasítsa vissza ezt a feladatot, csak azt kéri, részletesen magyarázzák el, mit kell tennie [...]” Hogy ne panaszkodjon tréninghiányra, rögtön el is készítenek közös erővel két információs feljegyzést. „Ellenvetés” nélkül megírja a kötelezvényt, ebben az abszurd keresztségben kapja a BADEA fedőnevet.

Ellenőrzése végett ugyanakkor továbbra is megfigyelik. A COSTICA fn. informátor Magyarországra készül, és BADEA tanácsokat ad neki, kiket kellene meglátogatni. Nagy Sándor gyulai esperest, aki a legutóbbi nagyváradi egyházmegyei gyűlésen vendégeskedett, és Pásztor Jánosné debreceni teológiai tanárt, akinek a férjét debreceni püspöknek jelölik. (Mivel 1982. 11. 26-án készül a jelentés, amikor Bartha Tibor püspök még él és virágzik, ez utóbbi információ kissé sántít.) A SZEMES fedőnevű talán a legszorgalmasabb informátor a nagyváradi esperesség környezetében, gyakran ír BADEÁról. 1973. 04. 05-én bemutatkozik: 14 éve ismeri. 1968-as nősülésétől kezdve fokozatosan kerültek közelebb egymáshoz, noha nagy a korkülönbség köztük. Egyszer viccesen azt mondta, amikor Bárdi Imrét leváltották az esperességből, hogy ha valamelyikünk esperes lesz, ne feledkezzen meg a másikról. Ő lett az, tartotta is a szavát, de „csak egy titkári posztra futotta Váradon. Igaz, jobb parókiát kapott: Diószeged. Persze ez több munkával is jár.”¹⁷⁸ Noha elég diplomáciai érzékkel rendelkezik, hogy ne okozzon gondot az állami hatóságoknak, Eszenyeit a „múlt emberének” mondja, aki nagyon akar bizonyítani, de csak azért, hogy elfogadják. SZEMES azt a feladatot kapja, hogy napi rendszerességgel kísérelje figyelemmel az esperes tevékenységét, amit titkáráként nem nehéz teljesítenie. 1977. augusztus 16-án azt helyteleníti és jelenti, hogy az esperes felesége az egyházmegye költségén járt Bukarestben, hogy intézze NSZK-beli útját. Majd 1979-ben azért jelenti fel az esperest a püspöknél, mert Eszenyei Béla állítólag szabálytalanságra, az állam becsapására buzdította volna a poklosteleki presbitereket. SZEMES fél, hogy az esperes ki akarja túrni Szabó Attilát mind a poklosteleki, mind az esperesi titkári tisztségből. Azt állítja, hogy Borson szolgáló vejét, vagy a még Nagyszebenben tanuló Vass Zoltánt akarja a helyére tenni. (Ezek szerint időközben elhelyezték Diószegről.) SZEMES arra is panaszkodik, hogy Szabó Attilát hanyagsággal vádolja az esperes, és felszólította, hogy költözzön ki a parókiára. A püspök is kijelentette, hogy a Vallásügyi Államtitkárság nem sokáig tűri az ingázó lelkészeket. Szabó Attila hajlandó bármilyen adminisztratív állást elfoglalni Nagyváradon, akár egy másik egyháznál is. Ezt jelenteni fogja Melencu Nicolae vallásügyi felügyelőnek is. A tartótiszt főnöke, Sălăjan őrnagy így kommentál: „Az ügynök érdekében fogunk fellépni Papp püspökön keresztül – anélkül, hogy közbelépniénk a rendelkezésünkre álló informátorok által.”¹⁷⁹

¹⁷⁸ A bemutatkozás alapján könnyen beazonosítható, SZEMES = Szabó Attila.

¹⁷⁹ Uo. 18–20. I. „Tov. Raț, vom acționa pt. sprijinirea sursei prin intermediul ep. Papp – fără ca noi să fim intermediarii ei prin sursele de care dispun.”

Az esperes másik „nagy barátja” a ZOLI fedőnevű ügynök. Úgy tűnik, személyes elszámolnivalója van Eszenyei Bélával. 1. Az Értarcán 1976. 02. 20-án készült jelentés Mihályi István esperesi segédlelkész szemével fest ördögi képet Eszenyei Béláról. A lelkési szolgálatot 90%-ban a segédlelkész végzi, de a szolgálati naplóba magát írja be. Amikor egy ellenőrzés során ez kiderült, sört és sült húst hozatott a segédlelkésznek, hogy megvesztegesse. A gyülekezetben nem dolgozik, de a segédet sem hagyja dolgozni, nehogy megszólják a hívek. A gondnokkal sötét, titkos valamivel üzletelnek. 2. Az érmihályfalvi lelkészválasztással kapcsolatos, 1979. 12. 27-én kelt jelentés 12 pontban sorolja fel az esperes visszas ügycit, s olyan elfogultan védi Szűcs Gyula megválasztott lelkészt az esperessel szemben, hogy kétséget sem hagy afelelől, hogy a ZOLI fedőnév mögé a megválasztott lelkész bújik.

BADEA/Eszenyei Bélában csalódnak, 1984-ben nyugdíjazzák. A volt esperes panaszkodik a hivatalban, hogy szerinte Raț Ioan szekus őrnagy szorgalmazta nyugdíjazását. A nagyváradi esperesi hivatalban dolgozó GYÖNGYI fn. informátor 1984. 02. 15-én kelt jelentéséhez írt kommentár szerint ez igaz, a végrehajtó azonban a Vallásügyi Államtitkárság: „Az esperes nyugdíjazását mi bátorítjuk és szorgalmazzuk, mivel biztos tudomásunk van róla, hogy támogat egyes betánista orientációjú lelkészeket, miközben a velünk tartott kapcsolataira nincs garancia. Viszont Damian Ioan felügyelőn keresztül intézkedtünk.”¹⁸⁰

BADEA fedőnévvel írt feljegyzések nincsenek a dossziéjában, mások iratgyűjtőiben viszont lehet velük találkozni. Veres Attila nagyváradi-velencei segédlelkészről, akit épp be akarnak szervezni, de kudarcot vallanak, 1977. 03. 24-én csupa pozitívumot ír. Mind a gyülekezet, mind a felettesei elégedettek vele. Különösen román nyelvtudását emeli ki, ami szerinte a református lelkészeknél ritka. Társadalmi érzékenységét és lojalitását az állam iránt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy alapszervezeti KISZ-titkár volt középiskolás korában.¹⁸¹

Nyugdíjasként is jelentget. A református kollégium 55 éve végzett öregdiákjainak a találkozójáról ír például semmitmondó feljegyzést (1985. 07. 14.). És róla is jelentenek továbbra is. A KISS GHEORGHE fn. informátor 1986. augusztus 27-én a kolozsvári Onac őrnagynak jelenti kétnapos nagyváradi látogatásának tapasztalatait.¹⁸² Sokat beszélgetett Eszenyei Bélával, aki nagyon ellenségesen nyilatkozott egy „igen magas rangú személyiségről”, és bírálta a mezőgazdasági vezetőket: az ő hozzá nem értésük miatt mennek rosszul a dolgok. Augusztus 23-án (*a román nemzeti ünnepe*) Zalatnai István budapesti ref. lelkész és felesége érkezett Eszenyeiékhez. Utóbbi a budapesti angol nagykövetség alkalmazottja. Zalatnainé megjegyezte, hogy ők mindig ugyanazt a szobát kapják a hotelben, ahol meg szoktak szállni, bizonyára azért, hogy lehallgathassák őket. Mire férje kijelentette, neki mindegy, ő úgyis kimondja, amit gondol. Zalatnainé feltette a kérdést, hogy miért nem tudja rendezni Románia az ellátást. Mire az informátor azt válaszolta, egyikük sem közigazdász, így a kérdésre nem adhatnak kompetens választ. A Nagyváradra átküldött kolozsvári feljegyzésre kiolvashatatlan nevű alezredes ráírta: „1986. XI. 12. Fenti dátummal BADEA informátor elkészített egy anyagot a találkozásról a feljegyzésben szereplő elemekkel.”¹⁸³ BADEA feljegyzése azonban nincs a dossziében.

¹⁸⁰ Uo. 11. l. „Pensionarea protopopului...este incurajată si susținută de noi existănd indicii certe de sprijinire din partea sa a unor preoți, cu orientare „betanistă” iar în contactul cu organele noastre nu prezintă garanții. Am acționat însă prin imputernicitul cultelor, Damian Ioan.”

¹⁸¹ ACNSAS Fond Rețea R286194. 21. l.

¹⁸² KISS fia Érmihályfalván él.

¹⁸³ Uo. 8. l. „12. XI. 1986. La data de mai sus, inf. BADEA a perfectuat un mat. inf. privind întinirea cu elementele din notă.”

BADEA (II.)/MUREȘAN DINU¹⁸⁴

(Zsibói) Molnár Jánosról az első jelentés az AVRAM fn. informátortól származik, 1981. 02. 05-én, abban a feljegyzésben, ahol azzal dicsekszik, hogy noha nem vett részt „betánista” kirándulásokon, nagyon jól tudja, mi történik ott. Molnárt úgy említi, mint fiatal lelkészt, „a nagy spiritisztát”, aki szintén tagja a Visky Ferenc-féle kirándulócsoporthoz.

FELSZEGI az egyházkerület káderekeként informál róla: 1982. 03. 23-án kelt feljegyzése szerint 1980. október 1-jén helyezik Nagyvárad-Velence egyházközségbe. Eszenyei Széles Mária a nagy támogatója – állítja. Az év februárjában nagyon szerették volna, ha Molnár részt vesz a külföldi tanulmányutak előkészítő kurzusán, Kolozsváron, de Papp László püspök kategorikusan elutasította a kérést. Eszenyei Béla esperes kiszemelte Hegyközülakra, Varga Ferenc utódjának, aki Magyarországra fog áttelepedni. Raț Ioan százados megjegyzése szerint: „Molnár János nincs nyilvántartásban. A problémádosszié keretében végzett ellenőrzés miatt lett felvéve az anyag.”¹⁸⁵

Ehhez képest pár hónappal később már fényképes megfigyelés, követés és több informátor ráállítása jelzi, valami nem tetszik az állambiztonságnak. Legalább három dolog tűnik fel: „betánista” kapcsolatok, intenzív foglalkozás az ifjúsággal és a külföldiekkel való gyakori érintkezés. 1982. július 14-én a ROȘESCU fn. informátor jelenti, hogy Sándor István kollégáját nem szállásolta el, de külföldieket bezzeg igen. „Vallásos téren nagyon aktív, vasárnap gyermekeket oktat, kedden délután a felnőtteket.” ’82 július 17-én egy keletnémet családot látott vendégül, akikkel együtt több fotót is készít róla a Securitate. ROȘESCU a velencei segédlelkészt valóságos nőcsábászoként írja le, aki öt menyasszonyjelölttel tart egyszerre kapcsolatot. Ugyanekkor számos lehallgatási jegyzőkönyv készül, amiből kitetszik, hogy a telefonkészülékbe szerelték a lehallgatót. A szomszéd szobákban zajló események alig észlelhetők. A beszélgetéseket lejegyző tiszt azt is feljegyzi zárójelben, hogy egy-egy romániai telefonszámról milyen gyanús, külföldi hívásokat eszközöltek évekre visszamenően.

1983. 04. 01-jétől a Vedresábrányhoz tartozó Apátkeresztúrra helyezik, míg felesége, a marosvásárhelyi származású Csoma Irma a szomszédos Monospetri egyházközséget kapja meg, miután onnan elhelyezik Pázmány Józsefet a szintén közeli Magyarokékre. A helységben azt megelőzően (Zsibói) Molnár János barátja, Berke Sándor szolgált, akit áthelyeztek a szilágysági Kusalyba. A kusalyi lelkészt, Mezei Tibort, aki nagyváradi, akárcsak Berke, Tamáshidára helyezték, miközben (szalontai) Molnár János tamáshidai lelkészt, aki nem volt hajlandó elfogadni fegyelmi áthelyezését Királydarócra, rokkantnyugdíjba küldték. A körkörös (itt mind nem említett) elmozdításoknak nemcsak fegyelmi célt szántak, hanem a barátok közti bizalmatlanság elhárítását is.

A lehallgatásokból a Securitate elég pontosan informálódhat (Zsibói) Molnár János, célszemélyként Badea II., politikai, vallási meggyőződéséről, emberi kapcsolatairól, sőt lelkiállapotáról is. Egy ilyen, igen tanulságos, a kor viszonyait sajátos fénytörésben ábrázoló lehall-

¹⁸⁴ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211906/1–2. és a Fond Rețea R187958/1–2. dossziékban találhatók. Mivel egy időben az egyházmegyében három Molnár János szolgált, származása alapján BADEA II. lesz a „Zsibói”. Ugyancsak származás alapján a Szalárdon szolgáló Molnár János lesz az „árpádi”, és a Tamáshidán lévő a „szalontai”.

¹⁸⁵ Uo. 3. l. „Molnár János nu este luat în evidență. Materialul s-a luat pt. verificarea sa în cadrul dos. de problem.”

gatási jegyzőkönyv épp a váratlan áthelyezést megelőző, zaklatott időben készül. Fontosabb részleteit feltétlenül közölni érdemes.

Az alaphelyzet az áthelyezés. Egy Edit nevű hölgy (aki Badea II. nagybányai sógornőjének tűnik) érdeklődik, hogyan ítélik meg a helyzetet. Célszemély felesége közli, hogy az egész gyülekezet siratja a célszemélyt. Kiderül, hogy noha Irmának is megígérték, hogy Apátkeresztúr környékén biztosítanak állást, ők a Szatmár megyei Ákosra szerettek volna kerülni. Az esperes azt tanácsolta a célszemélynek, maradjon a családja Velencén, s ő ingázzon. Badea II. azonban nem akarja tovább kiszolgálni az esperest.

„16.05-kor a célszemélyt másnap 13 órára a Securitate székhelyére invitálja Raț Ioan őrnagy. Célszemély megígéri, hogy elmegy. 16.35-kor célszemély az esperesnek telefonál s elmondja [...] Az esperes meghívta, menjen el hozzá este, és beszéljék meg a helyzetet. Célszemély el nem tudja képzelni, mit akarhat tőle a Securitate. A beszélgetés után vendég érkezik. (A nő) közli, nem hiszi, hogy az esperes nem tudott semmit az áthelyezésről [...] többen megbeszélték, hogy alkossanak delegációt, és követeljék a püspöktől, hogy célszemély maradjon. Célszemély szerint ennek semmi értelme, a döntés végleges. [...] 18 órakor megérkezik az esperes, és megpróbálja elmagyarázni Badea II.-nek, hogy mi a helyzet az új munkahelyén [...] Egy nő is jelen van a beszélgetésen, aki megkérdezi, ki jön Velencére. Az esperes szerint két frissen végzett fiú is van, akiket még nem helyeztek el, közülük valamelyik. [...] Én mint esperes sok mindent tudok, de mindent nem, Berke Sanyival is megbeszéltem különböző problémákat. Az a benyomásom, Berke Sanyi egy kissé beképzelt és makacs [...], ha egy ember mindenáron ragaszkodik az adott szavához, még nem biztos, hogy helyesen cselekedett. Mindig tudnod kell, hogyan manőverezz, hogy túlélj a nehéz percekben. A nő közli, hogy a velencei gyülekezet nagyon ragaszkodik Badea II.-hez. Az esperes válasza [...] Mihály Pistához, Berke Sanyihoz, Veress Attilához is ragaszkodtak. Ezután a nő eltávozik. Badea I. és Badea II. egyedül maradnak. Elkezdik a Badea II. másnapi meghívásával kapcsolatos beszélgetést. Az esperes azt mondja, fogalma sincs, miért hívatják célszemélyt. Célszemély szerint a tiszttal nagyon udvariasan, magyarul beszélt. Ő nem ismeri, de az úgy tett, mintha ismerné őt. Az (esperes) Rațiu Alexandru néhai tisztről beszél, aki gyakran látogatta Veress Attilát és Berke Sanyit is. Utóbbi nagyon hajthatatlan, mondhatni, egyenesen elutasító magatartást tanúsított vele szemben. Az esperes feltételezi, azért hívatják, hogy kioktassák, hogyan viselkedjen az új szolgálati helyén. Az esperes elmondja, hogy Apátkeresztúron a lakosság fele román, de perfekt beszélnek magyarul, sőt vannak, akik a református istentiszteletre járnak. Ő nagyon respektálja Berke munkáját, ami a templom és a parókia felújítását illeti [...] Berkét figyelmeztette a község bírójá, hogy hagyja békén az ifjúságot [...], mert annak kellemetlen következménye lesz rá nézve. De ő makacs, nem hallgatott az intéző szóra [...], s íme elhelyezték. Az esperes igyekszik lecsillapítani célszemélyt, hogy szolgálatában csak a szigorúan legszükségesebbekre szorítkozzon. Mindkettőjüknek az a véleményük, hogy Berkét feljelentette valaki a püspöknél. Célszemély Pázmányt említi, a monospetri lelkészt, aki szerinte fizetett besúgó volt a teológián. Később azonban megjavult, abbahagyta ezt a tevékenységet, és jó barátja lett Berkének.¹⁸⁶ [...] Esperes: Hallgass meg engem! A helyzet a következő. Akárki, legyen az püspök, lelkész, segédlelkész, aki

¹⁸⁶ Raț őrnagy ezt írta a margóra: „Foarte bine, vom adinci și întări această convingere. / Nagyon helyes, elmélyítjük és megerősítjük ezt a meggyőződést.” Több utalás is van rá, hogy a Securitate Pázmány Józsefet azzal „bünteti”, hogy besúgó hírt terjeszt. Az ok az eddigiekből nem derült ki.

egyszer kapcsolatba került az állami szervekkel, és azok beszélgettek vele, soha többé nincs számára visszaút. Én nem vonom kétségbe, hogy Pázmány meggondolta magát, és fel akart hagyni a kapcsolattartással. Ők azonban nem hagyták békén, és kényszerítették, hogy besúgja Berkét. Célszemély elmondja, hogy a katonai szolgálat idején Belényesben egy Coțău nevű alezredes be akarta őt szervezni. Aztán a teológián, IV. éven is megkereste egy tiszttal, hogy beszélgetni akar vele, de valami közbejött, mert többet nem kereste. Ez a két tiszttal volt az, akivel ő valaha is szót váltott. E. B.: János kedves, én egy eléggé kiszámított és csendes ember vagyok. Őszintén elmondom, mi az én módszerem. Semmit nem mondok, amit nem szabad. Semmit sem teszek, amit nem szabad tenni. Az irodámban semmit nem zárok be. Nekem nincs semmi rejtgetni valóm senki előtt. De ennek ellenére tudom, hogy van valaki a hivatalban, aki kontrainformációs megfigyelés alatt tart. Ezek egyike Szabó Attila.¹⁸⁷ Célszemély: Hallottam róla. E. B.: Sajnos, nagyon későn kaptam észbe. [...] Elmeséli, hogy 4-5 éve ellenőrzést tartott Visky Ferencnél Hegyközpályiban, Szabó Attilát is vitte magával. Egy héttel a kiszállás után találkozott néhai Rațiu őrnaggyal, aki részletes beszámolót kért arról, hogy kik ebédeltek együtt Viskyéknél. Ő nem tudott érdemi részletekkel szolgálni, mire a tiszttal emlékeztetett, hogy volt ott egy magyarországi család is [...] Ezután nem vitte magával többet kiszállásra, nem mintha félne, hanem egyszerűen megundorodott tőle [...] Elmeséli, milyen nehezen tudott megszabadulni Szabó Attilától. E. B.: Szeretnék néhány tanácsot adni, bármit kérdez, kérlek, válaszolj rá, mert valószínű, más forrásból úgyis tudja a választ. Beszélj vele alázatosan, csendes hangon, semmiért se emeld fel a hangod. Ez az ember jogot végzett, bíróként is dolgozott. Célszemély: Ez román, vagy magyar? E. B.: Nem lehet tudni. Amikor megkeresett, hogy veled akar beszélni, velem is tudatta, hogy hívatott, magyarul beszélt. Ez egy új módszer náluk. Akkor is értesített, amikor a tamáshidai Molnár Jánossal akart beszélni, s megmondta, hogy másfél órán belül elengedi [...] azt tanácsolja a célszemélynek, románul beszéljen a tiszttal [...] Berke (szerinte) óriási hibát követett el, amikor egy hónapot ült Magyarországon, rengeteg kapcsolatot teremtett, akik most elkezdték látogatni [...] rengeteg könyvet hozott, ami feltehetőleg szintén irritálta a hatóságokat. [...] A továbbiakban az esperes azt ajánlja a célszemélynek, hogy a világ minden kincséért se mondjon ellent a tiszttal, „igen, megértettem”, legyen a válasza, végül is nem fogják felakasztani. Ha valami probléma merült volna fel Badea II.-vel kapcsolatban, a püspök nem Apátkeresztúrra, hanem egy jó távoli helységbe küldte volna. Ez kissé megnyugtatta a célszemélyt, azt mondta, hogy ha bajuk lett volna vele, akkor korábban is hívathatták volna. [...] Az esperes elmondta, hogy járt egy apátkeresztúri küldöttség a püspöknél, és Berke apósa fenyegetéseket fogalmazott meg az oda helyezendő lelkész iránt. Ez, úgy tűnik, megijesztette a célszemélyt [...], ha kérdezi a tiszttal, hogy ismeri-e Berkét, mondja azt, nem nagyon ismeri. [...] Ha valakiről vagy valamiről a véleményét kérdezik, s utána felszólítják, hogy írja is le, gondolkodás és fenntartás nélkül teljesítse a kérést. Sok fiatal lelkész örvendett volna, ha olyan parókiát kap, mint Badea II., még Mezei Tibor is. [...] Az esperes nyugtatja a (továbbra is) nyugtalan célszemélyt. Mióta ő esperes, egyetlen lelkésznek sem esett bántódása. Még Viskynek sem, pedig róla sok mindent megtudtak. Az egyetlen hátrátétel Visky esetében, hogy most, 62

¹⁸⁷ Az őrnagy margószéli jegyzete: „Nu este sursă. Pe timpuri a fost. S-a încetat leg. Nu din cauza desconfir. / Nem informátor. Valamikor az volt, de megszűnt a kapcsolat, nem dekonspiráció miatt.” Hogy miért szűnt meg, és ennek ellenére miért nevezi ő maga is informátornak, például a paptamási lelkészválasztással kapcsolatos kommentárjában, és miért szerepelnek továbbra is SZEMES jelentései a különböző dossziékban, további kutatást igényel.

évesen nyugdíjazni fogják, pedig szeretett volna tovább szolgálni. [...] Az elhunyt Rațiu őrnagy sokkal durvább volt, mint most Raț [...] Ez egy igazi úriember. Tudd meg, ma már nem hurcolják a lelkészeket és általában az embereket a bíróságokra. Jelenleg a megelőzésre helyezik a hangsúlyt [...] Szegény Berkét is azért helyezték el, hogy figyelmeztessék [...] mindenféle emberrel kapcsolatban áll, leveleket kap, és válaszol is rájuk, és a postán minden levelet ellenőriznek, lehet, meg is látogatták a nyáron, ki tudja? Célszemély: Nem tudom én sem, holnap már okosabb leszek. [...] Lehet, csak le akarnak higgasztani, hogy bizonyos határokat ne lépje túl. Számunkra jobb, ha kevesebbet teszünk, mint a megengedett. Valószínű, ott nagyon felrázódtak a lelkek [...] 20–30 évig csak stagnálás volt ott [...] Én egyébként megkérdeztem a tisztelet, hogy van-e veled valami probléma, és azt mondta, abszolút semmi.” A jegyzőkönyv végére a lehallgató tisztelet, aki csak monogramjával szerepel (M. Fr.), azt a megjegyzést fűzi, hogy március 16-án (*nyilván a kihallgatás előtt*) Raț őrnagy meghallgatta az egész felvételt, és az ő parancsára került lejegyzésre.¹⁸⁸

A kihallgató tisztelet tehát, amikor megjelent előtte a célszemély, óriási helyzeti előnnyel rendelkezett. Hogy mi történt a másnapi kihallgatáson, arról a rendelkezésre álló dokumentumok hallgatnak, későbbi iratok sem utalnak rá. Mindenesetre az a tény, hogy 1983. 06. 18-án információs nyomozati dossziét nyitnak számára, azt sejteti, (*zsidói*) Molnár János nem adta be a derekát ezúttal sem az esperes által feltételezett és annak elfogadására buzdító szervezési kísérletnek. A INYD nyitásának indoka: „részvétel bizonyos betánista jellegű összejöveteleken, nacionalista-irredenta kapcsolatok ápolása külföldiekkel”.

1984 tavaszán megürit a Bihar megyei Paptamási, ahova még ketten pályáznak Molnár-ról: Almássy Tibor és Kovács Imre. Eszenyei Béla korábbi segédlelkészét támogatja, és beosztottjain keresztül próbál korteskedni mellette. Az eset példa lehet arra, hogyan szól bele a Securitate még a lelkészválasztásokba is.

A technikai eszközök kulcsszerepet játszanak. Lehallgatják az Olga nevű egyházközségi alkalmazottat Várad-Velencén, aki Paptamásiban élő unokatestvérével telefonálgat, és Eszenyei Béla esperest is. Az 1984. március 10-én lezajlott beszélgetésben Eszenyei közli Olgával, hogy (*zsidói*) Molnár János bemutatkozó szolgálatát 25-ére tették, de előtte szeretne beszélni vele. Olga megígéri, hogy üzen neki. Olga és unokatestvére, Teri arról csevegnek, hogy a volt esperes véleménye szerint csendben, titokban kell dolgozni, nehogy feltűnjön valakinek. A hosszú beszélgetést Raț Ioan százados a következőképpen kommentálja: „Az új lelkészválasztásról van szó Paptamásiban, Cserepes nyugdíjazását követően. A SZEMES informátorral 1984. 03. 15-én készült feljegyzés szerint Eszenyei Béla esperes Molnár János apátkeresztúri lelkészt támogatja, aki Nagyvárad-Velencén káplánja volt. Ezt 1983. 04. 01-jétől intézkedéseink következtében elhelyezték, mivel a betánista, külföldiekkel illegális kapcsolatokat tartó Visky Ferenc környezetébe került. Másik jelölt Almássy Tibor, a püspök támogatottja (Fărcaș százados tartásában lévő informátor). A micskei lelkész, Kovács Imre is pályázik a helyre, aki megkért minket, hogy támogassuk; de mivel fennáll a dekonspiráció veszélye, mellőzzük a közvetlen támogatást.”¹⁸⁹ Hogy milyen lehetett a közvetett támogatás,

¹⁸⁸ Uo. 25–31. l.

¹⁸⁹ Uo. 21. l. „Este vorba de noi alegeri de preot în Tămășeu, după pensionarea lui Cserepes. Din nota din 15. 03. 1984 cu informatorul „Szemes”, acesta spune că protopopul Eszenyei l-a propus și-l sprijină pe preotul Molnár J. din Cristur, care i-a fost capelan la Oradea-Velence. Acesta a fost mutat cu 1. 04. 83. în urma măsurilor noastre, fiind în anturajul lui Visky Fr., betanist și cu relații cu cet. str. înafara cadrului legal. – Alt candidat este preotul Almássy T. susținut de episcop (este sursă la Cpt Fărcaș). – Mai dorește să ocupe postul, preotul Kovács E. din

arról nem szól a szekusfáma, de tény, Paptamásiba Kovács Imre került. Arra sem derült fény, miért nem a püspök támogatását élvező és Kovácshoz hasonlóan szintén informátor Almássy mögé állt a Securitate?

Az apátkeresztúri időszakról szóló információk arról tájékoztatnak, hogy BADEA II. jól érzi magát a faluban, családja ellátására tehenet tart, lovat és kordét vásárolt, hogy a három gyülekezetet könnyebben lehessen pásztorolni. Emellett intenzíven tanul, publikál. A Securitatét mindenekelőtt két lánygyermekének keresztelője érdekli, amit 1984. augusztusában tartottak, amelyen nemcsak a rokonság, hanem barátok (akiket legalábbis annak hisz), a nagyvárad-i gyülekezetből 15–20 vendég, sőt magyarországiak is részt vettek. A barátok közt a két Balog Béla, a szemlaki és apja, a nagyvárad-i „betánista”, akinél nem sokkal korábban tartottak házkutatást, a külföldiek közt Jeszenszky Géza, a későbbi külügyminiszter és felesége, Edit. Míg Balog hangosan bemutatkozik, a Securitate kérdéseire válaszolva a résztvevők nem tudják megmondani Jeszenszkyről, hogy kicsoda. Ahogy ROȘESCU ügynök sem 1984. 10. 30-án kelt jelentésében. Azt viszont tudja, hogy a „betánistákra jellemző módon csak szirupot szolgáltak fel nyíltan, de titokban bort is lehetett inni”. A betánisták azzal is megkülönböztetik magukat, hogy a „Kegyelemből élek” köszöntést használják. Ezt a köszöntést hallotta Berke Sándor kusalyi, Sipos András erkei, Józsa Ferenc nagylaki lelkésztől. Maksay Árpádtól, aki a Brassó megyei Nagymohán lelkész, értesült a Balogéknál tartott házkutatásról. Maksay pedig Tarr Istvántól tudja, akit nemrég, miután feleségül vette a püspökné unokáját, Borsra helyeztek.

CHIȘ GÉZA 1985. 01. 15-én kelt jelentésében új motívum merül fel. (*Zsidói*) Molnár az utóbbi időben nagyon visszafogott és óvatos, a gyűléseken szinte sosem szólal fel, vele szemben is tartózkodó. Pázmány Józsefet is mellőzi, de azért tartja vele a kapcsolatot. Újában Molnár Kolozsvárra készül, tanársegédnek a Protestáns Teológiai Intézetbe. Geréb Zsolt megüresedett helyére pályázik. Eszenyei Széles Mária bátorítja, aki az egyetemi évek alatt is favorizálta, amikor még betánista lelkészekkel tartott szoros kapcsolatot. Szeretne szabadulni Papp László fennhatósága alól, mert noha sikerült a doktori képzésre a felvételi, nem engedi doktori tanulmányait folytatni, és a kerületből sem akarja elengedni. CHIȘ azt is jelenti, hogy a keresztelőn részt vevő magyarországi férfi nevét nem sikerült megtudnia.

Raț őrnagy megjegyzése: „Molnár J. és Pázmány J. lelkészeket figyelemmel kísérjük külföldi kapcsolataik és betánista érdeklődésük miatt. Rátértek tevékenységük dokumentálására, és megelőző intézkedéseket fogok javasolni. Melléjük irányítva AVRAM és SZEMES inf(ormátorokat) is.”¹⁹⁰

A nagy „dokumentálás” 1985. február 5-én történik. A (*zsidói*) Molnárral íratott deklarációk terjedelme arra utal, hosszadalmas kivizsgálásnak vetették alá, sikerült önellentmondásba keverni, ennek folyamán megismételtetni, kiegészítettetni korábbi nyilatkozatait. Szembesítették évekkorábbi, lehallgatott beszélgetéseinek tartalmával. Valószínű, ez volt az a váratlan fordulat a kivizsgáláson, ami „megtörte”. Bevallotta, hogy meglátogatta Takaró Károly gyáli lelkész, de nem nála, hanem saját kocsijukban aludtak. Az egyházi helyzetet a valóságnak megfelelően adta elő nekik, vagyis hogy Magyarországgal összehasonlítva Romániában több

Mișca, care ne-a rugat să-l sprijinim; dar fiind pericol de desconspir, evităm intervențiile directe.”

¹⁹⁰ Uo. 21. l. „Preoții Molnár J. și Pázmány J. sînt în atenția noastră, pt. legături cu cetățeni străini, avînd preocupări »betaniste«. – Voi trece la documentarea activității lor, după care voi propune măsuri preventive. – Sînt dirijați și inf. Avram și Szemes.” Mintha elfelejtette volna, hogy egy évvel korábban Szabó Attiláról azt állította, csak volt informátor.

szabadsággal rendelkeznek az egyházak. Politikai fejtegetésekbe nem bocsátkozott. Viszont elismeri, hogy 1982. július 3–4-én, amikor Takaró először volt nála Nagyváradon, és Kokos Anikó és Lippai József is a vendége volt, szociálpolitikai eszmefuttatásokat engedett meg magának, értve ez alatt, hogy bírálta Románia eladósodását, és szóba került, hogy az „MNK-ban a zsidó lakosság minden területen vezető pozícióban van”. Igaz az is, hogy Takaró azt mondta: Magyarországon két politikai irányzat van, a Rákosit követők és a Kádár-féle liberális. Bevallja még a budapesti Balogh Jutka, az NDK-beli Karl Heinz Möchleberg, Jeszenszky Géza és felesége, Edit, Horváth Zoltán debreceni nyugdíjas lelkész látogatását. Jeszenszky-éket, akárcsak Takarót, szülei barátja, Szabó Zsigmond nyugdíjas agronómus révén ismeri. Miután a Securitate figyelmeztette, minden külföldről írt protokolljelentést.

Arra a jelzésre válaszul, hogy a lakásán vallásórákat tart, azt válaszolja, igen, szombaton és szerdán. Ez tudomása szerint megengedett, a kifogásolt vetítések pedig népmesék. Prédikációit maga készíti, nem használja a magyarországi Gyökössy Endre anyagait.¹⁹¹ Kijelenti továbbá, hogy sem ő, sem felesége, Csoma Irma sem Viskyvel, sem Széplakival nem tart kapcsolatot. Amúgy Visky a „Sátán gyermekének tekint”, amiért Csoma Irmát vette feleségül, s nem egy általa javasoltat. Kijelenti, hogy sem Berke Sándorral, sem Pázmány Józseffel nem tartanak közelebbi kapcsolatot, nincsenek betánista meggyőződéseik, ilyen jellegű tevékenységet nem folytatnak. Tökés Istvánnal sincs semmilyen kapcsolatban, mióta nem főszerkesztője a Református Szemlének.

Önkritikát gyakorol, amiért bizonyos helyzetekben „egészségtelen” kijelentéseket tett, megfogadja, hogy a törvényes előírásokat a külföldiekre nézve betartja, nem lesznek el-lenséges megnyilvánulásai. Megfogadja, hogy az egyházi és állami szervek tudomására hoz minden olyan aspektust, ami ellene van a román államnak vagy az ország törvényeinek.

Az itt idézett nyilatkozaton túl hasonló nyilatkozatokat vettek ki a nyugdíjas Gyökössy Lehel-től és a nagyváradi Balog Bélától is, derül ki az 1985. február 19-én kelt „figyelmeztetési javaslatból”. Ebben azt is közli a sokszor említett őrnagy, hogy (zsidó) Molnár Nagyváradról való elhelyezése része volt egy „kombinatív játéknak”, amellyel a „Visky körül kialakult fiatal lelkészcsoporthoz szétválasztását célozták meg”, s amelyben részt vett a püspökség és a Vallásügyi Államtitkárság.

Február 28-án megtörténik a figyelmeztetés a nagyváradi Securitate székhelyén. A szer-tartás lefolyásáról szóló jelentés szerint a célszemély pozitívan viszonyult a kérdéshez, megfogadta, hogy nem tesz olyasmit a jövőben, amiért figyelmeztették. Megkérte a szerveket, segítsenek abban, hogy Papp László engedélyezze, hadd pályázhasson a kolozsvári teológiai intézetbe a tanársegédi állásra.

1985. június 4-én azt írja a fent említett jelentés alá Raț őrnagy, hogy az ügyosztály vezetése megtárgyalta az esetet, és úgy döntött, ellenőrizték a feleséget is a figyelmeztetés után, majd három hónapon belül szüntessék be a nyomozást.

Az ellenőrzések azt mutatják, (zsidó) Molnár János nem rejtette véka alá a Securitate zaklatását, de nem is fújta fel. GYÖNGYI július 18-án azt jelenti, hogy „megcsendesedett”. A gyűlés szünetében csak Csűry István szalárdi lelkésszel látta beszélgetni. Pázmánytól és Ábrám Klárától tudja, hogy a Viskyvel és a külföldiekkel tartott kapcsolata miatt vegzálták, de azt mondta, emberségebben bántak vele, mint a püspök, aki nem akarja elengedni

¹⁹¹ Vö. AVRAM vonatkozó jelentésével.

Kolozsvárra. A tiszt a MOLNÁR fn. informátorral is ellenőriztetni akarja, valamint a falusi hálózattal.

Augusztus 8-án BADEA I. informátor nyilatkozik (zsidó) Molnárról. Meglátogatta őt, miután tavasszal beidézték a Securitatéra. Azt mondta, nem erőszakoskodtak vele, s bár a tiszt igyekezett őt nacionalizmussal vádolni, ő úgy érzi, sikerült meggyőznie, hogy sem ilyen, sem betánista nézeteket nem vall. Elégedett volt, hogy a tiszt megértette őt, és megígérte, segít, hogy áthelyezzék a teológiára. És íme, július végén örömmel újságolta, hogy a püspök hozzájárult a távozásához, amiről korábban hallani sem akart. BADEA I. úgy véli, Molnár megérdemli, hogy bekerüljön a teológiára, mert sokkal többet tud, mint az, aki jelenleg tölti be azt a posztot (akinek a nevére nem emlékszik, jegyzi meg a tiszt).

Végül szeptember 10-én MOLNÁR informátor is elmondja a magáét (zsidó) Molnár Jánosról. A többiek véleményéhez annyit ad hozzá, hogy Péntek Árpád rektor tett neki ígéretet arra, hogy lesz ott egy tanársegédi állás. Úgy tűnik, elégedett, nincsenek negatív megnyilatkozásai, időnként csomagokat kap külföldről felesége ismerősei révén.

1985. 11. 12-én elkészül a nyomozás megszüntetését célzó referátum, ellenőrizték, hogy a figyelmeztetés után felhagyott azokkal a tevékenységekkel, amelyekkel korábban vádolták. Távozik a megyéből a kolozsvári teológiára.

Azonban úgy tűnik, valamikor, talán a történet hatására, BADEA II. úgy dönt, „kezébe veszi a sorsát”, még mielőtt lezárná a nyomozati dossziét. Ungvári Iosif alezredes 1985. október 2-án kelt jelentésében többek közt a következőket rögzíti: „1985. X. 01-jén az egység székhelyén tárgyaltam a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet volt diákjával, Molnár Jánossal, annak kérésére. [...] Minthogy szeretné folytatni a Protestáns Teológiai Intézet keretében a doktori tanulmányait, segítséget kér, hogy amennyiben a teológia főtitkári tiszte megürül, kaphassa meg azt az állást.” Ungvári megmagyarázta, hogy a Securitaténak nincs befolyása a jelzett kérés teljesítésére, de „mivel ő személyesen jó kapcsolatokat ápol a VÁ területi felügyelőjével, keresni fogja az alkalmat, hogy találkozzon vele és figyelmébe ajánlja” Molnárt. A beszélgetés az egyházi élet különböző aspektusaira is kiterjedt, amiből Ungvári következtetéseket is levont, már tervezve Molnár informátori jövőjét: „[...] érzékeny, intelligens természet, könnyen teremt kapcsolatot azokkal, akikkel érintkezésbe kerül, néha talán túl érzékeny és túl közlékeny. Azon kívül, hogy szemüveget visel, fizikai defektusai nincsenek. Jó megjelenésű, igényesen öltözik.” Kérdés, hogyan tudta felvenni a kapcsolatot (zsidó) Molnár János egy ismeretlen állambiztonsági tiszttel?

Valószínű, hogy az alezredest nem érte teljesen váratlanul Molnár jelentkezése. Egy évvel korábban KISS ISTVÁN tanár-informátortól kérték, hogy készítsen felmérést, kik azok, akik az egyház figyelmének homlokterébe kerültek, ami a teológiai professzorok kiválasztását illeti. Ezeket mutassa be a Securitaténak, és „mondjon véleményt a válogatás módjáról, amivel betölteni kívánják a megüresedett posztokat”. Természetesen a kérés nem költői, „a jelöltek ellenőrizve lesznek, tanulmányozni fogjuk őket, és odahatunk, hogy együttműködjenek szerveinkkel”.

Megjegyzendő, hogy KISS az ARTA találkahelyen 1984. 04. 28-án átadott tanulmányának bevezetőjében és zárómondataiban úgy adja elő a témát, mintha az ő kezdeményezése lenne az utánpótlással foglalkozni: „Az informátor úgy ítéli meg, az ő kötelessége, hogy felhívja az Önök figyelmét a Protestáns Teológiai Intézet jövőjére, amely a lehetőségek széles körű elemzését és a folyamatok jól átgondolt előkészítését igényli, hogy a rögtönzések elkerülhetők legyenek.” A számításba vehető személyek listáját dr. Dávid László segesvári

lelkész vezeti, aki fia a volt rektornak, Dávid Gyulának és öccse a Kriterion Kiadó szerkesztőjének, ifj. Dávid Gyulának. Ő a protestáns egyháztörténeti tanszékre lenne alkalmas. Noha nem zárja ki, hogy mások ne lennének alkalmasak, a következőket tekinti a jövő embereinek: Pásztori Kupán István Gergely olasztelki lelkész, akiről Esser professzor azt mondta volna, a legtehetségesebb azok közül, akik az NSZK-ban tanultak; Bakk Áron szentegyházai, Svájcban tanult lelkész; Molnár János apátkeresztúri és Adorjáni Zoltán szászfeldvéri lelkészek, utóbbiak még nem voltak külföldön.

(Zsibói) Molnár 1986 májusától adjunktus, s mint ilyen, pályázik a főtitkári állásra, amely a kolozsvári egyházkerületben megindult átszervezések nyomán megürül. A Securitate be-szervezési javaslatában (1986. 06. 23.) azért tartaná alkalmasnak erre a posztra, mert több nyelven beszél, és nekik nagyon fontos, hogy a külföldiek ellenőrzését megbízható ember végezze. A teológiát ugyanis sok külföldi felkeresi. E javaslatnak talán legérdekesebb jellemzője, hogy utalást sem tesz a jelölt „rovott múltjára”, sőt épp az ellenkezőjét állítja róla: „Nincs hajlandósága rá, és nem tartozik az egyházon belüli szektás csoportokhoz és irányzatokhoz, mentalitása korrekt, nem fanatikus, államunk iránt lojalitást tanúsít [...], eddigi tevékenysége során az államunk iránt korrekt magatartást bizonyított, ellenséges nacionalista-irredenta megnyilatkozásokról jelzés nem érkezett.” Noha rutinból szoktak kérni véleményezést attól a megítélőtől, ahonnan érkezik a jelölt, ezúttal ez nem történik meg. (Ez a már más esetekben is észrevételezett megyeközi feszültség számlájára írható?) Az igen szűkszavú referátum a beszerzés lefolyásáról igazolni látszik a benne leírt állítást, ahogy a „magyar nacionalisták” problematika ellenőrzésére beszervezték (Zsibói) Molnár Jánost: „A jelölt igazolta az előzetes kontaktusok alkalmával mutatott lojális magatartást, ami az írásbeli kötelezvény adásában tárgyasult [...]” Kötelezvénye hiányos, nem tartalmazza fedőnév használatát és írásos jelentések adásának kötelezettségét, erre nézve egy talányos fogalmazás születik: „A kapcsolattartás módjára nézve tartani fogom magam a kapott utasításokhoz.” Feltehetően ez a fogalmazás tudatos, az előkészítő javaslatban is a fokozatosság elvét szögezi le Ungvári, ami az informátori tudományba való bevezetést illeti. Arra való tekintettel, hogy az érdekelt tanárok az intézet működését amúgy is felügyelik, és Molnár még tapasztalatlan mind az intézeti életben, mind az informátorságban, „az egyes külföldi személyek látogatásának problémájára fogunk szorítkozni”.

Úgy tűnik, felesége állásgondja is megoldódik. Szintén KISS ISTVÁN közli a Securitate-val 1986. november 18-án, hogy Schindler Erzsébet nyugdíjazásával megürült a könyvtárosi állás. Erre az ákosfalvi lelkész, Nagy László, Nagy Gyula püspök fia pályázott, de valami történt közben. „Elmúlt héten Nagy püspök közölte az Intézettel, hogy a fia nem pályázik a könyvtárosi állásra, az szabad, és vajon nem lenne-e alkalmas Molnár János feleségének, aki Margitta mellett lelkész, de az Intézetben lakik. Mivel nem voltam informált, és nem lévén kapcsolat, elhalasztottam a dialógust jövő hétre. Szombaton, november 15-én Gálffy Zoltán professzortól megtudtam, amit ő a püspök feleségétől hallott, hogy Tavaszy Ilona érdeklődött az állás felől, de ő azt mondta neki, hogy a marosvásárhelyi lelkész, Juhász András akarja azt az állást elfoglalni. Persze ez jól jönne neki itt, a kerület központjában jobban tudná szövegetni a hálóját. Testvérén és barátain keresztül a tanári kart befolyása alá tudná vonni, de főleg a diákságot befolyásolhatná az általa képviselt irányba [...]”

Minderre azonban nem kerül sor, Molnárné Csoma Irma lesz a könyvtáros.

A teológiai titkár fedőneve az első nyugati útját megelőző, 1987. 07. 27. -én kelt „Helyzetelemzés” révén derül ki. „MUREȘAN DINU 32 éves, magyar nemzetiségű román ál-

lampolgár, politikailag nem elkötelezett, büntetlen előéletű, jelenleg a Protestáns Teológiai Intézet főtitkára, házas, három gyerek apja, Kolozsváron, a Victoria tér 13. sz. alatt lakik.” Informátori ténykedésének példázására Ungvári elég homályosan fogalmaz, konkrétumok nélkül: „Az információgyűjtés terén az ügynök komolyságot és tárgyilagosságot tanúsított [...]” információs teljesítménye növekvőben van, mind használhatóbb operatív értékkel bíró anyagot szolgáltat [...]” Tisztségénél fogva külföldiekkel létesített kapcsolataiban nyugodt és tisztánlátó. A püspökség a VÁ-val egyetértésben javasolta kiküldését az 1987. szeptember 21–25. közt tervezett Európai Teológusok VI. Bécsi Kongresszusára. Tesztelték, ellenőrizték, megfelelt, úgy vélik, nem fog kárt okozni a román államnak. Javasolják a kérés jóváhagyását. A jelzett tesztelés úgy zajlott, hogy három debreceni diákot „véletlenül” hozzá irányítottak, s az irányító jelenlétében válaszolt stupid kérdéseikre.

KISS-től is véleményt kérnek, aki nagyon pozitív képet fest addigi titkári és tanári munkájáról: három területen ténykedik, amelyből kettő egész embert kíván. Ennek ellenére mindegyik területen (tanár, titkár, doktorandusz) maximális teljesítményt nyújt. De ami a leglényegesebb történeti szempontból, hogy leírja azt a bonyolult adminisztratív közeget, amelyben létrejött a foglalkoztatás. Hivatalosan a Farkas utcai egyházközség segédlelkésze, akit kirendeltek a titkári funkció végzésére a teológiai intézetbe, ahol egyben a bibliai nyelvek tanszékének adjunktusa.

A jelzett kongresszusról írnak egy közös jelentést Juhász Tamással, és ír egy külön beszámolót is, amelyben többek közt szól arról, hogy Bécsben emigráns magyar lapokat látott. Felháborodva olvasott az egyik amerikai lapban egy cikket a 49. ortodoxokkal tartott teológiai konferenciáról, amelyről nagyon pontatlanul és rosszindulatúan írtak. A konferencia után három napot Budapesten töltött, ahol régi barátokkal találkozott, akikkel kizárólag családi kérdésekről tárgyaltak. Az ott épp zajló egyházi eseményeken, minthogy nem volt meghívója, nem vett részt.

A külföldi konferenciák előtt más esetben is próbára tették. Ilyen volt 1988-ban egy NSZK-ban összehívott konferencia előtti „tesztelés”. 1988. március 10-én IULIU informátor olyan könyvek megtekintését és másolását kérte tőle, amelyek a könyvtár „speciális állományához” tartoznak. DINU kategorikusan elutasította a kérést.

Természetesen az ígértetését is figyelik. Egy LÁSZLÓ fedőnevű ügynök (valószínűleg diák, udvarol Ferencz Csilla ifjú hölgynek, aki már végzett, de nem foglalta el a számára kijelölt helyet, hanem Kolozsváron maradt és pesztrálja Molnárék gyerekeit) elég meredek kijelentéseket tulajdonít neki. 1988. február 28-án a teológiai istentiszteleten azt mondta volna: „[...] az egyháznak valaha nagy hatalma volt, míg napjainkban bekerítették, és jogaitól fokozatosan megfosztották. Most is akadályozzák a hatóságok, de Istennek hála, most is kap segítséget, gyógyszert, könyveket, amelyek bizonyos emberek által oda jutnak, ahol szükség van rájuk.” A KOZMA PAUL fn. informátor, valószínűleg épp az előző jelzés ellenőrzésére, egy 1988. április 10-i prédikációról ír szak szerző, tárgyilagosságot elemzést. Ugyancsak tőle kérnek DINU tanári munkájáról is véleményt, amiről 1989. február 24-én szintén elismerően és pozitívan nyilatkozik.

MUREȘAN DINU munkamappájában nincsenek jelentések személyekről. A titkári tisztségéből fakadó statisztikák, beíratkozottak személyi adatai, teológiai rendezvények programja szerepel. Minthogy az említetten kívül más „informátori ténykedését elemző” értékelés nincs a dossziéjában, feltehetően működési területének tervezett kiszélesítésére a beállt politikai változások miatt már nem kerülhetett sor.

1989. március 28-án nyitnak információs nyomozati dossziét Balog Barna biharvaidai lelkésznek, a konkrét ok megnevezése nélkül. A fedőnév kiválasztásával sem bajlódna, megteszi a keresetszövegben kapott neve is. A róla szóló információk kronológiai áttekintése azt sejteti, hogy egy Svájcba szóló meghívás válhatott túl gyanússá. Marti Peter két levelét elfogták, aki az 1989. május 13–20. között tervezett Gyülekezés az igazságosságért, békéért és a teremtés védelméért elnevezésű rendezvényre hívta meg Balog Barnát.

Korábban is megfigyelés alatt tartották, mint betánistát. Nyilván a családból hozott kegyességi tradíció szűr szemet már a teológiai tanulmányok alatt is. Egyik beszerzett teológustársa, UNGURESAN „vallási és nemzeti fanatikusként” jellemzi. Ezzel szemben ECATERINA¹⁹³ úgy véli, hogy a hazafiasnevelés-órákon „nyíltan beszélt arról, hogy a lelkésznek együtt kell dolgoznia az állami szervekkel”.

Az előbbi vélemény vált általánossá vele kapcsolatban. 1984–1988 között nagybányai segédlelkészként is ellentmondásos jelentések érkeznek róla, ami nemcsak a személyének szól, hanem a lelkészek egymás közötti szurkálódásainak a lenyomata is. FÖLDVÁRI GÉZA ügynöknek azt nyilatkozza, hogy komolyan veszi azt a fogadalmát, amelyet az ún. PIETISTII-ügy miatt minden végzős teológusnak alá kellett írnia. Miközben László Vilmos, akinek nem kell ügynöki fedőnév, hogy államellenes magatartással vádolja lelkésztársait, Barnát megvádolja románellenességgel. Az ifjúságot is megrontja, akiknek nemcsak vallásos foglalkozásokat tart, hanem nacionalista-irredenta eszmékkel fertőzi meg őket. És ami mindennek a teteje, más ifjú lelkészekkel egyetemben megpróbálja kideríteni, kik a besúgók a lelkészek között. László szerint erről tudomása van Nógrádi Béla esperesnek is. FÖLDVÁRI GÉZA, alias Nógrádi Béla elismeri, hogy Balog foglalkozik a gyermekekkel, de az szervezett keretek között történik, a templomban.

TIBI¹⁹⁴ informátor szintén az ifjúsággal való túlzó foglalkozást rója fel neki, szerinte iskolaidőben is keresik őt a hivatalban, sőt otthon is látogatják. Neki azt mondta Barna, hogy azért költözött el a parókiairól, hogy megszabaduljon az esperes felügyelete alól. TIBI azt is tudni véli, hogy a célszemélynek szándékában áll végleg elhagyni az országot, mégpedig házasság révén. Így nem csoda, hogy Balog Barna sorozatos útlevelekéréseit elutasítja a megyei felügyelőség.

Vékony Mihálynak sem kell fedőnév, hogy „ideológiai szempontból nagyon veszélyesnek” tartsa Barnát. „Nyíltan betánista”, és rendszeresen hallgatja a Szabad Európa Rádiót. Magnóra vesz onnan énekeket, amiket aztán betanít a gyülekezetnek. Még azt is megengedi magának, hogy Nógrádit „fasiszta stílusban köszöntse”. Azt nyilatkozta Vékony Mihály jelentésében, hogy ha elmegy Romániából, „mindent elmond a szocialista rendről”.

1989 folyamán Bihar megyébe helyezik, ahol a parókiaán tart istentiszteleteket, de csak bizonyos személyek vesznek rajta részt, állítólag. Június 16-án találkozik Nagybanján James Spalding amerikai állampolgárral, aki az Iowa Cityben lévő teológiai fakultás tanára. A találkozó a GASPARI fn. informátor szerint nem volt véletlen, azt a nagybányai esperes közvetítette (vagyis maga az ügynök, ezúttal másik fedőnevén), akit az amerikai tanár kért fel erre.

¹⁹² A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I210983/1–2. dossziékban találhatók.

¹⁹³ Lásd a MÁRTA/CLUJANA ügynél.

¹⁹⁴ Lásd még a VASILE-ügynél.

(Balog Barna 1986-ban ismerkedett meg Spaldinggal, amikor az Romániában járt.) A tanár és felesége Biharvaidára és Nagyváradra is elmentek Baloggal. Nagyváradon fel akarták keresni a püspököt, de az nem tartózkodott otthon, így Spaldingék Barna szüleivel találkoztak. Az amerikaiakat a határon szigorúan ellenőrizték, és találtak náluk egy határidőnaplót, amibe sok romániai cím volt bejegyezve. 1989. július végén hollandok is meglátogatták a célszemélyt, Barna évfolyamtársai. PETRICA informátornak azt mondta, egyáltalán nem öröme neki a külföldiek látogatása, mert rendszeresen kell róluk jelentést írnia a püspöknek. Biharvaidán, Balog Barna új gyülekezetében is végeztek ellenőrzéseket a politikai rendőrség emberei, s azt állapították meg, már nem rendez összejöveteleket a parókiaán.

Levéllenőrzéssel tudomást szerez a Securitate arról, hogy az amerikai tanár meghívót és beiratkozási nyomtatványt küldött Barnának az egyetemre, Iowa Citybe. Ugyanezt Papp László püspök is megkapta. Nyilván nem akarják elengedni, mert megelőző intézkedéseket fogalmaznak meg annak érdekében, hogy Balog Barna ügyét a „külföldi románellenes propaganda” ne tudja „üldözésnek” kikiáltani. Mindenekelőtt „kompromittálni, megfélemlíteni és elszigetelni” törekszenek a külföldi ügynököktől és a hazai „magyar nacionalista elemektől”. Vaidai megfigyelését PETRICA, RENATA és ANTON IOAN informátorok fogják biztosítani, szülei telefonját lehallgatják, leveleit ellenőrzik. Kompromittálása céljából levelet fognak szerkeszteni a nagyváradai esperesi hivatalnak, amelyben feljelentik, hogy a parókiaát szerelmi légyottokra használja, és gyülekezeti munkáját elhanyagolja gyakori váradai útjai miatt. A Căprariu alezredes tartásában lévő SANDU és ANTAL informátorokon keresztül rendszeresen be fogják hívatni az esperességre és a püspökségre, hogy figyelmeztessék, tartózkodjon az egyházhoz nem illő tevékenységtől. Ugyancsak periodikusan gyülekezeti ellenőrzéseket is tartanak nála. Az intézkedések végrehajtásának határideje 1989. szeptember és október 30. Noha, ahogy a VASILE-dossziéból is kitetszik, Balog Barnabásnak sok kellemetlensége volt még a forradalomig, az intézkedési terv végrehajtásának nincs nyoma a dossziében. Űgye abba a kategóriába tartozik, amikor a lelkész legnagyobb bűne, hogy végzi azt a munkát, amit hivatásánál fogva végeznie kell.

Az 1984-es „Elemző feljegyzés” szerint folyó év május 21-én nyitottak számára INYD-t, „nacionalista-irredenta megnyilatkozások és külföldi személyekkel tartott nem hivatalos kapcsolatok miatt, akik a Securitate érdeklődési körébe kerültek”. „Az egyetemi évek alatt BEBE a hálózat része volt, de kizárták az együttműködés megtagadása miatt.”¹⁹⁶

Balog Béla teológiai tanulmányai alatt, az 1980/1981-es tanévben a nagyszebeni szász evangélikus teológián tanult, ahol német nyelvtudását tökéletesítette. Így kerülhetett az Arad megyei Szemlakra, ahol a református gyülekezet egy része magyar, más része német. Is-tentiszteleteket mindkét nyelven tartottak, és a már évek óta tartó kivándorlás miatt igen megcsappant lélekszámú német közösséget gyakran látogatták a már emigráltak. A nagy ünnepeken buszokkal érkeztek „haza” az NSZK-ból és Ausztriából a Szemlakról elszármazottak, akik számára a lelkész istentiszteletet is tartott. Az intenzív külföldi kapcsolatok készítették a Securitatét arra, hogy ellenőrizték Balogot. Nagyváradon lévén onnan kértek véleményről. A nagyváradon Securitate 1984. 05. 28-án írja meg kétoldalas véleményét. Ebben mindenekelőtt a betánista származást, a kilenc év börtönre ítélt, 1964-ben szabadult apát, a hasonló szellemben nevelt családot emelik ki. Külföldi kapcsolatainak jó részét az egyetemi évek alatt alakította ki, ahol „Eszenyei-Széles Mária védelme alatt állt”. Ezek „természetét” illusztrálандó, két passzust idéznek az NSZK-ba, Martha Dorotheehez írt leveléből. Álljon itt az egyik magyarra visszafordítva: „[...] a leveled két hétig utazott. Úgyhogy gondold meg, mit írhatasz. Az itteni hatóságokat nagyon érdekli, hogy nem politizálok-e, vagy nem feketék-e külföldi kapcsolataimmal. Leveleinkkel meg kell győznünk őket, hogy egyszerűen csak keresztyének vagyunk, és a világot, függetlenül attól, hogy a szocialista vagy a kapitalista táborhoz tartozik, Krisztus kormányozza [...]” Az elfogott levélben tehát üzen a hatóságoknak, tudja, hogy ők is olvassák leveleit, és erre figyelmezteti levelezőpartnerét is.

BEBE szorgalmasan ír, és a hatóságok figyelmesen olvasnak. Egyes leveleit viszont nem kapja meg, és a címzettnek sem érkezik el. Jelzésértéktű, ahogy leírják a bihari szekusok, hogyan estek saját csapdájukba. Mivel gyanú merült fel, hogy magyarországi útjaikon Balogék nyugatiakkal találkoznak, egy ideje nem kapnak útlevelet. Ez viszont odavezetett, hogy még több nyugati látogatta őket. Azt is be kell ismerniük, hogy más téren is kudarcot vallottak. „Az információszervezési lehetőségeink ellenére mindeddig nem sikerült megállapítani, hogy politikai jellegű beszélgetéseket folytatnának. Ám a kül- és belföldiekkel fenntartott szervezett kapcsolat léte, valamint a nyári kirándulások szervezése a fiatalok számára elégséges okot jelentenek arra, hogy minősített megfigyelésben részesüljenek.” Megkérlik az aradi kollégákat, hogy minden operatív adatot velük is közöljenek.

Megnyitják tehát a dossziét, és mindenekelőtt a helyi milícia hálózatával figyelik, igen csekély hatékonysággal. Balog a gyülekezetén kívül csak a nagylaki lelkésszel (*Józsa Ferenc*) tart kapcsolatot, írják csalódottan. Azon túl, hogy folyamatosan érkeznek hozzá külföldi rendszámú, különböző típusú és méretű járművek, és hosszabb vagy rövidebb ideig beállnak a parókia udvarára, többet nem tudnak felderíteni. Ez különösen akkor bosszantó, ha a kocsik napokig dekkolnak a parókian, miközben utasaik ismeretlen céllal és helyen tartózkodnak. Sok típuscsomagot kap, amit szétoszt a hívek között. Az évenkénti intézkedési

tervek szorgalmazták a lelkész szűkebb környezetéből informátorok beszervezését, de sikerrel egyik sem dicsekszik. Ugyanaz a néhány helyi informátor (SABIN, LAZÁR, AXENTE, DUMITRESCU, HELMUT) és a lelkészi körből CSABA az, aki besúg. Utóbbi tartója Musca Eugen hadnagy, aki Szemlakért felel, s nyilván CSABA falujáért is. CSABA annyit tesz hozzá a helybeliek információihoz, hogy a külföldi látogatói Szemlakról elszármazott németek, akik ajándékokkal is elárasztják. Az esperességen az a vélemény, hogy Balog Béla fejlődőképes, „rátermett lelkész” (1986. 03. 25.).

A megszokott információs rendbe újdonságot hoz az aradi állásfoglalás. A követőszolgálat (F) vezetője, Costea Gheorghe alezredes jelenti az aradi I/B ügyosztálynak 1988. 09. 09-én, hogy „D. T. támogató” a következőkről számolt be: Balog Béla szemlaki lelkész segítséget kért tőle egy román nyelvű beadvány megfogalmazásában, mondván, nem ismeri jól a román nyelvtant. A beadványból kiderül, hogy Balogot a vallásügyi felügyelő letámadta, amiért csak a nagylaki református és a szemlaki katolikus lelkészekkel barátkozik, s velük „nem csak vallásos témákról” tárgyal. Azt is kifejti, hogy mennyit tett a helybeli hívekért, s nem szeretné, ha onnan elhelyeznék, ahogy az öccsével tették. Balog Barnát Nagyváráról Nagyváradra helyezték fegyelmileg, hogy „jobban szem előtt legyen”, olyan dolgokért, amit nem ő, hanem az apja követett el.

Ugyancsak Costea alezredes ugyancsak D. T. támogatóra hivatkozva jelenti szeptember 22-én: az utóbbi időben Balog Béla szemlaki lelkész többször megkereste D. T.-ét, hogy különböző „háztartási dolgokat” kérjen tőle kölcsön. 17-én „egy pohár pálinka mellett” azt mesélte, hogy négy fiatal lelkész memorandumot szerkesztett a falusi települések szisztematizálása ügyében, s az egyházkerület elé terjesztették. Abban azt kéri, hogy az egyházi vezetés lépjen közbe az állami szerveknél a református települések és templomok védelmében. Balog nem mondta meg, ki a másik három „fiatal lelkész”, de azt közölte, hogy az idősebbek sem a „megbeszélésen”, sem az aláírásban nem vettek részt. Azt is mondta Balog, hogy a napokban a hármak felhívták, hogy tudassák, be lettek rendelve a püspökségre, és megbírálták őket azért, amit tettek. Örül, hogy őt nem hívták, mert nagyon fél, hogy elhelyezik mostani parókiájáról. Azt is mondta, hogy az esperességen megint megvádolták betánizmussal. Mindezt anélkül mondta el, hogy a támogató bármit is kérdezett volna.

Ez a két történet arra készíti az állambiztonságot, hogy újabb két informátort vonjon be a megfigyelésbe. Mindkettő Neaga Gheorghe főhadnagy kapcsolata. BERESKY¹⁹⁷ a szeptember 6-i gyűlés után jelentette, hogy Balog Béla egyetértett Molnár János borossebesi lelkésszel a településrendezésre vonatkozó „levelével” kapcsolatban. MAROSI azt hallotta, hogy amikor Horváth ágyai lelkész feltette a kérdést, „vajon ki juttathatta ki a levelet külföldre”, Balog azt válaszolta: miért kell ilyen kérdést feltenni, kinek lenne mersze azt bevalani.¹⁹⁸ BERESCHI és MAROSI feladata a vonatkozó feljegyzés szerint (aláírók Cristurean Cristian hadnagy, Voitița Ștefan százados) Balog Béla megnyilatkozásaival, szenvedélyeivel, káros szokásaival, eszméivel, bel- és külföldi kapcsolataival, kapcsolatainak kapcsolataival kapcsolatos információk gyűjtése.

1989. február 28-án a célszemély feleségének nevére 500 \$-t utaltak át, amiből egy színes televíziót vásároltak az aradi Parc Szálló dolláros üzletében. Ugyanabban a hónapban, Gön-

¹⁹⁵ A kapcsolódó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211910-es dossziében található.

¹⁹⁶ A korszakról készített dokumentumokat utólag kaptam meg. Lásd a SZEE II. kötetében.

¹⁹⁷ Az ügynök fedőneve sok változatban fordul elő, az eredeti valószínűleg BERECSKI.

¹⁹⁸ Uo. 9. l. „Sinteza informațiilor pe anul 1988 în d.u.i. „BEBE”/A BEBE i.ny.d.-ben 1988-ban összegyűjtött információk összefoglalása”.

czy József Nyugatra szökött volt aradi esperestől is kapott egy csomagot Balog. A GRIGORESCU fn. informátor szerint a megajándékozott azt mondta: „nagyon jól tette, hogy kint maradt, így legalább segíthet az itthoni rászorulókon”.

Személyi lapján a „bűnlajstroma” viszonylag hosszú. Megfigyelése bebizonyította, hogy ellenséges magatartású személyekkel érintkezik, „misztikus irodalmat” terjeszt. A levélenőrzés során fény derült külföldi kapcsolataira: Kehner Hartmuth – NSZK, Segginger Marcu, Neugebauer Germano – Svájc, Schlessman Frank, Fink Terezia – Ausztria, Molenaar I. I., Ria, D. Kom – Hollandia. Schubert Teofil Svájcban nemrég meghívta, hogy vegyen részt egy 1989 májusában tartandó nemzetközi konferencián (a meghívót nem kézbesítették Balognak). Az NSZK-ba, Singer Franknak írt levelében igen ellenséges hangnemet üt meg (a levelet visszatartották). „BEBE” célszemély közelebbi kapcsolatai a Vasile és Calvin fn. célszemélyek, akiknek eszméivel egyetért, és az 1988. 10. 06-án tartott gyűlésen kettőjük által bemutatott, a falusi települések szisztematizálásával kapcsolatos anyagot elismerőleg értékelte.”¹⁹⁹

Úgy tűnik, „betelt a pohár”, és az 1989. 08. 25-én kelt „Kombinatív terv” szerint ráternek az esperességen belül és a hívei közti „elszigetelési és kompromittálási” akcióra. A terv készítői a már említett Cristurean hadnagy és Chirilă Mircea őrnagy, az I/B ügyosztály vezetője. „Az aradi »S« ügyosztállyal együttműködésben két levelet kell készíteni a szemlakerőkhöz: »hívek egy csoportja« nevében a vallásügyi inspektorátusnak és a református esperességnak címezve, amelyben rámutatnak Balog lelkész praktikáival kapcsolatos elégedetlenségükre, tudniillik valutát és ajándékokat kap, amiket ahelyett, hogy rendeltetése szerint szétosztana a hívek közt, megtartja magának. Ezen túl lelkészi hivatásával összeférhetetlen módon színes tévéket vásárol, amiket aztán feketepiaci áron értékesít, miközben lelkészi munkáját elhanyagolja.” Tudomásuk szerint az esperes és Balog közt feszült a viszony, így bizonyosra veszik, hogy a levélnek hitelt ad, és felelősségre vonja a szemlakerő lelkészét. Neaga főhadnagy felveszi a kapcsolatot a vallásügyi felügyelővel, aki javasolni fogja, hogy a levél alapján egy következő adminisztratív gyűlés tűzze napirendre Balog nyilvános szankcionálását. „A kombinatív terv sikere érdekében MAROSI és BERESKI ügynököket kiképzik, hogy az ominózus gyűlésen foglaljanak állást Balog ellen, mert tevékenysége szégyent hoz a papi hivatásra.” Hogy a tervezett nyilvános megszégyenítést végrehajtották-e, vagy sem, nem derül ki az iratokból. Két újabb hír foglalkoztatja az aradi Securitatét a szemlakerő lelkésszel kapcsolatban.

1989. 08. 31-én érkezik Kolozsvárról egy megkeresés Aradra. Sógor Gyula Aranyosgyéresről, „aki iránt az I. Igazgatóság érdeklődik”, a következőket „kommunikálja Balog Bélának” Szemlakra, az 1028. sz. alá *(ezek szerint ez egy elfogott levél lehet)*: „Köszönöm a pécskai ünnepségre való meghívást. Örömmel mennék, de van egy kis akadály: Útlevelet kértem Párizsba [...] Nyugodtan kérhetek engedélyt. Mi is kérni fogunk.” A furcsa az, hogy a kolozsvári Securitate, akinek Balog Béla benne kellene hogy legyen a nyilvántartásában, a korábban jelzett adatok alapján nem tudja, kiről van szó. Kéri az aradiakat, közöljék, mi a mestersége a címzettnek, hol dolgozik, mire vonatkozik az engedélykérés. Ez már csak azért is bizarr, mert javában folyik Balog új, kolozsvári bizalmi tisztségébe való elhelyezkedésének folyamata. Erről szintén egy elfogott levél alapján értesül az aradi Securitate: Maksay Árpád árapataki lelkésznek írja Balog: „Lehetséges, hogy novemberben eldől Kolozsvárra hívásom

¹⁹⁹ Tőkés László temesvári és Molnár János borossebesi lelkészekről van szó, célszemélyfedőneveikön emlegetve. A gyűlés időpontja helyesen 1988. szeptember 6.

sorsa. Felajánlották, hogy legyek a teológia titkára. Isten tudja, hogy lenne jobb! Ebben a kérdésben is azt mondjuk: legyen meg az Ő akarata. Ezt a témát nem tárgyaltam eddig, mert halva született dolognak tekintettem [...]”

Hogy az aradi vallásügyi felügyelő, az aradi esperes, a nagyváradi püspök által nem kedvelt, az Aradon és Nagyváradon a Securitate megfigyelése alatt álló lelkész, aki maga sem hisz abban, hogy a kolozsvári teológiai intézet titkára lehet, hogyan kerülhetett mégis abba a bizalmi tisztségbe, sajátos és véglegesen nem tisztázott történet. Mindaz, ami ebből a kutatás jelenlegi fázisában tudható – a megválaszolatlan kérdésekkel együtt – a SZEE II. kötetében olvasható.

Csiha Kálmán az egyetlen az itt tanulmányozott lelkészek közül, aki politikai elítélt volt, ennek ellenére a lelkészi karrier legmagasabb státusára is érdemesnek tartotta az egyházi közvélemény. Miközben bizonyos életszakaszban bizzarr kapcsolatban állt a kommunista hatalom elnyomószerveivel, a politikai rendőrséggel is. Besorolása különféle kategóriákba igazságtalan lenne az életmű iránt. Álljon hát itt besorolhatatlanul, az olvasóra bízva az értékelést. Nem feledve, hogy a tükröt, amely felmutatja, azok a dossziék jelentik, amelyeket a hatalom készített.

Arad-gáji lelkészként kezdte szolgálatát. Sokféle tehetséggel megáldott emberként, nem véletlen, hogy már 26 évesen a „református egyház aktív harcosának” minősítik a korabeli securitatis szakzsargon szerint, és ráállítják kollégáját, a DEÁK fn. informátort.²⁰¹ 1957. december 4-én letartóztatják. Már több mint egy hónapja börtönben van, amikor LENCAR ügynök Székelyhídon, inspekcióban járva (ő nevezi így az esperesi vizitációt) két, Csiha által írt „szatírárt” kap Bessenyei György éradozói lelkésztől. Azokat a csokaji lelkész Bartha Kálmánnal fel is olvastatja. Kivallatja Bessenyeit, hogy miért járt Aradon. Megtudja, hogy barátja, Csiha felől érdeklődött, akit nem engedtek szabadon. Mindketten verselnek, és küldik egymásnak alkotásaikat. LENCAR mindkettőjüket lekulákozza jelentésében, Bessenyeiről azt is tudni véli, hogy a szüleinek Árpádon 27 hektár földje van. A jó ízlésről, forma- és humorérzékről tanúskodó szatírák az aradi közlekedést, valamint az utca- és intézménynevek elrománosítását tűzték tollhegyre, úgyhogy átadásuk LENCAR által Kiss László ezredesnek nemcsak szerzőjük helyzetén ronthat, akár Bessenyeit is komoly bajba sodorhatja.

Csihát 1958. március 27-én a kolozsvári katonai törvényszék a Marosvásárhelyen tartott koncepció perben tíz év nehéz börtönre ítéli a társadalmi rend felforgatása és bünszövetkezetben való részvétel miatt. Abból 6 év 7 hónapot letölt a kor leghírhedtebb politikai börtönében és kényszermunkatelepein: Marosvásárhely, Periprava, Salcia, Galac, Luciu-Giurgeni, Szamosújvár. Természetesen a börtönben is megfigyelés alatt tartják. SAVOI ANDREI belső informátor már az enyhülés évében, 1963. október 20-án Domokos József főhadnagynak feldicséri Csihát, hogy a börtön csatornázási munkálatain dolgozva jobban teljesített értelmiségi létére, mint egy született fizikai munkás. És arról is színesen beszámol, hogy mennyire csalódott Csiha a Nyugatban, mennyire „megundorodott tőlük”, és mennyire elismeri a keleti országok fejlődését és eredményeit. És főleg, hogy ugyanezt hangoztatják Teodorescu M., Mircea Dumitru, Ivan P., Petru Andrei volt katonatiszt, Dávid Gyula, a kolozsvári püspök fia²⁰². Ugyanakkor egy másik, kb. 20 tagúnak vélt csoportot, köztük Péter Miklós lelkészt, nagyon bekormoz a vamzer, azt sejteti, hogy „nem normális barátságban” vannak, és biztosan a magyar nacionalizmus tartja össze őket.

1964. június 23-án szabadul Csiha, és folytatódik a megfigyelés a börtönfalakon kívül is. RADU informátor a tanára volt: „a legszeretetteljesebb és legkedvesebb tanítványaink közül való” – nyilatkozta 1964. augusztus 14-én róla. „Mióta hazajött, csakis tisztelettel és elismeréssel beszél hazánk kormányáról, amelyik elengedte a büntetését és szabadon en-

²⁰⁰ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I2469, I2508.; Fond Rețea R236488-as dossziékban találhatók.

²⁰¹ ACNSAS Fond Informativ I2469. 23. l.

²⁰² Az információ téves, Dávid Gyula apja „csak” főjegyzőségig vitte, bár az 1960–1962 közti interregnumban ő végezte a püspöki tisztséggel járó teendőket.

gedte.” Onac Ioan, teológusnemzedékek megrontója négy évtizeden át, aki ekkor még csak százados, utasítja RADU-t, hogy a felszabadulás ünnepén legyen a célszemély közelében, figyelje meg reflexióit. Az ANTAL ANDRAS fn. informátor, aki rendszerint a KÖTÉSZET találkahelyen adta jelentéseit, még tovább megy a dicséretben, szerinte Csiha mindennel egyetért, amit a párt csinál, kül- és belpolitikával, életszínvonallal, árakkal, a párt áprilisi téziseit is megvette.

Kihelyezik feleségéstől két szomszédos településre, amely Brassó tartományhoz tartozott akkor: Gógánfalva és Gógánváralja. Segesváron meg-meglátogatja Dávid Lászlót, aki akkor igyekszik az erdélyi református templomok történetét összegyűjteni. Nála találkozik többször a KENYERES DEZSÓ fedőnevű informátorral, aki tartótisztjének a kommentárjából (Anghel Ioan hadnagy) tudhatóan együtt raboskodott Dávid Gyulával és Csihával. A tartótiszt azt tanácsolja neki, fogadja el Csiha meghívását, látogassa meg Gógánban az egyik presbiter, KONECZKI KAROLY (nevét a legkülönbözőbb formában írják, ez a legvalószínűbb) fedőnevű informátor, aki már Csiha jövetele előtt is informátor volt, tudósít róla. Nyilván megbízták, hogy politikai megnyilvánulásait figyelje, mert azt írja többek közt: „Észrevettem, hogy a lelkész nem szeret másról beszélni, csak a szolgálatról.”

Elkerülhetetlen, hogy ne próbálják behálózni. Haró Ödön főhadnagy be is nyújtja beszerzési referátumát 1965. október 4-én. A terv szerint Erzsébetvárosba, egy ún. toborzóházba fogja behívni, ott folytat vele „megtervezett beszélgetést”. A beszerzési tervről azonban lemondtak, mert a jelzett „felkérés” „az érintett elmondta volna a feleségének”.²⁰³

Megtörténik a meggyésítés, a nevezett falvakat Maros megyéhez csatolják. A községközpontot Bonyhára viszik, de ugyanaz marad a milícia parancsnoka, Viț Nicolae törzssörmester, aki havonta szorgalmasan küldi a lelkészről szerzett információkat. Ezek nem jelentenek egzisztenciális veszélyt a lelkész házaspár számára, sőt időnként kissé komikusan hatnak (legalábbis az utókor szemszögéből). A milicista 1969. augusztus 16-án a Maros Megyei Felügyelőséghez címzett jelentésben arról panaszkodik, hogy az informátorainak nem nagyon volt mit jelenteniük, mert a magyarok vonakodnak nyilatkozni. Még Nixon látogatásáról sem, de azt gyanítja, a látogatás nem tetszik nekik. Kundi faluban a németek közül beszerzett Veiner Augustin sem jelentett semmi különösöt. A VARGA JÁNOS fn. informátor azt írja, hogy Csiha Kálmán nem nyilatkozik politikai kérdésekről. Jó viszonyban van a bonyhai lelkésszel. Saját kocsival utazgat, gyakran megy Kolozsvárra, sokan látogatják, még Magyarországról is. Man Gheorghe hadnagy, marosvásárhelyi szekus sem sieti el a véleményalkotást, két hónappal később írja kommentárját a jelentésre: „Csiha Kálmán feldolgozás alatt áll – egykori elítélt ellenforradalmár –, TURCU VALER informátor azt állítja, közelebbi kapcsolatban áll B. K. bonyhai lelkésszel, aki a Securitate ügynöke, és aki azt közölte, hogy C. K., mióta el volt ítélve, nem folytat politikai témájú beszélgetéseket.”²⁰⁴

A hetvenes években főleg a helybeli informátorok véleményezik Csiha Kálmán tevékenységét: BUCUR GLIGOR 1970. február 6-án azt írja, hogy két lányt küldött a faluba, akik a magyar lakosságot számba vették. Szinte minden este van valamilyen gyűlés a parókián, legutóbb levetítette nekik az *Egri csillagok* című filmet. Sokat jár saját kocsijával Kolozs-

²⁰³ ACNSAS R236488. 266. l. Az eredeti szöveg: „...că cel din cauză ar fi spus soției”.

²⁰⁴ ACNSAS Fond Informativ I2508. 218. l. „Csiha Kalman este în bază de lucru – fost condamnat C. R. – informatorul TURCU VALER afirmă că are legături mai apropiate cu preotul B. K. din Bahnea care e informatorul organelor de securitate, și care referitor la C. K. relatează, că de când a fost condamnat nu poartă discuții pe teme politice.”

várra, hogy miért, nem tudja. VARGA IOAN március 27-én a fentiekhez hozzászól, hogy rendszeresen látogatja a betegeket, a fiatalokkal korcsoportonként foglalkozik, az emberek tisztelik és szeretik, a felesége pedig segíti a falu kulturális életét. Már valami díjakat is nyertek. A helyi őrsparancsnok évi összegző jelentésében közli, úgy hírlík, Marosvásárhelyre fogják helyezni a célszemélyt.

1971 márciusában a KÓHALMI fedőnéven, magyarul jelentő bonyhai lelkész egy gyűlés után, az erdőszentgyörgyi cukrászdában elhangzott beszélgetés kapcsán idézi Csiha véleményét a jehovistákról: „Securitate nem vagyok, de vallom, hogy a társadalom legnagyobb ellenségei, fanatikus ostobák, akik talán nem is tudják, hogy az amerikai tőkések kiszolgálói. Annak idején, mikor a fogságban voltam, találkoztam velük, és megismertem őket. Azt vallják, hogy az utolsó ítéletkor testileg fel fogunk támadni – az első lesz József, akinek már a ruháját Amerikában megvarrták. Ő meg fog jelenni a televízióban, és akkor ő fog parancsot adni...”

1971. április 1-jétől másodlelkész a marosvásárhelyi vártemplomi gyülekezetben, a Szabadi úti gyülekezet rész gondozója, ott is lakik, de a központi hivatalban is jelen kell lennie. Felesége a Gecse utcai egyházközség segédlelkésze. Csiha megírta doktori dolgozatát, készül megvédeni. NAGY JÁNOS informátor, aki „nem azonos egységnél dolgozik” vele, kétszer hallotta prédikálni, „szépen prédikál”, nem iszik, nem dohányzik (1971. 10. 01.). Másik állandó marosvásárhelyi megfigyelője, CSEKE FERENC beszámol a vártemplomi presbitérium 1972. november 21-i gyűléséről, amelyen Csiha Kálmán és Mester István meggyőző érvelésére elfogadták a Szabadi úti gyülekezet önállósulását. 1973 áprilisában NAGY JÁNOS „társadalmi kapcsolat” jelenti, hogy az utóbbi időben szinte naponta találkozik Csiha Kálmánnal, mert a Trabantjával jön a feleségéért. Azt mondja, hogy ő elégedett a sorsával, és egyszer már megjárta, nem akarja megjárni még egyszer, sem a saját, sem más hibájából. Ezzel magyarázható, hogy nem foglal állást kritikus kérdésekben. A szeptemberi jelentése arra is kitér, hogy Mester és Csiha közt feszültség támadt a Szabadi úti gyülekezet önállósulása miatt, amit a Vallásügyi Államtitkárság is jóváhagyott szeptember 1-jén. Mester ugyanis „szerette játszani a főnököt”. NAGY JÁNOS szerint Csiha gyülekezete meghátrásmorzózkodott a férj és feleség széles körű munkálkodása nyomán, de a lelkészek közt nem népszerűek. A tiszt (neve kiolvashatatlan) kommentárjából kiviláglik, hogy időközben a Securitate át szervezték, a nyomozási formák és fogalmak megváltoztak. Mestert és Csihát „Supraveghere Informativă Generală/általános informatív felügyelet”, rövidítve SIG/ÁIF keretében figyelik.

A politikai rendőrségnek nem tetszik a házaspár intenzív egyházi tevékenysége. Egy 1973. október 16-án kelt, elég primitív írással írt jelentés arról tanúskodik, hogy provokatórokat küldenek ellenőrzésükre. A megnevezetlen társadalmi kapcsolat családanya, aki gyermekeit viszi megbízásból a Gecse utcai templomba, ott marad, és részt vesz a vallásórán. Azt írja, hogy Csiháné egy „asszonyördög, olyan meggyőzően prédikál, mind az istentiszteleten, mind a vallásórán, hogy emberek sokasága megy hozzá, hogy kifejezze elismerését és hálóját”. A jelentés kommentárja Bătagă alezredes tollából az, hogy értesíteni kell a vallásügyi inspektort, intse meg Csihát a felesége miatt.

A Szabadi úti gyülekezet számbeli gyarapodása óta felmerül a gyanú, hogy az egykori betanisták ott találtak „otthonra”. 1973. december 29-én Csiha Kálmán temeti Nagy Jenő „egykori betanista vezetőt”. A MARCU VALER fn. informátor a Securitate megbízásából vesz részt a szertartáson, és a következőket jelenti 1974. január 16-án:

„A temetést betanista szellemben szervezték, mint 1957-ben [...] Táviratilag hívták meg a Sztarmár, Bihar és Maros megyei betanisták volt vezetőit [...] Mintegy 100-an vettek részt. A marosvásárhelyi betanisták 4500 lejt gyűjtöttek össze a temetkezés és az utazási költségek fedezésére [...] főszervezők Szabó Árpád, a téglagyár raktárosa és Szőke László lelkész [...] Délután Szőke László megszervezte egy személygépkocsival Papp Antal egri meghívott, a nagyváradi Balog Béla és a Visky család Kolozsvárra szállítását [...] Egyetlenegy marosvásárhelyi betanista sem hiányzott, és 25–30 személy jelent meg Mezőpanitrol, akik a temetés után az elhunyt házában találkoztak, ahol ott volt az informátor is. Visky Ferenc és Papp Antal ez alkalomból meghívták Nagyváradra az informátort, hogy meggyőzzék, köztük, »Jézus hadseregében« van a helye. A temetési szertartást Csiha Kálmán végezte, Mester István és Nagy Lajos segítségével. A prédikáció betanista stílusban készült, majd a végén felszólította a megjelenteket a lelkész, hogy a *Hallelujából* énekeljenek, amivel felébresztette az ország különböző részeiből egybegyűlteket a betanista érzést. Az informátor véleménye szerint a fenti aspektusok is bizonyítják, hogy a marosvásárhelyi betanisták bármely percben készek arra, hogy a betanista tevékenységet újakezdzék, Csiha Kálmán lelkésznek köszönhetően. Ő ugyanis kihasználva a betanisták elmaradott koncepcióit, a közösség megerősítését és saját érdekeit kívánja elérni [...]” MARCU VALER jelentését követően Bătagă alezredes parancsba adja az abban leírtak ellenőrzését 15 napon belül.

A parancs értelmében kihallgatásnak vetik alá Szőke Lászlót, Gazda Benedeket és Szabó Árpádot. Szabó Árpád raktárostól a következő nyilatkozatot veszik: A temetés napján „Nagy Jenő özvegye megkért, mint férje barátját, hogy a többi baráttal együtt mi vigyük a koporsót a kápolnától a sírig. Ezt a kívánságot másokkal együtt, mint Simon János, Csoma János, Bakó Pál, Balog Béla stb., teljesítettem. Más feladatot nem kaptam. A szertartást tudomásom szerint azért végezte Csiha Kálmán, mert a felesége azt mondta, ő nem bírná lelkierővel. A prédikáció alkalmazkodott az elhunyt életéhez, »Élete megváltás volt azok számára, akikkel együtt élt«, »Segítette a lelki elesetteket«, s ezekhez hasonló hangzók el. A temetési beszéd után a sírnál a lelkész bejelentette, hogy a református énekkar fog énekelni. Amennyire emlékszem, 1-2 éneket énekeltek a *Hallelujából*. Például azt, hogy »Isten velünk, viszontlátásra«. Az énekeket a Bartos nevű kántor mondta be.”

Mint ahogy feltehetően a Securitate nem tudta, miért bűn a *Hallelujából* énekelni, Máté alezredes megkérdezett egy „szakértőt”. „Folyó év január 21-én megkerestem Farkas Árpád lelkészt, volt informátort, akivel közösen megállapítottuk: a református felekezet *Halleluja* c. énekeskönyve az egykori illegális szervezet, a Betánia kiadványa [...] Hivatalosan az egyházon belül nem használják [...] használata tehát nem megengedett és törvénytelen [...] Ha énekeltek abból az 1973. december 29-i temetésen, azért a szertartást végző lelkész a felelős, mert a rendszabályok és a református tradíció értelmében a lelkész jelöli meg, hogy milyen énekeket énekeljenek.”

A Securitate úgy dönt, elég gyanús körülmény merült fel ahhoz, hogy informatív nyomozati dossziét nyissanak Csiha Kálmánnak. A javaslatban MARCU VALERt nevezik meg, mint akinek a bejelentése alapján megindítják a temetésen történtek leellenőrzését. Mert az „betanista tüntetés” volt. Bebizonyosodott a bejelentés valóságtartalma. A szertartás végén a betanisták énekeskönyvéből, a *Hallelujából*, „amelynek használatát a püspökség sok évvel korábban betiltotta”, két éneket elénekeltek. A temetésről készült jelentés (1974. 02. 09.) javasolja, hogy Tankó vallásügyi felügyelő vegye kezelésbe Nagy Lajos esperest, aki a legközelebbi lelkészi gyűlésen „felhívja a lelkészek figyelmét a következményekre”. Ugyanakkor

intézkedjen, hogy „határidőre minden, a lelkészeknél fellelhető énekeskönyvet szolgáltatásnak be az esperesség archívumába”. Második javaslata Máté Sándor alezredesnek, hogy rendeljék el a részt vevő lelkészek nyomozását. Csiha Kálmánt INYD-ben, Szőke Lászlót és Szabó Árpádot ÁIF-fel. Amennyiben bebizonyosodik, hogy újból házaknál gyülekeznek a betánisták, tetten kell érni őket. MARCU VALER és CSEKE FERENC informátorokon keresztül ellenőrizni fogják az érintettek reakcióit, és ha bebizonyosodik a Betánia újraserveződésének kísérlete, megteszik „a megfelelő lépéseket”. Ágoston alezredes jóváhagyja a jelentést.

Csiha Kálmán információs nyomozati dossziéjának intézkedési tervét is Máté alezredes készíti. Ebből megtudható, hogy noha Csiha nem volt betánista, a betiltott vallásos szervezet tagjai szeretik a prédikációit. Ez annál érthetlenebb, mert maga a Securitate is megállapítja, hogy az igehirdetések nem viselik magukon a betánista szellemiség jeleit. A fő feladat-végrehajtó MARCU VALER lesz, aki egyébként elsőként jelezte, hogy Csiha köré gyűlnek Marosvásárhely egykori betánistái. MARCU, „a betánisták volt vezetője” konkrét feladatokat fog kapni. Ez azt jelenti, hogy a betánisták régi vezetőivel és „legfanatikusabb” tagjaival is fel fogja venni a kapcsolatot, hogy megbizonyosodjanak Csiha tevékenysége felől. CSEKE FERENC informátor és NAGY JÁNOS társadalmi kapcsolat szintén mellé lesznek rendelve, utóbbi pozitív befolyással is meg lesz bízva, amennyiben bebizonyosodik a betánizmus. Szintén CSEKE és KISS PÉTER a külföldi kapcsolatokat ellenőrzi. Utóbbi turistaként külföldre készül éppen. Természetesen az ilyenkor szokásos levéllenőrzést is elrendelik.

MARCU VALER, aki a börtönből ismeri Csihát, a Securitate felé eljuttatott jelzése nyomán már megbízásból a Szabadi úti gyülekezetbe jár. Időnként beszélget a lelkésszel. 1974. február 7-én azt mondja neki Csiha Kálmán az istentisztelet után, hogy őt nem érdekli senkinek a múltja vagy a magánélete, ha jól érzi magát az istentiszteleten, legyen csak a második otthona a templom. Március 27-én szintén a lelkész hívta be MARCUt, és érdeklődött, hogy mi történt Nagy Jenő temetése után, mert úgy hallotta, hogy sokakat berendeltek a Securitatera. Így igaz, ugyanazt hallotta ő is, válaszolja az informátor, a betánista énekek éneklését kifogásolták, és a temetés előtt és után tartott összejövetelt az elhunyt lakásán.²⁰⁵ De szóba hozták azt is, hogy a betánisták befészkeltek magukat a Csiha gyülekezetébe, vajon miért épp oda? Felveszik magnóra a prédikációit, s aztán házanként összegyűlnek és istentiszteletet tartanak. Csiha nagyon meglepődött és nagyon megijedt, írja MARCU VALER. Ő semmit sem tudott a házi istentiszteletekről, arról, hogy őt magnóra veszik, és a temetésen ő nem kérte, hogy énekeljenek. Ő megmondta régen, és most is ugyanazt mondja, hogy nem ismeri el a templomi gyülekezeten kívül semmilyen más, karizmatikus csoportosulás létjogosultságát. Nagy Jenővel sosem beszélt egyebet a köszönésnél. MARCU VALERt tartotta egyedül a barátjának a volt betánisták közül, mert ő tiszta gondolkodású. Végül örömmel közölte, hogy a megürcült Gecse utcai lelkési állásra, ahol a felesége segédlelkész, őt hívták meg.

A fent közölt, betánistáktól való elhatárolódás ellenére 1974. 05. 28-án egy levéllenőrzésről készült feljegyzésben szerepel először, BETANISTUL (betánista) célszemélyként,

²⁰⁵ Az 1975. 05. 28-i „Személyi kartoték” másképp adja elő a történeteket. Abban azt írják, hogy MARCU bevallotta Csihának, hogy ő is be lett hívatva. Csiha pedig elmondta volna MARCU-nak, hogy neki semmi köze a betánista énekek elhangzásához, azt a kórusvezető diktálta, aki szintén betánista volt. Ez nagy tanulság volt számára, amit Nagy Lajosnak is elmondott. Valószínűsíthető, hogy a tiszt és az informátor beszélgetéséből nem jegyezték le mindent, s a tiszt az itt idézett irat összeállításakor emlékezetből idézte.

Csiha Kálmán. Abban azt közlik, hogy Nagy András, aki az apósa, köszönti, és áldást kíván a munkájára az új szolgálati helyen. (Összekeverik Nagy Józsefet, az apóst, Nagy András, a másik nyugalmazott teológiai tanárral. A feladó lakcíme azonban Nagy Andrást valószínűsíti.) A levéllenőrzést február 28-án, a telefonhallgatást május 13-án rendelték el, mindkettőt augusztus végéig.

Az 1974. december 11-i feljegyzés „a BETANISTUL-akció keretében foganatosítandó intézkedésekről” tovább mélyíti Csiha Kálmán megfigyelését. Időközben egyházmegyei lelkési főjegyzővé választották, és ő ezt a munkát is komolyan veszi. Mindenekelőtt a HORVÁTH fn. informátort bízzák meg, aki tagja az egyházmegye vezetőségének, hogy minél szorosabban barátkozzon össze vele, minél gyakrabban keresse fel hivatalában, figyelje, hogy a kanonika vizitációk alkalmával folytat-e nacionalista beszélgetéseket. CSEKE FERENC a külföldiekkel tartott kapcsolat ellenőrzése mellett részt kell hogy vegyen minden rendezvényen, amelyet BETANISTUL a lelkészeknek és feleségeiknek szervez. „Ügyszintén megegyezésünk szerint és útmutatásunk alapján Tankó vallásügyi felügyelő elvtárs folytatni fogja a célszeméllyel megkezdett rendszeres kontaktusokat.”

A megfogalmazás azt sejteti, felismerték Csihában a jövő emberét. Egy kolozsvári ügynök, ARTHUR 1975. 02. 07-én jelenti, hogy Juhász István professzor magához hívatta, és arra kérte, nézzen utána, van-e törvényes lehetőség arra, hogy az 57 éves sógornője, Tavaszy Ilona tovább dolgozhasson. A teológiai intézet helyzetére is kitértek. Juhász szerint az új tanárok, Gálffy Zoltán, Péntek Árpád és Tőkés István jó teljesítményt nyújtanak. Kozma viszont rövidesen nyugdíjba megy, Csihát akarják a helyébe hozni. Juhász István úgy látja, a VÁ támogatja, azért is vált lehetségessé gyors doktorálása.

Csiha fő „ellenőre” továbbra is MARCU VALER, aki 1975. 02. 11-én sokadjára meglátogatja. A célszemély örömmel közli, hogy elfogadták a doktori dolgozatát, és sikeresen megvédte. Mire az informátor megjegyezte, ez különleges szerencse, mert például Várhelyi Istvánnak²⁰⁶ nem engedték a doktorálást. Csiha azt válaszolta, neki még soha senki nem vetette szemére a börtönéveket. Viszont segítséget, hogy végezhesse tehetsége szerint a munkáját, kapott. „De vannak még rosszindulatú emberek, akik megtevesztik az állami szerveket, csak azért, hogy munkát adjanak nekik.” Hogy ezzel arra utalt volna, sejtí az informátor látogatásainak hátsó szándékát, nem dokumentálható. MARCU VALER és CSEKE FERENC azt is jelentik, hogy Csiha Kálmán egy lelkészcsaládok közti havi találkozót is szervezett, amelyen részt vesznek: Sárpataki János – Mezőpanit, Szabó Frigyes – Marosvásárhely, Trombitás József – Marosszentanna, Balogh Károly – Marosszentjános, Balázs István – Koronka.

1975. március 20-án másik kolozsvári hír is megerősíti Csiha teológiai tanárrá avanzálásának kísérletét. A NAGY GÉZA fn. informátor jelenti Nagy József nyugdíjas professzorról, hogy élénken munkálkodik veje sikerén. Ő segített neki a doktori dolgozatot megírni, ő érte el Juhász István kapcsolatain keresztül, hogy Marosvásárhelyre kerüljön, jelenleg a felesége, Erzsébet asszony a püspök feleségének udvarol, hogy Csiha Kálmánból professzort faragjanak.

²⁰⁶ Dr. Várhegyi Istvánról (1932–?) van szó, a saarlandi Európa Intézet politológiai tanszékének vezetőjéről, akit a kolozsvári Bolyai Egyetem diákszövetségének vezetőjeként tartóztattak le 1956. 11. 18-án, és felbujtásért 7 év börtönre ítélték. Büntetését Szamosújváron és Sălcia kényszermunkatáborban töltötte. 1963. 01. 26-án közkegyelemmel szabadult. Forrás: www.iccr.ro és Gál Mária: *Erdély, 1956: Mítosz vagy történelem. Beszélgetés dr. Várhegyi Istvánnal*. Campus, a kolozsvári Szabadság melléklete, V. évf. (1994. 06. 24.) 25. sz., 4.

1975. 04. 17-én a HORVÁTH fn. informátor jelenti, hogy meglátogatta Csihát a bánáti Végvár lelkésze, Székely Béla. Fekete lelkésszel hármában, aki a hivatalban tartózkodott, behúzódtak Csiha irodájába. Székely örült annak, hogy olyan szépen dolgoznak Marosvásárhelyen. A Bánságban már rég megfélekeztek a kanonika vizitációról. Csiha kifejtette, hogy az államnak szüksége van és igényli a szekták elleni harcban az egyház működését, az egyháznak ki kell használnia ezt a helyzetet, ezért ők nagyon komolyan végeznek minden olyan egyházi munkát, amit a státútum lehetővé tesz. HORVÁTH tehát nem más, mint id. Fekete János marosvásárhelyi ref. lelkész, egyházmegyei számvevő.

1975. május 28-án a NAGY JÁNOS fn. társadalmi kapcsolat megerősíti a NAGY GÉZA által jelentetteket. Három nappal korábban járt Marosvásárhelyen Nagy József nyugalmazott teológiai professzor, aki nagyon szeret dicsekedni mind a kerületnél, mind a VÁ-n létesített kapcsolataival. Ezúttal arról számolt be többek közt, hogy ígéretet kapott arra nézve, hogy ha megürül egy állás a kolozsvári teológiai intézetben, vejét, Csihát fogják odavinni. NAGY JÁNOS azt is jelenti, hogy továbbra sem tudott meg semmi konkrétumot Csiha politikai nézeteiről, mert csak vallási és hitbeli kérdésekről hajlandó beszélni.

Ugyanezen a napon Máté alezredes „személyi kartotékot” készít Csiháról, amire ráírta valaki (a név kiolvashatatlan), hogy be kell hívni a lelkészt a Securitatéra és figyelmeztetni, illetve az apósát le kell tiltani a marosvásárhelyi prédikálásról. Mire az irat elejére Ágoston alezredes 1975. 06. 01-jén azt írja, hogy semmi ok a figyelmeztetésre, Csiha kimondottan vallási tevékenységet folytat, ha túlzásokba esett, a vallásügyi felügyelő járjon el vele szemben. A dossziéját mutassák be lezárás végett.

A kanonika vizitációkat is ellenőrzik. 1975. július 15-én a Marosfelfaluban tartott kiszálásról jelent a DENES IOSIF fn. informátor Máté Sándor alezredesnek. A delegáció tagjai Csiha Kálmán, Sárpataki János és Kiss Magda titkárnő. A küldöttség végzi a munkáját, Csiha pedig szokása szerint nem beszél, csakis a hivatalos vizsgálattal kapcsolatos dolgokról. Vacsora előtt Csiha megkérdezte a kántort, kik legyenek azok a lelkészek, akiket szeretnének meghallgatni. (Ezek szerint lelkészválasztás előtt állnak.) Varga László, valamint Békamajor, Köbölkút és Maroscsapó lelkészei kerültek megemlézésre.

BETANISTUL célszemély következetes magatartása végül is meggyőzi a Securitatét, hogy nem betanista. Mind az informátorok, mind a speciális eszközök azt bizonyítják, hogy a Szabadi úti és a Gecse utcai gyülekezetbe nagy számban járnak az egykori betanisták, de ez nem a lelkész betanista tevékenységének, hanem „vonzó prédikációinak” köszönhető. MARCU a Nagy Jenő temetése utáni gyanúsításaival felhagyott, és azt bizonyította, hogy Csiha nem tart kapcsolatot a betanistákkal. Ugyanezt tette CSEKE és NAGY JÁNOS is, akik kihangsúlyozták, hogy miután meghallotta, hogy kikérdeztek sokakat, még inkább visszahúzódtak. A levéllenőrzés és a telefonhallgatás azt bizonyította, hogy a külföldiekkel tartott kapcsolata megfelel a protokolljelentésekben általa leírtaknak. HORVÁTH pedig tudatja, hogy noha nacionalista eszmék rabja, azokat csak a legintimebb barátainak árulja el, nyilvánosság előtt sohasem nyilatkozik.²⁰⁷ Tankó Árpád vallásügyi felügyelő az elejétől

²⁰⁷ A már idézett „Személyi kartoték” szerint HORVÁTH a kanonika vizitációkon elhangzottak kapcsán vonta le ezt a következtetést. 1974 szeptemberében Mezőbándon és Marosvécsen tartottak esperesi vizitációt Nagy Károly főgondnok, dr. Kocsis János gondnok, Gaál Károly esperes, Csiha Kálmán és HORVÁTH informátor részvételével. A helybéli lelkészek a cigány hívekre panaszkodtak. A küldöttség Csihával együtt azt mondta, legyenek türelmesek velük, sőt végezzenek családlátogatást köztük, vonják be a presbitériumba őket, mert ők „a mi magyar híveink”, akik a magyar tannyelvű iskolákat és a magyar nyelvű igehirdetést fenntartják. Csiha

kezdvé ellenezte, hogy bármilyen vezetői posztra megválasszák, de az új rendszerben, ahol többes jelölés a kötelező, mégis megválasztották, legutóbb espereshelyettesnek. Sőt, úgy hírlík, a következő választáson őt akarják esperesnek. Mindez a lelkészek közti népszerűségének köszönhető, amit felkészültségével vívott ki. Tankó felügyelő ezért elvállalta, hogy a Securitate útmutatásainak megfelelően rendszeresen tartja vele a kapcsolatot. A felsoroltak értelmében elrendelik az INYD lezárását, mert a gyanúsítások nem igazolódtak be. Máté alezredes is elvállalja, hogy rendszeresen látogatja a célszemélyt, mert a legutóbbi két találkozáskor „nagyon szívélyes és szolgálatkész volt”. További megfigyelése csak a kultuszok általános ellenőrzése keretében történjen.

1977. 01. 18-án azonban újból elrendelik levelezésének ellenőrzését, és új fedőnevet kap: PREDICATORUL/Prédikátor. Ez az év meghozza a külföldi kiküldetés privilégiumát is. Sajátos fejlemény, amire DÉNES IOSIF informátor jelentése utal. Kolozsváron, a teológiai intézet titkárságán találkozik Csiha Kálmánnal, aki elmondja, hogy megbukott a külföldi tanulmányutat előkészítő vizsgán. De egyáltalán nem tűnt levertnek. Megkérdezte tőle, hogy vizsgáztatói tudtak-e annyit, mint ő. Mire „jelentőségteljes mosollyal” azt válaszolta, „nagyon kíváncsi, hogy ha engedélyezik a külföldi teológiai konferencián való részvételét elégséges lesz-e a tudása a vizsga letétele nélkül”.

Úgy tűnik, a válasz igen, ugyanis 1977. augusztus 1-jén megírja részletes protokolljelentését az 1977. július 4–9. közt az ausztriai Oberwartban megtartott békekonferenciáról, amelyen feleségestől részt vett. Az előadások név és cím szerinti felsorolása mellett²⁰⁸ főleg az ismeretségekre és a romániai egyházi helyzetről Nyugaton elterjedt hírek cáfolására koncentrált. Egy meg nem nevezett francia lelkész megkérdezi tőle, tudja-e, kicsoda Wurmb-Brandt. Csiha válasza, igen, tudja, egy szélsőséges, „és nem úgy van, ahogy ő állítja”. A francia a börtönviseltség hátrányaira is rákérdez. „Semmi hátrányom sincsen – feleltem. A szabaddulásom után doktoráltam, majd országunk egyik legnagyobb gyülekezetének lelkipásztora lettem, s pár év óta országunk egyik legnagyobb református egyházmegyéjének főjegyzője vagyok. Mindezekre a helyekre [...] a gyülekezet, illetve az egyházmegye választott meg, s az állami hatóságok [...] mindehhez hozzájárultak.” Csiha Kálmán mindenkinek mutogatja a zsúfolt templomról készült fényképeket, amelynek csodájára járnak.

Közben HORVÁTH informátor szorgalmasan készíti beszámolóit a kanonika vizitációkról. 1977. 11. 14-én Nagyölyves, Oláhdellő, Istvánháza, Csekelaka, Galambod egyházközségeket látogatja a Kiss Ernő nyugdíjas vezette esperesi személygépkocsival a küldöttség: Csiha Kálmán, Hermán János Nagysármásról, Fekete János és Makkai András esperesi tanácsos. Útközben, Ady Endre születésének 100. évfordulója kapcsán, Hermán János megkérdezi Csihát, tarthatnak-e megemlékezést. Csiha azt tanácsolta, ne foglalkozzon ilyesmivel, mert a hivatalos szervek biztos nem örülnének neki. De ha karácsony előtt egy templomi istentisztelet keretében elmondanak pár Ady-verset, az nem kifogásolható. Makkai András úgy tudja, nagy ünnepek lesznek Érmindszenten, ahol magyarországi neves emberek is megjelennek. Oda minél többen el kellene hogy menjenek. Templomi keretek közt nem szerencsés Adyt emlegetni, de ha román költők társaságában hangzanak el versei, szerinte az

egy másik vizitáción, Tancson és Galambodon azt javasolta a lelkészeknek, hogy fokozzák a katekizációs tevékenységet magyarországi oktatási anyag felhasználásával.

²⁰⁸ Az előadók közt ott van az a Katharina von Drimmelen (előadásának címe: *A békéről szóló igehirdetés címzettje*), akit Csiha Kálmán ausztriai előadóként tüntet fel, de akit holland kémnek tart a kolozsvári Securitate, ahogy az Eszenyeiné Széles Mária dossziéjában szerepel.

megengedett. 1978. április 19-én szintén a vizitációra menet jelent a Csiha és Fazakas Sándor lelkészek közti beszélgetésről. Fazakas azt kérdezi Csihától, hívták-e már Kolozsvárra a külföldi tanulmányúttal kapcsolatban. Nem hívták, s nem is kíván menni, válaszolta Csiha. Elég lecke volt neki a tavalyi vizsga. Lemondott az elmenetelről. Elég koros már, feleségét sem szeretné egyedül hagyni, és rengeteg a munkája a gyülekezetben. Máté alezredes kommentárja: „Dr. Csihát a problémádosszié keretében feldolgozzák, Fazakas pedig informátor, aki szóban jelzett nekünk.”²⁰⁹

Az esedékes esperesválasztásba, úgy tűnik, a Securitate is bele akar szólni, bár az ügy elég homályos. A BAKONYI fedőnevű informátor jelenti 1978. 04. 25-én, amit Kiss Magda titkárnőtől hallott, aki a maga során Farkas Márta könyvelőtől tudja: „Úgy hírlík a lelkészek közt, hogy Juhász András azt mondta volna dr. Csiha Kálmán espereshelyettesről, hogy nem fogják megválasztani esperesnek, mert a Securitate informátora.” BAKONYI azt az utasítást kapja, hogy „az informátor kísérje figyelemmel Csiha problémáját, kommentálja-e még valaki és hogyan. Amennyiben kommentálják és illőnek tartja, cáfolja azt.”²¹⁰ Az utasítás azt sugallja, a tévhírterjesztés ezúttal nem a „szervektől” származik. BAKONYI az utasításnak megfelelően jár el. Május 24-én szóban jelenti, és az alezredes jegyzi le, hogy „Szabó, Bustya, Mester és mások azt mondják, Csiha megválasztottnak tekintheti magát. Egyik sem vetette fel a kérdést, hogy kapcsolatban lenne a Securitéval, ahogy az korábban hírlétt. Valamelyik napon Fazakas Sándor lelkész megkérdezte az informátort, »mi hírlík Csiha és Juhász felől?«. Mire az azt válaszolta, ő nem hallott semmit. Csiha nagyon visszahúzódott az utóbbi időben, csak szakmai kérdéseket tárgyal, azt is, csak ha kérdezik.” 1978. június 7-én HORVATH informátor újabb adalékokkal szolgál: „május 18-án Fazakas Sándor székelyvajai lelkész megemlítette, hogy Farkas tisztségviselő (Márta testvér) a Marosvásárhely II. (Gecse u.) gyülekezetből és Bereczki E., az esperesség pénztárosa azt suttozták dr. Csiháról és feleségéről, hogy mindketten a Belügyminisztérium marosvásárhelyi denúciánsai. Figyelméztetett rá, hogy erről tudomása van a marosszentgyörgyi Adorjáni L., a marosszentjánosi Balogh Károly lelkészeknek, akiknek szándékukban áll elbuktatni dr. Csihát az esperességtől: (*Nem világos a nagyon helytelenül fogalmazott román szövegből, hogy a beszélő Márta testvér, vagy Fazakas Sándor?*) Fazakas azt is mondta, hogy a szóbeszédéről tudomása van a vallásügyi inspektornak, és van egy terve a júliusi esperesválasztással kapcsolatban, mégpedig az, hogy Csiha mellett jelöljék Adorjánit és Baloghot is.” Máté alezredes HORVATHot is arra utasítja, mint BAKONYIt, hogy „a helyzettől függően utasítsa vissza Csiha meggyanúsítását”.

Csiha espereshelyettes marad, és most már pénzügyi visszaéléssel is gyanúsítják. DÉNES IOSIF²¹¹ 1978. december 6-án magára Csihára hivatkozik. Tőle tudja, hogy Nagy Károly kerületi főgondnok elintézte, hogy „a marosvásárhelyi esperességnek küldött, Csiha Kálmán nevére érkezett valutából ez utóbbi kaphasson egy 1300-as Dáciát”. Máté alezredes azt tervezi, hogy az esperes és BAKONYI informátor közreműködésével ki fogja deríteni a valuta eredetét.

²⁰⁹ ACNSAS R236488. 190. l. Az eredeti szöveg: „Preotul dr. Csiha este lucrat în cadrul dosarului de problemă, iar Fazakas e sursă, care ne-a semnalat verbal.”

²¹⁰ Uo. 191. l. Az eredeti szöveg: „informatorul sǎ urmărească dacă problema lui Csiha sînt comentate și de alte persoane și cum. În cazurile în care se comentează și unde crede de cuvință sǎ combată.” (Máté alezredes románsága gyakran hibázik)

²¹¹ A dossziében található román fordítást, amely az alezredes kézírásával íródott, Demeter Josifként írja alá.

Egyes ügynökök igen magas szinten informálnak. 1979. április 19-én a Központ a Maros Megyei Securitaténak küld egy IANCU fn. ügynök által írt feljegyzést, amit a Központ munkatársának, Bica Nicolae alezredesnek a kolozsvári Belvedere Szállodában adott át. A kísérlőlevélben jelzik, hogy érintve van Csiha Kálmán lelkész, valamint Nagy Károly és Kocsis János főgondnok. Arra kéri a megyei kirendeltséget, hassanak oda, hogy a nevezettek vagy más egyházi szereplő segítségével diszkreditálják Tunyogi S. Gyula kolozsvári főgondnokot, aki a kolozsvári TIRON célszemély hatása alatt áll.²¹²

IANCU arról informál március 8-án, hogy Tunyogi Cs. Gyula folytatja az egyházat aktivizáló ténykedését. Magához hívta a marosvásárhelyi dr. Csiha Kálmánt, akit a legaktívabb marosvásárhelyi lelkésznek tart. Azonfelül állandó levelezésben áll Nagy Károly és Kocsis János marosvásárhelyi főgondnokokkal. Ménessy Pál brassói egyházmegyei gondnokra is nagy hatással van. Nagy Károly Tunyogihoz hasonlóan azért akarja mozgósítani az egyházat, hogy „megmentse a magyarokat”. Nagy Gyula püspök felhívta Tunyogi figyelmét, hogy amit tesz, ártalmas az egyházra, és ugyanakkor veszélyes rá nézve személyesen. Tunyogi azonban nem hallgat rá. Ezért Nagy Gyula igyekszik elszigetelni.

Bica alezredes megjegyzi, hogy IANCU feladatait a Tunyogi-ügyben 1979. január 31-én, a Központ II. ügyosztályának vezetőjével való találkozáskor közösen határozták meg. Utasították a Kolozs Megyei Felügyelőséget, hogy mozgósítsák erőiket Tunyogi elszigetelésére és diszkreditálására.

A marosvásárhelyiekre számíthat a Központ. Máté alezredes feljegyzést készít arról, hogyan képzei Csiha és Kocsis bevetését Tunyogi ellen. „Nevezettek, noha nem tartoznak a hálózatunkba, kapcsolatban állnak velünk, és többször fel lettek használva jó eredménnyel befolyásolási-elbátortalanítási intézkedésekre vagy külföldiek megfigyelésére [...] Tunyogi diszkreditálása ügyében külön-külön beszélünk velük [...] A beszélgetésekben Tunyogi tevékenységének bizonyos részleteit fogjuk előhozni [...], amelyek a Vallásügyi Államtitkársággal, sőt az állammal folytatott viszony elmérgesedéséhez vezethetnek [...] ki lesznek kényszerítve, hogy mindenekelőtt támadják nacionalista nézeteit, diszkreditálják kapcsolatait és főleg a fiatal lelkészek előtt, akiket fel kell világosítani az állam és az egyház jó viszonyáról.”

A tervet tett követi, a két célszemély kötélnék áll, amiről Máté így számol be: „Dr. Csiha és dr. Kocsis meg lettek szólítva, és elismerték, hogy kapcsolatban állnak Tunyogival, de sok tekintetben nem értenek vele egyet. Mindketten kijelentették, hogy cáfolni fogják téveszméit, és ha nem változik meg, lejáratták.”²¹³ Kocsis azonban felzárkózik Tunyogi mellé, amikor a VÁ mindössze nyolc új hallgató felvételét engedélyezi az 1979/1980-as tanévre, a kolozsvári teológiai intézetbe. Tunyogi a lelkészek nyári továbbképzésén mozgósítani próbált a restrikció ellen, levelet írt Nagy Gyula püspöknek, amelyben kérte az igazgatótanács összehívását. A főgondnok szégyenletesnek tartja, hogy „a többi protestáns centrum sikerült elérje a kívánt beiskolázási létszámot, csak a reformátusok engedtek az Államtitkárságnak”. Minderről IANCU informátor feljegyzéséből értesülhet a marosvásárhelyi Securitate, amit újból leküld nekik a Központ (Tăbăcaru Dumitru vezérőrnagy, az I. Igazgatóság vezetője

²¹² Uo. 146. l. A kísérlőlevélre Máté alezredes ráírja: „Nagy Károly este bolnav. A fost sursa noastră și avertizat./Nagy Károly beteg. Informátorunk volt és megrovásban részesült.”

²¹³ Uo. 145. l. Az eredeti szöveg: „S-a discutat cu dr. Csiha și dr. Kocsis, care au arătat că sînt în relații cu Tunyogi însă în multe privințe nu se înțeleg. Ambii au declarat că va combate în ideile lui neavenite și chiar va discredita dacă nu se va schimba.”

és Popescu Stelian ezredes, a II. ügyosztály főnöke), hogy Kocsist felhasználják Tunyogi semlegesítésére.²¹⁴

Míg Tunyogi és Kocsis vívja a maga harcait, csökkentik a felvehető teológiai hallgatók létszámát, és Adorján Kálmánt börtönnel fenyegetik, ha nem távozik Zilahról, Csiha Kálmán örömmel tesz bizonyosságot külföldön a romániai vallásszabadságról. Az oberwarti konferenciára, amelyet ezúttal Svájcban tartanak 1979. július 1–6. között, Péntek Árpád és Kozma Zsolt teológiai tanárok mellett őt küldik. Ahol megfordul a hattagú küldöttség (felesek is kísérik őket), Csiha mindenütt eldicsekszik a 123 konfirmandusával és a zsúfolásig megtelt templom fényképeivel. A vallásszabadság bizonyítékeként azt is elmondja, hogy Marosvásárhelyen újabb két gyülekezet alakult. Megint rákérdeznek Wurmbrand nyomán, hogy mi akkor az igazság, és ő csuklóból cáfolja a romániai börtöneiből szenvedésért kovácsoló Wurmbrandot. Amikor arról kérdezik, hogy áll a teológiai intézet felújítása, amire sok pénzt adott több szervezet is, Csiha azt válaszolja, előkészítési stádiumban. Csiha tanúsítja a HEKS központjában is, hogy Wurmbrand torzít. A HEKS segélyszervezethez már csak ő látogathat el, mert egy „tévedés” folytán Péntek és Kozma Zsolt útlevele csak két hétre volt érvényes. A hazaérkezés után egy hónappal, augusztus 21-én írt „Jelentésére” Máté alezredes ráírja, hogy küldjék Bukarestbe az I. Igazgatósághoz, kiaknázás végett.

Az 1980-as esperesválasztáson Csiha Kálmánt újból jelölik. A Szabó Julius őrnagy tartásában lévő HAJDU SÁNDOR fn. informátor szerint ellenfélként legfeljebb egy (megnevezetlen) személy jöhet szóba. HAJDÚ úgy véli, a korábban rá jellemző egységes morális kritériumok szerinti magatartás felbomlott. Az önbecsülése túlságosan megnőtt, „nem lehet közeledni hozzá csak nyalással”, „kialakított egy csodálóból álló csoportot maga körül: Sárpataki János – Mezőpanit, Balogh Károly – Vajdaszentivány, Adorjáni László – Marosszentgyörgy és mások”. Másik hiba a vezetőket kívülről nézők szokásos vesszőparipája, hogy hagyja magát befolyásolni a feleségétől, s nem mindig jó irányba. Ezúttal megválasztják, de a sikert nem adják ingyen, napirendre kerül beszerzése.

A Református Világszövetség Brassópojánán tartott központi bizottsági üléséről készült protokolljelentésből úgy tűnik, Csiha Kálmán marosvásárhelyi gyülekezetét egyfajta kirakatnak szánták. A helyszínre induló több küldöttség is megfordul náluk a konferencia előtt vagy után, rendszerint a kerület kísérőjével. Így érkezett Gábry Sándor kíséretében Karl van Kooten nyugatnémet zsinati és Heinrich Schröder lelkesítő elnök. De érkeztek váratlanul is. Szeptember 8-án a bejelentett holland küldöttség helyett egy ír és skót csoport. Nem lévén megfelelő nyelvismerettel rendelkező emberük, Bustya Dezsőt is be kellett hirtelen vonni a fogadásba, aki tudott angolul. Tőlük kellemetlen kérdések is érkeznek: elférnek-e az emberek a kicsi panellakásokban, kérnek-e reverzálást az ortodoxok a vegyes házasságok esetében, és a legkellemetlenebb: miért vettek fel kevesebb hallgatót a teológiára, mint máskor. Csiha itt már a hamisítástól sem riad vissza, azt válaszolja, hogy „statisztikai adatok alapján évről évre állapítják meg, hogy mennyi hallgatót szükséges felvenni...”. A konferenciáról magáról nem számol be, mondván, az nem az ő feladata.

Az 1981 nyarán Magyarországon, Csehszlovákiában és az NDK-ban tett turistaútról szóló protokolljelentés már helytelen románsággal a Securitaténak készül, és ráírja Bătagă

²¹⁴ IANCU 1979. augusztus 11-én, a kolozsvári Siesta Hotelben kelt feljegyzése végére írt Bica Nicolae-féle kommentár megint TIRON célszemélyt jelöli meg Tunyogi ténykedése mögött, aki nem más, mint Takács Lajos egykori nemzetiségi alminiszter. Azt is megemlíti, hogy a kolozsvári Securitate elkezdte a főgondnok megoldozását. Ugyanekkor zajlik a zilahi ügy, amelyben IANCU szintén szerepet kap a vegzált lelkész mellett.

ezredes, a marosvásárhelyi I. ügyosztály vezetője: „A feljegyzést a kollaborációra való bevonás érdekében igényeltük a kontrainformációs megdolgozást követően.”²¹⁵ Az NDK-ban azok vendégei voltak feleségével, akiket a Brassópojánán tartott konferencián ismert meg. A százsz lutheránus egyház felől érdeklődtek elsősorban: „Felmutatam nekik minden lehetőséget és jogot, amellyel a német nyelvű evangélikus-lutheránus egyház élhet nálunk, hogy egyenlő jogokat élvezve szabadon működhesen.” Magyarországon Aranyos Zoltán fogadta a külföldön tartózkodó Bartha Tibor és Tóth Károly püspökök nevében, akik amikor Marosvásárhelyen jártak pár hónappal korábban, meghívták őt Budapestre. Aranyos kifejtette, hogy alapjában véve elégedettek voltak romániai látogatásukkal, amely a Reformátusok Lapjában megjelent három vonatkozó cikkben is tükröződik. A Maros Megyei Securitate Központhoz intézett jelentésében, amely a Csiha beadványára épül, az esperest CAROL fedőnévű informátorként említik. Minthogy a későbbiekben meg „pozitív befolyásolás alatt lévő” személyként, valószínű, a beszerzési kísérlet egyelőre sikertelen.

Esperessége első évében, 1981. 09. 18-án tartották a marosvásárhelyi V. egyházközség imaházában azt a lelkészértekezletet, amelyen a teológiai téma Bethlen Gábor öröksége. A gyűlésről három informátor is jelent, CSEKE, HAJDÚ és HORVÁTH, de az ominózus témáról csak utóbbi. A Szabó Julius őrnagy által írt kommentárból kiderül, mi szúrja az állambiztonság szemét. HORVÁTHot megbízza, derítse ki, kik voltak a téma kezdeményezői. Csihát, akivel pozitív befolyásolás céljával tartják a kapcsolatot, figyelmeztetni fogják az állam számára elfogadhatatlan téma miatt.

Csiha apósa, Nagy József, újból megjelenik a színen 1982-ben. Ezúttal a bihari Securitate küldi át a ZOLI fn. informátor jelentését Marosvásárhelyre, aki jelzi, hogy június 13–23. közt, a spanyolországi futball-világbajnokság alatt, a volt professzor naponta rendszeresen felkereste (ZOLI *Érmihályfalván lelkész, ahol jól lehet fogni a budapesti televíziót*). ZOLI Nagy József néhány kijelentését csokorba foglalta: Románia „a lehetetlenségek országa”. Nyugaton mindenütt tudott forintot beváltani, de vihetett volna zsákszámba lejt, senkinek sem kell. Azt is mondta, Marosvásárhelyen a dombtetőkön lehetne fogni a budapesti televízióadást, de a katonaság nem engedi. Ennél sokkal veszélyesebbek lehetnek a hallgatózó tiszték által készített, ellenőrizhetetlen információk, amennyiben hitelt adnak neki. 1982. december 15-én Antal János, a 01244-es katonai egység kémelhárításának főhadnagya, saját információi alapján azt jelenti, hogy a Gecse utcai templomban történelemórákat is tartanak, amelyeknek nacionalista-irredenta jellege van. Sőt, azt hallotta: az istentiszteleten közölték, hogy a városban kitűzték a magyar zászlót. A jelentést átküldik Baciú Gheorghe századosnak, aki Máté helyett tűnik fel Csiha ügyeiben, és az alezredes informátorainak egy részét is átvette. A Gecse utcai templom közelében lakó, Szabó Juliusként aláíró őrnagy-rezidens azt jelenti 1983 augusztusában, hogy a templomi hirdetőn közzétették, hogy gyermekfelügyeletet létesítettek az istentiszteleten részt vevő szülők számára. Az őrnagy ezt nagyon helyteleníti, a „fanatizálás új módszerének” minősíti. A templom előtt leskelődve, a járőrkelőktől azt hallotta, a Csiha házaspár odamenetele óta „megújult a hívekben a magyar szellem”. Egy Stan Ștefan nevű őrmester pedig azt jelenti, hogy 1983 karácsonyestéjén egy 20–25 tagú ifjú csapat 3–4 kolindát énekelt a templom lépcsőin, s befejezésül háromszor ismételték a következő (*értelmetlen*) refrént: „Magyar, magyar ez a mi térünk, / Magyar, magyar vigyáz hogy

²¹⁵ Uo. 113. o. Az eredeti szöveg: „În atragere la colaborare Nota a fost obținută în urma prelucrării c. informative.”

viselyünk.” A dalok elhangzása után „szétszóródtak minden irányba. Nem láttam velük egy felnőttet sem, aki irányítaná őket.” Ágoston ezredes ráírja az enyhén szólva is rosszindulatú jelentésre: „Intézkedések a fiatalok beazonosítására...”²¹⁶ Hogy sikerült-e, vagy sem, jelenleg nincs rá adat.

1983. január 8-án Tankó Árpád vallásügyi felügyelő jellemzést ír Csiha Coloman esperesről. A szövegben nem történik utalás a megírás okára. „Mióta esperes, különleges vezetői tulajdonságokról tett bizonyosságot [...] A lelkészek és a hívek egyaránt az esperesség, sőt egyesek a Kolozsvári Református Egyházkerület legrepresentatívabb személyiségének tekintik. Nagyon jó kapcsolatokat ápol minden megyei szervvel [...] A VÁ képviselőivel [...] minden problémát megtárgyal, elfogadja a javaslatokat és gyakorlatba ülteti. Jó szervező [...] Minden cselekedetében lojális az államhoz, és erre biztatja a lelkészeket és presbitériumokat is [...] Sok cikket írt a Református Szemlébe, amit az egyházi közvélemény elismeréssel fogadott [...] Jelen pillanatig egyetlen negatív megnyilatkozásáról sem értesültem a külföldiekkel kapcsolatban [...] Nagyon aktív, ami a vallási tevékenység erősítését illeti [...] Tekintélye és aktivitása folytán eddig nem ismert fegyelmet valósított meg a lelkészek közt. Részünkről állandó kapcsolat és dialógus fenntartása szükségeltetik, amit mindig elfogad minden fenntartás nélkül.”

1983. május 20-ától fél éven keresztül kéri Baciú százados, hogy ellenőrizték Csiha Kálmán külföldi levelezését. Ennek meg nem nevezett oka, hogy az esperes Nyugatra készül. Megnevezett oka, hogy január 18-án a Központ parancsba adja Csiha Sándor, az esperes 85 éves apjának leellenőrzését, aki kapcsolatban áll a köztudottan reakciós Ormay Gabriellával a kanadai Torontóból. A parancs utolsó mondata „minél sürgősebben” kéri az intézkedést. Ehhez képest Baciú százados 1983. augusztus 9-i jelentkezése Csiha Sándor fiánál, a marosvásárhelyi esperesnél, legalábbis különös. Az esperes udvariasan fogadja és megosztja vele gondjait. Mindenekelőtt a megürit parókiák betöltése okoz sok fejtörést neki. Jedden Ády József nyugdíjba ment, s a fiát, aki Mezőszentpéteren segédlelkész, szeretné odavinni. A fiú viszont nem felel meg a feltételeknek. Feltehetően a nyugdíjas lelkész felbujtására az esperest nem engedték be a hívek a templomba. Másik gond a marosvásárhelyi VII. egyházközség lelkészi állásának betöltése. 13-an jelentkeztek, Szőke László is, aki beteg, ennek ellenére nem lehet lebeszélni a jelentkezésről. Sem az államnak, sem az egyháznak nem érdeke, hogy esetleg odakerüljön. A marosszentkirályi esetet a százados veti fel az esperesnek. Gáll Károly volt esperes nyugdíjba készül, és máris feltűnt egy esélyes jelölt Adorján Kálmán személyében. Nemcsak a legfanatikusabb betanisták közé tartozik, de nacionalista-irredenta is. Nemrég a SZER is emlegette. Baciú figyelmeztette a romániai vallásszabadság elkötelezett tanúját, Csihát, „jó lenne, ha más lelkészek felé orientálnád, mert nem lenne jó, ha a Securitate szervei elvtelen beszélgetésekbe bonyolódnának a marosvásárhelyi református egyház vezetésével egy ilyen lelkész nem megfelelő viselkedése miatt [...]” A találkozón az esperes „bevallotta”, hogy első unokatestvére él Kanadában, aki ott született, Ormay Gabriella. Hét éve volt utoljára Romániában, leveleznek. Apja pedig négy évvel azelőtt járt Kanadában. Csiha elismeri, hogy a foglalkozására nézve tanárnő Ormay férjével együtt a reakciós emigránsok közé tartozik, és részt vesz azok akcióiban. A Helikon klubban szoktak találkozni, de a klub tevékenységét az esperes nem ismeri. Átutazóban szeretne Svájcban a

²¹⁶ Uo. 66. l. Az eredeti szövegből csak az első három szó olvasható bizonyossággal: „Măsurî de identificare a tinerilor...”

HEKS-hez bemenni, hogy bemutassa a marosvásárhelyi templomok fényképét (*amelyekbe beépítették a svájciak pénzét is*), illetve a tömeges gyülekezeti alkalmakat. A személyes találkozás nyomán leadott jelentésből inspirálódva, szeptember 5-én Ágoston és Bătagă ezredesek közlik a Központtal, amit azok addig is tudtak Ormay reakciós ténykedéséről, és hogy a két Csiha nem végez ellenséges tevékenységet, és nem áll rendelkezésre őket érintő operatív értékű információ.

Az út turistakirándulás, bár a protokolljelentés alapján inkább egy Romániát reklámozó marketingakciónak tekinthető. Több mint egy hónapig tart, Magyarország, Ausztria, NSZK és Olaszország a célpontok. Közben azért felkeresik vezető pozícióban lévő ismerőseiket, Karl von Kootent, Joachim Gurtot, Arend Klompkert. Hazatérőben „véletlenül” Tóth Károly püspökkel találkoznak, aki az RRE hivatalos küldöttségének látogatásáról áradozott. Jellegzetes a német református szövetség elnökénél, Joachim Gurnál tett látogatás. Az írógéptörvény felől érdeklődött Gurt. Csiha azt mondta, nem érinti az egyházat, szabadon használhatják az írógépeket. Megkérdezi a nyugati gazdasági világválság kapcsán, hogy élnek a lelkészek Romániában. Csiha válasza: „Minden lelkész, aki tisztességesen él és dolgozik, jó anyagi helyzetben van, és mind a hívek, mind a társadalom, mind az állam elismerik.” Ők is így látják a romániai helyzetet, közli Gurt, ezért az ő egyházuk úgy döntött, hogy akik nem tudják megbecsülni, hogy egy ilyen szabad országban élhetnek, mint Románia, és az NSZK-ba disszidálnak, nem fognak lelkészi állást kapni náluk. Csiha válasza: „...ez a határozat megalapozott és igazságos”.

Baciú százados 1984. 09. 18-ától egy évig kéri megint az esperesi hivatal telefonjának lehallgatását. A formanyomtatványon jelzik azt is, hogy Bereczki Zoltán lelkész és Kiss Magdolna könyvelő is használja a telefont Csiha Kálmánon kívül. Ezúttal a REFORMA-TUL fedőnevet adják neki az akció időtartamára.

Miközben külföldön a romániai vallásszabadság reklámozója, Marosvásárhelyen állandóan mennek a jelentések a Securitate-ra, hogy a vallásos álca nacionalista célokat szolgál. Az észrevételeket rendszerint a Securitate szolgálatába szegődött magyarok teszik. 1985. 01. 29-én a CROITORU fn. társadalmi kapcsolat jelenti, hogy két új gyülekezetet is szervez az esperes. Célja elérése érdekében memorandumokkal igyekszik befolyásolni a VÁ igazgatóját, Cumpănaşut. Segítői népszámlálást végeznek az új negyedekben, és felméri, ki mennyit tud adni a templomépítésre. Csiha CROITORU szerint azzal érvel, hogy az ortodoxok is építenek új templomot az 1848 negyedben. Úgy véli, mióta Csiha Svájcban járt, még intenzívebben tevékenykedik. Templomba járó ember CROITORU, több olyan istentiszteleten is részt vett, ahol Nagy József, Csiha apósa prédikált, és „egységre szólította fel a magyarságot”. Tartótisztje, Frunză Victor alezredes más területet felügyel, azt írja a jelentés végére, hogy: „Csiha Kálmán nem ismert a probléma terén.”²¹⁷

1985-ben a legmagasabb szinten, a Securitate I. Igazgatóságán elhatározzák beszervezését. Noha esperessége óta gyakran írják rá protokolljelentéseire, hogy „beszervezése folyamatban”, vagy hogy „jelölt”, mert készségessége és udvariassága félreérthető. De minden udvariasság ellenére, a Baciú százados figyelmeztetését, hogy Adorján Kálmánt ne engedje be az egyházmegyébe, beengedi, és hiába próbálják a nyakába varrni, hogy a börtönviselt lelkészeket támogatja, Fülöp Dénes börtönviselt lelkész a Vártemplomba kerül. S ami a legfigyelmeztetőbb jel lehet a Securitate számára, s visszatarthatja őket az erőszakos be-

²¹⁷ Uo. 50. Az eredeti szöveg: „Csiha Kalman nu este cunoscut în problemă.”

szervezéstől, hogy minden mesterkedésük dacára 1984-ben is megválasztják esperesnek. A Securitate, akárcsak a nacionalista román politika, a diktatórikus rendszer iránti ellenszenvet a románság elleni ellenszenvként érzékeli, és harcot hirdet a „nemzetközi románellenesség fokozódásának” semlegesítésére. Azt viszont nem lehet nem észrevenni, hogy a támadások egyik konkrét oka a Romániai Református Egyházban végbemenő dolgok. Ez a felismerés arra készteti a Securitate vezetését, hogy olyan embert vessenek be, aki már bizonyított külföldön, ugyanakkor saját környezetében hiteles. Akit viszont kötelességük beszervezni.

Így jutnak el a marosvásárhelyi espereshez. Augusztus 8-án, Magyarországot, Ausztriát, az NSZK-t, Hollandiát, Angliát, Észak-Írországot és Franciaországot érintő utazása előtt Bica Nicolae, az I. Igazgatóság ezredese és a vallásügyekkel megbízott marosvásárhelyi Baciú Gheorghe százados felkeresi Csíha Kálmánt. Minthogy ismeri a református egyház és az állam viszonyát, valamint a Tőkés-ügyet, javasolják, hogy a „valóságnak megfelelően” tájékoztassa a külföldet. Csíha válaszában elmondja, hogy már fel is készült, fényképekkel, diapozitívokkal, hogy szokása szerint saját pályájával példázza a romániai vallásszabadságot. A Tőkés-ügy kezelésében mint az egyházkerület vezetőségének tagja közvetlenül részt vett, és egyetértett az intézkedésekkel. Arra is felhívták a figyelmét, hogy több gondot kellene fordítania az olyan ellenséges megnyilatkozásokra, mint amilyeneket Adorján Kálmán és Fülöp Dénes enged meg magának. Ez nagyon rossz hatással lehet a fiatal lelkészekre. Elismerte, hogy tisztségénél fogva többet kell tennie azért, hogy ellenséges tevékenységüket megelőzze. Végül megállapodtak abban, hogy októberben újra találkoznak.

Október 5-én adta le Baciú Gheorghe századosnak Csíha a protokolljelentést, amelynek alapján elkészül a beszervezési terv. A bevezetőben a Tőkés-ügy eskalációjának megfékezését jelölik meg a beszervezés egyik indokaként. A másik, hogy az Erdélyi Magyar Hírügynökség marosvásárhelyi vonatkozású híreinek a forrását felderítsék. A jelölt életrajzában nem említik a korábbi sikertelen beszervezési kísérletet. Viszont azt írják, „jogilag rehabilitálták”.

„Mióta esperes, kapcsolatot tart vele a Securitate, egyrészt befolyásolás, másrészt információszerezés végett. Mindenekelőtt azon külföldi küldöttek megismerése céljából hasznosították, akik nagy számban keresik fel a Maros megyei parókiákat. A jelölt megfelelő magatartást tanúsított, a valóságnak megfelelően találva azokat a vallási és szabadságjogokat, amelyeknek örövend, beleértve a romániai magyar nemzetiség helyzetét. Úgyszintén ellencsapásokra is felhasználták, ami egyes külföldi személyiségeknek küldött leveleket jelent, mint a legutóbb folyó évben az amerikai püspöknek, Ábrahám Dezsőnek küldött levél, vagy a PROIECT-akcióban való hasznosítása.”²¹⁸ A jelzettek garanciát jelentenek arra, hogy beegyezzen az együttműködésbe. A beszervezést maga Bica Nicolae fogja megejteni.

A beszervezésről szóló jelentés szerint 1985. október 18–19-én került sor a „kapcsolatfelvételre a beszervezés véglegesítésére”. A beszélgetés a jelölt lakásán, az utazás alkalmával felkeresett személyiségekről folyt. Az NSZK-ban Martin Weyerstall vetette fel a Tőkés-ügyet. Az elmenetel előtt megbeszéltek szerint elmondta, hogy az illetőt teljesen törvényesen nyugdíjazták, és egyházi tisztségeinek elvesztése ezzel együtt járt. Ami pedig a fiát illeti, a püspöknek jogában állt őt mint segédlelkészt elhelyezni Uzdiszentpéterre. Az egyházközség az ő egyházmegyéjében van, személyesen beszélt Tőkés Lászlóval, hogy foglalja el azt az állást, de nem volt hajlandó. A püspök két hónapot várt, s akkor a munka törvénykönyve értelmében megfosztotta lelkészi státusától. A holland református egyház zsinati elnökének,

²¹⁸ Hogy ez közelebbről mit jelent, nem derül ki.

Henk van Graafnak, aki Kolozsváron doktorált, ugyanezt mondta el. Beszámolt a Hans Helmuth Esser teológiai professzor vezette diákcsoport látogatásáról is. Egyébként előzőleg már két anyagot leadott ezekről az illetékes tisztnak. Adorján Kálmánra és Fülöp Dénesre nézve megint megígérte, hogy beszél velük. A két Tőkés esetében tisztségénél fogva igyekszik odahatni, hogy ne szerezhesse maguknak híveket az egyházmegyében. A befejezésben megegyezés jött létre a „konspiratív és szervezett kollaborációról a Securitate szerveivel [...] Megállapodás született, hogy az érdemi információkat írott feljegyzés formájában, nem pedig protokolljelentésként adja le, és ki lett véve tőle egy kötelezvény, nyilatkozat formájában.” Konspiratív neve CAROL.

A beszervezési jelentés azonban sántít. A deklarációban szó nincs szervezett, titkos és írásbeli jelentési kötelezettségről, fedőnévről még kevésbé. A fejlemények arra utalnak, a tisztek fel kellett hogy mutassanak valamit, s ezért kicsit meghamisították a valóságot.

CAROL „ügynök” tevékenységének kiértékelésekor bújik ki a szög a zsákból. Az 1988. május 25-i irat szerinti állítólagos tevékenysége ugyanaz, mint „beszervezése” előtt: külföldi látogatók megismerése, külföldi teológiai személyiségek pozitív befolyásolása, valamint a betanista elemek kibontakozásának meggátolása. Korábbi állításával ellentétben ezúttal Bica ezredes beismeri, hogy: „Az érdemi információkat és anyagokat jelentés formájában írja, nem egyezve bele abba, hogy informatív feljegyzéseket készítsen.”

„1987-ben és 1988-ban kevés találkozó valósult meg (*jobban mondva, a dosszié alapján egy sem*) az egészségi állapotom miatt, de találkozott vele a megyei tiszttel, nála vannak a beszerelt anyagok. Május 20-án átadtam Bota Emil századosnak a kapcsolatot, amikor megtörtént az informátor kiemlézése is [...]”

Befejezésül úgy véli, szorosabb munkára kell fogni az informátort, hogy „[...] jelezzen a megye lelkészeinek körében észlelt nacionalista-irredenta tevékenységről is”. Magyarán, addig semmi ilyenről nem jelzett.

A jelentés végén a II. ügyosztály vezetője felszólítja az új „tartótiszttel”, hogy tegyen meg mindent a hiányosságok kiderítésére, és többet ilyen hanyagság ne történjen.

Bota Emil százados 1988. május 23-án kelt jelentésében azt írja, hogy megtörtént az átadás, megmagyarázták az informátornak, miért szükséges a változás (*ex egyik szövegből sem derül ki*), és megtörtént az első kiképzés „az operatív helyzetekben való megfelelő viselkedésről”. „Hangsúlyoztam a beosztottjairól szolgáltatott információk szükségességét [...] Meg egyeztünk, hogy a konspirativitás megőrzésére a lakásán, illetve az esperesi hivatalban lesznek a találkozók, a tiszttel úgy mutatkozik be, mint a vallásügyi államtitkárság tisztviselője [...]” Az operatív kapcsolat biztosítása végett Baciú századosal is fogja tartani a kapcsolatot.

Hogy mennyire lehet hitelt adni ezeknek az állításoknak, amelyekből teljességgel hiányzik a célszemély reakciója (*más, hasonló típusú iratok nélkülözhetetlen alkotóeleme*), az előzmények után kérdéses. Ugyanis Csíha Kálmán továbbra is csak protokolljelentést ír. Azt is csak egyet, Bustya Dezsővel közösen a Romániába akkreditált svájci nagykövet 1989. május 12-i marosvásárhelyi látogatásáról. Az áll benne, hogy rendesen viselkedett a követ, nem tett fel provokatív kérdéseket. És elégedetlen volt a tolmáccsal, aki csak franciául tudott, és folyton rászólt, hogy ne beszéljen németül. És hogy neki jobban tetszett Marosvásárhely, mint Kolozsvár, mert úgy tűnt, jobb az ellátás. Pécárusokat is látott az utcán. Hogy ettől a román titkosszolgálat mennyivel lett okosabb, azt nem nehéz eldönteni.

Megfigyelése 1973-ban kezdődik, hogy miért éppen akkor, csak sejteni lehet. A Securitate belső rendeletek alapján arra törekszik, hogy minél több végzős teológust vonjon be a hálózatba. Azokkal szemben, akiket magatartásuk miatt nem sikerül beszervezni, vagy különböző okokból (javíthatatlan nacionalista, mereven elzárkózik a kollaborációtól stb.) eleve lehetetlennek látszik az együttműködés, azokat legalább „figyelmeztessék”, mielőtt kikerülnek lelkésznek.

Csernák Béla az utóbbiak közé tartozik. Ő unokája az azonos nevű nagyváradi lelkésznek, akit 1947-ben püspökké választottak, de a román állam nem ismerte el. Securitate általi tanulmányozása a tanár-informátorok jellemzéséből indul ki. Mindhárom tanár-informátor jelzi vonzalmát a katolikus klérushoz és személyes kapcsolatát Czirják Árpád Szent Mihály-templomi plébánossal. (Onac őrnagy megnevezi az ismeretség körülményeit is: „... Czirják katolikus pap és Csernák Béla egyetemista a nagyváradi neuropszichiátriáról ismerik egymást, ahova mindketten be voltak utalva egy évrre”. *A bentlás tényleges okáról nem szól, noha köztudott volt, az orvosi kapcsolatokkal rendelkező, katonaköteles ifjak számára a pszichiátriai „kezelés” volt a legbiztosabb útja a katonai szolgálat alóli felmentésnek.*) A BIBLIOTECARUL fn. informátor emellett kiemeli, hogy bizonyos tantárgyakat előnyben részesít, másokat teljesen elhanyagol. Egyáltalán nem járt Kozma Tibor előadásaira, akivel nagyon rossz viszonyban van. Egyébként „volt valami igazolása az év elején... amelynek alapján bármennyit hiányozhat” – írja. Támogatója Borbáth Dániel nyugdíjas professzor és Papp László püspök, „akit a Csernák rokonsága állandóan zaklat”, hogy segítse Bélát. A DOMBI LAJOS fn. informátor azt írja, hogy előző évi viselkedését megbánta, bocsánatot kért az óráit elhanyagoló diák. A nyáron Magyarországon járt, az ott tapasztaltak késztették arra, hogy átgondolja az életét. Ott a korabeliek kicsúfolták, hogy komolyan veszi az életet. Kiábrándult az ottani anyagelvű, pénzközpontú világból, Romániában mélyebben gondolkodnak az emberek. Az INCZE WALTER fn. informátor ismeri Czirják „egészségtelen prédikációit”, tart tőle, hogy rossz hatással lesz Csernákra. 1974. február 3-án saját füle hallatára, Demeter József hallgatóval beszélgetve, nagyon ellenségesen nyilatkozott az állam elhatározásáról, hogy a lelkészeket is besorozzák. Az 1973-ban végzeteket nehéz gyakorlatokkal kínozták, és kemény marxista ideológiai nevelésre kényszerítették őket. Ezzel is a lelkészi kart akarja gyengíteni a rendszer Csernák Béla szerint – árulkodik INCZE WALTER.²²⁰

A felkért diák-informátorok közül FABIAN semleges, annyit tud róla, hogy 1974 második felében az államvizsgadolgozatát írta. Sokszor járt haza Nagyváradra egy latintanárral segítségét kérni, mert latin forrásokra is hivatkozik, s az ő latintudása elégtelen. Ott hon vendégül látta a holland diákokat is, akik Nagyvárad mellett voltak hűsvéti legációban. NORBERT GASSMANN unitárius informátor, évfolyamtársa nem kíméli: „[...] misztikus vallási irányzat követője, hajlik a nacionalista-sovinisza magatartásra [...] amikor még voltak román nyelvőrünk, ismételtel kijelentette, hogy ez a kurzus teljesen fölöslegesen van az órarendünkben [...] negatívan viszonyult a Nagy Nemzetgyűlés munkálataihoz, illetve ahhoz a gyűléshez, amelyen megválasztották Románia elnökét [...] az egész ünnepség ne-

²¹⁹ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211245/1–3. és I211221/1–8. dossziékban találhatók.

²²⁰ A BADEA II. fn. célszemély egyik lehallgatott beszélgetéséből kiderül, a katonáskodást arra is akarták használni, hogy informátornak szervezzék be a jövőben teológusokat.

vetséges [...] Csernák Béla [...] patológus eset.” A negatív kép kialakulásához még a véletlen is társul. LENGYEL GHEORGHE nagybányai informátor Kolozsváron jár Brenta Péternél, aki a Kolozsvári Történelmi Múzeumban dolgozik.²²¹ Brenta felesége, Magdolna „gyermekkora óta ismeri Csernák Bélát”. Láttá, hogy „az előadások idején, a magyar paraszttal beszélget a piacon, és könyveket oszt szét köztük. Amikor számon kérte, [...] Csernák azt válaszolta, valakinek el kell látnia szellemi táplálékkal a magyar paraszttal (nem lelki). Brenta Magdolna elgondolkodott, hogy Csernák Bélának honnan van pénze (az anyja nyugdíj nélküli özvegy), hogy internátus helyett bútorozott albérletben lakjon Kolozsváron, földesúrként éljen és a tetejében még az órákra sem kell járnia?”

Ennyi elég ahhoz, hogy a kolozsvári Securitate elhatározza Csernák Béla figyelmeztetését. A vonatkozó referátumban felhasználják, mind GASSMAN, mind LENGYEL megfigyeléseit. Azonfelül egy hivatalos rendezvényen tanúsított magatartása is kiváltja az állambiztonság rosszallását. Meijer Lucie²²², az Unitárius Ifjúsági Világszövetség képviselője, 1974 májusában hivatalosan találkozott a KEPTI hallgatóival. Amikor a romániai ifjúság élete felől érdeklődött, azt mondta volna Csernák, hogy „a mi ifjúságunk (a romániai) életéről nem lehet beszélni, mert az nem élet”. A fentiek figyelembevételével a belügyminiszter 1973/003-as rendelete, 6. art. I. bekezdés d. pontja alapján figyelmeztetésben fogják részesíteni. Végrehajtói Chifor Cornel alezredes, Onac Ioan őrnagy, a Securitate székhelyén. 1974. október 1-jén Csernák Bélát kihelyezik Nagyváradba, de 12-én visszarendelik Kolozsvárra, a katonai központba. Az ott történetekről a célszemélynek egy lehallgatott telefonbeszélgetése tanúskodik: Csernák Bélát átkísérték a Securitatéra, s ott „másfél órán keresztül, el sem mondom mennyi disznóságot, hazugságot rám raktak. Hogy ismerjem el május 26-án valami papírok szétoztását, hogy megszerveztem a diákok tiltakozását a román nyelv oktatása ellen, hogy fanatikusan gyűlölöm a románokat stb.”.²²³ Az állambiztonság a végrehajtott megfélemlítési akciót természetesen másképp értékeli: „A figyelmeztetés alatt Csernák Béla eleinte megpróbálta minimalizálni elkövetett cselekményeit, s csak aztán vett fel megfelelő magatartást, miután szembesítették bizonyos, a tevékenységét illető érveléssel.” A célszemély azt tette, amit hasonló helyzetben a legtöbben tettek, bűnbánatot gyakorolt, megígérte, hogy „jó fiú lesz”, felülvizsgálja addigi magatartását. Egy másik telefonbeszélgetésben kifejti, hogy gondolkodott azon, hogy elmegy a kolozsvári vallásügyi felügyelőhöz tiltakozni az eljárás miatt. El is ment Kolozsvárra, de előbb megbeszélte a tervét Borbáth Dániel nyugalmazott professzorral, aki azt tanácsolta, inkább tegyen úgy, mintha nagyon megijedt volna. Több példát hozott fel olyanokról, akik a keménykedéssel nagyon rosszul jártak. Inkább legyen minél jobb viszonyban a püspökkel és a közvetlen főnökével, az esperessel.²²⁴

Nagyváradba visszatértekor elmondja a ZAHARIA fn. informátornak, hogy miért hívták Kolozsvárra. A Szatmár Megyei Securitate nagyvárad irodája pedig elhatározza (1974. 11. 19.), hogy általános információs felügyelet alá vonják. ZOLI, ANTONIU és ZAHARIA lesznek a megfigyelői, akiknek a következőkre kell koncentrálniuk: milyen külkapcsolatokkal rendelkezik; miért küldte ki külföldre a kolozsvári magyar írók címét; milyen hatással volt rá

²²¹ A dokumentumban következetesen Brentaként emlegetett személy valódi neve Bunta (Vincze Gábor közlése).

²²² Meijer, Lucie az utrechti egyetemen szerzett pedagógusi diplomát, különböző nemzetközi vallási szervezetekben dolgozott, az IARF hollandiai szervezetének pénztárosa. Forrás: <http://iarf.net/members> és [www.zoominfo.com/Lucie Meijer](http://zoominfo.com/Lucie%20Meijer).

²²³ ACNSAS Fond Informativ I211245/3. 9. l.

²²⁴ Uo. 20. l.

a kolozsvári figyelmeztetés; folytatja-e a kapcsolatait egy bukaresti román adjunktusnővel,²²⁵ szándékában áll-e továbbra is emigrálni; nagykarolyi kapcsolatrendszerének kialakulása.

A nagykarolyi időszak alatt ZOLI, aki akkor Börvelyben segédlelkész, egy ottani szolgálatára reflektál kicsinyes féltékenységgel: helyteleníti, hogy betegekhez hívták úrvacsorát osztani, és el is ment. (Szerinte a helybeli lelkészek iránti „jóérzésből” nem kellett volna elmennie.) ANTONIU annyit ír róla, hogy túl sokat cigarettázik és kávézik, és „ha abba hagyná a hülyeségeket, tisztességes ember lehetne”. Az egyetlen „gyanús” aspektus, ami a dokumentumokból kitetszik, egy, az anyjának írt és elfogott levél, amelyben a címzettet arra kéri, hogy a taizéi mozgalomról fogalmazott írását gépelje le, sokszorosítsa, és adja oda a barátainak. A kéziratot égesse el. Mert „téglikra” mindig lehet számítani. De hogy miért olyan veszélyes a taizéi mozgalomról írni, hogy a kéziratot el kelljen tüntetni, nem világos. A nagykarolyi korszakban a dossziében a politikai értékkel nem bíró levelek és telefonlehallgatások dominálnak. Ezek is tartalmazhatnak értékes információt. Így a Kiss Bertalan ákosi lelkésszel folytatott lehallgatott telefonbeszélgetésből megtudhatta a politikai rendőrség, kik segíthetik Csernák Bélát. Kiss elmondja, hogy ő segédlelkésze volt a Csernák Béla nagyapjának. Valamint hogy Borbáth professzor, aki évfolyamtársa volt, anélkül, hogy tudna az ő ismeretségükről, levélben hívta fel a figyelmét Csernák egyháztörténeti kvalitásaira. Javasolja, hogy foglalkozzon a nagyapja történetének megírásával, ő például rendelkezésére tudja bocsátani a levelezésüket.

Újabb állomáshelye Nagyszalonta. A Bihar Megyei Securitate emeli magasabb nyomozati szintre megfigyelését. BONÉ fedőnévvel, 1977. 07. 18-án nyitják meg az információs nyomozati dossziét, azzal az indokkal, hogy 1974-es figyelmeztetése ellenére sem hagyott fel a magyar nacionalista megnyilatkozásokkal, de intézkedésekre nem kerül sor. Főnöke akkor nyilatkozik róla (1977. 10. 26), amikor már el is ment Arany János szülővárosából. A két év alatt csendes, sokat olvasó embernek ismerte. Külföldi tanulmányútra készül, 1977 elején sikerült is a vizsgája Kolozsváron. Angolul és franciául tanul, mert vagy Angliába, vagy Franciaországba kíván menni. Mégpedig Taizébe, ahol egy „református szerzetesrendszerűség” működik. A püspök azonban azt mondta, oda nem engedi, mert még katolizálni fog. Tanuljon meg németül, és akkor kiküldi Svájcba vagy az NSZK-ba. Nagyszalontán Páll István katolikus lelkésszel volt baráti viszonyban, szabad idejének nagy részét is nála töltötte. Október 23-án elfoglalta új állomáshelyét, Szentjobbot. Feltehetően ezért érdeklődik felőle a körzetért felelős Budai Ioan őrnagy is az akkor Micskén szolgáló AVRAMtól. Az AVRAM rossz viszonyban volt. Nagyon óvatos, politikai kijelentésektől tartózkodik. Jó barátja volt az NSZK-ba távozott Varga Pálnak. Nagyapjáról, apjáról, anyjáról regél tehát AVRAM. (Mégpedig magyarul.)

A célszemély csak hetekig szolgál Szentjobbon, december 1-jétől a Szatmár megyei Ákosra nevezik ki helyettes lelkésznek. Erről SZEMES informátor számol be a Securitaténak (nem mintha azoknak szüksége lenne erre), aki 1977. november 22-én találkozik vele a nagyváradi

esperességen. Csernák elmondja neki, hogy úgy tudja, Orosz Csaba püspöki tanácsos kint maradt Nyugaton, és Hollandiában telepszik le. Az apját emiatt leváltották az esperességről, Telegdy József, a szatmári Lánkos templom lelkésze foglalja el a helyét. Orosz, a volt esperes, Magyarországra jár át, hogy a fiával levelezzen, aki azt terjeszti Nyugaton, hogy Csernák Béla személyesen közreműködött a nagykarolyi esperes leváltásában.

Ákosra érkezése második hónapjában, 1978. 01. 21-én nyilvántartásba veszik Szatmáron a Biharból átküldött dossziéját. Az ellene fogatosítandó intézkedések tervéből végre kiderül, miért a nagy felhajtás, annak ellenére, hogy a mellé rendelt informátorok jelentései politikailag óvatosnak, sőt visszahúzódnak írnak le. „Csernák Béla levelezés útján tart kapcsolatot számos bel- és külföldi személlyel, levelezésében fejti ki ellenséges nacionalista eszméit.” Érdekes, hogy a maga módján megteszi a szerinte hatékonyak-vélt óvintézkedéseket: azt tanácsolja levelezőpartnereinek, hogy ne írjanak feladót a levélre. Ez azonban nem gátolja meg a Securitatét, hogy kisebb levéltárnyi anyagot halmozzon fel a neki írt levelekből. A célravezetőnek tekintett intézkedések:

1. Az első ellenőrzésekből következik, hogy a nyugdíjba menő Kiss Bertalan²²⁶ lelkész ajánlotta a hívek egy részének, hogy Csernák Bélát kérjék. Ezek közül 2-4-et kell tanulmányozni, s kiválasztani a legmegfelelőbbet a beszerzésre.

2. VARGA és STEF M. informátorok ismerik, „az utóbbi mellett segédlelkésként szolgált”, mellé rendelik őket, hogy kiismerjék, milyen célok vezérlik.

3. Minthogy állandó lakhelye Nagyvárad, és havonta 2-3-szor is hazamegy az anyjához, igénylik a Bihar Megyei Securitatétól, hogy állítsanak rá ott is informátort.

A fentiekén kívül az ilyenkor szokásos intézkedéseket tervezik, a helyi milícia hálózatát is bevetik, leveleit ellenőrzik. Az ügyért Darlaczi Ferenc őrnagy felel.

A tiszt szorgalmasan a helyszínrre siet tájékozódni, és 1978. január 25-én már jelenti is, hogy a község megosztott. Nem Csernák Béla személye miatt, akiről nem tudnak semmit. Hanem a régi helybeli konfliktus a szegények és az egykori gazdagok közt. A szegények nem akarják, hogy a szocializmusban is az egykori gazdagok diktáljanak. Ők Krasznamihályfalva lelkészét szerették volna megválasztani, mert a felesége az ákosi iskolában tanít, őt ismerik, és megfelelőnek tartják. Kiss Bertalan azonban összefogott az egykori gazdagokkal, mondván, hogy akit a püspök akar küldeni, papi családból származik, biztos be fog válni.

Az egykori szegények küldöttsége járt is a püspöknél, de az mégis Csernákot küldte. Jelenleg tehát elégedetlenség jellemzi az egyháztagek egy részét. Darlaczi úgy gondolja, ez kedvez annak, hogy valakit beszervezzen a megfigyelésére. Amellett Illi alezredes informátorait, VARGÁt, KISS LADISLAUt és ILLÉSt szeretné bevetni Csernák Béla megfigyelésére.

1978. 02. 03-án a terv szerint átirnak Biharba. Az átirat újdonsága, ami a tervben nem szerepelt, hogy a nagyváradi útlevelesztályt figyelmeztessék, semmiképpen ne adjanak útlevelet Csernáknek a szatmáriak megkérdezése nélkül.

Első Szatmár megyei évében a tervezettnél jóval többen és többet jelentettek róla. VARGA STEFAN, mint főnöke, többször is magyarul, Darlaczi és Illi fordítják románra. (Az eredetiek nincsenek a dossziében.) VARGA közli, hogy a Krasznabélteken lévő kevés reformátusnak, a plébános engedélyével, a római katolikus templomban szeretett volna húsvéti istentiszteletet tartani. VARGA megtiltotta neki: van imaterme a békékieknek, tartsa

²²⁶ Kiss Bertalan a bécsi döntés előtt a Református Jövő c. sikeres egyházi lap szerkesztője volt, személyes jó ismerőse Csernák Béla nagyapjának. Vö. Molnár János, 2001. 140. o.

²²⁵ Hogy mi köze a Securitaténak egy független férfi és egy független nő kapcsolatához, az egy egészen elképzelhető történet. A jelzett tanárnő bérletársa, akinek tudomása volt a teológussal folytatott viszonyról, azon habozdik fel, hogy a magyar férfi meg meri kérdőjelezni a románság elsőbbségét Erdélyben, s román szerelme kezd neki hitelt adni. A bérletárs tehetetlenségében névvel, címmel vállalt feljelentést tesz a Securitatén, mert félő, hogy egy „tisztességes román nő bedől egy sovíniszta-irredenta magyar férfi történelemhamisításnak”. Ettől kezdve levelezésüket, telefonbeszélgetéseiket is rendszeresen megfigyelik.

ott az alkalmakat. Máskor kimondottan „szellemi fogyatékosnak” titulálja, mert arra kért engedélyt, hogy olyan tógát viselhesen, mint hajdan a debreceni diákok. Azt, hogy külföldi tanulmányútra készül, neki sohasem említette, de egyszer, amikor Papp László püspök Szatmáron járt, és kihallgatáson fogadta a jelentkező lelkészeket, hallotta, amint a püspök azt mondta Vidits főjegyzőnek, miután Csernák kijött az audienciáról: „És még egy ilyen ember akar tőlem engedélyt kérni külföldi úthoz.” A VASILE COMAN fn. informátor nem csekély ellenszenvvel nyilatkozik Csernáról. Alby Bélával baráti kapcsolatban áll, ami ritka, mert „[...] a nagypapa püspök volt. Ez a körülmény arra készíti, hogy beképzelt magatartást tanúsítson, és családi háttérét személyes ambícióira fordítsa [...]” 1978. 11. 09-én Batori Gyula adóján beiktatásáról tudósít ugyanő. Megtudta, hogy Batori, Csernák és a nemrég Patóházára helyezett Veress Attila „intim barátok”. A rendezvényen Veress és Csernák végig egymás mellett ültek, miközben az informátor és Batori az egyházi vezetők kiszolgálásával voltak elfoglalva. A helyi informátor beszervezése is sikerrel járt. A POLGAR fedőnévű illető úgy látja, egyre jobban megbízik benne a lelkész, bár lényeges dolgokról még nem tárgyaltak. KISS LADISLAU Lázárban, a „saját lakásán” adott feljegyzésében a külföldre szökött lelkészekkel kapcsolatban tud a Securitaténak újat mondani. Hallotta, amint 1978. 07. 05-én, fizetésosztáskor, Slakovits megkérdezte a volt esperes Orosz Árpádot, hol van a fia. Az azt válaszolta, Pittsburgben lelkész egy kanadaival és egy amerikaival együtt. Július 22-én KISS Csernákkal találkozott a buszállomáson, s megkérdezte, mi a véleménye Orosz Csabáról, hogy lehetett olyan fiatalon tanácsos és püspöki titkár. Csernák azt mondta, hogy évekkorábban, amikor neki holland vendégei voltak, Orosz Csaba állandóan nála ült, még ebédre is ott maradt, nem sokat beszélt, inkább csak hallgatott, neki nagyon gyanús volt. Csernák azt is mondta, hogy Amerikából előbb Hollandiába ment Orosz Csaba, de a holland titkosrendőrség állandóan a nyomában volt, és az első kedvező alkalommal nemkívánatos személynek nyilvánították. Azért ment vissza Amerikába. KISS nem kérdezte, honnan tudja ezt Csernák. Amikor a Református Szemle létesítésének hetvenedik évfordulóját ünnepelték, Csernák Béla felállt és azt mondta: Minden ortodox püspökségnek saját lapja van, miért nem lehet a két püspökségnek külön-külön saját kiadványa? Azt az egyet is egyéves késéssel nyomtatják. Régebben több újságot is adott ki mindkét egyházkerület, most is itt ül két egykori lapszerkesztő, Kiss Bertalan és Orosz Árpád. Telegdy esperes felszólította Csernákot, adja írásba a felszólalását.²²⁷ A SANDOR IOAN fn. informátor szintén lelkész, a teológiai tanulmányok idején ismerkedett meg Csernákkal. Téves adatokon kívül (1974–1975-ben végzett) azonban csak annyit tud róla, hogy „református lelkészeknél egészen szokatlan szimpátiával viseltetik a katolikus papok iránt”. Ennek ellenére megbízzák, próbálkozzon barátkozni az ákosi lelkésszel. JÓKAI SÁNDOR lelkész-informátor úgy hallotta Szilágyi Tibor krasznaszentmihályi lelkésztől, hogy az ákosiaknak nem tetszik lelkészüik barátkozása a katolikus papokkal. Egyébként a református lelkészek közt nincs barátja, amikor szabadságra ment, Nagyszalontáról érkezett egy segédlelkész helyettesíteni, mert senki nem akarta azt elvállalni. (Az informátorok elfogultsága szembeülv: míg VASILE COMANnak a célszemély és két református lelkész intim barátsága tűnik fel, JÓKAI-nak a magánya.) A nagykarolyi ANTONIUT is bevetik, de igen zavaros feljegyzéséből csak annyi egyértelmű, hogy Orosz Árpádtól

²²⁷ ACNSAS I211245/1. 91. l. Darlaczi őrnagy azt a feladatot adja KISS-nek, hogy mivel úgys Ákoson keresztül szokott a szüleihez utazni, igyekezzen közelebb kerülni Csernákhhoz, és mindent, ami vele kapcsolatos, kitudakolni.

érdeklődött Csernák felől. Viszont tartótisztjének, Miclea alezredesnek a kommentárjából tudni lehet, hogy Mózes Árpád kapcsolatának tartják Csernákot, és a telefonlehallgatások bizonyítják, hogy mindketten „földalatti tevékenységet folytatnak, és nacionalista-irredenta magatartást tanúsítanak”.²²⁸ PÉTER JÁNOS a túrterebesi lelkésztől tudja, hogy Csernák a januári gyűlésen, amikor a lelkészek személyes könyvtárában található régi könyvek felleltározásáról volt szó, megkérdezte: ez az utasítás minden állami tisztviselőre vonatkozik, vagy csak a lelkészekre?

A Securitate hatástalanak érzi addigi akcióit, így maga Darlaczi őrnagy látogatja meg a célszemélyt „befolyásolása (bosszantása)” céljával, hogy „felfedje az informátor ellenséges foglalatosságait”. 1979. február 9-én 14–17.30 közt teszi tiszteletét az ákosi parókian. A célszemély „örömet” fejezte ki a látogatás miatt, sokat beszélt szakmai tevékenységéről, és hogy „ne tévedjen”, megkérdezte az őrnagy véleményét az egyházi munkáról. Mire az őrnagy azt válaszolta, őt nem érdekli senkinek a vallásos tevékenysége, a lényeg az, hogy az a működési szabályzat szerint történjen. Kényelmetlen helyzetbe akarta hozni azzal, hogy mindentudóként rákérdezzen, miért került konfliktusba diákkorában az állambiztonsági szervekkel. Célszemély elmondta, nacionalizmussal vádolták, de ő tagadta az ellene felhozott vádakot, mert ha netán igazak is lettek volna, „nem annyira hülye, hogy nyilvánosságra hozza azokat”. Darlaczi cáfolta a célszemély állítását: ha ő nem nacionalista, miért tartotta meg a nagyszalontai Hasastól kapott régi képeslapot, amelyen a magyar királyi korona látszik? A célszemélyt meglepte az őrnagy bejelentése, azt felelte, nem is tudja, miért tartotta meg, mert elolvasás után elégeti a leveleit, ezzel is azt fogja tenni, ahogy a tiszt távozik. A tiszt ezután „megmagyarázta”, honnan tud a képeslapról. Felmerült a gyanú, hogy némelyek tiltott kereskedést folytatnak a régi képeslapokkal, s meg is kérdezte, mit fizetett érte. Csernák nem fizetett senkinek – állítja –, és elismerte, rosszul tette, hogy megtartotta, megláthatta volna nála egy hívő, és szóbeszédre adhatott volna okot. A célszemély végig nagyon feszült volt, állapítja meg elégedetten Darlaczi, erősen igyekezett, hogy bebizonyítsa korrektségét az állam iránt, és nehogy rosszat mondjon. Az őrnagy azzal távozott, hogy „megnyugtatta, nincs folyamatban ellene semmilyen intézkedés, csak figyelmeztetni akarta, nehogy utólag legyenek kellemetlenségei”.

1979. 05. 03-án Darlaczi őrnagy nyomozási elemzést készít a BONÉ-ügyben. A nyomozás céljaként „annak megállapítását” nevezi meg, hogy „milyen forrásokból táplálkozik a célszemély nacionalizmusa, külföldi kapcsolatainak beazonosítása, azok természete, szándékainak felfedése és az állam biztonságát veszélyeztető tevékenység megelőzése”. CORNEL IOAN informátort és másokat is bevetettek, az »S« szolgálatot is, kevés sikerrel. Rövidesen a frissen besorozott KATONA fn. informátort is mellé rendelik. Összegzi, mit tudtak meg eddig. Az ismertekhez képest új adat, hogy az apja „horthysta katonatiszt” volt, és hogy az anyja is megfigyelés alatt áll magyar nacionalista megnyilvánulások és magyarországi személyekkel tartott „gyanús kapcsolat” miatt. És hogy doktorálni akar, s ezért tanulmányútra készül Hollandiába vagy az NSZK-ba.

Külföldi kapcsolatai közül „beazonosították” Ida és Klaas Eldering holland házaspárt, akik évente látogatják, és Andor Endre (*bejelenen Sándor Endre*) magyar állampolgárt, akivel Kolozsváron találkozott. Nem sikerült kideríteni, miért küldte meg anyja kérésére Laczai

²²⁸ Nagy valószínűséggel ő az a PAROHUL fedőnévvel illetett célszemély, akinél lehallgatják Csernák egyik bizonyító erejűnek tekintett „kiborulását”.

László magyar állampolgárnak hat erdélyi magyar író postacímét. Az ákosi műemlék templomot sok külföldi látogatja, így sokakkal tud kapcsolatot teremteni. Az érdeklődők száma alaposan megnőtt, mióta szétküldte a templomról szóló prospektust külföldre. Az ismertetésben megpróbálta „meghamisítani a történeti valóságot”, de rajtakapták, és kénytelen volt kijavítani.

A faluban elutasít minden társaságot, ezzel szóbeszédeknek adott tápot, miszerint homoszexuális, zugivó stb., de „ezek eddig nem bizonyosodtak be”, „noha kértük a milícia szerveinek segítségét is”. *(Az informátoroknak minden esetben feladatuk adták nevezett „bűnök” kipuhatolását.)*

1978 decemberében felkereste Nagyváradban PAROHUL nyomozott személyt, és „szélsőséges kritikával illette – lásd az 1979. 01. 03-i 007812. sz. T anyagot²²⁹ – a külföldiekkel való kapcsolattartást szabályozó törvényt”. Azzal érvelt, hogy azt a vendégét, aki nagyon fontos, úgysem fogja senki feljelenteni. Aki meg kémkedik, azt megtanítják az álcázásra, úgyhogy a „kocsmai asztalszomszédja sem ismeri fel, hogy idegen”. Azt is kifejtette, hogy a volt püspöki titkárt a Securitate küldte külföldre, épp azért, hogy beazonosítsa azokat, akiket az emberek úgysem írnának be a protokolljelentésekbe. Egy bukaresti ismerősének írt, elfogott levelében azt is kifejti, tudatosan keresi a kapcsolatot külföldiekkel, mert így ismert és elismert személy lesz, „nem mernek majd hozzányúlni, mert ki tudja, honnan jön majd a tiltakozás”.

Minthogy „földalatti tevékenység szándéka körvonalazódik”, a bukaresti I. Igazgatóságnak is bemutatották a dossziét, amely elrendelte három hónapon belüli tisztázását. Ennek érdekében a CORNEL IOAN és a KATONA fn. informátorok kirendelése és a levéllel ellenőrzés mellett megvizsgálják fix lehallgatási készülék beszerelésének lehetőségét. A külföldiekkel való ellenőrizhetetlen kapcsolattartás meggátolására már ekkor felmerül eltávolítása Ákosról. „Újraválasztását” akarják megakadályozni úgy, hogy lejáratják a hívek előtt. A helyi milícia hálózati személyét megbízzák a külföldi kocsik rendszámának feljegyzésével.

CORNEL IOAN többszöri látogatásának eredményét összegzi május 22-én, jelenték-telen és téves aspektusokat feljegyezve. *(Lásd nála!)* Kapnak a szatmári szekusok egy augusztus–szeptemberre vonatkozó „szintézist” Csernákék nagyváradi lakásának lehallgatási jegyzőkönyveiből. Ezekben fellelhetők, többek közt, a célszemély elég meredek külpolitikai eszmefuttatásai. Egy példa: „Románia erőlködik, hogy befogja az amerikai magyarok száját, de az amerikaiaknak ez nagyon fontos dolog [...] Amerikának a jelenlegi világpolitikai helyzetben nagyon fontos, hogy romániai gazdasági érdekeit ne borítsa fel semmi. Például, ha Romániát megtámadná az oroszok, elkerülhetetlen, hogy az amerikaiak be ne avatkozzanak, mert ők tudják, hogy Amerikával a románok kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötöttek. Ha netán meghalna Tito, és megkezdődnek a harcok a szerbek és a horvátok között, az oroszok nem maradnának ölbe tett kézzel, mert veszélybe kerülne a szocializmus Jugoszláviában. Ebben az esetben is beavatkoznának az amerikaiak.” Vagy olyan párbeszédet vesznek fel, mint: „Amália célszemély *(Csernák Béla anyjának egyik fedőneve, a másik LANCU)* hallotta a Szabad Európa Rádióban, hogy a zsidók azt nyilatkozták, eddig Románia mellett álltak, de ezután többé nem, mert Románia nem tartotta be az adott szavát az emigráció tekintetében.” Mire BONÉ úgy reagált: „Adná az Isten, hogy összevesszenek!” Van egy passzus a szintézisben, ami kiváltja az egyik, azt olvasó tiszt elemi indulatait.

²²⁹ A T anyag lehallgatást jelent.

BONÉ egy bizonyos Benczur Gábor nevű íróról mesél az anyjának, aki nagyon tehetséges és merész. Az illető egész családjával emigrálni akart Magyarországra. Amikor beadta emigrációs kérelmét, kihallgatást kért a Securitate főnökétől, aki megkérdezte, miért akar elmenni. Azért – volt a válasz –, mert Romániában nem élhet magyarként békében. Megkérdezték, miért ennyire nacionalista. Mire azt válaszolta, ő eredetileg sváb, de az itteni ellenségesség és provokációk magyarrá tették. Azt tanácsolták neki, inkább azt írja a kérelembe, hogy a gyermeke beteg, s akkor könnyebben elengedik. Mire azt mondta, azt nem teheti, mert azzal egész eddigi életének értelmét megkérdőjelezné. Egy kiolvashatatlan nevű őrnagy azt írta a margóra: „Hazugságok! Benczur a lompéti református lelkész, ahol most a célszemély van, akinek engedélyezték végleges eltávozását Magyarországra. Pszichés beteg, akár csak a felesége. A gyermekük pedig szellemi fogyatékos.”²³⁰ Befejezésül megállapítják, hogy BONÉ „egyes beszélgetésekben a párt felső vezetésére sértő szavakat használ, mondván, hogy az a benyomása, minden területen hamisítás folyik, és gyűlöli azt a sovinizmust, ami az országban van”. Hogy ezek a megfigyelések mennyire hasznosak a nyomozásban? Arra bizonyosan alkalmasak, hogy ne adjanak hitelt a célszemély „hivatalos”, szemtől szembeni lojális megnyilatkozásainak.

1979. november 5-én Csernák Magyarországra utazott, de előtte templomi ünnepélyt tartottak, amelyre Fehér Sándor kaplonyi lelkész és a KATONA fn. informátor is hivatalosak voltak. KATONA azt a feladatot kapta, hogy tudja meg, kiket akar felkeresni Csernák. Szatmári találkozásuk alkalmával nem volt erre alkalom, mert Szabó Dénes pusztadaróci lelkész melléjük szegődött. Az ákosi ünnepély alkalmával is csak alig, mert a busz útközben elromlott, késve érkezett Ákosra, utána pedig Csernák édesanyjának jelenléte miatt nem volt alkalmas a helyzet. Annyit azonban megtudott, hogy egy tízgyermekes ismerősehez fog menni először Vámosnagyfaluba, majd Miskolcra és Budapestre.

A Securitateban felmerül a gyanú, hogy KATONA vagy nem „őszinte”, vagy dekonspirálta a szervekkel fenntartott kapcsolatát, ugyanis általánosságokon kívül semmit nem mond a célszemélyről. Ezért a május óta alezredessé előléptetett Darlaczi krimibe illő „kombinációt” tesz le a főnökség asztalára november 23-án. Izgalmában KATONA informátort BONÉnak nevezi, elmeséli kalandos beszervezésének történetét. A terv szerint november 24-én érkezik haza Csernák Magyarországról. KATONÁt hozzá küldik, hogy meghallgassa élménybeszámolóját. Előbb azonban találkozik tartótisztjével, aki kioktatja, hogyan beszéljen, és átad neki egy lehallgatóval felszerelt, mappába csomagolt *Erdély történetét*. Azért adják mappában, nehogy valaki meglássa. A könyvet megmutatja a célszemélynek, mondja el, mi a véleménye róla. Másnap reggel, elmenetelkor visszakéri, és átadja a rá váró tisztnek, aki hazaszállítja KATONÁt, írásbeli feljegyzést vesz tőle, és a felvétel és a feljegyzés összehasonlításából ki kell derülnie az igazságnak. A leírásból az feltételezhető, hogy a mappába rádióadóval felszerelt mikrofon lehetett elrejtve, ugyanis a vételhez is biztosítani kell a feltételeket. A kb. 70 méterre lévő általános iskola igazgatói irodájában készítik majd a felvételt. Egy magyarul tudó TO-altiszt és Scurtu Mircea főhadnagy kísérik el őt, akiket a faluban nem ismernek. Az igazgatónak azt mondják, fülest kaptak, hogy a közeli patikát ki akarják rabolni, onnan leselkedve szeretnék tetten érni a rablókat. Amennyiben ez technikailag kivitelezhetetlen lenne – neki lesz arra lehetősége, hogy kipróbálja –, a szervek T ügyosztályának

²³⁰ Uo. 137. l. Az eredeti szöveg: „Minciuni! Benczur e preotul reformat din Lompirt unde-i acum obiectivul care are aprobare de plecare definitivă în R.P.U. Este bolnav psihic, la fel soția sa. Copilul e debil mintal.”

(*lehallgatás*) furgonját fogják használni, amely épp a parókia előtt fog „elromlani”. Az akciót a nagyváradi tapasztalatcsere után, december 13–17. közti időszakra időzítené. A tervet nem hajtották végre, az iratokból nem derül ki, miért. Az, hogy a lehallgatómappába csomagolt, Erdély-történetet taglaló rész mellé nagy kérdőjelet tett valaki, vélhetőleg arra utal, technika-
 ilag nem tartották kivitelezhetőnek.

Ez lehet annak a későbbi javaslatnak a hátterében is, hogy helyezzessék át BONÉ-t vagy Szatmárra, vagy Nagyváradra, „ahol több munkaeszközünk van a nyomozásra”. Mert továbbra is lehallgatásból és levéllenőrzésből származó adatok „árulkodnak egyértelműen” arról, hogy BONÉ „országunk notórius ellensége”. De mindez már 1980-ban realizálódik.

Az 1979. december 22-i lehallgatási jegyzőkönyvből kiderül, hogy Csernák nem bízik a református lelkész kollégákban, mert egy részük besúgó, a másik részük meg az egyház-
 vezetésnek hízeleg. Ezért ő csak a krasznabélteki katolikus pappal mer igazán őszintén be-
 szélgetni. Vele beszélte meg a Szocialista Demokrácia és Egység Frontjába való belépést is, amire kötelezni akarnak minden lelkészt. Nagy dilemmában van, a bélteki pappal együtt úgy véli, ha belépnek, akkor a párt közvetlenül beavatkozhat az egyház dolgaiba. Ha nem lép be, akkor elromolhat a kialakított jó viszony a helybeli szervekkel, a néptanácsi vezetőkkel a te-
 rületért felelős szekusig. KATONA 1980. 01. 15-i feljegyzéséből megtudható, hogy Csernák nem fogadta el Telegdy esperes elutasító magatartását, és Feigi György bélteki plébánossal együtt megszerezték Papp László nagyváradi református és Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök jóváhagyását, hogy kölcsönösen szolgáljanak egymás templomaiban. Csernák elmondta, hogy felajánlották neki Pusztaiújlakot Bihar megyében, de most már jól érzi magát Ákoson, szeretnie helyben maradni. (KATONA *ezúttal sem közül semmi kompromittálót*)

A Securitate azonban másképp gondolja. Az 1980. július 27-én készült Elemző feljegyzésben hosszasan ecsetelik, miért nem jó, ha Ákoson marad BONÉ célszemély. Mindenek-
 előtt alaposan kiszélesítette külföldi kapcsolatait, és a külföldiek, bármennyire is figyelik őket, „nagyon alattomosak”. Klaas Elderingről, aki évente meglátogatja, tudják, hogy az államtól független egyház híve. A függés azért helytelen, mert akkor az egyház köteles kö-
 vetni az állampolitikát. Peter Eringa szintén holland református lelkész, vallásos könyveket hoz rendszerint. De kérte a rászoruló lelkészek címét is, hogy segíteni lehessen rajtuk. BONÉnak is adott 2000 lejt „téli tüzelőre”. Antonetta Moretti svájci tanárnő, egy katolikus szervezet tagja, telefonos beszélgetésben olyasmit mondott, hogy BONÉ-t is bevették vala-
 mi svájci katolikus szervezetbe, „valami szerzetesrendfélébe”. Vekerdi József²³¹ Budapestről történelmi könyvek beszerzésében segíti a célszemélyt. Sándor Endrével²³² való kapcsolata „gyaníthatóan nacionalista tevékenységet takar”, bizonyára nem véletlen, hogy noha 1974-
 ben ismerkedtek meg, célszemélyt azt állítja, csak 1979-ben. Az sem lehet véletlen, hogy rokonának mondja, noha nem az. 1980 januárjában elszállásolta őket, s ezért pénzbüntetésre ítélték a célszemélyt. Lehallgatott beszélgetésben BONÉ azt mondta az anyjának, közölte Sándorral, hogy Románia nem alkotmányos ország. Ugyancsak ócsárolta az országot két magyar ferences szerzetesnek, amikor odaát járt, akik azért érkeztek Romániába, hogy ellen-
 őrizzék, amiket mondott: P. Hildenbrand és Kamarás Mihály²³³ a V.13. fn. informátor ven-

²³¹ Vekerdi József (1927) orientalista, romológus, az OSZK alkalmazottja (1963–1995), ’56-os szereplése miatt 3 évig volt börtönben.

²³² Sándor Endre (1945–?) magyarországi református lelkész, 14 évig Vámosújfalú polgármestere.

²³³ Kamarás Mihály (1918–2013) ferences szerzetes, a jugoszláv partizánok újvidéki vérengzésének túlélője,

dége volt. Jártak Ákoson is, de úgy találták, hogy a nekik felvázolt kép és a valóság nem fedi egymást. Csernákkal nem találkoztak. „Célszemély gyűlöli a református egyház vezetését – esperes, püspök –, mert megpróbálják mérsékelni, és nem hallgat rájuk.” Legutóbb is hol-
 landok prédikáltak nála, anélkül, hogy engedélyt kért volna hozzá. Mindenképpen meg kell akadályozni, hogy továbbra is ellenőrizhetetlen kapcsolatba kerüljön a templomot látogató külföldiekkel. Ezért minden addigi intézkedést folytatni kell. Új informátort is rendelnek mellé, egy nőt, fedőneve SZABÓ GITTA.

1980 decemberében el akarják helyezni Ákosról. A bihari Securitate, egy december 22-én felvett lehallgatási jegyzőkönyv alapján, Csernák Emília szempontjából ismerteti annak az ákosi presbiteri gyűlésnek a történetét, amelyen a püspök és Dragoş Mircea vallásügyi fel-
 ügyelő is részt vett. (Egy másik, valószerűbb jelentés szerint a szatmári esperes, nem a püspök.) Ami-
 kor a felügyelő meglátta az udvaron összegyűlt tömeget, amely követelte, hogy Csernákot hagyják Ákoson, kijelentette: ők mindent meg fognak tenni, hogy a nép akarata teljesüljön. Csernák Emiliának bizonyítéka is van, mert sikerült elrejtene a szenesláda mögé egy mikro-
 font és felvette a gyűlést.

A szatmári Securitate a HOFFMAN RUDOLF fn. informátoron keresztül értesül a hely-
 zetről. HOFFMAN december 22-én beszélt a vallásügyi felügyelővel, aki tanácsot kért tőle. Dragoş nagyon jó barátságban van Csernákkal, és szeretné megtartani a szavát, de a püspök mindenáron el akarja helyezni. HOFFMAN azt tanácsolta neki, hogy mondja azt: Csernák nem kérte, hogy elhelyezzék, akkor hagyják ott. A felügyelő úgy látja, a püspök gyengeségét bizonyítja, hogy nem tudja megtartani a lelkészeket ott, ahova kihelyezte. HOFFMAN sze-
 retett volna találkozni Csernákkal az 1981. január 7-i gyűlésen, de a megfigyelt elkésett.

Lucian Bucureşteanu főhadnagy érdekes kommentárt fűz a dokumentumhoz. Először is azt, hogy a felügyelő Bosca őrnagy megfigyelése alatt áll. Aztán azt, hogy HOFFMAN szóban még hozzáfűzte a feljegyzéshez, hogy a felügyelő Csernák iránti barátsága nem ön-
 zetlen: „Dragoş a probléma megoldásért cserében anyagi hasznot húz.”²³⁴ Ugyancsak a nevezett főhadnagy tartásában lévő JÓKAI-nak január 6-án azt mesélte Csernák, hogy az esperes és egy Lévai Lajos nevű lelkész tartott gyűlést a presbiterekkel. Telegdy úgy állította be a helyzetet, hogy azért nem maradhat Ákoson, mert nincs még hat év szolgálata. De ő tudja, hogy nem ez a probléma, hanem az, hogy a Securitate akarja elhelyezni. Éppen ezért, noha egyelőre maradhatott, előbb-utóbb mennie kell. JÓKAI azonban ugyanakkor Krasznamihályfalva lelkészével, Szilágyi Tiborral is beszélt, aki közölte, hogy Ákosra fog menni, Telegdy megígérte neki. Ezért az esperes kapott tyúkokat, bort és más mezőgazdasági ter-
 méket. Mire JÓKAI feltette a kérdést, hogy mi lesz az ákosi lelkésszel. El kell mennie onnan – mondta Szilágyi –, mert a Securitaténak nem tetszik, hogy túl sok kapcsolatot létesített a külföldiekkel, meg hogy magyarországi diapozitívokat mutogat a gyerekeknek. Szilágyi biz-
 tos abban, hogy odakerül, mert a vallásügyi felügyelő is megígérte, és köztudott, ő pénzért mindenre képes. De a végső szót a püspök mondja ki.

1981. február 20-án a nagyváradi Securitate átiratban közli a szatmári kollégákkal a Cser-
 nák-ház lehallgatásából nyert újabb információkat. BONÉ személyesen járt a Vallásügyi Államtitkárság elnökénél, Roşianunál. Arra is kitanította az ákosiakat, hogyha őt elhelyezik, kérjék a börtönviselt Dézsi Zoltán odaküldését. A külföldet is mozgósítja egy magyarországi

később lelkész, segédmunkás, a rendszerváltást követően szegedi házfőnök.

²³⁴ Uo. 180. l. Az eredeti szöveg: „...Dragoş în schimbul rezolvării problemei, obţine foloase materiale.”

kapcsolatán keresztül, hogy semmilyen támogatást ne küldjenek a nagyváradi püspökségnek. BONÉ járt a községi tanácsnál, ahol a titkárt eléggé ittas állapotban találta. Ezt kihasználva kérni akart tőle egy hivatalos igazolást, hogy ők is támogatják a helyben maradását. A titkár erre nem volt hajlandó, de azt mondta, ő maga írt egy 12 oldalas beadványt Urdea ezredesnek a lelkész érdekében. A nagyváradi állambiztonságiak azt is tudják, hogy BONÉ ifjúsági presbitériumot akar alapítani, amelynek egy feltétele van, hogy a gyerek „ne legyen kommunista”. A megeskett házaspároknak bibliát ad ajándékba. Nagy könyvtára van, tele nacionalista-irredenta könyvekkel. Erdély Péter szatmári lakossal barátkozik, aki kocsival szállítja, és szintén nacionalista. Az átiratot a már említett Bucureşteanu főhadnagy és Mărieş százados lássa, írják a papírra. Valamikor 1980 végétől már nem Darlaczi foglalkozik az ügygel.

1981. június 15-én a BONÉ-dosszié „bemutatófeljegyzését” készíti el Bucureşteanu főhadnagy. Ebben összefoglalja a korábbi elemzéseket, és az I. Igazgatóság II. ügyosztályának tisztjével, Bota Emil főhadnaggal közösen, újabb tervet szőnek. Az előzmények közt két új mozzanat szerepel. 1. Rudas Ernő, a kolozsvári magyar másodkonzul felkereste BONÉ-t. Igaz, nem találta otthon. 2. Klaas Eldering „negatív befolyást gyakorol” a célszemélyre. Az operatív intézkedések központjába egy addig is többször felvetett, de gyakorlatba át nem vitt javaslat kerül. El kell terjeszteni Ákoson, hogy azért nem nőül, mert homoszexuális. Ezzel el fogják távolítani tőle támogatóit, és el lehet helyezni a már említett városokba, ahol jobb körülmények közt történhet a megfigyelése. A Bákó és Maros megyei Securitatek bevonásával meg kell szerezni az ENE- és EVA-ügy BONÉra vonatkozó információit. A bihari és szatmári szekusok közt a megyehatáron találkozót szerveznek, hogy kicseréljék tapasztalataikat.²³⁵

1981. 08. 15-én a HOFFMAN RUDOLF fn. informátor feleségével együtt utasításra meglátogatta Csernák Bélát. Épp külföldi vendégek voltak nála – minden bizonnyal ezért küldték őket oda –, de a célszemély azt mondta, maradjanak nyugodtan, azok az édesanyja vendégei. A templom udvarán álló személygépkocsi rendszámát nem láthatta, mert – bizonyára célzatosan – le volt takarva, egyébként sötétzöld Renault. Ekkor már tudja a házigazda, hogy október végén el kell hagynia Ákost. Akart beszélni a püspökkel, de amikor Papp László meglátta őt hivatala előszobájában, azt mondta, menjen haza, nem hívta ide senki. Külföldi utazásához sem adta meg a jóváhagyást. HOFFMANnak régi egyházi könyvei vannak, amelyeket elkért tőle Csernák, és ő megígérte, hogy elviszi hozzá. A tiszt odairja, hogy következő látogatásának célja felfedezni, milyen irredenta könyveket tart otthon az ákosi lelkész. Noha a betervezett „felfedezőútról” szóló jelentés nincs a dossziében, a következményekből ítélve az összefüggés világos. Van még egy nagyon homályos eset ebben az időszakban, amelyről a Királyhágómelléki Református Egyházkerület levéltárában is van néhány dokumentum. Az iratokból és Csernák utalásaiból annyi hámozható ki, hogy külföldiek nagy mennyiségű bibliát csempésztek be az országba. Noha Csernák már otthonról elindulva észrevette, hogy követik, elmegy a megbeszélte helyre, egy erdőbe, és amikor átvész egy bõröndnyi bibliát, a milícia lecsap rájuk.²³⁶

²³⁵ Az említett ügyek közül ENE minden bizonnyal Jenei Tamás bákói lelkész tevékenységét fedi, az EVA-ügy megismerése további kutatást igényel. Több jel utal arra, hogy a megyei szekustisztek nem léphettek a másik megye „felségterületére”, csak központi engedéllyel. A VASILE-ügyben például a Tókés Lászlót Kolozsvárról követők Maros megye területére érve „átadják” őt a Maros megyei F csoportnak.

²³⁶ Vö. Molnár János: *A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Ref. Egyházkerület története 1944–1989*. 265–266.

1981. október 17-én házkutatást tartanak Csernák Bélánál, és hat „irredenta” könyvet és két, leltárban lévő úrasztali terítőcskét, amelyen felfedezték a magyar trikolórt, elkoboznak, megsemmisítés végett. Az október 20-án, Szatmáron lezajlott kivizsgáláson a taizéi közösség iránti érdeklődéséről kell nyilatkoznia. A már említett svájci hölgyön keresztül kérte felvételét a közösségbe, de mint kiderült, csak szimpatizáns lehet. Ezért megszakított minden kapcsolatot a Taizével. Az elkobzott könyvekről azt nyilatkozta, hogy Peleskey Sándor volt bõrvelyi lelkésztől kapta, de nem foglalkozott velük, csak az új könyveket olvassa. Zárómondatában kijelenti, hogy sem ő, sem bel-, sem külföldi családtagjai nem folytatnak a román állam biztonságát fenyegető tevékenységet. A történetekkel kapcsolatban nincs semmilyen magyarázat a dossziében.

November 1-jétől áthelyezik a Szilágy megyei Lompértba, 25-én már küldik is utána az akkor 297 lapot tartalmazó INYD-jét és a 120 lapos mellékletet.

A szilágysági periódus első részében még mindig Ákos árnyékában él, miközben már új helyén is figyelik az informátorok. VARGA jelenti, hogy szerinte ő igazítja az ákosiat, hogy ne nyugodjanak bele az elhelyezésébe. Ezért fenyegetőznek, hogy egyetlen más lelkészt sem fogadnak el. Úgy állítja be a célszemélyt, hogy az minél ellenszenvesebb legyen a Securitate szemében. VARGA szerint Csernák azt állítja, hogy „azért helyezték el, mert magyar, és az állami szervek féltek, hogy befolyására magyar nacionalista akciók indulhatnak. Ő magyar, és ebben a minőségében fog megnyilvánulni bárhol, mert ezt emberi jogai megengedik. Úgy gondolja, épp emberi jogaiban sértették meg, és minden külföldi fórumon tiltakozni fog, és az államelnöknek is fog küldeni egy memorandumot, amelyben megvádolja az állami szerveket, hogy nemzetiségi alapon gátolják a vallási jogok gyakorlását... tudja barátjától, Dragoş felügyelőtől, hogy a megyéből való eltávolítása a Securitate-nak köszönhető, akik külföldi ügynököknek tartották, s mint ilyen, veszélyesnek.”

Az I. ügyosztály vezetője, Boşca Dinu őrnagy utasítja beosztottjait, hogy azonosítsák azokat az ákosiat, akik az ellenállást gerjesztik, és dolgozzák meg őket. „A hálózaton keresztül pedig, ahogy azt elterveztük, indítsák el a híresztelést, hogy Csernák homoszexuális, kompromittálása végett.”²³⁷

A Szilágyságban HERMAN informátor kapja a feladatot, hogy Csernák lelkészi gyűléseken tanúsított magatartásáról tudósítson. HERMAN Skóciába készül, jelentései két síkon futnak: informálja az állambiztonságot az általa megfigyelt személyekről, és tudósít a tanulmányi ösztöndíjjal kapcsolatos változásokról. Feljegyzéseit témák szerint csoportosítja, megszámozza őket. A BONÉról szóló első feljegyzés első pontja, hogy Achim vallásügyi felügyelő a lelkészi gyűlés nyilvánossága előtt figyelmeztette Csernákot, hogy „tevékenységét a törvényes keretek közt végezze, és hogy a külföldiekkel közösen végzett felforgató tevékenység nem fog menni a végtelenségig”. Csernák egy sarokba húzódott, nem beszélt senkivel. HERMAN a diaposítívjai felől érdeklődött (*nyilván utasításra*), amire azt válaszolta, átadta őket a szilágyballai lelkésznek. Jelenti azt is HERMAN, hogy Nagy Tibor magyarországi esperes értesítette: megérkezett a skóciai ösztöndíja. Magyarozatként hozzáfűzi, ő kérte, hogy nevesítve legyen.²³⁸ Jelenti, hogy Veres baptista prédikátor megint feltűnt Egres-patakon, és a két Debreczeni, Zoltán és László feleségei járnak az összejövelekre. Jelenti

²³⁷ Uo. 217. l. Az eredeti szöveg: „Pe de altă parte (prin reţea) sã lanseze zvonul așa cum am stabilit cã CSERNAK este homosexual în scop de compromitere.”

²³⁸ A szövegösszefüggésből nem teljesen világos, de nagyon valószínű, HERMAN magyarországi ösztöndíjjal utazott Skóciába.

továbbá, hogy Kui László és felesége, akik repatriáltak, kétszer is jártak Egrespatakon, és úgy hírlík, két rokonukat ki akarják vinni, Dobrai Sándort és Dobrai Bélát. Azt is hallotta, mondja némi álszentséggel, hogy Fazakas Lászlót, az egrespataki lelkész öccsét Szilágyszegre helyezik január 1-jétől. Ghița Vasile alezredes tartótiszt hozzáfűzi: „A szilágyszegi Fazakas László tanulmányozás alatt áll a szerveinkkel való kollaboráció végett.” A február 6-i gyűlésen Csernák ugyanúgy viselkedik, senkivel nem tárgyal, nem vesz részt az ott szokásos névnapi ünnepségeken, a gyűlést követően távozik. A tanulmányút alakul – folytatja HERMAN, hívta a püspök Nagyváradra, s közölte, megérkezett a meghívó Skóciába. Egrespataki hír, hogy Szeredai Pál elvált, hazaköltözött az apjához. Ittasan közölte HERMANnal, hogy több barátjával megpróbált kiszökni az országból egy magyar hajón, de elfogták és bebörtönözték őket. Most, hogy kiszabadult, Konstancára készül, hogy újra megpróbálja. HERMAN feladata, hogy kompromittáló adatokat találjon Csernák tevékenységével kapcsolatban. Intézkedés: ellenőrizni Szeredai Pál ügyét. 1982. február végén magnószalagra vett beszélgetést folytat Ivan Ioan őrnagy Csernák Bélával. A beszélgetés egy üldözött, talajvesztett ember képét nyújtja, ami abból is adódhat, hogy nem uralja a román nyelvet. Ezzel szemben a tiszt a nyugalom és fölény szobra. Sokszor nem érti az összefüggéstelen utalásokat, máskor nem akarja érteni. Csernák pedig nem döntötte el, hogy támad vagy védekezik. Utal itt is a bibliacsempészetre, amit úgy ad elő, hogy Ivan előbb azt hiszi, Csernák baráti viszonyban van Sălăjan Ioan nagyváradi szekus őrnaggal. Ivan szemére veti a lelkésznek, hogy hetente hazautazik Nagyváradra. Csernák azt mondja, nála ez életforma. Végül azzal zárul a beszélgetés, hogy amennyiben a szabályoknak megfelelő módon végzi a lelkészi munkát, számíthat az állami szervek támogatására. Vegye ezt jóindulatú figyelmeztetésnek. Ha ott akarja folytatni, ahol Szatmár megyében abbahagyta, azt meg fogják akadályozni.²³⁹

Az informátorok jelentései azonban arra utalnak, hogy az idegességből fakadó ideiglenes megtorpanás után tovább halad a maga útján. HERMAN 1982. 06. 12-én azt jelenti, hogy „a Hegyi Péter temetésén (1982. június 8.), Zilahon megpróbáltam szóba elegyedni Csernák lelkésszel, de azonnal eltávolodott tőlem”. A goroszlói és a szilágyballai lelkészekkel barátkozik. Feltehetően híveiről való jelentésre is felszólították, de ezúttal nem akar engedelmeskedni. Azt írja: „Beszélgetésre készítette az egrespataki református híveket, újból meggyőződtem róla, hogy többségük nem hallgat rádiót, nem olvas újságot, és nem nézi a tévét. Épp ebből az okból nem kommentálnak, nem politizálnak. A saját dolgaikkal törődnek, rengeteget dolgoznak, amit nem tudok nem respektálni.” Arról is beszámol, hogy járt Király Lászlónál, az Utunk szerkesztőjénél. Fazakas László visszautasított verseskönyve felől érdeklődött. A szerkesztő nem tudott érdemi választ adni, mert az elutasítás egy névtelen lektori vélemény alapján történt. Megígéri, hogy majd ő támogatja. Azt is megígéri, hogy ha skóciai tanulmányútja alatt angolból magyarra fordít, alkalomadtán közölhetik. Október 5-én már több sikerrel jár. Csernák érdeklődött tőle, hogyan lehet angol ösztöndíjat szerezni. Neki már több meghívása volt, de Papp László püspök nem engedi, hogy elfogadjon.

²³⁹ Csernákot igen előnytelen helyzetbe hozza az, hogy nagyváradi lakásuk lehallgatásából a Securitate legbensőbb érzelmeikről, terveikről, kapcsolataikról értesül. Édesanyja például az 1981. évi őszi zaklatások után kisebbik fiával beszélgetve arról panaszkodik, hogy a Securitate őt és Béla fiát is öngyilkosságra fogja kergetni. Értük nem tesz majd senki semmit, mint az oroszországi disszidens Zaharovékért. Ugyanakkor azt is kifejti, hogy ő nem merne elmondani külföldi kapcsolatainak, hogy őt is kivizsgálták a Securitatén, mert akkor azok meg lesznek győződve arról, hogy kollaboráns, és megszakítják velük a kapcsolatot. In: ACNSAS Fond Informativ I211221/8. 1–3. l.

HERMANnál épp volt néhány prospektus, azt odaadta Csernáknek, aki rögtön nekiült, és a gyűlés alatt kimásolta a címetek. A prospektust, amelyből Csernák dolgozott, mellékeli – írja. Megpróbálkozott újból a diafilmek elkérésével, de kereken visszautasította. Sóki Lajos szilágyballai lelkésszel a barátság Nagyváradról származik, Sóki ott volt segédlelkész, ahol valaha Csernák nagyapja szolgált. Mindketten nagyon ragaszkodnak a tradíciókhoz. Tartótisztje, Ghița Vasile alezredes, érdekes megjegyzést tesz Csernák Bélára. „Gyanús mind az REVISTA-akció, mind a BARAJUL-akció vonalán.”²⁴⁰

A lompéti lelkész feltehetően nem is sejt, hogy akiben annyira megbízik, hogy őt kéri meg fuvarozásra, a Securitate informátora. CĂTĂLIN jelenti, hogy augusztus 14-én ő vitte be Zilahra Csernákot, hogy Nagyváradra telefonáljon. Visszatérőben meglátták az úton Petruți milicistát, akinek láttán a lelkész nagyon megijedt, hogy a sarmasági rendőr mit keres a faluban. Még jobban megijedt, amikor meglátta, hogy egy magyar rendszámú Moszkvics áll a parókia előtt. Az idegennel a találkozás nagyon hidegnek tűnt. A kocsit este 11-ig állt a parókia előtt. Az informátor az éjjeliőről megtudta, hogy éjjel kettőkor újból visszatért. Azt is megtudta, hogy aznap este külön a szilágyballai tiszteletes asszony, és később a férje, egy kék személygépkocsival szintén vendége volt Csernáknek. A szilágyballai lelkész nagyon későn hagyta el a falut. Egy zilahi lelkész-informátor, NAGY GÁBOR a lompéti lelkész nagy magánéleti változásával kapcsolatban jelent. SANY az 1983. 04. 06-án a szilágysomlyói közgyűlésről ír. Varga Pál esperes Fazakas László szilágyszegi lelkész viselkedéséről számol be és kér tanácsot. Nevezett elfoglalta az egrespataki parókiát, míg bátyja Skóciában tartózkodik. Szilágyszegeen járt, és megkérdezvén, hogy hol van a lelkészük, azt válaszolták, nem látták már régen. Feltette a kérdést, hogy lehet ilyet csinálni az esperes tudta nélkül? Az esperes szankcionálni akarta az ifjút, de ehelyett az ifjú vont a felelősségre, aki mellé odacsatlakozott a lompéti Csernák és a nagymoni Csaka. Utóbbiak kijelentették, az igaz, hogy őket fegyelmiileg helyezték el Szatmárból, de ők legalább nem az állami szervek kollaboránsai. Az esperes ezekre a kijelentésekre nem reagált. SANY tartótisztje, Ghița Vasile alezredes DOBRESCU informátoron keresztül akar fellépni az említettekkel szemben.

1983. december 21-én Ivan Ioan alezredes és Trif Viorel őrnagy szilágysági szekusok, valamint Pista Nicolae bukaresti főhadnagy az I. Igazgatóság képviseletében helyzetértékelést tartanak a BONÉ-ügyben. Megállapítják, hogy a helyzet változatlan: nacionalista-irredenta eszmék vezérlik, de azokat elrejt a mellé rendelt informátorok elől. A nyár folyamán beleszóltak a magánéletébe is. Névtelen levelet küldtek a püspöknek, amelynek nyomán a püspök figyelmeztetésben részesítette. A következő lépés az lesz, hogy ugyanilyen módszerrel egy magyarországi kapcsolatával tervezett házasságát is keresztül fogják húzni. A célszemély úgy döntött, visszaköltözik Nagyváradra, és csak hétvégén ingázik Lompértra. Ezért a nagyváradi Securitatával közösen és az I. Igazgatóságot is bekapcsolva fogják alakítani a további nyomozást. 1985. október 13-án a Szilágy Megyei Securitate jelenti, hogy Csernák magánéleti problémák miatt készül átmenni a Kolozsvári Református Egyházkerületbe.

A dési esperességbe, közigazgatásilag Beszterce-Naszód megyébe tartozó Sajószentandrárs az új szolgálati hely. A más lelkészeiről is informáló FARKAS fn. ügynök jelent róla először, 1986. 04. 01-jén, még mielőtt az INYD-je megérkezett volna. Azt jelenti, hogy

²⁴⁰ Uo. 252. l. Az eredeti szöveg: „Este suspect pe linia acțiunii »Revista« și »Barajul«”. A REVISTA/Folyóirat az Ellenpontok-ügyet jelenti, s a jelentés dátumát figyelembe véve bizonyították arra, hogy a lebukás előtt már egy hónappal keresték a gyanúsítottakat. A BARAJUL/Gát ügy beazonosítása további kutatást igényel.

figyelmileg helyezték át a nagyváradi egyházkerületből, hogy sok külföldi kapcsolattal és „értékes külföldi származású tárggyal” rendelkezik. Az új környezetben Kabai Ferenc szamosújvári és Molnár Levente somkeréki lelkészek az ismerősei.

Dossziéjának fedőnevét VARGÁra változtatják. Mióta a területükre érkezett, hálózati úton megtudták, hogy VARGA megtagadja az együttműködést a román ortodox lelkésszel vegyes házasságok esetében. Arra törekszik, hogy elszigetelje a magyarokat a románoktól, és hogy azt a benyomást keltsse a hívekben, hogy különleges figyelmet fordít a sorsukra. Ennek következtében az a vélemény alakult ki, hogy „a legjobb lelkész, aki valaha a falunkban szolgált”. A májusban a Szilágyságból átküldött anyag alapján, az 1986. augusztus 20-án készült intézkedési terv célszemély magánéleti gyenge pontjait akarja meglovagolni. Egy véletlen a Securitate kezére játszik, s ennek kapcsán ördögi ötlettel akarják lejárni az „egészségtelen magatartást” (*az asszimiláció elleni küzdelmet*) terjesztő lelkészt. „A nagyváradi Securitatétól igényelni fogunk egy ott lepecsételt borítékot, amelyben mi fogjuk forgalomba hozni a névtelen levelet Bethlen városában, hogy biztosak legyünk a megérkezésben.” A névtelen levél Csernák egyik hívének fog szólni, és kompromittáló adatokat fog tartalmazni a lelkész előéletéről. Ugyanilyen levelet fog küldeni a Securitate a dési esperességre is, „úgy, hogy NAGY JÁNOS informátor tudomására jusson, akinek vezetői jogosítványai vannak ezen a fórumon”, akit, „miután jelezte nekünk az esetet, kiképeztünk, hogy terjessze és fújja fel az ügyet, oly módon, hogy kompromittáljuk őt kollégái szemében”. A mellé rendelt FARKAS, MARIN és BARBU informátorok közül az utóbbi azt a különleges feladatot kapja, hogy terjessze a kompromittáló híreket a „SARATA (Sófálva) nevű városnegyedben, ahol a magyar hívők nagy létszámban élnek, megakadályozva tervezett odamenetelét”.

FARKAS meg tudja nyerni az egyébként gyanakvó és óvatos emberek bizalmát. (*Lásd a Tökés Lászlóval tartott kapcsolatát is*) 1986. 10. 02-án eldicsekszi tartótisztjének, hogy már beférközött az újonnan érkezett kolléga titkaiba. Csernák elmondta neki, hogy barátokat keres, de előbb mindenkit leellenőriz, mert a múltban is sok lelkészt azért küldtek hozzá, hogy szaglásszon. FARKAS az egyetlen, akiben megbízik. Azért is ment hozzá, mert Szentmátéban akar letelepedni, ahol eddig más volt a beszolgáló. Megkérte, hogy hozza el Nagyváradról a könyveit, cserébe külföldiektől szerzett benzinjegyeket ad neki. (Kettőt már adott is.²⁴¹) FARKAS egyúttal az Újösben szolgáló Tóth Árpádról is jelent egy kicsit. Csernától eltérően ő az erdélyi magyar kultúra kiemelkedő személyiségeivel tart kapcsolatot, ezt a halom levél is bizonyítja, amit az asztalán látott. Sajnos a feladókat nem tudta lejegyezni, mert Tóth elpakolta a leveleket az asztalról. Gui Ioan ezredes, a beszercei I. ügyosztály vezetője felhívja Nechiti Simion tartótiszt figyelmét arra, hogy FARKAS-t intse óvatosságra, Csernákot régóta nyomozzák, és nagyon körültekintő. Ugyanerre figyelmezteti a bukaresti központ is a beszerceieket, abban az 1987. január 17-én küldött átiratban, amelyben kielemezték VARGA célszemély, vagyis Csernák helyzetét. (*Semmi új a korábbiakhoz képest*.) FARKAS több ügyben is kiváló lehetőségekkel rendelkező informátor, óvni kell a leleplezéstől.

1987. január 16-án írt feljegyzése „szakmai” kiválóságának újabb bizonyítéka, ezúttal is meglepetést tartogat a Securitate számára. Csernák Béla meglátogatta, ott is aludt nála és „kitárukozott”. Ő tagja egy lelkészcsoporthoz, amelyik Juhász Tamás teológiai professzor köré

²⁴¹ Külföldiek által valutáért vásárolható kuponokról van szó, amelyekért a fejadagon felül is lehetett benzint vásárolni. A Ceaușescu-éra utolsó éveiben már a szekusisták is próbáltak külföldiektől ilyen kuponokat vásárolni.

szerveződött. Nagyobb időközönként, szerdai napokon szoktak találkozni Kolozsváron. A legutóbbi találkozáson Kolozsváron tanult holland lelkészek is részt vettek. Azt nem árulta el, kik járnak rendszeresen a találkozókra, de a szövegösszefüggésből kiderül, Juhász András, Tamás testvére, és a bethleni lelkész, Péter Miklós is tagok. 1987. január 28-án átiratban kéri a beszercei Securitate a kolozsvárit, hogy Juhász Tamás teológiai professzoráról és a köréről, amelyhez Csernák is tartozik, szolgáltatassanak információt.

A VARGA-ügy 1987. augusztus 1-jei elemzése szerint a Juhász Tamással kapcsolatos felkérésre nem érkezett válasz!²⁴² Továbbra is saját vállalkozásban kénytelenek eljárni. Azt tervezik, hogy a falusi hálózaton keresztül megtudják, mikor készül Csernák Kolozsvárra, és követni fogják. FARKAS informátort kioktatják, hogy próbáljon meg ilyen irányban is tájékozódni. Azonfelül tanulmányozzák mozgó lehallgatókészülék beszerzésének lehetőségét a bethleni Orbán család lakásába, akikkel a máti lelkész jó kapcsolatokat ápol.

FARKAS, aki az augusztustól decemberig tartó periódusban átváltott PETRESCU-vá, december 1-jén sem tud többet jelenteni a Juhász Tamással való kapcsolatáról, viszont egy megdöbbenő esetről számol be. Péter Miklós a legutóbbi gyűlés bibliaóráján szólásra emelkedett és bűnvallást tett. Hosszú ideje gyűjt adatokat a kollégák negatív viselkedéséről, amivel adott esetben kárt okozhatott volna nekik. Szívrohamra volt nemrég, és úgy érezte, az Isten büntetése van rajta az adatgyűjtés miatt. A bűnvallást nyilvános bocsánatkéréssel zárta. Ez nagy megdöbbenést keltett, mindenki azt kérdezgette a másiktól, hogy vajon kinek a megbízásából és milyen céllal gyűjtött adatokat? Csernák egyedül Péter Miklóssal barátkozott, ez utóbbi tette a bethleni lelkésznek Csernákot is elidegenítette a többiektől. A TT csak annyit fűz hozzá a feljegyzéshez, hogy mind Csernák, mind Péter Miklós a Securitate megfigyelése alatt áll.²⁴³

1988 februárjában, a már korábban felfedezett és jelentett folyamat újabb fejleményéről tudósít nevezett ügynök. Csernák a katolikus egyház gyülekezetépítési módszereit kívánja átvenni, s ebben támogatókra is talált, például Gede Mátyás lelkész személyében. Legújabb terve a falu elnevezéséhez kapcsolódik. Máté napján egy zárandoklatszerű ünnepélyt tervez, amelyen több falu lakosai is részt vehetnének, mind a református, mind a katolikus hívek.

PETRESCU jelentése természetesen nyitott fülekre talál. Azonnal elemzik a VARGA-dossziét. Örömmel állapítják meg, hogy a kompromittáló hadjárat részben sikerrel járt, a hívek egy része hitelt adott a híreszteléseknek lelkészüik korábbi viselt dolgairól. Ugyanakkor

²⁴² Hogy a kommunikációzavar viszonylag gyakran tapasztalható jelensége miből adódhatott, nem világos. Ugyanilyen helyzet volt például az 1975-ben végzett teológusok 10 éves találkozója Kolozsváron, amiről a Központ szilágysági és bihari forrásokból értesült, és vizsgálatot rendelt el, miért hallgat Kolozsvár. A vizsgálat eredménye eddig nem került elő. Vagy amikor Borzasi Gyula hirtelen és váratlan áthelyezései meglepik a Securitatét, noha az áthelyező Papp László püspök az egyik kiemelt ügynökük.

²⁴³ Péter Miklós (1939–2008) ref. lelkész nyomozati dossziéiban (ACNSAS FI 149532/1–2.) az ominózus jelenetre utaló egyéb információ nem maradt fenn. Nevezetesen 1958-ban biharvajdai helyettes lelkészként letartóztatták, és 1959-ben 14 év kényszermunkára és 8 év börtönrre ítélték rendszerellenes szervezkedésért, illetve tiltott kiadványok tartásáért és terjesztéséért. 1964-es szabadulásától, az 1965–1967 közti időszakot kivéve, a rendszerváltásig információs nyomozati dossziéban tartották megfigyelés alatt. Hogy a Securitate kísérletet tehetett beszervezésére egy 1978. 07. 03-án írt kötelezvény bizonyítja, amiben ez áll: „[...] kötelezem magam arra, hogy a Securitate szerveivel való együttműködésemet egyetlen személlyel sem közlöm. [...]”. A kísérlet azonban nem járt sikerrel, még az 1988. 03. 17-én kelt elemzés is úgy szól róla, mint aki „különösen a brassói események óta ellenségesen kommentálja pártunk és államunk politikáját”. 1989-ben névtelen levelekkel megpróbálnak éket verni a lelkész és hívei közé, és a CONSPIRATORII/Összeesküvők fedőnevű akcióban eltervezik Péter Miklós, Kerekes Zoltán állatorvos és Brumar Mihály fogorvos kivizsgálását, amire a jelek szerint mégsem került sor, noha 1989. 09. 09-én a bukaresti I. Igazgatóság jóváhagyta a tervet.

meg kell állapítani, hogy a megyében Csernák az egyetlen lelkész, akit két hónapon belül több teológiai tanár is meglátogatott: Juhász Tamás, Kozma Zsolt, Molnár János (zsidó), Eszenyei Mária, valamint Vetési László lelkész.²⁴⁴ Továbbra is igyekeznek segítséget kérni a kolozsvári kollégáktól az ügy tisztázása érdekében, de amennyiben továbbra sem reagálnak, az I. Igazgatóságot kérik meg közbelépésre. Az egyházas szellem újjáélesztésére tett kísérletet, amely zarándoklatot akar szervezni Szentmátéba Máté-napkor, mindenáron meg kell akadályozni. A helybeli bírót és a vallásügyi felügyelőt kell bevonni a megelőző intézkedésekbe, a célszemély reakcióit pedig NAGY JÁNOS és PETRESCU informátorok fogják ellenőrizni.

1988. május 27-én PETRESCU jelenti, hogy Csernák nagyon örül annak, hogy az ortodox lelkész videón bemutatta a *Jézus élete* c. filmet. Ez precedensnek tekinthető, ezután ő is próbálkozik vele. Ami a legjobban megdöbbeneti azonban az, hogy a Securitate nem zaklatja, mióta ájtott a kolozsvári kerületbe. Ez még feltűnőbbé vált azóta, hogy az öccse disszidált. Senki nem kérdez felőle, ahogy az ilyenkor lenni szokott. Gui ezredes kommentárja: „Hagyni kell, hadd főjön a levében. Ahogy kidugja a fejét a felszínre, kérdőre vonjuk, nehogy azt higgye, hogy úzheti az esztét.”²⁴⁵ Nechiti őrnagy személyesen is kiment Szentmátéba, meglátogatta az iskolát, és egy bizonyos Markos Irmától, aki áthelyezését kérte Hargita megyébe, ugyanazt hallotta, mint PETRESCU-tól. Csernák Béla nem tudja mire vélni, hogy a Securitate békén hagyja, noha ugyanúgy végzi a munkáját, ahogy korábban, amikor állandóan a nyomában voltak.²⁴⁶

A beszercei Securitate 1988. november 17-én a Központnak írt jelentése egyrészt sikeréről számol be, másrészt kudarcáról. A Juhász Tamás „csoportjával” kapcsolatos informatív együttműködésről Kolozsvárral még mindig jövő időben beszél. Ugyanakkor a Székre szervezett egyházi kirándulás résztvevői közé sikerült egy informátort bejuttatni. Másrészt a helyi párt- és állami vezetésen keresztül megakadályozták a betakarítási kampányra hivatkozva, hogy az emberek tömegesen vehessenek részt az eseményen. Szintén sikeres volt a kombináció az Orbán Margit (korábban Kövecsi) magyartanárnőhöz eljuttatott levéllel, amelyet az elterjesztett, és így a falu értelmiségét eltávolították Csernák Bélától. Szintén sikeres volt a PETRESCU által lebonyolított akció. Az ügynök olyan környezetben adta át Csernák Tőkés felkérését a falurombolás elleni tiltakozásban való részvételre, aminek következtében az kénytelen volt nemet mondani. Ezzel bizalmatlanságot ébresztettek Tőkésben, de PETRESCU továbbra is nyomon követi a fejleményeket, ha mégis közeledésre történne kísérlet a két ellenálló közt. PETRESCU nagyon ügyesen manőverez, ráveszi például Tőkés Lászlót, hogy levélben kérje Csernákot arra, hogy támogassa az ügynök esperessé választását. (1989. 03. 01-jén írt feljegyzés Nechiti Simion őrnagynak.) 1989 májusában az ügynök Csernák elhatárolódását jelenti Tőkés Lászlótól. Csernák szerint a lelkészek az egyházon belül kell hogy kifejtsek a tevékenységüket, a politikai dolgokkal foglalkozzon az értelmiség. Mivel Tőkés politikai dolgokkal foglalkozik, a magyarság szóvivőjének tekinti magát, nem csoda,

²⁴⁴ Nyilván az ökumenikus imahétről van szó, amivel a Securitate továbbra sem tud mit kezdeni.

²⁴⁵ ACNSAS Fond Informativ I211245/2. 55. l. Az eredeti szöveg: „Să fie lăsat să se frămînte în continuare. În momentul scoaterii capului la suprafață îl vom lua la întrebări pt. a nu-i face impresia că poate să-și facă de cap.”

²⁴⁶ Markos Irma arról is beszámol, hogy a Kövecsi Margit nevű tanárnőt is megkereste a szekustiszt, ami nem is csoda, mert ő régen sejtette, hogy informátor. Zárójelben a tiszt megjegyzi, hogy Kövecsi Margitot INYD-ban nyomozták, és elszigetelése, kompromittálása úgy tűnik, sikerült.

hogy kitétek az egyházból. Őt sokkal kevesebbet is megbüntették. A már jelzett szentmátéi magyartanárnőről meggyőződött, hogy becsületes, pedig ellenségnek, sőt besúgónak hitte. Kövecsi-Orbán Margit ugyanis megmutatta neki és a feleségének azt a névtelen levelet, amit kapott. PETRESCU nem bízik Csernák elhatárolódásában, mert ő biztos forrásból tudja, a katolikus papoknak mutatja meg igazi, nacionalista arcát.

A Nagy Imre újratemetésének erdélyi visszhangjára nagyon kíváncsi a Securitate, ahogy az sok esetből kiderült. Még Szentmátéban sem mindegy, hogy azon a napon kik mennek a református lelkészhez. A SAM fn. informátor tudatja, hogy Tóth Árpád, a szomszéd falu lelkésze és Varga László orvos 10 óra tájban érkeztek a parókiára, és 13 órakor még nem mentek el. Sőt „Csernák felesége bizonyos előkészületeket tett az ebéd felszolgálására”. (Későbbi jelentés már azt is tudja, hogy rádió hallgatták a közvetítést.) Az informátor hangsúlyozza, hogy templomi szertartás nem folyt, pedig „Szentmáté község magyar lakói közül egyesek kíváncsiságukról tettek tanúbizonyságot azzal kapcsolatban, hogy a magyarországi Nagy Imre újratemetése hogyan ment végbe”. Iacob Ioan hadnagy kommentárja szerint Tóth Árpád újsí lelkészt is INYD-ben nyomozzák, célszemélyként fedőneve KANTOR. A biztos pont azonban PETRESCU. Csernák útban hazafelé Nagyváradra betér hozzá, azon a címen, hogy érdeklődjön Désakna felől, mert oda szeretne pályázni.²⁴⁷ Elmondja PETRESCU-nak, hazamenet inkább a kevésbé forgalmas szilágysági útvonalat választja, hogy elkerülje a milícia igazoltatásait és a kocsit átkutatását. Nagyváradon a televízió keresztül mindenképpen meg akarja nézni Nagy Imre újratemetését, és igen tiszteli azt a bátorságot, ahogy a magyarok azt engedélyezték.

Változást vár attól, hogy meghívták Désaknára. Közelebb lesz a főutakhoz, könnyebben elérheti Nagyváradot és Kolozsvárt. A Securitate készül a változásra, átadják Kolozsvárnak a nyomozást. A SAM fn. ügynök október 26-án jelenti, hogy a lelkész megkapta a VÁ engedélyt, és két hete el is költözött a faluból. A Beszerce-Naszód Megyei Securitate 1989. november 6-án összegzi a területükön képződött megfigyelési anyagot Csernák Bélára vonatkozóan. Utolsó nagy „sikerük”, hogy az újsí lelkésszel közösen tervezett újabb egyházi kirándulást a szállítási vállalat és a milícia segítségével leállították. Csernák továbbra is gyanús kapcsolatokat ápol külföldi személyekkel, akiktől elhatárolódott, mert úgy véli, egy ARO gépkocsit vásárolt. Tőkés László akcióitól viszont elhatárolódott, mert úgy véli, miatta az egyházat és a lelkészeket fogják büntetni. Ez az álláspontja nem áll összhangban saját akcióival, amelyekben az egyházat csak fedezékként használja az emberek nacionalista érzéseinek fenntartására. Ezért nyomozása továbbra is ajánlatos. Ügyét átadták a Kolozs Megyei Securitaténak.

Csernák Béla dossziéja ezzel befejeződik. Nagyon pontos tartalomjegyzéket vezettek a benne felhalmozott iratanyagról, tartalomjegyzék és tényleges tartalom – sok más dossziétól eltérően – ezúttal teljesen megegyezik. Feltehetően a dési Securitaténak már nem volt ideje a forradalmi események miatt új fejezetet nyitni számára.

²⁴⁷ PETRESCU apja ott volt lelkész.

Beszervezését 1975. szeptember elején tervezi el a kolozsvári Securitate. Szeptember 9-én bekéri a Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet fegyelmi széke 1975. június 13-án tartott ülésének jegyzőkönyvét. A nevezetes diákcsoport, az „uborkásüveg-dobálás” kapcsán tartott tárgyalás több, akkor végzős hallgató sorsát meghatározta.

A fegyelmi bizottság tagjai: Rapp Károly rektor, Juhász István, Tókécs István, Erdő János, Geréb Pál, Kozma Tibor, Gálffy Zoltán, Izsák Vilmos. Jegyző: Izsák Vilmos. Igazoltan hiányzik Lengyel Lőránt. A május 31-i eset után a rektor felszólította a hálófelelősöket, nyilatkozzanak az ügyben. Minden hálófelelős azt írta le, hogy aludt, így nem tud semmiről semmit. Miután meg nem nevezett módon kiderült, hogy egy uborkásüveg a 33-as szobából származott, Seres Géza IV. éves hallgató jelentkezett a rektornál, és elmondta, hogy az üveget Sipos Ákos töltötte meg vízzel, Kovács Imre pedig az I. emelet tanári mosdója ablakából az udvarra dobta. Ezután Geréb Pál internátusfelelős kivizsgálta az ügyet, a három személy elismerte felelősségét, de hogy a II. emeletről kik dobálózta, nem derült ki. A büntetési javaslat: Seresnek figyelmeztetés, Sipos Ákosnak három hét kizárás, Kovács Imrének három hónap kizárás. A fegyelmi szék a javaslatot három tanár tartózkodása mellett (Tókécs, Erdő, Izsák) jóváhagyta.

Feltéhetően azért szeptemberben került sor a Securitate érdeklődésére, mert a delikvenszek záróvizsgája őszre maradt, és a vizsgadrukk is a pszichikai zsarolás része lehetett. (Ugyanez volt a Securitate egyéb vizsgálódásai, amelyek az 1976. januári fegyelmi döntések előzményei.)

A szervezést megelőző jellem- és környezettanulmányt a nevelői véleményezésre építik. Seres esetében ezek szűkszavúak és elmarasztalóak. Ugyanakkor kiválasztása egyértelműen a NAGY GÉZA fn. tanár-informátor és az ENYEDI ZOLTÁN fedőnevű rektor „érdeme”. Az 1975. október 4-én kelt szervezési referátum szó szerint ezt írja: „[...] hajlamot mutat az információs munka iránt. Így az utóbbi időben, két esetben is, megvalósult olyan aspektusokat a Securitate egyes informátorainak bizonyos elemek magatartására nézve, amely a mi munkánk részét képezi [...]” Konkrétan miről van szó? NAGY GÉZA még a fegyelmi szék előtt, június 11-én jelenti Onac Ioan őrnagynak, hogy 5-én a konzultációs óráján megjelent Seres Géza, és arról kezdett beszélni, hogy milyen hatással vannak a diákságra azok a hallgatók, akik Juhász István bibliaórájára járnak.²⁴⁹ Ezek mintegy a professzor titkosrendőrségeként működnek, megfélemlítik a többieket – állította Seres. Jelenleg valószínű kampányt folytatnak Juhász István régi riválisa, Tókécs István professzor ellen, s mivel szinte szó szerint ugyanazt hangoztatják, feltehető, hogy maga Juhász István mozgatja őket. Főkolompokokként Ferencz László, Jenői Tamás, Vetési László, Szabó Károly neve hangzik el. Hogy miért éppen ekkor, két nappal a botrány eredménytelen kivizsgálása után mondja ezt el Seres, annak egy logikus magyarázata lehet: kimondatlanul, szerinte ezek a hallgatók szervezték meg a diákság egységes hallgatását az uborkásüveg-dobálás ügyében. NAGY GÉZA feljegyzése azért is fontos, mert Onac őrnagy kommentárja kimondja, kit hova sorol a Securitate: Juhász Istvánt INYD-ben, Tókécs Istvánt és Vetési Lászlót ÁIF

²⁴⁸ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Reșea R254922/1–2. dossziékban találhatók.

²⁴⁹ Dr. Juhász István bibliai körseit ő maga válogatta ki és hívta meg, az alkalmakat saját lakásán tartotta. Így a teljesen ellenőrizhetetlen csoport mind a Securitate, mind a tanári kar, mind a diákság „kirekesztett” részét irritálta.

keretében nyomozzák, a név szerint felsorolt hallgatók pedig a jelentés időpontjában „nem informátorok”. A probléma megismerésére a hallgatók közt lévő „ellenőrzött informátorokat” fogják bevetni.

Ugyanazon a napon jelentkezik Seres a rektornál is, bevallva, hogy mit tud az üvegdobálásról. Tehát a referátum szerint a másik informátor, akinek Seres „vallott”, a rektor.

Három tanár-informátortól kérnek jellemzést. NAGY GÉZA szokása ellenére pár mondatban elintézi: középszerű, jó szándékú, kicsit könnyelmű, szórakozni, iszogatni szerető embernek ismeri. PRODAN VASILE tudja róla, hogy zenepedagógusnak készült, de nem sikerült a felvételi. Seres László unitárius lelkész rokona, ő irányította a teológiára. A lustaságig kényelmes, neki egyszer bevallotta, „nem szeret dolgozni” – állítja PRODAN. Ennek ellenére, mivel a szüleit nagyon szereti, nyaranta keményen dolgozik a termelőszövetkezetben. Káros szenvedélyei a cigaretta és a kisüsti. Alapjában véve „jó fiú”. BIBLIOTECARUL a többiek által leírt tulajdonságok mellett beképzelt és gögös személyiségnek tartja. Ahogy rendszerint teszi, megjósolja a jellemzett jövőjét: „Elégedetlen az egész életével, és mindig olyan ember lesz, aki nem találja a helyét a társadalomban.”

A szervezés célja a referátum szerint „a parókiák hatékonyabb ellenőrzése és a nacionalista-irredenta tevékenység leleplezése”. Azért is építhetnek rá, mert „a diáktársai közt népszerű, tiszteltudó és korrekt”. Az üvegdobálás kapcsán fogják behívni a milíciára, s ha elutasítaná a felkérést, ugyanerre a témára térnek vissza. Informatori kötelezvénye típusú vég, CORNEL IOAN fedőnéven fog jelenteni, kelt 1975. október 5-én. A szervezéséről készült jelentés szerint minden fenntartás nélkül vállalta az együttműködést.

A Securitate nagykarolyi irodája más eseteknél eddig elő nem fordult megfogalmazással vezeti fel ottani regisztrálását: „CORNEL IOAN informátort, valódi nevén Seres Gézát, kérésünkre küldte a Belügyminisztérium Kolozs Megyei Felügyelősége.”²⁵⁰ Mintha nem is a püspökség kompetenciájába tartozna egy lelkész kihelyezése! Október 1-jétől nevezték ki nagykarolyi segédlelkésznek, vagyis még kolozsvári szervezése előtt, ám egy-két hetes visszatartozás elég gyakori a püspök kihelyezési gyakorlatában. Hasznosnak remélik jövőbeni tevékenységét, mert reális lehetőségekkel rendelkezik, hogy a református egyház „tákarásában” tevékenykedő ellenséges lelkészeket leleplezze. 1976. január 13-ától „aktiválják”. Tevékenységének első elemzése tele van általánosságokkal, 1976. március 8-áig két feljegyzése volt, tartalmukra nem tér ki. Costin Gheorghe főhadnagy a tartótisztje, ellenőrzését a Miclea Ioan őrnagy kapcsolatai végzik majd. Terv szerint a lelkészek mellett kell éberkednie, de a városban is kísérje figyelemmel az ellenséges megnyilatkozásokat.

Az első ilyen ellenőrző jelentésre október 15-én kerül sor, amikor már Érszentkirályon helyettes lelkész. Az ANTONIU fn. informátor ír róla nagyon szakszerűen, minden bizonyítással a főnöke, ismeri a prédikációit, tudja, hogy az anyja jár hozzá főzni, mosni, takarítani. Ismeri minden személyi adatát, megmagyarázza a Securitaténak, mit jelent a „helyettes lelkész” funkció. Nem kell félni, hogy rendszerellenes dolgokat prédikál, mert nem mond önálló prédikációkat, hanem 1945 után kiadott prédikációgyűjteményeket használ. Pénzügyi téren korrekt. A „nép fiaként megérti magát az egyszerű emberekkel”. Az ötvenes évek kommunista hangulatát idéző mondattal zárja: addigi lelkészi munkája nyomán „remélhetjük, hogy a szocialista társadalom építését fogja szolgálni”. A jóslat azonban nem következik

²⁵⁰ Uo. 1. l. „Informatorul CORNEL IOAN cu numele real Seres Geza ne-a fost trimis la solicitarea noastră de către Inspectoratul județean Cluj al Ministerului de Interne.”

be. A JÓKAY SÁNDOR²⁵¹ fn. informátor, tartótisztje Bucureșteanu Lucian főhadnagy, már arról értesíti megbízóit 1978. 10. 20-án, hogy CORNEL IOANt immorális viselkedés miatt a presbiterek feljelentették az esperességen, de lelkeszi gyűlésen nem került napirendre az ügy. Ugyanazon év decemberében már másik tartótiszt, Vușcă Alexandru főhadnagy készít róla elemzést, egy év alatt nyolc feljegyzést írt. Ő is említi az erkölcselenség vádját. Minthogy egyedül él, a tiszt a parókián szokta meglátogatni. Informátora a vádat elismerte, írja a tiszt. Kért és kapott is kishatárátlépőt. Ez új feladatokkal is jár. Az ákosi és az érkávási lelkészeket kellene megfigyelnie, valamint a kishatárforgalomban résztvevőket.

1980. december 13-án a tartótiszt javaslatára kiiktatják a hálózatból. Ok: lelepleződött, mert ittasan elszólta magát Mészáros Árpád lelkész előtt, aki iskolatársa volt a tartótisztnek. Állítása szerint azért fogadta el a besúgói szerepet, hogy haszna legyen belőle. De haszon helyett visszavonták a határátlépőjét. A megbeszélte találkozókra nem ment el, különböző kibúvókat keresve. Amikor legutóbb novemberben személyesen felkeresték Tarta Ioan századossal a lakásán, akkor is részegen találták. Megint felemlegette, hogy nem érti, miért vonták be az útlevét.²⁵²

Jelentéseiben, ahogy a kizárási javaslat írja, „gyenge teljesítményt” nyújtott. 1976. 03. 10-én arról jelent, Orosz Árpád esperessel együtt Gencsen járt, hogy az ottani áldatlan állapotokat próbálja rendezni. Az érkávási milícián, ahova a falu tartozott, az esperes feljelentést tett Szántó Dániel gondnok ellen, aki jogtalanul tartja magánál a templomkulcsot. CORNEL IOAN tolmácként ment az esperessel, mert az nem tud jól románul. A tartótiszt kommentárja szerint ZOLI²⁵³ és ANTONIU ügynökök is tájékoztattak a gencsi helyzetről.

Jelent még a nagykárolyi rutén ortodox lelkészről, Páll Istvánról, többször. Nevezett arról panaszkodik, hogy a román ortodox esperes terrorizálja. A Gyulafehérváron végzett Páll azt mondta, hogy „a bőrét eladta, de a lelkét nem. Az katolikus és magyar.” Máskor azt mondja, hogy a nyugatiak megint felvetették Erdély hovatarozásának kérdését, és igazuk van, mert a románok ittlétéről a VI–IX. századokban semmi nyom nincs.

Már Érszentkirályról, Gulya Attila vetési lelkészről is jelent, de politikáról nem beszéltek, „csak a nőkről”. A tartótiszt megjegyzi, hogy Gulya a mi informátorunk.²⁵⁴ Tartótisztje a helyi tanítóról is kér jelentést. Chis Grigore úgy tudja, hogy a tanügy átszervezésével 300 állás szűnik meg csak Szatmár megyében. Így Erdélyben még nehezebb lesz állást találni, mert Moldvába senki sem akar menni. 1978. 10. 13-án Alby Béláról jelenti (aki akkor már eltávozott Bihar megyébe), hogy két éve a Székelyföldön járt Fülöp Gábor barátjánál, aki-nek igaza van: a partiumi magyar értelmiség semmit sem tesz az erdélyi magyar kultúráért, megelégszik a magyarországi tévével, rádióval, sajtóval.

Csernák Béláról írt, 1979. 02. 08-án kelt feljegyzése már a fent említett tartótiszt és irányváltás „terméke”. Képmutató, a hívek iránt tartózkodó zugivóként írja le az ákosi lelkészt, akit nem szeretnek gyülekezetében a távolságtartó magatartása miatt, csak néhány „egykori gazdag család és a püspök akarata állt mögötte”. A katolikus papokkal van jóban, például

²⁵¹ Uo. 23. I. JÓKAY már egyetemistaként is jelent róla. Születésnapja alkalmából meghívott néhány kollégáját egy, a diákok által kedvelt kocsmába. Jakab Zsigmond II. éves berúgott, nótázni kezdett, és székely himnuszot akart énekelni, de a többiek nem engedték. Jelen voltak az informátoron kívül: Jakab Zsigmond, Székely Miklós, Molnár József, Miklós Ferenc, Egyed Artúr, Seres Géza. Jakab INYD-nyomozását ekkor rendeli el Rugină T. alezredes. A jelenlévők közül kettő tartozik a nagyváradi egyházkerülethez.

²⁵² Uo. 31. I.

²⁵³ ZOLI-t lásd BADEÁnál és AURELnál.

²⁵⁴ R254922/2. 13. I.

a bélteki plébánossal. Diavetítője és katolikus diafilmjei vannak, amelyeket a vallásórákon használ. Diákkorában Csernák künnlakó volt. Egy alkalommal panaszkodott az informátornak, hogy lakását Gálffy Zoltán professzor átkutatta, ezért úgy gondolja, Gálffy szekus. CORNEL IOAN ugyanebben a feljegyzésben Veres Attila patóházi lelkészről tesz kompromittáló megjegyzést.²⁵⁵ Csernákrol szóló másik feljegyzésében Ida és Horst van Graaf holland lelkészek látogatásait jegyzi fel (tévesen), illetve épp ott tartózkodik, amikor célszemély édesanyja is megérkezik. Az asszony néhány, nem egészen ártatlan eszmeifuttatás is feljegyzti: „ha Románia tényleg demokratikus ország lenne, engedné a polgárait utazni, ahova akarnak”; „a románok, ahelyett, hogy megköszönnék, hogy a magyarok kultúrárt teremtettek Erdélyben, a román kormányzat mást sem tett, csak szította a gyűlöletet a két nemzet között”. (Az elmondottak nem jelenthettek újdonságot az állambiztonságnak. Csernák Emiliát ugyanis lehallgatták, több száz oldalas lehallgatási jegyzőkönyvet gyűjtött össze róla a nagyváradi Securitate.) Csernák azon véleményét is közvetíti, hogy őt folyamatos megfigyelés alatt tartják, csak azt nem tudja, miért. Valóban „gyenge teljesítmény” – a CORNEL IOANÉ. A „magyar lelkű” rutén ortodox lelkészen és Veres Attilán kívül másnak nem valószínű, hogy különösebb baja származhatott megfigyeléseiből. Hogy további szolgálati helyein felfigyelt-e rá az állambiztonság, nem lehet tudni. Csak a szilágysági Securitate 1989-es jelentését lehet olvasni róla a VASILE-dossziékban, amelyben azt írják, Seres nem szerepel a nyilvántartásaikban. Megjegyzendő, ő akkor már Arad megyében szolgál.

²⁵⁵ Uo. 4. I.

Beszervezésének indoka, hogy sok olyan ember él a Bihar megyei Jákóhodoson, akikre figyelni kellene, de nincs bevethető hálózati személy. Ilyenek: Béres Gyula volt elítélt, Szabó Géza volt elítélt, Dobai Sándor egykori csendőr, Kállay Gyula, akit már figyelmeztettek, Kállay Imre jehovista vezető. Információs felügyeletüket legbiztosabban a református lelkész szervezésével lehetne biztosítani.

Seres Ioan alezredes, a Szalárd községet felügyelő szekustiszt egészen primitív szervezési tervet rögzít, amelyet a meggyőzés módszerével a parókián, a lelkési irodában kíván megejteni. A „beszervezés garanciái” címszó alatt a szervezési módszertan közhelyeit sorolja, „informatori képességekkel és tulajdonságokkal bíró elem”, „szociális elem”, minden, a termelőszövetkezet és a kultúrház által szervezett rendezvényre meghívják. A visszavonulásra sem pazarol sok energiát, kudarc esetén az utóbbi időben a termelőszövetkezetben felfedezett lopásokra tereli a beszélgetést.

Az „előtanulmányozás” több helyi informátor révén történik. Egy HORVÁTH fedőnevű informátor a szintén Szalárdhoz tartozó Hegyközszentimréről háromszor is feljegyez jelentéktelen dolgokat róla. Sipos István „szerény, nem hajhássza a pénzt”. Nekik ketjüknek nincs kocsija a környéken, mondja egyszer, mire Sipos válasza: „becsületes úton nem lehet annyi pénzt szerezni”. Valószínűleg kollégája HORVÁTH. Másik tanú, a POP IOAN fedőnéven szerepeltetett jákóhodosi kántor, ő maga fedi fel foglalkozását Erdei Florian szalárdi milicista őrmesternek adott „interjújában”, aki Seres alezredes megbízásából foglalkozik vele. Szomszédja lévén a lelkésznek jól ismeri. „Komoly ember, nincsenek káros szenvedélyei, a hodosi emberek tisztelik.” Egy távolabbi informátor lelkésszel, aki Margittán írja feljegyzését IONEL fedőnéven, szintén „verifikálják”.

Ő nem tud róla sokat, úgy emlékszik rá az egyetemi évek alatt, hogy az államhoz „jól” viszonyult. Katona Jenő volt az évfolyamtársa, lehet, ő jobban ismeri.

Ilyen „alapos” előkészületek után mégsem a parókián kerül sor a besorozásra. Maga az igen rövid és igen szűkszavú szervezési jelentés nem tér ki sem a helyszínre, sem az időpontra. A kötelezvény (típuszöveg) viszont Szalárdon kelt, 1979. március 1-jén. A jelentés arra is kitér, hogy a jelölt hangsúlyozta, a szervek is tartsák be a titkosságot, ha tőle ezt elvárják. A CSABA fedőnevet ő maga választotta.²⁵⁷

A kántortól már tudni lehet, hogy Máramaroszigetre akarják helyezni, ami 1980 telén meg is történik. Grigore Andrei őrnagy veszi át, s noha nem fogalmazza meg, a történelekből egyértelműen kiviláglik, hogy CSABA hanyagolja az együttműködést. Írásbeli jelentéseket nem ad, csak szóban jelez néhány jelentéktelen észrevételt. A találkozások a parókián fognak történni, mert CSABA nem hajlandó a találkahelyre bemenni, nehogy a hívek meglássák. Találkozni is ritkán fognak, mert személytelen, postafiókon keresztüli kapcsolattartásban állapodtak meg. Természetesen őt is megfigyelés alatt tartják, leggyakrabban egy VÁRADI fedőnevű ügynökön keresztül. Ő jelenti azt is, hogy mióta új lelkész van, a templomi kórus „vendégszereplésekre” jár, anélkül, hogy azt valamilyen ünnepélyes alkalom indokolná. Voltak Borsabányán, Felsőbányán, s rövidesen Nagyabányára utaznak. VÁRADI

²⁵⁶ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R286199/1–2. dossziékban találhatók.

²⁵⁷ A nyolcvanas évek közepén Arad megyében is feltűnik egy CSABA fedőnevű lelkész-informátor, az azonoság kizárt.

nem tudja, miből fedezik a költségeket, de magától a lelkésztől fogja megkérdezni – jelenti 1981. augusztus 18-án. CSABA ügynöki tevékenységének 1982. július 28-án kelt kiértékelése még fokozottabb ellenállásról tanúskodik. CSABA nem használta a postafiókot, egyetlen írott anyagot sem adott, kijelentette a személyes találkozón, hogy sem lelkészeiről, sem a híveiről nem fog jelenteni. Ha az állam biztonságát veszélyeztető dolgokat észlelné, majd szóban jelzi. „Rosszindulat” tapasztalható nála, panaszkodik Grigore őrnagy. Jó volna megtartani, mert komoly baráti kört alakított ki a máramaroszigeti magyar értelmiség körében, de ha továbbra is megtagadja az együttműködést, ki kell zárni és felügyelet alá vonni. 1983-ban mind a VÁRADI, mind a STAN VASILE fedőnevű informátor pozitív jelentést ír róla, ellenséges megnyilatkozást nem lehet CSABÁnál tapasztalni. 1983-as és 1984-es kiemzése szintén arról szól, hogy nem hajlandó informálni, noha sok, „nacionalista tevékenységet” folytató kapcsolattal rendelkezik. Lehallgatással is ellenőrizték, de nem sikerült megállapítani, hogy ellenséges megnyilatkozásai lennének, „nagyon óvatos, környezetét is ellenőrzi” – írja róla Grigore őrnagy, s megint javasolja kizárását. Még olyan családi eseményekre is nyer rálátást a Securitate, mint egy névnap. STAN VASILE 1984. július 3-án a két nappal korábbi társasági eseményről tudósít, nyilván a felsoroltak közt kellett lennie. A Szabó család a Máramarosziget, Unirii u. 71. blokk 5-ös lakásában névnapot ünnepelt. Jelen voltak: dr. Taracközi Z. és családja, dr. Árvai Csaba és családja, nővére, dr. Árvai Zsófia és családja, Sipos István lelkész és családja, valamint Tóth Sándor és családja. Mivel Árvai Zsófia férje román, és nem beszél jól magyarul, semmi olyasmiről nem tárgyaltak, amivel őt megbántathatnák. Sőt, ha olyan tárgy került terítékre, amiről neki is lehetett véleménye, akkor románra váltottak. Ebben Sipos István is részt vett, noha nem beszél jól románul. Semmi olyan nem történt, ami őket érdekelné, fejezi be STAN rövid feljegyzését. A tiszt kommentárja szerint nemcsak Sipos volt a célpont, hanem Tóth Sándor is, aki a DESENATORUL (rajzoló) fedőnevű, nyomozott személy kapcsolata.

Végül is négyévi hezitálás után, ami alatt CSABA csak a statisztikát javította, de inaktív volt, 1985. július 8-án döntenek. Újból megállapítják, hogy hozzájárulása az informatív munkához pusztán formalitás volt, és „később kategorikusan megtagadta az együttműködést”. Meghosszabbítják a kizárási döntést. Javasolják megfigyelés alá helyezését is, mégpedig „prioritással”²⁵⁸.

Munkamappájában 12 tétel szerepel, ebből három rövid írásbeli feljegyzés. Mindegyiket a jákóhodosi periódusban írta. 1979-ben Molnár János szalárdi lelkészről és fiáról, aki szintén lelkész „valahol Biharban”, pusztán annyit, hogy „becsületességéről ismert ő és családja is”, (szalontai) Molnár Jánosról pedig jószándékú túlzással, hogy „teológiai tanulmányai előtt a falu fiatalságának nevelésével és kultúrtevékenységgel foglalkozott”. Orth Imrétől nyugdíjazásakor elmondott búcsúbeszédét idézi pár sorban. Szabó Géza helybeli lakosról, aki politikai elítélt volt, azt írja, hogy nem foglalkozik politikával. A szóbeli informálást rendszerint nem jegyzi fel, nála azonban egyéb hiányában azokat is felteszik a tartalomjegyzékbe. Ezekből nyilván kérdésre Balaskó Vilmos egykori halálraítéltről adhatott az elemzésekben is „jelentéktelennek” minősített információt.

²⁵⁸ Hogy ez a „prioritás” konkrétan mit jelent, nincs rá utalás. Az 1980-as évek közepén jelenik meg a fogalom, a korábbi SIG (Supraveghere Informativă Generală) mellett vagy helyett SIP (Supraveghere Informativă Prioritară).

A CSABA esete azt a helyzetet példázza, amikor valaki megpróbál előnyt kovácsolni egy szorult helyzetből, sikerrel, úgy, hogy ne ártson senkinek. Amikor beszerzés végett megkeresték, már tudta, esélye van Máramarosszigetre menni. Nem akarthatta kockáztatni az áthelyezést egy poros falucskából a városba, nyílt elutasítással. Ugyanakkor, azok az információk, amelyeket adni volt kénytelen, nem árthattak a célszemélyeknek. Amikor pedig már nyeregben érezte magát, egyenesen szembehelyezkedett, és megtagadta az együttműködést. Óvatos, körültekintő magatartással nem köthetnek bele, gondolhatta. Hogy a Securitate kilátásba helyezett bosszúja, a megfigyelés alá helyezés, milyen mértékben valósult meg, nincs róla dokumentum.

ERDEI SÁNDOR²⁵⁹

Zsigmond József, ahogy a róla szóló jellemzés írja, „nagyon vallásos” családból származott, apja részéről kiterjedt magyarországi rokonsággal. Apja lakatos, a kaszárnyában volt a munkahelye, anyja varrónő. Mint minden „alulról jött” fiatalembert, őt is beszerkeztek az Ifjúsági Szövetségbe, ahol a megbízásokat lelkiismeretesen teljesítette. Egy évig tanítószkodott, majd felvételizett a kolozsvári teológiára.

Ahogy beszerkezésekor elmondja, alig iratkozott be az első évre, megindultak a teológusok letartóztatásai. A családi háttér és ez a tény is arra készítette, hogy semmi mással ne törődjön, csak a tanulással. Kiváló tanuló, szenior lesz, különösen Juhász István akkori rektor figyelt fel szorgalmára és támogatja.

Beszerkezésekor általános oka: „A Belügyminisztérium III. Igazgatóságának érvényes parancsa értelmében, miszerint a Protestáns Teológiai Intézet hallgatói tanulmányaik befejezésekor többségükben ügynökként működjenek, rátértünk a beszerzésére” (1962. 01. 30.). Beszerkezésekor konkrét oka: az egyik kollégiumi hálószobájában, ahol kilenc hallgatót szállásoltak el, sok a kulák és egyéb gyanús származású fiatal, és nincs közöttük besúgó.

A beszerzés előtt a jellem- és környezettanulmány elkészítéséhez abban az időben még csak egy „alkalmas” tanár volt, fedőneve RADU. (Később három-öt vélemény alapján döntöttek.) Ahogy a jelzett jelentés írja, a kilenc hallgató közül az ügynöki működés elvárásainak leginkább Zsigmond József felelt meg. Beszerkezésekor körülményeit Bende Béla prorektornal egyeztetve teremtik meg, akiről megjegyzik, tagja a Román Munkáspártnak.

A módszer a megfélemlítés. Szombaton a hallgatók nagy része köteles Kolozsvár építőtelepeinek valamelyikén nyolc órát ledolgozni. Ez alól Zsigmond kivétel, mert „egy olyan brigád vezetője, amelynek az internátusban adnak feladatot”. Bende a Securitate-val egyetértésben, miután a diákok elhagyták az intézetet, hatórás kimenőt ad a jelöltnek. Onac Ioan főhadnagy operatív felügyelet alá vette, és egy olyan helyen, „ahol ezt a körülmények lehetővé tették”, gépkocsiba tuszolták, s bevitték a Securitate kolozsvári központjába. Itt tudomására hozták, hogy hol van, majd megkezdődött a megdolgozás. El lehet képzelni a 22 éves fiatalember lelkiállapotát a történetek után. A leírásból arra lehet következtetni, hogy a kihallgatás nem volt meggyőző, a konkrét felkérésre a jelölt így reagált: „amennyiben szerveink azt a feladatot adják neki, hogy állapítsa meg azok közül egyesek tevékenységét, ő teljesíti azt, lehetőségeinek és meggyőződésének keretei között”.²⁶⁰ Azt is mondhatta volna: amennyire a lelkiismeretem megengedi, de nyilván ezt nagyon kockázatos lett volna kimondania.

ERDEI SÁNDOR így, magyar helyesírással írja alá a dossziéjában szereplő két jelentést, amelyben megnevezi azokat, akikkel kapcsolatot tart. Noha őszinte a szervekkel, jelentései használhatatlan információkat tartalmaznak. Ezért fő feladatuk arra utasítják, hogy szenioroként „pozitívan befolyásolja” társait, különösen azt a három megnevezetlen gyanús elemet, akiket nyilvántartásba vettek. Semmi kezdeményezőkézség nincs benne, állapítják meg beszerzői, önálló akciókra alkalmatlan, de megtartják, mert senki sem feltételezi róla, hogy informátor.

²⁵⁹ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211428. és Fond Rețea R289216. dossziékban találhatók.

²⁶⁰ Az eredeti szöveg: „dacă organele noastre îi încredințază lui sarcina de a stabili activitatea unora dintre aceștia el se va achita de ea în limita posibilităților și a orientării sale”.

1963-ban Szilágyosomlyón Sántha Pál esperes mellé osztják be segédlelkésznek. Kolozsvárról átküldik a dossziéját a somlyói rajonba, ahol Rusu Sabin százados lesz a tartótisztje. Az 1963. 12. 25-én készült jellemzése szerint ERDEI dossziéjában nincsenek feljegyzések, mert a III. Igazgatósághoz küldik egyenesen. Négy feljegyzést adott március óta különböző „negatív megnyilvánulásokról és dolgokról”. Főleg LUKÁCS SÁNDOR és SZILAGYI MARTIN informátorok rendszeresen jelentenek róla, és megállapítják, hogy ellenséges magatartást nem tanúsít. Leggyakrabban LUKÁCS ír róla, noha csak Somlyóra helyezése óta ismeri. Neki vallja be egyetlen bűnét, hogy hallgatja a Szabad Európa Rádiót. A Securitate ezt önmagában nem tekinti olyan súlyosnak, mert egyébként „becsületesen és őszintén együttműködik a szervekkel”.

ERDÉLYI SÁNDOR, rendes nevén Zsigmond József, „a 9255. sz. ügynök” dossziéja a Belügyminisztérium szilágyosomlyói rajoni szekcióján található, Rusu Sabin százados 1965. 06. 02-án kelt kivonata szerint. Javasolja ugyanazon a napon kelt jelentésében passzív nyilvántartásba vételét, ami meg is történik. Ügynökként nem válik be, értesülései értékelhetetlenek, vagyis valójában nem mond senkiről semmi terhelőt. Ezért 1965. 10. 29-én javasolják a kapcsolat megszüntetését ERDÉLYI SÁNDOR ügynökkel, mint használhatatlannal. 1965. nov. 4-én az igazgatóság főnöke, Ristea Gheorghe ezredes jóváhagyja a kapcsolat megszakítását.

Ennek ellenére, amikor áthelyezik Nagyszalontára, újra megkeresik. A találkozóról készült feljegyzés szerint nem tagadja meg az együttműködést, de tőle ne várjanak sokat, senkit nem ismer, hosszú idő eltelt, míg kialakítja kapcsolattrendszerét. Ebből arra lehet következtetni, vele nem közölték, hogy már nem ügynök. Az írásból az is kiderül, Sárközire, a felettesére szeretnék ráállítani, akit „egyéni megfigyelés” alatt tartanak. A dossziéja ezzel le van zárva, Zsigmond Józsefnek meggyőzően sikerült bizonyítania alkalmatlanságát. Hogy később más, egyházi karriert befutott személyiségekhez hasonlóan mikor próbálkoztak vele újra, arról nincs dokumentáció. Viszont fedőneve az 1980-as években is fel-felbukkan megfigyeltek és informátorok iratgyűjtőiben.

FINISAN IOAN/FERY/REFORMA²⁶¹

A fenti fedőnevekkel illetett Mikló Ferenc esetében, a szokásos előtanulmányok során, a tanár-informátorok véleménye nagyjából megegyezik, de egy diák-informátort is megkérdeznek. INCZE WALTER szerint „jó lélek”, közepes szellemi képességekkel. „Nem dohányzik, az italt és a színházat szereti.” Sportrajongó, a magyar sportot kicsit jobban szereti, mint a román. A jelenléti naplót nagy gonddal vezeti. A diákvitákban félreáll, ezért sokan besúgóként tartják számon. Ezeket a Tőkés László által kezdeményezett vádak, „aki megmérgezte a diákság lelkét”, egykedvűen fogadja. Az irodalmi körösök rágalmaikkal, mert parasztfiú. Ő azonban minden, a rektor által adott feladatot igyekszik végrehajtani. PRO-DAN VALER a tanári kar értékelését ismétli az 1973/1974-es tanév I. szemesztere után: „törekvő és szorgalmas”. Derűs, kiegyensúlyozott. DOMBI LAJOS ugyanazt írja, mint a többiek, nagyobb hangsúlyt fektetve a középszerűsége. Szerinte viszont a magyar sport szeretete nem megy a román kárára. A politikai nevelés-órákon nem nagyon szólt hozzá. Egészen más szemszögből láttatja a KELEMEN JÓZSEF fn. diák-informátor. Szerinte a II. szemeszterben (amikor Tőkés Lászlót ifjúsági elnökké választották) gyökeresen megváltozott a magatartása. Félig az „erőszaknak engedve”, félig „meggyőződésből” az elithez csatlakozott. Addig mind a tanárok, mind a diáktársak kedvelték. Évfolyamtársai jelenleg megvetik, az elit nem fogadta be. „Ahogy mondani szokás, ég és föld között lebeg. Mindig egyedül látom.”

Beszervezésének indoka, hogy a KEPTI harmadik évfolyamát megfigyelés alá vonják, nehogy az állam biztonságát fenyegető kihágás történjen. Évfolyamfelelősként, a társak által kedvelt diákként, jó információs lehetőségekkel és informatori hajlamokkal bír. (*Valószínű, INCZE WALTER jellemzését vették figyelembe.*) Az 1974. 05. 22-én írt kötelező nyelvi típuszöveg, fedőneve FINISAN IOAN. A fényképpel is ellátott szervezési jelentés szerint az esemény rendben megtörtént, a jelöltnek ellenvetése nem volt.

A diplomaszerezés után tartott első kiértékelés (1975. XI. 04.) tevékenységét megfelelőnek találta. Fegyelmzetten együtt dolgozott a tartótiszttel (Onac Ioan), operatív értékű információkat szerzett, neki köszönhető néhány, nem nevesített gyanús elem általános információs felügyelet alá vétele. 1975. dec. 12-én Nagyváradon regisztrálják, beleegyezésével korábbi fedőnevét FERYre változtatják. (*A néhány általa aláírt feljegyzésen „Feri”.*) Rațiu Alexandru őrnagy azért tartja szükségesnek bevetését, mert abban a gyülekezetben van a legtöbb betánista, ahol ő szolgál. 1976. november 2-án az őrnagy SANYI informátorral találkozáskor tőle tudja meg, hogy Mikló Ferencet október 1-jétől Tamáshidára helyezték, és ő ezzel nagyon elégedett. Nyilván ebből nyugodt lélekkel levonható a következtetés, hogy nem sokat találkoztak. Így nem meglepő, hogy a legközelebbi elemzés (kiolvashatatlan nevű alezredes írta) a következő megállapításokra jut három évvel később, 1982. október 10-én: „1975. 12. 20-ától [...] a mai napig kilenc db információs feljegyzést szolgáltatott [...] A regisztrálástól mostanáig ezt senki sem elemzte.” Minthogy ekkor már Gyantán szolgál, a tisztt javasolja, adják a községért felelős szekus tartásába. A dolgok azonban egészen más-képp alakulnak. Egy évvel később, 1983. december 23-án javasolják FERY kizárását a hálózatból. Az ezzel kapcsolatos „jelentés” (készítője Huh-Gordan Aurel hadnagy) meglepő

²⁶¹ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R127331/1-2. és a Fond Informativ I210986. dossziékban találhatóak.

dolgokat közül, amelyek nem vetnek túl hízelgő fényt a félelmetesnek hirdetett szervezetre. „Beszervezésétől kezdve mostanáig az ügynök 4 tiszttel dolgozott, de gyakorlatilag csak 1977-ig tartottak vele kapcsolatot, mert az informátor nem teljesítette a számára kijelölt feladatokat, noha lettek volna informálási lehetőségei a »kultuszok-szekták« problematikájában. 1974. 05. 25. – 1977. június között az ügynök 9 csekély értékű információs feljegyzést produkált, amelynek nyomán egyetlen operatív intézkedést sem lehetett hozni”. Emiatt, meg azért is, mert mindig problémázott, hogy „nem szereti ezt csinálni”, 1977–1983 decembere közt nem tartott vele kapcsolatot senki. Akkor megkeresték, de már az elején elutasító magatartást tanúsított, mondván, „hibát követett el, amikor Kolozsváron diákként beleegyezett az együttműködésbe [...] esetleg valamilyen módon segíthet, ha kívánjuk, de információt nem szolgáltat, mert ez nem illik a jelleméhez [...]” A kizárási javaslatot Sălăjean Ioan alezredes jóváhagyja.

A kilenc „csekély értékű feljegyzés” különböző dossziékban szétszórva található. Az egyetemi évek alatt pl. arról jelent, hogy Klaas és Ida Eldering holland vendégdiákok bibliaórájára néhányszor ő is elment, de nem tetszett neki, mert Ida nagyon pietista. Ezért kimaradt.

A saját dossziéjában lévő egyik jelentés arról szól, hogy 1976 januárjában Koszta Endrét, Fazakas Sándort, Szekeres Sándort és őt is Nagyváradról Temesvárra akarták helyezni, de egyiküket sem engedte el a főnöke. Végül is Csernák Bélának kellett odamennie a nem nagy népszerűségnek örvendő Peuker Leó mellé.²⁶² A másik jelentésben a tamáshidai hívek elégedetlenségét közvetíti. A templom és a parókia közé pékséget akarnak létesíteni. Az erősen füstölő kemence kormozni fogja a templomot, ezért sokan tiltakoznak, de a termelősövetkezet vezetősége hajthatatlan. Egyesek azzal fenyegetőznek, hogy nem fognak a parókia udvarán lévő kútból vizet adni a pékségnek, ha mégis beindítják. A Securitate értesíti a községi pártszerveket, de nem azért, hogy elfogadhatóbb helyen létesítsék a pékséget, hanem hogy intézkedéseket hozzanak egy esetleges „akciózás” megelőzésére.

1989 tavaszán, nem teljesen világos, miért, megfigyelés alá vonják. Egy bizonyos PAUL nevű informátor március 10-én igen elismerő nyilatkozatot ír róla, belecsempészve ugyanakkor három olyan vonást, amibe, ha nagyon akar valaki, bele lehet kötni: „általában tartózkodó, de a románok iránt tartózkodóbb”; „erős befolyást gyakorol a magyar lakosságra”; „nagy belső erőket képes mozgósítani, s ennél fogva váratlan akciók kezdeményezésére képes”. Erre a három megállapításra építve rengeteg intézkedési tervet gyártanak. A sokszor olvashatatlanul primitív kézírással írt feljegyzésekben legfőbb bűnéül azt róják fel, hogy inkább barátoszik a saját nemzetiségével, a jellemében hozzá illő emberekkel, mint általában a románsággal és a hozzá nem illőkkel. Ezt a magatartást PAUL informátor arra alapozza, hogy egy alkalommal, amikor a lelkész egy másik faluból szekéren megérkezett, ő jelezte, beszélni szeretne vele, de a lelkész elhárította, hogy nincs ideje.

Ez az egészen nevetséges indok mégis elégséges ahhoz, hogy maga a megyei Securitate helyettes főnöke, Hontău Ioan ezredes elemezze az ügyet, és intézkedési tervet dolgozzanak ki. Ennek része a levéllelőrzés, három, majd négy informátor ráállítása és a koordináló tiszt személyes kontaktusai a célszeméllyel, pozitív befolyásolás céljából. A pozitív befolyás végeredménye a hálózatba való újbóli beépítése kellene hogy legyen. Az ügynökök folyamatosan azt jelentik, hogy a kiprovokált beszélgetésekben nem hajlandó politikai eszme-

futtatásokba bocsátkozni. A Mincic nevű őrnagy is jelentést tesz a személyes kontaktusról. Az általa felvetett politikai kérdésekkel napirenden van. Az a véleménye, és ezt mondja a gyűlekezetben is, hogy meg kell felelni a társadalmi együttélés szabályainak a nemzetiségtől függetlenül. Az őrnagy is megjegyzi, hogy a lakosság körében népszerű és presztízzsel rendelkezik. Beszervezése azonban nem került szóba. Összegzésképpen 1989. július 31-én úgy döntenek, hogy a pozitív befolyásolás sikeresen ért véget, ezért az ellenőrzési mappát lezárják.

Az egész „REFORMA”-nak nevezett akció, a mondvacsinált elszigetelődési szándékkal, gyanúsítva, ha valaki a hozzá hasonló emberekkel érintkezik szívesebben, szintén gyanúsítva, ha nem enged a provokációknak, arra utal, hogy az állambiztonság öngazolási szándékkal is indított ügyeket. Ha másra nem, arra jó volt, hogy a célszemélyt feszültségben tartsa a teljesen indokolatlan sürgölődés körülötte. Arra is jó volt, hogy a Securitate eggyel több sikeresen megoldott ügyet jelenthetett.

²⁶² Az információ téves, Csernák Béla Nagyváradban segédlelkészkedett ekkor.

Ugyanazon év április 23-án jóváhagyják HERMAN kiképzési tervét.²⁶⁸ Ahogy korábban említették, a VENUS-2 akcióban szántak neki szerepet, de mivel még nincsenek kapcsolatai, és mivel nagyon ragaszkodik a családjához, hosszabb távra nem bevethető, a következőket javasolják:

„1. Adatok beszerzése a főbb angliai magyar irredenta szervezetekről, azok vezetőiről, pénzügyi hátterükről, hatóságok támogatásának mértékéről, magyarországi hivatalos személyekkel fenntartott esetleges kapcsolatokról, az európai és amerikai hasonló szervezetekkel tartott kapcsolatokról. Mindenekelőtt a »Mozgalom Erdély Függetlenségéért«, az »Erdély-Bizottság« és a »Mindszenty Klub« érdekel.

2. Az angliai magyar gyülekezetek aktuális helyzete, lelkészei, a Romániával kapcsolatos álláspontjuk, a pozitív befolyásolás lehetőségei, hogy felhagyjanak az ellenséges tevékenységgel.

3. Hasznos kapcsolatok teremtése a magyar emigráció befolyásos köreiben, levelezés útján megteremteni a lehetőségét annak, hogy HERMAN a VENUS-2 akció keretében az USA-ban és az NSZK-ban is bevethető legyen.

4. A szerveinkkel való kapcsolat titkának minden körülmények közti megőrzése, provokációk kerülése, ügyelni az olyan helyzetekre, amelyekben kompromittálódhat, a vendéglátó ország és intézmény szabályainak tökéletes tiszteletben tartása.

Az informátor angliai helyzetének ismerete egyirányú postacím biztosításával fog történni, amely az informátortól a Központba irányul.” A kiképzési tervet M. Damian ezredes, részlegvezető hagyta jóvá.

Hogy a jelzett kapcsolattartás működött-e ténylegesen, arról nincs dokumentum. Kimeletele és skóciai tartózkodása sem volt sima ügy. A zilahi Papp Jánoshoz²⁶⁹ 1983 áprilisában írt, románra is lefordított levelében többek közt azt említi, hogy az egyházi „főnökei” nagyon fel voltak háborodva, hogy februárban el „mert” menni, pedig tudták, hogy „parancsot teljesít”. A tanulástól is elment a kedve, mert lehet, júniusban vissza kell térnie. Shaw professzor igyekszik elintézni, hogy Kanadában folytathassa ősztől a tanulmányait.

1984. augusztus 3-án kelt Valeriu Butiri ezredésnek, a Szilágy Megyei Securitate főnökének jelentése a bukaresti 0544-es katonai egységhez, amelyben beszámol „HERMAN ügynökünk” külföldi útjáról (minden bizonnyal az ügynöknek a dossziében fel nem található, előzetes írásbeli vagy szóbeli jelentése alapján). A 16 gépelt oldalnyi jelentésből csak az érdekesebbnek tűnő információkat idézem.

A jelentésből nem teljesen egyértelműen, de kirajzolódik, hogy a nyarat Kanadában töltötte. A Papp Jánoshoz címzett levélben jelzett probléma tehát megoldódott. Douglas Shaw, a St. Andrew-i teológiai fakultás dékánja felvette a kapcsolatot barátjával, Smith professzorral, aki a torontói egyetem John Knox Kollégiumának vezetője. Így alig négy hónapi skóciai

l-a rugat să-i facă rost, dacă se poate și de invitație pentru studii pe numele fratelui său într-o țară de limbă franceză (pt. fratele sursei). M-a întrebat dacă se poate ca în vară sau toamnă să-i facă invitație soției să vină în Olanda la legătura sa timp de o lună. În ambele cazuri i-am spus sursei ca să încerce să rezolve deoarece noi vom fi de acord.” A megjegyzés alapja HERMANnak közvetlenül az elmenetele előtt, Bukarestben, 1983. február 25-én kelt, saját nevéen aláírt feljegyzése lehet, amelyben leírja, hogy Varga Pál esperes, akinek a fia az NSZK-ban él, nem akarta a parókiaátadást megajteni, és négy szemközt a szemébe vágta, hogy Fazakas a román Securitate ügynöke. Ebben említi az öccsével kapcsolatos meghívót is.

²⁶⁸ A HERMAN hazaérkezése után készült jelentés szerint 1983. február – 1984. február között volt külföldön. Ha ez így van, a kiképzési tervvel alaposan elkéstek.

²⁶⁹ Papp Jánosra nézve van egy tisztí jelentés, de sajnos olvashatatlan.

tartózkodás után, június 24-én megérkezett Torontóba. (Hogy a skóciai kapcsolatairól miért nem kellett jelentenie, nem tudni. Az is lehet természetesen, hogy az hiányzik a dossziéból.) A helybeli három magyar gyülekezet egyikének lelkésze, Seres Ödön kereste fel, és bemutatta neki az emigránsok kórházát. Ott soknemzetiségű orvosi személyzet és 17 nyelvű tolmácsiroda működik.

A három torontói gyülekezet mindenik lelkészével megismerkedett, Mező Pál, Turcsány Sándor, Vataj László, Pokoly László nevét említi. Minden templomban szolgált, és egy Monostory Zoltán nevű, gyerektelen magyarnál lakott. HERMAN szerint az emigránsoknak a vallás csak ürügy, különféle segélyszervezetek alapításával foglalkoznak, amelyek közül a legmarkánsabb az Erdélyi Világszövetség. Augusztus végén autóbusszal egy hónapos körútra indult. Néhány találkozását leírja. Winnipegben például Jóó Árpád kőolajipari vállalkozóval és Ferenc nevű testvérével, aki híres karmester. Apjuk Jóó Sándor pozsonyi lelkész. Calgary városában egy elhunyt magyar házban szállásolták el, Moldovan Ioan szatmári lakossal és fiával. Moldovánról később megtudta, hogy lutheránus lelkész volt, kitették az egyházból, és nyomdászként dolgozott egy ideig. 1981-ben disszidált Ausztriába, és az USA befogadta. Patócs Sándor erdélyi lelkészről is hallott, Los Angeles mellett lelkész, de volt egy ideig Torontóban is, az egyesült egyházban. Ugyanott megismerkedett Bodnár László és Szabó Ernő kőolajipari funkcionáriusokkal, akik képviselők a kanadai parlamentben. Ravasz Lászlónak²⁷⁰ az unokájával is találkozott. Ravasz Ákos az NSZK-ban filmrendező, és a johannita lovagok titkos megbízottja. 15-16 éves fia cserkész. A szervezetet mint magyar nacionalista egyesületet mutatja be. A kiképzési utasítás szerint a szervezetek vezetőit kellett volna beazonosítani, de a jelentés szerint a johanniták vezetőjének nevét „nem jegyezte meg”. A pénzügyi alapok felkutatásának feladatát viszont teljesíti. A johanniták intenzív meggyőző munkájának eredményeként 1980–1982 közt mintegy 500–600 000 dollárt gyűjtöttek csak Calgary környékén. A pénz egy részét az ún. üldözöttek családjának megsegítésére és azon „aktivisták” támogatására fordítják, akik Erdélyben fenntartják a nacionalista szellemet. Ugyanakkor az Ausztráliába emigrálókat is segítik. Az NSZK-ban München és Bonn a johanniták központja. Pokoly adott neki egy könyvet is a lovagrendről, de otthagya Kanadában. HERMANtól olyan témák felől érdeklődtek, mint az Ellenpontok, a kolozsvári Igazság szerkesztőjének, Szócs Gézának és az író Sütő Andrásnak az esete. Az emigráns lapok közül a Nemzetőr és a Harsona tűnt fel az informátornak. Ezekben azt az elképzelést vetette fel valaki, amit egy magyarországi történész is, hogy dunai konföderációt kellene létrehozni, amelyben a magyarok helyzete megoldódhatna.²⁷¹

Pokoly azt mondta, meglátogatja Erdélyt, HERMANt is felkeresi majd a Szilágyságban, és szeretné legalisan kivinni Petri Mór Szilágyság-monográfiáját. Arról is érdeklődött, miért helyezték el Adorján Kálmánt Zilahról. HERMAN elmondta a „pénzügyi visszaéléseket és általában a reális helyzetet”. Úgy tűnt neki, hogy Pokolyt nem győzte meg. HERMAN Szabót és Bondárt találta a leggyanúsabbnak. Szabó vezérkari tiszt volt Erdélyben 1943–1944-ben a Székelyföldön, 1944 szeptemberében nyilas lett, majd visszavonult Németországig. Az NSZK-ban lett a johannita lovagrend egyik vezetője, akárcsak Bondár. Mindketten nagyon

²⁷⁰ Minden bizonnyal Ravasz Lászlóról van szó, aki kolozsvári főjegyző, majd budapesti püspök volt.

²⁷¹ Úgy tűnik, HERMANnak nincs tudomása arról, hogy az ötlet majd másfél százados, Kossuth Lajos vetette fel elsőként.

jó anyagi helyzetben vannak, de nem tudni, honnan származik a jövedelmük. Nem kizárt, hogy az 1956-os eseményekben is részt vettek.

Felvetették a betánista lelkészek ügyét, mint akik értékes szolgálatot végeznek, de üldözik őket. A határon pedig elkobozzák a bibliákat és a vallásos irodalmat. HERMAN saját példáját hozta fel, hogy tőle nem vették el a bibliát, amikor Magyarországról hazatért, és Szilágy megyében van még legalább 40–50 olyan „értékes lelkész”, mint Adorján Kálmán. HERMAN azt is észrevette, hogy igyekeztek ellenőrizni, mennyire hiteles, amit mond, és úgy találták, hogy az. Mert arra biztatták, hogy vegye fel a kapcsolatot a betánista lelkészekkel, akik a magyarországi ébredési mozgalommal közösen megváltoztathatják a református egyház arculatát. Azt is aláhúzták, hogy a lelkész köteles Erdélyben maradni és a „magyar ügyet” szolgálni. Különösen Pokoly ellenőrizte, még titkos magnófelvételeket is készített a beszélgetéseikről. A magyar emigráció több vezetője és a hívek többsége is úgy gondolja – állítja HERMAN –, hogy az utóbbi öt évben Romániából érkezett lelkészek, Orosz Csaba²⁷², Posta József és Patócs Sándor a román Securitate emberei, akiket a magyar emigráció kifürkészésével bíztak meg. Igyekeznek elszigetelni őket, hogy ne legyen lehetőségük informálni. A magyar emigráció ügynökei figyelik őket, de nagyon óvatosan, hogy észre ne vegyék. Patócs esetében az „elszigetelés” nehezen kivitelezhető – állapítja meg HERMAN –, mert máris a pénztárosa valamilyen református alapnak az USA-beli magyar püspök mellett, feltehetően. Oroszról HERMANt is megkérdezte egy bizonyos Szabó Péter, aki fanatikus betánista. HERMAN alig ismerte, csak annyit tudott, hogy püspöki titkár volt, és a felesége szilágyosmlyói. Szabó Péter nemrég járt Erdélyben, Kolozsvár környékén főleg és Székelyföldön. Ennek ellenére a név szerint említett meglátogatottak – Visky Ferenc, Biharpüspöki, Szilágyi Sándor, Tasnád, Benkő József, Bősháza – nem az általa nevesített vidéken laknak. Szabó hátizsákkal, gyalog járta az országot, pénzt hagyott a meglátogatott parókiákon, de nem mondta meg sem a nevét, sem azt, hogy külföldi. Hogy a nevesítetteknek adott-e pénzt, HERMAN nem tudja. Szabó Péter testvére Miskolcon lakik, teológiát végzett, és hotelportás.²⁷³ Tizenegy gyereke van, míg Péternek „csak” nyolc. Szabó tart a Securitatétól, szerinte épp olyan hatékonyak, mint a CIA vagy a KGB. Ha Seres Ödön nem ajánlja, nem is találkozott volna HERMANnal. Volt már egy furcsa esete egy állítása szerint Romániából emigrált fiatalemberrel, akiről kiderült, agent provocateur. Nem szeretné, hogy mint a magyar és az erdélyi ügy élharcosát likvidálnák. HERMAN szerint a saját gyülekezetében nem népszerű Szabó, minden bizonnyal a merevsége és konzervatív koncepciói miatt. Sokan mennek át a sokkal kedveltebb Komjáthy Aladár gyülekezetébe. Szabó angolul, franciául és magyarul tart istentiszteletet, két helyről kap fizetést, mert a saját gyülekezete nem tudja teljes állásban fizetni. Komjáthy Hollandiában született, nagyon megengedő, ami a vallási kérdéseket illeti, és nem szélsőségesen ellenséges a szocialista renddel szemben, mint honfitársainak többsége.²⁷⁴ Meg is róttá Szabót, hogy könnyen ad utasításokat az erdélyi lelkészeknek, akik összehasonlíthatatlanul nehezebb körülmények közt élnek, mint ő. Komjáthyval szintén Seres Ödön hozta össze, mert HERMAN témájába vágó kérdésekkel foglalkozik Komjáthy. Újabban rendszeresen publikál a Reformátusok Lapjában a magyar emigrációról történelmi

²⁷² Orosz Csabát Czira hollandiai lelkészről készült feljegyzésében „kizárt ügynökként” említi a felvevő tiszt.

²⁷³ Nyilván Szabó Dánielről van szó.

²⁷⁴ A nevezett lelkésszel kapcsolatos adatok tévesek, lásd később a *Külföldiek ellenőrzése* c. fejezetben.

dolgozatokat. Barátságban van James McCorddal, az RVSZ volt elnökével, és részt vesz az ortodox-református párbeszédben, előző évben is Moszkvában járt.

A fenti jelentés mellett, ugyanazzal a dátummal, tízoldalas kimutatást is készített HERMAN, egyes szám első személyben fogalmazva, azok adataival, akikkel a külföldi útja során találkozott. Érdekes, hogy a két szöveg adatai gyakran nem egyeznek. A listán első helyen szereplő Szabó Péter adatai szó szerint:

„1. SZABÓ PÉTER

- életkor: kb. 43;
- cím: 1969, Charles Gill, Montreal, Quebec, M 3 M 1V2, Canada;
- származás: Miskolc, MNK (1956);
- anyagi helyzet: jó;
- szociális helyzet: elismert magyar református lelkész;
- volt és jönni is fog még az országunkba;
- szoros kapcsolatban áll betánista körökkel, Adorján Kálmán volt zilahi, jelenleg türei (Kolozsvár) lelkész iránt érdeklődött tőlem;
- családi állapota: házas, hét gyerek;
- tartózkodó volt velem, de megígérte, meglátogat;
- szoros kapcsolatok az MNK-val;
- gyenge pont, betánizmus.”

A korábbi jelentésben azt hangsúlyozza, hogy a saját gyülekezete nem szereti, míg itt „elismertként” szerepel, ott nyolc, itt hét gyereke van. A lista a fenti szempontokat vetítette ki minden benne felsorolt személyre. Néhány érdekessége, ami a jelentésben nem jelenik meg: Göndöcz Kálmán calgaryi lelkészről azt írja, szakmailag nagyon gyenge, feltehetően nem is végzett teológiai tanulmányokat. Pokoly László, a híres egyháztörténész, Pokoly József fia gyenge pontja is az apja és annak életműve. Ravasz Ákos „mindenre képes”. Seres Ödön miskolci származású, és nem szereti a magyar nacionalistákat, a „keresztény egység fanatikus híve”. A korábban Szabó Ernőként emlegetett gazdag férfi Calgaryból itt SEGO családnévvel szerepel, valószínűsíthetően Szegő lehet helyesen. Milliomos, elvitte HERMANt a nyugat-kanadai johanniták találkozójára. Monostory Zoltán számítógépes egyetemi tanár volt Torontóban, jelenleg fényképész, felesége harmóniumozik a Seres Ödön gyülekezetében. Vataj László (kb. 70 éves) prédikációkat mondott a Szabad Európa Rádióban, és most fél azért, amiket mondott. Farkas Ferencről a jelentésben egyáltalán nincs szó, Winnipegben találkozott vele, „egyfajta rokon” (ő lenne a nagybácsi?), őt testvére él Szilágy nagyaludban, nyugdíjas, rossz anyagi körülmények közt él, alkoholist, gyötri a honvágy. Várhelyi József lelkészről sem tesz említést a jelentés. 31 éves, 1977-ben házassággal ment ki, elvált, Ontario államban lelkész, visszahúzódottnak él, de tisztelik, 1986-ban a tízéves találkozóra haza készül Kolozsvárra, a „szó jó értelmében erdélyi, szereti a bort és a pálinkát”. Szamosközi László is új név, a hetvenes években szökött ki Marosvásárhelyről, jelenleg Vancouverben magyar református lelkész, vallási fanatikus. Komjáthy Aladár „gyenge pontja a nők”. Itt derül ki, hogy a jelentésben képtelen néven szereplő erdélyi fejedelmi ivadék jelenleg a huszadik századi történelem tanára a torontói egyetemen, Barcsay Árpád. Rosszul beszél magyarul, Kolozsvár környékéről származik, az ötvenes évek elején került Kanadába a szüleiével. A trianoni szerződés bírálója volt, és készül Erdélybe. Az is megjegyzendő, hogy egy festő-szobrászon kívül, aki jelenleg St. Andrew-ban teológiát tanul, egyetlen skót kapcsolatról sincs szó.

Minden bizonnyal az külön téma lehetett, de a dossziében nincs nyoma.

A Kanadában megismertek közül azokról, akik a johannita lovagrend tagjai (Pokoly László, Göndöcz Kálmán, Bondár László, Ravasz Ákos), 1985. május 24-én három feljegyzést készít. Az alig olvasható jelentések apropója: a lovagrend lelkészeket toboroz az ausztráliai magyarok számára, hogy „megmentsék” az ottani emigráns magyar közösséget.

1986. december 30-án a Szilágy Megyei Securitate újból jelent a 0544-es KE-nek, hogy HERMAN ügynökük első külföldi útja után az utasításnak megfelelően állandósította a kialakított kapcsolatait. William Ashcroff meghívót küldött neki Skóciából (ő a jelzett festő és szobrász, aki 40 évesen teológiát végzett, és a felesége cseh). A vezetőség úgy gondolta, itt az alkalom, hogy feladatokkal küldjék ki HERMANt, és ehhez megszerezték az I. Igazgatóságtól a szükséges jóváhagyásokat. Az ügynök vonattal utazott Budapestig, onnan repülővel Londonig, Edinburghba pedig busszal. Az egyházi központban közölték vele a programját, aztán az Edinburghtól 10 km-re lakó William barátjához utazott. Néhány napig az észak-skóciai templomokat látogatta, több helyen felkérték prédikálni, több személlyel is kapcsolatot tudott teremteni.

1986. november 7-én, pénteken William egyik barátja telefonált – jelenti HERMAN –, hogy átutazóban van, szeretné meglátogatni. Amikor kiderült, hogy HERMAN a vendég, élénk érdeklődést mutatott a doktori témája iránt, értett is hozzá, noha elmondása szerint repülőmérnök, több mint tíz évig dolgozott a brit hadseregben különféle repülőgépeken, köztük bombázókon. John McPherson jelenleg nyugdíjas (noha nincs több 40 évesnél, jegyzi meg HERMAN), rengeteget utazik, az elmúlt esztendőben Új-Zélandon, Ausztráliában, Argentínában, Máltán, Cipruson járt. Azt állította, még a múltkori útja alkalmával megismerkedtek (miközben HERMAN nem emlékszik, hogy valaha találkoztak volna – kommentálja a szekuszt). Egyszer csak feltett egy kérdést: „Hol tart az erdélyi magyarok ellenállási mozgalma?” Azt is felajánlotta HERMANnak, hogy maradjon kint Nyugaton. John McPherson azt állította, hogy a 70-es években Nagy-Britannia meg akarta támadni a Szovjetuniót, ő is ott ült egy bombázóban, de visszarendelték a gépeket a bázisra. Rövidesen Romániába utazik, és HERMANt is meg fogja látogatni. Meghívta őket haza, Elginbe, de Ashcroff kitalált mindenféle indokot, hogy ne kelljen elmenni. Egy este az angol televízióban könyvbemutatót tartottak. Ausztráliában kiadott műről volt szó, szerzője az angol kémszervezet volt tagja. Erre William Ashcroff megjegyezte, hogy John McPherson is kém. HERMAN fejében is szöveget üthetett ez a furcsa találkozás, ugyanis egyetlenegy esetben sem említi a pontos dátumot, sőt a napot, kivéve ezt. Edinburghban találkozott David Lyonnal, a skót egyház missziói vezetőjével is, aki 400 \$-os csekket adott neki, doktori dolgozatának támogatására. Nagyon meglepte HERMANt a nyugatnémet konzulátus magatartása Edinburghban. Vízumot kért, amelyben Ravasz Ákost jelölte meg, hogy szeretné meglátogatni. Amikor visszament az eredményért, közölték, csak 48 órás átutazási vízumot kaphat. És megkérdezték, meg fogja-e látogatni Varga Pált, aki HERMAN régi ismerőse. (Annak az esperesnek a fia, aki állítólag féltékeny HERMANra.) Hollandiába viszont kapott vízumot, meglátogatott egy Utrecht mellett, Harmelenben élő, Brassópojánán megismert személyt (a neve kiolvashatatlan). Az illető megmutatott neki egy újságot, amelyben Románia gazdasági helyzetéről írt ellenséges cikk volt. Az Ellenpontok iránt is érdeklődött, és hogy mi van a szerzőivel. Amszterdamban több egyházat is meglátogatott, kapcsolatba került J. Barthelsszel a holland segélyezési szervezet vezetőjével. Az illető elmondta, hogy sok segítséget nyújtanak a magyarországi reformátusoknak. Az erdélyi református egyháznak is igyekeznek segíteni. A Kolozsváron kiadott könyveket lemásolják, sokszorosítják, Magyarországra szállítják,

s onnan visszacsempészik Romániába. Még Skóciából telefonon értesítette Ravasz Ákost, hogy érkezik. Ravasz a müncheni állomáson várta, és arra hivatkozva, hogy nagyon elfoglalt, meg akarta adni a müncheni magyar református lelkész, Lázár Csaba telefonszámát. HERMAN azt válaszolta, nem akar senkivel sem találkozni rajta kívül, ha nincs ideje, a következő vonattal továbbutazik. Erre Ravasz szívélyesebb lett, és egy közeli lakásba hívta meg. Ott Szócs Géza és az Ellenpontok kérdését vetette fel. HERMAN megmondta, hogy noha nem ismeri Szócsöt, tudja, hogy mindenre képes, csak hogy figyeljenek rá. Az újságban (*Ellenpontokban*) a magyar nemzetiség romániai helyzetét inkorrekt módon vázolta. Romániában így nem tesznek fel kérdéseket, csak a Szabad Európa Rádióban. Aztán Tőkés István professzor iránt is érdeklődött Ravasz, akit akkor ismert meg, amikor látogatába indult a fiához Kanadába. Miért küldték őt nyugdíjba? (Az ügynök nem jelzi saját válaszát.) Az NSZK-t követően Magyarországon is megállt HERMAN. Újra találkozott a Brassópojánán megismert, kb. 60 éves Nagy Tiborral, akiről azt hallotta, rövidesen „kinevezik” püspöknek, mert az aktuális püspök nagyon beteg. A gyülekezeti életbe is bevezette Nagy, tartott HERMAN egy gyermek-istentiszteletet, és a templomi kórus próbáján megismerkedett Osváth Gábor karvezetővel, aki a Magyar Televízió zenei rendezője. Tőle tudja, hogy Magyarországon mindenki, aki „Erdély megmentéséért” küzd, rendelkezik Ellenpontokkal. Szócs Géza elengedését ifj. Rajk László és a szamizdatosok Romániára gyakorolt nyomása tette lehetővé. NSZK-ba való utazását hosszabb időre megszakította Magyarországon, ahol sokan hősként ünnepelték. Nagy Tibor ajánlást adott HERMANnak a debreceni Református Nagykönyvtárba, ahova Nagy felesége elkíserte. A hölgy nagyváradi származású, ismeri Papp Lászlót. Állítása szerint a negyvenes években Papp „lángoló nacionalista” volt, most meg mindent elkövet, hogy tönkretegye az egyházat. A könyvtárban Fekete Csaba főkönyvtáros segítette a doktori dolgozatához szükséges anyag gyűjtésében. Megkérdezte, mi a véleménye az Ellenpontokról, ugyanis Magyarországon különösen a lelkészek és a fiatalság körében igen népszerű. Az ügynök azt mondta, hogy ez a téma Romániában már túlhaladott, senki sem beszél róla, Szócs pedig elment az országból. Fekete Csaba évente 2-3-szor jár Romániában, és megrögzött irredenta-nacionalista. Köpeczi Béla *Erdély története* című könyvéről azt mondta, hogy főleg magyarországi forrásokra támaszkodik, mert a román állam nem engedélyezte a magyar történészek számára a romániai kutatást. Ugyanakkor erdélyi történészek segítettek a levéltári kutatásban, kijuttatva kutatási eredményeiket. Azt is mondta, hogy Magyarországon ez a könyv lesz mérvadó az iskolai oktatásban is.

A jelentő tiszt azt írja a szöveg végére, hogy pontosításokat és kiegészítéseket kértek az informátortól, és elkezdtek információinak ellenőrzését.

HERMAN ügynök a rendszerváltozást megelőzően püspöki titkárrá avanzsált. Ügynöki tevékenységének anyaga, noha töredékesen maradt fenn, a diktatúra Romániájában lehetséges lelkési karrier egyik sajátos példája.

IMRE/FELSZEGI²⁷⁵

FELSZEGI informátor a Ceaușescu-rendszer idején, egészen az összeomlásig meghatározó szerepet játszott a Romániai Református Egyház életében. Korábban megfigyelőként, aztán megfigyeltként, majd újból megfigyelőként több fedőnéven is igyekezett az egyházi csúcsovezetésben megmaradni, sikerrel. 1952. március 1-jétől kerül a nagyváradi református püspöki hivatalba tanácsosként, aki a káderekkel foglalkozik. Október 7-én behívják a milíciára, s miután megtudja, hogy az állambiztonsági szervvel áll szemben, félelem és idegesség lett úrrá rajta a beszervezési jelentés szerint. Elmondják vele az életrajzát. 1947-ben belépett a Román Kommunista Pártba. Az 1948-as tagságellenőrzéskor sem a kizártak, sem a bent maradtak közt nem említették, amiből arra következtetett, hogy lelkeszi mivolta miatt nem lehet párttag. Viselkedése nem volt egyértelmű. Miközben mindenképpen meg akarta győzni kihallgatóit a rendszer iránti elkötelezettségéről, szemmel láthatóan nem örült annak, hogy írásbeli kötelezvényt kell írnia. A kötelezvényre utólag ráírták, hogy a fedőneve IMRE. A jelentést Grósz Sándor szekus alhadnagy igen rossz románsággal fogalmazta.

Egy év sem telik el, és a már hadnagy Grósz javasolja kizárását a hálózatból. Eleinte nem kapott konkrét feladatot, később rátértek arra, hogy olyan gyanúsítottak mellé rendeljék, mint Arday Aladár püspök, Deák Ödön evangélikus lelkész. Amikor konkrét feladatot kapott, látszott, hogy vívódik, és meg is mondta, hogy ő képtelen a rábízott feladatot végrehajtani. „Beteges vívódása abban mutatkozik meg, hogy részvétellel viseltetik az ellenséges elemek iránt” – csodálkozik Grósz. Noha becsületes, mély vallásos meggyőződése megakadályozza a rábízott feladatok megoldásában. 1953 augusztusában a javaslatra ráírják, hogy amikor közlik vele a kizárást, próbáljanak szerezni tőle valamilyen információt.

Hogy előbbi dátumtól hét éven át milyen státusban leledzett, nincs nyom. Dossziéjában 1960-tól találhatók róla jelentések. 1962. 07. 11-én veszik hivatalos nyilvántartásba, a „református egyház aktív támogatójaként”.²⁷⁶ Az ún. Búthi-korszakban heti rendszerességgel jelent róla NAGY JÓZSEF (a későbbi püspök és PÁUN fedőnéven informátor Papp László), kicsit ritkábban a DAVID és BALÁZS IOAN fn. informátorok. Mivel az irodában hárman dolgoznak, nevezetesen kívül Fejér Lajos püspöki titkár és dr. Benedek Imre kerületi főkönyvelő, korábban mindketten római katolikus papok, a leadott információkból könnyű kizárásos alapon megállapítani, ki milyen néven jelent. BALÁZS 1964. 02. 05-ös jelentésének kommentárjából kiderül, hogy ő Fejér Lajos, ugyanis arról kell érdeklődni Benedektől, hogy mikor járt Rómában, mert az ügynök (BALÁZS) is ott volt, lehet, közös ismerősökre is találunk. DAVID pedig akkor lepleződik le, amikor 1963. 08. 14-i jelentésében leírja, hogy rajta kívül Fejér és Eszenyei dolgoznak az irodában, ő tehát nem lehet más, mint Benedek Imre. Ezenkívül a FARKAS ALEXANDRU és MOLNÁR IOAN fn. ügynökök jelentenek róla gyakrabban. (Beazonosításuk eddig nem sikerült, a MOLNÁR IOAN fedőnevű bizonyosan nem lehet azonos a szalárdi ugyanilyen nevű lelkésszel, mert az ügynök MOLNÁR IOAN nagyváradi.) A nagybányai LENCAR (máshol LENCOR) ügynök is ebben a dosszi-

ében lepleződik le, egy Eszenyei Gyuláról készült jelentésben. Egyrészt úgy beszél Szablyár Kornél esperesről, ahogy kívülálló nem ismerheti. Másrészt a tartótsízt utalásaiból is világos, amikor utasítja LENCORT, hogyan viselkedjen Búthi püspökkel.

A rövid Búthi-korszakban, majd a Papp László püspökségének kezdetén keletkezett, róla szóló jelentésanyag éles harcot tükröz a hatalomba kerülésért, hatalomban maradásért, amelyből az egyházi közérdek szinte teljesen hiányzik. Ebben a harcban Eszenyei Gyula leginkább a NAGY JÓZSEF fedőnéven, jellegzetesen dramatizált formában, nagybetűkkel írt jelentéseiről is felismerhető Papp László vonalával ért egyet. Keményen kritizálja a NAGY-féle feljegyzésekben a Búthi-csoportot, a külpolitikai kontextust figyelembe véve, talán nem véletlenül azzal vádolja, hogy a két aposztatára hagyatkozva, Fejéren és Benedeken keresztül a „Vatikán befolyása érvényesül”. Ezt mindenekelőtt Búthi hierarchikus tendenciáinak erősödésében látja megmutatkozni. Eszenyei Gyula bent maradását a püspökségen, LENCAR szerint, ő maga így látja: „sok román barátja van, az 1940–1944 közt a románok iránt tanúsított magatartása következtében lett belőle tanácsos”. Búthi Sándor gúnyt űz belőle, mindent többször újragépett vele. Elkéseredésében Magyarországra kíván repatriálni, lépéseket is tett már ez ügyben, a „román barátai” segítik. Inkább utcaseprő lesz, csak szabaduljon Búthitól és „bandájától”. Esze ágában sincs Magyarországon egyházi területen érvényesülni, mert Búthi keze a határon túl is elér. Egyébként ezt javasolja Szablyárnak is, hagyja ott az egyházat. A lelkészek többsége már most csodálkozik, hogy bírja elviselni Szablyár Kornél, hogy Búthi püspök majmot csináljon belőle. Menjen át a kolozsvári kerületbe, amíg lehet. Búthiról senki nem tudja, ki áll a háta mögött, még Ciuta, a volt vallásügyi felügyelő sem. (Ezt Papp László mondta neki bizalmasan.) De Eszenyei Gyula tudja, ki. Gobjilá és Dinulescu bukaresti vallásügyi felügyelők. Eteni, itatja őket a püspökség pénzén. A kocsma útján lehet magasba jutni. „Vajon, ha kolozsvári püspök lesz, újra összeállnak a »Zokogó Majom«-beli ivócimborák: Búthi, Tőkés, Balla, Czira, Hegyi?”²⁷⁷ Azonkívül az egykori nemzetiségügyi alminiszter, Takács Lajos köröskisjenői ügyvéd a fő protektora, aki jelenleg az Államtanács tagja. Eszenyei Gyula úgy véli, bátyja, Béla is befolyásolja Búthit és a jelenlegi vallásügyi felügyelőt.²⁷⁸ Petre Petre (a Ceaușescu-korszakban Arad megyei párttitkár lett) egyik hétről a másikra elhidegült tőle, pedig korábban jó barátságban voltak.

A Securitate is megelégedi egy idő után a nagyváradi vezetés körében dúló torzszalkodást. A MOLNÁR IOAN fedőnevű ügynök 1967. 10. 24-én kelt jelentésében panaszkodik, hogy Papp László püspök levélben vonta felelősségre az egyházmegyei gyűlésen feltett kérdésért. Eszenyei Gyula pedig behívatta – igaz, nem mondta, hogy a püspök nevében –, és közölte, jó volna Nagyváradtól távol keresnie magának parókiát, mert ha nem fog önmagától erre a döntésre jutni, elhelyezik erőszakkal. Rațiu Alexandru, aki ekkor még csak főhadnagy, javasolja főnökeinek, hogy írásos jelentés formájában lépjenek közbe, hogy MOLNÁRt ne mozdítsák el Nagyváradról. Gavrá Cornel őrnagy, irodavezető azonban rövidre zárja az esetet: „Az ellenséges tevékenység érdekel minket, nem a lelkészek közti nézeteltérések.”²⁷⁹

1971-ben úgy döntenek, újból beszervezik. A beszervezési előtanulmány nem említi, hogy korábban is próbálkoztak vele – sikertelenül. 1962-ben azért vették nyilvántartásba, mert közeli kapcsolatban volt az akkor magyar nacionalista megnyilvánulásokkal gyanúsított

²⁷⁵ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211938-as, Fond Rețea R123205/1–2. dossziékban, valamint a különböző célszemélyek iratai közt találhatók.

²⁷⁶ „Militant activ al cultului reformat”. A megismert adatokból arra lehet következtetni, minden lelkész, aki nem volt hivatalos ügynök (akkoriban ezt a terminust használták, ennek a megfelelője a későbbi informátor), és vezető szerepet töltött be az egyházban, vagy egyszerűen csak komolyan vette a lelkeszi szolgálatot, ezt a minősítést kapta az állambiztonsági nyilvántartóban, ami többoldalas formanyomtatvány volt.

²⁷⁷ ACNSAS Fond Informativ I211938. 47. l. A Zokogó Majom híres kocsma a II. világháború előtti Kolozsváron, a rendszerváltás után újra megnyílt.

²⁷⁸ A két testvér közismerten rossz viszonyban volt.

²⁷⁹ Uo. 20. l. „Ne interesează activitatea dușmănoasă și nu neînțelegem dintre preoți.”

Kovács Sándor nagyváradi-olaszi lelkésszel. A ráállított megfigyelők úgy találták, „szocialista rendszerünk iránt lojális”. A beszervezést végző tiszt szerint: „Kinézésre és műveltség szempontjából is kellemes jelenség”, „a református lelkész kar körében tisztelik és megbíznak benne, Papp püspökkel nem kimondottan elvszerű kapcsolatban áll”. A személyes találkozás azt is feltárta a már jelentettek mellett, hogy „társasági lény, közlékeny, intelligens, a beszélgetésben kiszámított”. Mintha várta volna megkeresését, ő maga mondta, hogy nagy hasznunkra lehet tisztségénél fogva, mint a külügyekért és személyi kérdésekért felelős tanácsos. Titkos tevékenysége teljesen igazolható, mert a szervekkel olyan kérdéseket is megtárgyalhat, amit a feljebbvalóival nem, akik nem bíznak benne a lelkészek körében igen elharapózott irigység miatt. Már ezen a tapogatózó beszélgetésen is megfontolandó szempontokat tárt a Securitate elé – közli Rațiu. Maga a jelölt javasolta, hogy fedőnéven történjen a kollaboráció. A március 13-án készült iratot 18-án hagyták jóvá megyei szinten, kötelezvényének dátuma azonban 1971. november 2. Ebbe belefoglalják a jövőendő informátor tisztségéből következő előnyök kihasználásának kötelezettségét is: „Mint a Nagyvárad Református Püspökség protokollfőnöke arra törekszem, hogy pontos kimutatásom legyen minden beosztottról, aki külföldiekkel kerül kapcsolatba, különös tekintettel azokra, akik ebből a szempontból a törvényeket áthágják.” 1976-ban egy bukaresti, kiolvashatatlan nevű vezérőrnagy alaposan letolja a megyei főnök Sima alezredest az ügynök kapcsán: „Ezt az informátort felületesen ellenőrizték, véletlenszerűen. Évek hosszú során át semmit sem tudunk róla, vagy csak nagyon keveset [...] Az 1973-as kiképzési terv jó (*nincs a dossziéban*), de most 1976-ot írunk! Ellenőrizni kell speciális eszközökkel, információs kivizsgálást is eszközölnék [...] folyamatosan felügyelni, mégpedig ellenőrzött hálózattal. Nézzenek utána, hogy nincs-e lehetősége a külföldet informálni, és hogy nem éppen ilyesmivel foglalkozik most is? [...] Két hónap múlva lássam, hogy néz ki egy ellenőrzött informátor!”²⁸⁰ Ez a kritika arra utal, hogy nemcsak utólagos beavatkozás eredménye lehet egy hiányos dosszié, hanem a hanyag ügykezelése is.

Munkamappája nincs, viszont egyéb ügyeknél gyakran felbukkan FELSZEGI elég jellegzetes kézírása. A VASILE-ügy kapcsán, de más esetekben is, vele ellenőriztetik PĂUN püspök-ügynök ténykedését, a MÁRTA-ügyben feljeleníti sógornőjét, hogy titkos kapcsolatban áll Czirja hollandiai magyar lelkésszel, az AVRAM fn. informátor kapcsán pozitív befolyással bízzák meg, az AUREL fedőnevű esetében ő az egyik, akinek feladata az ellenőrzés.

Példa a püspök ellenőrzésére:

1986. június 3. Felvevő: Căproiu őrnagy, helyszín FELSZEGI lakása, 19 óra. Nr. 1445/00216. Az ügynök kézírásával. Tárgy: PAPP LÁSZLÓ püspök találkozása az USA nagykövetségével a püspök lakásán 1986. június 2-án 11.30–13 óra közt. Jelen vannak: a püspök és felesége, a nagykövet és felesége, a nagykövet titkárnője és „alulírott”. A követ tud románul, a beszélgetés románul folyik, a titkárnő végig jegyzetel. FELSZEGI szükségesnek tartja megjegyezni, hogy sem a követ szavaiban, sem magatartásában semmiféle provokatív szándékot nem fedezett fel. Sok udvariaskodás mellett néhány konkrétum: PAPP LÁSZLÓ

²⁸⁰ ACNSAS Fond Rețea R123205/2. 1–3. l. „Verificările acestui informator sînt sumare, întîmplătoare. Perioadă de ani, cînd nu avem nimic despre el sau ceva sumar... deși este un plan bun de instruire dar este din 1973 acum suntem în 1976... să fie verificat prin mijl. speciale; investigații informative aasupra lui;... rețea permanent pe lîngă el dar verificată; vedeți dacă nu are posibilitate să transmită știri afară și dacă nu o face. Peste 2 luni să văd cum arată un. inf. verificat.”

nem ért egyet azzal, hogy a református egyház külföldről kapjon segítyt. A nagykövet egy meg nem nevezett személyt vár Budapestről, azért tartózkodik Nagyváradon. Járt a megyénél is. Meghívta a püspököt, látogassa meg az USA követségén, ha Bukarestben jár. Meg akarta tekinteni a „püspök templomát”, oda FELSZEGI kíséri el.

A felvevő tiszt szükségesnek tartja megjegyezni, hogy a célszemély, PĂUN egyben informátor. A feljegyzés másolatát ezúttal nemcsak az I. Igazgatóságnak, hanem a III. Igazgatóságnak is megküldik.²⁸¹

A feljegyzésen az 1445-ös szám a személyi dosszié száma, a 216-os pedig a dokumentum sorszáma. Ez azt jelenti, hogy a beszervezése (1971) óta legalább ennyi feljegyzést írt a Securitaténak, évente 14-et. Az a tény, hogy FELSZEGI a posztján tudott maradni a rendszer-váltásig, noha püspöke megpróbálta nyugdíjazni, arra utal, hogy a román politikai rendőrség nem talált nála megbízhatóbb lelkészt az egyházkerületi külügyes és személyzetis posztjára.

²⁸¹ ACNSAS Fond Documentar D8851/9.

JOKAI/ZSIGMOND²⁸²

1969. szeptember 30-án kelt az első feljegyzés Hermán János teológusról, id. Hermán János nagysármási lelkész idősebb fiáról. A PÉTERFI JÁNOS fn. informátor írja Onac Ioan őrnagynak. Hermán csak érintőlegesen szerepel benne. A célszemély nevét anonimizálta a levéltár (*a továbbiakban „an.”*), hírhedt, kétszer évismétlőre bukott, székely származású, „nacionalista” teológusról szól. Az illető arról híres, hogy minden zsenír nélkül tárta hallgatósága elé gyakori hódításait a nők körében. A jelzett évben az illetőt rövidebb időre kizárták. Hermán szolidaritása jeléül fekete zászlót akart kitűzni az épületre a fegyelmi szék éjszakáján, ám terve nem sikerült, mert a díszterem ajtaját nem tudta kinyitni. Az „an.” „nacionalizmusát” PÉTERFI a következő történettel példázza: elmúlt évben a célszemély székely társával sétált az utcán, amikor egy részeg kötözködni kezdett velük, amiért magyarul beszéltek. Megbékítették az illetőt, meghívták egy pohárra, majd félholtra verték, s otthagyták. „An.” egyébként mind teológiailag, mind kulturálisan, mind politikailag annyira nulla, hogy ilyen szempontból semmilyen hatással a diákságra nincs, állítja PÉTERFI. A jelentés eredménye, hogy Onac javasolja „an.” jelzett verekedésének milícia általi kivizsgálását, PÉTERFINek pedig nyissanak munkamappát, információi annyira fontosak.

1969. október 10-én a nagyvárad GEORGE fedőnevű informátor jelenti Maklári Gyula alezredesnek, hogy járt nála a kolozsvári Hermán János. A szövegösszefüggésből kitűnik, Hermán Magyarországon ismerkedett meg „an.” német turistával, aki baptista prédikátor. Az illető Romániába készült, és elvitte a Hermán által vásárolt könyveket GEORGÉHOZ. A tartótsízt kommentárja szerint az anonimizált nyugatnémet turista, Wurmbrandt könyve alapján a „földalatti” egyház felől érdeklődött.

1971. február 25-én a Központ kéri Kolozsvártól Hermán János levelezésének ellenőrzését. Kezdenek kivizsgálást a doktorandusznál. Személyes adatok, kapcsolatok, azok jellege, tudományos és irodalmi tevékenység, esetleges vallásos vagy nacionalista megnyilatkozások érdeklik a Központot. A IX. Igazgatóság felfigyelt a bukaresti ortodox teológián egy „an.” doktoranduszra, aki levélben válaszolt Hermán kérdéseire Sütő András *Rigó és apostol* c. esszékötetével kapcsolatban. Az írás gyanús kérdéseket tartalmaz, amit egy „mesternek” kellene feltenni. A Securitate gyanúja szerint a mester a „kolozsvári” Sütő András, tehát tisztázni kell „an.” és Hermán János kapcsolatát Sütő Andrással. A bukaresti ortodox teológián tanuló doktorjelölt arra kéri a kolozsvárit, hogy fogalmazza ő is meg a kérdéseit. A két véleményből a „Mester” egyet fog kovácsolni. Hadd legyen, min törje a fejét a „Mester”. „An.” is szeretne Kolozsvárra menni, hogy hallgassa a Mestert, de nem teheti.²⁸³ A levél a rendes postaforgalomban lett feladva. Kéri a megyei Securitatét, hogy a 913/24-es kódhoz címezzenek mindent, mert az ügygel ez foglalkozik. (*Tebát a számok kódok, amelyek ügyeket/azgal foglalkozó tiszteket jelentenek.*) Az ötoldalas levél még hónapokig foglalkoztatja a Securitatét, elindít egy folyamatot, véleményt kérnek az informátor-tanároktól is.

²⁸² ACNSAS R733/1–2. A vonatkozó dossziékat 2003-ban kérte ki tulajdonosuk. Akkor a levéltári besorolásuk és az érvényes szabályozás is más volt, mint jelenleg. A dokumentumokban szereplő nevek és fedőnevek 90%-át olvashatatlanná tették. Az iratokat, mint utólag kiderült, hiányosan, Hermán M. János adta át szerzőnek tanulmányozás végett. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület átvilágító bizottsága a róla szóló dokumentumok áttanulmányozása nyomán elmarasztalta, de a személyes meghallgatást követően felmentette.

²⁸³ Minthogy Sütő András író sohasem volt „kolozsvári”, a Securitate téves információra épít.

Március 13-án PRODAN VALER azt jelenti, hogy Hermán jó kapcsolatban van a püspöki rezidenciával, a teológiai titkár ezért azt terjeszti róla, hogy a püspök besúgója. Ellentétben áll az internátusfelelőssel, aki fegyelmit is akart indítani ellene, de a rektor (Dávid Gyula) és „an.” professzor megvédte. A témavezetője „an.” (*Juhász István, Hermán közlése szerint*). PRODAN nagyon jól ismeri legutóbbi szemináriumi dolgozatát, amelyet feldicsér. Annak is tanúja volt, hogy Hermánék szobájában egészséges vitalégekör uralkodik, a tudomány a fő téma.

Az említett teológiai titkár április 15-én jelent, Izsák Vilhelm „fost informator/volt informator”-ként ír alá. (*Feltehetően később újra aktiválták, mert a hetvenes években végig, sőt a nyolcvanas évek elején is jelent INCZE WALTER néven, rendszerint igen rosszindulattal.*) Felhívja a szervek figyelmét dr. Dobri János kerekdombi lelkész ellenséges és becsmérlő tevékenységére, aki szoros kapcsolatot tart fenn egykori elítéltekkel és a teológiai intézet hallgatóival. Április 12-én 17.30-kor Dobri és Hermán doktorandusz együtt mentek a Kerekdombra, bizonyára ott szolgált Hermán. 13-án Dobri és egy 20 évre itélt, anonimizált nevű egykori professzor utazott a kerekdombi buszon. „Dobri János körül az utóbbi időben fokozott tevékenységet figyeltem meg olyanok részéről, akik sokat szenvedtek, illetve olyan, a mai élet iránt negatívan viszonyuló egyénekkel, mint Hermán János.”

1971. március 18-án az ENYEDI ZOLTÁN fn. informátor jelenti, hogy ifj. Hermán János elsőévesen „[...] bárdolatlan volt, iszákos. Csavargó, felelőtlen.” Mint legtöbb diák-társa, akik nem tanulhattak papgyerekként, és munka mellett végezték el középiskolai tanulmányukat, ő is több iskolát megjárta. De a tanárok, szülők és diák-társak pozitív befolyására megváltozott. Egy maradványa van zaklatott múltjának: nem viseli el a felsőbbbséges, lekezelő magatartást. III. éven, Szebenben jól megtanult németül, és kitűnő eredményeket ért el. Felelősségtudatával már nincs baj, szociális magatartásával sem. Sőt, ő az, aki figyelmezteti társait, hogy az állampolgári nevelésen és a hazafias ünnepségeken vegyenek részt. Két anonimizált nevű diáknak is nagyon jó a véleménye Hermánról. (*Valószínű, a szobatársairól van szó, egyikük szintén doktorálni készül.*) A teológiai titkárral és Szócs professzorral nincs jó viszonyban, mert azok „autoriter” magatartást tanúsítanak vele szemben, amit ő nem tűr.

Március 22-én a DOMBI LAJOS fn. informátor jelenti, hogy a kabinetjébe hívta Hermánt és elbeszélgetett vele. A diákok közt kialakult csoportosulások okait fejtegette. Ezek nem elvek körül alakulnak ki, hanem érdekek mentén: például a pénzesek és pénztelenek csoportja. Politikai nézeteiről és az egyház társadalmi szerepéről nem nyilatkozott. Lehet, tudatosan kerülte a témát. Hermán dinamikus, mindig szolgálatra kész személyiség.

Március 25-én a kolozsvári Securitate azt jelenti a Központnak, hogy Hermán nem azzal tart kapcsolatot Bukarestben, akit a Központ gyanít, hanem másik anonimizált személlyel. Április 15-én fognak küldeni az illetőről 16 oldalas anyagot Bukarestbe.

Júniusban magát az érintettet is kihallgatják. Hermán nyíltan bevallja, hogy a jelzett levelezés egy hivatalos, teológiai önképzőköri programhoz kapcsolódott. Semmiféle irredentanacionalista háttere nincs. Az ominózus levelet is bekéri tőle, nyilván, hogy összehasonlítsák a kezükben lévővel. Hermán készségesen megígéri, hogy megkeresi, de végül is sosem fogja „megtalálni”. Egyébként levelezőpartnere a következő tanévet már Kolozsváron tölti, ő fog Bukarestbe menni „helyette”. Ezzel a „sok hűhó semmiért” akció véget ért.

1976-ig nincs semmi a dossziében. Időközben Hermán megnősül, felesége a Bukarestben megismert holland Johanna Mostert, aki Romániába telepszik férjéhez a somkeréki parókiára. Somkerék a dési egyházmegyéhez, Beszterce-Naszód megyéhez tartozik. Itt már

megfigyelés alá vonják. Június 2-án a PINTE PETRU fn. informátor jelenti, hogy azt prédikálta volna: a magyarok szülnének sok gyermeket, mert ha nem, a nemzet meggyengül. Lám a „bocskorosok” szaporodnak és erősödnek. A PERSA ANDREI fedőnevű azt jelenti, hogy mióta Hermán Mostert János a faluban van, a magyarok nem köszönnek előre a románoknak, a kocsmában is másképp beszélnek, nem tisztelik a román lakosságot. A helyi milícia főnökének meghagyják, figyelje, ki jön Hermánéhoz, hogy ő kihez jár, miket beszél.

1976. július 18-án a RUSU ANA fn. informátor jelent, Szucsáva megyéből. Az illető szállodai recepció a putnai kolostorhoz közel. 16-án öten kértek szállást, az egyik Hermán Mostert János somkeréki lakos, négy holland nővel. Kettő nevét közli, kettő nevét, útlevelezését törölte a levéltár (?). Leírja, hogy Renault 4-essel közlekedtek, két kocsival, mindkettő rendszámát, színét feljegyezte. A putnai kolostort látogatták meg, majd 17-én 10.30-kor elutaztak Rádăuți irányába.

1977-ben eltervezik beszervezését. Március 24-én Buliga főhadnagy kéri az S irodát, hogy készítsenek fotómásolatot a fontosabb anyagokról, a HERTA fedőnevű célszemély, vagyis Hermán Mostert János levelezéséről. Az ötletet nyilvánvalóan a célszemély Hollandiába tervezett utazása adja. Az április 11-én kelt jelentés szerint a külföldi utazásra való kontrainformációs felkészítés során Buliga főhadnagy személyesen látogatta meg a Hermán családot. A célszemély kijelentette, hogy kellemesen csalódott, mert Buliga egykori iskola- és internátustársa volt Besztercén. A célszemély teljes nyíltságot és őszinteséget tanúsított, elmondta, hogy bukaresti tanulmányai idején a külföldi diákokon keresztül ismerte meg Johanna Mostert, akit nemsokára feleségül vett. Kérte az útlevelezést segítését, hogy felesége dolgozhasson, mert van egy szabad nővéri állás, és neki pont ilyen képesítése van. Az esperesnek írásbeli fogadalmat tett, hogy visszatér az országba. A tisztnek teljes diszkréciót ígért a beszélgetéssel kapcsolatban. Nem látszik sem fanatikusnak, sem misztikusnak – jellemzi Buliga. Tele van bizonyítási vágygal. Buliga azt javasolja, hogy a visszatérése után szervezzék be informátornak. Főnöke pedig javasolja, hogy a család megnyerése céljából lépjenek közbe a megyei egészségügyi igazgatóságon, hogy Hermán felesége kapja meg az állást. Május 16-án Hermánék elutaznak Hollandiába.

Június 15-én Buliga már el is készíti Hermán beszerzésére a javaslatot. Nem is egyszerű informatori, hanem kémelhárítási feladattal szeretnék megbízni. A nyugatnémet kémelhárítási problematikában nincs elég emberük, hosszú távon oda kellene irányítani. A „jelölt” sikerre vágyik, közkedvelt ember, több nyelven beszél, román, magyar, német kapcsolatokkal rendelkezik, ismer a megyei Securitate által megfigyelés alatt tartott személyeket (*a nevük törölve*). A visszatéréskor fel kell tenni neki konkrétan a kérdést, hogy hajlandó-e szervezett módon információkat szolgáltatni a Securitaténak.

Június 18-án a lelkészek hazaérkeznek. Július 7-én a dokumentumok szerint lefolyt a beszerzés. Jelen volt Mastan Ioan őrnagy, a III. ügyosztály vezetője és Buliga Vasile főhadnagy. Az igen szűkszavú jelentés lényege: „A jelölt nyílt és őszinte magatartást tanúsított, megvallva egészen intim dolgait, kihangsúlyozva azt a megkülönböztetett bizalmat, amit irántunk tanúsít.”²⁸⁴ Ezután rátértek a konkrét beszerzésre. Hermán teljes mértékű együttműködést és a titkosság szabályának betartását ígérte. A beszerzést sikeresnek minősítették, és kérték jóváhagyását. A beszerzési jelentésből azonban három fontos elem

²⁸⁴ Uo. 7. l. „Candidatul a adoptat o atitudine deschisă, sinceră, confind organelor noastre chestiuni din stricta sa intimitate, subliniind increderea deosebită pe care ne-o acordă.”

hiányzik. Nem említik, hogy Hermán bármilyen kötelezvényt aláírt volna, nem említik az írásbeli jelentési kötelezettség elfogadását, és fedőnévről sincs szó. Július 20-án Buliga szépen megtervezi a JOKAI ügynökkel való kapcsolattartást. (Ebből az iratból tudható, hogy kapott fedőnevet.) Besztercén, a PAULA-házban, háromhetenként, 9–13 óra között, tartaléknap a következő, ugyanakkor. Kapcsolatmegszakadás esetén vagy különleges helyzetekben az informátor csakis a városból felhívja a 12402-es számot, vagy üzenetet hagy a tisztnek bizonyos történelmi szakmunkák beszerzésével kapcsolatban. A tiszt rendes postai küldeményben a következő szöveget küldi az informátornak: „A Beszterce városi könyvtár kéri, hogy x napon és órában vigye vissza a kölcsönzött könyveket.” Tartalék találkozó másnap, ugyanabban az időpontban.

Ellenőrzésül az UNITARIANUL/Unitárius fn. informátort állítják rá, aki beszercei lelkész, és gyakran jár a faluban. Már a beszerzés hónapjának végén azt jelenti, hogy Hermán kijelentette, ha tudja, mire jön haza, Hollandiában maradt volna. Az ügynök tartótisztje a beszercei Securitate vezetője, Mușuroia Gheorghe ezredes. A tiszt tud az ügyről, a margóra azt írja: „veszekedések a hívekkel”²⁸⁵

1978. február 24-én Buliga jelentést ír a lelkészről tett látogatásról. A családnak úgy adta be, átutazóban állt meg Kolozsvárról Besztercére menet, mert megtudta, hogy régi gimnáziumi ismerőse ott lakik. Némi nosztalgizálás után áttértek a német beszédre, hogy a feleség is bekapcsolódhasson. Johanna nagyon szimpatikusnak tűnt, meghívta vacsorára a tisztet, csupa jó véleménnyel volt a románságról és a román „Szovjetuniótól független” politikáról, ellenben a helybeli magyarokat nevetlen és intrikus népek tartja. Miután Johanna erősödött, hogy mások se kerülje el őket, Buliga főhadnagy engedélyt kér további találkozóra. Minzat Ioan alezredes, a főnöke, engedélyezi, de csakis beszélgetési terv alapján. Ez az utolsó konfliktusmentes jelentés Hermánról, úgy tűnik, a cél ezúttal a feleség „tanulmányozása” volt.²⁸⁶ A tiszt magatartása arra utal, Hermán János állítólagos beszerzése csak formálisan történhetett meg, egyébként Buliga századosnak nem kellett volna engedélyt kérnie főnökétől a tartásában levő informátor meglátogatására, sőt hivatali kötelessége lett volna a rendszeres kapcsolattartás.

Közben új szolgálati helyre kerül, Újösre. Október 13-án névtelen hangulatjelentés megy Mușuroia ezredesnek. Somkerék faluban azt beszélük, hogy az anonimizált nevű volt papjuk, aki Maros megyébe távozott, nem kap útlevelet Magyarországra, mert amikor évekkor korábban elengedték, nem akart együttműködni a Securitatével. Bezzeg Hermán János, aki elment Újösre, elmondta, hogy ő kénytelen volt együttműködni a Securitatével, konkrét eseteket is elmondott, mert ő nem „szemét ember, de gyáva”. Ezeket akkor mondta, amikor búcsúlátogatást tett a faluból elmenetelekor. „Szükségét érezte, hogy »kimossa magát« a falu előtt, semmibe vettük, nem jártunk templomba, mert a Securitate embere volt.” Ha ez tényleg így történt, akkor már ez a tény, a dekonspiráció is elég ahhoz, hogy kizárják a hálózathoz.

November 17-én „Elemzést” készítenek arról, hogy JOKAI nem akar engedelmeskedni. Az ürügy újabb külföldi útja, amelyhez úgy próbál útlevelet szerezni, hogy kikérülje a Securitatét. Az elemzés szerint eleinte készségesnek és őszintének mutatkozott, de amikor a külföldi kapcsolatairól rátértek a belső, főleg beszercei magyar kapcsolataira, tértávozott

²⁸⁵ Uo. 14. l. „certuri cu enoriașii”

²⁸⁶ Uo. 12. l. Lásd még: Chivu-Duță, Carmen, 2007. 79–80. o.

információt adni. Megmagyarázták neki, hogy ezek az információk azért szükségesek, mert egyesek „ellentétet szítanak a nemzetiségek közt”. A következő találkozón nemcsak hogy nem teljesítette a feladatot, hanem kétségei merültek fel az együttműködéssel kapcsolatban is. Rájött, hogy őt már egyetemista kora óta és jelenleg is folyamatosan megfigyelik. Azonkívül a feleségét sem támogatják. A megfigyelését cáfolták, a feleségével kapcsolatban megmagyarázták, hogy be kell mutatnia a végzettségéről szóló dokumentumot. JOKAI megígérte, hogy törekedni fog az együttműködésre. A következő találkozókon nem jelent meg, rendszeresen elkerülve a tiszttel való találkozást. 1978. február 24-én is csak úgy volt hajlandó találkozni a tiszttel, hogy besötétedéskor otthon fogadja. *(Megjegyzendő, hogy a korábban idézett lelkész jelentésben, ahogy olvashattuk, Buliga, aki ekkor már százados, mélyen hallgat a látogatás előzményéről, miszerint a lelkész egyáltalán nem akarta őt fogadni.)* Akkor arról panaszkodott, hogy a hívek megosztottak, egyesek minden lépését követik. Noha megígérte, hogy együttműködik, továbbra sem tette. 1978 szeptemberében úgy adta be útlevelekérelmét, hogy nem értesítette a tartótiszttel. Az útlevelesztályon találkozott Buligával a megyei Securitate főnökének jelenlétében. Az együttműködés hiányát azzal indokolta, hogy az keresztezheti egyházi karrierjét, fél a „kettős élettől”, és egy esetleges emigráció esetében is bajt okozhat. Azt mondta, hogy már csak azért sem akar kint maradni, mert úgysem működhetne ott lelkészként csak a püspök engedélyével. Buliga javasolja, hogy ha nem akar együttműködni, nyissanak neki információs nyomozati dossziét. Megtévesztésképpen tartani kell vele továbbra is a kapcsolatot, és adatokat gyűjteni ellene, amelyekkel rákényszeríthető az információk átadására.

1978. november 24-én el is készül az „Intézkedési terv” az újsó „JOKAI” információs lenyomozásáról. Minthogy JOKAI visszafogott a Securitatéval való együttműködésben, és kapcsolatot tart kül- és belföldi nacionalista-irredenta elemekkel, illetve olyan tevékenységgel gyanúsítható, amit a büntető törvénykönyv 166. és 317. cikkelyei büntetnek, ki kell deríteni, hogy: 1. Milyen kapcsolatokkal rendelkezik kül- és belföldön; 2. Politikai magatartásának kiderítése; 3. Vallásos-történeti jellegű írásainak megismerése. A célok érdekében a következő intézkedéseket kell foganatosítani:

1. UNITARIANUL lelkészt és informátort fel kell szólítani Hermán tudatos megfigyelésére, mivel a célszemély őt értékeli és megbízik benne. Minden kérését teljesíti, együtt dolgozik vele, akár futárságot is elvállal gyakori kolozsvári útjai kapcsán. Így megismerhetők lesznek a kolozsvári kapcsolatok is. UNITARIANUL megállapítja, mit tartalmaznak a fiókban tartott írárok, hol tartja őket, kik tudnak róla.

2. Új informátorokat kell besorozni Szentmáté és Újós falvakból, akik megfelelnek a célszemély melletti informátorkodás feltételeinek. Tanulmányozni kell a lekencei magyar orvost, aki MARCU fedőnéven volt informátor. Lehetőség szerint újra aktivizálni kell.

3. A „magyar nacionalista-irredenta” problémában bevált informátorok bevetése Újós helységben.

4. A kolozsvári Securitatéval együttműködésben a magyar értelmiség és lelkészi kar informátorait bevetni, egyrészt a célszemély lakóhelyén, másrészt annak kolozsvári és dési útjai alkalmával.

5. A célszemély feleségének beszerzése, annak alapján, hogy szeretne dolgozni.

6. A célszemély lakásába speciális eszközöket kell beszerezni, nemcsak a meglévő információk kiegészítésére, hanem az oda irányított informátorok tevékenységének ellenőrzésére.

7. UNITARIAN informátor lakásába speciális eszközöket kell beszerezni, hogy a célszemély látogatásait ellenőrizze.

8. A fiókban tartott írásokról érkező információk függvényében titkos házkutatást tartani és megszerezni az iratokat.

9. Hazajövele után követéssel kell figyelni, kit keres fel Kolozsváron, Besztercén és Marosvásárhelyen.

December 13-án a kolozsvári KISS ISTVÁN fn. informátor jelent,²⁸⁷ helyszín ERIKA, felvevő Ungvári József őrnagy. A hosszú elemzésből csak egy részletet csatolnak Hermán anyagához. Ez a pietisták és betánisták egyesülését írja le leplezetlen ellenszenvvel és a KISS-re jellemző gunyoros hangnemből. *(A neveket teljesen törölték.)* Hermán is szerepel a vallási fanatikusok közt mint összekötő a külföld és belföld között. KISS legveszélyesebb állítása, hogy a vallási fanatizmus mögött valójában magyar nacionalizmus rejtőzik. Több csoportról ír, akik nagyon jól szervezettek, külföldi kapcsolatokkal rendelkeznek, a külföldieket „kézről kézre” adják, nehogy másvalaki befolyása alá kerüljenek. A zilahi csoport vezetőjét gúnyosan „püspöknek” titulálja (minden bizonnyal Adorján Kálmánról van szó), a kolozsvári csoportban két „szent” ember irányít, a hátteret pedig a törölt nevű aranyosgyéresi, mogyorósi, aranyosgerendi, parajdi és három székelyudvarhelyi lelkész jelentik.

December 14-én egy jellemzően korabeli erdélyi történet csattanójáról számol be UNITARIANUL Múroia ezredesnek. Az ügynök Kolozsváron járt, és találkozott egyik barátjával, akinek a nevét nem volt hajlandó elárulni, nehogy lelepleződjön. Tőle tudja, hogy Illyés Gyula egy magyarországi lánnyal csomagot küldött Hermán Jánosnak, aki viszont külföldön tartózkodik. Egyrészt a rokonait látogatja meg, másrészt a püspök küldte, hogy részt vegyen egy NSZK-ban tartandó konferencián. A „barát” a lányt beküldte a püspökségre. A nyugdíjintézet igazgatójához irányították. Ott többen is tartózkodtak, köztük egy volt politikai elítélt is. Mindnyájan nagyon megijedtek, provokációnak vélték a történetet, és elküldték Dobri Jánoshoz, Hermán nagybátyjához a küldöncöt. A csomagra a küldönc állítólag azt írta rá: „Illyés Gyula nagyon köszöni Hermán Mostert Jánosnak, amit az erdélyi magyarokért tett, és kéri, hogy továbbra se hátráljon meg”.

Az ezredes kommentárja: UNITARIANULt ki kell képezni az intézkedési terv szellemében. Buliga százados Kolozsvárra fog utazni, felveszi a kapcsolatot az ottani illetékes tiszttel, beszélni fognak az anonimizált valakivel *(a szövegösszefüggés azt sugallja, a nyugdíjintézet igazgatójáról van szó)* és Dobri Jánossal, hogy ki volt a küldönc, és mit tartalmazott a csomag. A kérdés tisztázása után Buliga és az ezredes találkozni fognak Hermánnal, ahogy hazatér. (Ugyanis épp ez a történet igazolja a november 24-i intézkedési terv azon gyanúját, amely törvénybe ütköző ténykedést gyanít Hermánnál.)

A falusi lelkészeket rendszerint szomszédjaikkal figyeltetik. December 19-én NADIA jelent Greab Ioan hadnagynak és Rau Aurel őrmesternek, hogy 16-án három holland érkezett fehér Forddal Hermánhoz, aki nem volt otthon. Kb. fél órát tartózkodtak a házban, amikor megérkezett a lelkész Szentmátéból. Csak pár szót váltottak az utcán, s ki-k ment a maga útjára. A felvevők kommentárja: az informátor figyelje továbbra is a pap mozgását.

Gyakran a véletlen találkozások is jelentőséggel telíthetnek a Securitate számára. 1979. január 19-én az ANDREI fn. informátor jelenti Székely János őrnagynak 12 órakor, hogy a szeretfalvi állomáson találkozott Hermán Jánossal, aki Désre tartott, míg az informátor

²⁸⁷ Uo. 23. l. Lásd még a MÁRTA/CLUJANA dossziét.

Besztercére. ANDREI a lelkész István öccse felől érdeklődött, aki azt válaszolta: el fogja a célját érni. Azt is elmondta, hogy Újösben szeret lenni, mert ott „valódi magyarok” laknak. Somkerék tele volt besúgókkal, az előző lelkésznek is azért kellett onnan távoznia. ANDREI feladata, hogy kiderítse, mit értett Hermán azalatt, hogy az öccse „el fogja érni a célját”?

Január 30-án UNITARIANUL jelenti Muşuroia ezredesnek, hogy Dobri János lakását úgy tartják számon Kolozsváron, mint „reakciós központot”. Felsorolja, ki mindenki fordul ott meg, de az ACNSAS tisztviselői a neveket lefedték.

Május 19-én a MARCI fn. informátor jelent Buliga századosnak Bethlenből, hogy Hermán intenzíven foglalkozik a gyermekekkel és az ifjúsággal. Sokan látogatják Kolozsvárról, Marosvásárhelyről, Besztercéről, legutóbb egy meggyzsinű Dacia 1300-sal szakállas férfi és szőke nő. Május 9-én, csütörtökön megérkezett az anyósa Hollandiából, kocsin hozta el Kolozsvárról a célszemély. Az anyós hónapokra jött, 18-án megérkezett az após is egy fekete Mercedesszel. Részletekre majd még visszatér – ígéri MARCI.

Buliga hosszasán fejtegeti, micsoda feladatot adott az ügynöknek. A szövegösszefüggésből kiderül, MARCI albrétben lakik Újösön. Feltűnő érdeklődést fog mutatni a vallástörténet iránt, hogy felkeltse Hermán érdeklődését. A főbérője biztos el fogja mondani a lelkésznek. Kihasználva az apósék jelenlétét, MARCI külföldi orvosságot fog kérni a lelkésztől álleceptre.

Tíz nappal később megint MARCI jelenti Buligának, hogy 20-án keresztelték a legkisebb gyermeket, sok vendég volt, de a faluból senki. A lelkész a pünkösdre készíti a gyerekeket, MARCI meg fogja tudni tőlük, milyen verseket szavalnak. *(Ezek szerint tanáruk.)* 30-án meggy Hermánhoz orvosságot kérni. Buliga, az egykori állítólagos „iskolai jóbarát” ezúttal a javasolt intézkedéssel tűnik ki: ellenőrizni kell, bejelentett-e Hermán a külföldieket, ha nem, a törvény értelmében pénzbüntetést kell kiróni rá.

MARCI június 7-én jelenti Buligának, hogy volt a lelkésznél, és a visszeres lábára gyógyszerért kért. Nagyon barátságosan fogadta, és megállapodtak, hogy együttműködnek a gyermekek hibás magyar beszédének csiszolásában. Buliga kommentárja: NINA informátort is beveti Hermán megfigyelésére.

Október 15-én UNITARIANUL jelenti Muşuroiának, hogy a református egyházban nagy port ver fel Hermán öccsének esete, akit Maros megyébe helyeztek. A nyár folyamán, míg szülei Locarnóban nyaraltak, Marosvásárhelyen, az utcán idegrohamot kapott, és nagy hangon ordibált, hogy a magyarokat elnyomják Erdélyben. Kihívták a mentőket, és kényszerzubbonban bevitték az idegkórházba. Azt mondják, ezzel megmentették a hatóságoktól.

Hermán János újból útlevelet kért Hollandiába, ezúttal tanulmányútra, („ahol eljátszotta az elnyomott magyar”, Buliga százados szerint). Akárcsak az apja, képmutató, úgy tesz, mintha a legjobb viszonyban lenne az állami szervekkel, miközben irredenta-soviniszta tevékenységet folytat. Buliga kommentárja szerint János lánytestvére, Margit az üveggyár almérnökeként dolgozik Besztercén, és INYD-megdolgozás alatt áll magyar nacionalista megnyilatkozások miatt, és KLÁRA célszemély környezetéhez tartozik. Muşuroia ezredes magához kérteti Hermán INYD-jét elemzésre.²⁸⁸ Ez azért érdekes, mert ilyen nyomozati dosszié nyitását korábban nem említik, az informatori kapcsolat megszüntetéséről is csak december 21-én döntenek. Az ok, hogy a kezdeti látszólagos készség után megtagadta az információszolgáltatást a magyar irredenta-nacionalista tevékenységet folytató személyek-

ről. Miután 1979 augusztusában kiengedték Hollandiába és hazatért, továbbra sem tartotta a kapcsolatot a tartótiszttel. Javaslat: „Engedélyezzék a kapcsolat megszüntetését a JOKAI fedőnevű informátorral, valódi nevén Hermán Mostert János, és nyomozását általános informatív felügyelet keretében, valamint személyi dossziéjának és mellékletének megszüntetését és elhelyezését a BID-ben (Biroul de Informații și Documentare/Hírszerzési és Dokumentációs Iroda).”²⁸⁹ Az ellentmondásosnak tetsző iratok azt jelenthetik, hogy mivel a személyes találkozókra Hermán M. János nem konfrontálódott a politikai rendőrséggel, még reménykedtek abban, hogy a külföldi kapcsolattartás biztosítása érdekében mégiscsak együtt fog működni előbb-utóbb. Ugyanakkor mivel a hálózathoz folyamatosan érkeztek az ún. „magyar nacionalista megnyilvánulások” hírei, egyszersmind nyomozati dossziét is nyitottak számára.

Az 1980-as év nagy részét Hollandiában tölti a Hermán család. Augusztus 7-én a NELY fn. informátor Szentmátéből jelenti Greab hadnagynak, akihez Újös felügyelete tartozik, hogy a Szentmátében praktizáló orvost nem szeretik a faluban, mert későn kezdi a rendelőt, este pedig a papnál ül, amikor az otthon van. Az elfedett nevű orvos a még mindig Hollandiában tartózkodó Hermántól meghívót kapott. Egyébként újabb gyereket várnak, ez áll az Olaszországból NELYnek küldött képeslapon. 1980. november 27-én a lekencei NADIA jelenti Greab hadnagynak, hogy az újosi lelkész hazatért az öccse esküvőjére, többekkel találkozott. Vissza fog menni rövidesen, mert sikerült meghosszabbítania a vízumot. Feleségével és legkisebb gyermekükkel érkeztek, a másik három Hollandiában maradt a nagyszülőknél. December 12-én a PAPP MIKLOS fn. informátor jelenti Bocica Gheorghe századosnak és Greab hadnagynak, hogy az újosi hívek elégedetlenek a papjukkal, mert egy évig még távol lesz. Közben úgy hírlík, Szentmáté lelkésze, aki helyettesítette, új parókiára távozik. Sokan úgy gondolják, Hermán előbb-utóbb úgyis otthagyja őket, az is lehet, kint marad Hollandiában, jobb lenne más lelkész után nézni. A híresztelést december 18-án a kurátor is alátámasztja a CONSTANTINESCU fn. informátor szerint. Ő úgy tudja a kurátortól, hogy Hermán egy éjszaka két teherautóval megjelent, s anélkül, hogy a gyülekezetből bárkit értesített volna, rokonai segítségével mindent felpakolt, amiye volt, és eltávozott. A tiszt intézkedési javaslata: azonnal értesíteni a bukaresti központot, hogy Hermánt, amennyiben még nem távozott, ne engedjék ki az országból.

Az intézkedés elkészt, mert egy 1981. március 20-án kelt jelentés szerint az újosi lelkész Hollandiában tartózkodik. Úgye azonban foglalkoztatja környezetét. UNITARIANUL jelenti Muşuroia ezredesnek, hogy előkelő társaságban Besztercén megjelent egy anonimizált nevű egyén, aki „provokatív” beszédet tartott a „magyar történelemről”, saját bajairól, amelyek magyarságából származnak. A NETEX nevű vállalat tele van szekusokkal, figyelik, ki mit mond, több munkásnő a bolondokházába került a szekusok akciói nyomán. A Hollandiában tartózkodó Hermán Jánosról is vadakat állított az illető: elárulta a családját, a barátait, a gyülekezetét, csak hogy kiengedjék külföldre. Az öccse a Securitate üldözése miatt bolondokházába került, székelyudvarhelyi lánytestvérét hetekig hurcolták a Securitatera, míg nem bírta tovább, s felvágta az ereit, de megmentették. A jelenlévők nem tudták eldönteni, hogy az illető mániákus vagy provokál. A tartótiszt kommentárja elárulja, hogy a törölt nevű egyén a Szilágyi nevű mérnök, akinek az „anyagát” magához kérteti.

²⁸⁹ „Aprobarea încetării legăturii cu HERMAN MOSTERT JANOS, conspirativ JOKAI și urmărirea în cadrul supravegherii informative și clasarea dosarului personal și anexa la B.I.D.”

²⁸⁸ Uo. 38. l. „D.U.I. lui »Herman« să-mi fie prezentat la analiză.”

Hermán János megfigyeléséből is kiveszi a részét a FARKAS/PETRESCU fn. lelkész-informátor, aki a VASILE- és Csernák-ügyben szerzett komoly érdemeket. 1981. május 14-én jelenti Nechiti Simion századosnak, hogy Hermán, amikor legutóbb visszatért Hollandiából, elárulta, hogy nagyon közeli viszonyban van egy kolozsvári íróval (a neve lefedve), akinek a nyugati utazását is ő finanszírozta. Ez hogyan lehetséges, kérdezte tőle FARKAS. Úgy, hogy a felesége testvérei tulipántenyésztők, ők adták a valutát. De Hermán észbe kapott, és azt mondta FARKASnak, jobb, ha erről nem tud, nehogy a hatóságok őt is zaklassák.

1981-ben pénzügyileg próbálják ellehetleníteni a célszemélyt. UNITARIANUL június 30-án jelenti tartótisztjének, hogy beszélt egy beszercei nyugdíjas tanítónővel, aki lelkész-özvegy. Hermán egyszer nagyobb összeget adott neki, azt mondta, esperesi segély. De a tanítónő utánajárt, és megtudta, nem igaz.

A pénz külföldről érkezett. Az ügynök is rengeteg pénzt látott egyszer Hermánnál. A rokonain keresztül kapja, de nem magáncélra, hanem célirányosan, a kapott utasítások szerint osztja szét. UNITARIANUL csak annyit tud, külföldi szervezetek adják, de hogy konkrétan kik, azt nem. Hollandiából hazatértekor INYD-t nyitnak majd számára ZSIGMOND fedőnéven. Nyomozásához augusztus 14-én „Intézkedési terv készül”:

1. FARKAS informátor tartsa vele a kapcsolatot, és derítse ki, mit tervez.
2. Szintén FARKAS feladata kideríteni, hogy milyen kapcsolatban áll egy lefedett személlyel és Dobri Jánossal.
3. UNITARIANUS szerezzen információkat a titkos külföldi segélyezésről.
4. Ugyanő derítse ki, milyen kapcsolatban áll a MIKLÓS fedőnevű apanagyfalui, B. B. somkeréki és a BAKO fedőnevű beszercei célszemélyekkel.
5. Fent említett informátorok más bel- és külföldi kapcsolatokat is felderítenek.
6. Együttműködés más megyékkel.
7. MIHAELA és IULIA informátorok feladata megtudni, miért keres fel Hermán egy lefedett nevű személyt, akit nacionalista-irredenta megnyilvánulásokért figyelnek, valahányszor Besztercen jár.
8. Célszemély dési útjait NAGY és FARKAS fogják ellenőrizni.
9. NELY és PÉTER informátorok Újösön fogják figyelni, ki látogatja, milyen kocsikkal érkeznek a látogatók.
10. Egyéb kül- és belföldi kapcsolatait állandó levéllenőrzés alatt tartják.

Augusztus 17-én Beszerce-Naszód megye jelenti a Központnak, hogy a magyar nacionalista-irredenta nézeteiről ismert Hermán Mostert János, aki Illyés Gyula „összekötője” volt, véglegesen hazatért két éves külföldi tanulmányútjáról. A határon több olyan anyagot koboztak el tőle, amely itthoni ellenséges tevékenységében segítette volna. Olyan híreket kaptak, hogy nyugati egyházi körök pénzsegélyek szétosztására használják nevezettet. Külföldi tartózkodása idején lehetővé tette, hogy erdélyi lelkészek és egy kolozsvári író nyugati utazást tegyen. Visszatérte után ezeket felkereste, mert mint mondta, tartoznak neki. Kioktatta őket, hogy mit mondjanak, ha a Securitate érdeklődik felőle. (Lásd UNITARIANUL korábbi jelentését a törölt nevű kolozsvári íróval kapcsolatban.) Az esetet elemezték és intézkedtek.

UNITARIANUL szeptember 25-én jelenti, hogy ZSIGMOND elmondta, milyen szörnyen bántak velük a határon. Mindent kiraktak mindkét kocsiból, és elvettek tőle tíz könyvcsomagot, amiben politikai jellegű nem volt, kizárólag teológiai szakkönyvek. Aztán többször kihallgatták. Háromszor volt Bukarestben, hogy visszakapja a könyveit, sikertelenül. Depresszióba esett, bekerült a marosvásárhelyi klinikára. A felesége járja a falut, és sír, hogy

nincs mit enni adjon a gyerekeinek. Hermán nem érti, miért csinálják ezt vele, hányan marasztalták Nyugaton, ő hazajött, és tessék, ki akarják készíteni.

Hermán megérzéséhez, hogy ki akarják készíteni, a holland rokonaihoz való hatósági magatartás is hozzájárul. 1982. január 7-én Jacobus Mostert és Dorothea holland állampolgárok kocsiját feltartóztatják Borsnál a határon. Különlegesen erre kiképzett helyen 117 db „misztikus-vallási dolgozatot”, tíz bibliát és 110 vallásos tartalmú diafilmet találtak. Ezeket Újösbe akarták vinni testvérüknek, Johanna Mostertnek. A rakományt elkobozták, a hollandokat nem engedték be az országba, közli a Bihar Megyei Securitate nevében a beszerceiekkel Sima Traian ezredes, a Securitate főnöke és az I. ügyosztály főnöke, Sălăjan Ioan őrnagy.

Január 27-én újabb intézkedéseket terveznek ZSIGMOND ellen. Minthogy a célszemély külföldi útjai alkalmával számos románellenes szervezettel kapcsolatba került, és a külföldi egyházi segélyszervezetek összekötője, meg kell próbálni újra aktiválni informátorként; ellenőrizni a reakcióit az újraaktiválási kísérletre, megtudni, milyen jellegű kapcsolatot ápol HELGÁban és nyugati területeken, rá kell állítani FARKAS és UNITARIANUL informátorokat (ez már eddig is így volt). FARKAS azt a feladatot is kapja, hogy keresse meg Makkai László magyar történészt, és tudja meg, milyen történeti támadás készül Románia ellen, s abban milyen módon vesz részt Hermán János.

Valószínű, a fenti ügyben érdeklődhetett a Központ, mert február 2-án Beszerce egy 1981. 08. 17-i korábbi jelentésükre hivatkozik (ami nincs a dossziében), amelyben Makkai László magyar történész kártékony tevékenységéről számoltak be. Jelen írás ennek folytatása. Törölt nevű karánsebesi nyugdíjas 1981 végén meglátogatta Makkai Lászlót, aki olyan Magyarország-történetet készült kiadni, amelyben cáfolja a román kontinuitás elméletét. Nevezett nyugdíjas úgy tudja, Makkait Kádár János magához kérte, hogy ne készítse el azt a művet, ne rontsa a román-magyar viszonyt. Mire Makkai azt válaszolta volna, hogy ha a saját hazájában nem fejtheti ki a véleményét a magyar történelemről, akkor Antal Ferenc romániai születésű, amerikai püspökhöz fog fordulni. Az informátornak azt is elmondta, hogy az 1982-es évben heti sorozata lesz Makkainak a magyar rádióban, ahol erről a témáról beszél. A karánsebesi nyugdíjas egy gimnáziumba járt Makkaiival. A történész másik osztálytársán keresztül (neve törölve), aki a magyar külügyminisztérium magas rangú tisztségviselője, romániai személyekkel tart kapcsolatot. Hermán is meglátogatta Makkait Magyarországon, és több anyagot kapott tőle. Makkai azt is tudatta, másoknak is segít, akik hozzá fordulnak.

A sarokba szorítási kísérlet abszurd kudarca: a Központ március 17-én fénymásolatban küld Beszerce-Naszód megyének Hermán János eredeti holland nyelvű levelezéséből, mert nincs holland fordítójuk.

UNITARIANUL 1982. április 21-én jelenti, hogy az elmúlt hetekben gyűlést tartottak Désen, amit Láposi esperes és Hoinărescu Tepeş felügyelő elnökölt. A téma a békeharc volt. Hermán is felszólalt. Valójában egy kis színdarabot adott elő, amelynek célja, hogy bemutassa, milyen hűséges fia ő az országnak. A hanglejtése, az arcjátéka és a gesztusai viszont épp az ellenkezőjét bizonyították. Az elnökség lehajtott fejjel, bénultan hallgatta, a lelkészek pedig hahotázva, közbekiáltásokkal kísérték az előadást. Hermán a gyűlés után azt mondta volna kollégáinak: „Így kell ezekkel beszélni.” A jelenlévők egyhangúlag úgy vélték, Hermán az ország vezetőjét gúnyolta és karikírozta a felszólalásával. Így a béke ügye teljesen mellékessé vált, a jelenlévők jól szórakoztak, és nagy hangon mesélték hazafelé a történeteket.

Április 27-én FARKAS jelent Nechiti Simionnak, ugyanarról a gyűlésről. Szerinte Hermán felszólalása jól dokumentált volt, de az előadásmódja a hatóságok bizonyos köreiben megütöztetést szült, úgy vélték, gúnyt űzött a témából. Hermán ezt mind az informátornak, mind másoknak határozottan cáfolta. Egy családi látogatás alkalmával Hermán azt tanácsolta, ne beszéljenek magyarországi dolgokról, mert egy lefedett nevű ismerőset már kihallgatta a Securitate, hogy mit beszélt vele. Az illető, ahogy kijött a Securitatéről, elmesélte Hermánnak. FARKAS a titkos segélyekről is produkál újabb adatot. Lefedett nevű lelkész beszámolt neki, hogy tavaly, amikor megbetegedett, kapott célszemélytől 1000 lejt, anélkül, hogy a pénz eredetére utalt volna. Május 22-én NADIA jelenti, hogy 20-án este a már említett fekete Mercedesszel megérkezett Hermán Mostert János apósa, anyósa, ezek egyik veje a lányukkal. NADIA nem vett észre senki nem falubelit, aki kapcsolatba akart volna velük kerülni. Ő maga nem tudott beszélni velük, mert nem hagyják el a parókia területét.

Június 1-jén a Beszterce-Naszód Megyei Securitate vezetői szinten elemezte ZSIGMOND célszemély ügyét. Intézkedések:

FARKAS ügynökön keresztül egy kombinációt kell megvalósítani, amely felderítheti Hermán bizonyos, főleg Kovászna és Kolozs megyei kapcsolatainak jellegét, illetve olyan külföldi kapcsolatokat, akik célszemély külföldi tartózkodása idején fejtik ki ellenséges tevékenységüket.

Falujabeli informátorok ellenőrzése, mert felmerült a gyanú, hogy felfedik a Securitate-val tartott kapcsolatukat, és árulást követnek el célszemély javára. „Ugyanazt a kombinációt alkalmazva, feladatokat adunk a gyanúsítottaknak, miszerint érdeklődünk célszemély felől, aki FDUS-tag, 3-4 nap múlva FARKAS kapcsolatba lép a gyanúsítottakkal, hogy megtudjuk, ki az áruló.”

UNITARIANT továbbra is a célszemélyre állítják. *(Érdekes, hogy a jelzett besúgó egyetlen jelentése sem vonatkozik konkrétan arra, hogy ő személyesen beszélt volna Hermánnal. Mindig mások véleményét mondja el.)*

Szeptember 1-jén elemzés készül ZSIGMONDról. FARKAS és UNITARIAN információi bebizonyították, hogy célszemély továbbra is nem hivatalos kapcsolatokat tart nyugati egyházi szervezetekkel, amelyek összekötőként használják fel az erdélyi református egyház és hívek segélyezésére. Úgyisntén kapcsolatokat ápol magyarországi nacionalista-irredenta elemekkel, sőt részt vesz a tevékenységükben. Ezt bizonyítja kapcsolata Beke Györggyel és Dobri Jánossal. *(A törölt nevű kolozsvári író tehát Beke.)* Az intézkedések és a kirendelt informátorok megegyeznek a júniusival.

November 25-én NADIA jelenti, hogy semmilyen rendkívülit nem tapasztalt ZSIGMOND körül az utóbbi időben, s ő sem ment el sehova „nem megfelelő” napokon és órákban. *(Fellebbezően az Ellenpontok kapcsán tartott nyomozások állnak az érdeklődés hátterében.)*

1983. január 14-én Kovászna megye válaszolt Beszterce megye korábbi érdeklődésére, hogy ki az a Pásztori Tibor, akit Hermán meglátogatott hollandiai útja után. Válaszképpen Kovászna megye elküldi ZSOLT ügynök beszámolóját Hermánnal való kapcsolatáról, amit Chergizan Ștefan alezredesnek adott a CĂPRIORA találkahelyen, 1982. dec. 27-én. 1980 nyarán ismerte meg Hermánt a Vallásügyi Államtitkárságon, Bukarestben. ZSOLT az olasz-
telki kollégájával volt, mind a hárman külföldi tanulmányút jóváhagyását próbálták kieszközölni. Kölcsönös barátságot fogadtak. Ugyanazon nyáron Hollandiában, egy kis városkában véletlenül összetalálkoztak (!), Hermán nagyon megörült, hazavitte őket családotól, saját kocsiján körbehordozta Hollandiában. 1981 nyarán családotól meglátogatta ZSOLT-t.

Holland rendszámú kocsival érkeztek. Hermán naponta bejárt Sepsiszentgyörgyre orvoshoz, egy alkalommal az orvossal és feleségével tért vissza. Négy napig tartózkodtak ott. 1981 telén megürült Maksa, és ígérete szerint meg akarta hívatni oda Hermánt, de ő elhárította, mondván, sok mindenbe belekezdett, és most nem hagyhatja el kis gyülekezetét. Utoljára Kolozsváron találkoztak, 1982. december 2-án, de csak egy kézfogás erejéig. Egy 1982. augusztus 15-i feljegyzést is írt ZSOLT. Ebben szintén feltűnik Hermán, téves adatokkal *(lakóhely Szilágy megye)*. Ugyanazon nyáron, amikor nála volt, Zabolán is töltött három napot, de onnan is Sepsiszentgyörgyre járt kezelésre. A zabolai lelkésznek a figyelmébe ajánlott egy megnevezetlen VÁ-tisztviselőt, aki Kovásznán tartózkodott kezelésen. Mivel a holland rendszámú kocsit feltűnt a helyi milícianak, a lelkészt meg akarták büntetni, de tisztázódott, hogy csak a kocsi külföldi, akik benne ülnek, román állampolgárok.

1983. március 23-án újabb elemzés készül ZSIGMONDDal kapcsolatban. A megelőző intézkedések eredményeként megszűnt ellenséges beszélgetéseket folytatni, és elkerült bizonyos nacionalista-irredenta közegeket. Elítéli lefedett nevű kollégája dési ellenséges ténykedését. *(Nyilván Tóke Lászlóról lehet szó.)* Kifejezte elégedettségét, hogy nem keveredett bele a REVISTA-ügybe.²⁹⁰ Egyháztörténeti kutatással foglalkozik, amit hivatalosan a ref. egyház lapjában akar közölni. Reméli, felkelti felettesei érdeklődését, mert célja bekerülni a teológiai intézetbe, Kolozsvárra.

Intézkedések:

1. FARKAS továbbra is tudakozódjon tudományos céljai felől.
2. NAGY JÁNOS informátor szolgálati kirendeléssel fogja meglátogatni a dési esperes-ség részéről.
3. A hívek elégedetlenségét amiatt, hogy a templomjavításra gyűjtött pénz felhasználása nem világos, fel kell használni kombinatív módon Hermán kompromittálására.
4. Az S szolgálat folytatja levelezésének megfigyelését.
5. Kapcsolatba kell továbbra is lépni vele, hogy elbátortalanodjon, s ne kezdeményezzen nacionalista-irredenta akciókat.

Május 25-én anonimizált szászrégeni történelemtanár „deklarációt” ír. Nyolc évet tanított Szentmáté általános iskolájában, megtapasztalta, hogy az ottani magyarok nacionalisták, románellenesek. Erre egyik bizonyíték, hogy „horthysta dalokat” és a „székely himnusz” éneklük. A jelentésnek értelmet egy június 9-én kelt, megelőző intézkedésekre tett javaslat ad, Hermán János és a tanár ügyében. Szentmátéban kialakult egy nacionalista-irredenta társaság – állítják. Tagjai Hermán, „an.” orvos, „an.” tanár, „an.” asztalos, akinek az apja be volt börtönözve három évre ellenséges megnyilvánulásokért. Az ellenük indított eljárás során több régi kiadású könyvet elkoboztak, pl. egy Magyarország-történetet 1942-ből. A kivizsgálást a Securitate székhelyén fogják eszközölni, ennek során újabb bizonyítékokat fognak szerezni, és a célszemélyek közt bizalmatlanságot és megosztást fognak kelteni. Hermánt és a tanárt utolsó figyelmeztetésben részesítik. Utóbbit a pártnál feljelentik. Mindkettőjüket olyan körülmények közt fogja megkeresni Nechiti Simion százados és Bocica Gheorghe őrnagy, hogy egymásra kezdjenek gyanakodni. A FARKAS, MARIN, PÉTER LAJOS, NADIA fn. ügynökökön keresztül ellenőrizni fogják a terv hatékonyságát. *(Érdekes, az UNITARIAN fn. informátor kikerült a megfigyelők közül! Miért? Netán meghalt?)*

²⁹⁰ Az Ellenpontok szamizdat folyóirattal kapcsolatos nyomozás fedőneve.

A tervezett figyelmeztetés június 13-án egy nyilatkozattal zárul. Hermán ebben többek közt kijelenti, semmiféle, Illyés Gyulától kapott csomagról nem tud, a kérdést majd tisztázza Dobri Jánossal. *(Ex arra utal, hogy a beszélgetés székusok korábban Kolozsvárra tervezett útja, a rejtélyes csomagról szóló hír kivizsgálására, nem jött létre.)*

– Budapesten, az Abonyi út 11. sz. alatt a MORE Zsinati Irodájának könyvterjesztése működik, ahol pénzért vagy ingyen minden lelkész kaphat könyvet. Ő nyolc db könyvet kapott.

– „Látogattam a Teológiai Akadémia könyvtárát tanulmányi ügyeim miatt, ahol egyszer találkoztam anonimizált nevűvel, aki régebben ment ki Magyarországra, de 1979-ben még teológus volt. Megadta a lakcímét, de nem látogattam meg.

– A kolozsvári püspökségnek küldött tíz holland harmóniumhoz semmi közöm, de tudtam róla (an.) holland állampolgártól, aki Kolozsváron tanult.

– (An.) 1981-ben járt nálam Újösön feleségemmel, akkor beszélt az orgonákról.

– Nem kereskedtem sem bibliákkal, sem vallásos könyvekkel. Tízévi lelkészség alatt 15 bibliát adtam a híveknek, semmiféle segélypénzek szétosztásában nem vettem részt.

– Baráti viszonyt ápolok „an.”-nal Magyarországon, aki velem együtt ösztöndíjas volt Hollandiában. 1982 nyarán meglátogatott feleségemmel.

– A Szentmátéba való (két anonimizált név) egészségtelen nézeteit nem ismerem, de ha románellenes megnyilvánulásokkal találkozom, azokat elítélem, és a Securitate tudomására hozom.”

FARKAS utolsó jelentése Hermán Jánosról 1983. június 9-én kelt. Meglátogatta Hermán János, aki elmesélte, hogy találkozott Szentmátén egy szekustiszttel, akitől megtudta, hogy két barátjánál is házkutatást tartottak. Az asztalos barátja úgy tudja, hogy azért zaklatják, mert „horthysta dalokat” énekel. Hermán is félt, hogy hozzá is kiszállnak, mert volt nála egy levél Tőkés Lászlótól. FARKAS informátort is azért látogatta meg, hogy figyelmeztesse, ha régebbi kiadású magyar könyvei vannak, dugja el, nehogy elkobozzák. Azt is javasolta FARKASnak, hogyha külföldön jár, keresse fel (an.)-t az NSZK-ban, mert a romániai lelkészek segélyezésével foglalkozik.

A Hermán család Hollandiába távozik. Október 28-án NADIA jelenti, hogy tudomása szerint a lelkész műtéten esett át Hollandiában, ezért kinttartózkodását meghosszabbította 1984 tavaszáig. A ház körül csak a testvére járt, itt maradt holmikat vitt el. 1984. január 11-én a PANĂ fn. informátor jelenti Bocica őrnagynak: a faluban azt beszélnek, lelkészüket nem tér már vissza. Vita volt a gyülekezet és Hermán apja és öccse közt. Utóbbiak elvitték a képét, pedig az a gyülekezet szerint a szentmátéi lelkészt illette volna meg, aki beszolgált. A hívek elmentek az esperességre tanácsot kérni. Kiszállt egy meghatalmazott, aki átadta a parókiát a szentmátéi lelkésznek, így a lelkész testvére és apja nem tud bemenni a parókiára. 1984. február 7-én a NAGY JÁNOS fn. informátor jelenti, hogy levelet kapott a lelkésztől, amelyben azt írja, hogy ha nem jön vissza március 1-jéig, akkor ne várják, Hollandiában marad. Frízöldön van egy parókiája. Ő jönne, de a felesége nem akar többet Romániában élni. Tekintsék megürültnek Újóst, és válasszanak új lelkészt.

1984. március 30-án Nechiti Simion diadalmasan jelenti: a ZSIGMOND-ügy befejezettnek tekinthető. A célszemély 1983. szeptember 1-jén családjával együtt elutazott Hollandiába, és azóta nem tért vissza. Úgy tudni, a felesége nem is akar visszatérni.

Rekonstruálja a távozás előtt történeteket. ZSIGMOND esetében jelzéseket kaptak, hogy nacionalista-irredenta tevékenységet folytat. Figyelmeztették, hogy milyen környezetbe ke-

rült a faluban, és intézkedések történtek, hogy ez a környezet felbomoljon. A figyelmeztetés alkalmával nem volt őszinte, nem ismerte el, hogy irredenta-nacionalista tevékenységet folytatna. Abból az információból kiindulva, hogy azokban a magyarországi nacionalista-irredenta körökben, amelyek tagjai megfordultak Romániában, elterjedt a hír, hogy ZSIGMOND a Securitate besúgója lenne, kombinatív úton eljuttatták ezeket a híreket a korábbi barátaihoz. Azokat kiaknázva és felerősítve sikerült kompromittálni és elérni, hogy külföldön maradását a gyávaság jeleként értelmezzék.

Az éberséget azonban fenn kell tartani. FARKAS és NAGY JÁNOS ügynökök derítsék fel a célszemély külföldi aktivitását, illetve hazai kapcsolatrendszerét. Kombinatív úton el kell érni, hogy a magyarországi hírek eljussanak a hollandiai gyülekezetébe és diszkreditálják. A levéllelőrzésnél meg kell figyelni, kikkel tartja a kapcsolatot az országban. Május 24-én a ZSIGMOND nyomozati dossziét lezárják, és a Hírszerzési és Dokumentációs Iroda irattárába helyezik.

A külföldi tartózkodás természetesen nem jelentette a szem elől tévesztést. A levéllelőrzésen keresztül továbbra is figyelemmel kísérik külföldi mozgását, a Romániában maradt rokonokkal, barátokkal tartott kapcsolatát. Noha szövetszerűen nem utalnak rá, a holland állampolgárság megszerzése után számítanak hazajövetelére. Az 1989. 02. 14-én kelt „Jelentés”, miután összegzi, ki is az a Hermán Mostert János, elrendeli általános információs felügyeletét, aminek külföldön tartózkodás esetén nincs értelme. Március 29-én a PESCARU nevű ügynök, feltehetően hotelreceptiós, jelenti, hogy a bethleni Szamos Hotelben megszállt két holland állampolgár, akiket két helybeli lakos kísért. Számlájukat is azok fizették. Hermán János és felesége, Mostert, holland állampolgárok, de jól beszélnek magyarul.

Teológiai évei idején, már 1974-ben elkezdi „tanulmányozását” beszerzés céljával, valószínűleg a Nagy László és Tőkés László kezdeményezte diákreformok hívei közt figyelték fel rá. Kronológiailag az első jellemzést az INCZE WALTER fn. informátor készíti: „Egyike volt a legjobb diákoknak, aki megértette az idők szavát [...]” BIBLIOTECARUL tehetségének szónoki vonakozásait tartja fontosnak: „Nagyon szép a kiejtése. Ebből a szempontból eleve elrendelés számára a lelkész pályája. Jó hatással van a kollégáira.” A DOMBI LAJOS fn. informátor úgy írja le, mint akinek égető kérdés a lelkész létforma társadalmi elszigeteltsége, és erre tanáraitól megvilágosítást vár.

Rațiu Alexandru nagyváradi szekus őrnagy 1977. 03. 23-án TOMA társadalmi kapcsolat irodájában ismerkedik meg vele, ahova önéletrajzi adatainak kiegészítése érdekében hívták. Jó benyomást tesz rá, „udvarias, tisztelettudó, jól beszél románul”. Feltehetően emiatt másnap az esperesnél érdeklődik Veres Attila felől. Velencei segédlelkészként BADEA informátor is minden tekintetben elégedett vele. (Lásd ott!) Ezért felvetődik beszerzésének kérdése. Úgy látják, számban és minőségileg sincs elég ügynök a fiatal lelkészek között. Ugyanakkor egyre több fiataalt küldenek külföldre. Az előtanulmányok alapján nem látják akadályát annak, hogy a tettek mezejére lépjenek. Megállapítják, nagyon elővigyázatosan kell eljárni, mert a teológiáról újabban kikerülő generációk „fanatikusak”. Csak egy nagyon rugalmas kötelezvényt kell megfogalmazni és fokozatosan bevezetni az informálás „tudományába”. Rațiu Alexandru őrnagy, a vallási probléma felelőse vállalja a beszerzést, amit a parókiára terveznek, ahol a lelkész egyedül tartózkodik. Azonban az I. ügyosztály vezetője, Mihaș Nicolae alezredes is részt akar venni az akcióban. A sikertelen beszerzésekről nem készítenek jegyzőkönyvet, még a dátumát sem jegyzik fel. Itt is csak egy szűkszavú feljegyzés áll a kudarc megörökítőjeként a beszerzési terv végén: „Elutasította a szerveinkkel való együttműködést, azzal az ürüggyel, hogy a szolgálat nem teszi azt lehetővé.”

Patóházára kap kinevezést, Szatmár megyébe, ahol Darlaczi Ferenc őrnagyra bízák megfigyelését. CORNEL IOAN és KOVÁCS FERENCZ-et utasítják, hogy vegyék fel vele a kapcsolatot. Előbbi informátor Csernák Béláról írt feljegyzése, ahol a patóházi lelkészre is utal kompromittáló módon, Darlaczihoz kerül. Ugyancsak neki küldi el egy véletlen találkozás alkalmával CORNEL IOAN tartótisztje, Vușcă Alexandru a patóházi ortodox paptól hallottakat. A Roman nevű pap szerint a vidéki értelmiség jó kapcsolatokat ápol egymással. Kivételt képez a patóházi református lelkész, aki lenézi a többieket. Néhányan panasztolták Romannak, hogy: „Veres Attila arra buzdítja a magyarokat, hogy tömörüljenek egységbe, őrizzék meg a hitet, és legyenek büszkéek arra, hogy uralták ezt a vidéket, amely Magyarországhoz tartozott. Azt is mondta, hogy állítólag a református templom padlásán ellenséges dolgok lennének, pl. trikolór, egy törülközőre hímezve.” Az ortodox pap kérte a tisztet, hogy ha az állami szervek kivizsgálják az ügyet, rá ne hivatkozzanak, nem szeretné elveszteni az emberek előtt a hitelét.²⁹²

1979. 03. 20-án eltervezik a patóházi lelkész megzsololását. Ami nem sikerült szép szóval, sikerül majd fenyegetéssel. Gyenge pontjára a már említett CORNEL IOAN és KOVÁCS FERENCZ informátorok irányították a Securitate figyelmét. Amennyiben a beszerzését

elfogadja, nem fogják büntetőperrel megfenyegetni. Azért van rá szükség, mert úgy vélik, az igen nehezen becserkészhető Csernák Béla, fedőnevén BONÉ korábban, a barátjának hátha elárulja belső titkait.

A csapdába csalt patóházi lelkész kész aláírni az informátori kötelezvényt. A kötelezvény típuszövegén túl ebben vállalja, hogy rokonairól is hajlandó jelenteni. Úgy tűnik, a Securitate tervét ezúttal teljes siker koronázta: „[...] olyan beszélgetést folytattak vele, amelynek célja, hogy teljes függőségbe kerüljön szerveinktől”.²⁹³ A beszerzési terv beismeri, hogy a milícia nem küldhetné törvényszékre az ügyet, csak akkor, ha a törvénybe ütközőnek számító magatartás nyilvánosan történt volna. De erről az érintett nem tud, jegyzik meg cinikusan, így mindenre hajlandó, csak ne kompromittálódjon.

A patóházi lelkész a KATONA fedőnevet kapja, és a 10-es problematikában – „magyar nacionalisták” – fogják használni.

Az első elemzés (1980. 07. 08.) elégedett vele. 33 információt közölt a beszerzése óta. Minthogy a faluban nincs rá lehetőség, a találkozók Szatmáron történnek. Az eredeti célt nem tudta teljesíteni. Ezért azonban nem hibáztatják, mert a célszemély, az ákos lelkész zárkózott, gyanakvó személyiség, titkait még a testvérével sem osztja meg, egyedül az édesanyja iránt van bizalma. Ezeket az információkat KATONA közli 1980. 03. 14-es feljegyzésében, s hitelt adnak neki.

Nincs sok kapcsolata, de fenntartás nélkül közli a kért információt, bárkiről is legyen szó. Egy alkalommal az információért 300 lejelle jutalmazták. Időközben megnősült, és kérte áthelyezését Biharba. Minthogy jó ismeretségben van BONÉ anyjával, akit AMALIA/IANCU fedőnéven nyomoznak a bihari szervek, átadják az ottani I. ügyosztálynak. „A forrás továbbra is vállalja az együttműködést”²⁹⁴ – összegez új tartótisztje, Dulama Mihai százados. Miután júliustól Nagyvárad mellett, Fugyivásárhelyen szolgál, a bihari Securitate felvette vele a kapcsolatot.

Új „munkahelyén”, az 1981. 07. 15-én kelt „elemzés” szerint IANCU célszemélyről hét anyagot adott. Ez elsőrendű feladata, számítanak rá az I. Igazgatóság intézkedési tervében, amellyel tisztázni akarják IANCU gyanús külföldi kapcsolatait. Ezenkívül a nagyváradi Ady Endre irodalmi kör megfigyelése is feladata. (Vesd össze AVRAM hasonló megbízásaival) Jelentéseire a PAULA találkahelyen kerül sor. Pontos, ellenőrizték, megbízható.

Dulama Mihai százados GOGU informátortól érdeklődik a szokásos verifikálások rendjén. Az 1982. 03. 17-én kelt jelentés szerint a lelkész kar csak úgy tudja elképzelni Fugyivásárhelyre kerülését, hogy a püspök protezsáltja. Eleinte a hívek nem szimpatizáltak vele, de mióta templomrenoválásba fogott, megváltozott a magatartásuk. Veres Kovács Attila nem ellenséges az állam iránt, viszont haragszik a püspökre, mert miatta nem kapott a VÁ-tól ajánlást a kishatárátlépőhöz. A tájékoztató konferenciákhoz pozitívan viszonyul, és fiatal lelkészek társaságában lehet látni, mint a tamáshidai Molnár János és a jelenleg a Szilágyságban szolgáló Csernák Béla.

Továbbra is évenként elemzik tevékenységét, teljesítményével elégedettek. Az 1983-as évben annyi eltérés mutatkozik az értékelésben, hogy név szerint megemlíti három anyagát, amit a GOGU által említett Molnár Jánosról szolgáltat, akinek „nacionalista-irredenta tevékenységét szerveink jeleztek, s aki tagja volt a REVISTA-csoportnak.” Továbbra is Csernák

²⁹¹ A kapcsolódó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R286194-es és R288393-as dossziékban találhatóak. Uo. 40. l.

²⁹³ ACNSAS Fond Rețea R286194. 110. l.

²⁹⁴ Uo. 111. l. „Sursa este dispusă de a colabora în continuare.”

Béla bizalmasa, aki 1983-ban még „titkos” menyasszonyát is bemutatja neki, aki egy budapesti orvosprofesszor lánya. Jelentése egészen bizalmas, intim információkat közöl a jelzett témában.²⁹⁵ 1986. januártól Radu Liviu százados veszi át. 1986. 10. 21-én kelt elemzésében – új sepről jól seper – javasolja pontosabb ellenőrzését mind egyházi, mind községi vonalon. Szerinte nem használják ki KATONA lehetőségeit a községi szinten folyó megfigyelési tervben. Leveleinek ellenőrzését is javasolja. Mindezt annak dacára, hogy továbbra is megbízhatónak találták. A jelzett évben Magyarországon is járt, és visszatértekor hasznos anyagot szolgáltatott. Információit 500 lejjel jutalmazták. Nagyon ritka annak leírása, hogyan zajlik egy „kontrainformatív kiképzés”. 1986. 09. 19-én készül egy ilyen, KATONA magyarországi útravalójaként, noha sokkal okosabb nem lesz tőle az olvasó: „Ebből az alkalomból rámutattak arra, hogy tartsa tiszteltben annak az államnak a törvényeit, ahova utazik, legyen illemtudó, ne adjon interjúkat. Amennyiben országunkkal kapcsolatos kérdésekre kell felelnie, korrekt módon mutassa be a valóságot.”²⁹⁶

1987. augusztus 26-i kiértékelése bizonyítja, hogy egy magyarban sosem szabad teljesen megbízni. KATONA levelezésének ellenőrzéséből kiderül, hogy olyan magyarországiakkal tart kapcsolatot, akikről a feljegyzéseiben hallgat. ALPAR hargitai informátor KATONA állítólagos nacionalista kijelentéseiről informált.²⁹⁷ Ezért megfigyelés alá vonják, nagyváradi közlekedésekor követik, hogy megállapítsák kapcsolatrendszerét. Az 1988-as elemzés szerint az ellenőrzések eredménye, hogy KATONA őszinte, és nem dekonspirálta tevékenységét. 1988 májusában Sabău Dan hadnagy veszi át. Utolsó kiértékelésekor (1989. 08. 04.) teljesítményének gyengülését állapítják meg. Az ok, hogy nem kapott konkrét feladatokat, mert több jel utal nacionalista beállítottságára. További ellenőrzések döntenek el, hogy megtartják, vagy kizárják. De hogy gyanakvása fel ne ébredjen, tartják vele a kapcsolatot, általános témákat tárgyalva.

Munkamappájában csak a Szatmár megyében készült feljegyzések egy része található, a nagyváradiak közül egy sem, viszont ezek egy része megtalálható a megfigyelték dossziéiban. Rögtön a beszervezéskor Vežsényi Péter állattenyésztő mérnökről ír, aki hallgatja rendszeresen a SZER-t, ki akart nősülni Magyarországra, de nem kapott házassági engedélyt. Vežsényi nincs a szervek nyilvántartásában – állapítják meg –, ezután ellenőrizni fogják. Ugyanakkor készült második feljegyzése, Slakovics György ombódi lelkészről, aki büszke a Nyugaton maradt fiára: semleges információ, a Securitate ismeri az ügyet. Az első időszakban az ákosi lelkész a főfeladat. 1979. május 11-i érdektelen feljegyzésének kommentárjában azt írja a TT-je, hogy magától, kérdés nélkül kezdett beszélni Csernákról. Közösen foglalták aztán írásba az elhangzottakat. Ugyanakkor egy fiatalemberről is jelent, akinek a nevét is megjegyezte, akit a vonatban ismert meg. Az illető panaszkodott, hogy leszerelt a milíciától, mert nem akarták figyelembe venni, hogy szeretne Bihar megyébe kerülni. Asztalosként dolgozik Nagyváradon, hallgatja a SZER-t, és igazat ad nekik. A Ciordaş nevű fiatalembert

²⁹⁵ ACNSAS Fond Informativ I211221/3. 25. l.

²⁹⁶ Uo. 77. l.

²⁹⁷ Uo. 84. l. A Hargita Megyei Securitate 1987. 02. 07-es átiratában ALPAR informátor feljegyzését idézi. Nevezett Nagyváradon járt '86 decemberében egy temetésen. Felkereste egykori diáktársát, Veres Attilát, akit veli másnap megtekintették Nagyvárad nevezetességeit. Veres szidta a várbán tanyázó katonaságot, mondván, hogy ha egy dákoromán várról lenne szó, akkor vigyáznának rá. Szidta az illetékeseket, akik múzeumot létesítettek a katolikus püspöki palota „szent” épületében. Végül elvitte megmutatni a sportcsarnokot, ahol épp nemzetközi verseny volt, és a résztvevők zászlóit kitűzték. Veres azt mondta volna, hogy bár a magyar zászló lobogna mindenütt, mindenhol.

beazonosítják, és felhívják a bihari felügyelőségét, kísérik figyelemmel. KATONA feljegyzését másolatban odaküldik. Egy szeptember 7-én kelt, de augusztus 2-áról szóló beszámoló azért érdekes, mert abban KATONA arról panaszkodik, hogy nem tudott mélyebb beszélgetést kezdeményezni Csernákkal, mert ott volt a nagykárolyi ortodox pap, aki magyar szertartásokat is celebrál. Mire a TT megjegyzi, az ortodox papot ők küldték, hogy ellenőrizze KATONA jelentésének igazságtartalmát. Hangulatjelentést is ad a faluból. Lopják a kukoricát! Olyanok, akik nem dolgoznak a termelőszövetkezetben. Egy villanyszerelőt rajtakaptak, mégsem történt semmi baja. A Csernák Béláról szóló jelentései azonban a célszemély óvatosságába ütköznek. Október 1-jén a célszemély egy egész napot töltött nála. KATONÁnak egy bizonyos svájci illetőségű ISTVÁNFIról kell érdeklőnie, de csak annyit tud meg, hogy vallásos könyveket hozott és terjesztett valahol a Székelyföldön, Csernák nem kért a könyvekből. Nem beszél magyarul, magyar származású, de Svájcban született. Az viszont kiderült, hogy Csernák anyja, amikor tavasszal Svájcban járt, találkozott vele. A svájci politikai érdeklődésének firtatására a célszemély nem reagált. KATONA tudott róla, hogy holland házaspárt fogad 12-én, de nem tudott elmenni, hogy találkozzon velük. Arról is beszámol, hogy művészettörténészek is érkeztek a templom megtekintésére, de mivel látta Csernák, hogy szakemberek, magukra hagyta őket. Az 1979. december 7-én kelt hosszú jelentése Csernák magyarországi útját firtatná, de a helységneveken kívül a célszemély mást nem közölt az informátorral. KATONA megjegyzésére, hogy miért olyan visszafogott, elmondja, hogy a Securitate állandó megfigyelése alatt áll. A Patka nevű matematika-fizika tanárra gyanakszik, aki minden előzetes bejelentés nélkül rendszeresen bekopogtat hozzá. A nyáron is, amikor az Eldering házaspár meglátogatta, kétszer is megjelent. KATONA úgy érzi, vele sem őszinte. Hívta, hogy utazzanak együtt Nagyváradra, mire azt mondta, nincs ideje. Erre fel összeházaszkodott vele Nagyváradon, épp a püspökségre tartott, mert azt az információt kapta, hogy Pusztaiújlak megürül, szeretne oda menni.²⁹⁸ A tiszt kommentárja ezúttal is érdekesebb, mint maga a jelentés. A Patka nevű férfit nem ismerik, nem az ő emberük, valószínű, egyszerűen barátkozni akar. Csernák azért gondolja, hogy őt folyamatosan figyelik, mert ő, Darlaczi őrnagy, gyakran felkeresi. Amúgy, ha el akar menni, csak menjen, nem akadályozzák. A szerveknek lojális lelkészre van ott szükségük. Az Illi alezredestartásában lévő VARGA ügynökön keresztül oda kell hatni, hogy lehetőleg egy ellenőrzött informátor kerüljön az ákosi parókiára. 1980. január 15-én a szokásos páros jelentés egyike megint Vežsényi Péter mérnökről szól. Ő nem lépett be a Szocialista Egységfrontba, mint KATONA vagy az ortodox pap, Roman Ioan. A TT megjegyzi, KATONA máskor is jelezte az illető ellenséges magatartását. A másik feljegyzés Csapó Imre egri fiatal lelkész jellemzése, aki nemrég került szülőfalujába. Róla mindenki jót mond, bár némelyek betánizmusval vádolják. KATONA szerint ezt semmi sem igazolja. 1980. január 24-én Nagyváradon járt KATONA, és parancsra meglátogatta Csernák Emiliát. A látogatás teljesen természetesnek hatott, mert Béla fia kávé és cigarettát küldött általa az anyjának. A hölgy csak általában beszélt külföldi tapasztalatairól, semmi konkrétumot nem mondott. Visszatérésekor telefonon beszélt KATONA Csernákkal, aki elmondta, hogy megbüntették 5000 lejre, mert elszállította magyarországi unokatestvérét és annak sofőrjét. 2500-at fizetett ki, és a milicista felesége adott neki kölcsön, mert nem volt pénze. A milicista, felesége szemrehányásaira, azzal

²⁹⁸ Egy másik informátornak Csernák azt mondta, „felajánlották” neki Pusztaiújlakot, de nem megy, mert megszerette Ákost. (Lásd a BONÉ-dossziénál!)

védekezett, nem volt mit tennie, parancsra cselekedett. Csernáknak anyagi gondjai vannak, mert egyetemista öccsét és anyját is támogatja. Darlaczi alezredes kommentárjából megtudható, Csernák Emília meglátogatása próba volt, hogy aszerint cselekszik-e az ügynök, ahogy kitanították. A lehallgatási jegyzőkönyvét el fogják kérni a nagyváradi kollégáktól. KATONA utolsó, saját dossziéjában fellelhető jelentése 1980. március 14-én készült ugyancsak Csernákról, akit nagyon letört több dolog is. Egyik, hogy a püspök, noha név említése nélkül, kritizálta a külföldiek befogadása miatt egy lelkesi gyűlésen. Az sem vigasztalja, hogy gyűjtést rendeztek a gyülekezetben, és összeadták a büntetést. Ugyanis a püspök azt állította, a dolgok nem úgy történtek, ahogy ő a jelentésében leírta. Ez pedig azt jelenti, a püspök besúgókon keresztül figyelteti a papjait. A besúgóknak hisz, nem pedig a besúgóknak. Az is bosszantja, hogy neki nem sikerült Bihar megyében helyet kapnia, miközben KATONA megkapta Fugyivásárhelyt. És mindennek a teteje, hogy most már teljesen egyedül marad, ha KATONA elmegy az egyházmegyéből. TT szerint azért küldték búcsúzni KATONÁT a célszemélyhez, hátha a rendkívüli érzelmi helyzetben „titkait” elárulja. Ez azonban nem történt meg. Javasolják majd a bihari kollégáknak, hogy BONE célszemély figyelése legyen továbbra is a feladata.

KISS JÁNOS²⁹⁹

KISS JÁNOS beszerzése a teológián történik. A háttérben ugyanazok a félelmek szerepelnek, amelyek az 1970-es évek elején, hogy a teológiai rendezvényeken más egyetemi fakultásokról megjelenő hallgatók valamiféle „magyar egységbe” kovácsolódhatnak. „Hogy az irodalmi kör rendezvényei ne fadjanak el bármilyen jellegű nacionalista-irredenta tevékenységbe, hogy idejében felderíthető legyen minden idevezető aspektus, szükségesnek mutatkozik a kör vezetőségéből toborozni [...]”

A beszerzés 1980. 04. 02-án történik. Ungvári József őrnagy referátuma szerint „[...] fentnevezett korrekt magatartást tanúsított, elfogadva szerveinkkel az együttműködést, írásban kötelezve magát, hogy titkosan és szervezett formában szolgáltat információt minden olyan aspektusról, amely veszélyeztetheti az állam biztonságát. [...] Az anyagot, amit KISS JÁNOS fedőnéven fog szolgáltatni, a találkozások alkalmával készítjük, alkalmat találva együtt az ellenőrzésre és nevelésre.”

A Szilágyságba kerülve, 1982. 03. 02-án újra bejegyzik. Itteni tevékenységének egy részlete a Popa Borzan-ügynél bukkan fel.

1984. június 28-án Nagyváradban regisztrálja Veres Mihai főhadnagy. Nem egyszerűen a megyei Securitate, hanem a 0902-es belügyi katonai egység hálózatahoz tartozik. Ez alkalommal két jelentést ad. Egyiket a Skóciából pár hónappal korábban hazatért bátyja, Fazakas Sándor elmondásaira építi, és a külföldi magyar emigráció nacionalizmusáról szól.

Lényegét a záromondatba sűrítette: „Elborzadva tért haza, látva ezt a minden konkrét alapot nélkülöző nacionalizmust – mert a legtöbben nem is voltak az országban nálunk, hogy lássák a valóságot, az alkotómunkát, a románok és magyarok közti egyetértést, és hogy tulajdonképpen itt megoldották a nemzeti kérdést.”

A nekem mint kutatónak kiadott dossziéja ezenkívül két dokumentumot tartalmaz. (A 275. lábjegyzetben hivatkozott perben vizsgált dosszié legalább 197 lap terjedelmű.) Az egyik a register, amely szerint 1984. 07. 03–1988. 09. 09. között kerekén 50 jelentést adott. A másik Márkus András nagyváradbeli lelkészről, egyházmegyei főjegyzőről írt feljegyzés. Márkus a BOGDAN fedőnevű célszemély, akit INYD-ben nyomoznak. KISS JÁNOS szerint azoknak a plusz kérdéseknek, amelyekre ő a konfirmandusokat tanítja, semmi köze a valláshoz, azok inkább történelmi jellegűek. Ezekben kitér Károlyi Gáspárra, a magyar biblia fordítójára, a református egyházra mint magyar egyházra, Bocskai, Bethlen és Rákóczi fejedelmekre, Jan Huszra és a huszita lázadásra. „Az ilyen kérdések és válaszok árthatnak az egyszerű emberek lelki békéjének és a gyerekek iskolai tanulmányainak” – állítja az informátor.

1985-ben doktorálási szándékáról tanúskodik dr. Eszenyei Mária jellemzése: „[...] jelenleg Bogdándon lelkész [...] a reformáció teológiája és története az a terület, ami iránt különösen érdeklődik [...] irodalmi hajlamai is vannak [...] jó prédikátor [...] elmélyült erkölcsi magatartásról és etikai érzékenységről tett tanúbizonyságot mint diák [...] a politikai

²⁹⁹ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R91977-es dossziéban és Chivu-Duță, Carmen: *Cuțele din România între prizoniere și colaborare* / A romániai egyházak üldözés és kollaboráció között. Polirom, Iași, 2007 kötetben található. Fedőnevét ő maga két s-sel írja, szatmári tartótisztje, Veres Mihai egy s-sel. Hogy Kiss János Fazakas Lászlóval azonos, elsődlegesen a Securitate nyilvántartásából lehet tudni: nevezett személyi adatai alatt található a fenti számú hálózati dosszié. Fazakas Lászlót a bukaresti ítélet 2010. dec. 14-én tartott nyilvános tárgyalásán a Securitate informátorának nyilvánította. Miután fellebbezés nem történt, Románia Hivatalos Közlönyének III. része 2012. augusztus 16-án közölte az ítéletet.

nevelésén mindig aktív magatartást tanúsított [...] előzetesen tanulmányozta a megadott anyagot a jelzett irodalomjegyzék és a napi sajtó alapján.” KISS JÁNOS 1987-es informátori teljesítményéről a december 12-én készült jelentés szól: „Az informátor 13 feljegyzést szolgáltatott, amelyeket a BOGDAN információs nyomozati dossziében használtunk fel, valamint hét, magyar nacionalista-irredenta tevékenységet folytató elem információs felügyeletében. Az ügynök a szerveink iránt elkötelezett személy, az információszerzési munkában őszinte, nyílt.”

Elkötelezettségét azzal jutalmazták, hogy kiengedik Skóciába. Az 1989. október 12-én kelt Személyi kartoték azokat a garanciákat sorolja többek közt, amelyek megbízhatóságát támasztják alá: „Információs teszttel volt ellenőrizve, a 0647-es katonai egység eszközeivel (az egység a postai küldemények ellenőrzésével foglalkozott) és hálózati úton. Álság jelei nem mutatkoztak, lojális és őszinte. [...] Kilenc hónapig fog Skóciában tartózkodni. Az ellenőrzések és az informátor állásfoglalásai mindeddig nem mutattak arra utaló jeleket, hogy kinn akarna maradni külföldön.”³⁰⁰

³⁰⁰ Chivu-Duță, Carmen, 2007. i. m. 80–83. o.

Személyére nézve 1975 márciusában kezdik gyűjteni az adatokat. A teológusok többségétől eltérően nem diákkorában szervezik be, hanem első segédlelkészi állomásán, Nagybányán. A már régóta nyomozott Törös Gábor³⁰² szobrász társaságában figyelnek fel rá. A művész műtermét lehallgatják. 1975. március 20-án készül a lehallgatási jegyzőkönyvekből egy kivonat, amely a társaságba újonnan bekerült segédlelkészre koncentrál: „1974. 12. 14-én 20 óra 26 perckor rajta kívül (a szobrászról van szó) két úr tartózkodik a műteremben, banális kérdéseket tárgyalnak. 21 óra 15-kor érkezik egy úr, akiről kiderül, református lelkész. Az egyik úr megjegyzi, hogy azt olvasta a *Népszabadságban*, miszerint a magyar kormány néhány millió forintot hagyott jóvá az egyházak finanszírozására.

A lelkész hozzáteszi, hogy Magyarországon a bibliákat az állami nyomdák nyomtatják, és úgy árulják az állami könyvesboltokban, mint a versesköteteket. Ott rájöttek, hogy a biblia ismerete épp annyira szükséges, mint az irodalom ismerete. [...] Egy darabig még beszélgetnek az egyház szerepéről a különféle társadalmakban, majd vicceket mesélnek. Az egyik úr a kommunistákról vagy a kommunizmusról kezd beszélni, mire a szobrász megjegyzi félig viccesen, félig komolyan: hogy is hívják azokat a lehallgatóberendezéseket? Poloskák? Itt is lehetnek. Legalább együtt fogunk *ülni*. [...] 1975. 01. 10-én a »Szobrász« akcióban több személy van, köztük Andus református kispap, Pusztai, dr. Szócs István és Julika asszony, valamint mások. Többek közt a Pusztai által írt könyvekről beszélnek, valamint az irodalomról. A lelkész megjegyzi, hogy néhány olyan problémáról fog prédikálni, amelyeket a Pusztai könyvei tartalmaznak.”

Március végén, április elején róla is elkészülnek a Máramaros Megyei Securitate igénylésére azok a jellemzések, amelyeket az informátorként is foglalkoztatott teológiai tanároktól kérnek, mielőtt egy ifjú lelkész beszervezését vagy megfigyelését elrendelnék.

Mindegyik tanár-informátor feljegyzi, hogy tanulmányi ideje alatt KOVÁCS FERENCZ sokat hiányzott. A mindenki által ismert ok, hogy a tanulmányoknál jobban érdekli az üzlet. Sokan csak „afaceristul”-nak (seftelő) csúfolják. Mellékállásban a teológiai intézet épületének utcafrontján működő méhészeti bolt titkáranak, mások „mindenesének” tudják. Ezenkívül vállalt kályhaépítést, parkettázást, szobafestést, harmóniumjavítást, vízvezeték-szerelést, könyvkötést. De van, aki úgy tudja, bányában is dolgozott tanulmányai alatt. Szintén mindenki megjegyzi, több-kevesebb malíciával, hogy igen szoros kapcsolatban állt Nagy József tanárral, aki első éven még tanította neki a prédikálást. Az INCZE WALTER fedőnevű azért is tartja ezt helytelennek, mert Nagy József táplálta volna benne a tanári kar iránti bizalmatlanságot. Azt is tudni véli, hogy az 1973/1974-es tanévben meg kellett szakítania támogatójával a kapcsolatot, mert a Tőkés László „klikkje” azzal vádolta, hogy „a tanári kar besúgója”. Ugyanez a kör gúnyolta is, hogy „nevetségessé teszi a lelkészi hivatást azáltal, hogy minden munkát elvállal, a lényeg, hogy pénzt lehessen vele keresni”. INCZE WALTER úgy tudja, Juhász István gyűlölte KOVÁCS FERENCZ-et. Ez a megjegyzés arra készteti Onac Ioan kolozsvári szekus őrnagyot, aki abban az időben a kolozsvári Protestáns

³⁰¹ ACNSAS Fond Rețea R254868. Az itt idézettek mind a jelzett dossziéból származnak, amennyiben nem, jelezve. Megjegyzendő, hogy noha az ügynöknek nyitottak „MAPA ANEXA”-t, igen hiányos. Aradi ténykedéséről például nem tartalmaz semmit, az újraaktiválási jelentésen kívül.

³⁰² Törös Gábor (1934) szobrász 1966-ban szerzett diplomát a kolozsvári képzőművészeti főiskolán, a nagybányai képzőművészeti és zenelíceumban tanított, 1989-től áttelepedett Magyarországra.

Teológiai Intézetért felelt, hogy egy példányt a jelentésből csatoljon TEOLOGUL megfigyelési dossziéjához. (*Valószínűleg Nagy József fedőneve célszemélyként.*) Mindegyik tanár-informátor tud valami furcsát, ellentmondásost is megállapítani a jellemzettéről. BIBLIOTECARUL Banner Zoltán művészettörténész és előadóművész programszervezőjeként ismeri. Előadókörútjai alkalmával „a helyszínre utazott néhány nappal az előadást megelőzően, és elrendezte a teremmel és belépőjegyekkel kapcsolatos problémákat”. INCZE WALTER a dohányzás és a színház iránti szenvedélyét emeli ki. NAGY GÉZA olyan valakinek ismeri, aki „sokkal mozgékonyabb és ravaszabb annál, mint hogy számára hátrányos beszélgetésekbe vagy kötelezettségekbe bonyolódjon”. PRODAN VASILE szerint két érdekes és ellentmondásos kapcsolódását is ki kell emelni: „a) az egyik igen fura, és annak köszönhető, hogy nevezett nagyon barna, és főleg, hogy hosszú, fekete bajuszt visel, ezért igen szimpatikus volt a város cigányai közt, akikkel jó viszonyt ápolt. b) ezzel homlokegyenest ellenkező kapcsolat, amint mondják, hogy igen tetszett a közlekedési rendőr kisasszonyoknak, akik csak a becenevén ismerték.” DOMBI LAJOS, ahogy más jellemzésekben is tette, fontosnak tartja a politikai aspektust. Megjegyezi, hogy „nem tapasztalt nála politikailag ellenséges magatartást, sem mástól ilyet róla nem hallott, de pozitív politikai megnyilvánulásairól sem lehet tudni”. Azonfelül kritikának minősül, hogy az írásbeli dolgozatok esetében igénybe veszi Nagy József nyugalmazott professzor „nem kimondottan szabályos” segítségét. Az ENYEDI ZOLTÁN fn. informátor rövid jellemzéséből érdemes kiragadni néhány mondatot, amely a későbbiekben ismétlődik a „jelölttel” kapcsolatos információk közt: „A kapott hálapénzekből (korához képest) szép kis könyvtárat szerzett. Békés, szolgálatkész. Négy éven keresztül semmi gondom nem volt vele.”

Szülőfalujának milíciájától is véleményt kérnek. HODUȚ FLORIAN, a helyi őrsparancsnok annyit tud róla, hogy az általános iskolában jól tanult, és a vakációkban nem kaptak jelzést arról, hogy „civilizálatlanul viselkedne, vagy nacionalista-soviniszta megnyilvánulásai lennének”. Apjával, anyjával sincs gond, nem szerepelnek a „nyilvántartásokban”. Anyai nagybátyja, akinek jelenlegi viselkedéséről semmit nem tudnak, mert nem tartozik a körletükbe, annál veszélyesebb. Tagja volt a Nemzeti Parasztpártnak, a magyar időben más magyarokkal együtt „verte és kínozták a románokat”, leventeparancsnok volt, majd a háború után kulák, akit a Duna-csatornához kényszermunkára vittek 1949-ben. (*A Nemzeti Parasztpárthoz tartozás minden bizonnyal tévedés, elképzelhetetlen, hogy a román soviniszta elveket terjesztő párt tagja később „verte és kínozták a románokat”*.)

A „jelöltet” szolgálati helyén is leellenőrzik. A LENGYEL GHEORGHE fn. informátor, aki az esperese, új adattal szolgál. Október 1-jétől helyezték KOVÁCS FERENCZET Nagy-bányára, de „Időközben katona is volt, határőr a román-jugoszláv határon”.³⁰³ Szakaszevezetői rangot szerzett. Minthogy „komoly dolgokban használhatatlan”, nem is érti, hogy boldogult a határőrségen. A jellemzés olyan személyiségi vonásokra és magatartásformákra tér ki, amelyek érdekelhetik a Securitátét. „Nagy adag hiúság van benne.” A „furfangos paraszt típusa”. Még a nőivel is „konspiratív nyelven telefonál”. „Semmiféle hivatástudat nincs benne, első osztályú seftelő.” „Ha uraságotok hiányt szenved valamiben, szóljon (neki), és ő a föld

³⁰³ Az információ lehetetlenséget állít, 1974 júniusa és októbere közt három hónap van, ilyen rövid időtartamú katonai szolgálat nem létezett. Legfeljebb a már kiképzett tartalékosokat hívták be 2-3 hónapos „koncentrára”. Minden bizonnyal érettségi után teljesített az érintett katonai szolgálatot, mielőtt felvették volna a kolozsvári teológiára. LENGYEL más területen is pontatlan. Szüleirol is úgy tudja, „kulákok a nagyapáig visszamenően”.

alól is előteremti.” Régi tárgyakat gyűjt, mindent hazaküld postán a szüleinek. Kapcsolatokat keres képzőművészekkel és boltvezetőkkel. Rengeteg fiatal ismer, többek közt a város híres festőművésznőjének, Lidia Agricolának a fiával, Ivánnal barátkozik. „Négyszemközt sem nyilatkozik sovén vagy reakciós módon.” „[...] nem szélhámos, de szakmailag és politikailag is félművelt, vagy inkább teljesen műveletlen. Nagyon szolgálatkész, ravasz [...]”

A begyűjtött adatok alapján sort kerítettek a beszerzésére.

Kötelezvényének (1975. június 9.) sajátága, hogy a Securitátét is kéri a velük folytatott együttműködés titkosságának megtartására: „Kötelezettséget válllok arra, hogy ezt az együttműködést titokban tartom, államtitokként kezelve azt. Kérem, hogy a Securitate a szerverével való együttműködésemet szintén tartsa titokban.”³⁰⁴ A beszerzési jelentés (ikt. sz. 0067/27/1975. 06. 10.) szerint mindenekelőtt a betánistáról nyilatkozott. Szilágyi Sándor szilágysági betánista 2-3 hónapja járt Nagybanján, összejövetelt is tartottak, de hogy miről beszéltek, arról nincs tudomása. Molnár József misztótfalusi lelkészt szintén betánistának, „rosszindulatúnak” és „habókosnak” tartja. Az általa ismert Balogh Ferenc és Kádár Miklós nyugdíjas lelkészek nem betánisták. Kérdésre nyilatkozott azokról az értelmiségiekről is, akikkel kapcsolatban áll. Pénteken esténként Törös Gábor szobrász műtermében szoktak találkozni. Köztük van Pusztai János író, foglalkozására nézve eszteregályos, Szócs István sebész, egy bizonyos Pavliuc és egy vállalati jogász, aki a városi művelődési ház amatőr színjátékosja. Beszélgetéseik tárgya a művészetek és az irodalom. Ha elhangzanak is politikai viccek vagy új törvényekhez, politikai eseményekhez fűződő kommentárok, azok nem rendszerellenesek. Miután jelezték neki, hogy más forrásból tudomásuk van irredata jellegű beszélgetésekről, az informátorjelölt kijelentette, hogy az lehetséges, ezután jobban oda fog figyelni.

„[...] felvilágosítottuk, mi érdekli a mi szerveinket, milyen módon szerezhet információt, hogy a titoktartás kötelező, hogyan kell előadni és megszerkeszteni az információkat a tervbe vett találkozók alkalmával. Írásbeli kötelezvényre is sor került, és megállapodás született egy héttel későbbi találkozóról, amikor írásban is rögzíteni fogja a beszerzéskor elhangzottakat.” Erre azért nem került sor, mert „valami szolgálati ügyben” az informátornak sürgősen el kellett sietnie – jegyzi fel Santa Gligoriu őrnagy, a beszerző. Noha hasznos munkatársnak ígérkezik, szokás szerint ellenőrizni fogják információinak őszinteségét.

Az ellenőrzés az esperesi hivatalban dolgozó informátorokon és lehallgatásokon keresztül történik. SANDU GHEORGHE³⁰⁵ jelentéseiből kitetszik, nem nagy barátja KOVÁCS FERENCZnek. Leírja kikkel, milyen telefonszámról tart kapcsolatot. Különösen a megfigyelt üzletelő magatartását, illetve a könyvek iránti vonzalmát írja le ironikus hangnemben, miközben esetében műveltségről nehéz beszélni. KOVÁCS FERENCZ magatartásának leírása, amikor egy özvegyasszony két régi könyvet hozott ajándékba az esperesnek: „[...] mint egy héja csapott le az özvegyre, közölve, hogy ő régi könyvek felvásárlásával foglalkozik”. Egy utcai találkozást, amikor a segédlelkész könyvekkel a hóna alatt sietett valahova, így ad elő: „Milyen könyvek ezek? [...] A magyar katonai büntető törvénykönyv és egy másik jogi jellegű, 1919 előtt kiadott könyv. A forrás csodálkozott, hogy csak nem rontja a

³⁰⁴ „Mă oblig. să păstrezi în secret această colaborare, considerându-o ca un secret de stat. Păstrarea secretului cu colaborarea mea cu organele securității o ceri și eu de asemeni.” (Eredeti helyesírási hibák megőrizve.)

³⁰⁵ Bihar megyében a nyolcvanas években szintén működik egy SANDU nevű, beazonosítható (lásd ott) lelkész-informátor. Két különböző személyről van szó, a nagybanjai SANDU Szabály Kornél esperes másik fedőneve.

szemét ilyesmivel [...], mire ő azt válaszolta, hogy egy nagyon jó barátjának van rá szüksége, aki egy magyar regényt ír. A *forrás* nem kérdezte meg, de feltételezi, hogy PUSZTAIról van szó [...]"

SANDU GHEORGHE TT-je, Zetea alezredes az egyik feljegyzéshez fűződő kommentárja szerint szintén furcsa embernek tartja a megfigyeltet. „Ez a lelkész, noha nem régóta érkezett, sok kapcsolatra tett szert, és különös dolgokkal foglalatossodik: csempékálmak rak, régi tárgyakat gyűjt, rendszeresen szállít haza mindenféle csomagokat. Jó lenne ellenőrizni, mi is az, amit szállít, és mivel is foglalkozik általában. Vasúton is küld csomagokat, de hetente jár haza tele kocsival. Feltételezhető, hogy élelmiszert visz a szüleinek, akik feketéznek vele.”

A lehallgatási jegyzőkönyvek informátorunkra vonatkozó „kivonatai” Törös Gábor szobrász műtermében elhangzott beszélgetésekről adnak számot. Például 1975. november 12-én 20.50-kor bukaresti televíziósok készítenek felvételt a szobrásszal, ahol KOVÁCS FERENCZ is jelen van. Másnap hárman tartózkodnak a műteremben hosszabb időn keresztül (a szobrásszon kívül Viland Ernő és Bátori Gyula), van, amikor „némán dolgoznak”, csak „háttérzajt” rögzít a gépfül, máskor a tévéfilm kapcsán dialogizál Törös és az informátor. KOVÁCS/Bátori kérdésére, hogy hány szobrot fog kiállítani, az alkotóból kibuggyan a panasza: „Ami itt megy, csak művészeti. Semmit nem fognak megvásárolni. Évek óta nem vesznek tőle semmit. Senkinek nem tudja eladni a szobrait, mert az emberek olajért állnak sorba, és nincs 3000 lejük egy szoborra. Akiknek viszont lenne pénzük, épp azért nem vásárolnak, mert idióták, tolvajok és denúciánsok [...] A helyzet borzalmas, perspektíva nélküli, sokan elhagyják az országot, futnak, mint a patkányok a sülyedő hajóról [...] Ami itt van, a cinizmus netovábbja [...] Az ember nem érték. Nekem az a bűnöm, hogy dolgozom.

(Az informátor) igazat ad neki. Elmondja, hogy néhány estén át hallgatta BEN CORLA-CIU előadását a Szabad Európa Rádióban. Felsorolta azok nevét, akik még a kinyomtatás előtt elégették a könyvét, és kritizálta azokat a fiatal költőket, művészeket, akik készek eladni művészetet, irodalmat, költészetet, készek megrendelésre írni, csak jussanak a városba, fel Bukarestbe, kapjanak egy munkahelyet, egy szobácskát, egy lakást.”³⁰⁶

Şanta Gligoriu tartótisztnek a szervezők tanúsított optimizmusa azonban már az első éves kiértékeléskor elszállt. Embere mindössze négy információt szolgáltatott a szervezésen megjelöltekről. A jelzett feljegyzés egy oldal kusza írással írt semmitmondó tömönlat a fentnevezettekről, a szervezési jelentéshez semmit nem tesz hozzá. Pl.: „Balogh Ferenc rendszeresen jár az esperesi hivatalba újságot olvasni, a templomban is minden vasárnap délelőtt ott van.” KOVÁCS FERENCZ eleinte pontosan eljár a GHE-ORGHINA találkaházba, s igyekezett a megbízásoknak megfelelni, de később azon a címen, hogy tart a lelepleződéstől, és az ő köreiben „nagyon csúnyán beszélnek a Securitate besúgóiról”, megtagadta az írásbeli jelentéseket. Később el sem ment a találkákra. Amikor megkeresték, azzal védekezett, hogy sok a szolgálat. A tartótiszt megszorolja, hogy gyanúsán sok kapcsolattal rendelkezik, és tudomásuk van illegális üzleteiről is. Az informátor ekkor megint megfogadja, igyekszik teljesíteni a rábízott feladatot. 1976 áprilisában azonban áthelyezik Aradra, ezért a tiszt javasolja személyi dossziéjának utánaküldését, ami az 1975. 05. 12-én kelt átirat szerint meg is történt.

³⁰⁶ Megjegyzendő, hogy az 1975. november 18-i jegyzőkönyvben a „poet”-szó „poiet”-ként szerepel, az UTUNK UTUNC-nak írva, román és magyar vegyes szöveg alapján „szerkesztették”.

Az aradi nyilvántartásba vételre csak kilenc hónappal később kerül sor, 1976. december 22-én. Behívják a lakosságot nyilvántartó irodába, mintha a személyi igazolványával lenne valami gond. Akárcsak Nagybanán, itt is jó benyomást kelt, hajlandóságot mutat az együttműködésre, de nagy hangsúlyt fektet a diszkrécióra. „Megemlítette, hogy Nagybanán olyan találkahelyre hívták, ahol a lakás tulajdonosnője féltékenységi jeleneteket rendezett.” Különösen kapcsolatteremtési képességeit értékelik. Máris megismerkedett jó néhány, a Securitate számára fontos célszeméllyel, mint: „Dani Petri, Rudolf Ana, Dézsi Zoltán, Rudolf Ede, Molnar Carol és mások”. Azáltal, hogy a könyvelést rábízta, az egyházmegye minden lelkészével kapcsolatba kerülhet. A TT megbízási javaslatát a megyei inspektorátus főnöke jóváhagyja, azzal a megjegyzéssel, hogy nagyon diszkrét, nagyon titkos találkahelyet biztosítanak számára, nehogy itt is megtagadja az írásbeliséget, mint Nagybanán.

KOVÁCS FERENCZnek az akkor 37 lapot tartalmazó személyi dossziéját Máramaros megyéből 1978. június 6-án átküldik a Szatmár Megyei Felügyelőséghez. (A *közbeeső időszak nem dokumentált*.) Ott Sabău Nicolae főhadnagy, operatív tiszt veszi tartásba június 13-án. Az év végén (december 26.) írt jelentésében elégedett az informátor addigi munkájával, három információt közölt, az eltelt időben kialakított egy olyan ismeretségi kört, amelyben szerepelnek a Securitatét érdeklő személyek. Köztük Csernák Béla, aki információs megfigyelés alatt áll, valamint Makai Lehel és Veres Attila lelkészek. Ellenőrzésképpen az S (levéllenőrzés) módszert ajánlja. Az információs „munka” hatékonysága érdekében szoros együttműködést ígér a vallásügyekkel megbízott tiszttel. KOVÁCS a tartásba vétel napján Makai Lehel és Csernák Béla esetében nem jelent kompromittáló dolgokat. Veres Attilánál tett látogatása annál „eredményesebb” volt. Lejegyzett tapasztalatai arra készítik a Securitatét, hogy eltervezzék jelzett lelkész szervezését. A módszer kompromittáló anyagok gyűjtése, majd zsarolás. A jelentést elfogadó felettes úgy véli, az informátor sokkal többre képes, mások megfigyelésével is meg kell bízni.³⁰⁷

KOVÁCSot 1979. június 10-én Sabău Nicolaétól átveszi Perşa Andrei százados. Év végi jelentése kritikus és önkritikus. Megállapítja, hogy az informátor „szóbeli jelzéseken” kívül semmit sem termelt. Ennek több oka van. Mindenekelőtt, hogy KOVÁCS megpróbált kibújni az új tiszttel való együttműködés alól. Olyan címen, hogy nagyon elfoglalt, nem jelent meg a találkozókra. A helyszínek sem voltak megfelelőek. Ezért a százados önkritikusan jelenti, hogy a jövőben több figyelmet szentel a problémának. VICENTIE és UNGUR fedőnevű informátoraitól viszont úgy értesült, minden községbeli értelmiséggel kapcsolatot tart, és megyszerzte kiterjedt ismeretségi körrel rendelkezik. Kishatárátlépővel gyakran jár Magyarországra. Sokat üzletel, de hogy mivel, azt nem tudták forrásai megmondani. Úgy tervezi, hogy saját hálózatán keresztül, valamint a helybeli őrsparancsnokkal és Illi Ioan alezreddessel fogja az ellenőrzést megoldani. Minden negatív tapasztalat ellenére, mivel úgy tűnik, nem leplezte le magát, hasznosnak tartja megtartását a hálózatban.

A felettes, úgy látszik, megelégedte KOVÁCS ügyeskedéseit, és azt javasolja: „Az MNK-ba való utazások alkalmával, különösen a visszatéréskor, meg kell szervezni aprólékos átvizs-

³⁰⁷ „Acest informator poate aduce un aport mult mai mare în muncă. Angrenaj activ, cu sarcini concrete pe lângă elementele propuse și pe lângă alții ca Slakovics, Gönczi, etc. / Ez az informátor sokkal nagyobb munkateljesítményre képes. Konkrét feladatokkal ellátva kell aktivizálni, a javasoltak mellett olyan elemek irányába, mint Slakovics, Gönczi stb. (Jelentés Kovács Ferencz informátor 1978-ban nyújtott teljesítményéről. Nr. 1/ SN/004039/1978. 12. 26.)

gálását, hogy kompromittálják és szerveinktől függőségbe kerüljön.”³⁰⁸ A terv megvalósításáról nincs dokumentum. Dossziéjában az utolsó tétel egy levél, amelyet új állomáshelyéről, Gencsről írt Eszenyei Gyula püspöki tanácsosnak, ám nem a hivatalba, hanem annak saját postafiókjára címezve. Az igen illetmódó levelet a Securitate érdemesnek tartotta románra fordítani. Az eredeti nem állván rendelkezésre, álljon itt visszafordítva néhány részlet: „Őszintén elmondhatom, hogy a gencsiek meghazudtolták híruket, lehet ezekkel az emberekkel dolgozni [...] Azért fogadtam el Gencset, mert be akartam bizonyítani a püspök úrnak, hogy nem kényelmességből és lustaságból utasítottam el Adorjánt. Oda pedig a kézsre mentem volna [...] Meg akartam mutatni, hogy nem félek a munkától, sem a nehézségektől, azért ajánlkoztam Gencsre [...] Azt mondják, nem szoktak köszönni, most messziről megemelik a kalapjukat, igaz, előbb én is megemelem. Járt nálunk a gondnok Ady Endréből, szeretnének hozzánk csatlakozni, van 20 000 lejük. Nem vállaltam, nem szeretek fél munkát végezni. Húsvétkor [...] a templom tele volt, az öregek azt mondták, erre nem volt példa, csak 1920 előtt. Szeretettel várom, azt hiszem, akkorra a vendégszoba is elkészül.”³⁰⁹

A rendelkezésre álló adatokból a kereskedő típusa rajzolódik ki egy olyan világban, ahol a magánkereskedés illegálisnak számít. Hogy menjen az üzlet, a kereskedőnek minden potentáttal tanácsos jóban lenni, de nem tanácsos nagyon elköteleződni semmilyen irányban sem. Hogy kereskedői hajlamait miért éppen a lelkési hivatás keretei közt szeretné megélni, az nem világos. Az a mód, ahogyan természetéből fakadó közvetlenséggel nem zárkózik el a Securitatével való együttműködéstől, ugyanakkor gyakorlatilag hasznosítható információval nem szolgál, a fenti életszemlélettel magyarázható. Hogy elégtelennek nyilvánított informatori ténykedése folytán bent tartották-e a hálózatban, vagy kizárták, nem tudható. Rendszerre álló írásbeli jelentései közül egy kínál olyan információkat, amely a már létező, ismert támadási felületre irányítja a figyelmet. Veres Attilával kapcsolatos feljegyzése adja az ötletet a Securitaténak, hogy korabeli kifejezéssel élve „rászálljanak” a szervek az akkor Patóházán szolgáló lelkészre,

³⁰⁸ „Cu ocazia plecărilor în RPU și mai ales la revenirea organizației controale amănunțite pt. a-l compromite și pune în dependență față de org. noastre.”

³⁰⁹ PV/S/8/0010001/1985. 04. 12. Serviciul I/B.

KÜLFÖLDIEK ELLENŐRZÉSE

A Romániai Református Egyház iránt érdeklődő külföldiek megfigyelése épp olyan rendszerben, de kissé nehezebben zajlott, mint a belföldieké. Az útlevélükből kiírt adatok alapján gyakran az egyszeri megfigyelés idejére is dossziét nyitottak számukra. A különböző akciók, például a követések, lehallgatások során fedőnevet kaptak. Figyelmeztetésük rendszerint az útlevélosztályon történt. Jelen kutatás csak érintőlegesen terjedt ki rájuk, a továbbiak szemelgetések az érdekesebb esetekből. Feltehetően vaskosabb dossziék azért nem képződtek róluk, mert aki picit gyanússá vált valamiért, azt nemkívánatos személlyé nyilvánították.

1974-ben Czirja János hollandiai magyar lelkész romániai utazásáról többen is jelentenek, Orosz Árpád Csaba püspöki tanácsos és a BOKOR JÁNOS fedőnevű aradi informátor.³¹⁰

Orosz július 3-án jelenti, hogy este későn kereste Czirja, és a felesége mindjárt át is kísérte őket Eszenyei Bélához. Előző évi benyomásai alapján alkot véleményt. Papp püspök kíséretében járt 1973-ban Hollandiában, és Czirjánál ebédelt Gálffy Zoltánnal együtt. Ő sokat nem tárgyalt vele, a harmadik vendéggel, egy cseh mérnökkel volt elfoglalva. A cseh Wurmbrand iránt érdeklődött. Orosz az utasításoknak megfelelően válaszolt neki. Czirjánál látott a nevezett, Romániából menekült lelkésztől egy könyvet. A másik hollandiai magyar lelkésszel, Tüskivel rossz viszonyban van, Péntek Árpád teológiai tanár szerint viszont „a legrendesebb fickó egész Hollandiában”.

BOKOR sokkal adatgazdagabb. Czirja június 20-án Jugoszlávián keresztül érkezett Romániába, ahol Csele István püspököt is meglátogatta. Magyarországról tíz éve disszidált, és oda nem mer visszamenni. Aradon egy Ács nevűnél szállt meg, aki a filharmóniánál dolgozik. Ács testvére Magyarországról kiszökött 1956-ban, mert a csepeli gyár igazgatója volt, és a munkástanácsban való tevékenysége miatt elítélték. Magyarországra nem mer visszamenni, de romániai testvérét látogatja, a magyarországi családtagokkal is ott találkozik. Czirja egyébként szintén ebben a cipőben jár, Tordán, Péntek Árpádnál fog találkozni a magyarországi rokonsággal. Péntek bemutatta Hoinărescu kolozsvári vallásügyi felügyelőnek, és elmondatta vele, hogy a határon a Pénteknek hozott teológiai könyveket elkobozták tőle. Ebből nagy cirkusz lett, az ügy felkerült Gheorghe Nenciu főinspektorig Bukarestbe. Találkozott még Csiha Kálmánnal (aki Arad-Gájon volt lelkész korábban, ez a megjegyzés arra utal, a korabeli arad-gáji lelkészt rejt a BOKOR JÁNOS fedőnév), valamint Gálffy Zoltán, Juhász István, Geréb Pál és Borbáth Dániel teológiai professzorokkal. Nagyváradon Eszenyei Béla és felesége, dr. Széles Mária voltak a vendéglátói. Utóbbtól nagyon sok „bizalmasan közölt” rossz hírt hallott, mind az országról, mind Papp László püspökről. BOKOR nagyon élelmesnek bizonyul, valutát kér Czirjától és meghívólevelet, hogy Hollandiába utazhasson, amit az meg is ígér neki. Útlevélkérését a Securitate is támogatja. BOKOR úgy véli, Czirja jó szándékkal érkezett az országba, jó benyomást tettek rá a látottak, de a vendéglátói alaposan lerombolták ezt a pozitív képet.

A BOKORTól hallottak arra a javaslatra készítetik Coșer Ioan aradi ezredes, hogy létesítsenek egy nyomozható problematikát abból a tényből kiindulva, hogy a disszidens magyar ellenforradalmárok Romániában találkoznak magyarországi rokonaikkal, s vegyék őket megfigyelés alá. A javaslat sorsáról eddig nem került elő információ.

³¹⁰ ACNSAS Fond Rețea R289497. 27–29. l. Oroszt, Rațiu Alexandru százados „informator abandonat/kizárt ügynök”-ként kommentálja. BOKOR tartóztatja Horváth Ferenc őrnagy.

A bel- és külföldi személyek közti kapcsolatot sokszorosán ellenőrzik. Mindenekelőtt az egyházi eljáróknak benyújtott protokolljelentések révén. Másrészt a Securitate is igényel feljegyzéseket, különösen a Nyugatra elengedettek részéről. Ez rendszerint úgy történik, hogy az elmenetelkor, amit gyakran az útlevel átadásával kapcsolnak össze, kontrainformációs „kiképzésben” részesítik a távozót, és jelzik, hogy visszatértekor újból kíváncsiak az élménybeszámolóra. Az esetek többségében a küldöttségek tagjai egymást is ellenőrzik, egymásról is írnak jelentéseket (nem feltétlenül rosszindulatú). Ezért váltak beazonosíthatóvá például a CSOMA, NAGY GÉZA vagy az F. I.-15 fedőnevű ügynökök.

A külföldiekkel való, országon belüli érintkezések esetében, az idegent „ellenőrzött” ügynökökkel „lefedik” (az eredeti kifejezés, „interferează”). (Némelyeket kimondottan ezzel a céllal szerveznek be.) Az 1981. 06. 09-én a BARTHA fn. ügynök által készített feljegyzésben egy másik Bartha, a magyarországi püspök a célszemély, valamint Juhász István kolozsvári teológiai professzor. Az ügynök örömmel jelenti, hogy még mindig élvezi Juhász bizalmát. A szóban elhangzottakat a tartótiszt összegzi, belekeverve saját helyzetértékelését is. „Szükséges a megkezdett »játék« folytatása, mert Juhász tekintélynek számít belföldi és nemzetközi vonalon egyaránt, és a Juhász–Eszenyei-csatorna, valamint a most felsejlő magyarországiak olyan kihívást jelentenek, amely meghaladja a vallásos kereteket és a titkos tevékenység aspektusát. Nézzük csak Juhász legfrissebb nyilatkozatát (1981. 06. 03.) Bartha püspök jelentőségéről legutóbbi romániai látogatása kapcsán: »Az erdélyi Mezőpanitból származó Bartha az erdélyi magyar kisebbség érdekeinek védője a magyar parlamentben. A faluja büszke lehet arra, hogy egy jó magyar hazafit nevelt.«

Ungvári tehát, BARTHA tartótisztja, a „feljegyzésben” az ügynök által megkezdett gondolatsort folytatja. BARTHA ügynöknek úgy sikerült Juhász bizalmába férkőznie, hogy érdekelt volt fiainak ledoktorálásában. Juhász Istvánnak alkalma volt beszélni Bartha püspökkel a teológiai intézetben, a doktori védésen. Az informátor azt a feladatot kapta, tudja meg, kapott-e valamiféle utasítást Bartha püspöktől Juhász. (Nyilvánvalóan Ungvári arra gondol, hogy Bartha püspök mint magyar parlamenti képviselő valamiféle titkos megbízatást adhatott Juhász Istvánnak.) Ezen a vonalon továbbhaladva szorgalmazza, hogy az ügynök Magyarországra is kövesse megfigyelteit. „Támogatjuk informátorunk jelenlétét HELGA területén, miután a célszemély és Eszenyei is szeretnék, ha velük utazna. Így ellenőrizhetők a meglévő adatok a közvetítőcsatornáról, a lerakatról, ahonnan románellenes anyagot hoznak be, valamint a Kálvin téren bizonyos Szabó nevű hölgyről.”³¹¹

Jellemző az a szeptember 2-án kelt „Jegyzék”, amely Komjáthy Aladár³¹² montreali magyar lelkész és a McGill Egyetem tanára, 1987 augusztus második felében (augusztus 20–27.)³¹³ tett kolozsvári látogatásáról készült. Komplex intézkedéseket foganatosítottak tevékenységének felfedezésére. Két kolozsvári és egy marosvásárhelyi informátort is ráállítottak.

³¹¹ Szabó Anna, Szabó Zoltán sárospataki teológiai tanár özvegye volt a budapesti Kálvin tér 8. sz. alatt működő egyházi vendéglakások adminisztrátora. Ilyen minőségében nemcsak a romániai magyar lelkészeknek szállásadója, sok magyar értelmiségi is lakott ott budapesti tartózkodása vagy átutazása idején. Rendszeresen vette igénybe ezt a szállást például Kányádi Sándor költő is.

³¹² Született Ózdon 1931-ben. Tanulmányok: Innsbruck, Kampen, Princeton. 1968-tól a montreali magyar gyülekezet lelkésze. Tőkés László meghívását a kanadai McGill Egyetemre ösztöndíjként ő intézte.

³¹³ Vö. a november 11-én elfogott Tőkés Istvánhoz írt Komjáthy-féle levéllel, amelyben írja, hogy az augusztus 20–27. közt együtt töltött idő milyen felejthetetlen emlék számára.

Európába jövetelének célja részt venni a Budapesten rendezett ortodox-protestáns dialóguson, de ifj. Tőkés István kérésére az ő kolozsvári szüleit is meglátogatta. A Tőkés családdal folytatott megbeszélés kapcsán Komjáthy „tendenciózusan rosszindulatú”, a magyarság és az egyház állítólagos elnyomását célzó kérdéseket vetett fel.

Komjáthy pozitív befolyásolására a STELIAN és az IMRE fn. informátorokat használták. STELIAN felhívta a figyelmet arra, hogy Tőkés István mind a hét (sic!) gyermeke anyanyelvén tanulhatott. IMRE arra utalt, hogy Tőkés István elismert teológus, állami kintetetésben is részesült, nyugdíjazása után is kiadták a műveit, László fia pedig állást kapott Temesváron. Hogy gyanút is keltsen a nyugdíjas professzor iránt, az ügynök előadta, hogy miközben nagy propaganda folyik Nyugaton Tőkésék üldözéséről, állami privilégiumot élveztek, 1986-ban számos nyugati országba utazhattak. A cirkuszt azért csinálják, hogy anyagi támogatásban részesüljenek, amúgy már több lelkész is jelezte, hogy látták bemenni a Securitatéra.

Komjáthy azt válaszolta, hogy a nyugati magyarság körében is terjed az a vélemény, hogy a két Tőkés „eladta magát a román államnak”.

Marosvásárhelyen a kanadai lelkész találkozott Hajdu Győzővel. Őt tíz éve ismeri, amikor egy romániai magyar íróküldöttség járt az USA-ban és Kanadában. Komjáthy akkor egy 800 fős irodalmi estet szervezett neki. Később feleségének, Ádám Erzsébet színésznőnek is szervezett egy turnét. Az Igaz Szó főszerkesztője Komjáthy meglegedésére „a romániai magyar szellemi élet széles spektrumát mutatta fel”. A kanadai lelkész jelezte, nem ártana, ha bizonyos irodalmi publikációkat küldenének az emigrációnak. Ezután Szócs Géza itthoni viselkedésével, magatartásával, jellemrajzával kapcsolatban kért információkat. Hajdu lelkiismeretlen, irodalmi nullának nevezte Szócs Gézát, akiről Sütő is kijelentette, hogy erkölcs-telen huligán. A kanadai azért érdeklődik, mert Szócs Géza néhány hónapja Amerikában van, Hámos László és Veres Bulcsú olyan, emigránsokkal való találkozásokat szervez számára, amelyen különösen ellenségesen állítja be az erdélyi magyarság helyzetét. Szócs „pénzért dolgozik”, 20 dollár a belépő, és átlagban 400–800 ember kíváncsi rá alkalmanként. Úgy tudja, hogy az amerikai turnét Hans Bencze Bornemissza svájci milliomos finanszírozta, aki egyébként Tom Lantosnak és Veres Bulcsúnak is komoly összegeket fizet, hogy támogassák a magyar irredentizmus érdekeit. Komjáthy azt is elmondta, hogy 15 amerikai és kanadai lelkész készül Romániába az ottani magyarság helyzetével megismerkedni, nagy hiba volna, ha nem fogadnák őket, mert sokat segíthetnének a kedvezményezett nemzet státusának megadásában.

Komjáthyt a vámnál tüzetes vizsgálat alá vonták, és elkoboztak tőle egy Tőkés László által szerkesztett 163 oldalas kéziratot. A kanadai lelkész Budapestről értesítette Tőkés Istvánt, ő pedig László fiát, jelezve, hogy mindent magára vállal.

Az állambiztonság fel fogja hívatni a professzort a Securitatéra, és figyelmeztetik, hogy nem tartotta be a folyó év januárjában, a megrovása alkalmából tett írásos nyilatkozatát. Szemére fogják vetni, hogy egész családja gyanús kapcsolatokat ápol külföldiekkel, akiket szóbeli és írásos, az országról hamis képet közvetítő adatokkal látnak el. S mindennek a betetőzése az utóbbi eset, amikor kínos helyzetbe hoztak egy külföldi állampolgárt is. Végül megjegyzik, hogy BIBLIOTECARUL megfigyeli majd Komjáthy reakcióit a budapesti konferencián. Szeptember 22-én a Központ bekéri BIBLIOTECARUL jelentését magyarországi tapasztalatairól. (Lásd a BIBLIOTECARUL fejezetben, a II. kötetben.) Elhatározzák a kanadai lelkész nemkívánatos személlyé nyilvánítását.

KLAAS LAMBERTH CORNELIUS ELDERING³¹⁴

1972–1974 közt Klaas és Ida Eldering holland lelkész házaspár tanul Kolozsváron. Bárhol feltűnnek, mindenütt jelentések készülnek róluk, rendszerint ártatlan tartalommal. Így BITAI CAROL 1975. március 21-én évfolyamokra lebontva felsorolja, kik jártak hozzájuk bibliórára: Farkas Sándor (IV. évf.), Vetési László (III.), Veress Gábor (III.), Trombitás Károly (III.), Zöld György (II.), Fülöp Kálmán (II.), Lázár Csaba (IV.), Záhuj Enikő Dalma (III.), Vásárhelyi József (III.), Gellért Gyula (II.), Décse Ferenc (III.), Jenei Tamás (IV.), Ferencz László (IV). De legközelebbi barátjuk Gudor Lajos magiszter, aki már gyakorló lelkész.³¹⁵

1973. február 9-én Marosvásárhelyen járnak Lambert Kisjes ismerősükkel, ahol minden meglátogatott lelkész leadja a protokolljelentést róluk, amiben látogatásuk tényét rögzítik (Csiha Kálmán és felesége, valamint Mester István).

1988. 08. 11-én a Bihar Megyei Securitate jelenti a Központ különböző ügyosztályainak, hogy augusztus 1–4. között Bihar megyében feltűnt Klaas Eldering és Janna Kluger.³¹⁶ Egy sor téves adatot „tudnak róluk”. Mindketten Kolozsváron végeztek teológiai tanulmányaikat, sőt ott doktoráltak. Csernák Bélához érkeztek, aki nagyváradi, de Beszterce-Naszód megyében lelkész. A Securitate szerint egyházi ügynökök, akiket az emberi jogok, valamint az állam és a református egyház közti kapcsolat érdek.

Augusztus 3-án meglátogatták Érmihályfalván Kozma András (Endre) türei lelkészt, akinek állandó lakhelye Kolozsváron, a Siretului utca 12/A sz. alatt van. Teológiai éveik alatt ismerkedtek meg, és 1978-ban, amikor Kozma Hollandiában járt, újból találkoztak. Ugyanazon a napon kéri a határőrséget, hogy tüzetesen vizsgálják át őket az ország elhagyásakor, mert gyanítható, hogy az országot „befeketítő anyagot” akarnak kicsempészni.

Amikor azonban Borsnál elhagyták az országot, a vámvizsgálat semmi rendhagyót nem talált náluk. „A szállásukon megtartott titkos házkutatás alkalmával a 27 lapos útinaplójukról fotókópia készült.” A másolatot mellékeltek a levélhez, de az nincs a dossziében.

A hollandok és Kozma András (Endre) kapcsolatáról az információkat KERESZTES „támogató” szolgáltatja az Arovit gyár érmihályfalvi részlegén augusztus 3-án 13 órakor. KERESZTES a kolozsvári 11-es líceum diákja volt, amikor Klaas és Ida a kolozsvári teológián tanultak. A hollandok tanulmányaik befejezése óta többször voltak Romániában, és rendszerint meglátogatták az ő szüleit, akik mindketten református lelkészek. A szülők magyar nyelvű szakkönyvekkel segítették Elderingék tanulmányait, így barátság szövődött köztük. A hollandok távozása után levélben tartották a kapcsolatot. KERESZTES nemrég tért haza Magyarországról, ott találkozott Elderingékkel. Minthogy jelezték, jönnek Romániába is, KERESZTES hazatértekor értesítette az apját Kolozsváron, aki leutazott Érmihályfalvára, hogy találkozzon a hollandokkal, akik aznap meg is érkeztek. Ida a gyerekekkel Magyarországon maradt, a Klaasszal utazó barátnőjük, Janeke szintén holland.

³¹⁴ Noha kiállítottak a nevére információs nyomozati dossziét, abban alig van anyag, a róla szóló dokumentumok különböző személyek iratai közt találhatók, amiből arra lehet következtetni, szisztematikus megfigyelésüket nem rendelték el.

³¹⁵ ACNSAS Fond Informativ I210997. 47. I. Gellért Gyula dossziéja.

³¹⁶ ACNSAS Fond Informativ I211221/3. 3. I. Tévedések: a holland Jenneke Krijger pszichológus, és nem tanult Kolozsváron. Kozma András 1988-ban nem Türen, hanem Kolozsváron lelkész.

A településért felelős állambiztonsági, kiolvashatatlan nevű tiszt tájékoztatanságát jelzi, hogy azt a megjegyzést fűzi a jelentéshez, hogy a benne szereplő személyek nem ismerősek a Securitate számára, a „támogatóval” megejtett szokásos találkozásokon merült fel a nevük. Vagyis nem a tiszt érdeklődött a hollandok felől, hanem a „támogató” tartotta szükségesnek beszámolni róluk.

1989. március 24-én a kolozsvári Securitate I/B ügyosztályának századosa, Stan Ioan kezdeményezi Klaas Cornelius Lamberth Eldering holland állampolgár (akit tanárnak mondanak) megfigyelését. Az indok: „kapcsolat VASILE célszeméllyel és apjával; magyar nemzetiségű román állampolgárok szabadságjogaival és vallási jogaikkal kapcsolatos információk gyűjtésével gyanúsítható”.

Másnap reggel 9-től követő megfigyelés alá vonják útítársával, Jan Marisszal együtt. Előbbi az EUGEN, utóbbi a MANU fedőnevet kapja. A követési jegyzőkönyv szerint a Transilvania Hotelből kilépve 9.05-kor szálltak kocsiba. A Vágóhíd téren leparkoltak, és 9.30-kor beléptek Szalczer Gyula lakásába. 9.42-kor kiléptek, és a Napoca Hotel parkolójában álltak meg. A Comturist dolláros boltban bevásároltak, és miután egyszer megálltak átrendezi a csomagtartóba tett holmikat, a Gaál Gábor utcától nem messze álltak meg. Be akartak menni a református parókiára, de a „megfigyelő szerv” közbelépett. A Belügyminisztérium megyei felügyelőségének útlevélosztályára „vezették” őket 10.25-kor. Onnan 11.07-kor léptek ki, és a Karl Marx utcán parkoló gépkocsijukhoz mentek. Ezután több utcán át gépkocsiztak, a volt párthotel előtt pár percig tanakodtak, aztán az 1918. december 1. utcára (*a Nagyváradra vivő út eleje*) értek. Ott egy útkereszteződésben kamion blokkolta a forgalmat, ami miatt szem elől tévesztették az üldözötteket. Ezután a negyedben és a feltételezett címeken keresték őket, hiába. Leadták a bihari követőegységnek is az adataikat, akik 13.55 perckor meglátták őket, amint behajtottak Nagyváradra.

A kolozsvári Securitate 12.15-kor telexen tudósítja a 0200-as bukaresti katonai egységet, hogy a két személynél a meglévő adatok alapján ellenséges tartalmú anyagok, köztük magnófelvétel is van. Annak megakadályozására, hogy kivigyék az országból, aprólékos vizsgálatot kell tartani a határon, és az anyagok birtokába kell jutni. Az eredményről azonnali jelentést várnak, a dossziében azonban több adalék nincs.³¹⁷

Eldering útítársa, Jan Maris és felesége, Klasine Maris van Veltshuijsk újból az országba érkeztek. Ezúttal bebizonyosodott, hogy „a reakciós protestáns vallási szervezet, a Nederlandse Hervormde Kerk titkos megbízottai, akiket azért küldtek, hogy a nemzeti kérdéssel információkat gyűjtsenek, s azokat románellenes propaganda céljaira használják”. A SANDOR fn. informátorral fedték le őket, aki református lelkész, és kiterjedt holland kapcsolatokkal rendelkezik. Kiderült, ezek „tendenciózus kérdéseket” tettek fel neki: szabad-e templomba járni, hogyan reagálnak a romániai magyarok a magyarországi eseményekre, miért menekülnek annyian Romániából. Azt is „bevallották” az informátornak, hogy élelmiszert és ruhát hoztak szétosztás végett. 1989. május 9-én Jan Maris meglátogatta régi ismerőst, Páskány Árpádot, az ICRAL mérnökét, és élelmiszert vitt neki. 10-én Jan Maris feleségével együtt találkozott a mérnökkel, és kilenc méretes csomagot raktak át az ő kocsijába.

Mivel korábban voltak utalások arra, hogy meg fogják látogatni Tőkés Istvánt, megszervezték tettenérésüket, épp amikor ennek közeli kapcsolata, Kozma Endre INYD-ben megfigyelt, nacionalista lelkészhez akartak „termékeket” bevinni.

³¹⁷ ACNSAS Fond Informativ I211909/1. 5–6. l.

Jelentették az ügyet az I. Igazgatóságnak, ahonnan megkapták Gianu Bucurescu vezér-
őrnagy, belügyminiszter-helyettes parancsát, miszerint szigorú figyelmeztetésben részesítsék
őket, és utasítsák ki az országból. Az útlevélosztályra hívták őket, ahol közölték velük, hogy
nem tanultak a márciusban történekből, megint áthágták a turistastátust: Miután kiderült,
hogy a kilenc csomagban nagy mennyiségű „használt, piszkos, szakadt ruha volt, szemükre
vetették, hogy ilyen állapotban lévő öltözetet még az ócskapiacra sem árulnak Romániában,
és javasolták, hogy vigyék vissza s adják azokat a holland szegényeknek. Erre nem volt mit
válaszolniuk.” Nyilván a Securitate által tönkretett ruházati holmi látványa megdöbbentette
a hollandokat. Még aznap este elhagyták az országot. A kolozsvári Securitate kérte, tiltsák ki
őket öt évre Romániából.³¹⁸

MÁRTA/CLUJANA³¹⁹

A nagyvárad Eszenyeiné Széles Mária lelkész, aki Szócs Endre nyugdíjazása után
került a KEPTI öszövetségi tanszékére, a bibliai MÁRTA fedőnevet kapta a Securitate-
től célszemélyként, majd később informátorként is. Dossziéjában róla az első feljegyzést
a NAGY GÉZA fn. informátor készíti. Felvevője Onac Ioan őrnagy, a teológusok „nagy
barátja”, helyszíne a kolozsvári Metropol étterem, 1972. december 17-ét írta.³²⁰ Mindket-
ten tagjai az 1972 októberében az NSZK-ban járt, Nagy Gyula kolozsvári püspök vezette
romániai református delegációnak. MÁRTA később kapta meg útlevelét, mint a többiek,
NAGY GÉZA úgy hallotta, Bárdi István esperes próbálta megakadályozni útját. A jelentő
szerint a célszemély igyekezett háláját, elkötelezettségét kimutatni a püspök iránt, szemben
a nagyvárad kerület másik képviselőjével, Peuker temesvári esperessel, aki mindig külön
utakon járt, és külön véleményen volt. MÁRTA egy mind teológiailag, mind nyelvileg kifő-
gástalan igemagyarázattal szolgált Herfordban, amúgy a delegáció leghallgatagabb tagja volt.
Csak akkor szólalt meg, ha a tolmácsnő elfáradt és a segítségét kérte. NAGY GÉZA nem
vette észre, hogy bárkivel is személyes kapcsolatot alakított volna ki. Amikor vacsoránál a
diakónia ottani vezetője kérdezte a nő helyzetéről Romániában, ő ott ült mellette, szemben
pedig a püspök, úgyhogy „tökéletes ellenőrzés alatt állt”. Válasza korrekt volt. Kétszer nem
működött a „közös ellenőrzés”. Hamburgban hajókirándulásra vitték őket, amiről téves in-
formáció miatt a nő lekészt, így három órát egyedül volt a szobájában. A másik alkalom,
amikor Gálfy Zoltánnal elmentek bevásárolni.

A „közös ellenőrzést” a delegáció másik tagjával együtt végezheték, aki 1972. november
23-án ad rövid értékelést a delegáció tagjainak viselkedéséről. A CSOMA fn. informátor
hivatalában fogadja az őrnagyot. Szerinte a célszemély bizonyította teológiai értékeit a jelzett
igemagyarázattal. Egyébként „fegyelmezett tagja volt a delegációnak”.

Az útról a harmadik tükör a temesvári F. I.-15-ös informátor feljegyzése. Valóságos kém-
jelentés. Mindenekelőtt felsorolja a delegáció tagjait: Nagy Gyula kolozsvári püspök, Péntek
Árpád tordai lelkész, teológiai docens, Eszenyeiné Széles Mária nagyvárad lelkész, teológiai
docens, Gálfy Zoltán teológiai professzor és F. I.-15. Nagyvárad kolléganőjére a nevén
kívül egy szót sem veszteget. Különösen Nagy Gyula és Péntek Árpád megnyilatkozásait
kritizálja. Nagy Gyula szerinte kétértelműen nyilatkozott Papp Lászlóról, mondván, hogy ő
politikus, parlamenti képviselő, miközben Nagy „egyházi püspök”. Lippe tartományban a
média képviselői előtt megint pontatlanul nyilatkozott, amikor azt mondta, a magyar egyház
vezetője. Erre fel a másnapi újságban az jelent meg, hogy ő magyarországi püspök, és a cikk
azt bizonygatta, hogy Erdély Magyarországhoz tartozik. Péntek is elkövetett egy hibát, mi-
kor kijelentette, Romániában minden területen „numerus clausus” érvényesül, amit megint
csak félreértettek, s azt feszegették, hogy akkor a Romániában fel nem vett teológusoknak
engedni kéne, hogy Debrecenben tanulhassanak. Amikor másnap megmutatta nekik az új-
ságot, azt mondták, azt hitték, hogy vendéglátóik ismerik a földrajzot.³²¹

³¹⁹ Az ügyvel kapcsolatos anyag az ACNSAS R289496/1-2.; I211918/1-2.; R185098/1-2. dossziékban szerepel.

³²⁰ Ez a feljegyzés furcsa módon BADEA informátor dossziéjában található, aki férje Széles Máriának:
R289497. 38-39. l.

³²¹ Uo. 41-46. l. A temesvári informátor azt is megemlíti, hogy találkozott Hamburgban egy bizonyos Orbán
Magdával, akivel korábban szeptemberben többször is beszélt Párizsban, amiről külön jelent. A nő átadott egy
borítékot Nagy Gyula püspöknek. Amikor F. I.-15 megkérdezte, mi van a borítékkal, a püspök azt válaszolta,

1975-ben a Protestáns Teológiai Intézet kéri professzori kinevezését. A zsinat akkori elnöke, Papp László elutasítja a kérést.³²²

1975-ben kísérője Katerina von Drimmelen Bécsben élő holland nőnek. Róluk a DOMBI LAJOS fn. teológiai tanár-informátor készít jelentést 1975. november 3-án. Annyit tud meg a két nő nagykarolyi és nagybányai útja után adott nagyváradi vacsorán, hogy a kisasszony a holland református egyház kapcsolattartója Magyarország, Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia felé. Bécsben vendégszobákat is működtetnek, ahol a jelzett országokból érkező lelkészek szállást kaphatnak. Drimmelen kisasszony 3–4-én Kolozsváron fog tartózkodni, MÁRTÁval együtt. DOMBIT megbízzák, hogy továbbra is kísérje figyelemmel, kikkel találkozik. Onac őrnagy kommentárja szerint a holland hölgyet kémkedéssel gyanúsítják, és az F osztaggal követik mozgását.³²³

MÁRTA 1977-ben tagja az NSZK-ban, Zweifallban rendezett nemzetközi békekonferenciára küldött romániai delegációnak. A delegáció másik két tagja a VASILICA fedőnevű ortodox pap és Lucia apátnő a Văratec kolostorból. VASILICA elismerőleg jelent a teológiai professzor asszony külföldi viselkedéséről, de olyan részletekre is kitér, miszerint MÁRTA Katarina von Drimmelennel távozott a konferenciáról, s már előzőleg említette, hogy pár napot egy barátnőjénél tölt. Nem tudja, hogy azért, mert nem tud elég jól románul, vagy óvatos, de a beszélgetésekben igen visszafogott. A Neamț Megyei Securitate átküldi a jelentést a biharinak. Jelentéséből az is kiderül, hogy nemcsak az útra készítették fel, a dolgozatát is be kellett mutatnia a VÁ-nak. Ott találkozott egyébként MÁRTÁval is.

Eddig úgy néz ki, MÁRTA története cáfolata annak a közhiedelemnek, hogy a kor Romániájában a Nyugatra kijutás előfeltétele a Securitate iránti elkötelezettség.

1979-ben egy görögországi, Kréta szigetén tartott konferenciára hívják meg, elmenetele előtt ellátják a szokásos kontrainformációs felkészítéssel. A visszajövetelkor újra kapcsolatba lép vele a Securitate, és külön is íratnak vele egy jelentést a szokásos, a VÁ-nak leadandó beszámoló mellett. A külföldi utakról írt beszámolók szokásos menetrendjétől egy helyen tér el. Nem hallgatja el, hogy a romániai protestáns delegáció (rajta kívül Gönczy József aradi esperes és Christofer Klein szebeni szász rektor) két nappal később kapta meg az útleveleket, nem tudtak elmenni az ortodoxokkal együtt repülővel, és a nyugatiak már azt hitték, őket nem engedték el. De ők természetesen kihangsúlyozták, adminisztratív hiba történt, nem kell félreérteni. A jelentésben a Securitate operatív értékű információkat talál. Ezt tekintik a szervezés felé mutató biztató jelnek.

A nagyváradi Securitate 1980. január 23-án eltervezi szervezését, „minőségi hálózat kialakítása érdekében, mellyel reális esély van behatolni egyes ellenséges elemek névtelenségébe”. Korábban négyszer találkoztak vele, pozitív eredménnyel, 29-én azonban otthon, a lakásán „beszervezik”. Az akció leírásából kiderül, hogy a közelgő bécsi öszövétséges konferencia kapcsán hívták fel a figyelmét, hogy mi az, ami az állambiztonságot érdekli, aztán rátérnek a kötelezvény megírására, majd részletes kiképzésben részesítik. A történet nem teljesen hiteles, mert a kötelezvény két fontos eleme hiányzik: a fedőnév és az ígéret

hogy visszaadta a nőnek másnap reggel. Orbán románellenes anyagokat adott át a temesvárinak is, de forrásairól nem beszélt. Olyan személy, aki igen érdeklő a román Securitatét. Hogy miért a már említett BADEA dossziéjában van az anyag, rejtély. Őt gyanúsítanak a hírek kiszivárogtatásával, vagy egyszerűen összekeverték férj-feleség iratait?

³²² ACNSAS Fond Rețea R185095/1. 35. l.

³²³ ACNSAS Fond Rețea R289496/2. 9. l.

írásbeli jelentések megtételére. Sőt, igen sajátos a befejezés is. „Az általam jelzett információk objektívek és valóságosak lesznek, és nem állhatnak ellentétben a lelkiismeretemmel, állampolgári kötelességnek tekintve azokat.”³²⁴ A szervező Raț Ioan százados azzal is próbálja megnyerni MÁRTÁt, hogy március 8-ára kiutaltat 100 lejt magának, nőnap ajándék költségének fedezésére.

Akármilyen körülmények közt is történt a szervezés, legalább két konferenciáról, a bécsiről és a brassópojánairól készül, igaz, semmitmondó feljegyzés. A bécsi út azonban veszélyben van.

1980. 06. 25-én sógora, a FELSZEGI fn. informátor „saját kezdeményezésére” jelenti MÁRTÁról, hogy Czirja János hollandiai magyar lelkésszel titkos kapcsolatban áll, ezt Bodor László arad-gáji lelkésztől tudja. A brassópojánai konferencián is részt fog venni. Pedig FELSZEGI úgy tudja, hogy a teológián a betánista orientációjú fiatalokat támogatja. Sőt Papp László püspök is, miközben a hatóságok felé eljuttassa, hogy ellene van a Betániának, valójában az ilyen típusú lelkészeket segíti. FELSZEGI eléri célját: a tiszt kommentárja szerint ellenőrizni fogják az információt, mind a jelzett külföldi kapcsolat, mind a célszemély munkahelyén, a teológián.³²⁵

1980 szeptemberében Brassópojánán, az RVSZ európai konferenciáján nemcsak a küldöttek, a Securitate is jelen van. MÁRTÁt is felkéri szeptember 10-én tartótisztje, hogy jelentse, mi történt, de a nő semmi érdekeset nem észlelt a hivatalosan is ismert szempontokon túl. Az első szervezési kísérlet, noha megtörtént, tartalmatlanul és kudarcra végződik. 1982. február 8-án megfogalmazzák a kizárási indítványt. Az általa szolgáltatott adatok alkalmatlanok a probléma megoldására. Munkahelyén betánista érzelmű, magyar nacionalista közeg veszi körül, amelyről elkerüli a „tisztességes” jelentést, sőt, ha közelebbi kapcsolatairól kérdezik, fennáll a dekonspiráció veszélye. Ahelyett, hogy megtartanák a hálózatban, a munkahelyén INYD-ben kell megfigyelés alatt tartani.³²⁶

Miközben Nagyváradon a szervezésén szorgoskodnak, Kolozsváron több informátor is árgus szemmel és nyitott füllel figyeli minden lépését.³²⁷ Különösen a BARTA fedőnevű könyvtárosnő jeleskedik ebben. Mivel MÁRTÁt bízták meg a teológiai könyvtár felügyeletével, amikor Kolozsváron tartózkodik, rendszeresen találkoznak. 1979. 03. 12-én a PRO-DAN VALER fn. informátor is utasítást kapott arra, hogy igyekezzen MÁRTA barátságába férkőzni. Ennek első eredménye, hogy nem hajlandó semmilyen komolyabb dologról beszélni vele a hivatali szobáiban. Amikor BARTA rákérdezett, hogy miért, mert minden be van mikrofonozva – válaszolta. Egyébként Juhász István sem megy be hozzá a könyvtárba, még szakmai ügyeit intézni sem.

Ebben az időszakban MÁRTA elmondta, hogy Juhászson keresztül felkérték egy erdélyi származású, Angliában élő magyar könyvének szerkesztésére. Hivatalosan elküldte a felkérőlevelet a VÁ-nak. Cserébe kapna egy ingyenes utat Angliába. Felmerült ennek kapcsán a romániai helyzet. „Az, hogy a háború után 35 évvel még mindig így állunk, bizonyítja, hogy

³²⁴ ACNSAS Fond Rețea R289496/1. 1–3. l. „În vederea creării unei rețele cu calități și posibilități de pătrundere în clandestinitatea unor elemente ostile...”; „Informațiile cele voii semnală vor fi reale și obiective care nu contrazic conștiințele mele, considerând aceasta ca un îndatorire cetățenească.” (Két nyelvi hiba is bizonyítja szerzőségét.)

³²⁵ Papp Lászlót beosztottjai többször is próbálják befeketíteni, hogy az állam iránti hűsége csak színjáték.

³²⁶ ACNSAS Fond Rețea R289496/1. 37. l.

³²⁷ Az 1984. 06. 14-es újabb szervezési kísérletig róla szóló dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I211918/1-es dossziében vannak.

ez a rendszer impotens” – mondta állítólag BARTÁnak. BARTA hiába próbálta meggyőzni az ellenkezőjéről, amit épp az ő példája bizonyít, hisz mennyi lehetőséget kapott, MÁRTÁt nem lehet meggyőzni, mert Juhász befolyása alatt áll. Juhász rendszeresen látogatja, s olyankor senki mást nem hajlandó fogadni. Szóba jött Papp László nemrég előadása, amivel kapcsolatban teljes egyet nem értését fejezte ki MÁRTA, s szerinte Juhásznak is ez a véleménye. Ungvári őrnagy kommentárjában leszögezi, hogy Juhász megfigyelés alatt áll, és javasolja legalább három napra hordozható speciális eszközök telepítését MÁRTA szobájába, hogy a Juhással folytatott beszélgetéseit megismerjék. 1979. 06. 26-án egy véletlen sajátos leleplezésre vezet. A jelentés forrása BARTA, de magában a jelentésben a cselekvő a könyvtárosnő. Egy adventista teológus orvosi receptet hoz MÁRTÁnak, de hiába csenget az ajtaján, nem reagál. Másik diákot küld a könyvtárosnő, az is dolgavégezetlenül tér vissza. Neki is lévén kulcsa az ajtóhoz (amiről minden bizonnyal MÁRTA nem tudott) ő maga megy és benyit. Kit talál ott „nyakig elvörösödve”? Juhász Istvánt és MÁRTÁt. Az asztalon írógép és gépelvények. Mindenféle mentégetőzést dadognak mindketten. Az informátor kérdése a tartótiszthez: miért tartana fenn Juhász erkölcsstelen vagy politikai kapcsolatot a célszeméllyel? Minden bizonnyal azért – oldja meg a rejtélyt a szekusist –, mert MÁRTA rokoni kapcsolatain keresztül nem publikus információkhoz jut a nagyváradi püspök köréből. Ezeket továbbítja Juhásznak, aki széles körű nemzetközi kapcsolatrendszerének segítségével kijuttatja külföldre. Ungvári azt a feladatot adja BARTÁnak, hogy derítse ki, milyen jellegű a két professzor kapcsolata.

Úgy látszik, MÁRTA teljesen megbízik BARTÁban, hiszen elmondja neki, hogy Juhász nem ismeri el a dákóromán kontinuitás elméletét. Bírálja Nagy Gyulát és az egész tanári kart, akik engedtek a VÁ nyomásának, és kevesebb hallgatót vesznek fel. Juhász szerint csak a lelkesgyerekeket kellene felvenni, meg a megbízható egyháztagok gyerekeit. Mert ha párttagok gyerekeit vagy épp párttagokat vesznek fel, amikor kikerülnek, lezüllesztik az egyházat. Azt is mondta, hogy Juhász mindent megtesz, hogy Dienest kiszabadítsa a börtönből, mert az ő bibliacsoportjához tartozik. Amivel vádolják a fiatalembert, az a belügy kitalációja, a baj, hogy be akarták szervezni és elutasította.

1980. július 20-án a két nő együtt ebédel, és Eszenyeiék nyári programját elemzik. Debreceniek szervezik az egyhetes magyarországi tartózkodásukat. Különösen Lenkey professzor asszonnyal van jóban – állítja –, aki frissen doktorált, és Pásztor János dékánnal. Augusztus 23-ától bécsi konferenciára utaznak, majd barátaikkal töltenék az időt Magyarországon. A brassó-pojánai konferencián nem kíván részt venni, de ezt előre nem közli senkivel, majd utólag kimentti magát valahogy.

1980. 11. 07-én ECATERINA fedőnevű, minden bizonnyal tanítvánnyal íratnak jellemzést MÁRTÁról. Érdemes teljes egészében idézni: „(MÁRTA) a professzor asszony elvtársnő a PTI-ből olyan főszemély, aki ismeri a diákok mindenféle kapcsolatát (a szerelmet éppúgy, mint a barátit), tavaly elérte, hogy egy évre kizárjanak valakit, aki 28-szor csókolta meg a barátnőjét, míg felértek a központból a Haşdeuba. Vizsgákon a maximumot várja el a diáktól, miközben képtelen rendesen leadni az anyagot.

Nagyon személyválogató, ami vizsgaidőszakban szembeötlő. Három-négy hallgató számára tartja fenn a jó jegyeket (akik feltehetően az ügynökei). A vizsga azon múlik, hogy épp milyen hangulatban kelt fel. Úgy vettem észre, sok levelet kap külföldről.”³²⁸

³²⁸ Uo. 18. l. „Tov- dr. (Marta) profesoară la ITP este o persoană principală care ştie toate relaţiile studenţilor

Miközben nagyváradi tartótisztjének azt mondja, nem történt semmi különös Brassó-Pojánán (mert ott mégis megjelent), BARTA 1980. 11. 08-án jelenti Ungvári József őrnagynak, hogy tárgyalt MÁRTÁval a konferenciáról. Nem mondott semmi ellenségeset Romániára nézve, de azt igen, hogy a küldöttek tájékozottak voltak az ellátási nehézségekről. Többen is néhány nappal korábban jöttek, s mindenféle „csavarogtak”, hogy információkat gyűjtessenek. MÁRTÁnak különösen Schäffertnek, a svájciak vezetőjének ironikus és cinikus kijelentése tetszett, miszerint a rossz gazdasági helyzet a rossz szervezésnek, a pártaktivistákból lett gazdasági vezetőknek, a kezdeményezés hiányának és a szolgalelkűségnek a számlájára írható. A központosítás pedig lehetetlenné tesz perspektivikusan is bármiféle kibontakozást. Kérdésre azt válaszolta MÁRTA, hogy a véleménynyilvánítások séta közben és bizonyos intézmények meglátogatása alkalmával hangzottak el.

1981. 11. 17-én BARTA ügynöknő jelenti, hogy 13-án MÁRTA berontott az irodájába, és minden átmenet nélkül elmondta, hogy mit hallott a SZER-ben az állami vezetés máramarosi látogatásával kapcsolatban. Sőt, három elméletet is feltételez, hogy egy megnevezetlen vezető miért hiányzik a képből (merényletet követtek el ellene, halálos beteg, az utolsó pillanatban leleplezett államcsíny történt). MÁRTA nagy gyűlölettel beszélt mind a rendszerről, mind a pártvezetésről. Azt is tudni véli, hogy Erdély hovatartozása újból felmerült, mert biztos forrásból tudja, már le is szereltek gyárakat Erdélyben, amelyeket Bukarestbe és Moldvába vittek. BARTÁt is arra kérte, sok kolozsvári kapcsolata lévén, járjon utána a dolgoknak. Azt is mondta, hogy holland és svájci egyházi körök közbe fognak lépni a püspökségen a felvehető teológusok számának csökkentése miatt. És mit ad Isten, három nap múlva bekövetkezett. Az esetet azonban a református és unitárius püspökség fellépésével megoldották. Azt is mondta MÁRTA, hogy hozzá Váradra két debreceni professzor fog érkezni, és azok minden hírt el tudnak juttatni a megfelelő helyre.

Az ügyosztály főnöke azt kéri BARTA tartótisztjétől: „Jelentkezzen javaslatokkal, hogy utasítsuk rendre. Határidő 10 nap.”³²⁹ Ungvári alezredes kommentárjából kiderül, az 1981/82-es évre felvett csekély hallgató miatti külföldi tiltakozást CSOMA, IMRE, ÜRMÖSI és BIBLI-OTECARUL ügynökökön keresztül elhárították és ellensúlyozták. MÁRTÁt Juhász István titkos összekötőjének tartja. Lehallgatót kell szerelni a professzor asszony szobájába – javasolja. (Hogy ez megtörtént-e, nincs rá utalás.) BARTÁt ki fogják képezni a beszélgetés irányításának módjára, amikor két nap múlva saját lakásán fogadja majd MÁRTÁt.

A tiszt javaslataiból a legbizarrabb, amit a nyomozati dosszié nyitásával kapcsolatban ír: „[...] informátorunk konspirativitásának biztosítása érdekében, tekintettel a külföldi egyházi kapcsolatokat érintő tervezett kombinációkra, ezt a feljegyzést és egyéb, a célszemélyt érintő anyagokat nem küldjük át a Bihar Megyei Felügyelőségnek. Ezt azért javaslom, mert nevezett férje a Bihar Megyei Securitate informátora, és ami a mi területünkről adott információit illeti, nem őszinte.” Kéri a szomszéd megyei kollégáit, hogy telexen küldjenek át információkat a családról. November 26-án pedig azt írja ugyanezen feljegyzésre: „Azt

(atît relaţii amoroase cît şi cele de prietenie) ea a reuşit să ajungă ca în anul trecut să fie exmatriculată pe un an cineva pentru că i-a sărutat de 28 de ori pe prietena sa în drum de la centru pînă la Haşdeu. La examene pretinde maximul din partea studenţilor, deşi nu este în stare să predea materialul cum ar trebui. Face deosebire între persoane ceeace reiese mai mult în sesiune. Are trei-patru studenţi la care sînt rezervate noatele bune (care sînt probabil agenţii dumneaei). Examenul depinde de faptul cum este dipusă în ziua respectivă. Pe ce am observat, primeşte scrisori din străinătate.”

³²⁹ Uo. 1–2. l. „Tov Ltcol Ungvari! Să prezentaţi propunerii de a fi pusă la punct! Termen: 10 zile.”

közölték, semmi bajuk a nevezettel.” Hogy mi áll a háttérben, nem világos, de az együttműködés hiánya a két megye közt tetten érhető.

A „nagy nap” eljön, s BARTA egy hét múlva saját lakásán jelent MÁRTA háromórás látogatásáról. A feljegyzés, szemben az előzővel, alig tartalmaz konkrétumot. MÁRTA a két Juhász fiú doktori vizsgájáról beszélt, bírálta a befolyásolható Nagy Gyula püspököt, és eltévelyen szövegezte a református egyházban kibontakozó megosztottságról. (Az okát nem nevezi meg.) Beszélt a romániai egyházi delegáció ausztriai látogatásáról, de nem nevesíti a küldötteket, és hogy a sajtóértekezleten milyen kérdéseket tettek fel az újságírók az ellátással kapcsolatban. A válaszokat nem említi, amiből arra lehet következtetni, hogy a kiképzésnek megfelelően hátróttak. A tisztí kommentár (nem az Ungvári írása) egy METESAN névű informátor adatait említi, amelyek megerősítették BARTA közléseit. Az is kiderül, hogy Juhász István célszemélyt IULIAN fedőnéven nyomozzák. Valamint az, hogy Juhász egyik meg nem nevezett fiát tanulmányozzák esetleges beszervezése céljából, amiben az említett METESANNak lesz szerepe.

1982. 01. 08-án a kolozsvári Securitate intézkedési tervet készít a MÁRTA-akcióban, és INYD-t nyitnak számára.

Motiváció: az utóbbi négy évben, miközben elengedték hét nemzetközi konferenciára, egyre ellenségesebb magatartást tanúsít, kifejezetten sértő megjegyzéseket tesz a román nemzetre, és szidalmazza az ország belpolitikáját. Tudni lehet róla, hogy:

– közvetítő lehet, mégpedig a magyarországi Próhle Károlyon³³⁰ keresztül Nyugatra információkat juttat ki, és egy magyarországi lerakathoz nacionalista anyagokat hozat be az országba;

– olyan gazdasági-politikai, szociális adatok iránt érdeklődik, amelyekre teológusként nem lehet szüksége. Ebből következik, hogy információkat juttat ki, gyakori konferenciameghívásait felhasználva. BARTA ügynöknek célzott is rá, hogy van egy svájci finanszírozású alap, amely pénzeket ad jutalmazásra és korrumpálásra.

Intézkedések:

1. BARTA informátor maradjon mellette. Sőt, 1982-ben MÁRTA ügyis hívta közös magyarországi utazásra, menjen el, s figyelje meg, milyen kapcsolatokkal rendelkezik.

2. BIBLIOTECARULt felkészíteni, hogy nyerje meg MÁRTA teljes bizalmát, hogy a BARTA információit ő tudja ellenőrizni.

3. A Bihar Megyei Securitate figyelje meg nagyváradi tevékenységét, különösen külföldi látogatóit.

4. Titkos kutatást kell tartani kolozsvári szobájában, hogy kiderüljön, mivel foglalkozik.

5. Speciális eszközöket kell elhelyezni a szobájában.

6. CSOMA ügynök megállapítja, hogy milyen kapcsolatot tart a célszemély Papp Lászlóval, hozzáfér-e olyan adatokhoz, amely érdekelheti a magyar emigrációt vagy a nyugati egyházi vezetőket.

³³⁰ Ifj. Próhle Károly (1911–2005) evangélikus teológus, teológiai tanár, dékán Budapesten, a Lelkipásztor és a Teológiai Szemle szerkesztője, a nemzetközi ökumenikus mozgalom ismert személyisége. www.teol.lutheran.hu. A Magyarországi Evangélikus Egyház tényfeltáró bizottságának közlése szerint III/III-as ügynök is volt. In: *Dokumentumok és tanulmányok a Magyarországi Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról 1945–1990.*, Luther Kiadó, Budapest, 2010.

7. A megfelelő katonai egységek segítségével fel kell térképezni mozgását, levelezését, telefonbeszélgetéseit.³³¹

Az INYD megnyitása óta BARTA újabb adalékai egy tejért sorban álló tömeg elégedetlenségéről adnak számot (1982. 05. 24.). Ez új feladatnak tűnik, a Securitatét az érdekli, mit szólnak az emberek a kormányban eszközölt változásokhoz. BARTA azt írja, hogy nem nagyon érdekli őket, az ellátás nehézségei és a létbizonytalanság viszont kétségbeesésbe taszítja az embereket. Hajnali fél négykor sok munkás állt sorba tejért (több nevet is említ, feltehetően ismerősei voltak) a Mihai Viteazul téren, fél hétkor érkezett meg a tejeskocsi, de személyenként csak 1 litert osztottak, ami felháborította az embereket. Onnan mentek a munkások dolgozni. Ebben a kusza jelentésben MÁRTA úgy tűnik fel, mint akit nagyon is érdekel a kormányban végbement változás. Fazekas János³³² leváltása, aki közeli kapcsolatban állt Kolozsvárral dr. Benedek Gézá³³³ keresztül, a „magyar vonalat gyengíti”. A tiszt a jelentésben név szerint említett személyek „azonosítását, ellenőrzését és megdolgózását” rendeli el.

1983. január 25-én Nicolae Ceaușescu születésnapjára ünnepséget rendeznek a kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben. Az ünnepély megszervezésére a PRODAN VALER fn. ügynök szerint MÁRTA önként jelentkezett. Ő maga tartotta a kitűnően dokumentált előadást, és verses-zenés műsor is elhangzott. Nem is ezzel van baj, hanem a tanár-diák viszonyt nem alakítja helyesen. Az nagyon rossz, ha a diák nem tiszteletet, hanem félelmet érez a tanára iránt. Újabb ügynök is megjelenik az említett ünnepség kapcsán, a KOZMA PAUL fedőnévű. Ő is elégedett volt az ünnepséggel, amelyen több tanár és diák is kifejezte egyetértését az elhangzottakkal. Azt is közli, hogy MÁRTÁnak számos feladata van. Nemcsak a hazafias nevelésért felel, hanem a könyvtárért és az étkeztetésért is. Mindhárom feladatát odaadón végzi, különösen a könyvtár modernizálása a szívügye, amelynek terén Schindler Erzsébet könyvtárossal együtt sok nehézséggel kell megküzdnie. Az ünnepséggel csak a már nyugdíjas INCZE WALTER fn. unitárius informátor nincs megelégedve: „Két diák mondott verset, amelyeknek semmi köze sem volt az elnök születésnapjához. Általában nagyon szegényes ünnepély volt. A rektor, Kozma Zsolt és négy diák szólt hozzá. Hoinărescu felügyelő úr is jelen volt. Ellenőrizték, hány hallgató jelent meg (a terem üres volt), hol voltak az unitáriusok? Meddig tűrik még ezek elzárkózását? Amelyet dr. Szabó Árpád tudatosan ösztönöz. Megdöbbenem a nagy esemény ilyen sekély színvonalán!”

BARTA 1983. 02. 24-i feljegyzése az ellenpontosok ügyére utal. Szerinte MÁRTÁt továbbra is foglalkoztatja „a Szócs Géza és Ara-Kovács Attila indította mozgalom”. Ezzel kapcsolatban idézte a Frankfurter Allgemeine Zeitung vonatkozó tudósítását. Ellenségesen kommentálta Dávid Gyula (*az egykori rektor fiáról van szó*) tervezett kerekasztal-megbeszélésének betiltását is, amit a hónap 16-án kellett volna megtartani. Végül felettébb gyanús Szegő Katalinnal való kapcsolata, aki Nagyváradra jár a barátjához, és ott is gyakran találkozik MÁRTÁval.³³⁴

³³¹ Uo. 3–4. l.

³³² Fazekas János (1926–2004) romániai magyar kommunista politikus, magas állami és pártfunkciókat töltött be 1982-ig, amikor félreállították. Budapesten halt meg mint az MTA kutatója.

³³³ Dr. Benedek Géza (1916–2010) szívgyógyász, a kovásznai kardiológia igazgatója.

³³⁴ Uo. 53. l. Az informátor téved, Szegő Katalin, a kolozsvári egyetem filozófianára nagyváradi, beteg édesanyja miatt járt rendszeresen haza.

KOZMA PAULLal szemben a KISS ISTVÁN fedőnevű informátor igen kritikusan és gunyorosan nyilatkozik Eszenyeiné Széles Máriáról. Szerinte a tanárnőt két tényező dominálja. Mindenáron a tudós szerepét akarja eljátszani, ami minden nőiességet kiöl belőle. A másik, hogy közepes képességei miatt igen nagy erőfeszítésbe kerül, hogy nagynak és nevesnek tűnjön. Hiányosságainak tudatában van, és azokat karrierizmussal és arroganciával kompenzálja. Juhász István azért támogatja, hogy szolgálatokat várjon el tőle, mert ő fokozatosan visszavonul. Nyugdíjazásával kevesebb lehetősége lesz a külföldi utakra. „Akkor a hölgy kell legyen a trombitája, amelyik az ő dallamát fújja [...] Voltunk néhányszor együtt külföldön, ahol semmilyen tényleges hozzájárulása a delegáció tevékenységéhez nem volt, nem érvényesült, megelégedett azzal, hogy számolgassa, hány kézcsókot kapott.”

1984. július 20-án, ezúttal Kolozsváron újból megkísérlik beszervezését. A beszerzési javaslat nem tesz említést a nagyváradi szervek kudarcáról. Nacionalista eltévelyedéseit az informatori jelentésekben nem jelzett Erdő János hatásának tulajdonítják. Megváltozását a Securitate rendszeres megkereséseinek, illetve BARTA és IULIAN pozitív befolyásának tekintik. A kolozsvári püspök és Tőkés István konfliktusában pozitív, a volt főjegyzőt elítélő magatartást tanúsít, akárcsak a pietista teológusok esetében. Beszerzésével a külföldiek mindig problematikus ellenőrzésének lehetőségein akarnak javítani. A javaslat több olyan panelt tartalmaz, ami arra utal, eredményt kell felmutatni, ezért az egész felhajtás. (Annak példázására, hogy a jelölt jó információs lehetőségekkel rendelkezik bel- és külföldön, Juhász Istvánt említik, aki súlyos beteg, hetek választják el a haláltól, illetve a „debreceni” Pröhle Károlyt – akit Proklének írnak –, és akit rendszeresen szerepeltetnek külföldi kapcsolataik között.) Az is furcsa, hogy a beszerzési jelentés július 24-ére, a nyári vakáció idejére teszi a beszerzést, a jóváhagyás kelte augusztus 3. Ehhez képest a kötelezvény aláírásának dátuma június 14. Igaz, szemben a nagyváradival, ebben minden szokásos elem megvan, fedőneve CLUJANA³³⁵

A beszerzés óta első külföldi útjáról készült beszámolója már feltehetően megfelel mind formailag, mind tartalmilag a Securitate elvárásainak. Harmadik személyben írja, mint ha nem ő maga lenne az utazó, és azt mondja, amit kell. Mindenekelőtt leírja, hogy 1976-ban Mátraházán, az evangélikus nők konferenciáján tartott előadást, azóta „ismert lett a nemzetközi női egyházi körökben”. Így került sor az evangélikus svájci nők konferenciájának meghívására 1984 decemberében. Nagy tisztelettel fogadták, már a bécsi állomáson várta Gyenge Imre³³⁶ püspök veje, aki Bernbe vitte. Több közismert személyiségnek jelezte érkezését, akik mind találkozni akartak vele. Néhány információgazdag találkozás:

Stam professzornál találkozott Locher és Wildburger professzorokkal, akik nagy szeretettel emlékeztek Juhász Istvánra. Locher kifejtette, hogy nagy tisztelője Tőkés Istvánnak is, akiről úgy tudják, kényszernyugdíjazták, minden egyházi tisztségtől megfosztották, és nem engedik publikálni, fiát, Lászlót gyakorlatilag kivégezték, munkanélküli. Örülnek, hogy egy hiteles embertől, Juhász munkatársától kaphatnak az ügyről információt. CLUJANA kifejtette többek közt: „Tőkés hírneves teológus, de ez nem jelenti azt, hogy befeketheti az egyházat, amely felnevelte és amelyért élnie kellene. Az egyház jelenlegi életét olyan szabályrendeletek szerint éli, amelyeket ő kezdeményezett és kivitelezett, ezért nehéz elképzelni, hogy

³³⁵ ACNSAS Fond Rețea R185095/1. 1–4. l.

³³⁶ Gyenge Imre a felsőőri (Oberwart) ref. egyházközség lelkésze volt 1953–1992 között. Életrajzi adatai nem fellelhetők.

milyen akadályoztatásban lenne része. Az idő mindenki fölött eljár, a nyugdíjba vonulás természetes. Noha Nagy püspökkel olyan ellentétekbe keveredett, amelyekkel CLUJANA nem érthet egyet, mert meggyengítették az egyházat, a püspök kétszer is meghosszabbította működési idejét, a legmagasabb elképzelhető nyugdíjat biztosítva neki, amit egyházi előjáró kaphat. Az az állítás, hogy nem dolgozhat, nevetséges. Hozott néhány könyvet a barátóinak, de nem fogja nekik adni, hanem a professzor uraknak.” És odaadott nekik három Tőkés István által írt, 1983–1984-ben megjelent kötetet. Ezek után Tőkés László ügyét már fel sem vetették. Megköszönték az objektív tájékoztatást, és kifejezték sajnálatukat, hogy amerikai kollégájukat is bevonták egy ellenőrizetlen ügybe.

Dr. Bárczai Gyula berni esperes azzal motiválta látogatását, hogy tájékoztatnia kell a magyar emigrációt sok kérdéssről, most tőle a magyar iskolák romániai helyzetéről kér információt. „Nagyon fel volt indulva Papp László és István fia ellen, akik jellemtelen dilettánsok, az apa despota, az állami érdek feltétlen kiszolgálója. Bizonyos körök mindent megmozgattak, hogy Bernbe válasszák meg lelkésznek ifj. Pappot, de amíg ő az esperes, ott nem lehet a püspök fia lelkész. Ő kártevője a magyaroknak. A püspök legfőbb támogatója külföldön egy Sakser nevű tábornok, és főleg a felesége, Simone. Nagyon gazdag, többnyire Párizsban él, ő finanszírozza a püspök fiát, és azokat, akik támogatják, hogy legyen valahova megválasztva. Bárczainak van még annyi befolyása a magyar emigráció körében, hogy elhárítsa ezeket a törekvéseket, ha másképp nem megy, leleplezi a tábornokot, aki Románia érdekeit képviseli. Most azon fáradozik, hogy leellenőrizze Búthi püspök özvegyének állítását, miszerint Papp Lászlónak folyószámlája van Svájcban, s ott gyűjti a pénzét.”³³⁷ (A magyar iskolák kérdése itt elsiklik, a tiszti kommentár sem kérdez rá, hogy mit mondott az informátor az erdélyi magyar iskolákról)

Hazafelé jövet Gyenge Imre vendége volt, prédikált is Oberwartban. Gyenge lánya hivatalos tolmács, nemrég ő fordította Papp László beszédét egy bécsi konferencián. Megkérdezte aztán tőle, hogy ezt a kommunista nyelvezetet előírták neki, vagy meggyőződésből beszél. Azt válaszolta: meggyőződésből. Gyenge püspök ismeri Juhász és Tőkés nyugdíjazásának körülményeit, és egyetért a hivatalos egyházi állásponttal.

Budapesten CLUJANA találkozott Tamás Bertalannal, a MORE zsinatának külügyesével, aki felháborodva mesélte, hogy Nagyváradon az RVSZ teológiai titkárát, Allan Sellt senki sem fogadta, csak a szolgálo.³³⁸ Még szerencse, hogy érte jöttek a kolozsváriak, és meleg fogadtatásban részesítették.

Úgy tűnik, CLUJANA tudomására hozták Nagy Gyula választ arra a levélre, amit 12 neves teológiai professzor 1984. szeptember 25-én intézett hozzá. Ugyanis CLUJANA jelentése mellett található mind a levél román fordítása, mind a püspök válasza a következő kézzel írt kommentárral: „1984. 11. 22-én postázva a válasz (*kiolvashatatlan*) címre. Edmont Perretnek, az RVSZ főtitkárának is megy egy másolat rövidesen. Kováts Gyula gépelte. A püspökön kívül másnak nincs tudomása a tartalmáról.” Netán kíváncsiak voltak, hogy CLUJANA tudomására hozza-e illetékteleneknek a levél tartalmát? Mindenesetre az, hogy

³³⁷ Bárczay Gyuláról (1931–2008) van szó, aki a sárospataki teológia megszüntetése után Budapesten fejezte be tanulmányait, 1956-ban Svájcba emigrált, ahol teológiai doktorátust szerzett. Therwillben lelkész, majd 1970-től esperes. A *Harminc év* (1986) c. könyv szerzője, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem alapító tagja. A többi svájci nem sikerült beazonosítani.

³³⁸ Sell Alan Philip Frederick (1935–?) a jelek szerint a püspöki rezidencián jelentkezett, ahol rendszerint a cseléd nyitott ajtót. Az aberystwythi (Wales) United Theological College dogmatika- és vallásfilozófia-professzora volt, majd az ökumenikus mozgalomban vállalt szerepet, így az RVSZ-ben is. Díszdoktora a Debreceni Ref. Teol. Akadémiának. Forrás: www.theopedia.com.

épp a püspök válaszlevelében is említett könyvvel lepte meg a svájci érdeklődőket, arra utal, fel volt készítve.

Érdekes, hogy a püspökségnek beadott úti beszámoló és a Securitate számára készült jelentés közt sok eltérés van, mintha nem sejtene, hogy mindkettő ugyanoda kerül.³³⁹

Az első év kiértékelésekor sajátos helyzet áll elő. Megállapítják (Ungvári alezredes és Oprea Florian ezredes), hogy CLUJANA máris megszegte a szabályt és fogadalmát, mert ELENA (ERICA)³⁴⁰ (*nem világos, miért, két fedőneve is van az illetőnek*) előtt leplezte a Securitatával létesített kapcsolatát. Ennek ellenére nem zárják ki a hálózathoz, mint rendesen szokták. Továbbra is rendszeresen megkeresik; az ERICÁval közös tevékenység követésére és ellenőrzésére „komplex eszközöket” használnak; eltervezik csapdába csalásukat és megsarolásukat, válasz elé állítva CLUJANÁT: vagy együttműködik, vagy kompromittálják és kizárják mindkettőjüket a felsőoktatásból.³⁴¹

Az 1986. 07. 23-án kelt második kiértékelésben világosabban fogalmaznak. A külföldi tevékenységével elégedettek, a VASILE- és PROFESOR-ügyben, valamint a pietista teológusok leküzdésében „komolyságot, kompetenciát és tárgyilagosságot” tanúsított. Amikor azonban a SABAU-ügyben³⁴² kivizsgálás alatt lévő ELENA mellé irányították adatok szerzése érdekében, „speciális eszközök” bizonyították, hogy „ELENA iránt olyan mély »tisztetlet« érez [...], hogy elárulta, nem a Securitatával létesített kapcsolatát, hanem azt, hogy róla érdeklődtek”. Ezzel „mozgósította” ELENÁT, és a szervek akciói veszélybe kerültek. A további találkozások CLUJANA megtévesztését szolgálták. Kapcsolatai révén elérte, hogy az ortodox, lutheránus és unitárius küldöttek mellett őt is meghívják Jeruzsálembe a IOSOT-kongresszusra. Ott olyan előadást tart, amellyel „országunk érdekeit előmozdítja”, ezért javasolják útlevelekérésének jóváhagyását. Visszatérésekor újra kivizsgálják, és rábírák korrekt és objektív tevékenységre.

A terv azonban füstbe megy. Ungvári alezredes írásával ez áll a kiértékelés végén: „Visszaautásítja érdemi adatok kiadását. Képmutató és őszintétlen. JAVASLOM kizárását a hálózathoz.”³⁴³

1988. július 30-án kizárják a hálózathoz, és javasolják általános megfigyelését a továbbiakban.³⁴⁴

³³⁹ Uo. 15–20. l. „La data de 22. 11. 84 a fost expediat răspunsul prin poștă, adresa [...] urmează să trimită o copie secr. general AMR E. Perret. Dactilografiat de Kováts Gyuszi înafara episcopului altcineva nu are cunoștință de conținutul răspunsului.” A Securitate-nak írt román feljegyzés és a püspökségnek magyarul fogalmazott *Beszámoló* közti különbségre példa Fodor Ferenc nagykőrösi lelkésszel való találkozásának leírása. Feljegyzés: „[...] beszélt Fodor Ferenc doktorandusszal is, aki Amerikában is tanult, és aki minden áron Kolozsváron szeretne doktorálni. Tóth Károly püspök a támogatója, és szeretné, ha szándéka sikerülne. A hollandoknak miért lehet, s neki miért nem?” Beszámoló: „Budapestben megkeresett Fodor Ferenc nagykőrösi lelképásztor, aki több ízben járt Teológiánkon, és beadta kérését Nagy Gyula püspök úrhoz, abban az ügyben, hogy nálunk szeretne doktori fokozatot szerezni. Meghívott gyülekezetébe, és megmutatta tézisének vázlatát és ezzel kapcsolatos tanulmányainak anyagát. Kérésére vonatkozóan semmi pozitívumot nem tudtam mondani, csak azt, hogy a püspök úr előterjesztése nyomán várjuk a Departament választát.”

³⁴⁰ Ahogy az a II. és III. kötetben, illetve Cs. Gyimesi Éva *Szem a láncban* c. kötetéből kiderül, ELENA Gyimesi Éva egyetemi oktató célszemélyfedőneve.

³⁴¹ Uo. 44. l.

³⁴² Szócs Géza (1953) költő fedőneve célszemélyként. Ebben az időben készül külföldre távozni, miközben válik.

³⁴³ Uo. 45–46. „Refuză să prezinte date de interes. Este fățarnic și nesincer. PROPLIN excluderea din rețea.”

³⁴⁴ Uo. 49. l.

MARTA/CLUJANA esete nem sorolható be semmilyen kategóriába, kicsit Mátyás király és az okos lány történetére hasonlít. Be is szervezték, meg nem is, informált is, meg nem is, üldözték is, meg nem is. Mind dicsérői, mind kritikusai igen tudatos típusnak ismerték, valószínűleg el kell fogadni, hogy igen kiélezett politikai közegben, tudatosan vállalva az egyenes jellemmel nem mindig összeegyeztethető szerepeket, sikerült megvalósítania egy tudós karriert, anélkül hogy ténylegesen elkötelezte volna magát az általa is gyűlölt rendszernek. Mindezt viszont úgy tudta csak elérni, olyan látszattevékenységgel, hogy környezete, tanítványai gyakran hihették azt, a rendszer exponense és kedveltje.

Az 1964-ben Bogdándon született Nagy Sándort helyettes tanítóként szervezik be, a teológiai tanulmányok előtt, nacionalista-irredenta magyarok témában. Beszervezési kötelezvénye (1985. 03. 19.), bár másoknál nem észlelt megfogalmazásokat is tartalmaz („Attól a vágytól hevítve, hogy teljes odaadással hozzájáruljak a nép forradalmi vívmányainak megvédéséhez, biztosítom a biztonsági szerveket, minden tőlem telhetőt megteszek, mind a munkámban, mind azon kívül, hogy ezt a kötelezvényt megtöltssem élettel...”), a szokásos elemekre épít.

MOLDOVAN ILIE első értékelése (1985. 11. 13.) arra utal, hogy a helyi ügyekben, a C típusú közegekben végzi megfigyeléseit. A helyi milícia hálózatába tartozik, Erdei Zoltán őrmester foglalkozik vele, szervezője az őrs főnöke, Veres Mihai főhadnagy. Találkozni is az őrsön, illetve a munkahelyén, Szerben, az általános iskolában szoktak. Fél év alatt 15 információt adott, hogy miről, nem jelzik. Jutalmat nem kapott, de magántermészetű, nem nevesített ügyekben segítettek. A következő periódusban már B típusú feladatokat fog kapni. Egy év múlva szintén elégedettek vele, 300 lej jutalmat is kap, bár konkrétumokról még mindig nincs említés. Az 1987. 11. 09-i értékelésben már A típusú feladatokat is kap. Balog Károly, Bede István, Nagy Ferenc, Nagy József, Nagy Lajos, Nagy László, Sárándi Ferenc, Nagy Zoltán voltak azok, akikkel politikáról beszélgetett az utasítás alapján, és álláspontjukról feljegyzést készített. Újból kapott 300 lejt. Miután a felettes, Veres Mihai hiányolja MOLDOVAN ellenőrzését, 1987-ben már erre is sor kerül. A VIOREL nevű, szintén helybeli informátor azt írja pár mondatos feljegyzésében, hogy „Nagy Sándor, a nagykárolyi dohányértékesítési vállalat felvásárlója [...] Bogdánd területén jó magaviseletéről ismert, élvezi az emberek bizalmát [...] Valahányszor beszélt vele az informátor, a párt programjáról és a főtítkárról irányvonaláról jó véleménnyel volt.” Az 1988. december 23-án kelt értékelés az utolsó a személyi dossziében. Ebben azt írja Erdei Zoltán, hogy 11 információt adott, jutalmazásban nem részesítették, és VINCZE és CAMELIA informátorokkal ellenőrizték. Sipos László, Nagy László és Nagy Zoltán magyar nacionalista-irredenta megnyilvánulásokért figyelmeztetett elemek mellé fogják rendelni a jövőben. Hálózatban tartását érdemesnek tartják.

Hogy feljegyzései mit tartalmaznak, nem tudni, nincsenek a dossziében. Viszont a benne szereplő értékelések, amelyek évről évre szinte szó szerint ismétlődnek, arra utalnak, hogy sok vizet nem zavart abban a mikroközösségben, ahol működött.

³⁴⁵ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R286204. dossziében találhatók.

Fentnevezett református lelkészt azért vonták általános informatív felügyelet alá, mert elutasította a Securitatével való együttműködést. Esete arra is példa, hogy annak ellenére készült róla hálózati dosszié, hogy beszervezése kudarccal végződött.

A beszervezési kísérlet a szokásos módszerrel kezdődött, három tanár-informátortól kértek róla jellemzést. A DOMBI LAJOS fn. informátor feljegyzése érintőlegesen kapcsolódik Pánti Lászlóhoz. Az 1971/1972-es tanév második szemeszterében Kiss Mihály II. éves teológiai hallgató önnön kizárását kéri az intézményből.³⁴⁷ A hallatlan esetet jelentették a Securitaténak is, amely amúgy is megfigyelés alatt tartotta Kisst. Az előzőleg említett ismeretlen jelentés „kiegészítésében”, június 9-én írja DOMBI, hogy rájött, a kizárt hallgató valójában szerepet játszott. Mindez számára a Pántival folytatott beszélgetésből vált világossá. DOMBI ugyanis azt állította egy véletlen beszélgetés folyamán, hogy Kiss becsületesen járt el, amikor kizárását kérte, mert nem tudott azonosulni a teológia elvárásaival. Ez a tanárt megdöbbenett, mert eminens diáknak ismerte nevezett.

Erre érkezett Pánti cáfolata. Szerinte Kiss Mihály csak látszólag volt mintadiák. Nemcsak bírálta az intézmény vezetésének fegyelmi rendszabályait (például a korlátozott és nyílvántartott kijárást a bentlakásból a városba), hanem „káros” teológiai vitákba bocsátkozott, és lázította a hallgatókat. A kissé komikus előadás szerint a beszélgetést némán kísérő Bátor Gyula, Nagy László (*kenődi*), Szabó József, Csillag Péter heves „fejbólogatással” helyeselték Pánti véleményét.

Onac őrnagy javasolja, hogy a Kiss-sel kapcsolatos anyagot további megfigyelése végett oda küldjék, ahol majd feltűnik. Ugyanakkor Pánti magatartása azt a látszatot kelti, hogy alkalmas lehet az informatori szerepre.

Október 9-én a BIBLIOTECARUL fn. informátor saját lakásán osztja meg Pántival kapcsolatos ismereteit fent említett őrnaggyal. A mások által is leírt pozitívumok mellett (őszinteség, egyenesség, szorgalom, szavatartó), Szabylár Kornél nagybányai esperesre hivatkozva, a jelölt születési körülményeiről közöl olyan információt, amellyel később igen megkeseríti Pánti László életét. Előéletével kapcsolatban is tud olyasmit felmutatni, ami arra utal, hogy alkalmas lehet a neki szánt szerepre. Néhaj Horváth István teológiai tanárra hivatkozva közli a Securitatével, hogy a jelölt „fontos szerepet játszott Sárközi Endre volt nagyszalontai lelkész pénzügyi visszaélésekkel történő megvádolásában és fegyelmi áthelyezésében”. BIBLIOTECARUL információi arra készítetik a Securitatét, hogy Szalontán és születési helyén is érdeklődjenek felőle.

A PRODAN VASILE fn. evangélikus informátor háromoldalas jellemzésében magatartásának két aspektusát írja le. Az egyik abból a szociológiai tényből fakad, hogy háromgyerekes családapa, jóval idősebb évfolyamtársainak többségénél, és szegény. Megpróbál a többiek „apja” lenni, de azok csak gúnyosan „öregapó”-nak aposztrofálják. Teológiai felvétele előtt több gyülekezet hivatásos kántora volt, Nagyváradon karnagyi képzésben is részt vett, de egy év után kizárták, mert az illető zenei intézmény úgy vélekedett, „nincs szüksé-

³⁴⁶ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R169738. és Fond Informativ I211939. dossziékban találhatók.

³⁴⁷ Kiss Mihály a Babeș-Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarára nyert felvételt, majd ösztöndíjjal a budapesti ELTE-n tanult tovább. Házasság révén végleg Magyarországon maradt. A rendszerváltás után egyetemi oktatóként működött a kolozsvári Babeș-Bolyai- és a budapesti Pázmány Péter-egyetemen.

gük templomi énekesekre". (Ezt nem kritikaként, hanem szomorú beletörődéssel mondta – hangsúlyozza PRODAN.) Teológiai tanulmányai alatt a felesége kötéssel tartotta fenn a családot, valamint a férj is hazaküldte az ösztöndíjának nagy részét. Később a tanári kar engedélyével Torda mellett újból kántori állást vállalt, és vasárnapjait ott töltötte. Motorbiciklivel rendelkezett, szeretett volna hetente hazajárni, ám nem engedélyezték, arra hivatkozva, hogy a szabályzat ezt nem teszi lehetővé. Ez nagyon érzékenyen érintette, de nem lázadt fel a döntés ellen. Ugyanis hálás a tanári karnak az ösztöndíjért, amit annak ellenére kapott, hogy tanulmányi eredményei nem voltak fényesek. PRODAN szerint, Pánti László fegyelmi szempontból a teológiai hallgató „modellje” lehetne, minden közösségi munkából, szolgálatból kivesszi a részét, amit az intézmény vezetősége kezdeményez.

A pozitívumok mellett negatívumairól is szólni kell, írja PRODAN. Hihetetlenül primitív mentalitással viszonyul bizonyos dolgokhoz. Nem hiszi el, hogy az ember leszállt a Holdra, vagy például Molnár Pál diák szerint a holokausztot is kétségbe vonja: Auschwitzot azért találták ki, hogy egymásnak uszítsák a népeket. Nagyon népszerűtlen a hallgatók közt, sokan úgy gondolják, hogy törvénytelenül adtak neki ösztöndíjat, és részrehajlással nyerte meg az orgonaversenyt. A tanárok kivételeznek vele, különösen Nagy József, aki az „asszisztenseként” kezeli. PRODAN úgy gondolja, a jelzett vélekedések főleg irigységből származnak, de primitív mentalitása „megoldandó probléma marad”, mert „reális veszélyt jelenthet a tevékenységében, amikor egy közösség »tanítója« lesz”.

A szerzett információk alapján elkészítik szervezési tervét is, amelynek indoka „azon akciók és kihágások megismerése, megelőzése, amelyek érintenék országunk állami és társadalmi berendezkedését, és amelyek a kolozsvári teológiai intézet bizonyos hallgatói, különösen a III. évesek részéről várhatók”. A rendelkezésre álló adatok alapján és egy december 19-én megejtett személyes beszélgetésből Onac őrnagy arra következtet, hogy Pánti László „hasznos lesz az információs munka számára”.

Onac Ioan kolozsvári szekus őrnagy 1973. május 10-én kelt referátuma szerint előző év december 22-én „érintkezésbe lépett” Pánti László teológiai hallgatóval, a személyes megismerés és a szervezés céljával. (Úgy látszik, elfelejtette, hogy egy másik dokumentumban 19-ét ír.) Másnapra újabb találkozót beszéltek meg a „jelölttel” a szervezés konkretizálására, de nem jelent meg. A kudarcral végződött szervezés körülményeire BIBLIOTECARUL február 15-én kelt jelentése vet némi fényt. A párbeszéd formájában megírt feljegyzés a Vallásügyi Államtitkárság áldatlan bábáskodásához is adalék:

„...BIBLIOTECARUL (a továbbiakban B.): Ahogy tudja, évfolyamfelelősük vagyok, így megtudtam, hogy Hoinărescu megyei vallásügyi felügyelő hívatta. Mikor történt ez?

Pánti: Az 1972. évi decemberi szünet előtt, a szorgalmi időszak utolsó előtti napján.

B.: Eleget tett a hívásnak?

Pánti: Igen, odamentem.

B.: Hogy és hol történt?

Pánti: Egy délutánra szólt a meghívás Hoinărescu úr irodájába. De Hoinărescu úr nem volt ott, hanem egy általam addig nem ismert úr várt rám.

B.: Alexa úr volt?

Pánti: Nem. Az úr ismert engem, a nevemen szólított. Bementünk egy másik szobába, és olyasmire kért, amit visszautasítottam. Gondolkozási időt kaptam. Másnap kellett volna újból jelentkeznem.

B.: Visszament?

Pánti: Nem. A következő napon autóstoppal hazamentem.

B.: Miért utasította vissza a kérést?

Pánti: (Nem válaszol). Azzal váltunk el, hogy még folytatjuk a beszélgetést.”

A tartótiszt kommentárja: „A feljegyzés adatai megfelelnek a valóságnak. BIBLIOTECARUL informátor azt a feladatot kapta, hogy lépjen érintkezésbe a jelölttel, mert a második találkozón nem jelent meg, s ezért az volt a meggyőződés, hogy elutasítja az együttműködést.” Intézkedésként Pánti kompromittálását célozzák meg, azzal, hogy a Securitate nyilvánosan megkeresi. Pánti László lejárataához azonban (ez dokumentárisan nem igazolható, de a történések erre utalnak) a nagybányai esperestől származó, már jelzett információ kiszivárogtatása is hozzájárult.

Mint hogy nemcsak megtagadta az együttműködést, hanem le is leplezte a szervezési kísérletet, személyi dossziéját megszüntetik. Megfigyelését azonban egyáltalán nem. Népszerűtlenségét a diákság körében a NORBERT GASSMAN fn. diák-informátor szélsőségesen rosszindulatú nyilatkozatai jelzik. 1974. július 2-án írja: „Pánti László segédlelkész nacionalista-sovén mentalitású, amely minden, magyarsággal kapcsolatos megnyilatkozásában vagy a nemzetközi sporteseményekhez fűződően tetten érhető. Nevezett gyakran beszélt gyűlölettel a román sportolók teljesítményeiről a különféle bajnokságokon. Azok közé tartozott, akik fölöslegesen tekintették a román nyelv tanítását a fakultáson.” De az Erdő János tanárról írt feljegyzésében (azonos dátummal) is azok közé tartozik Pánti László, akik az Erdő János által tartott hazafias nevelésen (1971/1972-ben) „negatív állításokkal” készítették cáfolatra a professzort. (Tanárával sem sokkal kíméletesebb GASSMAN, azzal vádolja többek közt, hogy a Balázs László reggeli áhítatába „becsempészett nacionalista motívumok” ellen nem lépett fel.)³⁴⁸

1974. szeptember 28-án, mielőtt Pánti ÁIF-dossziéját átküldenék Bihar megyébe, még készíttetnek az INCZE WALTER fn. unitárius tanár-informátorral is egy róla szóló jellemzést, amiből kiderül: a Securitate célja, hogy Pánti Lászlót ellehetetlenítsék, tökéletesen sikerült. INCZE a célszemély ellentmondásos megítélését szélsőséges, ettől az informátortól szokatlanul pozitív, már-már szenvedélyes hangnemben ecseteli: „Kitűnő jellem volt [...] Komoly elem, aki teológusi hivatását tökéletesen igyekezett betölteni [...] érett és egészséges politikai meggyőződéssel gyakran elítélte a teológusok kihágásait [...] Becsületes, elkötelezett és társadalmunkhoz hűséges embernek ismertem meg Pánti Lászlót, ahogy hűséges a református egyházhoz is [...] A családban mintaapa. Gyakran nem volt mit ennie, nem volt ruhája, de hazaküldte az Intézettől kapott pénzt. Kár, hogy az egyháznak nem nagyon vannak ilyen egészséges felfogású elemei, akik bizonyosságai annak, hogy a munkás élettel le lehet győzni a legnagyobb nehézségeket is [...]” A negatív megítélés részletei: „[...] az ifjabb egyetemisták nemigen tisztelték, az utolsó két évben a diákság kiközösítette, azzal gyanúsítva, hogy Papp László nagyváradi püspöknek és az állami szerveknek információt szolgáltat. Alig várta, hogy befejezze a tanulmányait, mert helyzete napról napra tarthatatlanabbá vált. Gyakran csúfolták azzal, hogy egy református lelkész törvénytelen gyereke [...] Gyakran panaszkodott arra az erkölcstelen atmoszférára, ami a diákság körében uralkodik, akik italoznak, lopnak, rágalmaznak. Gyakran mondta nekem, hogy az olyan elemek, mint Magyarósi Mihály, Nagy Ferenc, Molnár János (szalontai), Csernák Béla megmérgezik a nacionalista, sovíniszta megnyilvánulásaikkal a diákság lelkét, és hogy a tanárok gyávák, a

³⁴⁸ Szintén a sporttal kapcsolatos a Mikló Ferencről írt feljegyzése is. A jelentéshez fűzött tartótízi kommentár szerint Erdő Jánost általános információs felügyelet alatt tartják.

rendszer ügynökei, azért fizeti őket az állam, hogy a diákokról információkkal szolgáljanak [...] Egyed Artúr egykori teológus meg is verte, mert nem akart részt venni italozásában [...] Egyes tanárok is gyanakvással tekintettek rá, Juhász István gyakran kereste az okot, hogy eltávolítsa az Intézetből [...] Geréb Pál egy tanári gyűlésen kijelentette, hogy nincs mit keresnie a diákság között [...]"

Hogy ezzel az ellentmondásos dicshimnusszal használt-e INCZE WALTER, vagy inkább ártott Pánti Lászlónak, nem tűnik ki Onac őrnagy kommentárjából. Talán inkább az előbbi, de ehhez a két megye belügyi szervei közt több esetben felsejlő feszültség is hozzájárulhatott. Rațiu Alexandru nagyváradi szekus százados 1975. 02. 11-én készített jelentésében azt írja: „[...] a dossziében fellelhető anyag tanulmányozásának eredménye, hogy fentnevezettnek nem voltak sem nacionalista, sem egyéb olyan természetű megnyilatkozásai, amelyek indokolnák az ilyen jellegű megfigyelést. Ezzel szemben a tanulmányozás arra a következtetésre vezetett, hogy a Belügyminisztérium kolozsvári szerveinek nem sikerült fentnevezett beszerzése, aki visszautasította azt, ezért nyomozták általános informatív felügyeletben.” Javasolja a dosszié lezárását, ami két napra rá meg is történik.

A lelkész a Ceaușescu-éra utolsó éveiben áttelepedett Magyarországra. A tapasztalat azt mutatja, a repatriálási kérelmek kiválthatták az állambiztonsági szervek érdeklődését, ám az ő esetében ennek nincsenek nyomain a Securitate fennmaradt iratainak levéltárában.

POPA BORZAN³⁴⁹

A fenti fedőnéven megnyitott nyomozati dosszié kimondottan ügynöki szemfülesség következménye. A JÁMBOR fedőnevű temesvári informátor, aki gyakran feltűnik a Tőkés László-ügyben is, több, gyanúra okot adó jelzéssel élt a Securitate felé. Borzási Gyula fiatal segédlelkész szerinte „tendenciózusan kommentálta” a püspökség intézkedését, hogy lelkészertekezleten foglalkozzanak Erdély Ó-Romániához csatolásának 60. évfordulójával. Állítólag azt is mondta volna egy román ember megjegyzésére, aki a reformátusokat elmaradottnak nevezte, hogy hülyeséget beszél az illető. Az erdélyi kultúra a magyar befolyás eredménye, a románoknak nem voltak kulturális hagyományaik, Iași városának kivételével. A takarítónőtől pedig azt tudta meg JÁMBOR, hogy 10–15 fiatal istentisztelet után visszatart Borzási, őt pedig hazaküldi. A fiatalok egyetemisták, a segédlelkész barátai. Rácz József őrnagy dossziényitási javaslatában azt is leírja, hogy érdeklődtek a segédlelkész felől a kolozsvári kollégáktól, akik szintén negatív véleménnyel vannak. (A dossziében egy diákkori jelentés szerepel évfolyamtársától, aki CRISAN NICOLAE fedőnéven informál a politikai tájékoztató kurzusról, amelyen a diákok, köztük Borzási is, „helytelen” kérdéseket tesznek fel az előadó Erdő János professzornak.) 1979. február 7-én jóváhagyják INYD nyitását azzal a megjegyzéssel, hogy a jelzett fiatalokat is „aktív feldolgozásban” kell részesíteni.

Február 22-én nagyszabású intézkedési tervet dolgoznak ki megfigyelésére.³⁵⁰ Az intézkedési tervben paneleket használnak, mindegyik terv nagyjából azonos forgatókönyvre íródott, csak a célszemélyre vonatkozó konkrét információk változnak. Az első pont, hogy „szülőfalujában” is érdeklődjének utána, miközben a célszemély Nagyváradon született, édesanyja ott él. JÁMBORon kívül a Cîntărețu Constantin őrnagy tartásában lévő F. I.-15 fedőnevű ügynököt is „mellé rendelik”. (Február 24-én már jelenti is, hogy Borzási nacionalista.) Az imaházat hordozható I.D.E.B. típusú lehallgatókkal fogják ellenőrizni, hogy kiderüljön, miről beszélnek a fiatalok és a segédlelkész. Ez utóbbi intézkedés végrehajtási határideje május 20. Akkor azonban már fölöslegessé válik a terv.

Március 1-jétől Aradra, június 1-jétől Szilágysomlyóra, október 1-jétől a Szilágyszeg községhez tartozó Menyőbe nevezik ki helyettes lelkésznek. Ezek a részletek azonban a DOB-RESCU fn. ügynök igen részletes életrajzi adatokra építő feljegyzéséből valók, a Securitate nem bírja követni a püspök gyorsaságát. DOB-RESCU már Szilágy megyében nyilatkozik pozitívan 1982 májusában POPA BORZANról; feltehetően a felettese, mert azt a feladatot kapja, többek közt, hogy pozitívan befolyásolja a célszemélyt. Hirtelen elhelyezése Temesvárról nyilván nem véletlen, ugyanis az ügyéért felelős Rácz őrnagy 1979. márciusi elemzésében azzal mentegetőzik a terv végrehajtásának kudarcáért, hogy váratlanul március 7-én áthelyezték a célszemélyt Aradra. *(Tehát a kihelyezési iratot visszadátumozták.)* Áthelyezéseit ő nem kérte, és nem érti. Mire megérkezik Bihar megyéből az ottani Securitate átirata Temesvárra (május 5.) POPA BORZAN adataival, már egy álhír is elterjed, mégpedig az, hogy Aradról egy igen tehetős bihari parókiára helyezték. (A szorgalmas JÁMBOR hallotta ezt is, az új temesvári segédlelkésztől, Gáll Miklóstól, a hírt állítólag Gönczy József aradi esperes is megerősítette, de az egyházközség nevét egyikük sem tudta.)

³⁴⁹ Az ügyvel kapcsolatos anyag az ACNSAS Fond Informativ I161840-es dossziében, illetve Chivu-Duță, Carmen, 2007, i. m. 84–87. o. (A kutatónő ugyancsak a jelzett dossziéből dolgozik.)

³⁵⁰ Uo. 34–35. l.

Menyőre helyezése után három hónappal (1980. 01. 19.) készül egy formális intézkedési terv Borzási Gyulával kapcsolatban. A róla kapott információk tisztázására SZIGLIGETI EDE és DOBRESCU ügynököket szemelik ki. Előbbi feladata, hogy megállapítsa, van-e szándékában a célszemélynek Szilágyszeg és Nagymon „ellenséges megnyilatkozásairól” ismert lelkészeivel barátkozni. Utóbbi a tájékoztató konferenciákon tanúsított magatartását hivatott figyelni. Ezenkívül levéllel ellenőrzés bevezetését is tervezik. Hogy a terv csak formalitás, Rus ezredes szigorú kommentárja jelzi. „Az INYD-en nem dolgoznak. Egyetlen egy kitűzött feladat sem valósult meg, amiért figyelmeztetésben részesítem. Jelentést kérek SZIGLIGETI teljesítményéről, miután a célszeméllyel kapcsolatba lépett. Ugyanígy DOBRESCU-ról. Be kell szervezni egy menyői informátort, esetleg pedagógust, aki segíthet a gyanúsítások tisztázásában. Az »S« szolgálat kihasználásával 30 napon belül az ügyet be kell indítani.” Az elég ritka megrovás egy Julia Iulian nevű főhadnagynak, a terv készítőjének szól, akinek kézírása nehezen olvasható.

A figyelmeztetés ellenére nem nagyon csipkedik magát, 1981. január 16-án jelent újabb híreket a célszemélyről. Sipos András és családjával tart közeli kapcsolatot, akiket megfigyelnek. Javasolja a MOLNÁR FR. fedőnevű lelkész-informátor mellé rendelését, aki mindkettőjük diáktársa volt, hogy kiderítse, szokták-e kommentálni a politikát, Sipos János krasznai lelkész nem vonta-e befolyása alá, kapcsolatban van-e HELGA-beli és holland lelkészekkel. Ezenkívül Mihály György őrnagy informatív lehetőségeit is szeretnék kihasználni. Az említett MOLNÁR FR. feljegyzése február 7-én Szilágycsehben készült, és csak érintőlegesen szól Borzási Gyuláról. Egy bizonyos Hernol S. felháborodását közvetíti, akit bosszant, hogy désházai iskolásokat is be akar vonni Józsa Ferenc a „szektás” tevékenységbe. MOLNÁR úgy tudja, Józsa szervezkedéseiben részt vesz Pályi Kiss Zsigmond nagymon-bősházai és Sipos erkedi lelkész is. Itt aztán megint kisiklik a megfigyelés vonata, mert MOLNÁR már „eltávolodott” a megfigyeltektől. Korábban ezekkel és a menyői Borzási Gyulával volt baráti kapcsolatban, de különálló magatartásuk miatt ma már csak „szakmai” kérdésekről tárgyalnak. SZIGLIGETI feljegyzése sem igazolja a temesvári JÁMBOR által elindított gyanakvaslavinát. Borzási nem tárgyal politikai kérdésekről. Igaz, hogy kapcsolatban áll Józsa Ferencel, de nem osztja annak „szektás” nézeteit. A krasznai lelkész fiával, Sipos Andrásal barátkozik. Nincsenek ellenséges elképzelései. Megházasodott, és szeretne a feleségéhez közelebbi parókiára pályázni, Lompértra.

Minden bizonnyal az elszigetelt kis szilágysági falvak, a rossz utak, a fejletlen kommunikációs technika megnehezítik a lelkészek ellenőrzését. A rendszerint román többségű községközpontokhoz csatolt magyar lakosságú falvakba a milícia sem jár ki naponta. Feltűnésmentesen ellenőrizni, megfigyelni valakit ilyen körülmények közt nehéz. Egy év elteltik, míg a valójában csak papíron létező POPA BORZAN-ügyben történik valami. A XIV. századi menyői műemlék templomot sokan látogatják. 1982. április 11-én az ARSINTE GHEORGHE fn. informátor jelenti a szilágyszegi milíciaőrsön, hogy 9-én egy magyar rendszámú 1500-as Lada személygépkocsi jelent meg Menyőben. Két, feltehetően külföldi személy ült a kocsiban. Borzásinál éjszakáztak, másnap pedig lefénnyépezték a templomot. A templom mellett lakók elmondása szerint az illetők sportolók voltak, és filmfelvevő is volt a csomagtartójukban. Most már volt mit számon kérni Borzásin. Behívadják a megyei Securitatéra, ahol először tagad. Majd mégis beismeri, hogy nála aludtak. Azzal védekezik, hogy olyan sár volt, hogy érkezésük napján nem tudták elhagyni a falut. Nemcsak megbüntetik a 23-as törvény és a 225-ös törvényerejű rendelet megsértéséért, hanem eltervezik szigorú

figyelmeztetését. Együttal a beszervezést is meg kell kísérelni. Amennyiben nem fogadja el, tovább kell menni a törvénysértés megbüntetése terén, és az eszerint keresztl is meg kell dolgozni.³⁵¹

Így kerül sor a 2500 lejes pénzbírságra, majd DOBRESCU informátor már említett jelentésére (1982. május 10.). Eszerint Borzási hároméves menyői tevékenysége alatt rendbe tette a műemlék templomot, és megnyerte a lakosság rokonszenvét. A helyi hatóságok sem panaszkodtak rá, tehát elégedettek a munkájával. Ennek ellenére felhívják a püspökségre, a Nagyváradon vele íratott protokolljelentés szerint (1982. július 29.). Ebben elismeri, hogy korábbi protokolljelentésében nem vallotta be, hogy Pető Bertalan, a Semmelweis Egyetem adjunktusa és 9 éves gyermeke, budapesti lakosok, nála aludtak. A törvénysértésért járó pénzbírságot kifizette. DOBRESCU jelentésére a megyei Securitate vezetője, Rus ezredes 1982. szeptember 17-én a következőket írja Tărău főhadnagynak címezve: „Ghițea alezredes gondoskodásával vezényeljenek több informátort mellé a lelkészi karból, illetve a községi értelmiség köréből. DOBRESCU vegye pozitív befolyásolás alá. Az »S« szolgálat révén beazonosítani és ellenőrizni minden bel- és külföldi kapcsolatát.”³⁵²

A „több” informátortól mindössze két rövid feljegyzés szerepel a dossziében, KISS JÁNOS lelkész-informátortól és egy kiolvashatatlan nevű helybeli lakostól, aki pár soros jelentése szerint rendszeresen jár templomba, de semmi olyasmit nem hallott a prédikációban, ami a vallásos élettől idegen lenne. A Tărău főhadnagy tartásában működő KISS JÁNOS 1982. június 14-én Zilahon azt jelenti, hogy előző hónapban Borzási Gyula kétórás látogatást tett nála, és panaszkodott, hogy a magyarországi vendégek miatt pénzbírságra büntették. Aztán együtt meglátogatták Kanizsai Lászlót Szilágycsehben, aki azt mondta, teljesen törvényesen járt el a hatóság, főleg emésztie magát a történetek miatt, legközelebb legyen előrelátóbb. 1983. április 15-én írt rövid feljegyzésében azt írja KISS, hogy Borzási a tavalyi büntetés óta magába zárkózott, Sipos Andrásról kívül senkivel sem tárgyal.

Ezután a Securitate úgy látja, főleg a négyévi különleges megfigyelést folytatni, mert az 1982. április 26-i figyelmeztetés után nem kaptak olyan jelzést, hogy nacionalista-irredenta tartalmú kommentárral kísért volna politikai történéseket, és a külföldiekkel sem áll le beszélgetni, ami arra utal, hogy az ellene foganatosított intézkedések elérték a várt hatást. Dossziéját le kell zárni, csak a protestáns problematika keretén belül kell megfigyelni. A dossziélezési javaslatot 1983. május 7-én jóváhagyja a Szilágysági Megyei Securitate vezetője.³⁵³

³⁵¹ Uo. 12. l.

³⁵² Uo. 9. l. „Ltmaj Tărău! Prin grija Lcol Ghițea să fie dirijate mai multe surse din rîndul preoților reformați pe lingă el, la fel surse din rîndul intelectualilor din comună. »Dobrescu« să-l influențeze pozitiv. Identificați și verificați toate legăturile, măsuri »S«, interne, externe.”

³⁵³ Uo. 56. l.

A SANDU fn. informátor dossziéja igen hiányos, a szokásos jellem- és környezettanulmányok, szervezési referátumok nem szerepelnek benne. A hálózati beépítésének szükségességéről szóló dokumentum az AUREL-dossziében található, ahol Ábrám Tibor biharpüspöki lelkész felügyeletével indokolják azt. Ábrám – ki tudja, milyen hetedik érzékkel –, elkerülte a mellé rendelt ügynököket. Borsi Zsigmondot viszont nem kerülheti el, mert ő építési anyagot vásárolt tőle, tehát meg kell hogy látogassa – konstatálják a szervek.³⁵⁵

Az egyetlen szokványos dokumentum, a kötelezvény, amely szűkszavúbb az átlagnál, de minden lényeges elem benne van: „Borsi Zsigmond, református lelkész, Nagyvárád, Bistriței u. 30. sz. alatti lakos kötelezettséget vállalok arra, hogy konkrétan és titkosan támogatom a Securitate szerveit egyes, az ország törvényei ellen elkövetett cselekmények megismerésében. Következésképpen nem fedem fel senkinek az együttműködés titkát, és a közlésekben korrekt leszek. Az általam szolgáltatott anyagokat SANDU néven fogom aláírni. Amennyiben elárulom a titkot, viselem a törvényes következményeket.”³⁵⁶

Munkamappája nincs, feljegyzéseit, amelyeket egyfajta korrektség jellemez (a célszemély érényeit is beleírja, nemcsak a hibákat), a célszemélyek dossziéiban lehet felfedezni (Ábrám Tibor, Kovács Imre, Szekeres Sándor, Gellért Gyula stb.).

Néhány róla szóló feljegyzés vet fényt az egyházban róla alkotott képre.

A NEAGU PAVEL fn. informátort 1987. szeptember 17-én azért kérdezik meg, hogy „verifikálják” Borsit. (Căproiu alezredes a tartótisztje, „szolgálati ügyben” látogathatja a lelkészeket.) Úgy írja le az esperest, mint aki a közvetlen érintkezésekben flegmatikus, de „amikor szakmáról van szó, szigorú”: A lelkészi kar nagy többsége értékeli a munkáját, ezért „jövő áll előtte”. Sem a hétköznapi életében, sem egyéb tevékenységében nem hallott senkitől semmilyen negatívumot felőle.

A SZEMES fn. informátor a nagyvárád-újvárosi egyházközség 1988. május 8-án tartott közgyűlésén történetekről jelent. Név szerint feljegyzi az elégedetlenkedőket (Kis Anna, Fazekas Elek), akik tiltakoznak az ellen, hogy a püspök ne engedje választani őket. Egy „intelligens” férfi Szabó Attilát dicséri. Egy 70 körüli ősz úr azt mondja, Papp Lászlót annak idején rendesen megválasztották, akkor most miért akadályozza a választást. Borsi mint esperes bejelenti, tetszik, nem tetszik, a püspök fog lelkészt kinevezni. Ez általános elégedetlenséget váltott ki. Căprariu alezredes kommentárjából kitetszik, hogy Zsigmond József főjegyző parókusi kinevezése váltotta ki az elégedetlenséget. SANDU és FELSZEGI informátorokat bízta meg a Securitate, hogy „kontrollálják az ilyen jellegű tevékenységet”, nehogy „különleges helyzetek adódjanak”.

FELSZEGI arról jelent 1989. január 31-én, hogy az Ábrám Tibor kivándorlása utáni helyzetet Borsi Zsigmond meg akarja lovagolni. Úgy gondolta, „elég erős ahhoz, hogy elérje célját”, vagyis ő legyen a biharpüspöki lelkész. A presbitériumot lemondatta választói

jogáról, hogy a püspök őt nevezze ki, de a közgyűlésen az emberek észbe kaptak, botrány tört ki, és a gyűlést levezető Vida István nagyvárád-velencei lelkész kénytelen volt azt határozathozatal nélkül bezárni.

Az ALBERT fn. informátor 1989. május 19-én arról jelent, hogy a május 6-án tartott gyűlésen Borsi esperes bejelentette: kijött a nyomdából a *Heidelbergi káté*, rövidesen szétosztják a lelkészek közt. Az informátor emlékeztet arra, hogy pár hónappal korábban, Gellért Gyula és Zsisku János reklamálták a vallásos könyvek hiányát. Borsi kérte a lelkészeket, hogy a papírtakarékosság miatt ne adják el a kátékat, csak használatra adják a konfirmandusoknak. Énekeskönyveket is fognak nyomtatni, már leadták az igényt a VÁ-ra. Ezt megelőzőképpen közli, mielőtt még valaki meggondolatlanul reklamálna.

A róla írt és a megfigyelték dossziéjában feltűnő, általa megfogalmazott feljegyzéseiből a professzionális hivatalnok képe bontakozik ki, aki az adott társadalmi-politikai körülményeket elfogadva, tisztségével járó kötelezettségként értelmezi az információszolgáltatást. Ebből viszont igyekszik kikapcsolni minden szubjektivitást, pusztán „szakmai” alapon fogalmazza meg írásba foglalt véleményét.

³⁵⁴ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R289215. dossziében találhatók.

³⁵⁵ ACNSAS Fond Informativ I 211908/1. 6. l. Completare la planul de măsură D.U.I. AUREL / Kiegészítés AUREL INYD intézkedési tervéhez.

³⁵⁶ Az eredeti szöveg: „Borsi Sigismund preot reformat cu dom. în Oradea Str. Bistriței nr. 30 mă angajez de a sprijini în mod secret și concret organul de Securitate pt. cunoașterea unor fapte potrivnice Legilor Țării. Ca urmare nu voi divulga la nimeni secretul colaborării și voi fi corect în relații. Materialele ce voi furniza vor fi semnate cu numele de SANDU. Dacă voi divulga secretul colaborării să suport consecințele legale.”

STRUGARU IOAN/FARKAS/PETRESCU³⁵⁷

A kitüntetett informátor típusa. 1973. augusztus 7-én szervezik be. A beszervezési dokumentum arra utal, hogy korábban is voltak kapcsolatai a Securitatével, s megbízható adatszolgáltatónak bizonyult. Ezért akarják szorosabbra vonni a kapcsolatot vele. A jelzett napon a falujabeli Geréb Jánosról referál, mégpedig azt, hogy egy szomszéd községbe jár jehovista közösségbe.³⁵⁸ Majd lelkészollégáját, az 1956-os események kapcsán elítélt Péter Miklóst gyanúsítja azzal, hogy nem tisztességes úton nyerte meg Bethlen református lelkészi állását. Kerekes Márton, a szőlőpataki lelkész korteskedett mellette. Miután ilyen jellegű információkkal szolgált, tértek rá a nagy ajánlatra, legyen hivatalos informátor. Bányai Ferenc mezőverese gyházi lelkész elfogadta az ajánlatot, megírta a kötelezvényt (nem szerepel a dossziében), a STRUGARU IOAN fedőnevet választották neki. A „magyar nacionalista-irredenták” problematikában fog ténykedni. Beszervezője Székely János őrnagy. Tartótisztje leghosszabb ideig Nechiti Simion.

Fedőnevét kétszer is változtatják, a kapcsolódó dokumentumok hiányoznak. 1983. 03. 16-án tartótisztje, Nechiti Simion, aki ekkor még csak százados, a kapcsolattartás magasabb szintre emelését javasolja. A FARKAS-sá változott Bányai Ferenc hetente annyi operatív értékű információt szerez, olyan aktív, hogy egy postafiókot (Beszterce, 68-as pf.) bocsátanak rendelkezésére, megtanítják a vegyűntával írt levél technikájára, hogy a havi találkozókra túl is tudjon jelenteni. Gui Ioan ezredes, az ügyosztály vezetője természetesen jóváhagyja a javaslatot.

Az 1987-es év két változást is hoz. A már PETRESCU-nak átkeresztelt ügynököt Kolozs megyébe helyezik, és szeptember folyamán nyugati utazást engedélyeznek számára. Mivel kifejezi óhaját, hogy korábbi tisztjénél szeretne maradni, és szakmai szempontból is érintkezik a Beszterce-Naszód megyei lelkészekkel, továbbra is a megye kötelékében marad. Az 1987. 12. 24-én kelt „elemző feljegyzés” szerint évi „szolgáltatásaival” igen elégedettek. Mindenke-előtt az OPONENTII (*Ellenállók*) 83 egyik, Temes megyei szerzőjének felderítésében játszott döntő szerepet, amit az I. Igazgatóságnak is többször jelentettek. Megyeközi feladatokat is sikerrel teljesített. Nyugaton élő, a SZER magyar részlegének érdekeltségébe tartozó nacionalista-irredenta elemek mellett is teljesített hírszerzői feladatokat. PETRESCU végzi a Beszterce megyei ellenséges lelkészek felügyeletét, valamint személyesen Csernák Béla, Gede Mátyás, Péter Miklós, Nagy József, Damo Hümér megfigyelését. Őt magát IONEL, JANOS és NAGY JÁNOS fedőnevű informátorokkal, valamint levéllelőrkéssel verifikálták, külföldi útjának ellenőrzése a vele együtt utazó K. A. információs „kiaknázásával” történt. Néhány esetben megszerezte VASILE célszemélynek és kolozsvári apjának a szövegeit, lehetővé téve „hasznos időben való lefényképezésüket és visszajuttatásukat”. „Az év folyamán a végzett tevékenységét többször is jutalmaztuk pénzben, illetve különböző természetű ajándékokkal, illetve olyan javakkal, amit ő kért.” A Traian-házban találkoztak háromhetente, illetve a teljes konspirativitást biztosító egyéb helyeken. Összegzőképpen megállapítják, hogy „PETRESCU informátor tevékenysége jó színvonalra emelkedett”.

PETRESCU 1988. 11. 28-án kelt kiértékelése azzal kezdődik, hogy tevékenységének „hozadéka nagyon jó”. „Jelzésértékűek ebben a tekintetben azok az információk, amelyek

Tőkés László titkos tevékenységét tárták fel, amivel a református lelkészi kart románellenes megnyilvánulásokra bujtogatta. Ezen információk operatív jelentőségét az Állambiztonsági Államtitkárság vezetősége is nagyra értékelte.” A korábbi évben már felsoroltak mellett újabb lelkészekről is fontos információkat szerzett. Becski Miklós – Apanagyfalu, Molnár Levente – Somkerék, Adorján Kálmán – Tacs. Jó eredményeket ért el egyéb nacionalista-irredenta elemek megfigyelésével is Temes, Kolozs és Kovászna megyékben. Ellenőrzése megbízhatóságát bizonyította. Teljesítményét többször jutalmazták pénzzel és ajándékokkal. „A nacionalista-irredenta akciók felderítésében felmutatott igen jó teljesítménye az információ munka iránti érdeklődésnek, a haza iránti elkötelezettségnek és a tartótiszt állandó kiképző- és nevelőmunkájának köszönhető.” A következő periódusban a „református lelkészi kar csúcavezetése mellé fogják rendelni”. (Egyik, a VASILE-ügyben írt feljegyzésében említi, hogy esperesnek jelölték a dési egyházmegyében, valószínűleg az idézet erre vonatkozik.)

A dolgok azonban másképp alakulnak. Nem őt választják meg esperesnek, hanem egy másik informátort, Láposi Józsefet. 1989. június 1-jétől Temes megyébe helyezik saját kérésére, Újszentesre, három gyermekének könnyebb taníttatása az indok. Nem akar a Temes Megyei Securitate kötelékébe tartozni, ezért a bukaresti központ hálózatába léptetik elő, egy vezető tiszthez, amibe ő beleegyezett. Crăciun Mihai alezredes, az I. Igazgatóság II. ügyosztályának vezetője bekérte a személyi dossziéját tanulmányozásra. Korábbi szolgálati helyéről azonban újabb személyekről is jelent: Tóth Árpád, Tőkés István, Kabai Ferenc, Kozma Andor, Gudor Lajos, Nagy Albert. A NAGY JÁNOS és ADAM ügynökök információi, valamint az egyes ügyekben „speciális eszközökkel” nyert információk nemcsak őszinteségét bizonyítják, hanem azt is, hogy „minden feladatot a kiképzésnek megfelelően kezelte”. Ezért részben a költségei fedezésére, részben ösztönzéseként különféle juttatásokban részesült, beszerettek neki például általa igényelt „használati eszközöket”.

A jelzett alezredes 1989. június 28-án kelt elemzése rávilágít, hogy a leleplezéstől tartva utasította el PETRESCU a temesvári szekusokkal való „munkát”. Maga az alezredes lesz a tartótisztje, kéri, engedélyezzék, hogy az együttműködés megszervezésére a helyszínre utazzon. A 0610-es bukaresti belügyi katonai egység hálózatához fog tartozni.

Ez kronológiailag az utolsó dokumentum a dossziében. Munkamappája üres. Mindössze a jelentéseinek egy részéről készített kétoldalas regisztert tartalmaz. Azon az 1981. 05. 14. és 1986. 07. 19. közti periódusban 111 tétel szerepel. A tartalomjegyzék vizsgálata azt mutatja, hogy a meglévő éves kiértékelésekben megnevezett személyek többszöröséről jelentett. A különböző ügyeknél és személyeknél tárgyalt feljegyzései arról tanúskodnak, skrupulus és válogatás nélkül, az emberi kapcsolatok legintimebb szféráját sem kímélve tárta az állambiztonság elé információit. Tartói különös körültekintéssel, egymást is folyamatosan figyelmeztetve vigyáztak arra, hogy értékes ügynökök ne hagyjanak lelepleződjön.

Ahogy azt az itt bemutatott dossziék is bizonyítják, számos esetben tűnik fel a soknevű ügynök, újabb és újabb információkkal lepve meg tartótisztjeit.

³⁵⁷ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Rețea R289259-es dossziében, illetve a célszemélyek dossziéiban találhatók.

³⁵⁸ A jelzett korban a Jehova tanúi tiltott szektának minősült.

A Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézetben a hetvenes évek elején megindult reformmozgalom kezdeményezői 1974–1975-ben befejezték tanulmányaikat. A Securitate feltehetően meg akarta félemlíteni az utánuk jövő generációk mozgalmi tapasztalattal rendelkező tagjait. Konkrét intézkedési terv eddig nem került elő, ám a jelzett oktatási intézményben 1975 őszen és telén történtek ezt a feltevést valószínűsítik. Tíz teológust „szankcionáltak” az állambiztonsági szervek, majd felszólították az egyetem vezetését, hogy fegyelmet indítsanak ellenük. A célszemélyek egyike volt Gellért Gyula, Gellért Sándor költő fia. 1974. 09. 18-án nyitják meg STUDENTUL fedőnéven első információs nyomozati dossziéját.

Az ok a szokásos: állítólagos magyar irredenta-nacionalista megnyilvánulások, jelesül az önképzőkörön elhangzott előadása. Orbán Balázsra, a *Székegyföld leírása* c. mű szerzőjére emlékeztek. Minthogy a mű a székeleyekről szól, nem említi benne az erdélyi románokat. Ezt a Securitate – úgy tűnik, feljelentés alapján – a huszadik század végi román nacionalizmus magaslatairól magyar nacionalizmusnak minősíti. A hivatalosan elfogadott és megtartott programért Gálffy Zoltán professzor felelt, aki a fegyelmi tárgyaláson a felelősség egy részét magára vállalta. Gellértet feltehetően az apja befolyásolja téves irányba – mondja –, ami nacionalista-irredenta magatartáshoz vezetett. „Így gyakran vásárol az antikváriumban régi magyar könyveket, kollégáit is vásárlásra ösztönözve, elégedetlenségét fejezte ki azon kollégáival szemben, akiket nem érdekel a magyar múlt és a magyar kultúra.”

Az egész ügy igen homályos. Gellértet 1975. szeptember 19-én hívják be először kivizsgálásra a kolozsvári Securitatéra. Az első nyilatkozatában beismeri, hogy 1973–1975-ben, „[...] különböző körülmények között, bizonyos körökben, sőt nyilvánosan, politikai szempontból nem megfelelő, ellenséges és nacionalista-sovinisza álláspontra helyezkedtem [...] Ma, a kivizsgálás alatt sajnálattal állapítottam meg, hogy mindezekkel a megnyilatkozásokkal és cselekményekkel érintettem Államunk biztonságát, ami az RSZK büntető törvénykönyvének 166. és 317. paragrafusába beilleszthető.” Megígéri, hogy megszűnik nacionalista, lázító beszélgetéseket folytatni, és megköszöni az állami szerveknek a megértését, hogy nem minősítették javíthatatlanul ellenségesnek. A nyilván diktált nyilatkozatban az Orbán Balázs-megemlékezésről itt még szó sincs, a szeptember 29-i kihallgatásnak viszont már ez a témája. A kihallgatást lezáró nyilatkozatban elismeri, hogy a *Kortörténeti tájékoztató a XIX-ik századról* c. másfél oldalas írás „a mai rendszerrel szemben ellenséges tartalmú”. Farkas Sándor IV. éves teológus felkérésére írta, és az emlékestet 1974. december 17-én, vagy 18-án tartották. Az eseményen részt vett kb. 80 diák, Erdő János, Izsák Vilmos, Szabó Árpád és Gálffy Zoltán professzorok. (Orbán Balázs unitárius lévén az első három említett tanár nyilván illendőségből vett részt, Gálffy pedig a tanári kar megbízottjaként. Utóbbi rektorhoz írt jelentésében Erdő János nem szerepel.) Sem pozitív, sem negatív bírálat nem érte az emlékestet követően. Chifor Cornel alezredes és Onac Ioan őrnagy figyelmeztetésben részesítik. Ezután is figyelik, és a leveleit is ellenőrzik.

A valóság az, hogy Gellért már nem emlékezett pontosan a történetekre. Kétszer szerepelt az idő tájt az önképzőkörön, ahogy BIBLIOTECARUL informátor 1975. 07. 22-én jelenti. Az Orbán Balázs-programot azonban 1975. április 15-én tartották. Az ügyben már

³⁵⁹ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Informativ I210984/1–2.; I210997-es dossziékban találhatók.

a legelején feltűnik néhány furcsaság. A szervező Farkas Sándor sehol, semmilyen szinten nem merül fel vétkesként. Akiket meg kell büntetni, a három másik részt vevő diák: Gellért Gyula, Zöld György, Rátonyi Csaba, valamint Juhász István professzor, aki hivatalosan az önképzőkör felelőse, s aki nagyvonalúan hagyta, hogy a diákság önállósodási törekvéseit mintegy elnézve, őt mellőzze.

A NAGY GEZA fn. informátor-tanár május 6-án ad „szakvéleményt” a Securitaténak, holott ő nem történész, hanem a pasztoráció mestere. Szerinte Gellért dolgozata „egyéltalán nem foglalkozik az abban az időben és ugyanazon körülmények közt, ugyanazon a tájon élő románokkal”. Rátonyi Csaba *Milyen ember volt Orbán Balázs* c. előadása is úgy adja elő a dolgokat, mintha az „kizárólag a magyarok történelme lenne”. Noha expressis verbis „elítélendő kifejezések nincsenek benne”, a két dolgozat olyan, „mintha 70 éve írták volna az akkori Magyarországon”. NAGY GEZA feljegyzésének végére Onac őrnagy már ekkor, három héttel az események után odaírta az ítéletet is: „G. GY-t figyelmeztetni fogjuk [...] R. CS-t általános információs felügyelet alá helyezzük. Juhász István professzort – aki az önképzőkörért felel – figyelmeztetni fogjuk, felróva neki, más vádpontok mellett, hogy nem ellenőrizte az önképzőkörön bemutatott munkákat.”

Gálffy Zoltán május 12-én a rektornak írt és tőle a Securitaténak is eljuttatott jelentésében semmi elítélőnivalót nem talált a megemlékezésen. Többek közt leszögezi: előző napon megjelent egy plakát az I. emeleti folyosón, amelyen a négy diák neve szerepelt. A felelős tanárét is fel kellett volna tüntetni, de nem tették. A dolgozatokat előzetesen nem látta, ezért a történetekre nagyon odafigyelt. Valószínű, nem készültek el vele idejében, azért nem mutatták be neki. Az ülést Farkas Sándor nyitotta meg, röviden vázolta Orbán Balázs életrajzát. Következett Gellért, aki szabadon, papír nélkül adta elő a történeti háttérrel. „Nem vettem észre nacionalista frázisokat, és nem utalt a XX. századi történésekre.” A másik két előadónál sem talált „semmi különösöt”. Tőkés László a hozzászólások rendjén megkérdezte, megvan-e a vonatkozó művek a teológia könyvtárban, Szabó Zoltán pedig arról beszélt, hogy az író sírhelyét Udvarhely város gondoza. Gálffy, már BIBLIOTECARULként, arról is kell hogy nyilatkozzon a saját lakásán, május 16-án, hogy milyen műveket használtak forrásként a műsort készítő. Onac őrnagy a feljegyzés végére odaírja, hogy Orbán Balázs a *Székegyföld leírása* c. műve minden állami könyvtárban és a teológia könyvtárban is megtalálható. BIBLIOTECARUL a nyár folyamán még ír egy jellemzést Gellértről, aminek lényege, hogy a fiú mindenben az apjára ütött, ismeri jól az apát, neki diáktársa volt. Továbbra is hangsúlyozza, a nyilvános előadásaiiban nem fedezett fel nacionalizmust, de a „konceptiója, a stílusa elindíthat ilyen asszociációkat. Úgy látom, az ilyen negatív eszmék a magyar nyelv egyoldalú, egzaltált szeretetére vezethetők vissza.” Augusztus 12-én a szatmári Securitatét is felkéri, nézzenek utána Gellért viselt dolgainak, amire augusztus 28-án megérkezik a válasz: nem találtak semmi kifogásolnivalót. (Ha nincs mit mondani a fiúról, írják az apáról: javíthatatlan – próbálták pozitívan befolyásolni, de makacs.) Ennek ellenére beindítják az eljárást.

Minthogy be nem tiltott, illetve a kommunizmusban megjelent művekről van szó, az akció célja nyilvánvalóan a megfélemlítés. Ha már májusban tudták, mivel fogják büntetni a főkolomposokat (Gellért, Juhász), csak egy logikus magyarázat marad arra, hogy miért várták meg a kivizsgálással az őszt, amikor az egész diákság újra együtt van. A Gellért ügye mellé még kilenc olyan ügyet csatolnak, amelyeknek semmi közük egymáshoz, hacsak a mindenre könnyen ráhúzzható, ráerőszakolt „magyar nacionalizmust” nem tekintjük annak. Viszont az a három hónap, amíg a diákságot a tanárok tudtával hívogatták és fenyegették

a Securitatén, bizonyára megtette a hatását. Senkinek nem nagyon volt már mersze a megkezdett reformokat folytatni. (Ezzel párhuzamosan zajlott az őszire halasztott záróvizsgára érkezett hallgatók beszervezési akciója is.)

A fegyelmi eljárás a „hetek” ellen az 1976. január 20-án tartott fegyelmi székre hárul. Hogy miért vártak vele addig, nem világos. A rektor 1975. november 18-án jelentette a tanári karnak, hogy az „illetékes szervek” hét hallgatóval foglalkoztak. (*A Securitate 10-ről beszél.*) Juhász Istvánt bízták meg a kivizsgálással, nyilván nem véletlenül.³⁶⁰ A hallgatókkal nyilatkozatokat íratott, amelyeknek alapján a fegyelmi szék elé terjesztette „bűnüket”. Gellért Gyula vétke Orbán Balázs-dolgozata mellett Trombitás Károly (IV. év) daloló kedves vívta ki a Securitate érdeklődését. 1974-ben a saját szobájában másokkal együtt elénekelte a székely himnuszt, 1975 februárjában pedig nem teológusokkal „meg nem engedett” dalokat énekeltek a Metropolis vendéglőben. Kiss Károly (III. év) az 1973/1974-es tanévben egyszer szintén székely himnuszt énekelt a hálóban, és két hazafiasnevelés-órán „nacionalizmusként is magyarázható” kérdéseket tett fel. Sökat beszélnek arról, mondta, hogy a nemzetek egymáshoz való közeledésének útja egymás jobb megismerésén keresztül vezet. De ahhoz, hogy egymást ismerjék, előbb önismeretre lenne szükség. Ám nemzetiségi önismeretet nem tanítanak az iskolákban. Vajda Domokos (II. év) az 1974/1975-ös tanévben hazafiasnevelés-órán azt tette szóvá, hogy a marosvásárhelyi turistavezetők miért nem mutatják be a turistáknak a Székely vértanúk emlékművét? Zöld György (III. év) egy „betiltott” könyvet hozott el otthonról, és az internátusban olvasta. Abszurd módon a mű a királyi Romániában jelent meg, 1930-ban. (Görög Ferenc: *A magyar nemzet története.*) György Horváth László (IV. év) dogmatikaórán azt kérdezte, hogy mi lesz azokkal, akik nem ismerik Krisztus megváltását, mint például a szovjet komzomolisták. Farkas Gábort (IV. év) szintén a hazafias órákon tanúsított ironikus magatartása miatt „szankcionálták”.

Juhász István kivizsgálása megállapította, hogy nevezett diákok visszaéltek a számukra biztosított szabadsággal, miközben a szabadság elvesztését kockáztatták. Viszont az „illetékes szervek nevelő célú figyelmeztetése” hatott, mind megbánták bűnüket, és írásos fogadalmat tettek, hogy a továbbiakban megváltoznak. Trombitást és Kisst három-, Vajdát és Zöldet két-, György Horváth Lászlót egyhavi ösztöndíjmegvonással sújtották. Gellért Gyula és Farkas Gábor megrovásban részesült. Ezenkívül Ötvös Józsefet, Sipos Attilát és Lukácsi Mihályt is figyelmeztették egy másik „éneklési ügy miatt”, ami a Marosvásárhelyen végzett magyar diákok találkozóján történt. (*Tehát mégis 10 érintettől van szó.*) Az eset távozásuk után kezdődött, mégis elmarasztalták őket, állítólag megsértették a házirendet. Minden bizonnyal itt is a Securitate állt a háttérben, a tanári kar mutatni akarta, hogy foglalkoztak azokkal, akikkel az állambiztonság is foglalkozott. Az 1956-os eseményekkel kapcsolatban börtönre ítélt Erdő János professzor javasolta, hogy a tanári kar jegyzőkönyvileg rögzítse „teljes elégedettségét az állami szervekkel szemben, akik ebben a fegyelmi ügyben annyira humanusan kezelték a hallgatókat”. (*Valószínűleg neki egészen más tapasztalatai lehetnek annak idején.*)

Az ügy NAGY GEZA „szakvéleményével” kezdődött, az ő hangulatjelentésével zárul (1976. 02. 27.). Az enyhe szankciók mindenkinek megkönnyebbülést, sőt „erkölcsi megtisztulást” jelentettek – írja. A kivizsgálás alatt mindenki nagyon ideges volt, súlyos bünte-

³⁶⁰ Juhász István megrovását 1975. nov. 18-ára tervezték, de eddig ismeretlen okból arra csak 1976. március 18-án került sor a Continental vendéglő egy feltehetően ilyen célra kialakított szobájában. Vö. SZEE II. köt. 272–280.

tésekről terjengtek hírek. „Érdekes, hogy nem magukat féltették, hanem a szüleiket. [...] nehogy rájuk nézve legyenek következmények [...] A diákság és a tanári kar is igen értékelte a büntetés nevelő jellegét, retorziókra és bosszúra számítottak [...] Minden diák örült és hallgatott, hogy ennyivel megúsza [...] Talán az egyetlen Gellért Gyula maradt rendíthetetlen, vagyis nem érdekelte a büntetés, de nem mutatta ki az elégedetlenségét vagy a dühét. Pázmány József felé irányult a reakciója, akit egy másik eset kapcsán informátornak hisznek [...] Trombitás Károly úgy érezte, többen provokálják, hogy tiltakozzon [...]”³⁶¹ Gellért Gyuláról a későbbiekben mind a besúgók, mind a levéllenőrzés azt bizonyították, hogy megszűnt nacionalista megnyilatkozásokat tenni, így a rektor elfogadja a diákság választását, hogy ő legyen az ifjúsági elnök, és dossziéját 1977. 03. 07-én lezárják.

A továbbiakban „csak” a vallási problematika keretében figyelik, ami nemcsak a dosszié-megszüntetési javaslat rutin megállapítása. Már Aradon segédlelkész, amikor apját meghívják előadásra a helyi Tóth Árpád irodalmi körbe. Másnap Gellért Sándor az esperesi hivatalban lelkesen adta elő, miről beszélt, többek közt a magyar nemzeti lobogó eredetéről is. Ugyanaznap este Ficzy Dénest, a neves aradi tanárt és irodalomszervezőt fogadta, akinek panaszkodott, hogy „valaki nem hagyja békén”. Mire Ficzy azt javasolta, menjen azonnal Bukarestbe Fazekashoz, biztosan segít, neki is segített.³⁶² Meg is adta a címét, hol keresse. Ezt már a VERES fn. informátor jelenti, aki a költő „Gyula fiáról” azt írja, hogy éjjel rengeteget gépel, de ellenőrizte, a szakdolgozatát készíti. Ahhoz megszerezte László Dezső özvegyétől a férje kéziratát a *Jelenések könyvéről*, s ezt is legépeli. Kérte, hogy készítsen neki is másolatot, de Gellért nem vállalta.³⁶³

1981-ben Gellértet újból figyelmeztetésben részesíti, ezúttal a Bihar Megyei Securitate, ahogy egy későbbi iratban említik. Kapcsolódó konkrétumok nincsenek a dossziében. 1985-ben az AVRAM fn. informátor ír róla jelentést, abból az apropóból, hogy Gellért meglátogatta Szócs Gézát Kolozsváron, akit SABAU-ügként emleget a tartótsízt. AVRAM a maga lezser módján geológusból meteorológussá előléptetve kollégáját, nagyhangú, magyarkodó, a történelmet kedvelő, de érteni nem értő emberként írja le Gellértet. Ekkor már megint INYD-ben nyomozzák, amit nem tudni, mikor nyitottak. Szentjóbbon, szolgálati helyén nagyon népszerű a falusiak között – írja AVRAM –, lelkészekkel nem barátkozik.

Az utolsó fellépése, amivel magára vonja a Securitate haragját, az 1989. február 7-én tartott nagyváradi lelkési gyűlés. Az esetről több informátort is megkérdeznek. Az ügy a SANDU és NEAGU fn. ügynökök másnapi jelentéséből indult el, mellé csatolták a gyűlés

³⁶¹ ACNSAS Fond Informativ I210997. 12. l. Onac őrnagy kommentárja: „În notă este vorba despre un număr de 10 studenți sancționați pe concepții naționaliste-iredentiste, de către noi. PAZMANI I. este lucrat în s.i.g. iar TROMBITAS K. face parte din rețeaua informativă. / A feljegyzés tíz, általunk nacionalista-iredentista eszmék miatt szankcionált diákról szól. Pázmány J(ózsef) á(Italános) i(nformativ) f(elügyelet) alatt tartjuk, Trombitás K(ároly) az információs hálózat tagja.”

³⁶² Minden bizonnyal a Román Kommunista Párt vezetésének magyar nemzetiségű tagjáról, Fazekas Jánosról van szó.

³⁶³ Uo. 18. l. VERES három másik személyről is beszámol ugyanabban a feljegyzésben. Sógor Gyula aranyosgyéresi és Bodor László arad-gáji lelkész Leyritz Árpád francia állampolgár jelenlétében a gáji új templomtervről vitatkoztak. Sógor szerint túl kicsi a Kós Károly tervezte templom, Bodor szerint megfelel az aradi igényeknek. Sógor agresszívan támadta Bodort, hogyha meg meri ezt építtetni, ő meg fogja akadályozni, szintén Fazekas központi bizottsági tagon keresztül. Sógor VERESnél aludt, és azt is kifejtette, hogy ha más felekezetek katedrálisokat és amfiteátrumokat építhetnek, akkor a gáji reformátusok is megérdemelnék egy nagyobb templomot.

jegyzőkönyvét is.³⁶⁴ Gellért Gyula eszerint nagy hangon követelte, háromszor is elismételve, hogy a püspökség akár előszobázással is harcolja ki, hogy a hívek kapjanak bibliát, énekeskönyvet és *Heidelbergi kátét*. Amit mondott, vegyék jegyzőkönyvbe. Mert ő nem akarja, hogy ötven év múlva, ha valaki megnézi a jegyzőkönyvet, abból úgy tűnjön, még ennyit sem mertek a kor lelkeszei megtenni. Felszólalásához csatlakozott Zsisku János belényesi lelkész is, aki kikérte magának, hogy külföldön az egyház képviselői azt állítsák, nem kell Romániába bibliát küldeni, mert van elég. Zsisku biztos forrásból tudja, hogy Zsigmond József kerületi főjegyző a Kecskeméten nemrég tartott nemzetközi konferencián ezt a kijelentést tette.

A bihari Securitatának a Központhoz írt jelentésében a két lelkészt renitensként jellemzik, Zsiskuról azt állítják: „[...] informátorunk volt, de 1986-ban megszűnt vele a kapcsolat, mert kibújt az információs feladatok alól [...]”. Azt javasolják, hogy Papp László püspökkel intézzék el az ügyet, aki „receptív szerveink jelzéseire”.

Az ominózus gyűlés utáni helyzetet SANDU, ADI, JAKAB, AVRAM és KISS (utóbbi két feljegyzéssel) informátorokkal ellenőrzik. SANDU május 11-én jelzi, hogy a két lelkész „tartózkodó magatartást tanúsít a gyűléseken”. JAKAB a PEPITA találkahelyen megfogalmazott feljegyzésében azt emeli ki, hogy a márciusi következő gyűlésen az esperes „határozott szavakkal megfegyvelte” őket, kijelentve, hogy nem illik kritizálni valakit a háta mögött. (Nyilván a kerületi főjegyzőre célzott.) ADI április 8-án Hegyközpályiból azt jelenti, hogy beszélgetett Gellérttel, és már megbánta a tettét. Azzal magyarázta, hogy van egy defektusa, meggondolatlanul szól, hirtelen felindulásból, ám később rádöbben az elkövetett hibára. Az egész történetet a Magyar Televízió hatásának tulajdonítja. KISS Szalárdról február 27-én a gyűlés utáni hangulatról is jelent. Szerinte a többség elképedéssel fogadta a bejelentés hangnemét. De van egy „ellenzék, Makai Lehel Hegyközszentmiklósról, Gavrucza Tibor Székelyhídról, Kallós István Érkeserűből és Major Huba, akik úgy vélekedtek, hogy jól mondták, amit mondtak, mert a reformátusoknak nem állnak rendelkezésre olyan eszközök, mint az ortodoxoknak”. Április 26-án kelt jelentésében azt emeli ki, hogy noha a 7-én tartott gyűlésen kommentárok hangzottak el a „Magyar Televízió Romániának címzett provokációival kapcsolatban”, Gellért és Zsisku hallgattak. Úgy tudja, az egyház vezetése „felhívta a figyelmüket helytelen magatartásukra”.

Április 11-én a Bihar Megyei Securitate jelenti a Központnak, hogy „[...] figyelmeztetésben részesítettük a Nagyvárad Református Püspökség vezetőségén keresztül nevezett Zsisku János 53 éves belényesi református lelkészt és Gellért Gyula 40 éves szentjobbi református lelkészt, mindkettőt INYD-ben megdolgozzuk magyar nacionalista megnyilvánulásokért és protestáló magatartásért”. (Akárcsak az aradi állásfoglalást követő püspöki kihallgatást, ezt is magnetofonszalagra vették.³⁶⁵) Ennél pontosabb megfogalmazása az állambiztonsági szervek és az egyházi vezetés együttműködésének alig képzelhető el.

³⁶⁴ A gyűlést Borsi Zsigmond esperes és Petri Jenő főjegyző vezetik.

³⁶⁵ T.O. 393/1989. 04. 12. Fogadja Ochea főhadnagy / Primeşte Lcmj Ochea. Maga a jegyzőkönyv nincs a dossziében.

SZENTIRMAI/AVRAM/KÁDÁR³⁶⁶

Beszervezése Kolozsváron, végzős teológus korában, 1975. 09. 29-én történik. A szervezési iratokon nincs fedőnév feltüntetve. Az előzetes személyiségtanulmányhoz szükséges, szokásos tanári jellemzések általános hangvétele egybecseng PRODAN VALER véleményével: „[...] Az utóbbi évek legintelligensebb és legjobb diákja.” A szept. 24–25-én tartott második záróvizsgán 9,60-as átlagot ért el. Középiskolás korában is nyert országos tanulmányi versenyt magyar irodalomból. Noha szellemileg kitűnő, bizonyos helyzetekben igen gyerekesen viselkedik. Egyszer jól bekonyakozott a negyedik tanév végén, majd uborkásüvegeket dobált ki az ablakon, amiért kizárták. Mint minden bihari, büszke arra, hogy irodalmi nyelvet beszél, sokszor gúnyolódik a székelyeken, hogy ők egy „elrontott magyart” beszélnek. A BIBLIOTECARUL fn. ügynök szokása szerint jósol, pszichológiai és jellemrajzot ad: „Elismertségre törekszik, és valódi értékeinél többet mutat. Ez a sikerorientált jellem arra ösztönzi, hogy bármi áron előretörjön, hamis altruizmust és karrierizmust szül [...] Szolgálat szempontjából jó lelkész lesz, de nagyon nehéz eset egyházi felettes hatóságai számára.” Egyszer beszéltek politikai kérdésekről, nagyon pozitívan nyilatkozott, de nem biztos, hogy őszinte, épp a karrierizmusa miatt. A NAGY GÉZA fn. ügynök tehetségének elismerése mellett rámutat pszichológiai zavarainak okára is: „Szegény családba született, korán árván maradt, mostohaapja nem szereti, nehéz gyermekora volt, nem ismerte a családi szeretetet és összetartást, ezért lelki szempontból nem fejlődhetett egészségesen.” Impulzív, meggondolatlanul jár a szája. Jól beszél németül, szebeni tanulmányai után kijelentette, az ottani tanárok részéről sokkal több emberséget tapasztalt, mint az anyaintézetben, ami a kolozsvári tanároknak rosszulesett. Egy alkalommal, amikor egész nap várta, hogy Juhász Istvánnál vizsgázzon, és a professzornak más dolga volt, este 10-kor elvesztette a türelmét, és kifakadt: „[...] torkig van a teológiával, alig várja, hogy kiakadjon”. Ezt az épp érkező Juhász István meghallotta és számon kérte. A már említett három hónapos kicsapás sokba kerülhet neki, mert ha nem változtatnak a terminusokon, nem fog tudni felvételizni a doktori képzésre. Az IMRE IOAN fn. ügynök ugyanazt írja, mint a többiek, esetében az az érdekes, hogy az ő neve más diák jellemzésénél nem merült fel. A DOMBI LAJOS fedőnévű szokása szerint külön kitér a politikai magatartásra, amit egyértelműen pozitívnak tart. Kicsapásával kapcsolatos új információ: Rapp Károly rektor végleges kizárását javasolta, de a tanári kar más véleményen volt.

Beszervezését a szokásos indok mellett („azokon a parókiákon, ahol a hívek többsége református – teljesen értelmetlen fogalmazás, hisz a református gyülekezetekben csakis reformátusok lehetnek – [...] nacionalista-irredenta cselekmények megelőzése, felfedezése, követése [...]”) egy ritkábbal is motiválják: „[...] hogy időben felkészítsünk olyan ellenőrzött informátorokat, akiket teológiai tanulmányútra lehet Nyugatra küldeni [...]”. Beszervezése hazafias alapon fog történni, a beszélgetést a kicsapással büntetett diáksínnyhez kapcsolva. Ahogy ezt a Szatmár megyei nyilvántartásba vételkor le is írják, a diáksínny következményeivel való zsarolás is szerepet játszott. Az Onac Ioan őrnagy készítette szervezési referátum szerint az érintett közölte, hogy a záróvizsga után letett eskü is kötelezi őt a belügyi szervekkel való együttműködésre. Kötelezvénye szerint mindezt őszintén és „önzetlenül” teszi. Az utóbbi

³⁶⁶ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Reţea R281163/1–2.; Fond Informativ I211427-es dossziékban találhatók.

szónak az kölcsönöz jelentőséget, hogy azok közé tartozik, akiket gyakran és viszonylag szép összegekkel jutalmazott a Securitate. Valószínű, azért nem adtak neki rögtön fedőnevet, mert beszervezése után kihelyezték Szatmárra, majd két hónapi segédlelkészség után Gencsre.³⁶⁷ Értelmetlen lett volna tartótisztet kijelölni számára Kolozsváron.

Miután Kolozsvár átküldi a személyi dossziéját Szatmárra, Jakab Dezső őrnagy keresi meg. 1976. szeptember 21-én kelt jelentése szerint eleinte visszafogott volt, de aztán írt egy feljegyzést, ami intelligenciáról és jóhiszeműségről tanúskodik. A megyében a SZENTIRMAI fedőnevet kapja. Az 1977. 08. 01-jén kelt „elemzés” szerint tevékenysége kielégítő volt, noha áldatlan körülmények közt élt, Gencsen a templomot bezárták előtte, albertben lakott, de volt, amikor Kolozsváron és Váradon tartózkodott. Áthelyezték a Bihar megyei Micskére, ezért átadják az ottani belügyi felügyelőség tartásába. Két hét múlva Nagyváradon Rațiu Alexandru őrnagy lesz a „főnöke”, aki egy év múlva értékeli a 14 leadott feljegyzést Kolozsvári Istvánról, Papp Istvánról, Liszkai Kálmánról, Mátyás Árpádról és más név szerint nem említettekről. Ellenőrzését a SZEMES, IONEL, FELSZEGI, majd GYÖNGYI és BADEA fn. informátorokon keresztül végzik. 1979 júniusától Raț Ioan százados veszi tartásba. A decemberi elemzésében, noha informatív tevékenységét jónak ítéli, megjegyzi: a szakmában és a társadalomban problematikus. Mintha csak BIBLIOTECARUL jellemzése csengene vissza. Önnön személyének túlértékelésével, éretlen, átgondolatlan, elsiertett tetteivel kiváltja főnökei ellenszenvét. Egy „nőügye” miatt *(ami később még hosszasan foglalkoztatja mind az egyházi vezetést, mind a Securitatét, akiktől segítséget kér)* majdnem elhelyezték. A Securitate szempontjából azonban a lényeg az, hogy leellenőrizték, és „elkötelezettséget tanúsít szerveink iránt”.³⁶⁸

A problémák azonban folyamatosan megmaradnak. Egy 1980. 09. 05-én kelt jelentés szerint, amely felsőbb parancsra íródott a bukaresti központ számára, kockázati tényezőként említik az alkoholizálást, ami a dekonspiráció veszélyével fenyeget. Fontos tudni róla azt is, hogy nem kapott engedélyt a micskei templom renoválására, amivel úgy gondolta, megnyerhette volna a híveket, s ez igen elkeserítette.

Környezete felismeri, hogy viselkedése provokatív. GYÖNGYI 1985. 11. 26-án³⁶⁹ leírja, hogy AVRAM bent járt a hivatalban és azzal dicsekedett, hogy Németi Imre esperes és Andeșan, a Vallásügyi Államtitkárság könyvelője jártak nála az engedély nélkül épített garázs ügyében. De nem lesz semmi baj, ő jól megvendégelte a felügyelőt, és így tisztán fog kikerülni a dologból. GYÖNGYI, miután tudja, hogy mi a valóságos helyzet, megállapítja, hogy az informátor „[...] kissé hazug, dicsekvő és provokatív. Játssza a nagy magyart, hogy lássa, mit mond az, akivel beszél”. A TT megjegyzi, „ismeretes, hogy provokál, amire fel lett hívva a figyelme. Azzal motiválta, hogy másképp nem kapna értékes információkat, illetve hogy a kollégái gyanút fognának, hogy informátor [...] Különben valami magyar érzelm létezik benne” – állapítja meg a tiszt, nem kimondottan dicséretként a szövegösszefüggésből következtetve. AVRAM informátori tevékenységének 1986. 04. 24-én kelt elemzése már komoly

³⁶⁷ Viharos karrierjét a VARGA fedőnevű informátor mint „hallatlant” kommentálja. „Az utóbbi 35 évben senkivel sem történt meg, hogy segédlelkészi praxis nélkül helyezték parókiára.”

³⁶⁸ Uo. 51. lap. „...are atașament față de organele noastre”.

³⁶⁹ Uo. 71. l. A feljegyzés kizárólagos alapon leplezi szerzőjét, ugyanis leírja, hogy az esperesi hivatalban rajta és AVRAMon kívül kollégái, Kovács és Ábrám voltak jelen. Az idézett szövegek eredetije: „[...] cam mincinos lăudăros și totodată provocator. Așa de exemplu face pe marele maghiar ca să vadă ce spune cel cu care vorbește”; „Este cunoscut că provoacă, lucră asupra căruia i s-a atras atenția. A motivat că altfel nu obține informații de valoare sau colegii l-ar suspecta ca informator [...] De altfel ceva sentimente de maghiar există în sursă.”

konfliktusokról tanúskodik. Előző nap részegen vezette a személygépkocsiját, ezért a Bihar községi milicistafőnök elvette a kocsikulcsát, mire a lelkész rátámadt. Másnap a községi milicián tartott kivizsgáláson megjelent új tartótisztje, Căproiu Aurel alezredes is. A lelkész elismerte a szabálysértést, és elnézést kért az állami szervektől. Kérte, hogy ne hozzák a püspök és a felesége tudomására a történeteket, mert kirúgják állásából, a felesége pedig el fog válni. Felhívták a figyelmét, hogy mutasson több komolyságot a Securitate iránt, amely „közbelépett”, hogy az állami hatóság elnézést tanúsítson. AVRAM újra megfogadta, hogy komolyabban veszi az informátori munkát, és hogy „hatékonyan fogja támogatni a Securitatét”.³⁷⁰ A bizalom azonban egyre fogy irányában. Az 1986. 11. 06-án kelt ellenőrzési intézkedéseket rögzítő feljegyzés szerint már nem elég az esperesi hivatal informátorainak mellé rendelése, helyben is szükséges szem előtt tartani. Ezért intézkedési tervet dolgoznak ki.

1. A folyó év márciusában a PAVEL³⁷¹ fedőnéven szervezett bihari római katolikus plébánost bízzák meg felügyeletével. Októberben szállítja is a gyanút beigazoló hírt, bizonyosovinisza kijelentéseket tesz AVRAM informátor, kritizálta a román–magyar vegyes házasságot kötőket. PAVELt azzal is megbízzák, hogy a paptamási lelkész presbiterit is kérdezgesse ki előljárójuk vegyes házasságokkal kapcsolatos véleményéről. 2. Megbízzák a KISS fn. informátort, aki szalárdi lelkész, és ugyancsak Căproiu a tartótisztje, hogy látogassa meg AVRAMot, és kérdezősködjön a következő dolgok felől:

- Milyen kapcsolatot ápol a Magyarországon letelepedett testvérével?
 - Távolban, Szatmár megyében dolgozó feleségére tekintettel mennyire rendezett életmódot folytat?
 - Hogyan értékelik a hívei?
 - Hogyan értékeli a klérus, főleg kortársai?
 - Vannak-e magyar sovíniszta megnyilatkozásai?
 - Vannak-e nyugati kapcsolatai, látogatják-e magyarországiak?
3. A helyi milícia hálózatából informátorokat kell kiválogatni, akik paptamási reformátusok között puhatolóznak lelkészük viselkedése felől.
4. Levelezését is ellenőrizni kell.

Az utasításnak megfelelően a KISS fn. szalárdi informátor két feljegyzést is készít róla, amiben van néhány, egyéb helyen fel nem tüntetett információ. AVRAM nagynénje Balogh Béla betánista, egykori elítélt felesége, de a püspökkel is közeli rokonságban áll. KISS szerint célszemély nem meggyőződésből lelkész, neki a prédikálás inkább színjáték, de az embereknek ez tetszik. Az 1986. okt. 26-án kelt feljegyzés margójára írt kommentárból egyértelmű: AVRAM szigorú ellenőrzését PAVEL jelentése indította el, mely szerint az elítélte volna a román–magyar vegyes házasságokat az informátor jelenlétében.

Miután több informátor is jelenti, hogy AVRAM elégedetlen, mert a püspök nem ad neki az útlevelekéréshez szükséges igazolást, így már kilenc éve nem látta a Magyarországon élő beteg bátyját, Căproiu ad neki ajánlást. *(Egészen rendkívüli kegy, eddigi ismereteink szerint egyetlen más lelkész esetében sem történt ilyen!)* Az 1987. decemberi értékelés szerint AVRAM kevesebbet teljesített, de ennek az is az oka, hogy a tartótiszt fél évre elutazott. *(Továbbképzés?)* Fő

³⁷⁰ Uo. 74. l. „[...] s-a reangajat de a sprijini efectiv organul de securitate.”

³⁷¹ A bihari római katolikus plébános 1983–1993 között Polgár János (1948–2013) csángó származású pap volt. Forrás: www.magyarkurir.hu.

feladata továbbra is BIHORUL³⁷², KOLOMAN és UNGUR célszemélyek megfigyelése. Ellenőrzése PAVEL és KISS informátorok által történik.

Együttműködésének megszakítása a Securitateval sajátos módon zajlik, és rávilágít arra, hogy a Securitate bizonyos esetekben nem volt olyan erős, mint azt a közvéleménnyel sikerült elhitetni. 1988. szeptember 26-án Căproiu alezredes kéri a Securitate megyei vezetését, és kérésében Cordiş Gheorghe őrnagy, az I/B ügyosztály megyei vezetője támogatja, hogy segítsék AVRAM informátor, paptamási lelkész törvényes kérését, hogy a községben legyen állandó lakhelye, valamint hogy gyermekorvos felesége pályázhasson egy lakhelyükhöz közelebbi állásra. Ilyen irányú kísérleteiket sorozatosan elutasították. Ez azt jelenti, hogy nem kap a lelkész élelmiszerjegyet (ami a fejadagos romániai ellátásban igen nagy hátrány), és gond hároméves gyerekük nevelése is, hisz a feleségnek 90 km-re van az állása. Végül is az alezredes parancsba adta a helyi milícia főnökének, hogy terjessze a megyei hatóság elé a lelkész-informátor kérését. A megye a tiszt megítélése szerint megalapozatlanul elutasította a kérést. Ezért az alezredes, főnöke közbenjárására apellál a megyei milicián a lelkész ügyében, a feleség ügyében pedig a pártnál kellene segíteni. A közbenjárás kudarcot vallhatott, mert 1988. október 20-án a TT javasolja AVRAM visszaminősítését informátorból támogatóvá, családi helyzete ugyanis nem teszi lehetővé ügynöki tevékenysége folytatását. KISS informátor 1989. május 18-i jelentésének margójára (mely azzal a következtetéssel zárul, hogy AVRAM úgy viselkedik, mintha nem lenne épeszű) már azt írja a TT-je, hogy ki fogják zárni, mert alkoholista lett, és ha részeg, nacionalista kijelentéseket tesz. Május 29-én hivatalosan javasolja a kapcsolat megszakítását és információs nyomozati dosszié megnyitását. Az indok, hogy márciusban beadta hivatalos áttelepedési kérelmét Magyarországra, megoldhatatlan családi helyzetére hivatkozva. Közben az általa írt feljegyzések hangneme is megváltozik: míg korábban jót nemigen írt senkiről, '88-ban már igen visszafogott a véleményalkotásban, sőt egyik-másik szövege inkább vádaskodás, mint értékes információk felsorakoztatása.

A megfigyelőből tehát megfigyelt lett KÁDÁR célszemély fedőnéven. Az ok: jelezték, hogy kapcsolatban állna Tőkés Lászlóval, illetve ő maga is nacionalista. Az intézkedési terv szerint a következő, rá vonatkozó információs feladatokat jelölik ki:

- kideríteni, hogy szándékszik-e áttelepedése előtt protestáló tevékenységet folytatni, egyedül vagy másokat is bevonva;

- kideríteni, hogy milyen kapcsolatban áll Tőkés Lászlóval;

- kideríteni, szokták-e magyarországi hírvivők felkeresni;

- lecsendesítés és kompromittálás mind a helyi lelkészi kar előtt, mind az MNK-ban.

A jelzett célok megvalósítása érdekében tervezett intézkedések:

- SANDU ügynököt kiképzik, hogy látogassa rendszeresen KÁDÁRt; és az egyházban betöltött tisztségénél fogva (*ekkor esperes*) csitítsa, és tudja meg, mi áll temesvári utazásai mögött.

- KISS informátort megbízzák, hogy állandósítsa látogatásait, illetve hívja magához a célszemélyt, és tudja meg, mik a tervei, vannak-e kül- vagy belföldi kapcsolatai.

- Más informátorokat is fel kell használni lecsendesítésére és kompromittálására.

- Ellenőrizni kül- és belföldi levelezését.

³⁷² Dohi Árpád bihari lelkész, INYD-ben megfigyelt célszemély fedőneve. A másik két megfigyeltet nem sikerült beazonosítani.

A temesvári kapcsolatról azonban kiderül, szimbolikus, nem valóságos. Az ARON fn. temesvári lelkész-informátor úgy tudja, valamikor július táján (1989) a célszemély telefonon felhívta Tőkést, hogy amennyiben kitennék Temesvárról, az ő segítségére számíthat. SANDU, KISS, NEAGU (utóbbi Bályokon lelkész) tudósításaiból egy tönkretett, szétesett személyiségű, bevallottan alkoholista ember képe rajzolódik ki, aki saját maga terjeszti a hírt, hogy ő mit ajánlott fel Tőkés Lászlónak. PAVEL arról is beszámol, hogyan adta elő neki állítólagos megveretésének történetét, amit szintén sokaknak elújságolt. 1989. szeptember 21-én a bihari katolikus templomi énekesnővel, akinek férje Magyarországra szökött, a bihari plébános meglátogatása után bemennek Nagyváradra, ott esznek-isznak, visszamennek Biharra, ott újból isznak, majd hirtelen támadt ötlettel átbuszoznak Biharfélegyházára, ahol a megszökött férj testvérevel van valami intéznivalójuk, ott megint alkoholizálnak, majd Paptamásiba készülnek a parókiára, de nem jön semmilyen jármű. Elindulnak gyalog a kb. három km-re lévő helységbe. Egy személygépkocsi utoléri őket, megáll, a nőt a kocsiba invitálják, AVRAMtól viszont személyi igazolványt követelnek, mondván, hogy ők a Securitate-tól vannak. A célszemély kérte, hogy igazolják magukat, mire az egyik illető megütötte, két másik is kiszállt, és agyba-főbe verték, majd otthagyták. A nő visszafutott a faluba, az ájult lelkészt pedig egy Silberius László nevű paptamási egyén vitte előbb Biharra, majd kórházba Nagyváradra. Sebeinek ellátása után saját felelősségére hazaengedték. PAVEL rákérdez a Tőkés Lászlóval létesített kapcsolatára is, amire a válasz: „Nem tudom, ki és mivel tud neki segíteni. Agresszív, fukar, beképzelt forradalmár.”³⁷³ A jelentést felvevő tiszt nem kommentálja a leírtakat. A korra jellemző, hogy a történet a temesvári ARONhoz már úgy jut el, hogy megcsalt férjek álltak bosszút AVRAMon. Végso soron a volt tartótisztje javasolja, engedélyezzék végleges távozását Romániából.³⁷⁴

AVRAM 1977. augusztus 17. és 1988. december 12. között 212 feljegyzést kreált a munkamappája szerint, az elsőt Papp István lelkészről, a nagyváradi püspök fiáról, akit feltehetően francia felesége miatt tartottak megfigyelés alatt, az utolsót Varga Vilmos nagyváradi színészről, akivel Kágyán, Oláh Magda helyi kocsmárosnő pincéjében találkozott. Ilyen terjedelmes „életmű” részletes ismertetésére itt hely nincs, csak érdekességekre, jellegzetességekre, szemelgetésre.

1978-ban az NDK-ban és Magyarországon járt. Jelentéseiből, amelyekben minden megismert személy teljes lakcímét is közli (*ez nyilván elvárás volt, más informátorok külföldről készült jelentései is így készülnek*), érdemes kiemelni néhány részletet. Egy drezdai lelkésznel a Szovjetunióból áttelepült személyekkel találkozott, akik noha szegények voltak, örültek, hogy egy „viszonylag szabad (az ő szavaikkal élve) és gazdag országban élhetnek”. Amúgy rengeteg szovjet katonát és állampolgárt látott az utcákon, a szovjetek állítólag nem állnak szóba a németekkel. Megismerkedett Karl Pilzner lelkésszel, aki jó barátja Rudolf Baho³⁷⁵ bebörtönzött íróinak. Ez, noha kommunista, a szabad sajtóért, az emberi jogokért harcol, és kritizálja a német

³⁷³ I211427. 10. l. „Nu ştiu că cine îl poate ajuta şi cu ce. Este agresiv, cărpănos, încrezut şi revoluţionar.”

³⁷⁴ Az utolsó hónapokban a parókiát is lehallgatják. Egy decemberi lehallgatási jegyzőkönyvből, amelyben feleségével beszélget, kiderül a viselkedéséből amúgy is kirajzolódó tény, hogy magatartás-változtatása nem több, mint taktika és stratégia (*ezekkel a szavakkal*), hogy minél hamarabb engedélyezzék távozásukat.

³⁷⁵ Eredeti nevén Bahro Rudolf (1935–1997) keletnémet író/filozófus. 1968-ig elkötelezett kommunista, a prágai tavasz elnyomása ellenzékivé teszi. 1977-ben az NSZK-ban kiadja *Az alternatíva* c. könyvét, amiért letartóztatják, és 8 év börtönre ítélik. 1979-ben szabadlábra helyezik, és kiutasítják az NDK-ból. A „zöldek” pártjának egyik vezetője lesz.

militarizmust. Pilzner mesélt Wolf Biermann³⁷⁶ énekesről is, aki kritizálja mind a helyi, mind a szovjet vezetést. NSZK-beli turnéja után nem engedték vissza az NDK-ba, de ő harcol, hogy visszatérhessen. Az utcákon minden fiatal az ő zenéjét hallgatja. Lipcsében megismerkedett egy fiatalemberrel, a *Népek csatája* emlékműnél. Kiderült, hogy az NDK belügyese (*Micsoda véletlen, annyi ellenzéki ismeretség után!*), az apja tábornok, aki többnyire a Szovjetunióban tartózkodik. Ő is sokat utazik, mert a külügyminiszter mellett kell lennie. Ha változás történne, ő tudná, hova meneküljön. Sokat ittak együtt – állítja AVRAM –, nagyon jól összebarátkoztak. Azt ígérte, meglátogatja őt Romániában. „Azt hiszem, ő érdekes dolgokat tud a német hadvezetéről és katonai politikáról” – ajánlja tartótisztje figyelmébe új „barátját”. Az informátor nagyon érdekes embernek tartotta Eberhard Schrödert is, a Gustav Adolf Verlag vezetőjét, aki jó viszonyban van Juhász Istvánnal. Juhászt úgy ismerik az NDK-ban, mint aki „igazi történelmet tanít”.

Magyarországon Fabiny Zoltán³⁷⁷ evangélikus teológiai professzort kellett felkeresnie; hogy átadja a Schröder által küldött bibliai filmeket. Fabiny lányán keresztül ismerkedett meg egy bizonyos Nagy Zoltánnal, aki Miskolcra küldte, hogy ifjúsági csoportokkal ismerkedjen, mert jó kapcsolatokat ápolnak hasonló marosvásárhelyi csoportokkal. AVRAM azonban nem ment Miskolcra. Részt vett Fabiny lányával egy születésnapi bulin, ahol őt úgy tekintették, mintha a pökölből jött volna. Megkérdezték, igaz-e a román elnemzetietlenítő politika. Feljegyzésében azt állítja, tagadó választ adott, és kijelentette, neki nem is tetszik a magyarországi életstílus. Egy nyelvtanár nő nagyon pontos adatokat ismert az erdélyi magyar tanügyi dolgokról, hogy az elméleti középiskolákat iparivá alakították át. Király Károlyt is ismerte. Úgy látja, a magyar értelmiség fő problémája a szabad utazáshoz való jog.³⁷⁸

1980. november 5-én Ara-Kovács Attiláról jelent olyan közismert dolgokat, mint azt, hogy filozófiával foglalkozik, jár az Ady Endre irodalmi körre, és Molnár János tamáshidai lelkésszel is barátkozik. A Securitate szeme viszont azon az információn akad meg, hogy Kovácsot Magyarország nem akarja befogadni, ezért lehet, hogy Ausztriába kényszerül. Tartótisztje azt a feladatot adja AVRAMnak, hogy amikor legközelebb találkozik Ara-Kováccsal, tudakolja meg, hogyan akar Ausztriába jutni.³⁷⁹

Gyakran kérnek tőle tájékoztatást a betánistákról, és ő ontja az információkat. Minden rájuk vonatkozó feljegyzésben megemlíti a külföldi anyagi segítséget, a letagadhatatlan irigység hangján. A VISAN fedőnéven megfigyelt Visky Ferenc áll a jelentések központjában, akit nem szívelhet, mert kritizálja őt „könnyelmű életmódja miatt”. Állítása szerint nem vesz részt a betánisták rendezvényein, adatait feltehetően családi kapcsolatai révén szerzi. Amikor 1981. február 5-én az ifjúsági kirándulásokon részt vevőkről kérnek információt, nem okoz gondot a családok többségének név szerinti felsorolása: Visky, Balog, Bustya, Csiha, Simon, Dobri, valamint név szerint nem ismert miskolci és budapesti családok. A fiatal lelkészek közül Molnár János (*zsidó*) velencei segédlelkész és Berke Sándort nevezi meg, mint „nagy pietistát”. 1986. június 21-én, az őt Paptamásiban meglátogató Szilágyi Sándor egykori elítélt kapcsán, terjedelmes fejtegetésekbe bocsátkozik a Viktor családról, akik főleg

³⁷⁶ Wolf Biermann (1936) énekest és zeneszerzőt 1976-ban, miközben az NSZK-ban turnézott, megfosztották állampolgárságától.

³⁷⁷ Id. Fabiny Tiborról (1924–2007) van szó, aki 1968–1999 között volt az egyháztörténet professzora a budapesti lutheránus teológiai akadémián. Az MEE tényfeltáró bizottsága bizonyítottan találta ügynöki ténykedését.

³⁷⁸ R281263/2. 137–144. l.

³⁷⁹ Uo. 129. l.

Miskolcon vannak sokan, de az USA-ban is él egy Viktor István nevű, aki megígérte Szilágyinak, hogy lefordítja a *Boldog rabságom* c. könyvét angolra. Viktor István az egyik összekötő a romániai betánisták és a Nyugat között. A másik Szabó Dániel, aki „egy miskolci hotel vezetője”, teológiai végzettsége van, nagyon művelt, és mindenfelé sokan ismerik. Rendszeresen látogatja Viskyét, Balogékát és a marosvásárhelyi betánistákat. Gyökössy Lehel nagyváradi nyugdíjas lelkésznek, akinél az elmúlt évben 300 000 lejt talált a Securitate, ők hozták a pénzt. (AVRAM ezzel újra ráirányítja a figyelmet Szilágyira, akiről más informátorok nem jelezték, hogy aktivizálódna – kommentál Căproiu őrnagy. Át is küldik rögtön a szatmári felügyelőségre AVRAM feljegyzését, hogy figyeljenek jobban oda Szilágyira, aki akkor fiánál, Tasnádon él.)

A barátairól minden zsenír nélkül jelent. A barátjának nevezett Zsisku János belényesi lelkészre is sikerül ráirányítania az állambiztonság figyelmét, elmesélve, hogy barátja szerint a *Horthysta terror Észak-Erdélyben* c. frissen kiadott könyv hazugságokat tartalmaz. Szabó József csokalyi és Bozsóki Sándor Kerekiben szolgáló „barátait” is elárulja azzal, hogy jelenti: Nyugatról behozott, vallásos énekeket tartalmazó hangkazettákat kaptak Csiha Kálmán marosvásárhelyi esperestől. Csiháról, aki vele „pertu”-barát, aki minden évben, amikor a paptamási fürdőben kezelte magát, meglátogatja őt, két és fél oldalon keresztül ír igen elismerő és egyben őt könnyen veszélybe sodró dolgokat. Csiha Kálmán a legtehetségesebb esperes Erdélyben, az erdélyi betánisták mentora, sok külföldi kapcsolat birtokosa, a fiatal betánista lelkészek legelkötelezettebb támogatója. 1986 augusztusában több családdal együtt fog érkezni a fürdőbe, így lesz alkalma informálni róluk a Securitatét.³⁸⁰

Érdekes, hogy néha az állambiztonság minden bürokratikus szabály ellenére sem tudja összekapcsolni a szálakat. AVRAM felkérésre ír jelentést Gellért Gyula szentjobbi lelkészről, de mivel róla sokat nem tud, arról számol be, hogy mit hallott esperesétől Gellért apjáról. Ő ugyanis intenzív kapcsolatot tart a fiával.³⁸¹ AVRAM '82 januárjában írt feljegyzéséből április 21-én készített átiratot Sima Traian bihari szekusfőnök az illetékes Szatmár Megyei Securitaténak. Az apropó világos: a budapesti televízióban sugárzott, a 2. magyar hadsereg pusztulásáról készült dokumentumfilmben Gellért kétszer is szerepel. Hogy miért tartja operatív értékűnek a bihari állambiztonság, hogy a Szatmár megyében élő Gellért Sándornak minden évben egyszer jelentkeznie kell a szatmári Securitatén, rejtély. AVRAM azonban ezúttal sem állja meg, hogy ne szúrjon egyet a nagy író szerényebb képességű fián: „Gellért Gyula kollégám is »nagy magyar«, ismerete nincs, de lelkesedése a magyar történelem iránt annál inkább.” A furcsa az, hogy a tartótiszt megjegyzi, eddig nem értesültek a szentjobbi lelkész ilyen irányú érdeklődéséről. Holott már teológusként nagy port kavart épp a Securitate egy rövidke történelmi írása körül, amelyet a teológiai önképzőkörben olvasott fel. (Lásd Gellért Gyulánál)³⁸²

Az 1981. 12. 16-os nagyváradi Ady-körön utasításra van jelen, nagyon nem tetszik neki a dolog, mert Pósalakán temetett, nem volt ideje átöltözni. A legjobban azon lepődik meg, hogy (*szalontai*) Molnár János, akit egyéb jelentéseiben „tehetségtelen”, sőt „nyomorult”

³⁸⁰ Uo. 49–54. l.

³⁸¹ Ha kissé jártasabbak lettek volna a Securitate és informátorai a napi irodalmi életben, tudhatták volna, hogy Gellért Sándor felélesztette az „irodalmi levelet” mint műfajt. *Levél Gyula fiamhoz* címen írt nyilvános levelei, amelynek darabjai sorozatban jelentek meg, informátorok nélkül is eléggé egyértelműek voltak.

³⁸² Uo. 99–100. l. „Și colegul meu Gellért Gyula e »mare maghiar«, cunoștință nu are, dar entuziasm mare față de istoria Ungariei.”

embernek minősít, a kör elnökeként jelenik meg, ő vezeti a temesvári irodalmi körrel közösen szervezett estét. Ebből is látszik, felületesen, saját gondolköréhez és értékítéletéhez igazítva adja elő a tényeket. Fogalma sincs arról, hogyan is működik az Ady-kör. Az, hogy őt Micskéről mozgósítják, azt is jelentheti, Nagyváradon nem volt igazán megbízható besúgója irodalmi berkekben a Securitate-nak, kellett egy külső ember, akivel ellenőrzik a helybeli megbízottat. Az is lehet, be akarták építeni. Ha már egy lelkész kell a körnek, az legyen kipróbált informátor. AVRAM azonban úgy tűnik, nem lelkesedik az irodalmi megbízatásért. Miután részletesen beszámol Visky András és Toró Tibor temesvári diákok felszólalásáról (mindkettőt „bemutatja” a tartótisztnak), amiben nem talált semmi „felforgató”-t (a „răscolitor” kifejezést használja), megjegyzi, hogy a nagyváradiak ezzel szemben nagyon „erőszakos” stílusban nyilatkoztak. Feltehetően Varga Gáborral és (szalontai) Molnár Jánossal is kellett volna beszélnie, mert előbbi meghívta egy pohárkára, de az elhárította a meghívást, utóbbi pedig a kör után hirtelen „eltűnt” – állítja. Összegzésképpen megállapítja, nem érezte jól magát a körön, magától még egyszer nem megy el, legfeljebb, hogy „önöket informáljam”.³⁸³ Ennek is eljön az ideje alig két hónap elteltével, de az Ady-kört lekési (talán épp fent jelzett ellenszenv miatt tudatosan). Meglátogatja Szabó Ferenc pénzügyi ellenőrt, akinek „tartozik némi borral”, ezt a tartozást „rendezi”. Megtudja, hogy az ellenőr lányával együtt ott volt az Ady-körön. Kifaggatja, mi is történt ott, mit mondott Balogh Edgár. Így a jelentését is megírja a köréről, ugyanakkor az ellenőrről is firkant egyet. Ha már ott járt, miért ne provokálna egy keveset. Elsorolja, miket mondott Szabó: „Magyarország semmilyen tekintetben nem hasonlítható össze velünk. Fáj az ember szíve, hogy milyen könyvek és milyen kiadásban jelennek ott meg. Balogh Edgár könyve azért olyan pontos, mert sok magyar dolgozik a nyomdában. Mindehüzt ez van, a szakemberek magyarok, a vezetők románok.” Valószínű, AVRAM kérdései gyanút ébresztettek Szabóban, mert azzal fejezi be a mondandóját, hogy ő tudja, mit beszél, a hivatalosok előtt is elmondaná ugyanezt. A Securitate viszont, akárcsak Gellért esetében, meglepődik Szabó ilyen jellegű megnyilvánulásain, köszönik szépen az információt, ezután jobban odafigyelnek rá. Ami a magyar kisebbség kulturális életét illeti, AVRAM tájékoztat-lansága különösen akkor érhető tetten, amikor közismert emberekről nyilatkozik, pl. Szöcs István újságíró egyetemi tanárnak mondja. Balogh Edgárról, miután „megdicséri”, ezt írja: „Azt hiszem, nincs messze az ország vezetésének finom kritikájától. Én hallottam beszélni Kolozsváron, a református teológián, finoman kritizálni a nemzetiségi politikát, a nemzeti-ségi intézményeket. »Aktivizálni« szeretné ezeket a szervezeteket, hogy minden nemzetiségi intézmény telítődjön nemzeti öntudattal.” A jelentés kommentárjából kiderül, az Ady-kör szereplőit a „BASTIONUL”/Bástya ügy keretében kezelik, az információkat ott kell hasznosítani. A nagyváradi kulturális élet másik pillére, az Irodalmi Kerekasztal sem menekül AVRAMtól. Ha Balogh Edgárnak valószínűleg sokat nem árthattak AVRAM megfigyelései, az Apáczai Csere János-megemlékezésen megismert Gudor Lajos aranyosgerendi lelkész-nek erre sokkal több esélye volt. Elpanaszolja az informátornak, hogy az apja nevét viselő doktorandusz fiát elhelyezték egy nagyon kicsi faluba, mert összeütközésbe került a helyi hatóságokkal. Noha a beszélgetés négy szemközt zajlik, tehát nem lenne köteles beszámolni róla, leírja, milyen gondolatai támadtak Gudornak AVRAM felszólalása kapcsán: történelmi párhuzamot kellene vonni Apáczai kora – aki bevezette a magyar nyelvű oktatást – és a mai kor között. Miért tanult volna a magyar latinul, vagyis idegen nyelven, és nem az anyanyel-

³⁸³ Uo. 107. l. „Eventual, ca să vă informez.”

vén? Ma sem a román nyelvoktatást kellene forszírozni, hanem a magyart. Azt sem felejtette jelteni, hogy az eseményen elszavaltak egy Kányádi-verset, amelynek utolsó verssora egy felszólítás, amit emlékezetből idéz: „Őrizzük a magyar nyelvet!”

A már említett Gyökössy Lehel nyugdíjas lelkész meglátogatja az informátort Micskén 1984 júliusában, amiről augusztus 7-én jelent. A jelentés rávilágít annak egyik okára, hogy miért nem nagyon figyel a Securitate a lelkészek prédikációira. Ennek elsődleges oka, hogy nagy részük prédikációskötetkből, kézzel-géppel írt, fű alatt terjesztett, honi és magyarországi „neves” prédikátorok igehirdetéseit mondja, vagy legalábbis inspirálódik belőle. Így a romániai társadalmi-politikai-szociológiai-egyházi valóság csak ritkán és csak nagyon keveseknél jelenik meg. Gyökössy Lehel panaszkodott, hogy Pázmány József járt nála, s kérte, adjon neki prédikációkat, de elutasította. Pázmány erősködött, hogy benne megbízhat, épp mostanában akarta a Securitate beszervezni, de ő elutasította. Mire Gyökössynek még gyanúsabbá vált. AVRAM tudja, hogy a nyugdíjas lelkész kap Magyarországról gépelt és magnókazettára vett prédikációkat, amit szétoszt Gavallér Lajosnak, (szibói) Molnár Jánosnak, Major Hubának és másoknak. Ezek főleg Gyökössy Endrének, a Magyarországon és az NSZK-ban elismert pszichológus-lelkésznek az igemagyarázatai, amit eszmei gazdagságuk miatt igen kedvel mindenki.³⁸⁴

1985. szeptember 26-án évfolyam-találkozón vesz részt AVRAM, ami nagyon érdekli a Securitatét. Három jelentést is ír a történekről (lásd részletesen a VASILE-ügynél).

1986 áprilisában egy állítólagos KGB-ügnyökkel találkozik AVRAM. Volt iskolatársa, Orsolya szólítja meg az utcán, aki Magyarországon, Eger mellett él, és állítása szerint a „debreceni KGB-vel szoros kapcsolatban áll”. Azért kell kéthetente egyedül utaznia Romániába, hogy az ottani helyzetről informálja a KGB-t. Az informátor megígéri Căproiu őrnagynak, aki április 30-án látogatja meg, hogy felkeresi szülővárosában, Érmihályfalván Orsolyát, hogy újabb adatokat szerezhessen róla. Az információhoz fűzött szekuskommentár hiányzik, ahogy a tervezett találkozásiról szóló beszámoló is.

Ugyanaznap, szintén Paptamásiban, a parókián készül Borsi Zsigmond revizorról egy feljegyzés. Căproiu őrnagy kommentárja elárulja, hogy az „interjú” Borsi beszervezését célozza. AVRAM vagy megsejti, vagy a tartótiszt célzásaiból tudhatja, hogy mi a szándék, mert végig azt bizonygatja, hogy Borsi lojális az állami szervek iránt, barátai vannak a Vallásügyi Államtitkárságon, akiknek előző év május elsején nagy fogadást adott. Az is bizonyítja állam iránti hűségét, hogy noha megválasztották püspöki tanácsosnak, Papp László nem engedte elfoglalni a tisztséget. „Mert a püspök mindenkit, aki jó kapcsolatot ápol az állami szervekkel, eltávolít a püspökségről” – állítja. Összegzésképpen, noha a családja „nem mentes a »nagy magyarnak lenni« érzésétől, Borsi használható személy az állam számára, ő személyesen nem államellenes”.³⁸⁵

Nagy sikert ér el magyarországi utazásáról készített beszámolóival. Ahogy korábban jeleztem, tartótisztje 1987 nyarán javasolja kiengedését HELGÁba, ugyanis a püspök nem ad számára az útlevelekéréshez szükséges munkahelyi igazolást. Căproiu nem csaldódott benne, AVRAM jelentését decemberi utazásáról az I. Igazgatóság-hoz is felterjesztik. Debrecenben hivatalos személyektől hallott kemény kritikát a Grósz-kormányról és elégedetlenséget a szovjet jelenléttel kapcsolatban, ami nagyon sokba kerül az országnak. Ózdon és Kazinc-

³⁸⁴ ACNSAS Fond Informativ I211906/1. 17. l.

³⁸⁵ ACNSAS Fond Rețea R281263/2. 56–57. l.

barcikán pedig azt látta, hogy próbálnak leradírozni a vonatra írt olyan jelszavakat, mint „Munkát, kenyeret, Grósznak kötelet!”, illetve „Ruszkik hazal!” Ez utóbbi váltja ki az érdeklődést, erről az aspektusról és egyebekről is részletesebb információt kérnek. A szekuskomentárok azt sejtetik, hogy a Magyarországról érkező vonatokra „románellenes” jelszavakat festettek valahol valakik, ennek kiderítésére indult a RAPIDUL fedőnevű akció. AVRAM második jelentésében bevallja, hogy magát a feliratot nem látta, csak három tehervagont, amit épp vörösre mázoltak, és az ott bémészködő emberek mondták, hogy mi volt rá írva, és hogy kb. egy miniszteri ív nagyságú sablonnal dolgozhattak azok, akik ráfújták. A másik feliratot sem látta, csak a vonatban hallotta munkásoktól, hogy Budapesten a Szabadság-szoborra volt felírva. Feltűnő az 1978-as jelentéséhez képest, hogy egy munkáson és a saját nagybátyján kívül egyetlen nevet sem említ, akikkel találkozott volna, illetve „nem emlékszik” a nevekre. Feladatul kapja, hogy határátkelővel rendelkező személyektől érdeklődjön, nem tudnak-e valamit a vonatra festett jelszavakról.³⁸⁶

1988. március 15-ét AVRAM tartótisztjének társaságában „ünnepli” Nagyváradon, a MARIA fn. találkahelyen. Keményen megdolgoztatja az őrnagy, négy jelentést is ír. Ugyanakkor a jelentések időpontjaként megjelölt délelőtti 10 óra arra mutat, a pontosság nem számít. Az egyik szövegben szó szerint benne van, hogy aznap 12 órakor találkozott AVRAM Major Huba lelkésszel. Feltehetően elmegetett ebédelni, majd újra találkozott a tartótisztjével. Az említett Majorral, majd kicsit később Nagy Bélával, a színház irodalmi titkárával arról tárgyaltak, hogy Magyarországon állami támogatással működik a Jurta Színház, ami politikai gyülekezőhely is.³⁸⁷ Ott találkoznak a Magyarországra menekült románok, akik egy bizonyos Cornel Roșca vezetésével megalakították a Szabad Románia nevű szervezetet. (AVRAM eredetileg „Vasile”-nak írja, a TT jobban tudja, kijavítja „Cornel”-ra.) Az őrnagy kommentárjából megtudható, hogy Major Huba addig nem szerepelt az állambiztonság nyilvántartásaiban. A SANDU fn. informátort fogják mellé rendelni. Nagy Béla viszont már „megdolgozás” alatt áll, INYD-jét az I/B ügyosztály főhadnagya, Botău kezeli. Kevésbé érdekes dolgokat jelent még ez alkalommal felesége februári budapesti útjáról, amelynek során „felfedezte”, hogy Ara-Kovács Attila egy bizonyos Krizsár Zoltán nevű ausztriai festőn keresztül juttat ki információkat a New York-i Motolla c. laphoz, amit fia szerkeszt.³⁸⁸ Informál még Dohi Árpád bihari református lelkészről, akit BIHORUL fedőnéven dolgoznak meg, valamint a Magyar Televízióban látottakról.³⁸⁹

Az 1989. augusztus 4-i feljegyzése a román határőrségnek címzett áttételes vádirat. Vékony Mihály érmihályfalvi lelkész mesélte, hogy nemrég két fiatalot temetett. Selinden szintén megöltek egy fiatalot, egy 49 éves érsemlyéni férfiban hat golyót találtak. Egy másik illető súlyosan megsebesült, mire a debreceni kórházba értek vele, belehalt a sérülésekbe. Szűcs Gyula volt mihályfalvi és hegyközújlaki lelkész is átszökött a határon. A lelkész nagyobbik lányáról semmi biztosat nem tudni, azt suttogják, hogy a határőrök súlyosan megsebesítették a lábán. Vékony úgy tudja, az utóbbi időben legalább tíz szökevényt lőttek agyon, köztük

³⁸⁶ Uo. 28–33. l.

³⁸⁷ Nagy valószínűséggel az informátor azt írta, amit vélhetően hallani akartak tőle. Valójában a Jurta Színházat Romhányi László (1944–2005) ellenzéki színházi rendező hozta létre, és nem az állam, hanem az ellenzék támogatta, illetve talált benne otthonra egy ideig.

³⁸⁸ AVRAM alaposan összekeveri az információkat. A Motolla c. magyar ifjúsági lap Bécsben jelent meg 1986–1990 között. Szerkesztője Krizsán Árpád. Hogy apját Zoltánnak hívták volna, nem sikerült kideríteni. Forrás: www.nektar2.oszk.hu.

³⁸⁹ Uo. 15–26. l.

egy 12 éves kislányt. Befejezésül elmondja, hogy a kialakult helyzetet állítólag a magyar állam elhibázott politikájának tulajdonítják a lelkészek. Információit a KISS és MOLNAR fn. informátorokkal ellenőriztetik.³⁹⁰

Külföldre távozásával kapcsolatban nincs adat a nyomozati dossziében.

³⁹⁰ Uo. 9–10. l.

Beszervezése Slakovits Mihály ombódi lelkész megfigyelésének szükségessége kapcsán merül fel, akit OLOGUL fedőnéven INYD-ben nyomoznak. Az ombódi lelkész fia Nyugaton maradt, Kanadában él, apja pedig időnként a hatóságok idegeit borzoló kijelentéseket tesz a lelkészi gyűléseken. Ombód Szatmárpálfalva községhez tartozik, akárcsak Hirip. Úgy gondolják a szervek, hogy Sipos Miklós hiripi lelkész jó barátságban volt Slakovits fiával, tehát nem lesz nehéz apja bizalmába férkőznie. Socolan Ioan hadnagy a személyes találkozásokon megállapította, hogy Sipos napirenden van a bel- és külpolitikai fejleményekkel, jó ítélőképességgel és memóriával rendelkezik. Apja és két testvére is lelkész, egyikkel sem voltak az állambiztonsági szerveknek problémái. Kollegiális szinten az ÁKOS fn. lelkész-informátoron keresztül ellenőrizték,³⁹² aki 1984. 11. 08-án azt írja róla: „[...] nincsenek nacionalista megnyilatkozásai, sem a párt- és állampolitika iránt nem ellenséges”. A fejezetekre bontott szervezési javaslat garanciális fejtegetésében a személyes megtapasztalásra épít. Sipos, amikor a tiszttel beszélgetett, „olyan aspektusokra hívta fel a figyelmet, amelyek operatív érdeklődést keltenek” (így, konkrétumok nélkül). A szervezés helyszínére és módjára vonatkozóan a szatmárpálfalvi milíciát jelöli meg a tiszt, ahol Siposnak meg kell jelennie: kishatárátlépőt kért, ahhoz nyújtja be a szükséges iratokat. (Nyilván a helyzet felér egy virtuális zsarolással.) A szervezési beszélgetés módszertanilag a szekták témájával indít. Majd ennek kapcsán Slakovitsra terelik a szót. Ha olyan információkat ad ennek kapcsán, amelyek operatív érdeklődést keltenek, akkor rá lehet térni a titkos és szervezett együttműködés felajánlására. Amennyiben úgy vélik, elutasítaná az ajánlatot, azt a látszatot fogják kelteni, hogy csak a szektákkal kapcsolatos véleményére voltak kíváncsiak. Boşca Dinu alezredes, az I. ügyosztály főnöke jónak tartja a tervet, azzal a feltétellel, hogy a Slakovits felőli érdeklődést halasszák a szervezés utáni időszakra.

Az 1984. 11. 23-án megejtett szervezés lefolyásáról írt jelentés szerint az őszi betakarítási kampány Hiripen tapasztalható rendellenességeiről beszélgettek bevezetésként. Aztán rátértek a szektákra és a nagy egyházak kebelében újabban kialakuló ellenzékiiségre. Ezekben a kérdésekben azt érzékelték, hogy a jelölt egyetért a hivatalos állásponttal, és elutasítja a törvénytelenégeket. Feltették tehát az ominózus kérdést. A jelöltnek nem voltak fenntartásai, így megírták a kötelezvényt, és nyomban írtak vele két feljegyzést is. A kötelezvény típuszöveg, URSU fedőnéven fog jelenteni. Az első feljegyzés Petusca Iosifról,³⁹³ a faluba nemrég költözött nyugdíjasról szól, akiről URSU nem tudja, hogy azért kell megfigyelni, mert szervezkedés miatt korábban börtönben volt, és ellenséges magatartásért szabadulása után is figyelmeztették. URSU magányos, beteges öregembernek írja le Petuscát, aki senkivel nem tart kapcsolatot, s a faluba is csak a legszükségesebbekért mozdul ki. A másik szintén szokványos szervezési motívum, nevezze meg a kapcsolatait. Mindössze öt nevet említ Petuscán kívül, három református, egy római katolikus és egy ortodox lelkészét, nyilván olyanokat, akiket nem tagadhatott le. Ezzel szervezését a magyar nacionalisták problematikájában lezártak tekintették.

³⁹¹ A vonatkozó dokumentumok az ACNSAS Fond Reţea R286205/1–2. dossziékban találhatók.

³⁹² Vele kapcsolatban lásd a róla szóló fejezetet.

³⁹³ Helyesen Petruşca Iosif (1918–?) nőtlen könyvelő. 1959. 09. 15-én tartóztatták le, 6 évre ítélték „felbujtás” miatt, amit a Legfelsőbb Törvényszék 30 évre emelt. Büntetését az Ostrov kényszermunkatáborban és Jilaván töltötte. 1962. 09. 09-én szabadult. Forrás: www.iiccr.ro.

Informátori tevékenységének elemzése kapcsán megállapítható, hogy 1986-ban 400 lejjel jutalmazták. 1987-es feladatai közt általában olyan személyek megfigyelése szerepel, a faluban tapasztalható negatív jelenségek mellett, akik nacionalista-irredenta magatartást tanúsítanak, külföldi reakciós szervezetekkel tartanak kapcsolatot, szidalmazzák a rendszert vagy intézményeit, külföldi rádióadókat hallgatnak, akik személyes sérelmeiknek politikai színezetet adnak, akik külföldre akarnak szökni, akik olyan területekre utaznak, ahol pártvezetők tartózkodnak. Konkrétan Anca János, Puskás Sándor, Puskás Károly, Arnóczi Sándor és Petusca Iosif azok, akikről adatot kell szolgáltatnia. A megvalósításokról szóló jelentés, amit Iluţi Vasile hadnagy ír alá, jónak ítéli URSU az évi teljesítményét. Tizenhárom jelentés többek közt Saja Sándorról, Tarsoly Gyuláról, Orha Péterről, Anca Jánosról (ennyit nevesítettek). Utóbbi kettő helybeli lakosnak látszik a munkamappa regisztere szerint. Feladatokat kapott informátorjelöltek tanulmányozásában, informátorok ellenőrzésében. A találkozók rendszeresen megjelent, és nem leplezte le a szervekkel tartott kapcsolatát.

1988-as kiértékelése továbbra is hasznosnak tartja ténykedését, újdonság, hogy a kishatárforgalomra vonatkozó hangulatjelentést is adott. Következő év első negyedében új parókiára fog kerülni, Szamoskrassóra, közelebb a szülőhelyhez, ezért más tiszt fog vele foglalkozni.

Munkamappájának tartalomjegyzéke 58 tételt tartalmaz 1984. 12. 16. – 1989. 06. 15. között. Több jelentést ír, amelyek az emberek elégedetlenségének okait firtatják: az áramszünet épp a tévéműsorral egy időben kezdődik és azzal együtt ér véget; a termelőszövetkezetben olyan emberek kapnak munkanapokat s így fizetést, akik nem dolgoznak; az állami szervek elvárják, hogy a lakosok kössenek szerződést sertéshúsrá, de nem adnak hozzá malacot, így jó drágán a piacon kell azt megvenni. Tarsoly Gyula amaci lelkész is, akit betánizmus miatt INYD-ben nyomoz Bucureşteanu Liviu százados, szerepel a „munkatervében”. Semmi rosszat nem ír róla, vidám, majdnem szórakozott ember, a falujában az emberek tisztelik. Gönczi Gábor magyarszahelyi lelkészen kívül nem barátkozik senkivel. Slakovits Mihályt a gyűléseken tanúsított magatartása alapján jellemzi, személyes ügyeket fúj fel, pl. azt reklamálja, hogy miért kell neki a barátairól protokolljelentést írnia. Lévy József nyugdíjas lelkész is a feladatok közé tartozik: visszahúzódó, közeli kapcsolatot senkivel sem tartó embernek láttatja, aki sokakat kisegít helyettesítéssel, csak az utódával, Bajnai Csabával nem jön ki. Pop Vasile ortodox papról írt jelentésének tartótípusi kommentárjából kiderül, mindketten (Lévy is) informátorok. (Pop fedőneve VLASIN, aki szintén jelent Siposról, csupa jót és szépet: nem ellenséges, nem politizál, az emberek megbecsülik. URSU viszont feltehetően valós képet rajzol ortodox kollégájáról, miszerint VLASIN részegeskedik, nem tartja rendben a pénzügyi nyilvántartást, ezért a hívei elégedetlenek.)

URSU sokszor jelent magyarországi benyomásairól. 1989. 05. 15-én Iluţi Vasile átadja „tartását” Batori Donca Alexandru századosnak, aki Szamoskrassóért felel. URSU utolsó dossziében nyilvántartott jelentése Koncz János mátészalkai evangélikus lelkésszel folytatott beszélgetését idézi (kelt 1989. június 15.). Koncz szerint a romániai nyomorúságos helyzet csak egy vezetőváltással lenne megoldható, hiába próbál bármelyik ország kívülről tanácsot adni. Koncz nem tulajdonított jelentőséget Nagy Imre újratemetésének, és a helybeli újságokban sincs nyoma, hogy az eseményt reklámoznák. Sőt, a mátészalkai piacon az emberek hangosan tárgyalták, hogy a jelenlegi kormánynak nem ezzel kellene foglalkoznia. Kádár Jánost is védelmükbe vették, szerintük nem ő a hibás a magyarországi gazdasági csődért. URSU legutóbbi látogatása óta megváltozott a romániai menekültek megítélése is. A ko-

rábbi szimpátia helyett úgy beszélnek róluk, mint a cigányokról. Úgy tűnik, az általa írt feljegyzések közül ennek az egynek lehetett következménye a célszemélyre, Konczra nézve: javasolják, hogy amennyiben Romániába jön az illető, helyezték megfigyelés alá. Az egyéb aspektusokat az I. Igazgatóságnak továbbítják, hasznosítás végett a '89. június 16 akcióban. Ez is egyik bizonyítéka annak, hogy a román állambiztonság élénk figyelemmel kísérte Nagy Imre újratemetését, készülve egy esetleges váratlan fordulatra.

Hogy a rendszer utolsó hat hónapjában miért nem került több feljegyzés az előre beszámozott tartalomjegyzékbe, nincs rá semmiféle utalás.

A FELHASZNÁLT DOKUMENTUMOKBAN ÜGYNÖKKÉNT EMLÍTETTEK (SURSA, INFORMATOR, AGENT, COLABORANT, PERSOANĂ DE SPRIJIN)

ADAM = Tar Ferenc, 1974–1994 között déscichegyi ref. lelkész.

ADI = 1989. 04. 08-án Hegyközpályiból jelent Gellért Gyuláról, TT Căproiu Aurel.

AIUDEANU ALEXANDRU = Ladányi Sándor ref. lelkész, TT Onac Ioan.

ÁKOS = Csomay Árpád ref. lelkész, TT Bucureştean Lucian.

ALBERT = A bihari esperesség gyűléséről jelent 1989. 05. 19-én, TT Ghiţa Florea.

ALPAR = Fülöp Dezső unitárius lelkész, TT Könyves Lajos.

ANDRAS = Bárdi Imre bihari esperes, biharszentjánosi, majd gyulafehérvári lelkész, TT Hrehorovici Vilhelm, Mărcuţ Alexandru, Tóth János, Raţiu Alexandru, Kovács Lajos.

ANDREI = Beszterce-Naszód megyei informátor, Hermán Jánosról jelent.

ANTAL = 1984-ben Apán (Szatmár megye) ref. lelkész. Ebben az időben ott Csóka Dezső szolgált.

ANTAL ANDRÁS = Valádi György kolozsvári ref. lelkész, TT Onac Ioan.

ANTON IOAN = Bihar megyei informátor, Balog Barnát figyel.

ANTONIU = 1974. 11. 19-én Nagyváradban Csernák Béla megfigyelésével bízzák meg. 1976. 10. 15-én, amikor Seres Géza segédlelkészről ír, felettesként értékeli. Ekkor Orosz Árpád a nagyváradói esperes, Seres felettese.

ARON = Halász Sándor karánsebesi, majd temesvári ref. lelkész.

ARTHUR = Sántha Pál szilágysági esperes, majd kolozsvári nyugdíjintézeti igazgató. TT Onac Ioan, Ungvári József.

BADEA = Eszenyei Béla nagyvárad-velencei ref. lelkész, bihari esperes, TT Raţiu Alexandru, Raţ Ioan.

BAKONYI = A marosi esperesség dolgairól, lelkészeiről jelent (1977–1979).

BALÁZS IOAN = Fejér Lajos ref. kerületi tanácsos a hatvanas években Nagyváradon. Azonosítója az 1964. 02. 05-ös jelentése, TT Maklári Gyula.

BÁLINT = Eszenyeiné Széles Mária és Czirja János kapcsolatáról tett sejtelmes jelentést a Securitaténak. (Nagy valószínűséggel Bodor László gáji lelképásztor, aki szintén tett ilyen célzást Eszenyei Gyulának.)

BARBU = Beszterce-Naszód megyei informátor, Csernák Béla megfigyelője.

BARTA (néhol BARTHA) = Schindler Erzsébet könyvtárosnő a KEPTI könyvtárban, TT Onac Ioan, Ungvári József.

BARTHA = Barabássy László unitárius főgondnok, 1984 júliusában részt vesz Tokióban az IARF (Vallásszabadság Nemzetközi Szövetsége) kongresszusán. (Maros MS 1984. 10. 19-i jelentése, Csiha-dosszié.)

BERESKY, BERECKY, BERESCHI = Jakab László pankotai lelkész. Azonosító irat az 1986. 06. 26-i feljegyzés (VASILE/Tókécs dosszié), TT Neaga Gheorghe.

BIBLIOTECARUL = Gálffy Zoltán teológiai tanár, TT Onac Ioan, Ungvári József.

BIRO = Strimbu Emil ezredesnek jelenti Marosvásárhelyen 1984. 08. 09-én, hogy frissen hallgatta Nagy József nyugdíjas teológiai professzort a Vártemplomban, aki „magyarokodó” kijelentéseket tett, pl.: „ez az ősi magyar templom” (Csiha-dosszié).

BIRO FERENC = Xántus Gábor kolozsvári operatőr.
 BITAI CAROL = Farkas Gábor volt fogarasi ref. lelkész.
 BOGDAN NICOLAE = Feyér Sándor bukaresti, majd temesvári evangélikus lelkész.
 BOKOR JÁNOS = Badea dossziéjában van egy jelentése Czirja Árpád hollandiai magyar lelkész romániai körútjáról, aradi vonatkozásokkal.
 BUCUR GLIGOR = Gógáni informátor, Csihákat figyeli.

CAMELIA = Hálózati személy Bogdándon, Nagy Sándort ellenőrzi.
 CAROL = Csiha Kálmán marosvásárhelyi esperes, TT Bica Nicolae.
 CĂTĂLIN = Lompért faluban a lelkész megfigyelésével bízzák meg (Boné-dosszié), TT Trif Viorel százados.

CHIS GHEZA = 1985. 01. 15-én jelenti Ábrám Csilláról, hogy Farkas Antal balneológus, aki Nagyváradon belgyógyász, az unokatestvére anyai ágon. Kolozsvárról ismeri Csillát. CHIS felesége a nagyváradai Síntezában dolgozott, Varga Gábor mérnök kollégája volt.

COCA = Magas rangú nyugdíjas katonatiszt, társadalmi munkában pártaktivista. Felveszi a stoppoló Kovács Imrét (1979. 05. 15.). A vele folytatott beszélgetést jelenti 1975. 05. 22-én. TT Lipovan P.

CORNEL IOAN = Seres Géza ref. lelkész, 1980-ban, mint alkalmazottat, kizárják a hálózathoz. TT Onac Ioan, Costin Gheorghe, Vușcă Alexandru.

CORNESCU = 1972-ben jelent egy június 8-án, a KEPTI-ben zajlott vizsgáról Bukarestnek, ők értesítik a kolozsváriakat.

CORODEAN MIRCEA = A nyolcvanas években Szatmár megyei informátor, feladata többek közt AKOS ügynök ellenőrzése.

CRISAN NICOLAE = Vincze György ref. teológus a hetvenes években, nem fejezi be tanulmányait, TT Onac Ioan.

CROITORU = Marosvásárhelyi társadalmi kapcsolat, egyházi ügyekben jól informált, templomba járó ember. Csiha Kálmán gyülekezetszervezései nem tetszenek neki. TT Frunză Victor.

CSABA = Sipos István jákóhodosi, majd máramaroszi ref. lelkész, 1985-ben, mivel „kategorikusan elutasította az együttműködést”, kizárták a hálózathoz. TT Seres János, Grijac Andrei.

CSABA = Arad megyében tűnik fel a nyolcvanas évek közepén, az aradi állásfoglalás idején esperes. Az esperesi tisztséget ekkor Kovács József töltötte be.

CSEKE FERENCZ = Szabó Frigyes marosvásárhelyi ref. lelképásztor, TT Baci Gheorghe.

CSOMA/KÖRÖSI = Nagy Gyula kolozsvári ref. püspök. TT Mihut Avram, Pirvu Gheorghe.

DAVID = Benedek Imre ref. kerületi főkönyvelő Nagyváradon a hatvanas években.
 DEAK = Disz Péter arad-mosóczi ref. lelkész, TT Moșiu Ștefan.
 DÉNES IOSIF = Demeter Dezső Maros megyei ref. lelkész, időnként saját nevével írja alá a feljegyzéseit.

DOMBI LAJOS = Kozma Tibor ref. teológiai professzor. TT Páll Ferenc, Onac Ioan.

DOBRESCU = Szilágy megyei ügynök és célszemély. Mindkét kategóriában említik. HERMAN jelentéseiből kiderül, esperes. Ebben az időben a szilágysági esperes Varga Pál szilágysomlyói ref. lelkész.

DORU = Kozma Zsolt kolozsvári ref. teológiai tanár, TT Ungvári József.

DRAGAN (VALER) = A Kolozsvári Ref. Egyházkerület világi vezetője, jogász. Ekkor a főgondnok Tunyogi Csapó Gyula ügyvéd. TT Onac Ioan.

DUMITRESCU = A dési Scheirich család szomszédja és családi barátja, feladata a család kapcsolatainak felderítése (int. terv, 1983. május 27.).

ECATERINA = Kolozsvári teológusnő a nyolcvanas években (I210983. és MÁRTA/CLUJANA üg.).

ENYEDI ZOLTÁN/RADU IOAN = Rapp Károly evangélikus teológiai tanár, rektor, TT Onac Ioan, Ungvári József.

ERDEI SÁNDOR = Zsigmond József ref. lelkész, majd főjegyző, TT Onac Ioan, Rusu Sabin.

EREN = Vele egyeztetett előzetesen PĂUN, hogy Tökést Temesvárra helyezze. Valószínű vallásügyi felügyelő.

ÉVA = Marosvásárhelyi hotelrecepciós. Jelenti, ha Csiha Kálmán külföldieknek foglalt szobát (CAROL-dosszié).

FABIAN VASILE = Farkas László unitárius lelkész, TT Onac Ioan.

FARKAS ALEXANDRU = Nagyváradai informátor, Eszenyei Gyuláról jelent a hatvanas években.

FARKAS/PETRESCU = Bánya Ferenc kőrői, majd újszentesi ref. lelkész, TT Nechiti Simion, Crăciun Mihai.

FEKETE IOSIF/F. I-15 = Peuker Leó temesvári lelkész, esperes, TT Gyuricza Ferenc, Cîntărețu Constantin.

FERI/FINISAN IOAN = Mikló Ferenc ref. lelkész, 1983-ban „hibának” minősíti kötelezvényének aláírását, és kizárják a hálózathoz. TT Onac Ioan, Rațiu Alexandru, Huk-Gordan Aurel.

FÖLDVÁRI GÉZA/GÁSPÁR = Nógrádi Béla koltói, majd nagybányai ref. lelkész-esperes. TT Șanta Gligor.

GÁL = Gulya Attila vetési (Szatmár megye) lelkész 1978-ban. Bizonyíték CORNEL IOAN-dosszié, R254922/2. 13. l.

GEORGE = Deák Ödön nagyváradai evangélikus lelkész, TT Maklári Gyula.

GÉZA = Kovászna megyében lelkész-ügynök. 1979 decemberétől Münsterben ösztöndíjas. Ekkor Pásztori Kupán Gerő tanulhatott ott. TT Popa Ioan.

GOGU = Veres Attilával kapcsolatban informál 1982. 03. 17-én, lelkész Bihar megyében, TT Dulama Mihai.

GYÖNGYI = A bihari esperesi hivatal alkalmazottja, Kuharszkyné. Többször említik, mint ellenőrző személyt, nem csak egy tisztnak jelent. Az 1985. 11. 26-i jelentéséből (felvevő Raț Ioan) kiderül személye, ugyanis a hivatalban tartózkodó kollégáit felsorolja (Kovács és Ábrám), kivéve önmagát, Kuharszkynét.

HAJDU SÁNDOR = Lelkész a marosi egyházmegyéből, sokat jelent a gyűléseken elhangzottakról és Csiháról, TT Máté Sándor.

HERMAN = Fazakas Sándor egrespataki lelkész, később püspöki titkár, TT Butiri Vasiliu.

HORVÁTH = Id. Fekete János marosvásárhelyi lelkész. Az 1975. 04. 17-i jelentéséből (+1977. 11. 17.), amelyben leírja, hogy vendég érkezett Csihához, akit Fekete lelkésszel együtt beinvitált a dolgozószobájába, kiderül a két személy közti azonosság. A hármastól csak egy lehet az informátor, Fekete.

HORVÁTH = 1979-ben Hegyközszentimréről (bihari egyházmegye) jelent Sipos István jákóhodosi lelkészről. Akkor a helységben Katona János szolgált.

IANCU/TISZA = Székely Károly bukaresti lelkész, majd kolozsvári kerületi tanácsos. TT Bica Nicolae.

ILLÉS = Szatmár MS informátora, Csernák mellé irányítják.

IMRE (IOAN) = Kovács Gyula teológiai titkár, majd püspöki titkár. TT Ungvári József.

IMRE/FELSEGI (az aláírása Felszegi) = Eszenyei Gyula nagyváradi kerületi tanácsos, TT Căprioiu Aurel.

INCZE WALTER = Izsák Vilmos unitárius teológiai tanár, egy időben titkár, TT Onac Ioan, Ungvári József.

ION DRAGOMIR/BAROTI = Bartha József holtmarosi ref. lelkész, TT Onac Ioan.

IONEL = Lelkész-informátor a hetvenes években. A Bihar megyei Margittán nyilatkozta Sipos Istvánról, hogy nem nagyon ismeri. A micskei lelkész, Kovács Imre ellenőrzése is feladata.

IULIA = Besztercei informátornő, Hermán János egyik odavaló nőismerősét figyeli.

IULIU = Kolozsvári informátor, provokatorként is használják, 1988. március 10-én olyan könyvet kér DINU ügynöktől, ami a zárt állományhoz tartozik, TT Ungvári József.

JAKAB = 1989. 05. 26-án jelent Gellért Gyuláról. G. GY. a február 7-én tartott gyűlésen kérte, vegyék jegyzőkönyvbe, hogy az egyház nyomtassa ki a legfontosabb egyházi könyveket, a HK-t és az énekeskönyvet. A PEPITA találkahelyet használja, TT a szilágysági Ghișea Florea alezredes.

JAKAB I. = A hatvanas évek végén Nagyváradon jelent Eszenyei Béláról.

JAMBOR = Temesváron feladata a lelkészeket figyelni; Borzási Gyula nyomozása az ő feljelentésének köszönhető. Tőkés Lászlóról is gyakran informál. Az 1987. július 19-i elemzés olyanként említi, mint aki széles körű rálátással bír Tőkés László tevékenységére (VASILE/Tőkés dosszié).

JANOS = Beszterce-Naszód megyei ügynök, Bányai Ferencet ellenőrzi a nyolcvanas években.

JÓKAI/ZSIGMOND = Hermán M. János somkeréki lelkész.

JÓKAY SÁNDOR = Dudás Ferenc szaniszlói lelkész. Teológusként 1971. 12. 04-i jelentésében arról számol be, hogy a mulatságon, amelyet a București Cramában tartottak Kolozsváron, Jakab Zsigmond berúgott, és a székely himnuszt akarta énekelni, de a többiek nem hagyták. A mulatságra maga az informátor hívta meg a többieket születésnapja alkalmából (CORNEL IOAN/Seres Géza dosszié). (A mulatságon részt vevők közül Egyed Artúrt később kizárták.) 1978. 10. 20-án a Szatmár megyei Szaniszlóról jelent Seres Gézáról.

Azt írja, Sipos Ákossal van jóban. Csernák Béláról is jelent. A VASILE COMAN fn. informátor viszont Dudás Ferencet szaniszlói lelkészként említi Alby Béláról írt, 1978. 05. 29-én kelt feljegyzésében. TT Bucureștean Liviu.

KAROL = Tőkés László fegyelmi elé állításában játszik szerepet. Mivel ebben a formában más dokumentumban nem fordul elő, valószínűsíthető azonossága CAROLLal.

KATONA = Veres Attila patóházi, fugyivásárhelyi ref. lelkész. TT Darlaczi Ferenc, Sabău Dan.

KELEMEN JÓZSEF/SZATMÁRI GÉZA = Szócs György galaci ref. lelkész, disszidált, TT Onac Ioan.

KENYERES DEZSŐ = A hatvanas években Segesváron jelent, főleg Dávid Lászlóról és Csiha Kálmánról. Utóbbinak fogolytársa volt.

KERESZTES = Mihályfalván, az Arovit gyárban dolgozik 1988-ban, „persoană de sprijin/támogató”. 1970-ben, Kolozsváron, középiskolásként ismerkedett meg a holland Elde-ring házaspárral, apja, anyja lelkész. Azonosító az I211221/3-as dossziében található 1988. 08. 03-án írt jelentése. Minden jel szerint Kozma Endre fia, József.

KISS = Nagyváradon jelent Eszenyei Béláról a hatvanas évek végén.

KISS GHEORGHE = 1986. 08. 27-én Eszenyei Béláról írt jelentésében azt írja, hogy családotól visszatért Mihályfalvára. Ugyanakkor Onac Ioan kolozsvári szekus a tartótisztje. Igen valószínű, hogy a mihályfalvai KERESZTES (akinek apja-anyja lelkész) apja.

KISS ISTVÁN/KOVÁCS GHEORGHE/NAGY GÉZA = Péntek Árpád tordai lelkész, teológiai tanár, rektor. TT Onac Ioan, Ungvári József.

KISS JÁNOS = Fazakas László lelkész. TT többek közt: Onac Ioan (Kolozsvár), Tărău Ioan (Zilah), Veres Mihai (Nagykároly).

KISS LADISLAU = A Szatmár MS informátora, Csernák Béla megfigyelésére használják. 1978-ban Lázáriban lelkész. 1963–1982 között Lázáriban Kása Ferenc szolgált (www.reformatus.lazari.ro).

KISS PÉTER = Nagy Károly búzásbesenyői (Marosi egyházmegye) ref. lelkész, TT Băciu Gheorghe.

KONESKI/KONEȚKI/KONESCKI KÁROLY = Presbiter Gógánváralján, Csiha K.-ról jelent, többnyire pozitívan, a helybeli milíciafőnök, Viț Viorel veszi a jelentéseket, az is lehet, ez a saját tényleges neve.

KOVÁCS = Az utolsó, 1989. december 13-i intézkedési terv említi, mint Tőkés közvetlen környezetéhez tartozó informátort.

KOVÁCS FERENCZ = Batori Gyula nagybányai slp., majd gencsi ref. lelkész, TT Șanta Gligoriu.

KOZMA PAUL = Geréb Zsolt kolozsborsai, mócsi ref. lelkész, majd kolozsvári teológiai tanár, TT Onac Ioan, Ungvári József.

KÓHALMI = Benczédi Albert bonyhai (marosi egyházmegye) lelkész.

LÁSZLÓ = 1988–89-ben Kolozsváron informál (zsibói) Molnár Jánosról és környezetről, a Ferencz Csilla nevű lánynak udvarol, TT Ungvári József.

LENCAR/LENGYEL GHEORGHE/SANDU GHEORGHE = Szabylár Kornél székelyhídi, majd nagybányai esperes, TT Ghișa Teodor.

LILIANA = A katonai kémelhárítás Désen működő ügynöknője, az Unitatea Militară 01331-es katonai egység kötelékébe tartozik. A dési Scheirich család bizalmasa, akinek Scheirich Ilonától szerzett információi indítják el azt az „intézkedési tervet”, amely Tőkés László elmozdításához fog vezetni.

LUGOJANU = A korabeli lugosi lelkész, Higied István.

LUKACS = Beszterce-Naszód MS említi PETRESCU 1988. 08. 10-es jelentésének kommentárjában.

LUKACS SANDOR = Szilágysági lelkész-informátor, Zsigmond Józsefről jelent semleges dolgokat.

MARCI = Újösön albérletben lakó informátor, tanár, a lelkészt figyeli, provokatorként is felhasználják, TT Buligă Vasile.

MARCU = Orvos Lekencén, 1979-ben már csak „volt” informátor, aktivizálni akarják Hermán János megfigyelésére.

MARCU VALER = Börtönviselt marosvásárhelyi, egykori „betánista vezető” a hetvenes években, Csiha Kálmánról, volt fogolytársáról és fiatalokról is jelent, pl. ifj. Adorján Kálmánról. A fedőnév kizárásos alapon Bakó Pál szabót rejti. TT Florea Gheorghe.

MARIA = Az ún. ifjú betánisták köréhez tartozó, Beszterce-Naszód megyei informátornő. Ifj. Adorján Kálmán taci lelkészről és azokról az ifjúsági kirándulásokról jelent, amelyet Szabó Árpád volt lelkész szervezett a hegyekbe, s amelyeken sokan vettek részt: Kressz Ilona és Béla, Guter András, Alexej Csaba, Jakabné Balogh Erzsébet, Székely Tünde, magyarországi és svédországi fiatalok. Szabó Árpád az informátornő füle hallatára kijelentette, hogy neki kötelessége a magyar nemzet szeretetére nevelni az ifjakat. TT Nechiti Simion.

MARIN = Beszterce-Naszód megyei ortodox lelkész a nyolcvanas években, Hermán János és Csernák Béla megfigyelője, TT Nechiti Simion.

MAROSI = Az aradi esperességhhez tartozó lelkész, 1989-ben jelent Balogh Béláról, TT Neaga Gheorghe.

MARTA/CLUJANA = Eszenyeiné Széles Mária kolozsvári teológiai tanár, két kötelezvényt is írt, egyet a Bihar Megyei, egyet a Kolozs Megyei Securitaténak, 1988-ban, mivel „visszautasítja érdemi adatok kiadását”, kizárják a hálózathoz. TT Raț Ioan, Ungvári József.

METESAN = Kolozsvári informátor, Juhász István fiainak tervezett beszervezésénél szánnak neki szerepet, feltehetően vallásügyi felügyelő.

MIHAELA = Besztercei informátornő, Hermán János nőismerősét kell figyelnie.

MISKA = Kabai József, Temesvár, fogtechnikus, bizonyíték az 1987. 01. 10-intézkedési terv. Korábban egészségügyi vonalon szervezték be, átirányítják Tőkés László mellé. Kihallgatásairól informálta az érintettet is. Saját elmondása szerint a technikus munkában használt arany kapcsán fenyegették és zsarolták.

MISU = Temesvári informátor, az 1989. októberi, Tőkés László ellen irányuló intézkedési tervben szánnak feladatot neki.

MITICA = Gencsi informátor, Csomay Árpádot pozitívan (1983. 04. 28.), Kovács Imrét nacionalistaként írja le. 1979-ben tért vissza Szatmár megyébe.

MOLDOVAN ILIE = Nagy Sándor bogdándi hálózati személy, helyettes tanító, terménybegyűjtő, később lelkész. TT Vereş Mihai.

MOLNAR = Dési informátor, a Scheirich család munkahelyén kell kiderítenie, van-e lehetőségük arra, hogy munkahelyük természeténél fogva üzeneteket továbbítsanak, külföldiekkel kapcsolatba lépjenek, észrevétlen találkozókat létesítsenek stb. (Int. terv 1983. 05. 27.)

MOLNÁR = Bottyán Gyula nagyváradi-réti ref. lelkész, TT Raț Ioan.

MOLNÁR FR. = Szilágysági informátor a nyolcvanas évek elején. Borzasi Gyuláról, Sipos Andrásról, Józsa Ferencről, Pályi Kiss Zsigmondról jelent.

MOLNÁR IOAN = Nagyváradi informátor a hatvanas években, Eszenyei Gyula és Papp László ellenfele, el akarják helyezni a városból, de a Securitate közbelép.

MURESAN = 1975-ben Brassóban lelkész, 1989-ben egy intézkedési tervben „esperes-lelkésznek” nevezik, minden jel szerint Szabó Károly, TT Grozea Constantin.

MURESAN DINU = (zsibói) Molnár János ref. lelkész, kolozsvári teológiai titkár, majd tanár, TT Ungvári József.

NADJA = Újősi informátor, feladata a református parókia körüli mozgást figyelni.

NAGY BÁLINT = Facsar Gyulánéről kellene jelentenie az Ábrám Tibor elleni intézkedési tervben (1985. 02. 21.).

NAGY GÁBOR = Szilágysági lelkész-informátor, Csernák Béláról, Sóki Lajosról, Varsányi Rudolfról jelent 1983. 01. 13-án, TT Jula Iulian.

NAGY GÉZA = Péntek Árpád (lásd KISS ISTVÁNNALL).

NAGY JÁNOS = Az-1973. 04. 19-i jelentés szerint ő a marosi egyházmegye aktuális esperese, Nagy Lajos. Csiha Kálmánné az ő segédlelkésze Marosvásárhelyen, a Gecse utcai egyházközségben.

NAGY JÁNOS = Id. Czirmay Csaba Levente besztercei ref. lelkész, a dési egyházmegye főjegyzője, TT Nechiti Simion.

NAGY JÁNOS = Benczi... beceneven említik. Egy 1974. 06. 06-i lehallgatási jegyzőkönyv kommentárjából kiderül, hogy aki beszél, Benczi, a „mi informátorunk Nagy János néven”, gyakran jelent Csiha Kálmánról. A kontextus azt sugallja, azonos Nagy Lajos esperessel.

NEAGU PAVEL = Jónás Sándor bályoki ref. lelkész.

NELY = Újösön a parókia körüli mozgást figyeli.

NORBERT GASSMAN = Száva Péter unitárius lelkész, 1974-ben végzett, később diszsidált, TT Onac Ioan.

ORBAN BALÁZS = Trombitás Károly ref. lelkész, TT Onac Ioan.

OLAH = Oberten János temesvári író. 1958-ban röpcézés miatt elítélték.

OVIDIU = Nagy Zoltán máramarosszigeti, jákóhodosi, köröskisjenői lelkész. Azonosítója az 1973 májusában a budapesti konventen tett látogatásáról szóló jelentés (AUREL-dosszié). TT Rațiu Alexandru.

PAVEL = Polgár János bihari római katolikus plébános.

PASCU = Temesvári informátor. A temesvári 1987. 07. 19-i elemzés említi, de a vele kapcsolatos rész lefeketítve.

PAUL = Gyantai informátor, jelentéseire építi a községért felelős szekustiszt Mikló Ferenc lelkész megfigyelési tervét.

PĂUN/NAGY JÓZSEF = Papp László nagyváradai püspök, ahogy az Hontau Ioan ezredes, a Bihar MS főnökhelyettesének 1986. 01. 31-i telexéből kitetszik. TT Căproiu Aurel őrnagy.

PERSA ANDREI = Somkeréki informátor, Hermán Jánosról jelent.

PESCARUL = A VASILE-dossziében diák-informátor, majd Temesváron is feltűnik, valószínű azonossága ARONnal.

PETER JANOS = a Szatmár MS informátora. 1979. 02. 08-án épp az esperesi hivatalban tartózkodott, amikor Várad P. Gyula dobai lelkész bejelentette, hogy Slakovics fia, aki az NSZK-ban volt gyógykezelésen, disszidált. TT Illi Ioan alezredes.

PETER ANDRÁS (JÁNOS)/BALOG MÁRTON = Csutak Csaba Vilmos kolozsvári esperes, majd főjegyző. TT Onac Ioan, Ungvári József.

PETER LAJOS = Beszterce-Naszód megyei informátor a nyolcvanas években, TT Bocica Gheorghe.

PÉTERFI JÁNOS = Kolozsvári teológus a hatvanas évek végén (Hermán Jánosról is jelent). TT Onac Ioan.

PETRICĂ = Bihar megyei lelkész-informátor a nyolcvanas években. Balog Barnáról jelent.

PINTE PETRU = Somkeréki informátor, Hermán Jánosról jelent.

POLGAR ST. = Ákosi informátor, 1978. 05. 29-én jelenti, hogy sikerült megismerkednie Csernák Bélával, TT Darlaci Ferenc.

POP IOAN = A Bihar megyei Jákóhodoson kántor-informátor 1979-ben.

POPESCU S. = Belényesben ír jelentést Kovács Imréről 1986. 11. 26-án, TT Mihăieş Gheorghe.

PRODAN VALER = Lengyel Lóránt kolozsvári evangélikus teológiai tanár, TT Onac Ioan, Ungvári József.

RADU = Geréb Pál kolozsvári teológiai tanár, 1968-ban kizárják a hálózathoz, mert „semmilyen formában nem szolgáltatott információt azon célszemélyek politikai elgondolásairól, akik mellé kirendelték”. TT Onac Ioan.

RENATA = Bihar megyei informátor, Balog Barna megfigyelését bízzák rá.

ROŞESCU/KISS = Szalárdi ref. lelkész az 1980-as években. Csűrű István szolgált ott ebben az időben. Kovács Imre paptamási lelkészről négy, Gellért Gyula szentjobbi lelképásztorról két feljegyzése maradt fenn. (Zsibói) Molnár János keresztelejéről is jelent. I211906/2 8. l. = Azonosító irat egy lehallgatási jkv. 1982. 07. 03-án. (Zsibói) Molnár János telefonál Dani Judit lakására, és meghívja Istvánt egy esti társaságba. István elutasítja, arra hivatkozva, hogy vendégei vannak. A tiszt odáírja a margóra. „Este fam. Csűrű István – inf. »Roşescu«.” Tartótisztje Căproiu Aurel.

RUDY = Kolozsvári informátor. Az 1985. 09. 28-i kísérőlevélben említik, mint aki SABĂU célszemélyről jelentett. (Maga a jelentés hiányzik.) Két lelkészről jelent, Nagy Juliánnáról és Némethi Erzsébetéről.

RUSU ANA = Szállodai recepciós informátor a putnai kolostor mellett (JÓKAI/ZSIGMOND dosszié).

RUSZ PÉTER = Szöcs István kolozsvári újságíró. TT Oprea Florian.

SĂLĂJAN = Szilágysági lelkész-informátor. 1983. 03. 31-én arról jelent, hogy rájött, Csernák Béla pályázna a nyugdíjba készülő szilágybagosi lelkész helyére. TT Trif Vasile százados.

SAM = Szentmátéből helyi informátor. 1989. 06. 16-án arról jelent, kik voltak jelen Csernák Bélánál. TT Iacob Ioan.

SANDOR IOAN = Lelkész Szatmár megyében 1978-ban. Csernák Bélát figyeli, téves adatokat közöl róla, TT Pop Iosif.

SANDOR TIBERIU = Sokszor csak SÁNDOR. Bréda Ferenc dévai lelkész, esperes. Bizonyíték: 1981. 01. 19-i jelentése Bárdi Imre dossziéjában, amelyben leírja, hogy Bárdi elégedetlen volt, de nem szavazott ellene az esperesválasztáson, TT Kovács Lajos.

SANDU = Borsi Zsigmond ref. lelkész, számvevő, esperes, TT Căproiu Aurel.

SANY/COOPERATIVA/VÎNĂTORUL = Orbók Sándor hírdalmási ref. lelkész, nyugdíjasként Kolozsvárra költözött, TT Ghişea Gheorghe.

SANYI = Vidits György főjegyző, TT Raţ Ioan.

SARKÖZI = A nyolcvanas években feladata többek közt AKOS ügynök ellenőrzése.

SAVA VASILE = Simon Miklós unitárius hallgatóról jelenti katolikus egyház iránti vonzalmát és Czirják Árpád plébánossal való kapcsolatát (1976. 10. 16. KATONA/Veres Attila dosszié 13. l.).

SAVOI ANDREI = 1963. 10. 23-án a szamosújvári börtönben van, ott jelent rabtársairól. Egyesekről kedvezően (pl. Csiha Kálmán), másokról negatívan (magyar nacionalizmussal vádol egy nagyon összetartó csoportot). Felvevő: Domokos József főhadnagy.

SCRIPTOLOGUL/ADALBERT = Kovács Lajos unitárius teológiai tanár, püspök, TT Onac Ioan, Ungvári József.

SILAGHI = 1989 októberében galaci lelkész. Déván laknak a szülei, írja egy T. L.-val kapcsolatos jelentésében. Maga a szöveg negatív jellemként ábrázolja Tőkés Istvánt, volt tanárát és fiát, akit személyesen nem ismer. D8851/8 VASILE-dosszié. 165–166. l. Jelzett időben Nagy Endre szolgál Galacon.

SIMION = 1988. január 1-jén pénzügyi ellenőr Biharban, Kovács Imrénél vizsgálódik s jelent. TT Căproiu Aurel (aki ekkor már ezredes). Az 1987. 09. 15-i jelentésben megbízás alapján érdeklődik Kovács Imre felől, pozitív véleményeket hall, viszont impulzív természetű, a kollégák és a püspök személye ellen irányul.

SILVIA = Désen, az András család mellett kell felderítő tevékenységet kifejtene (int. terv 1983. május. 27.).

STAN VASILE = Máramaroszigeten a nyolcvanas években jelent Sipos István lelkészről, feltehetően orvos, TT Grigore Andrei.

STELIAN = Dr. Bartha Tibor kolozsvári római katolikus ortopéd orvos, Tőkés Eszter egykori férje, TT Oprea Florian.

STET M. = A Szatmár MSZ 1978. 01. 21-i intézkedési tervében úgy említik, mint akinek Csernák Béla a káplánja volt.

STRUGARU/FARKAS/PETRESCU = Bányai Ferenc, lásd FARKASnál.

SZABÓ GITTA = Csernák Béla mellé rendelt informátor a hetvenes évek végén.

SZÁSZ LEVENTE = Szöcs László kolozsvári ref. lelkész, TT Onac Ioan.

SZÁSZ TIBOR = Az 1984. febr. 1-jei kolozsvári jelentés említi mint Fehér és Hunyad megyében ismerős informátort.

SZÉKELY = Csiha Kálmán mellé rendelt Maros megyei informátor, az 1975. 05. 28-i „Személyi kartoték” említi mint az egyházban befolyásos személyt.

SZEMES = Szabó Attila diószegi, poklosteleki lelkipásztor, egy időben esperesi titkár. Azonosító irata – többek közt – a jelentés, amelyben leírja, hogy Eszenyei Béla esperes ki akarja őt tûrni a poklosteleki állásából. TT Rațiu Alexandru.

SZENTIRMAI/AVRAM = Kovács Imre gencsi, micskei, paptamási ref. lelkész, 1989-ben, mivel beadja kitelepedési kérelmét, kizárják a hálózatból. TT Onac Ioan, Jakab Dezső, Raț Ioan, Căproiu Aurel.

SZIGLIGETI EDE = Szilágysági lelkész-informátor. 1980-ban Borzási Gyula megfigyelése a feladata.

SZILAGYI MARTON = A hatvanas évek végén szilágysági lelkész-informátor, Zsigmond Józsefről jelent jelentéktelen dolgokat.

TEMA = Nagy valószínűséggel Horia Țepes Hoinărescu. Az 1985. 12. 17-i feljegyzés arról szól, hogy a kolozsvári vallásügyi felügyelő fogadja Tőkés Lászlót. Hacsak nincs jelen a feljegyzésben nem említett harmadik személy, akkor csak a felügyelő lehet.

TIBI = Mezei Tibor magyarberkeszi ref. lelkész, TT Libotean I.

TOMA = Nagyváradai társadalmi kapcsolat, a szövegösszefüggés arra utal, ő lehet a vallásügyi felügyelő 1979-ben.

UNGUR = Adorján községi informátor, KOVÁCS informátor verifikálására használják.

UNGURESAN = Teológushallgató-informátor a nyolcvanas években a KEPTI-ben (1210983).

UNITARIANUL = Veszelovszky Iván besztercei unitárius lelkész, autóbalesetben halt meg 1983-ban, TT Mușuroia Gheorghe.

URSU = Sipos Miklós hiripi, szamoskrassói ref. lelkész, TT Socolan Ioan, Iluț Vasile.

ÜRMÖSI = Erdő János unitárius teológiai tanár, rektor, egykori politikai elítélt, TT Ungvári József.

V. 13 = Római katolikus informátor, Csernák Béláról jelent.

VÁRADI P. = Máramarosszigeten jelent egyházi eseményekről a hetvenes-nyolcvanas években, mind Ábrám Tiborról, mind Sipos Istvánról, TT Grigore Andrei.

VARGA IOAN = Gógáni informátor, Csihát figyeli.

VARGA STEFAN = Telegdy József szatmári (Láncos templom) espereshelyettes, majd esperes. 1970-ben Ábrám Tiborról ír hosszú magyar nyelvű jelentést. Ennek román fordításában, ott, ahol a magyar szöveg Telegdy Józsefet említi, a román változat a „sursa” szót használja. Tiszttségénél fogva szinte minden beosztottjáról jelent.

VASILE COMAN = Szatmár megyei lelkész-informátor. 1978. 05. 29-én Alby Béla domahidi lelkész barátjaként írja le Csernák Bélát, aki nagyapja hírnevét használja érvényesülésre. TT Illi Ioan alezredes.

VASILICA = Ortodox pap informátor Neamț megyéből, külföldi konferencián E. Széles Mária viselkedéséről jelent dicsérőleg.

VASILIU MARCU = Máramarosszigeti informátor, az 1971. 05. 09-i választógyűlésről informál, 1974-ben Ábrám Tibor külföldi útjáról kellene érdeklődni, de sokadszorra sem találja otthon a célszemélyt (AUREL-dosszié).

VERES = Gönczy József aradi esperes, 1986-ban disszidál. Azonosító irat a FELSEGI 1986. június 10-i és VERES 1986. 06. 12-i feljegyzése. 1978. 07. 29-én Gellért Sándorról és fiáról, az akkori aradi segédlelkészről, Gyuláról jelent.

VICENTIE = Adorján községi informátor, Batori Gyuláról jelent.

VINATORUL = Orbók Sándor, lásd SANY-nál.

VINCZE = Hálózati személy Bogdándon, Nagy Sándort ellenőrzi.

VIOREL = Hálózati személy Bogdándon, Nagy Sándort ellenőrzi.

VLASIN = Pop Ioan ortodox pap informátor Hiripen (URSU-dosszié).

ZAHARIA = Nagykárolyban 1974 novemberében Csernák Béla megfigyelésével bízzák meg.

ZAMFIR = Albu Zoltán bukaresti ref. lelkész egyik fedőneve. TT Stănescu Victor.

ZOLI = Szűcs Gyula tarcsai, majd érmihályfalvi lelkész-informátor. Bizonyíték az 1979. 12. 27-én kelt jelentése Eszenyei Béla esperesről, amelyben olyan hitelesen és részletekre kiterjedően védi Szűcs Gyulát, ahogy kívülállóként nem tehetné.

ZOÁRD = Bihar egyházmegyei ref. lelkész, 1984. 12. 24-es jelentésében tud az egyházi bírósági elmarasztalásáról, ahol figyelmeztetésben részesült. TT Oros Petru hadnagy.

ZOLI = A Temes MS 1989. 09. 01-jei intézkedési tervében szereplő temesvári informátor.

ZSOLT = Pásztori Tibor sepsiszentgyörgyi esperes. (Bizonyíték: PETRESCU ügynök 1988. nov. 29-i jelentése összevetve ZSOLT ügynök 1988. augusztus 27-i jelentésével.) A református egyházközség képviselőjében volt jelen az 1983. dec. 9–11-én tartott kolozsvári egyházkerületi közgyűlésen. Jó kapcsolatokat ápolt a Tőkés családdal. Hermán Jánosról is jelent. TT Cerghizan Ștefan.

TARTALOM

ALAPOZÁS	5
A LEGFONTOSABB RÖVIDÍTÉSEK, SZÖVEGGEL KAPCSOLATOS	
TUDNIVALÓK	15
ABSOLVENTUL/VASILE	16
ÁKOS	93
AUREL	96
BADEA (I.)	106
BADEA (II.)/MUREȘAN DINU	109
BARNA	118
BEBE	120
BETANISTUL/PREDICATORUL/CAROL	124
BONÉ/VARGA	140
CORNEL IOAN	158
CSABA	162
ERDEI SÁNDOR	165
FINISAN IOAN/FERY/REFORMA	167
HERMAN	170
IMRE/FELSZEGI	178
JOKAI/ZSIGMOND	182
KATONA	196
KISS JÁNOS	201
KOVÁCS FERENCZ	203
KÜLFÖLDIEK ELLENŐRZÉSE	209
KLAAS LAMBERTH CORNELIUS ELDERING	212
MÁRTA/CLUJANA	215
MOLDOVAN ILIE	226
PÁNTI LÁSZLÓ	227
POPA BORZAN	231
SANDU	234
STRUGARU IOAN/FARKAS/PETRESCU	236
STUDENTUL	238
SZENTIRMAI/AVRAM/KÁDÁR	243
URSU	254
A FELHASZNÁLT DOKUMENTUMOKBAN	
ÜGYNÖKKÉNT EMLÍTETTEK (SURSĂ, INFORMATOR, AGENT, COLABORANT, PERSOANĂ DE SPRIJIN)	257

